

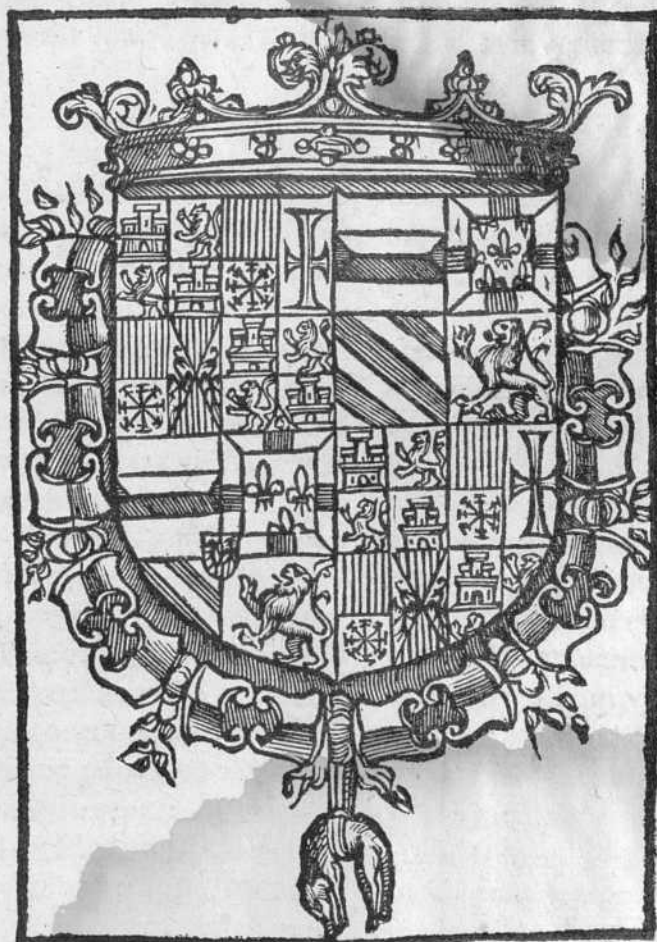
DILVCIDATIO-
NUM ET DECLAMA-
tionum tropologicarum in Esalam

Prophetam, libri Quindecim to-
mis tribus diuifi.

Ad Augustissimum Philippum. II. Hispaniarum Regem Catholicum.

TOMVS SECVNDVS.

*AVTORE MICHAELE DE PALACIO GRANA-
tensi, & Ecclesie Ciuitatensi à sacris concionibus, & Salmanticensis Academiae
Philosophiae, & Sacrae Theologiae olim professore.*

SALMANTICAE,

In ædibus Dominici à Portonarijs, Cath. Maiest. Typógraphi.

M. D. LXXII.

CVM PRIVILEGIO.

DILVCI D A T I O
NVM ET DEC L A M A

honora topologiam in Hibernia

Proprietaria hinc Quarta co-

missiva dicitur

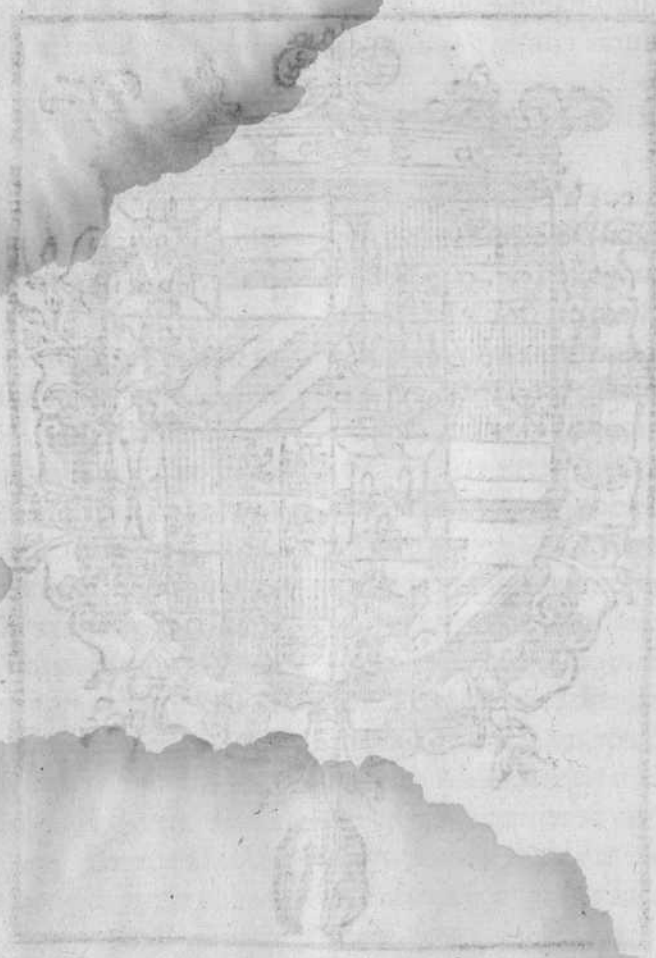
Ad Augustinum Philippum II. Hispaniarum Regem absolutum

TOMVS SECVNDVS

AVTOR MICHAEL DE BALANCIO GRAMA

Philosophus, Mathematicus, Astronomus, Geographus, Historicus, Poeta, et Orator

Philosophus, Mathematicus, Astronomus, Geographus, Historicus, Poeta, et Orator

SA L M A N T I C A E

In Nova Boronina Portonaria Catholica Typographia

M. D. C. L. X. I. I.

CVM PRIVILEGIO

DILUCIDATIO NUM ET DECLAMATIONUM tropologi. in Esaiam Prophetam.

LIBER PRIMVS.

Dilucidatio in Caput vigesimum quartum Esaiæ.

ECCE Dominus dissipauit terram. a) Noua huius capituli materia huius primi libri auspicabitur initia. Proximo nanque libro decem

visiones Esaiæ duras contra gentium genera decem abfoluim⁹, hoc est **Ecce Dominus contra Babylo-** nem, Philistæos seu Palestinos, Damascū Moab, Aegyptum, Desertum mare, Idumæam, Arabiam, Vallem visionis, & denique; Tyrum. Hoc vero capite mutata sermonis phrasi Esaias durissima quoque aduersus vniuersam terram pronunciat. Ait enim, **Ecce Dominus dissipauit terram.** Neque enim dixit onus terræ vt illi dicere erat in vsu, quando speciatim aduersum particulares prouincias, & gentes, propheticum promebat sermonem. Quanquam de huius capituli instituto, interpretes non sibi benè conueniunt. Quidam enim illud contra decem tribus existimant, fulminari, alij verò contra terram Sanctam, cuius excidium hoc putant loco prædici, ob Christum non receptum. Ego verò malle de vniuersali dissipatione orbis, (quam fideles credimus prope finale iudicium futuram) huius capituli prophetiam intelligere. Nanque; superioribus capitibus de particularibus prouinciarum deuastationibus, postquam abundè prophetarat, recto progrediens tamite, ad vniuersalem orbis deuastationem Esaias transiit, ceu ab speciebus, ad genus discurrens, quasi nos

tacite admonens quemadmodum de prouincijs, & gentibus prædictis actum est aliquando, diuina sæuiente in illas vltione, quia pessimis degebant moribus. Ita de orbe vniuerso agendum erit. Cuius maxima pars via veritatis neglecta, fallacias seculi, diabolicas-
dissipauit terram a. quæ; illusiones sollicitè amat. Fa-
teor tamen Esaiæ verba & cæteris (de quibus diximus) institutis aptari non ineptè posse. Verum aptius huic, quod dudum dicebã instituto congruere iudico. Quapropter quod ait. *Ecce Dominus dissipauit terram.* De vniuersali conflagratione habendum est. Quanquam non rudi minerua hoc accipiendum est verbum, vt terram putes molem elementum ve terreũ, à domino demoliendum esse. Non enim tu ita accipe, si tamen ineptire nõ affectas. Etenim elementariæ moles terræ, aquæ, aeris, & ignis, vniuersali illa vêtura cõflagratione nõ peribunt, vt neque cœlestes globi. Sunt enim præcipuæ orbis partes: ex quibus mūdus componitur: quibus sublatis de medio tota machina euerteretur. Aliud enim est, hæc quæ diximus renouanda tunc temporis esse: aliud verò de medio esse auferenda, primum nanque factemur aliud vero diffitemur. Ioannes namque in Apocalyp. capitul. 21. & cœlos nouos vidit, & terram nouam. Et Petrus Apostolus prima catholica seu canonica epistola. capitulo. 3. Adueniet (inquit) dies Domini vt fur, in quo cœli magno impe-

In vniuersa li orbis conflagratione elementa & cœlestes machinæ non peribunt.

Babylon
Palestina
Damascus
Moab
Aegyptus
Desertum
mare.
Idumea
Arabia
Vallis visionis
Tyrus

Esaias à parte ad totum procedit.

tu transient. Elementa verò calore soluentur, terra autem, & quæ in ipsa sunt opera, exurentur. Transibunt utiq; cœli magno impetu, quia diuina imperitante voce ab irrequieto, & concitatissimo cursu, subsistent. Elementa vero calore soluentur, quia feci bus, & immundicijs, (quas & terreno halitu sibi conciliant) ignis opera ex purgabantur. Tãdem terra ex omnia quæ in ipsa sunt exurentur: quippe quæ modo est generationũ

omnium & corruptionum fundamētum ab hoc vacabit munere. Cœlo nanque immoto (quod est inferiorum principiũ motus) nullus prorsus in elementis sperãdus est motus. Quapropter semel deusta, & corrupta siue germina, siue iumeta, nõ regerminabunt, neque reuiuifcent. Quapropter id temporis elementa in proprijs naturis, & qualitatibus, ab omni putredine, & fœculentia, defœcatissima persistēt. Quippe non se inuicem alterabunt: & afficient, vt solebant, sed perpetua pace & amicitia fruuntur, cœlique fixo pendentur fornice. At vero obijcies forsitan Ecclesiasten Esaiæ. Ille enim in capitu. i. inquit Generatio præterit, generatio aduenit, terra autem in æternum stat. Si in æternum stabit terra, cur Esaias dissipandam prædicat? At & dissipanda est, & in æternum stabilis erit: dissipanda quidem quantum ad statum & generationis volubilitatem, quam modo habet: stabilis verò quantum ad substantiam qua prædita est. ¶ *Et nudabit eam.* a) Terra & intus, & extra ornata est, & veluti vestita, rerum varia supellectile. Superficiem nanque eius varijs herbis, oleribus diuersis, fruticibus multigenis cultam videmus, præter ea quibus ab

arte humana ornata, quæ domus, turres, castrum sunt, cæteraque varia ædificia, quæ super terram locantur & eriguntur. In visceribus autem terræ metalla, & mineralia diuersa conduntur. A quibus omnibus nudanda est, in die illo terra. Omnia nanque exurenta sunt. Nudabit sanè Deus, & affliget terram: non quòd terra capax sit afflictionis, sed quia homines, & viuientia omnia, quæ terram inhabitant disperdenda sunt. Tunc sicut populus, sic sacerdos, sicut seruus, sic Dominus eius. Etenim conflagratio ignis, non maiorem habebit rationem plebis, quam sacerdotum, seruatorum quam dominorum. Et demum equa erit ratio & superiorum, & inferiorum. Omnes enim ignis ille deuastabit, & consumet. Neque sinistrè hæc accipias, vt hinc colligas nihil discriminis futurum in pœnis, aut premijs futuris. Istud enim non est quod Esaias hoc pronunciat loco. Etenim vt peccata sunt diuersa testante Domino, Propterea qui tradidit metibi (inquit) maius peccatum habet: ita quoque & supplicia non erunt eadem. Et apud Matth. i. i. Perspicue suppliciorum differentia traditur. Veruntamen (inquit) dico vobis Tyro, & Sidoni remissius erit in die iudicij, quam vobis. Et rursus, Veruntamen dico vobis quia terræ Sodomorum, remissius erit in die iudicij, quam vobis. Erunt ergo in die iudicij quædam pœnæ grauiore, aliæ vero remissiores. Virtutum quoque merita, atque profectus in sanctis, non sunt eadem. Considerasti (inquit Iob. i.) seruum meum Iob, quòd non sit ei similis in terra, vir simplex, & rectus, & timens Deum. Nunquid solus erat timens

Renouanda omnia in die iudicij.

In die iudicij cœlo immoto cūsta immota red dentur.

Collisio apparens inter ecclesiasten & Esaiã tollitur.

Terra mire exornatur intus & extra.

Diversa supplicia & premia futura.

Ioa. 9.

mens

mens Deum Iob? non arbitror. Sed cæteros excellebat id seculi iustos. Quale quoque & illud est, Non est inuentus similis illi, qui conseruaret legem excelsi: & illud, Multæ filiaæ congregauerunt diuitias, tu autem supergressa es vniuersas. Et hoc genus non pauca in scripturis sparsa consideranti obuiam erunt. ¶ *Dissipatione dissipabitur terra.*^{a)} Geminationo nominis cū verbo certitudinem euentus sub indicat, vt morte morieris, id est procul dubio morieris, aut effectus vehementiam, vt dissipatione dissipabitur terra, id est vehementissimè dissipabitur, atque certissimè, quia Dominus locutus est verbum hoc. Verba enim Dei infringi non possunt. ¶ *Luxit & defluxit terra.*^{b)} Præteritum pro futuro. Lugebit, hoc est, & defluet terra. Lugebit quidem, quia tunc plangent se omnes tribus terræ. Matthæi. 24. defluet vero, quia vt ignis liquat ceras, ita tunc vniuersa hæc seculi facies ab igne illo conflagratorio, vt cera liquabitur, vt Psalmus ille docuit montes à facie eius tanquam cera liquefcent. Tunc altitudo populi terræ infirmabitur. Et enim principes mundi qui sunt tanquam vertices mundanæ altitudinis, infirmabuntur. Nullius enim roboris erunt, quo possint venturæ iræ obsistere. Sed reget eos venturus seculi iudex, in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringet eos Psalmo. 2. Nam potentes potenter cruciandos esse nos monet diuina scriptura. Hæc autem patietur terra mala, quia infecta est ab habitatoribus suis. Etenim diluuij aquæ, inundauerunt super faciem Terræ, & imenso gurgit-

te illam grauauerunt: quia omnis caro corruerat viâ suam. Et Pentapolim flamma ignis absumpsit, quia Sodomitico crimine terra Pentapoleos infecta erat. Et demum Deus conuertit terram in

infirmata est altitudopopuliter ræ. Et terra infecta est ab habitatoribus suis, quia transgressi sunt leges^{c)}, mutauerunt ius, dissipauerunt fœdus sempiternum.

falsuginem à malitia inhabitantium in ea. Huius autem infectionis magnitudinem Esaias subdit dicens. ¶ *Quia transgressi sunt leges.*^{c)} Trium meminit, & legum transgressionis, & iuris mutationis, & fœderis sempiterni dissipationis.

Per legem, ius, & fœdus sempiternum, legem naturalem subintelligit, repetitionis ornatu, per varia verba idem inculcans. Quamquam familiaris est diuinæ scripturæ per legem, scriptam denotare. Et si aliquando legis vocabulum ad natiuam quoque legem se profundit, Paulo testante ad Romanos. 2. Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ sunt legis faciunt. Et quia Esaias fœdus vocat sempiternum, lex autem scripta non sempiterna fuit, lex verò naturalis sempiterna est, propterea locus hic ad legem naturalem est referendus. Nisi velis per legem quidem, scriptam intelligere, per ius vero, ius naturæ, & ius gentium, per fœdus sempiternum, euangelica præcepta subintelligere. Quidam ergo finali die damnabuntur, quia legem veterem, infregerunt, vt Iudæi. Alij, verò quia ius naturæ, & ius gentium, violauerunt, vt gentes. Postremò qui euangelica præcepta non obseruarunt, sed dissipauerunt, vt hæretici, & corruptorum morum fideles: qui eodem & multo grauiori torquebuntur quam cæteri alij supplicio. Et causam auget di-

Ecel. 44.

Prouer. 31.

v. Reg. 14. Geminatio verbi aut nominis certitudinē euerus indicat inscriptura.

Psal. 96.

Sapie. 6.

Psal. 106.

Lex in scriptura familiarius scriptam legem denotat.

cens. ¶ *Propter hoc maledictio vorabit terram.*^{a)} Id est terrigenas, & peccabunt habitatores eius. Coniunctio, &, hoc loco causalis est. Valet enim perinde atque, quia, vt Lucæ. 2. Benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus

Coniunctio & aliquando causalis est in scrip.

ventris tui, Id est, quia benedictus est fructus ventris tui, adnotante Beda. In quem modum, & hoc loco. ¶ *Et peccabunt.*^{b)} Id est quia peccabunt. ¶ *Insanient autem cultores eius.*^{c)} Et enim cum iam inferno positi fuerint peccatores, blasphemabunt, & diuinum nu-

Psal. 48.

men conuitijs temerè afficient. Hoc est, quod inquit. ¶ *Insanient cultores eius.* Id est terræ. ¶ *Et relinquentur homines pauci.*^{d)} Quippe ex innumerabili multitudine hominum, paucos seliget Deus, qui digni sint diuinitatis consortio. Non enim vanè constituit Deus filios hominum. Et Ioannes in Apocaly. electorum vidit turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat. Magna nepe est, quia & si pauci sunt electi collati reprobis: cæterum turba magna est electorum secundum proprij numeri rationem. Et Dominus in euangelio, Amen (inquit) dico vobis, venient multi ab oriente, & occidente, & recumbent cum Deo Abraham, & Deo Isaac, & Deo Iacob, filij autem regni eijcientur foras. Et alia sunt his similia in scripturis, quæ hoc quidem docent, sanctorum multum numerum futurum esse. Vnde & illud quoque, Messis quidem multa, operarij autem pauci. Et parabola illa seminis perspicuè demon-

i. Petr. 2.
Psal. 88.
Apoc. 7.
Matt. 7.

Matth. 8.

Matth. 9.
Luc. 10.
Matth. 13.

strat, electos collatione reproborum exiguos esse. ¶ *Luxit vindemia.*^{e)} Amplificatione elegantissima Esaias vtitur: id quod moris eius est, vt vniuersalem totius orbis cladem euidentius exponat. Propter

nes qui lætabantur corde. Cessauit gaudium tympanorum, quieuit sonitus lætantium, conticuit dulcedo ci tharæ. Cum cantico non bibent vinum, amara erit potio bibentibus illam.

eà vindemiam (ait) luxisse. Qui pe vindemia nūquam non hilarescit tota. Et quia tunc temporis cessabit vindemiæ officium & vinitorum hilaritas, propter eà inquit. ¶ *Luxit vindemia.*^{e)} Dies rursus ille postremus Apocaly. 14. Vindemiæ comparatur & messi. Mitte, inquit falcem tuam, & mete:

quia venit hora vt metatur. Et item, Mitte falcem tuam acutam, & vindemia botros vineæ terræ: quoniam maturæ sunt vuc eius. Tunc autem maturi dicuntur fructus, quando electorum numerus, quem æterno Deus prædestinauit, absoluetur: quæ dies ille nouissimus demū absoluet. Quāto verò mœrore dies ille sit afficiendus prophetarum oracula te docebunt, Ioel. 2. Magnus enim dies Domini, & terribilis valde. Et Sopho. 1. Dies iræ, dies illa, dies tribulationis, & angustiarum &c. Quare Esaias cessatura gaudia tympanorum, & sonitus lætantium, & cætera, quæ denarrat, prædixit. Et apud Ioann. 16. Dico vobis, ait Christus, quod plorabitis, & flebitis vos: mundus autem gaudebit. Sed observa tristitiæ, & gaudij huius exitum. Sancti enim plorant, & flent: mundani verò tympanorum sonitu lætantur, & dulcedine ci tharæ, & aliorum musicorum cœcetu instrumentorum. At sanctorum tristitia vertetur in gaudium: & gaudium illorum nemo tollet ab illis

Numerus electorum & item reproborum in die iudicij absoluetur.

illis. Et gaudia mundana dispari exitu in mœrorem infinitum resoluentur. ¶ *Attrita est ciuitas.* a) Ciuitas hæc mundus est, qui totus vanissimus est. Ecclesiastæ 1. Vidi cuncta, quæ sub sole fiunt, & vniuersa vanitas. Cu-

ius claudentur domus, quia seculi voluptates, in quibus fixa tenent desideria peccatores, peribunt. Et clamor erit super vino in plateis, subaudi, super vino id est de vini penuria. Tunc enim gement, & clamabunt peccatores, quia vinum defecit in plateis, id est quia voluptifica omnia euauerunt ab eis. Proponit autem electorum paucitatem sub oliuarum similitudine. Ex-

cussis namque oleis, exiguæ supersunt. Ita quoque, quando secreuerit Deus ab infinitate hominum electos, paucissimi supererunt. Et quod, ait, Quia hæc erunt in medio terræ nonnulli referunt in Hierosolymam, quæ est tanquam terræ vmbilicus, vbi celebrandum putant vniuersale iudicium in valle celebri Iosaphat.

¶ *Hi leuabunt vocem suam.* b) Vtique iusti, & sancti die illo leuabunt vocem suam, quam pressi iniquorum calumnijs (dum apud illos agebant) leuare non poterant. Id quod Dominus apud Lucam. capitulo. 21. non siluit, cum de aduentu suo in nube cum potestate magna, & maiestate, mentionem fecisset subiecit, His autem fieri incipientibus

respicite, & leuate capita vestra: quoniam appropinquat redemptio vestra. Dies namque ille postremus, est dies redemptionis sanctorum: quia tunc redemptione parta à Christo exactè per-

fruentur, beatitudine animorū & immortalitate corporum potiti. Haftenus enim animæ sanctorum corporum contubernio destituuntur: quibus tunc sociata absoluta redemptione, & animæ, & corporis, gaudebunt. Et merito leuabunt vocem suam, atque laudabunt, cum glorificatus fuerit Dominus, hinnient de mari. propter hoc in doctrinis gloriificate Dominum^d: in insu-

lulo namque conteret capita inimicorum suorum: & exultationem sanctorum metaphorico exprimit sermone. ¶ *Hinnient, ait, de mari.* c) Hinnitus enim ex equorum est exultantium affectu. Hinnient ergo instar equorum sancti: quia ereptos se à maris tempestate siue, vt apertius dicam, a mundi huius turbulentis fluctibus in illo die experientur. Quam obrem Esaias ait.

¶ *Propter hoc in doctrinis gloriificate Dominum.* d) Dignus est enim qui glorificetur Dominus in doctrinis sanctorum: in alijs enim hæreticorum doctrinis gloriificari non amat. Pro doctrinis Hebraicè scripsit Esaias, Vrim: & Kimhi non doctrinas, sed valles exposuit. Et Vrim varia Hebræis sonat: cuius singulare est,

Deus nō gloriatur in doctrinis hæreticorum.

Paucitas electorum vt pauca Oliuæ residua

Iusti in die nouissimo leuabunt vocem suam.

Vr, quòd est ignis, siue flamma: legimus enim Genesis decimo quinto Abraham esse, eductum ex Vr Chaldæorum, & quidam Hebræorum credunt interpretandum de incendio Chaldæorum: quia putant Abraham coniectum in ignes, ut idola coleret à quo incendio ereptum fuisse à Domino. Alij vero, Vr, putant ciuitatem esse Chaldæam, quæ Flauio Iosephus Vram appellat libro primo antiquitatum Iudaicarum cap. 6. cæterum quia Vr,

incendium denotat inde Vr im etiã flamas significat. Itẽ Vr im in rationali summi sacerdotis ornamenta quædam erant, è quibus responsa dabantur, tametsi ignoratur, quæ illa fuerint. Rectè autem, Vr im, doctrinæ interpretatur, maximè diuinæ, quæ & lucent, & ardent, ut flamma. Nam sermo Domini ignitus est. Et Lucæ vigesimo quarto quam inflammet sermo Domini discipuli illi, cum quibus Dominus colloquebatur, nobis dubio procul demonstrant. Non ne cor nostrum, inquit, ardens erat in nobis, dum loqueretur in via. At verò siue exponamus in doctrinis, siue in vallibus, apertum est quid velit Esaias Dominum in cunctis glorificandum esse. ¶ *Et dixi secretum meum mihi.* 2) Hebraicè legimus in Esaiâ Razili. At Razili, quidam exponunt, Macies mea mihi, macies mea mihi. Nam verbum Hebraicum Razah est tenuabit macrefecit: vnde, rason, macies. Alij verò mortem exponunt. At vero, raza, etiam secretum seu mysterium significat, ut Danielis. 2. Et ut cunquẽ vertatur sensui nihil offi-

cit. Si enim vertamus, macies mihi, aut mors mihi, perinde est, ac si dicat Esaias, Perij, heu me miserum: dolentis enim verba sunt. Ob quam autem causam doleat subdit, præuaricantes præuaricati sunt: &

hi: præuaricantes præuaricati sunt, & præuaricatione transgressorum præuaricati sunt. Indolebat enim Esaias, quòd multi sint vocati pauci vero electi. Si verò secretum legam, aut mysterium, (quod est sacrum secretum) reuelationem suam, quæ ipse instructus erat à Domino de die postremo

venturo subindicat. Id quod sacerrimi secreti est, quod retegere solum diuina reuelatio potuit. ¶ *Formido.* b) Formidabilem illum diem postremum futurum, atque terribilem superius diximus: cuius horrorem Lucas profequitur. 21. Arescētibus (ait) hominibus præ timore. Tanta enim futura est formido hominibus illo die ingruente, ut à cibo & potu abstantes, macie confecti pereant. Fouea verò dies ille erit. Quia veluti in foueam, ita in Barathrum deiciuntur tunc peccatores: & peccatum etiam in scripturis fouea nuncupatur, Eccle. 10. Qui fodit foueam incidet in eam. Etenim qui peccatum admittit, se a peccato extricare non poterit, nisi Deus opem tulerit: ut is qui in fouea profunda iacet, nisi ab altero leuet, perpetuo iacebit. Quod verò dies ille laqueus sit, ipsum Christum audi Lucæ vigesimo primo. Tanquam laqueus superueniet dies ille, super omnes, qui habitant super faciem vniuersæ terræ. Vt enim aues improvidæ ex improviso laqueo capiuntur: ita quoque & peccatores repentino interitu absorbentur. A quibus omnibus iusti securos se ani-

ricati sunt: & præuaricatione transgressorum præuaricati sunt. Indolebat enim Esaias, quòd multi sint vocati pauci vero electi. Si verò secretum legam, aut mysterium, (quod est sacrum secretum) reuelationem suam, quæ ipse instructus erat à Domino de die postremo

Vr, Vr im quod velit Heb.

Pal. 118.

Lucæ. 24.

Razili quid Hebræis, & raza & razō.

Peccatū est fouea profunda.

v. ad Th. 5. Matth. 24.

Pſalm. 123. ſe animaduertentes illud *Pſalmi* lætabundi proment, Laqueus contritus eſt: & nos liberati ſumus. Eadem quoque mala *Hieremias. 48.* fulminat aduerſus Moabitam. Pauor (ait) & fouea, & laqueus, ſuper te ò habitator Moab.

¶ *Et erit.*^a) Hæc verba illò tendunt, vt ſuprema illa ſupremi diei mala nullū euadere poſſe *Eſaias* oſtendat. Propterea (inquit) qui fugerit à facie formidinis cadet in foueam. &c.

Quoniã de manu Dei nemo eſt qui poſſit eſſe. *Nicolaus* longas attexuit

de Antichriſto expoſitiones: quas ego valere in præſentia iubeo. Qui ipſas amauerit apud autorem legat. Hebraicè non à facie formidinis, ſed à voce formidinis legitur: at ſenſus idem eſt. ¶ *Quia cataractæ.*^b) Septuaginta apertius ediderunt locum hunc. Non enim legunt, cataractas, ſed, thirides, tranſtulerunt, ideſt fenestras. Fenestræ videlicet cœlorum apertæ ſunt: & eſt metaphoricus ſermo. Vt enim homo proſpecturus quæ extra domum geruntur fenestras referat: quibus viſurus incumbit: ita Deo ulturo vniuerſa hominum peccata, fenestras cœleſtes aperendas tradit *Eſaias*, ex quibus iudicandos homines aſpiciat. Non tamè hæc craſſa minerua ſunt intelligenda, vt huiusmodi putes apertionem cœlorum futuram, aut quæ Deus huiusmodi apertione egeat, eſto fenestrarum cœli apertio concederetur: ſed (vt diximus) rem euidentem facturum *Eſaias* hoc tropo manifefſtauit. Si cataractas legimus ſecundum hyperbolè

verba ſunt accipièda: vt & in *Genefi* legimus quoque cataractas cœli apertas fuiſſe. Quippe nubes ad immèſam aquarum vim, quam terris mandarunt reſoluebantur. Et vt tunc nubes in infinitam aquarum

Gen. 7.
copiam ſolutæ

ſunt: ita & proximè ante ſupremum diè, cataractæ igneæ à cœlo in terras ignè pluentes, omnia vaſtabūt, & exurent. Eſt autem

Quid fit cataracta.
cataracta Græcū nomen quod præcipitè locū vnde deſluit flumen ſignificat.

Et quia tunc etiã terræ motus erunt, propterea inquit, Concutiètur fundamēta

fringetur^c terra, contritione conteretur terra: cōmouebitur terra: agitatione agitabitur terra ſicut ebrius, & auferetur quaſi tabernaculū vnius noctis: d & grauabit eam^e iniquitas ſua,

ta terræ. Terræ motus nanque illi non leues, ſed validi erunt teſtante Euangelio.

Quæ addit. ¶ *Confractioe confringetur.*^c) *Matth. 24.*
Lucæ. 21.

Veniſta eſt amplificatio per repetitionē diuerſorum nominum, atq; verborū, diſſipationem orbis ſignificās. Quamq; fugax ſit mūdana pōpa, & apparatus elegāti collatione nos docet.

¶ *Et auferetur* (dicens) *quaſi tabernaculum vnius noctis.*^d) Inſtar enim tabernaculi nocturni, quod homo viator ſibi parat, vt noctem vnā ſub illo agat, quod tamen lucente die euertitur, & ad ſolum dei iicitur: ita mundana vniuerſa vt vapor ſunt ad modicum parens.

Dormierunt enim ſomnum ſuum, & nihil inuenerunt viri diuitiarum in manibus ſuis.

¶ *Grauabit eam.*^e) Vtique terram aut ipſos terrigenas homines: quos quanta grauedine afficiat iniquitas in tropologica declamatione capituli. 23. non ieiunè traſtauimus. Qui a verò cruciatibus ſempiternis ſemel addicti, & implicati explicare ſe non poterunt, ea de cauſa adiecit.

¶ *Et*

Iacob. 4.

¶ *Et*

¶ *Et*

¶ *Et*

¶ *Et*

¶ *Et corruet, & non adiciet vt resurgat.* a) Cur autem à tanta ruina damnati nunquam læuabuntur, nos abundè supra demonstrauimus in tropologi. declamatio. ad caput. 5. ¶ *Et erit in die illa.* b) Locus hic non habet propatulū sensum. & corruet, & nō Hieronymus enim per militiā cœlestē, astra, & planetas, videt intellexisse. Dominus super Iob em̄ ait. 2 5.

Non sunt stellæ mundæ in cōspectu eius. Et infra. 34. Inebriatus est gladius meus in cœlo. Secundum ergo idioma scripturarum, ait, Visitabit Dominus, quasi ægro tantem militiam & exercitum cœli, ferro, & cauterijs, indigentem. At vero obscurior aut æquè obscura est expositio hæc, quam scripturæ iste locus. Scimus militiam cœli, ordinatissimam stellarum dispositionem in scriptura appellari. Deuteronomij. 4. itidem & Angelicos choros. Vt autem astra sint visitanda, non liquet. Sanctos porrò Angelos eo die non esse visitandos, in comperto nobis est. Visitatio nanque hoc loco, vt & alijs adnotauit locis, punitionem denotat. Quam obrem cogimur Angelos malos intelligere, quos illo die postremo puniendos tradit Esaias dicens, Visitabit Dominus militiam cœli. Quos Paulus Apostolus principes, & rectores, tenebrarum harum, & spiritualia nequitiae in cœlestibus, vocat.

Ad Eph. 6. Non quia maligni spiritus cœlesti habitaculo fruuntur, à quo explosi sunt, sed quia aerem, quem cœlum scriptura sæpè vocat versant. Ideo in cœlestibus affirmat Paulus esse malignos spiritus: qui cū sint spiritus nequissimi, & illorum iniquitas non à carnis imbecillitate, sed ab spiritus nequitia prodeat, idcirco spiritualia nequitiae illos Paulus nominat. Neque turbet Esaiæ verbum hoc, In excelso. Et enim per, excelsum, non alius locus habendus est, quam aer iste suapte natura ca-

liginosus, quem vt diximus, dæmones versant, & regunt: vt Paulus insinuarat dicēs, Dæmones esse principes, & rectores tenebrarum harum. Totam enim suam potestatem administrant in aere isto, à quo militiam cœli^c in excelso, & super reges^d terræ, qui sunt super terram.

in die iudicij deturbadi sunt, & fundit' submergēdi in profunda tenebrarum loca. Visitabit igitur tunc Dominus hanc militiam cœli: quia à principatu, quem modo gerunt spoliandi sunt dæmones illo die. Etenim Paulus Apostolus. 1. ad Cori. 15. euacuandum (inquit) omnem principatum, & abolendam omnem potestatem, & virtutem. Deus enim tantisper dū dies ille illuxerit orbi, dæmones principatu hoc pessimo gaudere permittit: vt illo vtantur apud filios diffidentiae. Vnde Paulus propterea dæmones non lucis, sed tenebrarum principes, & rectores vocat: vt Dominus in Euangelio principē mundi Satanam. Eò tamen huius principatus diabolici administrationem non prohibet, quo tota in sanctorum profectum cedit, dispensante Deo, qui facit cum tentatione prouentum. Origenistæ, idest qui Origenis sectantur placita hunc locum ad impium fouendum dogma torserunt. Credunt enim Diabolum, & Angelos eius soluendos tādē à pœnis, quibus torquentur, colligentes peruersum hoc dogma ex verbo Esaiæ. Visitabit Dominus militiam cœli. c) At vero, vt diximus visitatio hæc afflictionis est, & non consolationis. Nam si consolationis esset, vt intelligendum verbum Christi Matth. 25. Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & Angelis eius? Si diabolus, & Angeli eius & maledicti omnes æternos deturbantur ad ignes, vt consolabuntur, qui perpetuò torquebuntur? Sed de hac re alibi. ¶ *Et super reges.* d) Hieronymus hūc quoq; locū ad dæmones retulit, quos

Obscurus locus Hieronymi.

Ad Eph. 1. & 5. Coloss. 1.

Ioan. 12.

1. Cor. 10.

Locus qui fomité præstitit Origenistis explicatur.

Cur dæmones spiritus alia nequitiae in cœlestibus à Paulo dicantur.

quos sæpè cū Paulo diximus rectores esse & principes tenebrarum harum. Sed nihil vetat omnes reges etiam subaudire, & terrenos principes, terrenasq; potestates. Quos omnes puniendos (inquit) & à potestati-⁹ & prin-

cipatibus depoen-
dendos. Et sub-
dit. ¶ *Congregabuntur in congrega-
tione vnius fascis.* Ad fascem

Et congregabū-
tur in congrega-
tione, vnius
fascis^a in lacum,

autem colliguntur sarmenta ignibus tradenda. Significat ergo sermo hic, impios quantacūq; dignitate fullerint siue regia, siue imperatoria, siue dictatoria, siue consulari, siue tribunitia, siue prætorica &c. cū dæmonibus detrudēdos ad æternos ignes fore. Matthæ. 13. legimus, Colligite primum zizania, & congregate ea in fasciculos ad comburendum: zizaniorum nomi-

ne omnem peccatorum turbam accipe. Etenim inutiles se reddiderunt, qui in horreum æternæ vitæ congregarentur. Sed fortassis quærat aliquis, cur Esaias in fascē vnum congregādos inquit: at Matthæus ait, Alligate ea in fasciculos? Aut hoc est, quia per fascem scripturæ tropo qui sillepsis est, fascis subaudire oportet: aut quia in fascem vnum & in fasciculos varios alligantur peccatores. In fascem quidem vnum, quia omnes auertunt se ab incommutabili bono Deo: in fasciculos vero diuersos, quia ad varia, & diuersa se conuertunt. Est enim peccatum auersio ab incommutabili bono, & conuersio ad commutabilia bona, qualia sunt creaturæ. Quia ergo quo quot sunt peccatores in vias peccatorum varias diuertunt, atq; declināt, propterea in fasciculos varios alligandos inquit. Et præter hæc alligabūtur in fascem vnum: quia vna (quam essentialē vocāt pœnam, quæ est diuinæ visionis priuatio) torquebuntur. Et alligabūtur in fasciculos varios, quippe varijs pœnis sensus affligētur. At verò si essentialis pœna gradus habeat (vt quidam putant) non est huius in-

stituti in præsentia differere. Congregabuntur igitur in cōgregatione vnius fascis in lacum, & claudentur ibi in carcere, & post multos dies visitabuntur. Per fascē, lacum, & carcerem, congregādos impios

& claudētur ibi
ī carcere: & post
multos dies visi-
tabuntur.

in inferno in-
nuat: vbitanquā
oues in inferno
ponentur, &
mors depascet
eos, testāte psal-
mo. Habet em̄

Psalm. 48.

Christus oues suas, & diabolus suas. Et quanquā diabolici spiritus quandiu iudex Christus iudicaturus non venerit orbem, per orbem vagantur, & infernali carcere non sunt detenti, Iob enim. 2. Satanus inquit) circuiui terram, & perambulauī eā, cæterum hæc aera versantes, carceris æterni mala sentiunt: cui se certissimè mancipandos aduertunt, & vincula sua dolent. Quippe impotentes se ad diuinitatis confortium assequendum cernunt. Vnde Iudas Apostolus, Angelos (inquit) qui non seruauerunt suum principatū, sed dereliquerunt suum domicilium, (subaudi cæleste) in iudicium magni Dei, vinculis æternis sub caligine reseruauit. Reseruati igitur sunt Dæmones sub caligine, & vinculis, in iudicium finale: sub quo visitabit dixit Esaias Dominus militiam cœli. Quanquam præter hos dæmones, qui aerea hæc incolunt, alios quoque Tartareis addictos esse sedibus non ineptè ex verbis Iudæ intelligimus. Quales sunt Lucifer, & qui ex eminentioribus hierarchijs de cœlo deturbati sunt: qui acerbius delinquentes, maiori etiam pœnæ acerbitate erant afficiendi. Quapropter ad ima inferni loca depulsi fuerunt. Est autem acerbissima omnium spirituum pœna, corporeis astringi locis. Etenim spiritibus natua est libertas. Vnde nos etiam in commentarijs ad libros Aristotelis de anima, ex arbitrij nostri libertate, humanam animam collegimus esse spiritualem, subindeque

Diaboli pœ-
na, quæ.

Nonnulli dæ-
monū sunt
iam in gehē-
nali loco.

Detineri à
creatura
corporali
spiritib⁹ ma-
lignis sum-
ma pœna.

immor-

Pœna essen-
tialis, & pœ-
na sensus.

immortalem. Quapropter cum spiritus sint liberrimi, durissimi supplicij est illis, locis detineri corporeis. Plurimum enim aduersatur illorum germanissimæ libertati. Vnde quò vilior & deterior est, cui mācipantur, locus,

eò magis increfcit dæmonum dolor, quod indignissimis creaturis nobilissima illorum natura illis inuitis,

& coactis, veluti loris, & repagulis æternis constricta, & impedita sit. Quamobrem operæpretium erat, vt qui diuinum vehementius læssissent numē ad tetiora, & fœdiora, detruderentur loca. Vnde in Apocalypsi. 20. Angelum quendam Ioā. vidit habentem clauem abyssi, & catenam magnam in manu sua: qui apprehendit draconem, serpentem antiquum, (qui est diabolus & Satanus) & ligauit eū, per annos mille: & misit eum in abyssum: & clausit, & signauit super illum, vt non seducat amplio gētes. Qui locus Luciferū in abyssum esse detrusum, & clausum, facile indicat. Iuxta quem modum & cæteros, (qui Angelorum erant præstantissimi) itidem credendum est ima tenereloca. Quia quò præstantiores erant natura, eò grauius deliquerunt: eoq; demum grauius erant puniendi. Quanquam diuinæ dispensationis est, hos pestilentissimos cacodæmones ad vsum & profectum suæ Ecclesiæ à carcere hoc inferni modico aliquando solui tempore, vt capitulum iam indicato Ioannes inquit. Verum locus ille apud Matthæū,

Venisti ante tempus torquere nos (quæ immundorum spirituum sunt verba) hos spiritus non omnes coniectos esse ante diem iudicij in Tartarea loca, planè docet: qui omnes post multos dies visitabuntur. Quippe transactis mundi ætatibus in seculi nempe clausula, cū lucifero ab Angelo, qui habet Abyssi clauē (qui Christus est) in abyssu infernali cōcluderetur semper-

ternò, nūquā postea recludēdi. ¶ *Et erubescet.* a) Perspicuū est hæc expēdēti, superiora de Iudæis nō esse intelligēda. Sūt enim quibus collubitū fuit cœli militiā vocare Synagogā, quæ hucusq; infidelitatis, & tenebrarū carcere obstringitur: à quibus tñ propediē iudicij soluenda est iuxta Osæ vaticiniū. c. 3. Et post hæc reuertentur filij

mōte Siō, b & in Hierusalē, & in cōspectu fenorum fuerit glorificatus.

Israel. Et hoc est qđ ait Esai. post multos dies visitabūtur. Porro nō cōcinnē hæc coharēt cū verbis istis, Et erubescet luna & cōfundeit Sol. Luminariū enim magnorū mutatio nō introducitur in scripturis, nisi propter vniuersi orbis mutationē: qualis diei supremi creditur vêtura. Vnde Dñs, Erūt signa in Sole, & Luna, & stellis. Matthæi. 24. Quæ tāquā portētosa, & insolita signa, horribilem diē iudicij præuenient. Et in Ioele legim⁹. c. 2. Sol cōuertē in tenebras, & Luna in sanguinē, ante q̄ veniat dies dñi magnus, & horribilis. Est autē trāslatitius sermo pphete, Erubescet luna, & confundetur Sol. Eteim inanimata, vt Sol, & Luna, nō erubescūt. Est em̄ erubescētia humanus affectus. At verò tāta erit peccatorū fœditas, vt ob illā dicant luminaria erubescere. Aut quia adueniēte Ch̄ro in potestate, & maiestate magna in tāta tāq; diuinæ lucis splēdore splēdidissimo, luminaria omnia erubescēt: & cōfundenit. ¶ *Cū regnauerit Dñs in monte Sion.* b) Tūc enim verè regnabit Ch̄sus, cū tradiderit regnū deo & patri: cū euacuauerit omnē p̄cipitū, & potestātē, & virtutē. Tūc regnabit in Siō & in Hierusalē illa quæ sursum est, quæ libera est, quæ est mater deniq; nostra, ad Galat. 4. Tūc glorificabit demū Ch̄sus in cōspectu senū. i. patriarcharū, pphetarū & apostolorū, q̄ sunt in circuitu diuinę sedis. Seseq; dei ierūt in cōspectu throni, & agni: suasq; deponūt coronas. Quia sc̄torū merita, diuina sunt munera, testāte Augusti.

Lucifer diaboli agminis vexillarius pessimus in barathro infernali iam conclusus est.

Capit. 8.

In solita mutatio luminarium in cœlo vniuersi mutationem prentendunt.

1. ad Cor. 15

DE SENSIBVS TRO.

pologicis ad Caput vigesimum-
quartum Appendix.

TROPOLOGICA declamatio vnica. De tremendo diuino finalique iudicio, cuius prothema est. Ecce Dominus dissipabit terram. Esaiæ. 24.

QUANTUM multa de die illo calamitoso in dilucidatione diximus (quippe totius capitis scopus dies ille erat) tñ quæ cõponēdis moribus magis ex re nostra putamus esse ex diuini iudicij tractatu, nō tetigimus, vti q; tropologiæ huic, quæ aptissima erāt, re seruantes. In scripturis autem sanctis de die illo postremo multa, & magnifica quidem illa sunt, quæ differi possunt. Diēs nanque ille horrendissimus, occultissimus, iustissimusque futurus expectatur. Horrendissimum sanè scripturæ sacræ illum venturum clamant, vt Sophonias. capitulo. 1. & Amos. capitulo. 5. & Ioel. capitulo. 2. & Hieremias. capitu. 30. Quæ omnia terribilem illum diem, prodigiosum, & portentosum tenebrarum, opacitate, & caliginosa obscuritate teterimum futurum indicant. Portentosus autem atq; prodigiosus erit, quippè non solum mortales extremis concutiet terroribus, sed etiam cœlestem immutabit faciem. Luna enim erubescet, & Sol confundetur, lucisque natiuæ patientur deliquia, testante Domino, Lucæ. 21. Erunt (inquit) signa in Sole & in Luna. Quæ autem signa hæc sint futura expressit dicens. Matthæ. 24. Statim post tribulationem dierum illorum, Sol obscurabitur, & Luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cœlo, & virtutes cœlorum commouebuntur, & tunc parebit signum filij hominis. Atqui Solem, & Lunam tenebras induturos non est quod superet humanam fidem, siqui-

dem nonnunquam illos eclipsim patiensu percipimus. Etiã si luminarium obscuritas, cuius Mattheus meminit, ordinis non erit nature, sed præter naturalem consuetudinem: siquidem Sol totus obscurari non potest ex Lunæ coitu. Luna nanq; multis partibus Sole minor est. Quapropter illius cum Sole coitus, Solis radios omnes subripere non poterit. Et quamquam in climate vno, vel altero terræ, solaris vultus totus caligine obtectus spectantium oculis obijciatur, cæterum alijs omni caligine deterfa in eodem temporis momento coruscus obijcietur. Quam obrem astrologi doctè decreuerunt Solem prorsus lucis suæ deliquio affici non posse. Verum obscuritas illa postrema Solis non ex Lunæ commercio, aut conjunctione erit, sed diuinæ erit virtutis lucem solarem, ne se in vniuersum diffundat suspendentis. Vnde & caligine & tenebris immensis suffundentur vniuersa, non solum inferiora hæc, sed & suprema cœlestia corpora. Etenim obturato lucis vniuersæ fonte (qui Sol est) necessarium est, & Lunam, & stellas, lumine orbari: imò & cœlestia corpora tenebrosa reddentur. Istud ergo est quod ex Matthæo protulimus, Sol obscurabitur, & Luna non dabit lumen suum. Hæc sunt signa in Sole, & Luna, & stellis: quæ Lucas denarravit. At verò neque in corporalibus istis signis Mattheus gradum fixit. Denarrat em̄ primo luminariū eclipses, & stellarum cœlestium casum, quamquã nō de stellis fixis casum intellexit, neq; de erraticis, (quales sunt planetæ) sed de quibus

Obscuritas luminariū præuenturæ diem iudicij erit contra naturæ ordinem.

Sol totus obscurari non potest ex natura ordinis.

Locus ex Mattheo exponitur de casu stellarum.

Esai. 24.
Luc. 21.

quibusdam alijs in suprema regione aeris inflammationibus, quæ vrente cœlesti canicula oberrare, & instar stellarum cœlestium agi à nobis nõ rarò videntur. Has ergo stellas casuras de cœlo, idest de suprema & sublimi aeris parte Matthæus docuit. Post quæ adiecit, virtutes cœlorum commouebuntur, vt non solum huius diei terrorem incutiendum doceat sensibus, sed etiam mentibus. Virtutes, ait, cœli commouebuntur. Sunt autem virtutes cœli Angelici spiritus, qui cœlestes motitant globos: qui commouebuntur illo die. Nam veluti contremiscent, ex diei magnitudine & formidine deterriti, conturbabuntur. De dæmonibus enim scripsit Iacobus, Dæmones credunt, & contremiscent. Tanta enim est fidei auctoritas, vt ad contremiscentiam cogat dæmones. Tanta quoque erit diei supremae formidabilitas, vt non solum malignos, sed & beatissimos spiritus suo terrore commoueat. Et quanquam Angeli tremere non possint, (quippe qui spiritus sunt, & tremor corporalis motus est) ceterum vehementissimam illam admirationem qua Angeli afficientur in vniuersi euersione, immutataq; omnium subito rerum facie, commotionem appellat scriptura: vt iam hinc quantus sit diuini iudicij horror, atque tremor, nos commonefaciat diuinus sermo. Siquidem non solum humanis sensibus, & mentibus, sed & acerrimis Angelorum intellectibus, horribilem futurum indicat. Neque solùm cœli virtutes eo, quo diximus nomine commouebuntur, quia mutatam aspicient omnium rerum faciem: quin etiam & alio, & illo quidem iustissimo nomine, commouebuntur. Quippe humanæ naturæ (quæ ad consortia diuinitatis fruenda condita erat) minima portio eiusdem diuinitatis consortio gaudet. Etenim oculata cernent fide innumerabiles homines formidanda illa incorrupti iudicis sententia, Ite maledicti in ignem æternum inuolui videbunt.

¶ A sanctis præter hæc signa propheti-

ca & Euangelica quædam & alia adiecta sunt, illius diei horrida signa: quæ quindecim diebus ante iudicium absoluentur. Mare enim (inquiunt) intumescet, & supra vertices montium æstuabit secunda verodie ad ima & terræ centrum adeo se contrahet mare, vt videntium aspectum diffugiat. Rursum bestiarum omnium clamor, mugitus, atque rugitus, deinde maris feruor, & omnium aquarum, rursum sanguis ex arboribus stillans & herbis, sub hæc quoque terræmotus ingens, vnde ædificia omnia collapsura sunt, præter hæc lapidum fissura, & montium collisio. Quibus adde volatiliū omnium congregatio erit, & ferarum conuentus, citra hominum nocumentum: nam cicures tunc erunt. Et terræ ex omni parte æqualitas, vt nulla sit montium, aut vallium, aut ædium prominentia, vt planè testetur terræ æqualitas, illo die, terrigenas omnes ad æqualitatem esse redactos. Et iuxta Esaiæ vaticinium, sicut populus, sic sacerdos, & sicut seruus, sic Dominus eius, sicut ancilla sic domina eius, sicut emens sic ille, qui vendit capitulo. 24. Nam seculi figura (quam Paulus dicit præterire) tunc demum profusus abolebitur & dissipabitur, Vt propheta proloquebatur. Ecce Dominus dissipabit terram. En tibi quantis, quotque tremèdis signis, illustrabitur dies ille. Quot rursum & quantis portentis, atque prodigijs, adornabit Dominus diem illū suum. Quod si scisciteris, Et quid est quod Dominus tam horrendum & formidabilem illum diem instituerit fore? dixerim maximas clades, maximis quoque signis atque portentis, quæ sunt venturæ cladis prognostica, præueniri. Deo ita clementissimè disponente, vt humanæ incolumitati sedulo & opportunè prouideat: vt vèteri mali mortales ex prognosticis præmoniti, sibi ipsis prospiciant, & aduersus ingrueña mala, vt vt potuerint se obmuniat. Legimus enim in Flauio Iosepho, Hierosolymorum postremã deuastationẽ, mōstri-

Quindecim signa referuntur tãquã prognostica certa iudicij finalis.

Oseas. 4.

1. Ad Cor. 7.

Dæus grandia ventura prognosticis præostendit.

Li. 7. de bel. lo Iud. c. 12.

ficus

Virtutes cœlestes quæ.

Iacob. 2.

Comotio Angelorum qualis erit in die nouissimo.

Alia causa cur Angeli beati tunc dicuntur commouendi.

ficis quibusdam signis præindicaram extirpasse: & in libro Machabeorum. 2. durissima bella gentium, armatorum militum concussione in cælo præmonstrata sunt. Quamobrè vniuersi orbis postrema clades, præmonstrabitur à Deo, vt homines ex signorum terribilium tremore concussi, ad lamenta pro peccatis suis peractis se inclinent, & instantissimè hortentur: siquidem ad manum peccatorum supplicia parata esse aduertent.

¶ Neq; solum horrendus dies Domini, est, quin etiam & occultissimus. Voluit enim Deus diem illum latere, non solum homines sed etiam Angelos, adeò, vt in Euangelio legamus de die autem illo nemo scit, neq; Angeli in cælo neque filius, sed solus pater. Quem locum multi indignè tractantes huius diei scientiã à Christo petulanter, ne dicam blasphemè subriperunt, obliuisci Apostolici sermonis in Christo testantis plenitudinem habitare diuinitatis, in illoq; conditos esse diuinæ sapientiæ omnes atq; scientiæ thesauros. Vbi ergo est diuinorum omnium arcanorum notitia, atq; scientiæ plenitudo: cur postremi diei notitia ab illo neganda est?

Alij verò minus impudèter christi mysteria obseruant (ex quorum numero est Isidorus Clarius quidã, qui scholia quædam cõmentus est ad vtrunq; testamentũ) qui Christo, quatenus homo est, diei illius notitiam subtrahunt. Quasi verò homo ille Christus non esset Deus: & quatenus homo non sit venturus iudex, viuorum atq; mortuorum. Quòd si quatenus homo iudex est à Deo cõstitutus, cur inficiabimur eundem ipsum, quatenus homo est, diẽ, quo suum celebraturus est finale iudiciũ, promptum habere? Nec me fugit humanam naturam Christi, huius scientiæ causam non esse: sed hypostaticam cum diuino verbo eiusdem naturæ coniunctionẽ ineffabilem, atque diuinam copulationẽ. Filium igitur diem finalem nescire, interpretantur alij, quia Ecclesiæ suæ non patefecit. Qui, alioqui, præclara alia & profun-

dissima Ecclesiæ suæ referauit mysteria. Iam (inquit) non dicã vos seruos, sed amicos: quia omnia quæcunq; auditi à patre meo, nota feci vobis. Aut fortassis latere se diem hunc Christus tradit, quia secundum Augustini documentum in lib. 3. de doct. Christiana capitul. 3. quod ex præceptis Triconij hausit, tribuit sibi nonnulla Christus, quæ Ecclesiæ suæ propria sunt. Iuxta illud Psalmi. 2. longè à salute mea verba delictorum meorum. Atqui delicta non Christi sunt, sed Ecclesiæ. Ignorantia itidem diei postremi Ecclesiæ vniuersalis est: ideo filius inquit se illum nescire. Cur autem Deo placuerit diem hunc ita recõditissimum esse, vt omnes lateat, cuius tamen scientia videbatur hominibus necessaria, ne dies ille securos nos, atq; improvidos arriperet difficile est. Etenim si dixerit quispiã eo nos latere, vt solertiores ficiuerimus, & ne otio torpeamus, si diẽ & horã sciuerimus, hoc equidẽ recipio ex Euangelico illo præcepto, Vigilate ergo (inquit) quia nescitis qua hora Dñs vester vterus sit: & rursus, Ideo & vos estote parati, quia qua nescitis hora filius hominis vterus est. Matthe. 24. At ex Euangelica verborum serie, de die particularis iudicii (quod fabit homo quã diẽ extremũ claudit) verba intelligẽda videtur. Qui dies incertus est homini. Siquidẽ si certũ illum haberemus, nos intrepidè vitijs indulgeremus. Idcirco dies mortis absconditus est, vt quotidie illũ trepidãtes, animos iugiter paratos Deo præsternamus. Cæterum diei illi postremo hoc si quis aprauerit, nõ erit admodũ cõgrua quadrataq; aptatio: quoniam etiam si in numerato haberemus diẽ illũ, & horã, non propterea fociordix esset indulgendũ: siquidẽ adhuc cuiuslibet hominis finalis dies lateret. Quãobrè paratos nos esse Euangelica iussio monet. Quare dixerĩ diẽ illũ, & horã, in arcanis dei esse: vt sicut exordia mudi nascõtis latuerũt cõctos, ita & consummatio seculorum omnes lateat oportet. Vt iam iustè hæreticos quosdã rideas, qui temeraria dogmata intruserunt

certum

1. Mach. 5.

Matth. 24.
Mar. 13.Coloss. 1.
Coloss. 2.Christũ nõ
later dies
iudicii.

Ioan. 15.

Cur Christũ
dicat se nescire
iudicii
finalis diẽ.Cur dies postremus
in arcanis
est
Dei.Luc. 12.
Marci. 13.

Dilucida. & decla. in Esai. Prophetam. 24

Ridendi
sunt qui pro
stetur se tē
p^o scire diei
postremi.

certum præscribentes quingentorum annorum tempus, quo elapso diem iudicij in manibus esse asserebant, aut peractis duobus Christianæ religionis annorum millibus, diem iudicij futurum. Quæ omnia ridenda esse Evangelicum oraculum commonstrauit. Cæterum monstrata signa diem illum sunt præuentura, & præmonstratura: qualia in orbe ab exordio præfuerunt nunquam. Quæ signa (vt diximus) eo anticipabunt diem postremum vt indiculo sint hominibus diem aduenture domini, vt de erratis suis semetipsos commonefaciant. Propterea factu nihil opus fuit, diem reuelare illum: siquidem eundem portentis docere erit satis. Cui accedat eam tunc futuram hominum insolentiam, vt etiam si diem, & horam comperta habuissent, à facinoribus tamē suis non deterrentur, neq; arcerentur. Quapropter diem illum equum fuit abscondere, ne homines contemptum suum auerterent. Etenim si Iudei habentes notum Christi natalis tempus, quod ex diuinis oraculis quotidie discebant, Daniele docente ex hebdomadibus suis, & ex historia Geneseos. ca. 49. nihilominus aduentum Christi neglexerunt, & negligunt, quid mirum, si etiam homines diem postremum, & horam, explorata habuissent, si illa quoque contempserunt? Et vt obiter hoc dicamus ex annotationibus Bedæ ad Esdram. c. 1. secundi libri, hebdomades Danielis conflant. 475. annos: quippe. 70. hebdomades annorum solarium. 490. annos solares constituunt Hebræi verò lunares annos, & non solares, in suam computationem annalem ducunt. Lunaris verò annus. 11. diebus solari minor est. Quapropter lunares reducti ad solares prædictam annorum summam conficiunt. 475. Et fortassis ob hanc causam abbreviata hebdomadas Daniel tradidit futuras. Cœpit autem istarum hebdomadarum labi numerus, quando. 20. Artaxerxis regni agebatur annus: & imperante Neemia templi restauratio edicta est. Primus ergo Domini Iesu aduentus quan-

Cur dicat
postremus ab
se solus est.

Hebdomada
de Daniele
vt suppu
tatur ex Be
da de quare
supra latius.

do præstandus, atque celebrandus erat, certissimum atque diuinum ex hebdomadibus habuit indicium: postremus vero occultissimus (vt diximus) est. Namque vt mundi primordia nulli nisi rerum conditori Deo patuerunt, qui solus quod die erat conditurus orbem nouit: ita & mundi finem, solus ipse nouit, qui solus euertere totum potens est. Et vt prædicebamus clemencie est diuinæ, illum tegere diem. Tunc enim abundabit iniquitas & refrigescet charitas multorum. Quare & auxissent suum contemptum, secundum Domini aduentum spernentes. Vt in diebus Noe, qui fabricans illam celeberrimam arcam, homines id seculi monebat, de venturo aquarum diluio, nihilominus Matthæo docente comedentes erant, & bibentes, nubentes & nuptui tradentes: & salubria Noe monita respuebant, vt Petrus insinuat. 2. cath. 2.

¶ Postremo dies ille & iustissimus est. Tunc enim reddet Deus unicuique secundum opera sua. Stabimus enim ante tribunal Christi, vt referat unusquisque propria corporis, prout gessit, siue bonum, siue malum. Ad Roman. 14. & 2. ad Corinth. 5. Tunc cessabunt calumnie, quæ sub sole geruntur, & lachrymæ innocentium, & qui neminem habebant consolatorem, tunc habebunt & consolatorem, & ultorem Christum. Tunc iusti leuabunt capita sua aduersus impios. Hoc enim est quod psalmus. 1. aiebat, Ideo non resurgunt impij in iudicio. Quia causa iniustorum tunc cadet, alioqui resurgent omnes, & pij, & impij cum corporibus suis: & redditori sunt defactis proprijs rationem. Tunc stabunt iusti in magna constantia aduersos eos, qui se angustiauerunt. Tunc iusti in perpetuum viuent, & apud Dominum est merces eorum. Iniusti vero viuendo, in perpetuum, morientur: & à Domino illorum ultio sine fine egredietur. Tunc iusti accipiet regnum decoris, & diadema speciei de manu domini: iniusti vero confusionem accipiet, turpitudinis suæ: & à diademate, & principatu quæ iniuste & indignè (tantis perdam uiuent).

Matth. 24.

Gene. 7.

Dies iudicij
iustissimus
est.

Ecclesi. 4.

Sapient. 5.

viuerent) gesserunt ignominiosè dei ciē-
 tur. Tūc iusti bonorum laborum suorum
 gloriosum reportabunt fructum iniustive
 rō pessimorum laborum non fructum
 gloriosum, sed acerbissimas dabunt pœ-
 nas. Dominus enim irridebit illos, & in
 pœnis eorum subfanabit eos. Et erunt si-
 ne honore, & in contumelia inter mor-
 tuos in perpetuum: & vsq; ad supremum
 desolabuntur: & erunt gementes, & me-
 moria illorum peribit. Tunc armabit crea-
 turam omnem ad vltionem peccatorum
 Deus: & pugnabit cum illo orbis terra-
 rum, contra insensatos. Sapient. 5. Etenim
 omnis visibilis creatura ad hominis mini-
 sterium condita est. Quare qui ad pecca-
 ta & facinora admittenda creaturis vti-
 tur, planè illis abutitur: quippe eo homini
 seruiunt, vt homo Deo obsequatur. Et
 qui hunc infringit, & violat naturalem or-
 dinem, non solum creatori, sed etiam &
 creaturis iniurius est. Etenim illas à pro-
 prijs limitibus eliminat & à proprijs ter-
 minis exterminat, & à proprio scopo om-
 nium rerum (qui Deus est) abducit. Tunc
 denique fulgebunt iusti, & tanquam scin-
 tillæ in arundineto discurrunt. Sapient. 3.
 Etenim fulgebūt fulgore spiritali. Quia
 diuinitatis claritate (quæ lumē gloriæ est)
 sanctorum animæ perfundentur. Fulge-
 bunt quoque fulgore corporali, quia cor-
 pora sanctorum micantissima claritatis
 dote sicut Sol resplendent, Matthæi. 13.
 Tunc iusti fulgebunt, sicut Sol in regno
 patris eorum: & rursus sicut scintillæ di-
 scurrunt. Scintillarum enim discursus agil-
 limus, & ocysissimus est. Id quod videre est
 si arundinetum flammis deurat: arundini-
 bus deustis scintillæ micantes superna vo-
 lando petunt. Ita quoque cum ignis ille
 conflagratorius diuini iudicij nuntius, to-
 tum orbem quasi arundinetum incende-
 rit: impijs, & peccatoribus, deustis & ad-
 ima Barathrorum deiectis, sancti tāquam
 scintillæ splendentes, laureisque præfulgi-
 dis insigniti ad æthereas volabūt sedes, &
 cum angelis cœlestibus lætis potientur

premijs. Verè ergo iustissimus dies ille
 cognominandus est, quando vindicabit
 dominus sanguinem sanctorum suorum,
 Et lauabunt iusti manus suas in sanguine
 peccatorum. Etenim in illum vsq; diem
 sigillum sextum, quod Ioannes in Apo-
 calyp. cap. 6. vidit, obiectum erit. Et cum
 aperuisset sigillum quintum (ait) vidi sub-
 tus altare animas interfectorum: & pau-
 cis interiectis, Clamabant voce magna di-
 centes, Viquequo Domine Sanctus & ve-
 rus non vindicas sanguinem nostrum. At
 qui animabus clamantibus singulis istis,
 datæ sunt singulæ stolæ albæ: quæ premia
 diuinæ visionis sunt. Et harum stolarum
 donatio sigilli quinti est referatio. Porrò
 etsi stolis istis dignissimis fulgeant, cor-
 poribus tamen proprijs reassumendis in-
 hiant sancti, quæ tamen resumere non pos-
 sunt, donec mundi periodus accedat.
 Ideoque & dictum est illis, vt quiesce-
 rēt adhuc tempus modicum, donec com-
 pleantur conserui eorum. Id quod erit in
 seculi complemento, quando electorum
 numerus consummabitur. Tūc sancti gau-
 debunt animæ & corporis stola bina: quia
 vtrinque beabuntur, & aperietur sigillum
 sextum. Siquidem mundus (qui sex die-
 bus conditus est) cum pompis, & concu-
 piscentijs suis, æterno peribit. Et vidi (ait)
 cum aperuisset sigillum sextum, & ecce
 terrē motus, & Sol factus est niger, & cæ-
 tera alia persequitur signa, quæ finale iu-
 dicio in ianuis iam esse tum præmōstra-
 bunt: de quibus superior sermo habitus
 est. Aperietur igitur sigillum sextum:
 quia proximè post hæc signa iudex Chri-
 stus iudicaturus descendet in orbē, & san-
 cti & iusti quiescent à laboribus suis,
 qui per numerum senarium in scriptura
 insinuantur. Perfectissima nanque tam se-
 cundum animam, quam secundum cor-
 pus pace perfuerunt. Et, vt hoc transcur-
 sim dicamus, satis Ioānes demonstrat ani-
 mas sanctorum (quas vidit subtus altare)
 beatas iam esse, non acceptis etiam num-
 corporibus suis. Ait enim, Et datæ sunt il-

Sapient. 3.

Sapient. 4.
 Prouerb. 1.

Sapient. 4.

Creaturæ
 omnes pro-
 babunt Dei
 iustissimum
 iudicium.

Apoc. 1.

bb dicitur
 que arū
 .tol

Corpora sa-
 ctōrū vt sci-
 tillæ ex arū
 dineto con-
 flagrante e-
 runt.

Psal. 57.

In die iudi-
 cij reclu-
 tur sigillum
 sextum.

Locus ex A
 poca. Ioan.
 exponitur.

Apoc. 1. 13
 et cetera

Animæ beā-
 tur ante cor-
 pora.

lis singulæ stolæ albæ: & dictum est illis, vt quiescerent adhuc tempus modicum, donec compleantur conferui eorum. Et scitè Benedictus. 12. in extrauaganti quandam dampnauit afferentes animas non prius, sed simul cum corporibus in die iudicij beandas fore. Sanctorum autem de hac re controuersias in prologo posteriore ad Esaiam retulimus. Neque tamen quia legis animas sanctorum clauantes voce magna vsquequo domine non iudicas & non vindicas sanguinem nostrum de ijs, qui habitant in terra? propterea in mentem tibi veniat, quod Marfilii Inguem. 4. Sententiarum libro decretum habuit hoc, sanctorum recipiendi corpora desiderium, gloriam essentialem ipsorum minuere: quæ corporibus receptis augebitur. Etenim si essentialis gloria minueretur sanctorum, vt dictum est illis, Vt quiescant adhuc tempus modicum? Quæ nanque quies esset maiorem essentialem gloriam sperare, quam adhuc adeptam non habent? Et demum animæ separatae, & à corporibus exuta, in re nulla ab ipsis pendent. Quam ob rem & animorum foelicitas illa (quæ ex diuina visione progreditur) corpore non eget: quia prorsus spiritualis est. Alia ergo est animorum stola, quæ est illorum foelicitissima beatitudo, qua iam perfecte fruuntur. Alia verò est corporum stola, qua in die illo gaudebunt quando assument pennas sicut aquilæ, & immutabunt fortitudinem.

Sub hæc autem istis accedat quod præraque diuina & illa sanè admiranda satis iudicia in scripturis diuinis fuisse legimus, at nullum ita vt finale horrendum esse traditur. Legimus etenim diluuij vastissimos gurgites mundum inuoluisse vniuersum Genesis. 7. & 2. Petri. 2. Originali (inquit) mundo Deus non pepercit: sed octauum Noe iustitiæ præconem, custodiuit diluuium mundo impiorum inducens. Grauisimum quidem iudicium hoc, sed iustis-

simum sanè. Grauisimum quidem, mundus enim adhuc recens conditus, & in suis principijs florens erat: eoque originalis mundus est à Petro appellatus, huic tamen non pepercit Deus. Iustissimum vero, quia mundus impiorum erat, omnis enim caro corruerat viam suam: humanique mores id temporis corruptissimi erant. Rursum & iudicium illud aduersus Sodomæos & Gomorrhæos vniuersamque Pentapolim, quem non sua deterrebit formidine? si exactè confiderauerit, quantus fuerit Dei in homines furor, vt ignem de cœlo plueret, & vniuersam illam regionem, quæ instar paradisi erat, in cinerem & fauilam redigeret, Genesis. 19? Et ciuitates, inquit, Petrus Sodomorum & Gomorrhæorum in cinerem redigens, euerfione damnauit. Et aduersus præter hæc Babylonios, Moabitas, Arabes, Aegyptios, Tyrios, Hierosolymitas, Israelitas, iudicia Dei alia prosequutus est Esaias, à capitulo. 15. ad capitulum. 23. vsque. Quæ nos, vt potuimus dilucidauimus. Quorum seueritatem, & asperitatem, apud eundem tu legere poteris. Neque solum aduersus gentes, vrbes, variisque prouincias, quin etiam contra sublimes personas, diuina formidabiliaque lata iudicia fuisse scriptura docet. Nonne sublimes personæ Angeli sunt, in quos sic exarsit diuina ira, vt à cœlo illos deturbauerit, & præcipites eos in Tartara dederit, & in iudicium magni Dei aut diei (vt Hieronymus legit in epistola cōtra Ioannem Hierosolymitanum episcopum) vinculis æternis sub caligine referuauerit, vt Iudas docuit? Cui quoque consonus Petrus, Angelis, inquit, peccantibus Deus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos, in Tartarum tradidit, cruciandos, in iudicium referuari. 2. catholica. 2. Quantisque sub hæc poenis primum peccantem affecerit hominem quis ignorat? Et longum esset persequi iudicia alia, que legentibus non vulgarem

terro-

Extrauagantis huius verba lege apud Marfilium. 4. Sentent. vt infra in margine cōtra Ioan. Pon. 11.

4. Sentent. 9. 13. artic. 3. conclu. 4.

Desideria animarum sanctorum ad resummeda corpora nihil detrahit essentiali beatitudini cōtra Marfilium

Esai. 49.

U. P. m. Vniuersum
vz quod dicit illi
erit horrendissimum

Varia & stupenda Dei iudicia quod vero omnia superat finale est.

Idem dicitur

Locus Petri explicatur.

Iudiciū dei cōtra angelos.

terrorem incutiunt, vt aduersum Nabuchodonosorem Danielis. 4. aduersum Balthasarem eiusdem filium Danielis. 5. contra Senacherib. 4. Regum. 18. 2. Paralytomenon. 32. Aduersum Antiochum. 2. Machabæorum. 9. aduersum Herodem Actorum. 12. Quem Angelus Domini percussit, eò quod non dedisset honorem Deo: & cõsumptus à vermibus expirauit. Horum autem iudiciorum nulla altera substitit causa, nisi propria autorum peccata: quæ diuinam iram ad vltionem, & vindictam concitant, vt Oseas capitulo testatur. 4. Audite (ait) verbum domini filij Israel: quia iudicium domino cum habitatoribus terræ. Non est enim veritas, & non est misericordia, & non est scientia Dei in terra. Maledictum, & mendacium, & homicidium, & furtum, & adulterium inundauerunt: & sanguis sanguinem tetigit. Et denarratis facinoribus istis, vindictam subiiciens, ait, Propter hoc lugebit terra, & infirmabitur omnis, qui habitat in ea. Neque aliud legimus in scripturis, quam exorbitantia hominum delicta Deum irritare, & prouocare, vt pœnas ab autoribus sumat. Nam quid est aliud illud Ceneleos. 4. Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra? & illud quoque, Clamor Sodomorum & Gomorrhæorum multiplicatus est: & peccatum eorum aggrauatum est nimis: Genesis. 18. Et demum quid aliud est illud Iacobi. 5. Ecce merces operariorum, qui messuerunt regiones vestras, quæ fraudata est à vobis, clamat, & clamor eorum in aures Domini. Nihil aliud ego arbitror clamores hos esse, quam quod peccatorum grauitas diuinam proritat iustitiam. Quod si peccata, quæ diximus digna retributione à Deo fuerunt repensã, qualia arbitraris obsecro quæ vniuersum demolientur orbem futura? Vitæ luxus, ingluuies, salacitas, superbia, iniuria, hæc sunt, quæ aquarum immensam vim ignisque voracissimas flammæ ex cœlo in eversionem autorum coegerunt. Qualia

igitur putabis peccata futura, quæ non diluuium aquarum, sed igneam vim multo nocentiorẽ Sodomæo illo incendio, promerebuntur? diluuium enim Noeticum hominibus quibusdam pepercit, vt Patriarchæ Noe, & liberis, & vxoribus: quinimo apertè & piscibus læsisse non legimus, Genesis. 7. At homines vniuersos obuoluit & cuncta, in quibus spiraculum vitæ erat in terra, strangulauit. Pisces autem & si spiraculo potiantur vitæ, non tamen in terra: sed in aquis degunt. Sed vis scire qualia id temporis futura sunt peccata, Matthæus & Paulus te docebunt. Ille enim. Et quoniam abundauit iniquitas, dixit, refrigescet charitas multorum. Hic vero. 2. ad Timotheum. 3. In nouissimis diebus (ait) instabunt tempora periculosa: erunt homines seipso amantes, veritati resistentes, speciem pietatis habentes, & virtutem eius abnegantes. Periculosa equidem tempora. Erit enim tunc tribulatio magna, qualis nos fuit ab initio mundi. Antichristus enim vniuersi orbis futurus pestis, & truculentissima bestia, ecclesiam Christi conturbabit. Et nisi breuiati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro. Se autem ipsos homines amare, vitæ luxum, carnisque delicias, sensibilibusque superfluasque voluptates, significat. Et quia à fide catholica non solum multi deciscunt, quin etiam in illam inuehantur, ideo ait, Veritati resistent. Et quia vniuersa hæc omnia vitia, quibusdam pijs inuolucris obuolent, vt insipientibus imponant, propterea postremò adiecit, Speciem pietatis habentes, & virtutem eius abnegantes. Et hoc idem erat, quod Oseas dixerat dudum, Non est veritas, & non est misericordia, & non est scientia Dei in terra. Erunt ergo homines illi, quos nouissimi habebunt dies omnium pestilentissimi, qui ab orbe condito vixerunt. Quos puniturus dominus, in maiestate magna in nubibus splendidissimis, velut in throno quodam tanto iudici digno, sedens veniet, vt iudicet or-

Aquæ diluuij pisces illos læses dimiserunt.

Cap. 24.

Peccata quæ diem iudicij exigent & illius Dei tanquã præbula.

Oseas cum Paulo concors & vterque exponitur.

Matth. 24. Psal. 9.

Flagitia humana irritant Dei vltionem.

Crimina prouocantia diluuium.

bem in æquitate: & populos in iustitia. Et qui siluerat dissimulās peccata hominum propter pœnitentiam, tunc temporis irrugiet tanquam leo clamore magno: & ipso rugiente quis non timebit? Tunc ergo filebit omnis terra à facie domini, quia impij in tenebris conticescent. Et iustitia Dei quæ nunc quasi à diuina clementia detinetur, quominus in peccatores sæuiat, tunc non detinebitur: sed liberè de peccatoribus pœnas sumet, instar aquarum, quarum impetum si represseris semel, solutæ tamen vehementius inundabunt. Ita quoque & finali iudicio, diuina seueritas in sceleratos homines acerbius incandescet. Vt Psalmus. 77. testatur, Excitabitur die illo tanquam dormiens dominus, tanquam potens crapulatus à vino, & percutiet inimicos suos in posteriora: opprobrium sempiternum dabit illis. Vtiq̃ excitabitur Dominus tanquam dormiens, & excitabitur sanè clamoribus sceleratorum hominum pulsatus, & excitatus. Et qui videbatur hominibus veluti somno oppressus, nostra non considerare, depulso somno ad vindictam supremam excitabitur, vt potens crapulatus à vino. Potentes nanque viri & fortes si crapula grauantur, vehementius furiant. Quare hac vsus metaphora vates, immensam illius diei iram denotat. Et percutiet inimicos in posteriora. Animæ nanque impiorum tam diu erit, quod torquebuntur illo die: corpora autem, quæ posterior pars sunt hominis, vltimicibus tradentur crucianda flammis.

¶ Quare non ab re à me dictum est, illum diem futurum iustissimum. An non iustum dices diem illum, quando supremus ille agricola purgabit aream suam (quæ mundus est) & congregabit triticum, idest, viros iustos in horreum cœlestis patriæ, & Paleas, idest, iniustos comburet igne inextinguibili? An non iustum dices diem illum, quando à seculi saena ad littus collocata, idest, ad seculi fi-

nem, ministerio angelico fecernentur pisces boni, idest, sancti Dei in vasa, videlicet in sanctorum receptacula, mali autem foras mittentur, in tenebras exteriores, vbi erit fletus, & stridor dentium: vbi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat? An non dicendus iustissimus dies, quando separabuntur agni, qui homines immaculati, & innoxie vitæ sunt, ab hædis, qui homines cruenti, & noxij & corrupti fuerunt? An non iustissimus denique dies quando aurum, quod in mundi venis Christi gratia concipitur, tunc demum refodietur & ad abacum sempiternæ gloriæ deportabitur à sanctis angelis. Sunt autem hoc aurum iusti viri diuina sapientes, & diuina amantes. Hanc enim diuinorum sapientiam, sapientissimus ille commendans aiebat, Omne aurum in comparatione illius arena est exigua. Cæterum vt aurum metallis cunctis præstat: ita sapientia hæc vniuersis mundi opibus fauoribus, & honoribus ante stat. Etiam si modo delitescant sapientes isti & ceu in venis abditis, & inter mundanas varietates occulti iaceant: at tunc à venis extrahentur, quibus immixti nondum prorsus repurgati latebant: quia humana peccatorum conuersatio non nihil rubiginis hominibus pijs conciliat. Iam ergo vt ex mineralibus auri argenteve fodinis, defodiunt sibi homines aurum, & argentum, quibus repurgatis à terrenis scorijs vasa præclarissima fabricant. Ita quoque & iusti qui in sorte filiorum Dei vocandi sunt, in mundo hoc, tanquam in fodinis & mineralibus quibusdam immixti, cum metallis impuris, vt plumbo, ferro, idest, cum hominibus impijs vitam degunt. At die illo repurgati ab omni terrena sæculentia, vt vasa aurea, & argentea, pretiosissima, in abaco cœlestis patriæ collocata, sempiterno micabunt.

¶ Huius horrendissimi occultissimi, & iustissimi diei, præcones erunt homines, & angeli, & denique ignis, tanquam præcursor tanti diei erit. Homines quidem præcones erunt. Nam Elias ille diuinæ legis feruen-

Sapient. 11.

Osee. 11.
Abacuc. 2.
1. Reg. 2.

Egredia colatio.

In die iudicij excitabitur dominus ex psal.

Iustissimus dies postremus.

Matth. 3.

Matth. 13.

Locus ex Matth. exponitur.

Matth. 11.

Dies iudicij expurgabit aurum ab scoria.

Præcones diei nouissimi.

feruentissimus zelator, & Enoch ab Adam septimus, qui primus omnium diem hunc terribilem prophetauit dicens, Ecce venit Dominus in sanctis millibus suis, facere iudicium contra omnes, & arguere omnes impios de omnibus operibus impietatis eorum, quibus impiè egerunt: & de omnibus duris, qui locuti sunt contra Deum, vt Iudas Apostolus commemorat, isti duo erunt vltimi diuinæ iustitiæ præcones. Vt enim Noe diluuium mundo expurgando impiorum induxit. 2. Petri. 2. ita & isti mundo impiorum ignis diluuium imminere testabuntur. Isti sunt de quibus Ioannes in Apocalypsi meminit capitul. 11. dicens, Hi sunt duæ oliuæ, & duo candelabra in conspectu domini, terræ stantes: oliuæ sanè quia diuinam misericordiam pœnitentibus pronuntiant: candelabra vero quia homines Antichristi seducti doctrinis, illustratione euangelicæ veritatis, illustrabunt. De quibus Ioannes subdit, Et cum finierint testimonium suum bestia, quæ ascendit de abyssu (quæ Antichristus est) faciet aduersus eos bellum, & vincet illos, & occidet eos. Qui post dies tres, & dimidium à morte reuocabuntur in vitam. De Elia porrò extat apud Malachiam celebre oraculum, Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam, antequam veniat dies domini magnus, & horribilis, & conuertet corpora patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum. Nam Eliæ prædicatione patres, id est, Iudæi à perfidia sua resipiscentes ad cor filiorum, id est, ad fidem Iesu Christi, quam gentes profitentur, reducendi erunt: vt vna sit fides, & gentium, & Iudæorum. Vocat autem gentes filios, & Iudæos patres, quippe gentes in Iudæorum fide, & spe inserti sunt, ad Romanos 11. Namque diebus illis nouissimis, Iudæi superstites, fidem Iesu Christi amplexabuntur, iuxta Oseæ vaticinium, Et post hæc reuertentur filij Israel, & quærent dominum Deum suum, & Dauid regem suum, nempè Christum. Etiamfi

Theodoretus Græcus autor Comment. eiusdem loci de relaxanda captiuitate Babylonica verba hæc intellecta voluit, & non commodè: siquidem subdit Oseas, Et pauebunt ad Dominum, & ad bonum eius nouissimo dierum. Est autem dies nouissimus, dies iudicij finalis. Angeli etiam diem illum protestabuntur Matthe. 25. & mittet angelos suos cum tuba, & voce magna: & congregabunt electos eius à quatuor ventis, à summis cœlorum vsque ad terminos eorum. Etenim ab omni mundi plaga congregabuntur sanctorum corpora. Vbilibet enim terrarum & vbiq̃ gentium, corpora sanctorum in pace sunt sepulta. Quos angelica tuba, id est, diuinum imperium excitabit ad vitam, vt Paulus. 1. ad Corinthi. 15. In momento, ait, in ictu oculi in nouissima tuba. Canet enim & mortui resurgent incorrupti, (id est, integri) quippe tam boni, quam mali integritate membrorum suorum donabuntur. Cæterum boni, non solum in incorruptione sed ad æternam immutabuntur beatitudinem. Propterea adiecit, & nos immutabimur. Et demum conflagratorius ignis cum cæteris quæ diximus, sua quoque testimonia iunget. Ignis (ait regius ille Psalmidicus) ante ipsum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius. Solent enim principes antequam ad vrbes vel oppida sese conferant, præcursores præmittere, qui illis hospitia adornent tantis principibus digna. Et omnium itidem princeps Christus iam iam venturus in orbem, ignem quasi præcursorem suum præmittet, qui mundum ab omnibus fœculentijs, & immunditijs excoquens, tanti principis præsentia receptaculum idoneum reddat. Et sanctorum nonnullis placuit ignem ad immensas exundaturum flammæ. Quemadmodum & aquarum torrentes, sub Noe tanta inundarunt mole, vt etiam supremorum iuga montium omnium superarent, Genes. 7. Hoc enim loco commemoratur diluuij aquarum tramites superasse montes cubitis. 15.

Angeli nūtij diei nouissimi.

Eccle. 44.

Omnes mortui resurgēt integris membris.

Psalm. 96

Ignis etiam testis diei nouissimi.

Elias & Enoch præcones diuini iudicij.

Cur Elias & Enoch oliuæ & candelabra.

Locus Malachie expōnitur, e. 3.

Oseæ. 3.

At vero addit quos operuerat idcirco de omnibus montibus editissimis nihil docetur. Verum verisimile videtur. Si quærat fortassis quispiam, quid ergo est, quod dominus orbis postremum excidium igne voluit celebrare? Vtique in aperto ratio est. Quia elementorum nullum ita vehementi & cita actione pollet, ut ignis. Ut ergo citissimè deuastet vniuersa missa, tam homines quam plantas quam videntia omnia & cætera vniuersa quæ cæli complectuntur complexu, ideo ignis ante dominum præcedet. Præter hæc ignis lustratorius est, & purificatorius, Malachia. 3. Ipse quasi ignis conflans, & quasi herba fulonum, quæ saponaria dicitur, ex qua saponem conficiunt saponarij, abstergendis vestibus aptissimum. Et sedebit conflans, & emundans argentum: & purgabit filios Leui. Quæ verba etiam si & germanè quidem Theologi quidam cum Theodoro ad spiritus sancti descensum sub linguis igneis referant: ad diem tamen iudicij si referas quoque, quid oppediat non video. Ignis enim iste cuius mentionem feci, deuret omnes homines, ita pios, ut impios. Cæterum impios comburet, ut ignis æterni iam periculum facere incipiant: pios vero deuret, tanquam lustrandos & purgandos ad excolandum videlicet & excoquendū illos à pœnis expeditatis commertis, si quas id tēporis iusti viri, ex donatis culpis, contractas & non donatas habuerint. Erit autem ignis ille acerbissimus, & acutissimè torquens: ut tempore vrgens modico pios, purgatorij ignis (qui nunc est) in purgando, quas habet moras, tormenti sui vehementia breuiter imò ocysimè transiens iustissimè recompenset. Ut ita colati, & abstergij semetipsos offerant Deo, sacrificium iniustitia. Porro priusquam conflagratio fit vniuersorum, postremi illi iustitiæ diuinæ præcones Elias, & Enoch, quos retulimus supra, Antichristum de mēdacio simul, & affectas suos redarguent. Post hæc verò ignis succendet omnia, ut dictu

est. Et quanquam Dauid ignem hunc inflammaturum dixerit solum inimicos Dei: Et inflammabit (ait) inimicos eius: nō propterea falsum puta quod dudum tradebamus, amicos scilicet & inimicos Dei inflammaturum. Cæterum inimicos inflammabit temporaliter primò, ut postremò inflammet æternò. At amicos inflammabit, ut à flammis eripiat æternis. Istitis autē duobus absolutis, id est, sanctorum præconijs, & ignea deuotione, angelorum consecretur ministerium, cantus clangentis lugebrisque tubæ, admodum iam prædictum. Quæ omnia citissimo peragentur tempore. Nonnullis placuit post hæc, quæ diximus Solem, & Lunam summa obtegendo caligine: & signum hominis, id est crucem micantissimam Iesu Christi conspicuam toti orbi medio aere futurā, sub ipso Christi descensu. Et fortassis ita duxerunt, quia iudicium celebrandum media nocte credant. Quia in euangelicis legitur literis media nocte clamor factus est, Ecce sponsus venit: exite obviam ei, & Augustinum huius placiti fuisse autumant. Quod si ita decernendum est, nihil opus est, ut Sol obscuretur tunc. Quia sub nocturnis tenebris, Solis præsentia in hoc nostro hemispherio desideratur: vbi tamen finale iudicium agendum est. Alij vero sub ipsa aurora sub ipsisque matutinis diluculis iudicium domini peragendum cēsent. Quippe Dominus sub id tēporis de morte triumphauit, euangelistis testantibus. Vtrum horum certius habendum sit, ignoro. Quippe scripturæ non tam perspicue docent hoc, ut fide cogamur, siue hoc, siue illo tempore homines nouissimè iudicandos fore. Scimus sanè Hebræos Aegyptiorum intempesta nocte captiuitatis durissimæ fregisse vincula, diuina docete Sapientia. c. 18. Cum quietum (inquit) silentium continerēt omnia, & nox in suo cursu medium iter haberet, omnipotens sermo tuus domine exiliens de cælo à regalibus sedibus, durus debellator in mediam exterminij terram prosiliuit: gladius acu-

Cur ignis consummationem facit vniuersi

Herba fulonum quæ.

Theoheretus

Ignis cōflagratorij erit purgatorius sanctorum.

Ordo in die iudicij seruandus.

Math. 15.

Iudicium finale in nostro hemispherio celebrabitur nō in altero quam qui sunt homines in altero nostrum venient.

Exod. 15.

Aegyptiorum postrema plaga fuit nocturna.

tus in simulatum imperium tuum portās, & stans repleuit omnia morte, & vsq; ad cœlum attingebat stans in terra. Hæc nanque verba ad literam Aegyptiacam postremam cladem quã Aegyptij passi sunt sub egressu filiorum Israel ab Aegypto, significant. Non tamen consecrarium est finale iudicium quoque nocte celebrandū esse, etiam si finale iudicium illius similitudinem gerat. Vt enim tunc equites & curus Pharaonis sub nocturnis tenebris Exo.

14. dominus submersit in mare rubrum, ita & inimicos suos percutiet illo die postrema plaga: & ad Tartareas profunditates præcipitabit. At verò primum gestum fuisse nocte scriptura docet: postremum verò noctu esse gerendum scriptura silet.

Quod verò Matth. refert, Media nocte clamor factus est, hominum incuriam & securitatem, quam id temporis homines habebunt potius denotat, quam in tempeste silentia noctis. Quanta vero sit futura securitas, dieique postremi inaduertentia Matthæ. 24. docet. Erunt (inquit) comedentes, & bibentes, &c. & Paulus. 1. ad Thessalonicen. capitu. 5. aperto demonstrat sermone, Cum dixerint pax & securitas, &c. Neque aliter Augustinus intellexit Matthæi locū, Media nocte clamor factus est, in libro de gratia noui & veteris Testamenti. Cui quoque interpretationi Magister Sententiarum. 4. lib. distin. 43. hæsit. Tamen si Calsiodorus super octonarium, nocturnum tempus dixerit finali iudicio dicandum: vt olim primogenitis Aegyptiorum percutiendis dicatum est. Ego tamē malle sub diurna luce iudiciū finale celebratum iri opinari, quàm sub nocturnis tenebris. Primus enim Christi aduentus in carne, sub medijs tenebris fuit noctis, docente Luca. At postremus domini ad iudicandum aduentus, nō talis erit. Prior enim occultus, postremus verò manifestissimus erit, teste psalmographo, Deus manifestē veniet, & non silebit. Primum nanque aduentum paucissimis manifesta uit in principio, vt Magis, & pastoribus:

postremum autem vniuerso patefaciet orbi. Primo nanque venerat non vt Iudex, sed vt Saluator, ipso apud Ioannem testante. Non enim misit Deus filium suum in mundum, vt iudicet mundum sed vt saluetur mundus per ipsum capitulo. 3. Postremo autem veniet, vt dissipet terram, iuxta prothema nostrum, & vt tandem nouissimo iudicio iudicet orbem. Ipse ergo Iudex Christus sua præsentia totum illustrabit orbem. Et signum vexillare eius (quod est beata Crux) vnde suum in pretium redemptionis nostræ appensum est corpus, totū coruscans rutilabit. Et fortassis non ipsum lignum, quod cum cæteris mixtis iam deustum erit, sed ipsum crucis signum diuina arte fabricatum, tanquam supremi regis vexillum in aere sublimes conspicuum fulgebit vniuersis. Cuius aspectu sancti incredibili exultabunt gaudio, vt in triumphali trophæo victorialique Christi & suorum vexillari signo. Impij vero contrā horribili concutientur terrore, suam damnationem in crucis exaltatione, cuius inimici extitere cernentes: quos Paulus commemorans non sine lachrymis Philipensibus scribens aiebat, Multi ambulant, quos ego sæpè dicebam, & nunc flens dico, inimicos crucis Christi: quorum finis interitus, & gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt. Isti crucis hostes sunt, qui crucis fidem nunquam receperunt, quippe qui infideles sunt. Crucis rursus hostes sunt, qui à crucis recepta fide descuerunt: quales hæretici omnes: qui spiritu sanè coeperunt, quia loti sunt lauacro Spiritus sancti, at carne consummantur, & consumuntur, à Romanæ ecclesiæ magisterio desciscentes. Denique crucis aduersarij sunt, fideles, qui crucis mysteria pia venerantes fide, affectu tamen corrupto illa calcarunt. Quales sunt qui in peccatis suis diem clauserunt extremum. Isti sunt quos notans dominus dicebat, Plangent se omnes tribus terræ. Matthæi. 24. & dubio procul verissimis, & equissimis se plagent crucis hostes nominibus. Quip

⋈

Ad Phil. 3.

Qui sunt crucis hostes.

Galath. 3.

Qui se plangent in die nouissimo.

Iudiciū finale si nocte andie sit celebrandum differitur.

Psal. 49.

pe sub umbra arboris vitalis (quæ crux dñi est) requiescere noluerunt: neq; de fructu illius dulcissimo gustare libuit. Cuius umbræ Cant. 2. sponsa amatissimè meminit. Sub umbra (ait) illius, quem desiderabã requiescui: & fructus eius dulcis gutturi meo. Dignissimus dubio procul planctus, quia cum signo triumphali Christi inimicitias gesserunt isti. Et demum se plangēt, quia cruci sunt aduersarij: cui tamē Deus vniuersa appedit cœlestia bona: imò, & filiū vniuersi tū suum: quidquod & thesauros cœlestes super illam appēderit. Et sicut in publicis auctiōibus super palos supellectiles imponuntur vēdēdæ, ita super crucē domini, cœlestia publicè vendenda à Deo, & à nobis emēda imponuntur: verū etiam & pretiū, quo diuina à nobis emēda sunt, super hoc Deus vitali locauit ligno. Quamobrē dolēbūt crucis hostes quia bona cœlestia desperabūt habituros: quippe ex cruce sibi inimica omnia speranda erant bona. Quæ ut apertiora habeas scito Deum ab ineunte mundo, sua cœlestia auctionari bona, homines enim præconio monet interno, & non solum hoc, quin etiam externo, nam per prophetas suos, ut illa sibi comparent identidem prouocat, ut in vsu est præconibus in publicis auctiōibus. At verò auctionante Deo, sub naturæ lege nullus hæc cœlestia emebat. Quia cœlestibus bonis sibi comparandis pretium non supeditabat hominum pauperula natura. Gestiebat homo cœlestia emere, sed vnde emeret, non extabat. Ideo sancti illius seculi patres cœlestibus non emptis bonis obierunt. Non acceptis, ait Paulus, ad Hebræos. 11. promissionibus defuncti sunt. Rursum sub lege Mosaica auctionatur eadem Deus cœlestia bona, illaque auebant rursum homines, at quod pretiū offerebant, non sat erat tantæ emendæ supellectili. Offerebant enim quæ legitima erant, vitulorū & hircorū sacrificia & libamina, & alia, quæ pro peccato lex illa sanciebat. At Deus hoc spreuit pretium, quia sanguinē hircorū, aut taurorū, ad expiāda mē-

tis piacula, inutilem esse decreuit. Iā vero in lege gratiæ auctionatur nouissimè dominus cœlestia sua munera, & illa omnia super cracis ligno suspendit. Quia nullus hominū labētibus seculis pretiū soluendo erat, quia quid oremus nescimus, quid quod cœlestia nobis pretio nō emam? Nostræ quapropter paupertatis miserè clemētissimus dominus sanguinē fudit largissimè, lignūq; crucis sanguine suo veluti diuina quadā synopide, cœlestiq; minio rubricauit, & iam cœlestia tanquā in auctiōe vēdens, hominibus inquit, Ecce iā primo, secūdo, & tertio, vos ad emēda cœlestia mea inuitauit largitas, at non eratis soluendo: sed neq; modo soluendo estis. Cæterū ne excusetis deinceps pretij soluēdi impotentiā, accipite nō parcē, imò magnificentissimè sanguinē meū, ad pretiū exhibendū & hunc ipsum mihi offerte. Quod mihi erit vniq; venerabile & lōge charissimum pretiū: modo tñ non otio torpeatis. Nō enim animus mihi est, vos tāto ditare pretio, ut somnolētia pressi bonis deinceps nō vacetis operibus, ut heretici sanguinē meū polluetes his blasphemāt tēporibus. Imo si iā locupletes estis, & nō auro, & argēto, sed sanguine vos ditauit meo, equū est ut vitæ luxū, libidinēq; salacitatē vitetis, & cætera omnia quæ vobis oberūt, & emptionē cœlestiū irritā reddēt valere iubeatis. Imò facite iā fructus dignos pœnitentiæ: ut quæ semel in sacro baptisate emisistis meo sanguine, integrū vobis ad periodū vsq; vitæ perseueret. Ut vobis angeli sancti, & cœlici ciues gaudibūdi acclamēt, Prosit vobis o fratres nostri cœlestis hæc emptio, ut emptoribus in vsu acclamare est, & Esaias acclamat, Dicite iusto, quoniam benè. i. prosit iustus primo, secundo, atq; tertio aterna supplex. Hæc ergo est venerāda prorsus dñi crux, signumq; illud & Christi vexillum, quod in cœlo parebit: quādo dominus ad iudicandum venerit, & sua luce micantissima vniuersum perfundet orbem. Et non solum prædictis, id est, domini cruce, atque præsentia, dies ille magnus clarescet: quin

Rom. 8.

Christus moriens dedit nobis pretium emedis cœlestibus bonis.

Obserua contra Lutherū

Math. 3.

Esai. 30.

De Cruce

De ab ineunte mundo auctionatur bona cœlestia

Sub naturæ lege non poterat homines cœlestia sibi parare bona.

et cetera

quinetiam corpora sanctorum, quæ fulgebunt, tanquam Sol diem illum illuminabunt. Quæ omnia luminaribus iunge & quæ illius diei immensam expendere claritatem poterit? Imò tanta erit claritas Christi crucis, & sanctorum, quæ luminarium offuscabit claritatem, & splendorem. Quam obrem dies ille clarissimus futurus est: & claritate sua vniuersos seculorum dies superabit. In illo enim illuminabuntur tenebrarum abscondita, & manifestabuntur consilia cordium. Et tunc erit laus vnicuique à Deo. 1. ad Corinth. 4. Proptereaque Paulus diem illum appellat reuelationis iusti iudicij Dei ad Romanos. 2. Theaurizas tibi iram in diem, ait iræ, & reuelationis iusti iudicij Dei, qui reddet vnicuique secundum opera eius. Operum nanque maxima habenda erit tunc ratio, Matth. 25. Esuriui & dedistis mihi manducare: sitiui, & dedistis mihi bibere, & reliqua, quæ sequuntur opera. Quorum nomine iustis dicet Dominus venite benedicti patris mei: possidete paratum vobis regnum. Quos vero nudos operibus istis inuenierit, à regno patris expellet Christus, vt desinant obgannire hæretici, qui nos tanquam operarios increpant. Sed tu mecum interim considera quantus terror iniustos homines de repente inuadet, quando horribilem iudicem CHRISTVM iudicem, & potentissimum, & sibi infestissimum inspexerint, quando peccata & facinora sua, in prospectu habebunt, & quæ interim dum vitam gerebant mortalem, obliuioni profundissimæ tradiderant, præsentissima tamē die illo cernent. Deo tamen illorum memoriam refricante, vt in conclauis proprii cordis, & in penetrabilibus pectoris sui, propriæ damnationis iudicium perspicue animaduertant. Habent præterea sanctorum cateruam contrariam sibi: nam sancti iudicabunt nationes, & apostoli IESV CHRISTI sedebunt super duodecim sedes iudicantes duodecim tribus Israel, id est, vniuersitatem gentium. Et ad suæ miseræ cumu-

lum accedet feruentissima diaboli accusatio aduersus illos. Nam qui impudens est, vt accuset sanctos Dei testante Ioanne. Proiectus est accusator fratrum nostrorum impudentior multo erit ad accusandos inimicos Dei. Quinetiam creaturæ omnes hos accusabunt, sicut serui boni pessimum accusant dominum. Creaturæ nanque omnes visibiles, ad ministerium humanum conditæ sunt. Quid ergo suffugij tunc habebitis o peccatores? Si sursum leuatis oculos formidabilem videbitis CHRISTVM iudicem: in cuius ore gladium ex vtraque parte acutum cernetis, quia animas, & corpora vestra æternis mancipabit flammis. Si ad ima depresseritis oculorum acies stagnum ardentissimi ignis in prospectu vestro habebitis, iam iam vos absorpturum. Si ad dexteram, & læuam vos conuertitis, sanctorum myriades ad dextrum iudicis supremos grauitè deferentes & verissima accusatio ne increpantes, & damnationem iustissimam Christi contra vos ferendam probantes videbitis. A læua autem teterrimorum spirituum, quibus vos perfida amicitia iunxistis accusatorios clamores & acerbissimos horrebitis. Si intra vos ipsos solatia queritis, grauissimo cruciatu vos vestra interna conscientia torquet. Vnde vni igitur vos spectetis, & despiciatis illud lugubre psalmi vobis aptate, Circūdederunt me dolores mortis, & pericula inferni inuenerunt me. Quo diuertent tunc obsecro Iudæi, qui videbunt, transfixiōis suæ iudicem Christum quæ ipsi transfixerunt? Quo Saraceni, quæ do suum Mahometum pseudopphetam fuisse, & illos & semetipsum in æternum exitium viderint præcipitasse? Quo christiani discolori, qui alioqui filij? quod si filij & hæredes quidem Dei, cohæredes autem CHRISTI, at verò à filiatione & hæreditate exciderunt? Tanta fuit illorum socordia, & dementissima inertia. Quibus omnibus incorruptus dicet iudex discedite à me, qui operamini iniquitatem, ite festini ad manes, quos amastis,

Apoca. 12.

Impijs i die iudicij nihil erit solatiij.

Apocal. 1.

Apoca. 19.

Psalm. 17.

Roma. 8.

De terrore Iudicij

B 5 & v m

In die iudicij maxima operum habenda ratio contra nouel los hæreticos qui operibus bonis insidiantur.

Sapient. 3.

Lucæ. 21.

Matth. 25. & umbras. Nulla enim conuentio mihi
 cum Belial, quem vos amastis: nulla mihi
 2. Corin. 6. pax (qui lux sum vera mundi) cum tene-
 bris, quibus vos temerè inuolui dignum
 duxistis. Ad teterrimas ergo properate
 quas me inuito elegistis tenebras: ad imas
 & fuliginosas in æternum diuertite sedes.
 Vbi neq; hoc otij vobis erit, vt vel in mi-
 serijs vestris subsistatis. Vt vel sic genera
 tormentorū non mutant, solamine quo
 dam donemini, non hoc sanè vobis erit so-
 latio, quippe varia tormenta experiemini.
 Cadēt enim super vos carbones. Tenebris
 enim offusi sempiternis eritis, & in mise-
 rijs non subsistetis. Non enim vno miseria-
 rum torquebimini genere, sed varijs sup-
 plicijs afficiemini, & igne videlicet in ex-
 tinguibili, & verme conscientiæ, & fletu
 miserabili omni solatij spe sublata, & tene-
 bris & caligine densissimis, & fœtore fœ-
 tidissimo, dentium stridore vehementissi-
 mo, dæmonū aspectu formidabilissimo,
 & flagellis denique æternis vos verberabi-
 mini: nā plagis serui iniqui vapulabūt mul-
 tis. Hactenus iudicis supremi aduersus im-
 pios horrenda & iustissima verba. Tunc
 enim consolabitur de hostibus suis Chris-
 tus, vt olim per prophetam dixerat, Heu
 consolabor de hostibus meis. Nam de vin-
 dicta dolēdo, vindictā amat Deus: cui pro-
 priū est misereri semper, & parcere magis
 quā vlcisci. Tunc peccatores qui loquun-
 tur, & effantur aduersus Deū (vt Psalmus
 prædixerat) vsquequo peccatores domi-
 ne effabuntur & loquentur iniquitatem:
 cessabūt ab effatu, & loquela iniqui. Quip-
 pe etiam si illorum superbia ascendat sem-
 per, cæterum non voluptati, sed summis
 tormentis illis erit. Tunc reuelabit Deus
 pudenda peccatorum, in facie vniuersi or-
 bis manifestabit, quæ clandestinè gesta
 sunt, Naum. 3. Ecce ego ad te, dicit Do-
 minus, exercituum, & reuelabo pudenda
 tua in facie tua: & ostendam gentibus nu-
 ditatem tuam, & regnis ignominiam tuā:
 & proijciam super te abominationes, &
 contumelijs te afficiam. Non ergo effa-

buntur & loquentur in arrogantia, & su-
 perbia cordis sui, impij: sed silendum illis
 erit, cogente domini præcepto, per So-
 phoniam euulgato, Silete à facie domini
 Dei: quia iuxta est dies Domini, quia præ-
 parauit hostiā, sanctificauit vocatos suos.
 Et erit, in die hostiæ domini, visitabo su-
 per principes, & super filios regis, & super
 omnes qui induti sunt veste peregrina: &
 visitabo super omnem, qui arroganter in-
 greditur super limen in die illa. Quæ ver-
 ba etsi de captiuitate Babylonica ad lite-
 ram intelligantur, & Iudæos interficien-
 dos à Babylonijs, hostiam vocat, vt & vo-
 catos, quos sanctificauit babylonios. At
 verò tropologicè peccatores omnes, qui
 in die iudicij morti æternæ sunt adigendi
 hostiam, quam præparauit Dominus in
 diem illum intelligere oportet. Visitabit
 igitur in die illo visitatione, non miseri-
 cordiæ sed vindictæ, super omnes pecca-
 tores terræ, tam supremos quàm infimos:
 qui tunc reperientur induti vestibus, non
 nuptialibus, sed peregrinis. Propterea que
 omnes illos à conuiujs cœlestibus arce-
 bit diuina iustitia. Peccata autem vniuer-
 sa peregrinæ sunt vestes humanæ mentis.
 Quam verò quanquam superiori demon-
 strauimus sermone, quantus sit illius diei
 horror, atque pauor, illud sanè de pecca-
 toribus habendum erit. Etenim sanctis
 & iustis, dies ille exoptatissimus est, & iu-
 cundissimus, quem non solum, illi sed vni-
 uersa creatura in votis habet. Id quòd Pau-
 lino testimonijs persuadere non est ope-
 rosus. De cætero enim, aiebat. 2. ad Ti-
 mothæum. 2. Paulus, reposita est mihi co-
 rona iustitiæ, quam retribuet mihi Do-
 minus. Et non solum sibi repositam hanc
 testatur esse coronam, sed omnibus, addit
 diligentibus aduentum Domini. Quod
 quidem desiderium sanctorum est: quip-
 pe iniusti nō amant Dñi aduentū: sed hor-
 rent. Et ad Roma. 8. expectatio creaturæ
 reuelationem filiorū Dei expectat. Dies
 autem ille nouissimus reuelationis est, &
 manifestationis filiorum Dei. Tunc enim

Sēsus gemi-
 nus verborū
 Sophoniæ.

Matth. 21.

Peccata sūt
 vestes non
 priales, sed
 luridæ & me-
 ptæ uuptijs.

Dies iudicij
 lætissimus
 erit sanctis,
 & omni crea-
 turæ excep-
 ptis impijs.

Psal. 139.

Damnato-
rum varia
erunt sup-
plicia.

Lucæ. 12.

Esaiæ. 1.

Psal. 73.

Psal. 93.

Peccatorū
pudēda ma-
nifestabunt
in die iudi-
cij.

supre-

Matth. 25. *supremus pastor Christus, segregabit oves suas ab hædis: illas quidem in apricū æternæ reponendas vitæ: hos verò sempiterno mactandos in inferno collocabit. Proptereaq; egregiè Paulus docuit, creaturam omnē expectare diem hunc. Quādo tandem tantum tamq; facerrimum sceretum, qui videlicet sint filij Dei, qui denique oves Christi, referandum erit: tunc quoque & ipsa creatura, qualis est hic sub lunaris mūdus, liberabitur à seruitute corruptionis. Quippe à generationibus, & corruptionibus, & varijs alterationum vicissitudinibus, quibus modo premiū mundus hic, tunc quietem habebit, & in libertatem transferetur à corruptione omni: vt filij quoque Dei, optata iam olim immortalitate gaudebunt. Et non nihil gloriæ, & claritatis sanctorum post finale iudicium mundus hic adipiscetur. Quia totus claritate micabit, & tenebris nocturnis non offuscabitur, vt modo, neque nubium opacitate obducetur. Et verè dignissimus dies ille, qui eximio diligatur affectu. Quippe in illo oves Christi, quæ nunc charitate & fide illi iunguntur, tunc beata visione æterno illi sociabuntur. Et Christi membra, quæ modo feruenter inhiant, vt capiti suo Christo indissolubiliter copulentur, desideria explebunt sua.*

Ioan. 15. *Et palmites, qui à vite vera (quæ Christus est) vitalem humorem charitatis modo suggunt, tūc verè suggent: etsi nunc non tantum exuggunt quantum in votis (infirmitate carnis oppediente) desiderio flagrant, vt summa charitate Christo in cœlesti iungantur patria. Et demum filiorum est desiderium & domicilia, & parentum affectare contubernia. Quare filij Dei patris cœlestis æternum domicilium, atque consortium beatissimum summopere desiderant, & tunc demum sancta hæc desideria explebuntur. Vides ne si dignissimus dies ille est, qui à sanctis diligatur maximè, & in summis habeatur votis? Est enim dies regenerationis ipsorum, & dies consummatissimæ redemptionis, Luc. 21.*

Matth. 19.
1. Cor. 15.
Esa. 25.
Apoca. 12.

Quippe mors corporum tunc absorbetur in victoria, dies hic est sanctis, dies æterni conuiuij, dies vindemiæ defæcatæ, dies quando introducetur, Cantic. 2. sponsa in vinariam cœlam sponsi sui, quando habebit lunam sub pedibus suis. Quia mortalitatem, & mutabilitatem ecclesia Christi tunc calcabit omnem, & amicie- tur sole æternitatis, & diuinæ claritatis lucebit fulgore. Et demum leuabitur ad æthereum thalamum, & sponsi sui Christi amplexibus sempiternis perfruetur. At rogitabit aliquis, Quid opus est vniuersos homines in iudicium deducere finale? siquidem qui non credit, iam iudicatus est testante Ioanne capit. 3. qui verò credunt, si germanis ornant operibus fidem premijs repositis gaudent: si verò synceris operibus non fulgent, repositas quoque habent pœnas, quas ante finalem illum diem patientur? Porro ex fidei præscripto cum Salomone profitendum est, cuncta, quæ fiunt adducet Deus in iudicium. Etenim hætenus animi iudicantur, non corpora. Ecclesia autem I E S V C H R I S T I non est inuisibilis, vt hæretici diabolico furore perciti impudenter affirmant. Quoniam quantum assequor si inuisibilis esset ecclesia, dies ille iudicij superfluus esset. Animi nanque nostri, qui inuisibiles sunt, inuisibili etiam iudicio, quale est diuinum, quod modo geritur contenti sunt. Quare si ecclesia inuisibilis est inuisibili quoq; iudicio contenta est. Cæterum postremum iudicium visibile erit. Cuius iudicij necessitas præcipua diuina ordinatio est, qui statuit diem, in quo iudicaturus est orbem in æquitate, in viro in quo statuit, fidē præbens omnibus &c. Acto. 17. Tu interim nota Origenem verbū Pauli adnotasse, in viro, in quo statuit. Aduertit em̄ Origenes Paulū Christū vocasse virū, ne Athenienses nouitate sermōnis primo euāgelicæ prædicatiōis limine offenderet, aut abauditu prædicatiōis abigeret. Idcirco non Deū, aut Iesum Ch̄m vocat, sed virum, etiā si Christi mortē, & resurre-

Observanda
quæstio de
die iudicij.

Ecclesia. 12.

Ecclesia Ie-
su Christi
non est inui-
sibilis vt hæ-
retici oblo-
quantur pes-
simè.

Diuina ordi-
natio est cau-
sa necessita-
tis diuini iu-
dicij.

Notandus
Origenes.

non iudicatur, qui autem non credit iam iudicatus est, perspicue docet, credentem in Christum nihil damnationis passurum. Contra vero non credens suam gerit damnationem. Primum horum Paulus Romanis scribens cap. 8. docuit. Nihil, ait, damnationis est his, qui sunt in Christo Iesu. Hoc namque est credere in Christum (ut Ioannes dicebat) esse in Christo. Qui autem ex sola fide se non iudicandos, vel damnandos gloriantur (ut haeretici gloriantur) utique non sunt isti in Christo: quandoquidem Christum, quem ex fide credunt ex charitate non amant. Quem ideo non amant, quia Christi praecipra non observant. Postremum vero, quod Ioannes dixit, Qui non credit iam iudicatus est. Idem Paul. ad Heb. ca. 12. clarissime testatus est. Sine fide, ait, impossibile est placere Deo. Tunc ergo quando dies ille domini illuxerit orbi, haec, quae modo occulta sunt, referabuntur. Palam enim constabit, Christi amatores ab omni damnatione immunes esse, at Christi contemptores adhuc in carne viuentes suam secum damnationem gessisse. Ideo inquit Ioannes iam illos iudicatos, quanquam nunc occulto, tunc tamen manifestando Dei iudicio. Quod si te agitat quaestio, si dies ille iucunditatis est, & exultationis iustis, iniustus vero ea epitheta tribuit, quae Sophonias & caeteri denarrauerunt prophetae: ut in exordio huius tropologi. declamationis commemoratum est (est enim dies irae dies tribulationis, & angustiae, calamitatis, & miseriae, & demum dies tenebrarum, & caliginis. Id quod extremam calamitatem in scriptura significat) cur ergo tam acerbis nominibus & tanta austeritate praesignatur dies ille, qui alioqui est misericordiae, & clementiae supremae, sanctis & iustis? Caeterum si consideras electorum & multitudini reproborum conferas numerum, exiguum esse reperias, ut praediximus sermone priore. Quapropter a maiori damnandorum turba, in quos sauiet diuina ira. Dies irae & vindictae ab Spiritu sancto per Prophetas suos

nominatur. Et ut creans hominem Deus potentiam suam omnem demonstravit, & eundem reparans a lapsu hominem viscera suae misericordiae hominibus patefecit, in quibus nos visitavit oriens ex alto (tunc enim apparuit benignitas, & humanitas saluatoris nostri Dei) ita demum impiorum hominum facinora & peccata, studio saepe; operam impiorum in suum iudicium finaliter deducens, suae severitatis ostendet aequitatem, & rectitudinem. Non enim tunc placabitur muneribus: quippe argentum eorum, & aurum eorum non poterit liberare eos in die irae domini. Sophonias. 1. ¶ Iam vero, quia hoc saxum diu est, quod voluimus, aequum erit vela plicare sermonis, & filum, quod produximus hactenus, in summam conducere. Erit autem summa haec, ut terribilem illum diem nunquam non recolamus, & in thesauris memoriae nostrae recondamus: ut iugiter diei illius nouissima tuba clamorque horrendus internis auribus nostris insonet. Quae, ut mala praeterita, plangamus nos acriter stimulet, & ut futura caueamus efficaciter moneat. Pudeatque nos ea facere, quae fecisse coram supremo iudice Christo, & angelis, & sanctis eius, pudebit maxime. Quod si coram homuncione, etiam criminoso, patrare scelus erubescimus, quid quod coram Deo & Christo eius erubescamus? At vero si dignè resipiscimus ab erratis vitae admissis, & electorum praestiterimus opera, ipsa resipiscencia hunc praueuiemus, nostris abstergendo delicta lachrymis, pudore. Sanctos namque nihil pudebit de peccatis commissis. Pudoris namque confusio, beatitudini non consentit: neque in vna sede morantur peccati erubescencia molesta, & beatitudinis pacatissimus status, iucundissimaque possessio. Imò iuxta Esaiam oraculum 45. Israel saluatus est in domino salute aeterna: non confundemini, & non erubescetis, in seculum seculi. Vita igitur aeterna libera est ab omni confusione & erubescencia, quam ipse Christus nobis elargiri dignetur.

Qui non habent fidem in se ipsis damnationem suam gerunt.

Observanda quaestio cur dies iudicij acerbis nominetur non inominibus.

Epilogus praedictorum.

Epilogus praedictorum.

Optima comparatio.

Beati & nullis erubescunt.

DILV.

Vide. M. Soto. Super Paulum super illa verba tu dicit thesaurizas tibi

DILUCIDATIO IN

Esaiæ Cap. vigesimum quintum.

DOMINE DEVS MEVS

es tu. a) Hebræi capit. huius prophetica verba laudes esse Dei, quas Esaias promit in Iudaicum fauorem credunt.

Putant enim vaticinium esse aduersus Romanum imperium: quo deuastato à prolixâ captiuitate, qua etiam nunc premuntur se aserendos Iudæi esse credunt. At verò (tametsi horum placitū indicet Hieronymus.) Hebræis non est acquiescendum in expositione hac. Falso nanque rentur Iudæi Romani imperij sublimitatem illorum gratia esse euertendam, quanquam illius lapsus ex illo Pauli sermone. 2. ad Thessa. 2. Hieronymus collectum putet. Sed nunc quid detineat, ait, scitis, vt reueletur in suo tempore. Quem locum diuus August. 19. de ciuitate Dei capit. 20. se non assequi fatetur. Hieronymus verò de euersione Romani imperij, quæ erit ante finalem iudicij diem (quando Antichristus venerit) verba Pauli intelligit, quæ diximus, & quæ subsequuntur. Nam mysterium iam operatur iniquitatis, vt qui tenet nunc, teneat: donec de medio fiat, id est de medio auferatur Romanum imperium. Et tunc reuelabitur ille iniquus, id est, Antichristus. Lege Hierony. quæst. 11. ad Algasiam. Quanquam igitur cum Hebræis conueniamus Romanum imperium collapsurum tãdem: non tamen, vt Iudæi stabiliantur collapsurum credimus: sed in signum vniuersalis mundi ruinæ, quæ iam sub Antichristi temporibus imminet. Id ergo istius ca. institutū

DOMINE
Deus me⁹ es tu^a,
& exaltabo te, &
cōfitebor nomi-
ni tuo: quoniam
fecisti mirabilia,

est (vt arbitror) actionem gratiarū & laudum præconia Deo celebrare, propter illa quæ in cap. proximo à Deo gerenda de narravit. Proposuerat enim iustorum premia & iniustorum pœnas in die nouissimo futuras. Quæ duo Dei sunt magnificentissima operacogitationes antiquas fideles, amen. Quia posuisti^b ciuitatem in tumultum, vrbem fortē in rui-

ra. Proptereaq; tanquam auctarium capit. prioris hoc loco laudibus profequitur mirabilia opera Dei, qui euerfus est vniuersum orbem: & sanctos suos, ad æternam pacem deducturus. Idcirco ait, Domine Deus meus es tu, exaltabo te, & confitebor nomini tuo, subaudi, laudatoria confessione. Causam tantæ laudis addit. Quoniam fecisti mirabilia (præterita pro futuris accipe) Cogitationes antiquas fideles amen. Cogitationes enim diuinæ antiquæ sunt: quippe quæ æternæ. Fideles autem: Deus enim non mutatur, sed quicquid decreuit, æterno decreuit, & infallibiliter erit. Id quod vt notaret propheta, adiecit, Amen, quod Septuaginta interpretati sunt, fiat. Cogitationes ergo diuinæ & verba, fidelissima sunt, id quod Ioanni iubetur scribendum. Scribe verba hæc fidelissima, & vera sunt. Quia ergo sanctorum gloriam, & iniquorum supplicia, ante mundi constitutionem, apud semetipsum stabiliiuit, & disposuit Deus, suo tamen tempore operi mandanda, ob eam rem Dei decreta æterna cogitationes antiquas & fideles vocat. Quas ipse diuino spiritu instructus cernens hæctenus commédauit. ¶ Quia posuisti^b.) Quæ sub genere dixerat specialius profequitur, quasi dixisset, Meritissimæ

Mundi ruina sub Antichristo.

Phrasid scripturæ præterita p futuris.

Apocal. 22

Laudatur eximia laude De⁹ à vate propter diē iudicij.

Locus difficilis. 2. ad Thessalo 2. exponit ex Hierony.

len 5. dicit 5. 2000. 11. 2000.

Handwritten notes at the bottom of the page, including a large 'f' and some illegible text.

ricissimæ & dignissimæ sunt tuæ domine laudes: quia posuisti, id est, pones ciuitatem, id est vniuersum orbem in tumulum, id est, subuersionem, urbem fortem in ruinam. Quia quasilibet etiam fortissimas vrbes terræ motus

& ignis, comminuent, & demolientur, quādo dies Domini institerit. Et domus alienorum, qui mundus hic est, qui propterea alienorum appellatur, quia alieni à religione & cultu uero Dei, hoc mundo fruuntur, illique præfunt, & dominantur, tūc autem fiet, vt nō sit ciuitas: quia mūdanus ordo peribit. De-

uastabuntur enim vniuersa in sempiternū, & deuastata non restaurabunt. ¶ *Super 2.*) Id est, ppter hoc te laudabit populus fortis. Est autē hic populus fortis, is ipse, qui est ciuitas gentium robustarum. Est autē ciuitas hæc ecclesia Iesu Christi, contra quam non præualebunt inferi portæ: cuius fortitudo vt Rhinocerotis est, Nume. 24. Ego (ait Dominus) dabo vobis os, & sapientiam cui non poterunt resistere. Et id genus alia passim in scripturis resperfa sunt, quæ ecclesiæ Christianæ vires demōstrant. Quæ vberi stylo persequuti sumus in Tropologica declamatione ad capit. 5. Laudat autem & laudabit ecclesia Christum: quippe factus est fortitudo pauperi. Sunt autem pauperes isti, qui non alta sapiunt, sed humilibus consentiunt: horūq; dominus fortitudo est. Et istis vires suppeditat. Et tanquam vmbra culum multo calore æstuantibus reficit (vt de Iona le-

gimus capit. 4.) ita quoque & diuina miseratio pios suos à tribulationis æstu protegit. ¶ *Spiritus b.*) Tribulationis vehementiam turbine appellat: & spiritus robustorum, id est, spiritus violentorum

tyrannorū, illorumq; furor, cōcitatisimāq; cōtra seruos Dei dementia turbibus, aut nimbis cōfert à propheta. Vt enim pcellosi spiritus irruūt in parietes, ita & tyrannica tempestas agit nonnunquam, & concutit fideles. Cæterum quanquā illos impellat, & agitet, ex diuina gratia tamen non deiciuntur: imo virtus in in-

firmate perficitur. 2. ad Cor. 12. Et egregia collatione inanem conatum aduersariorum ecclesiæ ostēdit esse. ¶ *Sicut æstus in siti, sic tumultum alienorum humiliabis c.*) Id est, vt homines æstuant in loco situloso & arido proculdubio prosternuntur, & viribus destituuntur: quia siti marcescunt: ita quoque tumultus, & strepitus impiorum viribus & fauore destituentur. Id quod cernere erit maximè in die iudicij. Et rursus alia collatione euidentiore rem facit. Vt enim propagine sub torridis nubibus maximèque æstuantibus solari ardore, arefactæ marcescunt: ita quoque ab igne iudicij æterni arrogantes homines suæ iactantiæ cristas deponent. ¶ *Et faciet Dominus d.*) Verba ista aptissimè congruunt diei nouissimo, quando C H R I S T V S faciet sanctis suis conuiuium sui ipsius. Illis nanque se exhibebit & clarissimè videntum,

tyrannorū, illorumq; furor, cōcitatisimāq; cōtra seruos Dei dementia turbibus, aut nimbis cōfert à propheta. Vt enim pcellosi spiritus irruūt in parietes, ita & tyrannica tempestas agit nonnunquam, & concutit fideles. Cæterum quanquā illos impellat, & agitet, ex diuina gratia tamen non deiciuntur: imo virtus in in-

Beata sanctorum vita conuiuium est.

Efai. 55.
Exodi. 3.
Deuter. 6.
Nume. 13.
Pfalms. 35.

dum, & vberrius fruendum, quando labitur in crassitudine anima sanctorum, & introducentur veri Israelitæ (qui sancti Dei sunt) in terram manantem lac, & mel, cuius indigenæ sunt veluti gigantes robustissimi. Etenim celestis patria tota fluitat lacte, quod est morum puritas, & melle, quod est diuina dulcedo: cuius torrente sancti Dei potantur. Quia ergo hæc sempiterna

erit illis satietas, ideo sanctorum visionem, & fruitionem conuiuium vocat pinguium, conuiuium medullatum. Medulla namque intimus, vitalissimus, & crassissimus, & suauissimus cibus est: instar cuius beatitudo sanctorum illis intimus cibus erit. Quia diuinitas illabatur sanctorum mentibus: qui illapsus vitalissimus erit: quippe illis vita æterna est. Et crassissimus: quippe beatitudo est status omnium bonorum cumulo absolutus. Euangelicæ quoque literæ itidem beatitudinem sanctorum conuiuium vocant, & cœnam. Homo, inquit, qui dādam fecit cœnam magnam. Nanque cœna (quæ finalis refectio diei est) egregie conquadrat beatitudini sanctorum, quæ finali iudicio consummatissima erit. Et rursus, Ego dispono vobis, sicut disposuit mihi pater meus regnum: ut edatis & bibatis super mensam meam. Est autem conuiuium hoc vindemiæ defæcatæ: vel vinorum defæcatorum. Nihil enim faculentum hoc conuiuium immixtum habet. Etenim Ioan. teste huius conuiuii omnes coinquinati a symboli erunt. Et ille, qui veste se ingressit lacera, & indigna tanto conuiuium a conuiuium hoc extrudit. Quia neque fornicarij, neque adulteri, &c. regnum Dei possidebunt. Faciet igitur dominus conuiuium hoc nuptiale, atque celeberrimum in monte hoc, id est in monte Sion, aut Oliueti

monte, ut Hierony. fert Sententia, celebrabit iudicium. Vbi dicit inuitatis, qui digni habituri erunt Palatia summæ beatitudinis penetrare pingues & medullatas Dei delicias, gustaturi, Venite benedicti patris mei: percipite regnum, quod vobis paratum est. Quos verò huic conuiuium in neptos inuenenerit, supremus inuitator Christus, illos a se decuriet dicens, Ite maledicti in ignem æternum. ¶ *Et precipitabit*.)

Glossa interlinealis ad Antichristum retulit, quæ Christus interficiet spiritu oris sui. 2. ad Thes. 2. Quem vocat vinculum colligatum, & telam quam orditus est super omnes nationes. Quia nisi breuiarentur Antichristi dies, non salua fuisset omnis caro. Itaque per telam peccatum originale intelligunt: tamen telam hanc Deus orditus non est: sed inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarum. Hebraicum verbum, Balah destruxit, & dissipauit, & precipitauit significat: Ut lectio hæc sit, Dissipabit dominus in morte isto faciem vinculi. Alia translatio non vinculum, sed inuolucrum habet, quod inuolutum est super omnes populos. Et satis congruit diei nouissimo, translatio hæc, in quo manifestabuntur confilia cordium: quæ sunt tanquam quædam mentis humanæ inuolucra, adeo inuoluta, ut Deo soli illorum inuolutionem extricare liceat. Ego verò hunc locum eundem arbitror esse cum sequente, & precipitabit mortem in sempiternum. Et est repetitio eiusdem per varia verba. Et quod obscure docuerat. Precipitabit, dicens faciem vinculi colligati, clarius referas, Precipitabit, adiecit, mortem in sempiternum. Mors namque vinculum sanæ est, quod mortales vniuersos ligat, quippe quibus statutum est semel mori. Et diuino iudicio huic vinculo

Math. 25.

De Antichristo vaticinium.

Math. 24.
Marci. 13.
Luca. 17.
Sapient. 2.

Balah.

Diuinitas illabatur beatitudinis mentibus.

Luca. 14.

Luca. 22.

Apoc. 21.

Math. 22.

1. Corin. 6.

Hebr. 9.

Mors vinculum est vniuersæ carnis.

vinculo obstringimur propter primitiuū hoīs peccatū. Mors quoq; est tela hæc, cuius meminit Esai. Et hæc orditus est Deus super oēs nationes. In quocūq; em̄ die comederis ex eo, morte morieris, dixit Dñs Adæ Gen. 2. Est autē tela hæc cōtextā, aut hominibus, vt verius dixerim, attextā, hocq; vinculum adeò firmiter, & tenaciter humanū genus obligat, vt diuini sit tm̄ operis, hanc telā, & vinculū hoc soluere. Id qđ fiet die illo postremo, vt latè denarratum est in tropologica declamatiōe ad ca. 24. Idcirco perfunctoriè hæc trāscurrimus, & lachrymas tūc auferet a facie sanctorū suorū, Apoc. 7. Absterget, inquit, omnē lachrymā ab oculis eorū: quia surgēt ad vitā immortalē, & ab omni nō solū malo sed mali vestigio prorsus abhorrebūt. Quod si hæc libraueris & æqua lāce pēderis, videbis germanissima esse hæc, quæ Esaias denarrat diei nouissimo. Nanq; hæc, & alia, nescio vt aptè congruāt alij pposito. Nā sunt qui populi Iudaici vastationi hæc aptent, cuius tm̄ excidium, non semel superius vates hic docuerat. Quinimo diuus Ioan. Esaiæ verba, Auferet Deus lachrymā ab omni facie, ad diē illū quoque refert, vt dudū aiebā. Vt certū iā habeamus literalē esse sensum, quē persequor. Est autē in verbo aduertendū hoc, Ab omni facie, eū esse tropū, quē Ioan. 1. legimus, Illuminat omnē hominē venientem in hunc mundum. Et nihilominus dixerat prius, Lux in tenebris lucet: & tenebræ eam non cōprehenderūt. Si tenebræ non cōprehenderunt, vt ergo illuminat omnē hoīem, nisi quod quantum est ex lucis huius natura, aut verius munificentissima dispositione, oēs illuminat. Sed ea est hominū superba arrogantia, vt nolint illu-

minari, & amēt potius diligere tenebras, q̄ lucem. Ita propemodum. ¶ *Auferet dñs Deus lachrymam ab omni facie.* Nō quòd beatitudo cœlestis omnibus sit impartienda hominibus: sed quod (quæ est diuina liberalitas) oībus vellet illā impartiri, qui vult omnes homines saluos fieri. 1. ad Timoth. cap. 2. Quapropter fletus, Luca. 13. & lachrymæ illo die erūt. Et Matthæi. 24. Plangēt se omnes tribus terræ. At verò lachrymarum harū, & fletus humana culpa in causa exitit, non Deus, qui cogitat super hoīes cogitationes pacis, & nō afflictionis. ¶ *Ecce Deus.* Hier. 29. Verba hæc sanctorū verba sunt, qui Deū vniuersorū Deum suum vocant, tanq̄ bonum proprium illis plenissimè cōmunicandum. Et quia omnē spem suam in Deo firmissimè collocarunt, propterea certò persuasi sunt de sua salute. Vnde Paulus, Expectamus, inquit, saluatorem Dñm nostrum Iesum Christū: qui reformabit corpus humilitatis nostræ, cōfiguratum corpori claritatis suæ, ad Philip. 3. Id est corpus nrm vile (hoc enim sibi vult corpus humilitatis nostræ) trāstfigurabit in similitudinem corporis sui clarissimi: quia fulgebūt iusti tanq̄ Sol, Matth. 24. Et ad Titum. 2. Expectantes, inquit, beatā spem & aduentū gloriæ magni Dei, & Saluatoris nri Iesu Christi. Aduentus em̄ ille finalis, quippe qui gloriosus est futurus, Matth. 25. Propterea aduentū gloriæ magni Dei Paulus illū appellat. Quippe prior ī humilitate carnis fuit, postremus verò in potentia diuinitatis erit. Et rursus diuus Petrus hanc expectationē de Deo (quam iusti habent) cōmendās. Propter q̄, inquit, Charissimi hæc expectantes, satagite immaculati & inuiolati ei inueniri in pace. Et dñi nri Iesu Christi

sti longanimitatem salutē arbitremini. Et demum ex scripturis expectationē hanc necessariā esse imprimis soluti consequē dē erudimur. Vnde & illud Pauli. 1. ad Corin. 13. Charitas omnia suffert, omnia credit, oīa sperat, omnia sustinet. Quare Esaias, ait, expectauimus eū, & saluabit nos, & idē alijs repetit cōtinuo verbis. Ille dñs & sustinimus eū, & exultauimus: & læta bimur in salutari eius, subaudi ī cœlesti patria.

¶ *Quia requiescet^a.*) Diuina iustitia postremas sumet tunc de impijs pœnas: & sanctorum tunc postrema quoque erit premiorum retributio. Ideoq; ait requieturā esse manum Dñi in die iudicij. ¶ *Et triturationem Moab illo die sub eo^b.*) Id est mundana superbia, fastus, conuersatio deliciz & demū iniusti omnes triturationem sub Christo, Qui ponet inimicos oēs suos sub scabello pedū suorum. Et sicuti terunt paleas sub plastro, ita terendos impios Esaias docet die illo. Qd̄ verò impij

paleis cōferantur, diuina scriptura nos admonet. Paleas, inq̄t, cōburet igni inextinguibili Matth. 3. & Luc. 3. & apud Hierem. 23. Quid paleis ad triticū, quasi dicat, Nulla erit collatio iustorū, & iniustorū. Et hęc

Paleas impios Metaphorice significant in scriptura.

bimur ī salutarī ei^o. Quia requiescet^a manus Dñi in monte isto: & triturationem Moab sub eo^b sicuti terunt paleas ī plastro. Et extēdet^c manus suas sub eo sicut extendit nātas ad natandū,

et humiliabit gloriam eius cum alifione manuum ei^o^d. Et munimenta sublimiū murorum tuorum concidēt^e, & humiliabuntur, & detrahentur in terram vsque ad puluerem.

triturationē alio sermone inculcat. ¶ *Et extendet^c manus suas sub eo.*) Id est, Moab extendet manus suas sub eo. i. sub diuina potētia, & vindicta, vt moris est natatoribus manus, & corpus super vendas porrigere, & toti alluunt aquarū inundatiōe. Ita & im-

pij aduersum quos inundabūt diuina flagella, in die nouissimo nihil habebūt neq; intus, neq; extra, qd̄ expers sit diuini supplicij. *Et humiliabit gloriam eius* (hoc est siue impiorū) *cū allisione manuum eius d*). Quia tā gloria q̄ potentia peccatorū funditus illo die peribit. Eodē spectāt finali uerba capitul. ¶ *Et munimenta sublimiū murorū tuorum cōcident e.*) Et reliqua quę sequunt. Itaque sub Moabitarū persona totius orbis excidiū rursus inculcauit hoc loco pphera.

DE SENSIBVS TROPOLOGICIS ad Caput vigesimumquintum Appendix.

TROPOLOGICA declamatio vnicā. De venerabili Sacramento altaris, cuius prothema est. Et faciet Dominus exercituum omnibus populis conuiuium pinguium, conuiuium vindemiz. Esai. 25.

ACTENVS DE conuiuiō illo æterno, quod celebraturus est Christus die nouissimo, differuimus: nūc verò de conuiuiō altero differendum est,

quod non alterum est, si conuiuij substantiam spectes. Nā ipsemet Christus Deus verus & homo, qui tunc se in premium sanctorum suorum exhibebit: se quoque in conuiuiō hoc (de quo habendus est sermo)

Genitū est diuinum conuiuium.

mo) in cibum fidelibus suis se exhibet modo. Est autem secundum qualitatem alterum, quippe tunc sub motis velaminibus sacris panis, & vini, nudè contemplandum, & videndum etiam carnalibus oculis se offeret Christus. Nunc verò se eisdè velaminibus panis, & vini, obiectum fide solum perspiciendum ecclesiæ suæ obijcit. Hoc rursus conuiuium temporaliter in ecclesia gerit: illud vero æterno in cœlo paratur, vbi sancti egrediètur, & ingredientur, & pasqua inuenient. Nam diuinitatis gloria, & humanitatis Christivisione perfrauntur. Interim tamen, quòd illo æterno conuiuio frui non datur, hoc temporali conuiuio (quod illius æterni speciem gerit) Christus fideles suos cibatur, & fouet. Iam iam enim moriturus, & pro humano genere sanguinem fusurus conuiuium hoc parauit, & instituit. Apostolis namque suis agni typici peracto ritu, atque conuiuio, agni veri (qui ipse Christus est) conuiuium nouum adornat, & celebrat. Accepto namque pane & fracto gratijsque Deo patri actis, verbo illo omnipotenti, quo vniuersa hæc visibilia ex non extantibus effecit, similiter quoque panem & vinum in corpus, & sanguinem suum transmutat, & cõuertit, dicens, Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur, & Hic est calix nouum testamentum in meo sanguine. Nouum equidem conuiuij genus, quod neque naturæ consuetudo tenet, neque in humanis extat moribus. Quis enim vnquam ad carnem & sanguinem suum inuitauit? Nusquam hæc fercula mensarum minium ornauerunt: nusquam rursus pocula hæc humani sanguinis ppinata sunt in conuiuium. At verò Christus Dei sapientia fercula, & pocula, quæ natura non parauit, neque humana industria coquorū condere poterat, ipse recumbens cum fratribus in nocte supremæ cœnæ, & parauit & condidit. Non enim hoc conuiuium est, qualia humana sunt cõuiuia: quibus aquiliculi distenti ingluuiei præstatur fomentum, & crapulæ & ebrietati præstatur cau-

sa, & libidini incitamentum. Non tale hoc est, cuius panis, electorum est frumentum: Cuius vinum, est creans virgines. Est enim panis conuiuij huius Christi caro, quæ qui manducat habet vitam æternam. Est autè vinum eiusdem, Christi sanguis, quem qui hauserit in Christo manet, & Christus in eo. Non enim huius conuiuij panis cibarius hic est, quem agricolarum cultura nobis subministrat: neque vinum hoc illud est quod visibiles istæ vites, nobis suppeditat (etiam si panem & vinum spectanda nobis obijciat) sed est panis alter de cœlo descendens. Est utique panis ille, cuius sapientissimus Hebræus ille in libro Prouerborum meminit. Facta inquit est sicut nauis institoris de longè portans panem suum. Nanque Christi ecclesia, quæ super huius seculi varias fertur vndas (vt nauis) de longè nobis panem hunc defert. Sacra namque peragentes sacerdotes, panem cibarium, & vinum vsuale, verbo Christi dum consecrant de cœlestibus regnis, huc nobis conuehunt panem atque vinum. Ecclesia namque Christi (quippe quæ spiritualis quædam ciuitas est) arma quibus inuisibilium hostium iniurias propellat habet. Habet itidem cibum, & potum sibi reficiendæ internè aptissima alimenta. Namque hoc genus alimentis ipsa oppidò indigebat, vt ad confertas cum Satana pugnas vegetior existeret. Quæ sanè alimenta, quia natura ministrare nequibat (quippe quæ spiritui nostro alendo impotens est) ipse huius ciuitatis spiritualis princeps Christus, de longè prouidit cibum, & potum, spiritibus humanis alendis aptissimum. Neque alia quam carnem, & sanguinem suum, in cibaria mentis nostræ prouidit. Quæ sola animum vegetare valèt: & animum ita vegetum & firmum reddunt, vt carnis ingluuiem arceant, libidinemque depellant, & demum carnis desideria mitigent. Meminisse autem oportebit, cum ætatis suæ initia mundus agebat, diabolus homines mortiferas prouocauit ad escas. In quacunque, ait, die comederitis eritis sicut di-

Zacha. 9.
Ioan. 6.

Prouer. 31.

Gen. 5.

Ioan. 10.

Lucæ. 21.
March. 26.Conuiuia
Christi est p
ter naturæ,
& humanū
morem.

scientes bonum, & malum. Quo potius homines conuiuio, dignam diabolici conuiuij reportauerunt mercedem. Nudos nanque continuo se se senserunt homines primi, infausti primi conuiuij conuix: & à paradiso exules, mortalitatis denique detrimenta experti sunt. Mundus quoque, & caro diabolici huius conuiuij vestigia sectantes, quotidie ad suas dapes ad suasque, quas cōdiunt escas, inuitant. Vt iam tibi misera mortifera tria conuiuia numerare liceat diaboli, mundi, denique carnis. Diabolus enim ad vanas quidem prouocat escas, id est, ad fallentias, & picturatas nugas. Mundus demum ad momentaneos seculi fastus, honores, turgidasque (instar bullarum aquæ) inuitat pōpas: caro vero ad immundas voluptates. Porrò hæc cōuiuia tria imæso distant tramite à Christi conuiuio. Hoc em̄ est conuiuium pinguium, conuiuium medullatorum, conuiuium demum lætissimæ vindemiæ, seu vini defæcatissimi. Illa verò tria conuiuia conuiuium sunt aridorum, & exuccorum. Fraudulenta enim omnia sunt & fugacissima isthæc conuiuia. Fugiunt enim omnia velut vmbra, quæ hæc propināt conuiuia. Proptereaq; Chrs longè lateq; diuersum ab istis, in die cœnæ conuiuium instituit. Nāq; pinguis res Chrs est & medullatorum purissima sunt hæc Christi conuiuia, & procul ab omni fæce terrena distant. An non pinguia, & medullata, prorsusque defæcata sunt, caro & sanguis Christi? Pinguia quidem & medullata, quia tota diuinitatis vbertas & pinguedo, in corpore & sanguine Christi teste Paulo habitant, ad Colossenses. 1. & 2. In ipso, inquit, habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Et haud dubium quin habitet corporaliter, nō solum, quia verissimè erat Deus in Christo reconcilians mundum sibi, sed etiam quia habitatio diuinitatis in Christo est per hypostaticam vnionem. Secundum quem modū in nulla creatura siue corporali, siue spiritali, habitat, quapropter ex idiomatum

cōmunicatione, & nomina corporis Deo tribuuntur: vt quod corpus habeat, sanguinem fundat, & id genus alia. Quam ob rē Paulus dixit habitare plenitudinem diuinitatis corporaliter in Christo. Conuiuium igitur pinguium est, ob hanc causam, & medullatorum. Nihil enim pinguius, nihil vberius, nihil medullatius, diuinitate: Ad cuius consortium, & participium, carnem Iesu Christi comedentes, & sanguinem eiusdem potantes, promouemur. Præter hæc quoque conuiuium pinguium est, quia anima nostra tantis saginata fereulis, spiritualibus pinguescit donis. Tantisque potata poculis, ab vbertate domus inebriatur domini: mel nanq; suggit de petra: & oleum de saxo durissimo. Est enim petra Christus, saxumq; durissimum, super quod qui ceciderit confringetur: super quem vero ceciderit conteretur. Fideles enim offendentes, super lapidem hunc labuntur: quippe synceritate fidei salua, peccata admittunt. Quare etsi labentes confringantur, non tamen lapsus illorum, & contractio, conclamanda sunt prorsus: quippe spem veniæ repositam habent, si legitime resipuerint. Infidelium verò lapsus, conclamatus est penitus: quia sine fide impossibile est placere Deo. Id circò non fractos, sed cōminutos illos tradidit esse scriptura. Fracta enim ad soliditatem reparari possunt, cōminuta vero nequiquam. Ab hac igitur petra, ab hoc saxo durissimo, qui Christus est, fideles mel sibi suggunt, & oleum salutare sibi conciliant. Legimus in lib. Regum. 1. cap. 14. Ionatham summitate virgæ (quam manu tenebat) protensa fauum mellis tetigisse: quo virga intincta, fauique portiuncula degustata, oculorum illuminationem assequutum fuisse. Quid quod qui tetigerit virga fidei, & mentis puritate, fauum mellis, sub panis specie delitescentem, longè præstantiorem non corporis, sed mentis illustrationem assequatur? Ionathas autem filius interpretatur columbæ. Etenim qui studuerint mel suggere à petra Christo,

Tria recensentur ifau
sta cōuiuia.

Esai. 25.

Psal. 143.

Iob. 3.

Conuiuium Christi conuiuium pingue & medullatum & defæcatum est.

2. Corin. 5.

Diuinitas habitat in Christo, longè aliter q̄ in omnib⁹ creatis rebus.

Vescēt car
ne domi
ni diuinita
tis sunt con
fortes.

Psal. 35.

Deuter. 32.

1. Cor. 10.

Math. 21.

Hebr. 11.

Typus ex h
br. Regum
exponitur.

sto, columbinis nitere moribus necessarium est. Nam qui manducat, & bibit indignè, iudicium sibi manducat, & bibit. Quibus accedit quoque id, quod me dicorum decreto accepimus, mel ocularibus medicamentis aptum esse. Expurgat enim, & abstergit viscosos hærentes oculorum tunicis humores. Quam ob rem & rectè & mel spirituale fuggimus ab hoc sacramento: quippe oculare in illo est medicamentum. Mentis nanque nostræ tenebras fugat & abstergit, vt nobis denarrat egregius Lucas euangelista capitu. 24. Huius enim cœlestis conuiuij memoriam faciens. Et factum est, inquit, dum recumberet cum eis accepit panem, & benedixit, ac fregit, & porrigebat illis: & aperti sunt oculi eorum. Quæ panis benedictio, atque fractio Augustino autore corporis, & sanguinis Domini consecratio erat, vt porrectio eorundem erat communio. En tibi quale mel hoc est, quod in hoc diuino gustas conuiuij, vtique quod mentis tuæ oculos aperit: & arcana cœlestia tibi referat. Neque solum mel gustabis istud, quin etiam & oleo cœlesti saxum hoc, quod C H R I S T V S est (quo vngaris) tibi subministrat. Quod si miraris, vt ex petra funditur mel, & ex saxo durissimo oleum stillatur? Videbitur nanq; fortassis durissima qualia sunt petra, & saxum liquores mellis, & olei stillare non posse. Sed si petrâ hanc & saxum hoc, CHRISTVM esse consideras, omnis hæsitatio cessabit. Qui quidem propter suam omnipotentiam durissimis confertur, vt propter eius ineffabilem clementiam mollissimis atque blandissimis.

¶ Non ab re igitur conuiuium hoc cum prothemate dicamus conuiuium esse pinguium: pinguis enim sunt mel, & oleum. Quibus in liquoribus pinguis nihil est, & in diuinis muneribus nihil vberius, quam mentem nostram diuino illustratam habere splendore, & à terrenis defæcatam obtinere affectibus. Quæ (vt di-

ximus) duo huius cœlestis conuiuij munia sunt. Quia intellectum nostrum illuminat, tanquam mellis cuiusdam cœlestis collyrium, & affectum ad Deum possidendum inflamat, vt spirituale oleum: quod in animos nostros infundit. ¶ Olim Sanson ille ex leone mortuo cibum cepit, quo pastus, ænigma proposuit intricatum illud, De comedente exiuit cibus: & de forti egressa est dulcedo. Quod sanè ænigma, hoc facerrimum soluit conuiuium. Vbi & de comedente exit cibus: & de forti egreditur dulcedo. De comedente sanè CHRISTO (qui virtute sua diuina panem transfert in corpus suum, & vinum in sanguinem suum, quod in nostri spiritus profertur edulium, atque salutare poculum) exit cibus hic vitalis, qui ecclesiæ Christianæ confertur. Et ab eodem (qui virtus Dei est) egreditur mellis dulcedo. Quippe conuiuium hoc dulcedine incomparabili spirituali mentes fidelium afficit. Nihil enim in ecclesia CHRISTI est, quod ita affectuosè tractetur, atque reueretur, vt est hoc cœleste conuiuium. Est enim nuptiale conuiuium. Est enim principibus & magnatibus in celebrî vsu, liberorum nuptias, splendidissimis ornare conuiuijs. Sic quoque pater cœlestis nuptias filij sui vnigeniti, hoc beatissimo ornauit conuiuij, vt tanti conuiuij homines allecti suauitate, & diaboli, & mundi, & carnis conuiuia fastidirent. Carnis etenim conuiuium spiritum nostrum inficit, & infirmat: at CHRISTI conuiuium, munda, & reficit. Rursum mundi conuiuium, labitur atque deficit, præterit nanque figura huius mundi: at CHRISTI conuiuium, proficit & perficit. Postremo diaboli conuiuium, sua vaficie & fraudulentia nobis officit: CHRISTI vero conuiuium, sua luce & veritate diabolicas vires conficit, atque dissoluit. Nihil enim perinde Satanicas eneruat vires, atque hoc cœleste conuiuium. Chrystomo nanque autore tanquam leones,

Duo eucharistiæ munia.

Typus ex lib. Iudicum exponitur.

Matth. 22.

Eucharistia nuptiale conuiuium.

1. Corin. 7.

2. Corint. 11.

Mellis propria.

Eucharistia oculare medicamentum est.

Eucharistia mel & oleum mysticum stillat.

Repetitio prothematis.

Exponitur
Chryso-
stomus.

inquit, flammæ spirantes, ab illa mensa descendimus, terribiles facti diabolo. Vtique leones descendimus ab illa cœlesti mensa. AEquum nanque est, vt qui leonis carne vescitur leonem induat, in leonemque se se transferat. At verò in hoc præstantissimo conuiuio, carne IESV CHRISTI vescimur: & sanguine potamur, qui leo est ille, cuius Ioannes meminit. Vicit, inquit, leo de tribu Iuda. Et rursum CHRISTVS catulus est ille leonis, quem Iacob Patriarcha ille celeberrimus longè procul præsentens dixit. Catulus leonis Iuda, ad prædam filii mi ascendisti: requiescens accubuisti, vt leo. Vtique de tribu, & familia Iuda Dominus secundum carnem originem duxit: & ascendens in crucem prædam tulit Tartari: & requiescens in sepulchro accubuit, vt leo fortissimus. Quippe diuinitatis suæ fortitudine, mortis vincula dirupit, & mortis triumphator de sepulchro resurrexit. Qui ergo tanti leonis carne, & sanguine vescitur, mirum nè putandum erit, si leonem cœlestem induat, leoninisque viribus præstans, leonem alterum truculentum, & teterrimum (qui diabolus est, qui testante Petro tanquam leo rugit, & circuit & quærit quem deuoret) prosternat, atque deiiciat? Ad hanc igitur huius cœlestis conuiuij mensam, accedere nos oportet, quotiescunque nos infestat tentationum turba. Quando rursum nos ad viam Dei absoluendam enerues sentimus, ab hac mensa cœlesti vires nobis sunt comparandæ: armaque sunt de sumenda, quibus armati sine hostili læsione ingrediamur. Et vt Esaias hortatur, capit. 21. Pone mensam, inquit, contemplare in specula: comedentes & bibentes surgite principes: arripite clypeum, vel vt ad veritatem Hebraicam legimus, Vngite clypeum. Admonemur ergo fideles qui sacramenti Eucharistiæ augustissima celebramus mysteria, vt ad mensam hanc, in qua panis, & vinum, in corpus & sanguinem CHRISTI consecrantur,

concito properemus incessu. Pone, ait, mensam: instrue (quasi dicat) conuiuium pinguium, & medullatorum. Neque nudè dixit, Pone mensam, sed adiecit contemplare in specula. Qui enim huius cœlestis conuiuij suauitate potiri desiderant, vt contemplentur in specula oportet. Et quæ sit specula hæc si scire cupis, accipe. Est enim specula hæc tui ipsius propria conscientia: quæ sanè probanda est, & discutienda in primis, vt huius conuiuij diuinæ dapes, in tuum cedant profectum. Etenim si speculam hanc non contempleris exactè, cœlestis cibus toxicus tibi erit. Iudicium enim tuum, id est, damnationem tuam manducabis, & bibes. Panisque vitæ in vtero tuo vertetur in fel aspidum intrinsecus, Iob vigesimo. Et quam in hoc venerabili Sacramento, tanquam à flumine, riuuli diuinarum gratiarum riuantur, torrentemque continet mellis, & butyri (illius nanque edulio, & dulcescit mens humana, tanquam melle delibuta, & impinguatur tanquam butyro enutrita) cæterum si præfata specula exactè non cõtempletur, maledictio illa, quæ capite vigesimo Iob profertur, manibus illotis versantem hæc sacramenta torquet. Sic nanque illi Iob imprecatur, Non videat riuulos fluminis, torrentis mellis, & butyri. At verò diligenter contemplata specula hac, studioseque cordis nostri penetralibus dispectis. Si munda illa extiterint, & si non indiligenter sacerdoti fuerint patefacta, tutè diuina huius conuiuij cibaria edere poterimus. Vnde subdit, Comedentes, & bibentes, surgite principes. Diuinis nanque istis partibus alimonijs surgendum sanè est. Bellum nanque diaboli semper illis imminet: ideoque non est desidie vacandum. Non enim cibus iste atque potus cœlestis, torpedini, & inertie indulget, sed ad bella gerenda cum vitijis armat, & instigat. Principum enim est bella cum aduersarijs gerere. Hoc autem conuiuium principes habet conuiuas, quinimò, &

Eucharistia
sumenda
post discus-
sam cõscien-
tiam.

Cœlestis ci-
bus nostro
vicio fit to-
xicus.

Eucharistia
ad bella spi-
ritualia ar-
mat.

Apocal. 5.

Gen. 49.

Matth. 1.
Roma. 1.

1. Petr. 5.

Eucharistia
infestas ten-
tationes mi-
tigat.

Locus Esai.
21. exponit.

con-

conuiuas principes reddit . Etenim qui ad mensam regum conuiuæ accedunt, regia quoque dignitate fulgent . Qui ergo ad mensam regis summi CHRISTI tanquam conuiuæ conueniunt, vereberis nè illos quoque principum donare nomine ? Neque enim solum CHRISTI sunt commensales, quinetiam ipso cibantur Christo principe . O verè stupendum, & summè reuerendum CHRISTI conuiuium, quo is ipse, qui inuitator est, conuiuium quoque est, is ipse, qui escas, & pocula porrigit, esca conuiuij & poculum est . Ipse demum, qui se cibatur, verus cibus est, ipse qui se potatur, verus potus est . Huius ergo conuiuij dapes, & vina, si quæris, Caro diuini verbi est, sanguis IESV CHRISTI est . Quæ in cruce oblata sunt in pretium redemptionis nostræ captiuitatis, & in hoc conuiuio consecrantur in cibum nostræ infirmitatis . Comedentes igitur, & bibentes, surgite principes, arripite clypeum, seu arripite clypeos . Vitulo nanque saginato resecti (qui est huius conuiuij cœlestis ve symposij ferculum) quid superest nisi, vt ad bella, & pugnas, cum vitijs & concupiscentijs vestris, vos succingatis ? Indignum nanque est, vt qui vituli saginati (qui Christus est) participatis cœlesti symposio, iam deinceps carnis desiderijs non faciatis satis . Vtique CHRISTVS saginatus est ille vitulus, cuius Lucas meminit, capit. decimoquinto: quem restituto sibi filio perduto, pater occidi iussit: vt ex festiuo conuiuio, filij prodigi in paternam domum regressum, festiuè celebraret . At quis cœlestium donorum prodigalior homine, quem Deus pater suo adoptauit munere in filium ? Aut quæ prodigalitas vituperabilior quàm præclarissima Dei (quibus primus homo opulētissimè erat præditus) prodigere, & prostituere diabolo munera ? At CHRISTVS hunc restitutus saluum & incolumen prodigum filium Deo patri, conuiuium instruxit, non aliud quam corpo-

ris, & sanguinis sui : quæ prius porrexit in edulium, & poculum, quam in pretium offerret . At verò ipse saginatus vitulus, qui paulò antè conuiuij fuerat ferculum crucis mox dulce, fit pondus, & seculi pendulum in cruce pretium . Saginatus sanè vitulus, quia conuiuium hoc pinguium est, medullatorum . Quid enim saginatus, quid pinguius, quid medulla refertius, corpore & sanguine IESV CHRISTI, quæ humanam mentem pascunt, saginant, & impinguant ? Nisi manducaueritis, ait, carnem meam & biberitis meum sanguinem, non habebitis vitam in vobis . Et qui manducat me, & ipse viuet propter me . Quia enim homo diabolico illectus, & deceptus conuiuio, diuinæ pinguedinis, & societatis, participium misit: ex hoc diuino conuiuio ad eandem (quam miserat) pinguedinem restauratur . Et quia funestum conuiuium primum illud hominem à paradiso depulit, hoc vitale conuiuium in paradysum introducit .

¶ Adhæc, diuini sermonis Paulus Apostolus energiam, & vires prosequens sermonem, ait, Dei ad Hebræos quarto, viuum esse, & efficacem, & omni gladio accipiti efficaciorum, pertinentem quoque vsque ad diuisionem animæ, & spiritus, compagum quoque, atque medullarum . Porro hoc conuiuium Dei verbum in se continet caro factum . Conuiuium igitur viuientium, non mortuarum dapum est . Efficax conuiuium, quod animam ab animalium brutorum consortio, id est, brutalium affectuum commercio, ad spiritualium transfert sublimitatem: penetratiuum conuiuium, quia ipsas mentis compagines consolidat: mentalesque medullas viuificat . Est enim medullatorum conuiuium . Fercula nanque, & pocula, quo subtiliora sunt eò comedentem, & potantem, penetrant vehementius: vt contra quò crassiora, eò minus in vtenis substantiam se se insinuant . At verò si huius conuiuij CHRISTI ferculorum

Ioan. 6.

Diaboli conuiuium exiiale, Christi vitale.

Eucharistia nos spirituales facit.

Eucharistia
restè come
dentes prin
cipumomen
clatioe fru
tur.Eucharistia
vitulus fagi
natus est.Christi pri
carnè & san
guinem suū
porrexit in
mentis ali
menta, quā
in redēptio
nis pretium.

Eucharistia
conuiuium
spirituale.

Ioan. 6.

subtilitatem scire amas, illa scito spiritua-
lia esse: at spiritu subtilius nihil est. Huius
nanque conuiuij ipse, qui erat conuiuium
ipsissimum, maiestatem denarrans, ait, Ver-
ba quæ ego loquor spiritus, & vita sunt.
Corpus sanè IESV CHRISTI in hoc
porrigitur conuiuij, & sanguis eius vera-
cissimè propinatur. At vero non sub cor-
pulentia sui corporis, aut sanguinis specie,
sed sub panis & vini offertur inuolucris.
Corpus rursus Domini etiam si tantum
in hoc conuiuij sit, quantum fideribus il-
latum est: verum non quantum modum,
sed spirituum modum obseruat. Est
autem spirituum in loco existendi mo-
dus, ex loco non circumscribi. Quia cum
in loco toti sint, & in loci quauis parte e-
tiam toti sunt. Id quod corporibus nega-
tur, quæ sanè locis commensurantur, ita
vt in toto tota sint loco, & pars eorum in
loci parte. Corpus autem Domini, etsi in
totis speciebus sacramentariè existat, est
quoque in quauis specierum portiuncula,
etsi illam minimam finxeris. Idcirco non
circumscribitur ab specierum illarum quã-
titate; & sub illis latitans, ex specierum
tamen quantitate non circumscribitur, aut
illis commensuratur. Etenim non hoc in-
stituitur saginandis corporibus conuiuij,
sed mentibus reficiendis. Quam ob rem
corpus suum non instar materialis cibi,
sub panis collocat forma, sed instar spiri-
tualis, atque mentalis cibi. Quoniam ciba-
turus venit pane vitæ, & intellectus, non
vt distendat ventrem, sed vt reficiat men-
tem. Opportunum igitur est, vt non quan-
tatis obstringatur repagulis, imò natiuã
sibi quantitatem alioqui corpus Domini
obseruans, quantitatis tamen teneri termi-
nis sub hoc sacramento noluit. Cedunt
ergo & panis, & vinum corpori & sangui-
ni Domini, in ipso consecrationis mo-
mento. Quippe non corporalem panem,
aut vitium vinum, cœlestis ille panis
diuinumque merum (quod ex eximia
vite vera dimanans quæ Christus est, ca-
licem Domini implet) secum in venera-

Corpus &
sanguis do-
minij sunt
sub velamē-
to specierum.

Ecclesi. 15.

Panis substā-
tia, atq; vini
sub cōsecre-
tionis mo-
mento cor-
pori & san-
guini domi-
ni cedunt.

bili hoc Sacramento coexistere permit-
tunt. Nam conuiuium hoc pinguium
est, & medullatorum est, & vini longè
defæcatissimi. Caterum panis iste fru-
mentarius, mentem non impingat: sed
famelicam esse finit: & vinum istud quod
vites donant fæculentum est, & non defæ-
catum: quia longas sæpè ducit moras, vt à
fæcibus emundetur. Et corpus rursus ine-
brians, mentem frigidam efficit. Non tale
vinum est cœlestis Christi conuiuij. Hoc
enim à corporibus nostris ebrietatem, &
crapulam arcet: & animos nostros, Spiri-
tu sancto inebriat. Non talis denique est
huius conuiuij panis. Hic enim mentes a-
deò corroborat nostras, vt ex fortitudine
huius vegetati fideles panis, longam, & ræ-
diosam fatis ad terendum viam, quæ ad æ-
thereas ducit sedes, absoluerè queant. Vt
Elias, qui sub iuniperi decumbens vmbra
Iezabelis funestam diffugiens tyrānidem, 3. Reg. 19.
ab angelo Dei excitatus ex somni quiete
pane sub cinericio reficitur: cuius opera vi-
res resumens perambulauit vsq; ad mon-
tem Dei Oreb. Et fideles quoque Christi,
qui sub vmbra iuniperi, quæ crux Domi-
ni est (vt in tropologica declamatione de
cruce denarrauimus) decumbentes, vt
vitiatorum infestationes subterfugere va-
leant, atque sic resumtis viribus alacres
viam Dei arripere possint, hoc cibantur
cibo pingui, qui caro Christi est. Qui sa-
nè angelorum ministerio illis porrigitur
edendus. Quippe sacerdotes Christi an-
gelorum nomine, & munere insignes sunt, Cōiuij cœ-
lestis panis
pinguis est.
Mala. 3. Asser pinguem panem esse scri-
ptura docet, & exhibiturum delicias regi-
bus. Id quod Iacob Patriarcha insignis il-
le filio suo Asser benedicens, Asser ait, pin-
guis panis eius, & præbebit delicias regi-
bus. At præclarè faciemus si ad huius bea-
tissimi, quod versamus, conuiuij panem,
vaticinium hoc referamus. Est enim pa-
nis hic pinguis, præbetq; delicias regibus,
neque regibus solum, imò vniuersis popu-
lis, quod si hæsitas, verba repete p̄thema-
tis, & fidē mihi dabis. Nam accipe quod
ait, Faciet

Cōiuij cœ-
lestis panis
pinguis est.

Gene. 49.

ait. **Faciet Dominus in monte hoc omnibus populis conuiuium pinguium, conuiuium medullatorum. Quos olim etiā hydridicus ille presenserat cibandos ex adipe frumenti, & de petra melle saturandos:** *Psalm. 30.* vt iam superius exposuimus. **Quā si adhuc te sollicitat discere, vt panis pinguis hic populos saginet, memoria repete miserum fuisse quondam dominum Iesum Christum turbarum, quæ illius vestigia auidè sequebantur. Et Apostolis admo-** nentibus Dominum, vt turbas dimitteret, ille contra ne longo itinere fractæ perirent turbæ, si famelicæ mitterentur, ait, Non necesse habent ire, date vos illis manducare, Matthæi. 14. Et panes paucos, atque pisciculos suo imperio Christus ita multiplicauit, vt maximam turbam ex opulento expleret conuiuium. Quod si tanta fuit Domino corporum cura quantaque in deserto conuiuium celebre illis alendis & satiandis parauit, dignum ne existimaremus, si animis nostris reficiendis, ne deficient in via, quæ ducit ad astra, conuiuium quoque spirituali non prospiceret? Neutiquam orbandus erat humanus spiritus conuiuium, tanto quouis altero foelicior, quanto veritas vmbre præstat, & spiritus corpore excellentior est. Et vt prompta tibi sit huius beatissimi conuiuij maiestas, atque sublimitas, iustra si placet vniuersa, quæ rerum vniuersitas tenet: & vniuersorum siue spiritualium siue corporalium, siue supremorum, siue mediocriorum, siue inferiorum superare ordinem hoc conuiuium haud dubium videbis. Naturæ enim transmutare est, vnum in alterum celeberrimus ordo: id quod, tam in viuentibus, quam in non viuentibus, experiri qui volet poterit, vt terra in ignem, & ignis in terram vertitur: & panis & vinum, cæteraque alimentorum genera in animalium substantiam transferuntur. At nihil cum nostro conuiuium, hæc naturæ opera conferenda sunt. In quo tametsi substantia panis, & substantia vini in substantiam corporis, & sanguinis

Christi conuertuntur, longe tamen aliter conuertuntur, quam natura conuertit. Hæc enim corrupto pane, aut quouis alio alimento, in viuentis commutat substantiam: neque totum, quod alimentum erat, esse definit. Etenim alimentorum materia in viuentis substantiam transmigrat, ex qua viuentia, nutriuntur, & augentur. Christus verò etsi in hoc sacro, atque venerabili conuiuium, panis substantiam, & vini, in propriam carnis & sanguinis transferat substantiam, sic totum in totum transfert, vt eius quod transfertur panis videlicet, & vini, nihil supersit, aut materiae aut formæ. Vestigia enim horum super sunt duntaxat. Quæ sunt figura horum, sapor, odor, color, & quantitas & grauitas, & cætera, quæ substantiæ materialis natiui sunt affectus. Quæ eò supersunt, vt conuiuiis sint certissimo indiculo, substantiam panis, atque vini inibi præextitisse, at consecratione absoluta corpori Iesu Christi, subito cessasse. Et quanquam immensa panis & vini moles quotidie in ecclesia catholica in corpus Iesu Christi transfertur, vel conuertatur, vt germanius dixerim & transsubstantietur, vt verbo sacrorum Conciliorum vtamur, non tamè proinde domini corpulenta excrescit substantia. Non enim sic transferuntur, aut transsubstantiatur, panis aut vini substantiæ, vt dominico incorporentur corpori: sed eatenus transsubstantiatio hæc habenda est, quatenus Christi verbis illis potentissimis, hoc est corpus meum, &c. terrena panis atque vini substantiæ esse definit. Vt tunc non panis substantiæ, aut vini subsistere: sed verum corpus Iesu Christi fides credat. Quibus tamen idè non afficitur corpus. Quippe etsi corpori dominico terrena illa accidentia adsistat, illi tamè non sunt infixa: sed diuina opera sine alicuius substantiæ fulcimento pendula persistunt. Qui enim potens est humanam naturam (cuius alioqui est per se subsistere quippe quæ substantia est) facere, vt non per se, sed per verbum, & in verbo diuino subsistat, itidem

Cōuersio panis in corp^o domini nō est naturæ cōuersio.

Extra de summa Trīni. & fide catho. ca. firmiter, & in Cōci. Florētī. in decre. Eugē. Papæ 4. & in Cōci. Trid. sessione. 13. c. 13. & 4.

Accidentia panis & vini corpus dñi nō afficiūt.

Psalm. 30.

Eucharistia superat naturæ ordinem.

& potens est, accidentibus (quorum est non per se sed per alterrum subsistere) hoc præstare, vt per se subsistant. Id quod fides catholica in hoc tantum diuino conuiuio celebrari profiteretur. In quo quantitates vini & panis, quæ alioqui à proprijs substantijs vehebantur, diuino tamen verbo operante substantialia vehicula cessant: Ideoque natiuo vehiculo destituta, diuina solum opera per se subsistentia in semetipsis subsistunt, atque vehuntur. Et quanquam Theologorum nonnulli istud, quod denarrauimus mirabile totius naturæ ordinem superans, de omnibus accidentibus huius venerabilis sacramenti profiteantur: ego tamen de sola quantitate profitendum verius crediderim, cui cæteris accidentibus, ceu substantiæ infixis, eorundem accidentium diuina ope vehiculum se præstat. Quanquam huius mysterij, qui autor est, ipse conscius est. Et sunt suauinculæ quædam, quæ etiam si persuadere non possint, demulcere tamen possunt, humanæque rationi nostræ adblandiri, vt hæc, quæ natura non habet, quinimo repudiare videtur mysteria, non prorsus repudiet. Etenim si natura potens est elementum in elementum, & mixta inuicem conuertere, autor naturæ Deus, nonne potentior erit, vt saluis accidentibus, panis substantiam & vini, in corpus & sanguinem suum conuertat, materijs & formis horum non superstibus? Et rursus si humana mens rerum similitudines apud se reponit, sine rebus tamen ipsis, vt similitudinem domus sine domo, & lapidis similitudinem sine lapide, apud se seruat, quid mirum erit, si mentis autor Deus veras panis & vini figuras sine pane, & vino seruare possit? Potentior enim est ad veras has seruandas sensibiles species Deus, quam mens nostra ad intelligibiles, apud se reponendas. Neque solum hæc, quæ diximus duo, in hoc sacerrimo conuiuio (quod est velut Christianæ fi-

dei admirandum spectaculum) tanquam inconsueta naturæ mirabilia sunt. Habet enim & alia, quæ non citra stuporem considerari queunt. Prioribus enim iam recensitis hæc quæ subiungemus iunge si libet. Vt huius magnificentissimi conuiuij maiestate vndecunq; exequenter inspecta, Dei magnitudinem & potentiam eius indicibilem vim reuereamur, & venerabundi obseruemus. Accipe namque quæ sequuntur miracula. Corpus namque Domini totum illud pedibus, quod cæli supremos vertices calcat, totum sub suis dimensionibus quantitatis, idest, longitudine, latitudine, profunditate integrum huic sese insinuat conuiuio. Valeat enim illa commentitia doctrina, quæ non veretur tradere exutum propria quantitate Domini corpus, vini & panis subintrare tegumenta. Siquidem si natiuam deponit quantitatem Domini corpus, itidemque sanguis, non ipsum domini corpus, ipsumque dominicum sanguinem hoc habet conuiuium, sed horum substantiam solum. At Dominus Iesus Christus, Accipite (ait) hoc est enim corpus meum: quod pro vobis tradetur. Num substantia sola & nudata quantitate Christi corporis pro nobis tradita est? num illa cruci appensa? clauisque confixa? Num sanguinea sola substantia quantitate non affecta fundi valebat, in remissionem peccatorum? Philosophorum placita consule, & hæc te docebunt illud fieri non posse. Substantiam enim si spectaueris nudam, neque mortalis est, neque viuens est, neque diuisibilis est. Iam ergo si corpus illud domini quod à Iudæis neci traditum est, & sanguis ille, qui fusus agni corpore, nostra deterfit piala, huius fercula sunt conuiuij: qui fieri poterit, vt Domini corpus aut sanguis non quanta nobis in edulium, atque poculum sub panis & vini quantitate porrigantur? Quanta ergo nobis in hoc sacro conuiuio porriguntur, & organis suis atq; partibus inuicem distincta Christi membra, proprijsque

Accidentia panis & vini in eucharistia non in sunt sed per se subsistunt.

Quantitas eucharistie vchit cætera accidentia.

Suadela, quæ probat mysterium eucharistie.

Secunda suadela.

Adiiciuntur alia admiranda de eucharistia mysteria.

Durandus tacite suggestatur. 4. Sententia dist. 10. quæst. 1.

Corporalis substantia nudata accidentibus omnibus simplicibus est.

proprijque prædita sensibus . Sanguis-
que Domini rubens potantium rubricat
ora . Id quod oculos latet nostros : quia
fides meritum non habet, vbi humanæ
rationi subseruit experimentum . Procul
ergo sit Durandi in quarto libro Senten-
tiarum, viri alioqui disertissimi, hoc,
quod de hac re scripsit, figmentum, etsi
non afferatur ab autore . Et quanquam
hoc tantum arcanum ratio non capiat hu-
mana, sensusque atque imaginatio æquo
non ferant animo, magnum corpus (qua-
le domini est quod procerum scribitur
exitisse) sub breuicula panis & vini quan-
titate subesse (vt prædiximus) non sub-
inde, vt rationi nostræ blandiamur, aut
sensibus non detrahamus, huius conui-
uij autoritati & maiestati detrahendum
est . Quod vel hoc nomine admirabile
est, quia supra sensum, imaginationem,
& rationem, sedem habet . Quod si ar-
duum putamus & difficile creditu, vt
tantum corpus quantum C H R I S T I
est, sub tantula hostia non angustijs coar-
ctatum, sed procul ab omni angustia
ibi delitescens sit, meminisse oportet, vt
nostra promptior & hilarior sit fides, e-
ius quod iam pridem meminimus, cor-
pus I E S V C H R I S T I etiam si
quantum est, non tamen sub quantita-
tuo sed spiritualis substantiæ modo in
sacramento hoc subsistere . Etenim qui
substantias spirituales condidit, quæ to-
tæ sunt in loco, & in qualibet loci par-
te, quales non solum sunt angelicæ, quin
etiam & rationales animæ, quæ in pro-
prio corpore eodem potiuntur existendi
modo Augustino ad Optatum scriben-
te autore : quid quod corpus I E S V
C H R I S T I quod diuino verbo in vni-
tate personali coaptatum est, eoque no-
mine vniuersis spiritibus antefertur : mo-
dum quoque subsistendi angelicum in
hoc diuino sacramento obseruet? Quod
si plausibilia istis quæritas, quæ men-
tem tuam vtcunque absoluant, habes
in speculorum imaginibus quod demul-

ceat fidem tuam & excitet . An non cer-
nis, vt imago vna in speculo magno re-
splendet? quæ & in particulis speculi ea-
dem itidem resplendens est . Quid quod
C H R I S T V S totus (qui imago
Dei inuisibilis est) sub tota & parte qua-
uis huius venerabilis sacramenti quan-
tate subsistat? Si imagini enim rerum
visibilium, hoc sensus tribuit, imagini
inuisibili, quid putas à fide tribuen-
dum? Vtique non quod repræsentetur,
vt imago in speculo : sed quod veraciter
in sacramento subsistat . Id quod multò
præstantius est, quam specularis repræ-
sentatio . Cui accedit quoque, quo
minores sunt speculi particule, imagines
quoque minores apparere . At verò
quantunlibet particulas sacramenti
minuas, corpus Domini sub illis conten-
tum, non minuetur . Et demum qui
creaturarum functiones suspendere po-
test, imò & nonnunquam suspendit: vt
sub passione sua solem non lucere ius-
sit, vt tenebræ fierent super vniuersam
terram, & fornacis Babylonici ignes,
à puerili incendio retraxit, is ipse &
quantitatis proprium munus, quod est
distendere, & circumscribere corpo-
ra, suspendere poterit . Id quod in hoc
sacramento eucharistiæ mirabiliter præ-
stat . In quo proprij corporis quanti-
tas, neque distenta, neque circumscrip-
ta loco est .

¶ Sed iam ad alia, quæ supersunt hu-
ius splendidissimi conuiuij mirabilia
persequenda manum admoueamus .
Quia quantum Tropologica declama-
tioni congruebat, tantum fecisse sa-
tis tribus prioribus recensitis mirabi-
libus mihi videor . Quibus & quar-
tum iungito hoc, quod cum reliquis
hoc Domini conuiuium admodum ma-
gnificat . In ora nanque nostra, atque
stomachos nostros corpus & sanguis do-
mini ingeruntur . Neque tamen exco-
quantur, aut digeruntur à nativo calore
nostro, neque ab hoc alterari possunt: ta-
met si

4. Sentent.
dist. 10. q. 1.

Eucharistia
supra sensum
imaginationem
& rationem
est, sicut
triadis ar-
canum.

Corpus dñi
& sanguis
sunt i sacra-
mento vera-
citer admo-
dum substan-
tiæ spiritua-
lis.

Colof. 1.
Heb. 1.

Deus aliquñ
suspendit
creaturarum
functiones.

Matth. 27.
Marc. 5.
Dani. 3.

Tribus prio-
ribus quar-
tum iungitur
Eucharistiæ
mirabile.

met si accidentia Deo supplente substantiæ vicem, excoquantur, & digeruntur. Nanque ex accidentibus sacramenti huius alijs cibus etiam non ingestis, nutriripotest homo. Vbi autem nutritio est, necessaria est concoctio cibi, atque digestio. Cæterum CHRISTI corpus, non eo ingeritur, quo corpus nostrum ciber, sed vt animam nostram alat: vt, mentem, inquam illustret, & animum suo amore vegetet, & impinguet. Non eo rursus ingeritur, vt alimenta cætera, quæ in substantiam transformantur nostram: imò potius nos in hoc cœleste transformamur alimentum. Vt carbones ad ignem admoti in ignem transmutantur, & nubes Solis illustratæ radijs, Solis claritatem referunt: ita & fideles qui dignè hæc sacramenta versant, ad diuinitatis consortium, ad ignes diuinos, ad lucem CHRISTI æternam sese transmittunt. Est enim huius conuiuij cibus caro IESV CHRISTI, quæ verè cibus est: & potus eiusdem Sanguis CHRISTI est, qui verè potus est. Ioannes. 6. Cibaria cætera, atque pocula, neque verè cibant, neque verè potum præstant: quia vitam transitoriam subministrant. At huius conuiuij fercula, quia vitam æternam largiuntur, propterea verè alimenta sunt. Ego (inquit) sum panis vitæ: patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt, hic est panis de cœlo descendens, vt si quis ex ipso manducauerit, non moriatur. Fuit enim olim cibus, quo filij Israel quondam deserta incolentes, pascebantur. Qui saporem habebat gratissimum, quo vescentes alios cibos querere necesse non habebant. Etenim ille vnus cæterorum ciborum omnium saporem, & suauitatem retinebat, iuxta illud libri Sapientiæ. 16. Panem de cœlo præstitisti illis, sine labore omne delectamentum in se habentem. Descendebat autem de cœlo cibus hic per modum niuis, aut grandinis, vt Hebræi putant. Appellabatur autem cibus iste Man He-

braica lingua: cuius interpretatio varia est. Quibusdam enim præparatum sonat: Chaldaicè verò non præparatum, sed, quid. Et vtraque interpretatio nomini & rei germana est. Cibus enim, quem Deus de cœlo præparabat, non iniuste per antonomasiam præparatus dicendus est. Quia ex nouitate sua, colligentes in admirationem ducebat, præterea secunda interpretatio illi apta est, Exodus. 16. Quod cum vidissent (ait) filij Israel dixerunt ad inuicem, Manhu, quod significat, quid est hoc? ignorabant enim quid esset. Quod si cibus ille, qui alendis corporibus tantum erat, à domino duntaxat præparabatur, tantaque admiratione colligebatur, vti que conuiuij cœlestis huius, & præparatio erit longè maior, & admiratio multò vehementior. Fercula nanque huius conuiuij, ipse Deus homo parauit CHRISTVS. Postremò enim cum discipulis suis cœnans, gratiasque Deo patri agens, accepit panem & fregit, & dixit, Accipite & manducate: hoc est corpus meum: hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem postquam cœnauit dicens, Hic calix nouum Testamentum est, in meo sanguine, &c. En tibi diuini conuiuij præparationem. Verba sanè CHRISTI præparant conuiuium hoc. Nam ex pane terreno fit panis cœlestis, & ex cibo carnis, cibus fit spiritus, ex cibo corruptibili, demum cibus fit vitæ æternæ, non naturæ mutatione, sed diuini verbi operatione. Et quis tam stupidus, qui huius conuiuij tantam non miretur præparationem?

¶ Iam vero ad id, vnde digressi sumus nostra redeat oratio: & huius conuiuij mirabilia absoluamus. Est autem & aliud quintum, quod spectabile hoc conuiuium cunctis reddit, sensus scilicet nostros sacramenta hæc cernentes non falli. Etenim quod visus videt, quod auris excipit, quod tactus tangit, quod gustus gustat, ficta non sunt, fallacia

Nutriripotest homo ex eucharistia.

Egregia colatio.

Eucharistia rapit mentē ad se.

Num. ii. Psal. 77.

Quid sibi velit Mana.

Math. 16. Lucæ. 11. Marci. 14. 1. ad Cor. 11.

Quintum mirabile in eucharistia.

Sensus nō falluntur in eucharistia.

NON

non sunt, sed veracissima sunt. Visus enim quod videt, album, rotundum, figuratum, verum est. Quod auris audit Christi verbum, Hoc est corpus meum, verum est. Sapidum est quod gustat gustus: & calidum aut frigidum, quod tactus tangit, verum est. Sensus namque exteriores isti panis substantiam non sentiunt, nisi per accidens Aristote. tradente. 2. de Anima. Id quod nos nostris dilucidauimus commentarijs. Quare sensuum exteriorum est, erga sensibilia ista externa suas administrare functiones. In Christi autem conuiuio verus sapor, verus color veraque quantitas & accidentia cætera panis, & vini sunt, etiam si panis, & vini substantiæ non subsistant. Quod sit cogitativa virtus, cuius est de sensibilibus iudicare, sensusve communis, panem iudicet, aut vinum ex saporibus cæterisque accidentibus, verum sanè iudicium: sunt enim illa accidentia panis, & vini, quæ ante consecrationem fuerunt. Fallax vero iudicium est si ex præsentibus accidentibus præsentibus quoque substantias panis, & vini esse iudicant: corrigendaque iudicij huius fallètia est. Quia panis & vini cōsecratio noua, panis & vini mutauit substantias, vt quæ ante consecrationem erant, consecratione peracta non sint, vt Ambrosius libr. de sacramentis. 4. capit. 5. testatur in hæc verba, Antequam consecratur panis est: vbi autem verba Christi accesserint corpus est Christi. Et capit. 4. si tanta vis est in sermone Domini I E S V, vt inciperent esse quæ non erant, quantò magis operatorius est, vt sint quæ erant, & in aliud commutentur? Cuius verba referuntur de consecratione, distinctione. 2. capitulo, Panis. Quæ verba duriusculam faciem præferunt. Videbitur enim fortasse non aduertenti, etiam post consecrationem panem, & vinum, cum corpore domini coassistere, id quod catholica fides respuit. Quare Ambrosium intellige, dicentem, operatorium esse sermonem Christi, vt sint quæ erant, non in proprijs subaudi substan-

tijs. Panis namque & vinum in hoc sacramento postquam accesserunt Christi verba, non conuertuntur in nihil, iuxta decretum ecclesiæ, sed conuertuntur in corpus & sanguinem Iesu Christi. Idcirco Ambrosius dixit, vt sint quæ erant, & in aliud commutentur. Quia non annihilantur, sed transsubstantiantur in corpus & sanguinem domini: panis quidem in corpus, vinum vero in sanguinem, quantum est ex vi verborum. Verba namque illa, Hoc est enim corpus meum, panis in corpus operantur conuersionem, vt & alia, Hic est calix sanguinis mei vini in sanguinem. Cui operationi coniunctio, enim, necessaria non est: etsi sacerdoti celebranti (vt peccatum vitet) necessariam puta. Cæterum sub panis figura non solum corpus, sed & sanguinem domini subesse intellige. Quippe corpus Christi quod inibi est, viuū est, quare humore sanguineo præditum est itidē, & sub specie vini cum sanguine, corpus domini subest. Quippe sanguis, etsi seorsim consecratur, à Christi corpore se iungitur nunquam. Ob eandemque rationem, & anima, & diuinitas Iesu Christi per concomitantiam huic adsunt sacramento. Namque Christus sub illo delitescens, verè Deus & homo est.

¶ Est & alterum, quod in maximam me ducit admirationem. Huius enim conuiuij sacratissima fercula, atque pocula, tam sumuntur à bonis, quam à malis, quamquam dispari fructu. Mali enim huic se ingerentes conuiuio, conuiuij maiestatem non lædunt: vt neque boni illam augent. Dispari quidem fructu diximus, hæc summi. Nam etsi mali sacramenta sumant, & edant, & bibant, at spiritum non roborant, neque vegetant, vt boni vegetantur sacro edulio, atque potu. Vt Augustinus commemorat homilia. 27. in Ioannem. At quis non mirabitur tantam Christi dignationem, qui sciant peccatis pectora penetrare non dedignetur, & manibus immundis sacerdotum se versari, & tractari permittat? Et demum citra discrimen à iustis

Cōiunctio. n. non necessaria ex sacramento sed ex præcepto.

Sextum mirabile.

Mali & boni sumunt eucharistiæ equali sacramento atque dispari fructu.

Tex. Com. 221.

Sensus inter ni iudicatis de eucharistia fides corrigit fallentiam.

Verba Ambrosij duriusculam faciem præferunt.

in iustis, & iniustis, se versandum concedit. Qui & olim proditori suo, quod magis mireris, inter coenadum corpus & sanguinem suum ministravit. Et qui facit solem suum oriri super bonos, & malos, & pluit super iustos, & iniustos, ipse quoque (quæ est eius munificentissima benignitas) sacramenta sua permittit, & bonis, & malis tractanda: illis quidem ad emolumentum, istis verò ad detrimentum. Etenim hominem condidit liberi arbitrij competentem, & coram illo statuit sacramentorum, ut aliarum rerum & rectum usum, & abusum, quasi lucem, & tenebras, bonum, & malum: recteque utenti mercedem pollicetur æternam: ab utenti autem, extrema minatur supplicia. Ut vel hinc de diuina in gerendis humanis dispositione vehemens te suspensum teneat consideratio. Etenim interim dum vita hæc labitur mortalis, nullo discerniculo electos discernit à reprobis, iustos ab iniustis, triticum denique à palea, quousque dies ille accedat noivissimus, quando exhibunt angeli, & separabunt malos de medio iustorum. Quapropter & Iudæ proditori, ne ipsum à cæteris discerneret Apostolis, sui corporis & sanguinis esum, & potum permisit. Quamquam id quoque præstitit, ut tanti muneris donatus Iudas participio, hominis impialiquescerent viscera: ne tantum facinus auderet, illum videlicet neci tradere, cuius carne pastus, & diuino sanguine potatus dudum fuerat.

¶ Iam duo, quæ restant huius conuiuij veneranda & spectabilia mysteria, non inferioris notæ sunt, quam ea, quæ diximus hæctenus. Quorum alterum est, cuius diuus Gregorius meminit in hæc verba, Quis fidelium habere dubium possit, ut ipsa immolationis hora, ad sacerdotis vocem cœlos aperiri: & in illo Iesu Christi mysterio, summa & ima sociari, vnū quid ex inuisibilibus & visibilibus fieri? Dialogorum libro. 4. Quæ quidem omnia etsi fides catholica certò credat, & profiteatur: at vero tantum est hoc fidei myste-

rium, ut mens humana non capiat: tantum abest ut sensus capere possit. Quis enim assequi poterit Christum, qui à dextris Dei super cœlorum culmina sedit, ad vocem sacerdotis in momento altaribus adfistere, cœlestibus globis elementarijsque intactis corporibus? Nam etsi Gregorius dicat, cœlos aperiri, non ita habendus est sermo hic, ut putet quispiam cœlos disruppi descendente domino. Sed tropus est in sermone siquidem Christus, qui in cœlis adest, quando sua corporali præsentia in sacramento latens terras illustrat, descendere de cœlis, aut aperire cœlos dicitur. Quapropter sensus omnis deficit: humana ratio hoc cogitans languescit prorsus, & firmans gradum suum attonita, in fide decreuit conuiescere, non habens ultra, quo progrediatur. Per discursus enim naturales per tanta & tam immensa corporum spatia qualia sunt à cœlorum summis ad terram usque, sine mediorum contactu in temporis puncto, ut corpus Iesu Christi se se deferat & in altaribus Christianæ ecclesie se collocet, neque persequi, neque assequi mens humana potest. Quale quoque est, quod postremò huius conuiuij mirabile denarrandum est. Idem enim corpus Iesu Christi in omnibus orbis partibus, tam supremis, quam infimis, tam dextris, quam sinistris, anterioribus aut posterioribus, consecratur, & sumitur. Vbi rursus imaginatio hæret, dum apud se voluit, ut ipsissimum Christi corpus non multiplicatum & in cœlo, & in innumerabilibus terræ locis consistat. Porro hæc est huius conuiuij maiestas, ut ea in semetipso comprehendat mirabilia, quæ intellectus noster comprehendere nequit. Psalmographus enim huius conuiuij magnitudinem denarrans, hoc versiculo celebrauit, Memoriam fecit mirabilium suorum, misericors & miserator dominus: escam dedit timentibus se. In hoc nanque nuptiali, & diuino conuiuijo magna Dei continentur, vniuersaque Dei, quæ diximus mirabilia ita epiloganatur, ut diuinorum mirabilium

Christus se collocat in Eucharistia nõ pertranseundo per media.

Gregorius exponitur.

Psal. 110.

In eucharistia magna Dei omnia quasi in epilogo continentur.

tanquam

Ioan. 13.
Matth. 26.
Matth. 5.

Eccle. 17:

Matth. 3.
Lucæ. 3.

Matth. 13.

Duo aliamirabilia eucharistia in signa prioribus adduntur.

Cap. 58.

tanquam facerrimus & mysterijs cœlestibus refertissimus epilogus quidā, hoc cōuiuium sit. Vt rectè cum prothematè dixeris pinguium conuiuium hoc, conuiuiumque medullatorum. Verum non vacat à mysterio id quod olim dominus Hebræis iam iam ab Aegypto in promissam terram iussit transmigraturis: vt agno vescerentur affo igni, & cum azymis panibus, lactucisque agrestibus, multisque alijs denarratis ritibus hūc quoque miscet, vt festinanter baculosque in manibus tenentes agnis vescerentur carnibus Exo. 12. De longinquo enim in agno illo typico agni veri conuiuium, quo fideles fruuntur adumbrabat Dominus. Etenim qui de ecclesiastico altari agno vero Christo vescimur festinanter vesci oportet, baculumque fidei manibus nostris premere. Is autem festinanter vescitur, qui non rationis naturalis magisterium aut sensualia, quæ plerunque falluntur, iudicia expectat, sed ecclesiæ catholicæ documenta amās, hoc credit, quod ipsa credit, hoc diligit quod ipsa diligit. Vnde diuinæ subesse potestati ea in hoc conuiuio præstare quæ diximus mirabilia, & multo maiora inconcussa fide tenet: huncque fidei baculum fortissimè premens ad mensam domini accedit, & corporis & sanguinis Christi communicatione participat. Neque alij ritus typici agni sunt præterūdi. Apertissimè enim huic agniveri conuiuio congruunt. An non cōgruit lactucarum agrestium obsoniū? nonne renes præcincti? Nunquid non cōgruit quod caput simul cum intestinis vorandum sit agni? Et demum nihil abhorret ab agno vero si carnes eius non crudas, neque coctas, sed igni affas edamus, & singula experiamur si arridēt hæc tibi. Ille sanè mysticarum lactucarum miscet in Christi conuiuio obsonia, qui mente compūctus, trepidus, & amans, carne Iesu Christi vesci studet. Est autem autore Grego. Dialogo. libr. 4. cap. 34. compunctio gemina, alia, quæ timoris est, alia quæ amoris. Illa lachrymas fundit, quia peccati conscia sup-

plia horret æterna: hæc vero de venia, iā securior, quia premia cernit æterna differri. Vtraque ex bono proficiscitur principio: quippe altera ex Dei timore, altera ex Dei amore, verum postrema longe prioræ scelicior. Idcirco si dominicas vis attritare mensas, has tibi lactucas para. Agrestes sunt sanè, quippe quæ sunt amarulentæ. Ceterum illas suauissimas putabat esse ille, qui aiebat. Fuerunt lachrymæ meæ pane die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, vbi est Deus tuus. At si amas pane vegetari cœlesti, vates regius alium panem tibi demonstrat, quo victitaturus es in primis: qui est lachrymarum panis, qui est compunctionis panis. Hoc enim conuiuium timèrium est, non lasciuentiū esca. Escam (ait) dedit timentibus se. Escas donat Deus, etiam non timentibus, sed discipulis, homicidis, adulteris, & periuris, &c. At hanc huius diuinij conuiuij cœlestem escam solum porrigit timentibus se Deus. Etenim si non timentes illam vsurpant, iudicium sibi manducant, id quod tibi maxime cauendum. Horrendum est nanque cœlestem cibum in cloacam proijcere, vt tu proijcis, si in pectus tuum peccatorum cōscium, & sordibus & spurcitij maculatū, Christum ingerere audes. O impudentissimam audaciam, o audacem impudentiā cibum, quem Deus sanctificauit, commune facere. Est enim Christus panis vitæ qui de cœlo descendit: & pater sanctificauit, & misit in mundum. Qui verò polluta mente hunc versat cibum, illum cōmune facit. Perinde enim erga sanctificatum sese gerit cibum hunc, atque non sanctificatos, qui communia sunt hominum cibaria. Quibus vt vescaris contemplari nihil opusfacto, si immundus, aut mūdus sit animus. Id quod in primis à te præmittendum est si diuinashas epulas gustare affectas. Quamobrè conuiuium, quod deus sanctificauit, tu commune ne feceris. Petrus, alioqui mundus, horrebat immundis & cōmunibus, etiā dei oraculo admonitus vesci: & tu alioqui immundus mundissima

Types ex Exodo explicatur.

Eucharistia festinanter est comeda.

1. ad Cor. 10.

Duplex cōpunctio.

Psal. 41.

Eucharistia qui commune cibum facit atrox tetat facin.

Ioan. 10.

Communis cibis quis,

Acto. 16

diffima Christi carne vesci non times? Mūdiffima est Christi caro, at te non mūdabit, nisi mūdus tractaueris domini hęc mysteria. Nā maculas potius augebis: tantum abest vt emundes. Est enim panis vitæ. At cibus quiuis viuentium cibus est: nō mortuorum. Eucharistia igitur cibus viuentium est. Ego veni (ait dominus) vt vitam habeant, & abundantius habeant. Sūt enim sacramenta quædam, quæ eò instituta fuere, vt vitam habeamus. Quale est regenerationis & renouationis lauacrum, & clancularis confefsionis sacramentum. At hoc, quod synaxeos est sacramentum, eò est quò abundantius vitam habeamus. Est enim hoc sacramentum pinguiū conuiuium: conuiuia autem viuentium sunt, non mortuorum. Quod vero nō nunquā etiam vitam donat, bona fide accedenti ad cœlestem Christi mensam, illud non est huius conuiuij institutum, sed diuinæ miseratiōis est, quæ nostræ infirmitati sub venire diuina sua ope dignum ducit. Id quod scholastici Theologi per accidens tradunt huic accedere conuiuio. O dulcissima, tamen si agrestes, lactucæ, ò beatissimum lachrymarum nostrarum ex compūctione defluxum, quod sua austeritate, & amarulentia animi nostri sordes, abstergit, & cœlesti Christi conuiuio dignum, conuiuiam, reddit. Quando opipara a apud homines conuiuia parantur, conuiuæ ieiunos deferre stomachos curant, vt se ingurgitandi optimis quibusque cibus sine fastidio sit copia. Christus igitur opima carnis, & sanguinis sui in hoc sacramēto conuiuia parat. Vt ergo tantis ferculis, tantis tamq; defœcatissimis frui poculis liceat, ieiunandum tibi est, à vitijs, subaudi, & peccatorum inquinamentis. Porrò accuratè lactucarū eduliū, & renes præcingendos admonet dominus & euangelico oraculo itidem admonemur. Sint (inquit) lumbi vestri præcincti & lucernæ ardētes in manibus vestris. Est autem adornantiū iter succingere lumbos. Discinctis nanq; laxæ vestes itineri arripiendo obstaculo

erunt. Quamobrem Hebræis, quibus ab Aegypto exitus promptus erat, succingēdas renes dominus iubet. Quare meminisse oportebit, hoc conuiuium viaticum esse conuiuium. Vnde iam iam commigraturis gustandum Christi corpus porrigitur. Iter autem facturis panis & vini præcipuus est commeatus. Et nobis iter cum Elia in montem Dei Oreb facturis, corporis & sanguinis domini diuinus necessarius est commeatus. Grandis enim restat via, & mons Dei accliuus est, & nisi pasti hac cœlesti alimonia fuerimus in via deficiemus. Est enim mons hic monspinguis, mons coagulatus, mons in quo benè placitum est deo. Quapropter & pingui & medullato egemus conuiuio: vt montem domini pinguem (qui vita æterna est) conscēdamus. An non mons pinguis, & coagulatus est ille mons, vbi dabit dominus in sinum sanctorum suorum mensuram bonam, & confertam, & coagitatam, & superfluentem? Lucæ. 6. Si igitur ad premia hęc pinguisima, & confertissima rapiendum est nobis iter, quali viatico nos putas præparandos, nisi panis cœlestis viatico. Vnde Diuus Chrysostrmus libro. 6. Dialog. de Sacerdotio. Oculatū quendā denarrat testem, qui huius ait viatici participes in conscientia munda animam efflantes, ad æthereas receptos fuisse sedes, angelicis constipatos militijs. Et Diuus Gregorius. 4. libr. dialogorum non semel sanctorum quorundam relatis visionibus testatur idem. Istud est igitur succingere vestes lumbis hærentes, vt quādo hæc cœlestia gustamus conuiuia, memoria recolamus, iter nobis in manib⁹ esse: vt ad mōtem dei, quem dudum diximus proficiscamur. Et pro tanti itineris cōmeatu corpus domini nobis exhiberi. Quamobrem vestium laxitas cohibenda, id est, seculi superflua ressecanda sunt vniuersa: vt cum Paulo dicamus habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti sumus. Nihil intulimus in hunc mūdum: haud dubium quod neque auferre quid possumus. Ita Paulus

Eucharistia cur viaticus est cibus.

3. Reg. 19.

Locus 'ex Psalm. 67: exponitur & obserua.

Notandus Chrysostrmus.

1. ad Ti. 6.

1. ad Cor. 9.

Ioan. 10.

Sacramēta quædā sunt mortuorū eucharistia vero viuentium est Sacramentum est aliquando etiam mortuos viuificat.

Exo. 12.

Lucæ. 12.

lumbos

Ad Phil. 3.

Heretici rei
jciuntur quia
agnum sine
capite, & pe-
dibus deuo-
rant.

Ioan. 6.

O Ecolam
padius fugie
dus & Luthe-
ras, atque
Berengarius

De cōfeca-
dist. 1. Ego
Berengarius.
qui sub Ni-
colao. 1. Ro-
mano dam-
natur conci-
lio & etiam
Turonensi
sub Grego.
Septimo.

Exod. 12.

lumbos suos præcingebat, ut currens in sta-
dio seculi, durissimisq; agonibus cū vitij
agonizans, ad propositū vitæ æternæ bra-
vium expeditissimè properaret. At ve-
rò diuina indicant oracula caput agni cū
intestinis deuorandum. Est autē ecclesiæ
Christianæ caput Christus. Fuerūt autem
hæretici, qui sub velamento panis, & vini
Christum latere noluerūt. Et isti neq; ca-
put neq; intestina vorant. Euacuat enim
sunt à Christo, & à gratia eius exciderunt:
ad Gal. 5. qui venerabile eucharistiæ sacra-
mētū à corpore & sanguine Domini eua-
cuant. Et quia nudū esse signū corporis, &
sanguinis Dñi falsi sunt, nudabuntur qui
illis suffragātur cœlestis huius cōiuij fru-
ctu, qui vita æterna est. Quasi verò Chri-
stus nō doceat, hoc est corpus meū. Panē
fanē accepit, at nō panē vocat acceptū, sed
corpus suū. Phanatica igit̃ O Ecolapadij
sōnia fuge. Alij vero caput cōedūt myste-
rij huius, at intestina reiiciunt, ut hæresiar-
cha Lutherus cum suis familiaribus. Chri-
stum nanq; in sacramento hoc esse fassus
est: vnde caput deuorat. At panis substan-
tiam, & vini, coadesse corpori & sanguini
Domini cōtēdit, quare intestina Luthe-
rus nō deuorat, ut neq; Berengarius deuo-
rauit. Quē sub Leone Papa. 5. Vercellēse
damnavit conciliū. Et rectē intima huius
sacramēti mysteria, intestina vocare ani-
mo est. Nā intestina, animalium intima
sunt. Nos ergo diuina reuerentes iussa nō
solū corpus, & sanguinē Domini fidelium
verē esse eduliū, & poculū, cōfiteri cōstrī-
gimur, quin etiā & cætera suspicere om-
nia, quæ retulimus huius cōiuij miranda
mysteria reuereri, & obseruare & quam
maxime in oculis habere oportebit, ut ca-
put agni cū intestinis iuxta Domini iussa
deuoremus. Neq; minus à mysterio grā-
di vacat quod de agno illo materiali me-
morat, cuius assis igni carnibus cū azymis
panibus vesci mādabat Deus. Assā em̃ A-
rist. 4. Meteorologicorū tradēte tex. cō.
24. superficie tenuis, & incute arentia vidē-
tur: intrinsecus autē pinguiora sunt, & suc-

co vberiora, quā decocta, quæ magis exu-
ca sunt. Huius autē cōiuij Dominici fer-
cula, etsi superficiē arētē ostēdāt, quia pa-
nē oculis nostris obijciūt nudū, & vinū nu-
dum: at verò fidei oculis penetra fercula,
dispice pocula hæc sacratissima, corpus, &
sanguinē Iesu Christi intro spectabis: pin-
guedinē cœli omnē, diuinasq; medullas
inuenies. Est enim conuiuiū pinguiū, con-
uiuiū medullatorū. Plus condit etenim in
recessu, quā in fronte promittat. In fronte
enim panem, & vinum intuētibus pollice
tur: at in penitissimis recessibus corpus &
sanguinē Dñi abdit. In cortice arescunt cō-
iuiua hæc: quippe vsualia sunt quæ offerū-
tur, quæ nimirum vētrem solum pascere
possunt. Nā esca vētri, & vēter escis: hunc
& has destruet Deus. At verò si medulli-
tus intima cōiuij exquisieris huius, quæ
mētē reficiunt, quæ intellectum illustrāt,
quæ Christo Dño nos incorporāt, & co-
pulant, ut Eugenius. 4. in suo decreuit de-
creto haud dubiū inuenies. Comedēda er-
go est Christi caro igne assa. Quia quan-
quā exterius in sacramento cibum vētris
præferat: interius tamen cibum mētis ve-
racissimus est. Vescēde quoq; sunt carnes
igni assæ: quia ad altare Dñi ignem chari-
tatis, qui non detulerit, frustra & temerè
accedit. Quapropter & te ipsum proba, si
inimicos odio habes: & multo fœdius si a-
micos infensos credis. Quod si talē te re-
perias à Dñi conuiuij gressum contine,
gradum fige, abstine ab esu & potu panis
cœlestis, & vini. At primū in memoriā re-
ducito, quod apud Matth. c. 5. tibi Domi-
nus obseruādū tradidit. Si ergo (inquit) of-
fers munus tuū ad altare, & ibi recordatus
fueris, quia frater tuus habet aliquid aduer-
sum te, relinque ibi mun⁹ tuū ante altare,
& vade prius recōciliari fratri tuo: & tunc
veniēs offeres munus tuū. Si ergo mune-
ra, quæ quilibet fidelis Deo placādo est ob-
laturus Deo ingrata, & insipida sunt, non
restituta primū fratris iniuria, & offerenti
nō sunt pficua: quid tu arbitraris de sacra-
tissimis muneribus, donis, atq; sacrificijs,

Eucharistia
etiam si sen-
sibus arida
cernatur si
dei tñ pin-
guissima est

1. ad Co. 6.

Eucharistia
comedenda
est igni assa.

Eucharistia
nō tractāda
ab inuidis
& odiosis.

Eucharistia munus & donum est,

quæ in altari Christi offeruntur? Sic enim ecclesia in suo canone illa vocat: Hæc dona, hæc munera, hæc sancta sacrificia. Vtique et si Deo semper sint gratissima, quia corporis & sanguinis Iesu Christi sunt, ceterum offerenti profutura non sunt, si iniurius accedit, si læso fratre pacis cõuiuium se ingerit. Qui enim fieri poterit ut amarulento palato fauus mellis huius cõuiuij sapidus sit? qui fiet, ut inimico animo huius cõuiuij cõmunio, atq; reconciliatio (quæ Christus est qui fecit vtraq; vnũ) proficiat? Ecquid enim inimicitias geris cū fratre, & Christũ, qui soluturus inimicitias Dei, & hominũ in mūdũ venit, sumere tētas? Nihil recolis: imò, profunda te premit obliuio si inimico tuo nõ parcis, & Chrũm Dñm (q. pte in cruce pedēs tibi & inimicis alijs pepercit) i cibũ tuũ capere audes. Si ergo pectus tuũ fratris amore friget, charitatis fraternæ ignē tibi cõcilia: q. frigus hoc à te depellat. Dilige inimicũ tuũ: & tũc demũ offerre poteris munus hoc beatissimũ corporis & sanguinis Iesu Chrũ, vt tibi ad salutē pficiat. At dices, Sacerdotis est offerre munus hoc, nõ aliorũ fidelium: & verè dices.

Ante eucharistia conuiuium euomendum est odium fratris.

Eucharistia a sacerdotibus offertur

Sacerdotalis nanq; functionis est munera hæc diuina deferre atq; offerre Dño. Nihilominus tñ, & omniũ fidelium est, vel ecclesie totius simul offerre, vt ex canone sacro discas, in hæc verba. Pro quibus (ait) tibi offerimus, vel, Qui tibi offerunt. Ignis deniq; ad purũ excoqt oĩa. Ad purũ ergo excoquēda sunt vitia nra, vt tãti cõuiuij fructus nobis proueniat, atq; in nobis persistat.

Canonis verba exponuntur.

¶ Iã vero quia egregia multa (nescio si egregie) de sublimitate huius cõuiuij absoluiimus hucusq; quid superest, nisi vt tanta conuiuij maiestas, mētes nostras in suas rapiat laudes, in illoq; fixa atq; suspensa corda teneamus nostra? Etenim vbi corpus est, ibi erũt & aquilæ. Quare in hoc conuiuium cū corpus Christi sit, quid superest nisi vt sanctorũ agmina, qui tãquam aquilæ sunt vt pinguedinē & medullã huius cõuiuij suggãt, pernici huc se volatu conferãt. Conuiuiũ nãq; hoc amicorũ Dei non ini-

Matth. 24. Luc. 17.

Sancti sugunt medullam eucharistię.

micorũ est. Etenim semel Christus in ara crucis pro inimicis immolatus est, vt illorũ piacula detergeret: semel quoq; hoc cõuiuiũ cæna suprema amicis vegetãdis suis instituit, eidēq; vegetationi quotidie ministrãde, idē celebrãdũ semper cõuiuium iussit. Hoc facite (inquit) in meã cõm memoratiõnē. Quare & sponsa Christi ecclesia tãti conuiuij memoria exultãs, celeberrimis illud prosequitur laudibus dicens, O sacrum cõuiuiũ, vbi Christus sumitur, recolitur memoria passionis eius, mens impletur gratia, & futuræ gloriæ nobis pignus datur. Et meritò has decãtat laudes: nã huius cõuiuij edulia, caro Christi sunt: huius conuiuij poculavino illo sunt infusa cuius Salomõ libro suo cãticorum memoriã fecit. Vinum sanè optimũ, dignũ dilecto meo ad potãdũ, labijsq; & dentibus illius, ad ruminãdũ. Est enim vinũ dilectorũ, quos inebriat solos. Cæterũ ruminãdũ vinũ: id quod in vino hoc singulare est, reliqua nãq; vina nõ ruminãtur. Ruminatio enim solidorũ est ciborũ: nõ liquidorũ vinorũ. Porro vinũ hoc sanguis Iesu Christi est. Qui priusquã potãdus veniat, ruminãda est potãtis consciētia: discutienda summentis mens. Nã vinũ optimũ, & dignum dilecto, optimos quoq; & sibi dignos mores amat. Hoc igitur iustissimo nomine sacru appellatur conuiuiũ: siquidē fidelium est sacra refectio. Sacru rursus quia cõuiuias, quos exigit sacrat, atq; sanctificat, & sacratissimos angelorũ choros, sibi tantisperdũ celebratur coadistentes, & venerãtes habet, vt Chrysostomus lib. 6. de sacerdotio & Greg. 4. dialo. tradiderũt. Sacru itidē cõuiuiũ, qd nõ solũ fideles vegetat viuos, à malo retrahit, cõfortat in bono & ad virtutum & gratiarum illos promouet incrementa: vt Vrba. 4. & Eug. 4. & Clē. 5. veraciter docuerũt. Lege decretũ Eug. 4. & Clem. de reliquijs & venera. San. quã iã indicauimus. Non solũ ergo fideles viuētes istis (quibus diximus) præclarissimis ornat muneribus, quin etiam subsidio est & fidelibus illis (quorũ corpora in pace se-

In concilio Vientiensi referuntur in clementina si Dominũ de reliquijs & venera. sanctorum,

Cap. 7.

Eucharistia præsidio est viujs fidelibus & defũctis.

pulta

pulta sunt, quos purgatorius ille ignis ad huc expiat, & lustrat. Istis cōuiuū hoc manus auxiliares præbet. Illis enim suffragatur: vt qui per longa tēporū interualla pœnas essent laturi huius diuini conuiuij adiuti suffragio, citius à pœnis absoluantur. Etem̄ in ecclesiæ catholicæ altaribus quotidie pro viuis, atq; defunctis fidelib⁹ corpus, & sanguis Iesu Christi iugiter, & à primordiali ecclesiæ exordio offertur, vt venerabiles ecclesiæ prisciq; patres, aperte in suis codicibus testantur. Nō enim solū est conuiuiū hoc sacramētū, quod fumentibus prodest: sed est sacrificiū quod & nō fumentibus prodesse poterit, quales fideles defuncti sunt. Est ergo sacrum imō & sacratissimū cōuiuū hoc, in quo Christus sumitur, in quo vitalis memoria mortis Christi recolitur: mensq; impletur per hoc cōuiuium gratia. Quapropter eucharistię nomē illi inditum est, quod interpretatur bona gratia. Inter præclarissimas nāq; Dei gratias, quibus humanum donauit genus, huius conuiuij gratia numerū habet, & locū. Nascens em̄ de virgine Deus homini sociū se exhibuit, vt & moriēs humana redēptionis se pretiū præstitit: & in hoc conuiuio se in cibum & potū benignissime confert. Num gratiā hāc minime faciēdā duces, quod vniuersorū conditor corpore suo, & sanguine suo, te homūcio nē, & pascat, & potet? num amoris vehemētiā, & feruorē, & dulcedinē tātā vnquā legisti, aut audiuisti, vt is, qui amat se in cibum vertat amati, quo amatus ipse, & alatur, & vegetetur? Neq; sat fuit Christofanguinē fundere pro hominibus, sed adiecit sui amoris ardētissimi inflāmatissimū & perpetuū indicium: semetipsum in alimonia fidelibus præstans: ne fortassis (quæ est humana negligētia & diuinarū rerū obliuio) si non quotidie conuiuio hoc cœlesti crucis & mortis suæ memoriā refricasset, redēptionis humanæ pretiū aboleretur. Idcirco se præsentē sub speciebus sacramentalibus ecclesiæ suæ semper exhibet, vt mortis suæ viuificæ memoria nullatenus

frigescat, aut obliteretur à fidelibus cordibus. Proptereaq; & hoc cōuiuū instituēs Hoc facite (inquit) in meā cōmemorationē. Quippe conuiuiū hoc dūtaxat viuacissimū, & expressissimū mortis Christi momentum est. Vnde in cæterorū sacramētorū institutionibus nusquam legimus verbū hoc Christum adiecit, Hoc facite in meā commemorationē, vt de baptismo aduertere poteris &c. Vt vel hinc iam discas quāta sit huius conuiuij virtus, atque maiestas, quæ potēs est homūculos miseros Deo copulare, atq; vnire. Quæ vnio quanta sit ille solū nouit, qui illā intimè operatur in nobis. Quāquā mihi (id quod quibusdā placuit) persuasum nō est, corp⁹ & sanguinē Dñi naturalē vnionē cū fidelibus edentibus & potātib⁹ habere. Porro vnionē, atq; vnitatē ego fateor, quam veritatis magister docuit Ioan. 6. Qui māducat meā carnē, & bibit meū sanguinem in me manet: & ego in illo. Quod Paulus. 1. ad Corin. 10. Exponēs, inquit, Quoniā vnus panis, & vnum corpus multi sumus, omnes qui (aut vt litera correctior habet) Nā omnes de vno calice, & de vno pane participamus. Et ante hæc verba alia præmiserat, Calix benedictionis, cui benedicimus, non ne cōmunicatio sanguinis Christi est? & panis quē frangimus nonne participatio corporis Domini est? Quæ verba vnitatē fideiū cum Christo calicē Domini bibentium, & panem Dñi comedētium, planē demonstrant. Itēq; & fideles hoc participantes cōuiuū habere vnitatē mutuā, ex eiusdē participatione conuiuij perspicuē dōcent. Vnde duo munera eiusdem præclarissima tradūtur, & fideles sociare Christo, eosdēq; nexu diuinæ charitatis sociari inuicē atq; copulari. Hęc autem societas, & copulatio, non naturæ est sed gratiæ quæ naturā superat. Igitur per huius cōuiuij sacratissima fercula, diuināque pocula, Christus manet in nobis, & nos in Christo. Ille quidem in nobis, quia per hæc mēs impletur gratia, & futuræ glorię nobis pignus datur. Nos verò in illo: quip

1. Cor. ii.

Corpus Domini ex gratia iungitur cum cōmunicantibus non ex natura.

Legē si li
buerit Ire
neū Lugdu
nensem lib.
4. c. 32. Cy
priānū scri
bentem Ce
cilio fratri.
Chryso. lib.
6. de facer
dotio. Dio
ny. lib. de ec
clesiast. Hic
rar. ca. 6. &
7. & 8. & Di
uū Grego.
in lib. dialo
gorum. 4. c.
54.
Quid si bibe
lit hoc no
men eucha
ristia.

Math. 24. pe in hoc cœlesti conuiuio præsidia sunt fidelium tutissima. Nam ipse dixit, qui cõ uiuium est hoc, ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. In hoc conuiuio arma sunt fidelissima, atq; lucidissima quibus tenebrarum principes depellere & exterrere possimus. In hoc viaticũ est nostræ peregrinationis, cõmeatusq; cœlestis. In hoc si pectora christiana frigent, ignis adest, quo incendantur, & inflammẽtur. Diuinitas enim, quæ hîc per hypostatitã cum Christo vnionem adest, speciaiori quodam modo, quàm in ceteris creaturis, ignis ardentissimus est, qui argentia amantium pectora ardentissima reddit, vt in Deut. c. 4. te Moses docet. Deus tuus ait, ignis consumens est. In hoc si duriuscula in fratrum leuandas miseras gestas viscera, oleum habes, quo mollescant & blãdiora efficiantur. Est enim præsentissimus Christus, qui vnctus est oleo lætitiæ: præparticipibus suis. Vnde & nomen traxit. Christus enim Græcè & Mefsias Hebraicè, est vnctus latinè. Rursus in hoc conuiuio si aridum geris animum, & deuotionis diuinæ asymbolum, butyrum habes, quo impingueris. Vt enim olim Abrahã Gene. 18. angelicos habens conuiuas vitulũ tenerrimum & optimum, lac & butyrum, reficiendis cõuiuis porrexit: & Dominus quoq; fidelibus suis semetipsum exhibet,

Eucharistia
arma fidelium
& cõmeatus

Eucharistia
amorẽ pro
ximorũ do
nat.

Psal. 44.
Psal. 22.

Typus ex
bro Gene
seos.

Luc. 15.

qui vitulus est ille saginatus, tenerrimus, & optimus. Saginatus quidem, quia de plenitudine eius omnes accepimus (est enim plenus gratiæ, & veritatis) tenerrimus vero, quia ipse dixit, Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Postremo optimus est, quia Deus verus, & homo est. At verò vitulus hic butyrum cœlesti habet, & lac (quæ paruulorum sunt alimenta) quoniã paruulos idest pœnitentes à suo cœlesti non arcet conuiuio, sed lachrymantes, & sua errata desflentes hoc conuiuio pascit, & corroborat. Modo lac veteris vitæ pœnitendo euouerint. Ablactatos enim ab hoc lacte conuiuas amat Christus. Vt em̃ quondam Abraham in die ablactationis primogeniti sui Isaac, grande parauit conuiuium: ita Christus conuiuium hoc pinguium, atq; medullatorũ, ablactatis à mūdano lacte parauit, & instituit. Et demum vt ad vmbilicum suum tropologicam de clamationem hanc deducamus, delicias omnes cœlestes in hoc sacerrimo conuiuio, habet catholica ecclesia collocatas: ornãmẽtaq; suarũ omnium virtutum, & charismatum omnium suorũ incremẽta, quousq; ad illud æternũ cõuiuiũ accedat, vbi reuelata facie, gloriã Dñi clarè specularibitur. Quã Deº nobis donare dignetur: vt qui nos in præsentia sui cõuiuij participes facit, æterno quoq; cõuiuas esse suos perficiat.

Ioan. 1.
Math. 11.

Pœnitentes
eucharistia
saginat.

2. ad Co. 3.

Finis Libri primi.

DILUCIDATIO NVM ET DECLAMATIONUM tropologi. in Esaiam Prophetam.

LIBRVS SECVNDVS.

Dilucidatio in Caput vigesimum sextum Esaiæ.

INDIE illa cantabitur.^a) Caput hoc de cœlestibus illis præmijs, quæ sancti in carne mortali degentes, expectant modo, & fruuntur tunc quando plena immortalitate reuestientur intelligendū est.

Idcirco post tractatum iudicij finalis, quod capitibus proximis prophetico stylo vates differuit noster, in hoc. 26. beatitudinem consummatam, quæ post iudicium illud sanctos manet, exponit dicens, In die illa cantabitur canticum istud in terra Iuda. Et quia canticum illud nouum erit, non ui quoq; libri huius secūdi initium fecit. Canticum nimirum nouum, quod exules illi Hebræi cantare in terra aliena, Babylonica scilicet nequibant. Etenim tantisperdum in hoc exilio sancti agunt, cantica quidem & Psalmos in cordibus & vocibus suis Deo persoluunt, verum immixta gemitibus & lachrymis, quia spiritus est, qui postulat pronobis id est facit nos postulare gemitibus inenarrabilibus. Et exilij huius detrimenta ille gemebundo cantico celebrabat, qui aiebat, Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est: habitauit cum habitantibus Cedar: multum incola fuit anima mea. Tunc autem quando absterget Dominus lachrymas

Psal. 39.
Psal. 136.
Eph. 5.
Rom. 8.
Psal. 119.
Esai. 25.
Apoca. 7.
Cantico. 21

sanctorum suorum, canticum erit nouum non instar turturis, quæ contoralis orbita solatio gemitum cantico miscet suo: sed lætabuntur coram Deo, sicut qui lætantur in messe: & sicut exultant victores, capta præda. Canetur autem hoc canticum Dominis nostræ Siō saluator, ponetur in ea murus & antemurale^b.

uit suo. Et germanè terra Iuda appellatur: quia est terra laudantium & concinentium Deo laudes: qui concentus confessio quoque in scripturis dicitur. Quale illud est, Confitemini Domino, quoniam bonus. &c. Beatorum autem hæc erunt oria, istæ feræ perpetuæ, Deo laudibus otari. Beati (inquit) qui habitant in domo tua Domine: in secula seculorum laudabunt te. Et rursum, Dirupisti vincula mea: tibi sacrificabo hostiam laudis. Tunc enim mundanis omnibus sancti absoluti vinculis, expeditas Deo reddent laudes. Quale autem canticum erit accipe, *¶ Vrbis fortitudinis nostræ Siō, saluator ponetur in ea, murus & ante murale.* ^b) Est enim cœlestis illa patria instar fortissimæ vrbs, cui Ioan. in Apoc. illam. capit. 21. contulit. Vti que fortitudinis vrbs, quia stabilis æterno erit, hæc est sanctorum fortitudo. Militibus enim pugnantibus nihil vires

Esai. 9.
Apoca. 51
Psal. 117.
Psal. 85.
Psal. 150.

ita addit vt coronæ spes. Hæc enim est, quæ laboribus etiam durissimis subeūdis humeros præstat. Et in nauigantibus speratus salutis, & quietis portus, maris pericula consolatur. Ita & cœlestibus militibus, & munda-

duxit captiuitatem, & intrōiuit fenestel in sancta, æterna redemptione inuenta. Christus ergo est, qui aperuit huius vr- bis portas: & clauēs aperiendi Aposto- lis & successoribus commisit. Aperite (in quit) portas. Im peratiuum pro indicatiuo (qui mos propheti- cus est) idest a- perientur por- tæ sub Christo Domino: & gēs iusta (quam ip- se suo sanguine iustificauit, quæ

Aperite^a portas, & ingrediatur gens iusta, custo- diens veritatem. Vetus error^b a- bijt: seruabis pa- cem: pacem,

quia in te spera- uimus. Spera- stis in Domino in seculis æter- nis, in Domino Deo forti in per- petuum.

propterea euangelicam custodiet veri- tatem) ingrediatur in fortissimam urbem.

¶ Vetus error. ^b) Etenim in cœlesti patria sanctis nihil vetustatis vitæ prioris erit. Quorum iuuentus renouabitur, vt aquilæ, & mortalis vitæ lapsus, atque errores, exuentur omnes. Nihil enim coinquina- tum ciuitatis illius fruetur ciuilitate. Lectio Hebræa duo hæc habet, Iezer, Sa- much. At qui Iezer cogitationem, & con- cupiscentiam, figmentum, & cætera significat, à verbo, Iazar. At verò, Sa- much, à verbo, Samach, fulcimentum est: vt sensus sit, Figmento fulto, aut forma- tioni fultæ. Et sensus obscurior redditur, nisi sic interpreteris. Cogitationi fultæ & firmatæ in Domino, seruabit Deus pacem: quia prope est Dominus omni- bus inuocantibus eum in veritate, & qui sperant in Domino non confundentur: vt in versu subsequenti docetur. Sperastis (ait) in Domino in seculis æternis, in Deo forti in perpetuum. Quod verò geminat pacem, pacem, indicibilem pacem sanctorum significat. Quia pax multa diligentibus te Domine & non est illis scandalum. Seculorum æternorum Paulus meminit ad Titum. capitulo primo. Quam promisit (ait) qui non men- titur Deus, ante tempora æterna, vt legit Augusti. duodecimo de ciuitate Dei. ca- pitulo.

1. Reg. 6.

Psal. 90.

Ioan. 10.

Psal. 46.

Eph. 4.
Hebr. 9.

Psal. 101.
Apo. 2. 11.

Psal. 9.
Psal. 144.

Psal. 118.

pitulo. 16. & Hierony. in comenta. eiusdem epistolæ, æternitates quasdam credens cum Gregorio Nazianzeno mundi exordia præcessisse idest seculorum longissima quædam spatia: in quibus Angelos conditos do-

ctores isti fuisse existimarunt. De qua re nos in. 2. prologo ad Esaiam tetigimus non nihil: in quem te remittimus locum. Origines vero pœ-

nitendum habuit lapsum. Credidit enim seculis quibusdam æternis animas rationales corpora præcessisse. Quare quæ in Domino spem suam iecerunt, beatitudinem promeruerunt, alii ad corporum ergastula deiectis. Quod Origenis placitum supra explosimus. Dicamus ergo in scriptura æternum, & si longum significet æuum, non tamen durationem infinitam denotat semper, maximè in veteri instru-

mento. Vel ergo animas Sanctorum seculis sperasse æternis, exponendum est, quia non contemplantur dum viuerent fluxa hac vita, ad huius vitæ caduca bona, sed ad æterna. Ita, vt, non moram spei sed obiectum subindicat, quod æternum est. Nisi mauis ad animas sanctorum quas limbus tenebat, verba referre, quæ longissimis æuis inibi tenebantur conclusæ. Quas tanta non fregit temporum mora, sed seculis æternis sperauerunt in Christo Iesu. Qui tandem eduxit eas de lacu in quo non erat aqua, sed tetra profunditas, testante Zacharia, Tu quoque in sanguine testamenti emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua. Et re vera die illo, quando Christus sua illustravit presentia sanctorum illorum animas, canticum nouum poscebat tanti triumphi dies. Quod verò ait, Sperauerunt in Domino Deo forti, in perpetuum, tribus illis nominibus Domino,

Deo, forti tria correspondet Hebraica.

Ya. Iehoua, Zur, aut Zor. Quorum primum inuisibilem Deum indicat, alterum ineffabilem, postremum fortem & robustum. Quæ tria diuino numini sunt

Ya
Zur aut
Zor
Iehoua

que ad terram, detrahet eam vsque ad puluerem. Conculcabit eam pes, pes pauperis gres-

soli Deo, honor & gloria. Immortalitas enim fortitudinis est, inuisibilitas spiritualitatis, vt sic dixerim. Quod verò solus ipse sit honorandus & glorificandus in secula seculorum, ad eius incomprehensibilitatem, & ineffabilitatem pertinet. Etenim diuina bona magis sunt honore quàm laude prosequenda, auctore Aristotele & rectè. Quia tanta est diuinorum maiestas, vt quia laudibus nostris comprehendi, & pro sua eminenti dignitate explicari non potest, restat, vt honoribus illam impensissimè reueremur. ¶ Quia. a) Si de animabus sanctorum in lacu, in quo non erat aqua detentis (vt diximus) sermo propheticus esset intelligendus, non inconcinuus superioribus est huius loci sensus.

Christus enim terræ partes penetrans imas, cacodæmones confregit, qui propter illorum inanem fastum, & superbiam, rectè ab Esaias dicuntur habitantes in excelsis, quos Christus incurruuit pede conculcans Tartara & soluens à pœnam miseros, & locum limbi in puluerem detraxit. Etenim iustorum animæ, iam ad eum locum non deducuntur. Quia vrbs cœlestis, quæ clausa erat, patentia iam præbet ostia, vt Esaias dixerat: Aperite portas, & ingrediatur gens iusta. Et quod sequitur mirè prioribus conuenit, Conculcavit eam pes, pedes pau-

Locus Pauli exponitur

peris, gressus egenorum. Pes nanque, qui fuit Christi pes calcavit infera, qui cum diues esset pro nobis egenus factus est. Gressus autem egenorum, (quippe egeno Christo haeserunt) Sanctorum sunt pedes, qui egeno Domino triumphante, egeni serui simul de Diabolo triūphauerunt. Quibus accedit de caelesti patria hoc idem intellegendum, quam Christus Dominus caelos pertrans calcavit prius: & sancti quoque quorū scipatus Christus ascendit caeterua, similiter calcauerunt. Quippe caelestis vitae sunt in aeternum possessores. ¶ *Semita.*^a) Christi semita, qui autor & Magister iustitiae est, recta est, & indeclinabilis. Est enim via eius euangelium, quod ipse praedicauit, & praedicandum in vniuerso orbe discipulis suis mandauit. Haec quoque via, est via recta iustorum omnium, extra quam qui vagatur toto errat caelo, & ab aeterna aberrabit consequenda salute. Et repetitio est eiusdem. ¶ *Rectus callis iusti ad ambulandum.*^b) Porro via recta, est omnium breuissima. Quapropter iustorum via breuissima est: iniustorum vero via quia obliqua est, longissima est. Id quod vel ipsis testantibus credas. Lassati (inquiunt) sumus in via iniquitatis, & perditionis, & ambulauimus vias difficiles: viam autem Domini ignorauimus. Sapientiae quinto. Vrbs ergo, quae sanctorum est fortitudo, viam habet rectam, non obliquam. Est autem via haec diuinæ legis obseruantia, à qua non est declinandum,

neque ad dextrum, neque ad sinistrum. ¶ *Et in semita.*^c) Quae sit semita iustitiae patuit iam diuinam esse legem: in qua sancti varijs casibus, diuersisque discriminibus acti, fixos tenent pedes, ne ab illa declinent. Ideo ait, In semita iudiciorum tuorum Domine sustinuimus te. ¶ *nomen tuum & memoriale tuum in desiderio animae.*^d) Pro uerbior. 18. Turris fortissima nomen Domini, ad ipsum currit iustus, & exaltabitur. Et inter omnia diuina nomina vnum est, quod maiori dulcedine, & suauitate iustos afficit: maiori que virtute illos vegetat. Et est nomen hoc Iesus Christus, quod idem est atque saluator vnctus. Et quia saluator, & quia vnctus, omnem potentiam, & benignitatem praefert. Hoc ergo est nomen Dei, atque memoriale, quod iustis, (quos prisca tulit aetas & noua tenet), fuit in desiderio animae id est animarum, Singulare pro plurali. Legimus Macha. libro primo capitulo. 12. iustos quosdam à tyrannis diuexatos, ex diuina lege spe salutis concepta æquo pertulisse labores animo. Habentes (aiunt) solatio sanctos libros, qui sunt in manibus nostris. Et in Psalmo primo iusti officium describitur, In lege Domini meditabitur die ac nocte. Ne ergo circumferamur tentationum impulsu semitæ iudiciorum Domini haerendum nobis est. ¶ *Anima mea desiderauit te nocte.*^e) Noctē saepe diximus in scripturis tribulationē, & aduersitatē significare. Quare maximè in nocte quaeritur Dominus à peccatoribus: iusti vero in omni tempore hoc

2. ad Co. 8.

Egani sancti quia pauperis Christi serui.

449 2001

hoc habent in votis. Quare adiecit, sed spiritu meo in prae cordijs meis, vigilabo ad te, id est, dum spiritus meus hos meos aluerit artus, siue quoad vixero, te quæram Domine. Mane verò (ait) vi-

Ecclesi. 39. gilabo: quia iustus diluculo cor suum tradet ad vigilandum. Eam nanque, quæ maxime curæ sunt nobis, diluculo somni transacta quiete, statim sese offerunt: & sæpè quietem interpellant. Vt ergo insinuetur

iustis præcipuam esse diuinorum curam, ideo describuntur sub prima luce vigilare Domino. At verò qui somnolentiores sunt in via Dei, cum Dominus fecerit iudicia sua in terra, tunc adiscunt iustitiam, & ad meliorem se transferunt vitam. Facit autem Deus iudicia in terra, quando debita animaduersione in terrenos animaduertit homines. Est autem hoc loco idem discere iustitiam quod à malefactis resipiscere. ¶ *Misereamur impio.*^{a)} Liber Ecclesiasti. hunc exponit locum: ait etenim, Quia non profertur cito contra malos sententia, absque timore vllò filij hominum perpetrant mala. Sunt ergo quidam, qui quò magis à Deo beneficijs prosequuntur, eò vehementius, impudentius peccant, diuinam spernentes longanimitatem, & patientiam, thesaurizantes sibi iram in diem reuelationis iusti iudicij Dei. Hoc est quod

Cap. 8.

Ad Rom. 2.

Ioan. 10.

Triadis mysterium.

ait, Misereamur impio, & non discet iustitiam. Hoc impegit crimè Iudæis Christus. Multa bona ostendi vobis (inquit propter quod horum me lapidatis? In plurali vero effert, Misereamur: quia Deus vnus cum sit trinitatem personarum tenet. ¶ *In terra Sanctorum.*^{b)} Loci circumstantia peccatum auget, vt qui in

Ecclesia Dei furtum admittit sacrilegus est. Propterea, vt impij scelus exaggeret Esaias, In terra Sanctorum, ait, iniqua gessit. Vocat autem terram sanctorum Iudæam, quæ suo tempore vnà erat

Domine exaltetur manus tua, c vt non videant, videant, & confundantur zelantes populi, & ignis hostes tuos deuoret.

cultibus diuinis mancipata. Diuus Bernardus ad clericos torsit locum hunc. Timeant (inquit) clerici qui in terris sanctorum, quas possident, tam iniqua gerunt, vt stipendijs quibus contenti esse debuerant, superflua tamen (quibus egeni sustentandi forent) impiè sacrilegèque sibi retineant, sermone vigesimo tertio, ad Cantica canticorum. Translatio alia habet, Miserabilis impius, & non discet iustitiam: sed nostra est germanior. Hebræi per interrogationem legunt in hunc modum, Consequetur ne impius misericordiam, qui iustitiam discere contemnit? Quid tamen discendum sit, primùm Esaiæ ca. te docuit, Discite benè facere: quærite iudicium: subuenite oppresso: iudicate pupillo: defendite viduam. Denique impius non videbit gloriam Dei, quæ mundicordibus duntaxat præmium est. Nam beati mundo corde quoniam ipsi Deum videbunt. ¶ *Domine exaltetur manus tua.*^{c)} Vt, in hoc versiculo redundat. Cuius tamen loci hic sensus est, Diuina opera, (quæ hîc per manum intelligenda sunt) à Christo prodierunt: magnificentissimaque videntes Iudæi oculis carnalibus, mentalibus non viderunt, quia cæcitate cordis fuerunt obducti Esaiæ. 6. Quorùm cæcitas ex inuidia profecta fuit, vt Matthæus ait. Sciebat enim quia per inuidiam tradidissent eum. Quorum inuidiam confundendam demonstrans ait, Confundantur pro confundetur zelantes, id est, inuidetes

Matth. 5.

Matth. 27.
Mar. 15.

Eph. 1.

populi. In die nanque nouissimo confundentur de sua perfidia: & ignis de illis, vt de hostibus Christi sumet pœnas. ¶ *Domine dabis pacem.*^a) Nomine iustorum pacem precatur Esaias, pacem inquam illam, quæ Christus est, qui fecit vtraque vnum, qua sancti fruuntur perpetuo. Est enim præmium sanctorum, cuius hic mentio fit. Vnde, ait, psalm⁹, Qui posuit fines tuos pacem, & adipe frumenti satiat te. Etenim Ecclesia militans hos habet fines. Pace, scilicet,

in cœlo triumphare: & visione diuina gaudere. Sanctorum verò omnia opera operatur Dominus: non excludens liberi arbitrij cooperationem. Et quamquam Deus, tanquam causa generalis & prima, vniuersa operetur opera, præsertim tamen iustorum opera (quibus vita promeretur æterna) Deo tribuuntur, & accepta referuntur. Quibus præstandis nostri libertas arbitrij impares habet vires. Peccata verò quantum ad substantiam operis etiam sunt Dei opera. Cæterum quia non penduntur secundum substantiam suam, sed secundum iniquitatem suam: propterea illorum non est habenda ratio, vt inter diuina recensentur opera. Deo nanque & impius, & impietas odio sunt. De qua re lege dilucidationem & tropologicam declamationem capitul. 6. ¶ *Domine.*^b) Patet locus hic. Iudæi enim idolis seruiuerunt, & tyrannidi Aegyptiorum, atque Chaldæorum subacti fuerunt. Ideoque illorum nomine Esaias ait, Possederunt nos Domine absque te:

& mox precatur, Tantum in te, id est, propter te recordemur nominis tui. ¶ *Morientes.*^c) Imprecatur iniustis, & superbis, extrema supplicia. Morientes (inquit) non viuunt, pro non viuunt, gigantes

non resurgant: propterea visitasti & contriuiisti eos, & perdidisti omnem memoriam eorum. Indulxisti^d genti domine, indulxisti genti: nūquid glorificatus es? elongasti omnes terminos terræ

non resurgant, pro non resurgant, ad gloriam subaudi, immortalitatis. Resurgēt enim omnes, sed alij resurgent, vt iudicentur, & dānentur, alij verò resurrectione vitæ æternæ. Lege decl. de iudicio finali ad capitul. vigesimūquartū. Per gigantes vero violentos, & truces

significat homines. Loco gigantum Hebræa vox est, repaim, quam transtulerunt, Septuaginta in medicos. Etenim est vox ambigua. Nam verbum, rapa, vnde deriuatur, significat curare aut medicari. Inde in singulari, rope, medicus est. Vnde Septuaginta transtulerunt, Medici non suscitabunt. Item quoque & robustos & fortes homines, quales fuerunt gigantes significat, vt & mortuos: quibus iam nulla cura adhiberi potest. Quos Hebræi, metim, vocant. Quibus duabus vocibus hîc Esaias vsus est: quæ sequuntur patent. Diei nanque nouissimo congruunt. ¶ *Indulxisti.*^d) Alia translatio clarior est, quæ habet, Addidisti genti, ò Domine, addidisti genti. Nam Hebraicum verbum, Iasapta, quod noster translator vertit indulxisti, à verbo Hebræo, Iasat, deriuatur: quod tamen est addidit, auxit. Et sensus planus est, Deum multis beneficijs cumulasse gentem iustam. Est enim gens hæc, de qua primo dixerat, Ingrediatur gens iusta.

Sapient. 1.4.
Apoca. 2.

iusta. Et quod (inquit) nunquid glorificatus es? sine interrogatiōe intelligēdū est. Imo asserit Deum esse glorificatum, rogasseque omnes terminos terræ. Etenim Ecclesia Dei multis est aucta paulatinis incrementis: & Ecclesia, quæ maiori ex parte ex gentibus coadunatur, populo Hebraico addita est, & sicut oleaster amarus oliuæ pingui inserta est. Ad Romanos. 9. Nostra verò translatio non obscuram habet intelligentiam. Indulsi nanque Dominus gentibus remittens & culpam, & culpæ pœnam: in sacro baptismatis fonte donans delicta omnia. Ideoque ait repetito sermone, indulisti Domine, indulisti, ut cum mulatissimam baptismi gratiam insinua-

ret. Et quia hoc maxime in diuinam cedit gloriam, propterea adiecit, Nunquid glorificatus es? quasi dixisset, Plurimum glorificatus es. Elongati autem sunt termini terræ, quia fides Iesu Christi longè lateque propagata est. ¶ *Domine in angustia.*^a) Locus hic idem est cum priori, quem dixerat. Cum feceris iudicia tua in terra: iustitiam discant habitatores orbis. Idcirco eodem quoque potitur sensu: & eleganti similitudine mulieris ferentis vterum, seu parturientis, quid velit explicat. Illa enim partus hora instante doloribus pressa clamat, auxilia poscens: ita & homines malorum diuexati miserijs, auxilia diuina sibi querere compelluntur. ¶ *Concepimus.*^b) Tria distinguit ordine seruato naturæ. Prima nanque est proles conceptio, quam sequitur parturitio, postremus partus est: qui prolem in lucem edit. Et sancti quoque primum salutis æternæ spiritum siue

vehemens desiderium concipiunt, dein quasi parturiunt bonis operibus spiritum conceptum demonstrantes. Tandem cum ad æternas deuehuntur sedes partus maturefcit, & vterus patet, ut

clamat in doloribus suis: sic facti sumus à facie tua dñe. Cōcepimus,^b & quasi parturiuimus, & peperimus spiritū^c salutis iustitiā nō fecim^o in terra,^d

fractis cantharis sub. Gedeone lux resplenduit. Vera translatio, quā Hieronymus amat, nō habet, quod nostra. Et peperimus spiritum salutis: sed sic legere oportet. ¶ *Peperimus spiritum.*^c) Hic fige punctuationem, & sequitur. ¶ *Salutes non fecimus in terra.*^d) At iustitiam id quod habet nostra lectio, redundat. Atqui ut priori connectatur ad literam hic sensus est habendus. Sumus, scilicet quando premimur malis instar mulieris parturentis, quæ postquam pepererit, & enixa est prolem, à doloribus libera est. Nos tamen postquam semel à doloribus seu malorum pressura libera mur, alia, atque alia, instant & in foribus sunt nobis timenda mala. Ut, *Peperimus spiritum*, perinde sit atque ventum parere. Spiritus autem in scripturis nonnunquam ventum significat. Et vsitato loquendi modo, quando post multos haustos labores reportatur lucri nihil, vulgò dicimus labores nostros ventum peperisse. Quoniam ergo Iudæi multis, varijsque diuexati calamitatibus & laboribus Deum quæsiuerunt, & clamauerunt ad Dominum cum tribularentur, & de tribulationibus eorum exaudivit eos: cæterum quia tandem obcæcata mente, Christum respuerunt, quem ut reciperent, omnia priora patrum flagella tendebant, quæ ante venientem Dominum perpessi sunt, & adhuc eo iam præsentem patiuntur, propterea, quia labor

Locus ex li. iudi. 7. c. explicat Esaiā

Quid spiritus in scripturis lege declamatio nē nostram de die sctō Petrecostas.

Ex baptismo indulgētia peccati est nobis quo ad culpā & pœnā.

Notanda Esaiæ similitudo.

Iudæi post Christi aduentum peiores sunt quam priores.

bor totus inanis redditus est, quia peiores sunt Iudæi modo, quam patres eorū, ideo Esaias personam eorū agens, inquit, Concepimus, & quasi parturiuimus, & peperimus spiritum. Et quod prouerbio latino celebratur, Parturiunt mōtes & nascetur ridiculus mus, huicsermoni Esaiæ non est, ab simile. *Salutis iustitiam non fecimus in terra.* Salutem facere

est operari cibum, qui non perit, sed qui permanet in vitam æternam. Ioann. 6. Et Paul. Operantes, ait, cum metu & tremore salutem uestram ad Philippenf. 2. à quo opere vacantes Iudæi, qui Christo non credunt rectè sub nomine eorum dicit. *Salutis iustitiã nõ fecimus.* & c. & subdit. ¶ *Ideo non ceciderunt habitatores terræ.* a) Idest propterea Iudæi sub omnipotentis manu Dei non humiliantur, & Deo non cedunt, quia opus Dei (quod diximus) non operantur. Vnde Paulus Apostolus fidem Domini recepturus voce exterritus cœlesti, ab equo cecidit: Iudæi uerò superbi, & infideles, à sua infidelitate non cadunt. Et uerè habitatores terræ appellantur, quippe cœlestem Messiam negligunt, & terrenum hucusque expectant: qui terrenis opibus (ut ipsi putant) illos donet. ¶ *Viuent.* b) Apostrophat Esaias ad Deum conuertens sermonem suum, & de resurrectione generali uerba sumenda sunt: quando excitabuntur corpora sanctorum ad gloriam consummatam, animarum & corporum fruendam, proptereaque illos ad laudes prouocat. ¶ *Laudate* (inquit) *qui habitatis in puluere: quia ros lucis, ros tuus.* c) Ros enim lucis est ros matutinus, cuius uirtute pullulant herbæ: sic quoque diuina uirtute corpora sanctorū, repullulascēt. ¶ *Et terram gignat.* d) Idest uolentos & iniquos homines, æternæ da-

1. Petri. 5.

Apostrophe in scriptura.

Resurrectionis mortuorum in Esaiæ testimonium.

bit ruinæ. Alia translatio pro *interfecti mei* (habet) *cū corpore meo uiuent*, idest mortui tui, & cum corpore meo resurgent. Ut sit sensus Esaiam suam prædixisse mortem violentam, quam passus est à Manasse: si-

mulq; & suam resurrectionem cum Sanctis & martyribus alijs. Verum translatio nostra germanior est. Meminit autem non abre mortuorum, & intersectorū.

Sanctorum enim quidam naturali morte in pace quiescunt, alij uero uolenta. Quod uerò ait, *Mortui tui, & interfecti mei*, dubitationem mouet, cur ita distinxerit Esaias? Et quorūdā placitū est, uerba hæc in persona Christi ab Esaiâ pferri, cū patre colloquetis, in hæc uerba, *Viuent mortui tui: & interfecti mei*, idest q̄ meo nomine, & in testimonium legis meæ, trucidati sunt: & qui tuū sine gladio confitentes nomē mortui sunt, hoc sit illis solatio, quod in die nouissimo reuiuiscēt, & resumptis integrè corporibus suis, immarcescibili gaudebunt uita. Sunt etiā qui sic legant. *Mortui tui uiuent: quemadmodum corpus meum resurgent.* Ut sint uerba Christi, qui patrem alloquitur in hæc uerba, *Quemadmodum corpus meum* 1. Petri. 11. *de sepulchro resurget: ita & mortui tui.* Videlicet qui in fide & charitate tua, æterne pater obierunt resurgēt. Appositè satis resurrectionis generalis immiscuit sermonem. Nā angustiarū & afflictionū meminerat. Dixerat em̄, Dñe in angustia requisierunt te: in tribulatione murmuris doctrina tua eis. Idcirco resurrectionis memoriã facit. Quæ ad patientiã laborū cōmonefacit. Vocat aut tribulationem murmuris, idest murmurantem: quia tribulationibus homines concussi murmurant, grauesque demittunt querelas: sub quibus tamen querelis doctrina Domini illis lucet, ut beatissimū Iob tibi inter alia exemplum sumito.

Resurrectionis spiritus in tribulationibus donat Deus.

¶ Vade

Vade populus meus.) Per profopopœiã locus est habendus. Hic est enim sermo Dei cum mortuis, quibus imperat vt in sepulchris, quibus conditi sunt, requiescant, tantisperdum pertranseat indignatio. Est

Profopopœia in scriptura 12.

aut indignatio Domini, quod innumerabiles peccatores impunè facinoribus incubere dimittit: quousq; accedat dies ille, qñ illorũ vincta patebit.

Totum autẽ tẽpus inter medium, quod ad diem vsq; iudicij labitur interim, modicum, & momẽtum, scitè admodum Esaias vocat scripturã morẽ seruã.

Iaco. 4. 1. Ioann. 2. Pfal. 89.

Quia vniuersa mundana vapor sunt, ad modicum parens. Et Ioan. totum illud no

uisimam horam vocat. Quoniam mille anni in conspectu Domini tanquam dies vna sunt. Alijs aliter placet dilucidare: at secundum antecedentia, hic legitimus cõsequitur sensus, quem expressimus. ¶ *Ecce enim Domi-*

nus. b) De cœlestibus enim sedibus, egredietur Christus die postremo: vt sumat pœnas de iniquitatib; hominũ. Et reuelabit terra sanguinem suũ. Quia iniurias & atrocias scelera, quæ regit modo terra, tũc palã fiẽt:

nus^b egredietur de loco suo, vt visitet iniquitatem habitatoris terræ contra eum: reuelabit terra sanguinẽ suam, & non operiet vltra interfectos suos.

& sanguis sanctorũ innoxius, qui vindictã aduersus tyrãnos, q illũ fuderũt exigit, tũc absolutã vindictã cõsequetur. Lege declarationem nostrã suprà de iudicio finali.

DE SENSIBVS TROPOLOGICIS ad Caput. 26. Appendix.

TROPOLOGIC A declamatio prima. De Domini sacerrima circuncisione, & augustissimo nomine Iesu, cuius prothema est. Nomen tuum, & memoriale tuum in desiderio animæ. Esaiã. 26.

Circuncisio & nomẽ Iesus germana.

Tropologicã hanc declamationẽ in duas diducere partes institui: quarũ prior beatissimi nominis, quod est Iesus Christus, panægyrica erit: posterior vero venerabile circuncisionis dominicæ mysterium enarrabit. Hæc enim duo germanissima sibi inuicẽ sunt, proinde vnũ sibi tractatum exigunt. Vnde Lucas. c. 2. Postquam cõsummati sunt (ait) dies octo vt circuncideretur puer, vocatum est nomen eius Iesus. Cæterum agredienti mihi nominis huius maiestatem, vires, dulcedinemq; differere, horret ani-

mus, hæret lingua, labia tremendo balbutiunt, quando tanti nominis resonare laudes gestio. Hoc enim nomen, cœli reuerentur, & terra veneratur, & inferna loca contremiscunt, vt ille, qui huius nominis & amantissimus, & obseruantissimus fuit. Paul. docuit. Vt in nomine (inquit) Iesu omne genu flectatur, cœlestiũ, terrestriũ, & infernorum. Porro eiusdem nominis suauitate admoniti, & vmbra protecti si non pro beatissimis huius nominis meritis, certe pro nostri p̄sẽ exilitate cum prothematẽ proferamus. Nomen Iesu Christi quod est memoriale diuinum, desiderio esse

Ad Phil. 2.

Nomẽ Iesus tremẽdum.

rio esse summoq; affectui animabus sanctorū, & peccatorū. Illorū enim robur in via Dei amāda atq; terēda ab hoc paratur nomine. Horū verò ab eodē suauissimō nomine peccatorū speratur remissio: si qui dē in nomine hoc dæmonia eijciuntur, serpētes tollūtur, mortiferaq; ebibita pocula nocēt nihil. Vt ipse iā iam scāsurus ad dextrā patris tribunal Marci. 18. admonuit dicens, Signa autē eos, qui crediderint, hæc sequētur in nomine meo dæmonia eijcient, & cætera quæ sequūtur. Quæ nō solū de corporali dæmonum ab energumenis expulsione, & morborum corporaliū sanitate intelligenda veniunt, quin etiam de spiritualium sanitate morborum. Quæ omnia in nomine Iesu Christi habent præsentaneum antidotum. Hoc est illud nomen, quod Esaias præsenferat noster, sic enim commemoratur ab eodem. Et vocabitur tibi nomen nouum, quod os Domini nominauit. Nomen sanè nouum & antiquitate antiquius. Noua porro nouis quoque nominibus gaudent, vt & antiqua antiquis. Fecit autem Deus nouum super terram. Mulier enim vna circumdedit virum vnum. Hic vir vnus circumdatus à muliere vna, nouum quoddam fuit super terram. Est enim vir iste vnus, verbum caro factum. Quod solum nouum fuit super terram. Nanque etsi concionator ille Hebræus sapientissimus, nihil asseruit sub sole nouum esse, vera quidem asseruit, verum quod nouum verso modo, tametsi in terris visum est, & cum hominibus consuetudinem gessit: cælorum tamen administrabat molem; & in terris agens, cælorum tenebat vertices, & qui sole tegebatur, cōditor solis erat. Hoc ergo erat nouum sub sole, & supra solem, verbū caro factum. Hæc ergo stupenda nouitas, nouitatem quoq; nominis itidem stupendam poscebat. Ideoque verbo incarnato nomen hoc Iesus inditum est, quod quidē & stupendum, & amabilissimum est: imo quod supra omnem stuporem, & amorē fertur. Quātūlibet enim obseruetur, & re

uereatur ab Angelis, atq; hominibus, obseruantia maiori amoreque feruentiore dignum est. Et quanlibet dæmones hoc expauescant nomen, maiorem sibi petit timorem: quippe quod infinite potestatis est. Noua igitur res nouo quoque nomine donata est. Atqui tanta est rei huius nouitas, atque magnitudo quod verbum caro fieret, vt illi nominandæ neq; ardentissimi Seraphim, neq; sapientissimi Cherubim, aut cætera cœlestium spiritū agmina paria sunt. Sed os Domini est, quod nominauit, nomen hoc: quod vocatum est ab Angelo, priusquam Deus secundum carnem in vtero virgineo conciperetur. At verò quā aptum sit incarnato verbo nomen Iesus, si idem interpreteris nomen, vt debis perspicuè. Iesus enim interpretatur saluator. Iasah enim & Iesah, salus & salutare Hebræis sonat, vt Iesuha. Verus autē saluator Deus est, homo factus. At verò Iosue Hebraici populi dux, Mosique successor dignissimus, hoc illustratus fuit nomine. Appellatur nanque Iesus filius Naue, & alij demum hac insigni sunt ornatu nomenclatione. Vt Iesus filius Sirach, & Iesus filius Iosedec: qui omnes Iehosua seu Iesus appellati sunt. Quorum primus, qui Hebraicum in terram promissionis introduxit populū, typum veri saluatoris Christi gessit. Qui ascendens in altum captiuam duxit captiuitatē: dedit dona hominibus. Alter vero, qui librum Paneretos. 1. Ecclesiasticū cōpilauit sapientia sua, Iesum verū, qui vera est patris cœlestis sapientia refert. Postremus denique cuius Zacharias meminit capitul. 3. Qui cum Zorobabel filio Salathiel templum collapsum Domini erigere cœpit. Duplicique proinde nomine Iesum nostrum adumbrat. Et quia templi diruti restaurauit ruinas, & quia sacerdotij magni honore fulsit. Nāq; Dñs Iesus, nostras impleuit ruinas, & verus pōtifex est, qui per proprium sanguinē introiuit semel in sc̄tā. At

Noua res nouo eget nomine.

Lucæ. 1. Matthe. 1.

Iasah Iesah

Ecclesi. 46. Ecclesi. 49. Ecclesi. 46. Ad Eph. 4.

Libr Ecclesiastici dicitur Græcè Paneretos.

Ad Heb. 91

diti

diti sunt nomine. Nāq; nominis huius maiestas, illorū personas facile superabat. Si quidē nomē hoc Iesu ha aut Iehosua, saluatorē denotat. Nulla tñ vera salus nisi in vero Iesu Chřo. Nec em̄ aliud nomē est sub cœlo datū hominib⁹, in quo oporteat nos saluos fieri Acto. 4. excepto hoc augustissimo nomine, in quo nomine salutē sibi vates ille hymnicus poscebat. Deus (ait) in nomine tuo saluū me fac. Et cōcinna satis petitio, hęc in saluari nomine salutem nobis postulare. In hoc nomine quoque ex Christi præcepto patrē petere cœlestē iubemur. Quidquid (inquit) petieritis patrē in nomine meo, ipse dabit vobis. Sed quid est, quod ait, Quicquid petieritis? Vt ergo Iacobus ait, Petitis & nō accipitis, eo quod malē petatis? Iaco. 4. Nēpe quia malē petimus: nā nō in nomine Iesu petimus. Iesus enim saluator est, & interpretatur. Qui ergo petūt nō salutaria, imo noxia vt in concupiscētijs infumāt, nō in nomine Iesu petūt. Sub hęc quoq; obseruare oportet in diuinis musis multa Dei esse, quę legimus nomina. Quę decē Hieron. collegit, vt Sadaï, Adonai, El, Eloë, Elion, Sabaoth, Iehoua, Ya, Eser, Eheie, Eloim. lege Epistol. ad Marcellam. Et in comm. 146. Psal. Quę omnia diuini numinis nomina, diuinam celsitudinē variē exprimunt. Nam El fortitudinē diuinā denotat. Nāq; El fortis interpretatur. Eloë autem, & Eloim Deum significāt. Sabaoth, virtutū Septuaginta interpretatur, aut exercituū, Eliō excelsum, Eser, Eheie, qui est misit me, Adonai Dominū, Ia, Deū: vnde Alleluia, Iehoua ineffabile nomē est, cuius significationē vberius primus noster sentētiarū liber te docebit. Saddai Deū sibi sufficere, & omnib⁹ exprimit. Demū hęc & alia Dei nomina sufficientiā, dominiū potētiā, celsitudinē, præfidentiā, Dei spiritualitē, essentię veritatē, æternitatē, diuinā deniq; fidelitatē denotāt & Græcis vnū est nomen, theos, id est, videns, quia vniuersa videt Deus. Et vniuersa suę naturę subtilitate penetrat. Verū hęc antiqua sunt Dei nomina, quę

ineffabile ei⁹ numē, vt vt possūt exprimūt. At vero os dñi nouum nominavit sibi nomē, qđ est Iesus. Id quod dulcedine sua humana liquaret corda. Etem̄ reliqua, quę diximus nomina, sancta sanē sunt: at terribilia sunt. Nā sanctū, psalmus docet, & terribile est nomē eius. Magisq; hominū deterrēt infirmitatē, quā affectū humanū demulcāt. Etem̄ cū infirmitate circumdati simus, ad nomē potētissimi horremus: ferui cū simus & inutiles, ad dñi nomē exauescim⁹: infimi cū simus ad excelsi nomē incuruamur: mortales cū simus, ad æterni & semper entis nomē deficiamus: criminosi cū simus, ad nomē cūcta vidētis languescimus, & latibula stolidē cū Adam quærimus. Porro ad nomē Iesus qđ est saluatoris nomē hilarescimus toti, & cōsolamur vniuersi, salutis gaudia ex noīe nobis verē pmittētes. At Hebræis synonima sunt nomina hęc Iehosua, aut Iesu ha, & Mofsiha. Quāquā vt hoc obiter dixerim Mofsiha saluator est per, ain, si scribitur, at per he, Mefsiha est vnctus quod est Iesu cognomē. Vt tā ex nomine, quā ex cognomine, quālibet simus infirmi, serui misericuli, & plurimorū scelerū consciētia teste pressi, ad dulcissimū Iesu nomē, & ad suauissimū Christi, quod est vnctus cognomē fidētissimē hilarescam⁹, totisq; mētis exultemus tripudijs. Et per nostras aures hoc transfusum nomē, quod est veniæ nomen, salutis nomē, clemētiæ & propitiationis nomē, incredibili gaudio afficimur: qa hui⁹ pressi dijs nominis suffulti, à peccati morte ad gratā Deo vitā, sese transferēdos peccatores sperāt. Hęc scribo vobis filioli (aiebat) Ioānes, vt nō peccetis. Quod si peccauerit aliquis aduocatū habemus apud Deū patrē Iesum christū: qui est propitiatio pro peccatis nostris &c. Nomē hoc igitur nouū, nouas præstat hominibus vires. Lapsi ab illo eriguntur: cæci illuminantur ad fidē: surdi auditū reparāt ad audiēdū Dei verbū: claudi sicut cerui exiliūt, ad diuina opera exequenda. Tota denique hominum beatitudo ab hoc nomine suspensa est.

Porro

Nomē Iesus alia superat diuina.

Psal. 110.

Nomina Dei terribilia sunt,

Genes. 32

Nomē Iesus dulcescit in ore & in corde.

Iehosua, Iesu sua Mofsiha Mefsiha.

1. Ioan. 23

Nomē Iesus lapsis donat vires.

Ioan. 16. In nomine Iesu perēda sunt à Deo oīa bona.

Decē nomina dinitatis ex Hieron.

Alleluia vnde.

Porro autem, Si cæcis, si surdis, si claudis, & id genus affectis languoribus, certa offerretur salus, singulari voluptate haud dubium afficerentur. Quapropter siquidem hominibus, istis quæ diximus, & longè peioribus vitatis languoribus, certissima in Iesu nomine salus pollicetur æterna, nonne æquo nomine gaudendum erit, in augustissimi huius nominis festiuitate celebrissima? Nam huius nominis potentia roborati spernemus insurgentes in nobis.

Psal. 43. Idcirco non abre Esaias in prothematē dixerat, nomen tuum, & memoriale tuum Domine, in desiderio animæ. Etenim & patres illi, iustitiæ veteres cultores hoc nomen ardentissimè desiderabant: anxijq; suspirijs, & perpetuis clamoribus, hoc vnū à Deo efflagitabant, vt orbi saluatorem suscicaret. Recentiores quoque patres postquam Deus misit filium suum saluatorem mundi, & certa iam fide illum venisse tenent, maioribus rursus flagrant votis, & ardentioribus stimulantur desiderijs, vt cuius fidem, amorem, & spem conceperunt, facili eiusdem quoq; præsentia fruantur: videreq; Iesum & volūt, & petūt semper.

1. Ioan. 4. Prædixerat porro Esaias superius incarnati verbi nomina quædā. Vocabitur (ait) Emmanuel. Et rursus, Voca nomen eius accelera, spolia, detrahe. Et denique vocabitur admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, pater futuri seculi, princeps pacis. Et apud Zachari. legimus, Ecce vir oriens erit nomen eius. Et capitulo. 3. adducam seruum meum Orientem. Atqui ab Angelo nullum horum nominum, sed nomen Iesus, incarnato verbo inditum est. In hoc nanque Iesus nomine, diuinorum nominum virtus tota comprehenditur, atq; maiestas. Nam qui Iesum nominat Emmanuel, Admirabilem, Consiliarium, fortem, Deum, pacis principem, Orientem, Dei seruum, Christum testatur esse. Emmanuel autem, aut Immanuel, nobiscum Deus interpretatur. At quis alius nobiscum Deus, nisi Iesus saluator Christus? verè nobiscum Deus. Est enim Deus: quippe qui

de substantia diuina Deus, & à patre genitus Deo est. At nobiscum Deus est, quia propternos homines, & propter nostram salutem, descendit de cœlis, & operante Spiritu sancto, in virgineivteri aula homo factus est, & hic Deus homo factus, admirabilis est. Etenim admiratio ex nouitate rei proficiscitur. At quæ nouitas maior excogitari poterit, quàm quod Deus sit homo, & homo sit Deus? Et quæ infinito distabant intervallo, vt creator, & creatura, in tantum sint redacta commercium, tantaq; vnitate constricta, vt ipsum verbum diuinum, sit caro factum, & is ipse qui persona diuina est, humana quoque persona sit, & qui filius vnigenit⁹ æterni patris est sine matre, sit vnigenitus temporalis matris sine patre. Factus autem est homo, vt hominum esset verax & fidelissimus consiliarius. Nam eo venit, vt lux esset orbis. Et quia non solum homo, sed etiam verus Deus est, fortissimus est: qui morte sua mortem destruxit nostram: & vulneribus suis, morbis antidotum efficacissimum parauit nostris. Quæ admiranda est fortitudo, vulneribus, & morte (quæ infirmitatis humanæ sunt indicia) Satanam opprimere, & mortalibus, oppressis à Diabolo subuenire, pacem denique eisdem cum Deo conciliare. Cuius pacificæ reconciliationis ipse Christus solus autor & princeps est. Et quia Christianum populum suo sanguine acquisiuit, eiusdem populi pater & institutor est. Et quia victos eduxit de lacu inferorū Zachariæ. 9. ideo spoliator est Tartarorum. Aspiscis ne, vt in nomine Iesu Christi virtus & maiestas diuinorum nominum tota comprehenditur? Nam qui saluator est hominis ab æterna pernicie, in quam peccando se coniecit, Deus est. Cuius solius est, & hominem seruare, & perdere. Sed qui sanguinem vt salutem hanc hominibus compararet fudit, homo est. Quare Iesus, & Dei & hominis nomē est. A Zacharia autem vir oriens nuncupatur? Nam Iesus lux est, quæ ab æterna luce ante secula oritur: &

Christus homo mirabilis.

Ioan. 1.

Christus hominum est consiliarius.

Christus princeps pacis & autor.

Esaiæ. 9.

in seculo

Tu lege diluc. & decl. nostras ad hæc Esai. capitula.
Nomē Iesus omnium diuinorum nominum comprehendit maiestatem.

in seculo habitatibus in tenebris & in vmbra mortis, ipse quoque Iesus tamquam lux noua ortus est. Quamobrem dignissimum est, vt nomen hoc, Iesus, cunctis reddatur amabile, & in primis venerabile: vt Esaiæ verba sæpè iam admonuerunt. Nomen tuum, ait, & memoriale tuum, in desiderio animæ. Quod si in cætera quoque, quæ primo retulimus, diuina nomina discurrendum esset, nomen Iesus illa itidem complecti promptum esset. Sadai enim quod Deum sibi sufficere significat, id quod creaturis omnibus negatur, quæ sibi satis esse non possunt, Iesu aptissimè congruit: nimirum vt rerum omnium conditori: vt & Adonai quod dominum significat, Et demum in illa si liber sensim discurre nomina, quæ cum diuinitatis (quæ in Christo est) sint nomina: Christi quoque sunt nomina. Christus quoque, quod est Iesu cognomen, diuinum nomen est. Est enim idem quod vnctus: at adnotate Ambrosio magnum continet in semetipso Triadis beatissimæ mysterium. Etenim vnctus est à patre Christus, in Spiritu sancto (qui est tanquam lætitiæ oleum) quo vnctus est dominus præ participibus suis. Quippe de plenitudine eius, quæ est capitis plenitudo, omnes nos (qui membra sumus) accepimus. At vero si querat aliquis, Quid ergo Paulus non, In nomine, ait, Christi, sed in nomine Iesu omne genua flectatur? & ecclesia Dei Pauli verbis edocta, ad Iesu nomen genua flectit: verum ad nomen Christi non itidem? Non quod minore obseruantia colendum sit Christi nomen, quam Iesus nomen: vtrunquæ enim verbi incarnati nomen est. Porro Iesus nomen, quia salutare nomen est, Iesus enim Saluator est ideo quando illud proferimus, aut prolatum audimus salutis nostræ mysteria planè recolimus. Quantaquæ fuerint erga mortales diuinæ pietatis viscera, in mentes venit nostras: vt inquam filio proprio non parceret cœlestis pater, sed pro nobis illum neci crudelissimè traderet. Proptereaquæ fideles tanti muneris

memores, non solum animis, quin etiam & corporis gestu sese prouolentes, & genua flectentes, & capita deijcientes, qualè qualem gratitudinem possunt huic nomini exhibent. Præter hæc quoque eodè accedat Iesus nomen redemptionis nomen esse, at Christi nomè vnctionis nomè est. Est porro Christi vnctio, vnionis hypostaticæ gratia. Atqui si hæc duo pendis, & redemptionem salutarè, & vnctionis gratiam hanc propter illam esse perspicuum tibi erit. Eò enim vnctus est Christus, id est, verbum caro factum, vt humana piacula suo detergeret sanguine. Neque enim caro fieret, nisi maculas nostras detergeret proprio cruore fuisset. Neque humano generi profuisset admodum ineffabilis vnctio, nisi redemptionis sociata esset officio. Quamobrem merito ad Iesus nomen, nos demittimus, quod ipsam redemptionem atque salutem æternam præferat. Neque temerè sponsa Christi ecclesia huius nominis laudes non siluit Canti. 1. Oleum, ait, effusum est nomen tuum: adulescentulæ dilexerunt te. Effundit namque Iesus nomen, diuinæ miserationis & suauitatis, in humana corda oleum. Oleum namque medicamenti gratia effunditur. Nec non ciborum condendorum miscetur edulij, & depellendis venenis propinatur in antidotum. Iesus etiam nomen vitæ nostræ medicamentum est, morum nostrorum condimentum, venenorumque humanæ mentis pharmacum præsentaneum. Quis namque languet fidelium, quis in via Dei lassitudine diuexatur, quis ad Iesus salutare nomen sese humili conferat corde, vires non reparat suas, & utiq; virum iam induet, vt iter cœleste semel arreptum, festinantius prosequatur. Nullus rursus est qui se ingratos & insipidos dolet coram Deo habere mores, qui si secundum Iesus nomen illos condierit, non reddat Deo illos longe gratissimos, atque sapidissimos. Propterea (ait) pater amat vos, quia vos me amatis. Elisæus in Hiericontinas amarulètas aquas salè iniecit, & mortem & ste

Cur ad nomè Iesus genua flectimus ad cetera Dei nomina non itom.

Rom. 3.

Obserua ac cusatè.

Iesus nomè olei diuinu

4. Reg. 2. Ioan. 16.

Iesus est Sa dai.

Christus nomen est diuinum.

Psal. 44.

Ioan. 1.

aduertendus Iesus Pauli.

Phil. 2.

Rom. 10.

rilitatē ab aquis absterfit, quid ergo tu charissime dignum est vt arbitreris si oleum hoc quod est Iesus nomen in acta tua infuderis? Vtiq; arbitrari licebit, quod omnis mors à te, & omnis sterilitas quam citissime profligabitur. Et demum venena vniuersa, letiferaque cuncta in nomine hoc dissoluuntur. Si mortiferum (inquit) quid biberint, non eis nocebit. Tunc autem verè hoc nobis infundimus nomen, quando in timore domini salutem nostram, huius nominis ope adiuti, operamur. 2. Cor. 7. Nanque qui sedulo & germanè hoc inuocauerit nomen, saluus erit, ad Roman. 10. Sunt enim qui inuocant nomen Iesus, nō sedulo, sed otiose, non germanè, sed fictè, quibus non erit salutare, sed noxium nomen, Vt qui salutis hoc nomen profitentes, non salutem, sed damnationem ex operibus corruptis sibi celeriter parant. Ad hæc mecum obserua si oleum est Iesus nomen, qui ergo saxea gestant pectora, adeo vt peccata peccatis, vt filum filo nectant, vtiq; hoc cœlesti oleo non sunt imbuti, neque habent quod in hoc glorientur nomine. Siquidem saluari huic nomini, cū perditionis filijs quale obsecro est cōmercium? aut que denique conuentio Christi ad Belial? nulla planè. Adolescentulæ igitur sunt, quæ hoc diligunt nomen, vt ad sponsæ verba nostrum referamus sermonem. Isti enim sunt duntaxat, quibus sponsi nomen oleum effusum est. Est autè adolescentia, quæ in opere faciundo feruet, & laboris est patientissima: contra vero senectus, frigida in opere tepet, & laboris est inimica. Qui ergo in operibus diuinorū mandatorum exequendis solitudine nō sunt pigri, imò spiritu feruentes, domino sunt seruientes, spe gaudentes, in tribulatione patientes. Isti sunt demum verè adolescentulæ, quæ sponsi Iesu Christi nomē nimis diligunt: quibus verè thematis verba aptantur. Nomen enim domini, & memoriale eius, in desiderijs animæ habent. Isti sunt illi victores, quos Ioannes in Apocalyp. capitulo. 2. commemorat. Vincen-

ti (ait) dabo manna absconditum, & dabo illi calculum candidum, & in calculo nomen nouum scriptum: quod nemo scit nisi qui accipit. Quomodo autem nomē Iesus nouum sit, habitus iam sermo demonstrauit. Quantisque refertum sit hoc nomen mysterijs, quantamque stillet Christianis auribus dulcedinem, atque miram suauitatē, vt manna omne illi collatum desipiat, & nullius pretij sit, memini quoque me supra dixisse. Calculus porro in quo nomen hoc scriptum est, fides Iesu Christi est, quæ vtiq; calculus iustissimo nomine appellanda venit, est enim humilis & in prætecto abiectiōnem præferens, instar calculi. Ar vero magnificus est calculus iste: qui de monte cœlesti descendens, mundanam statuam comminuit: & in puluerem atque fauillam redegit. In hoc calculo nomen Iesu Christi scriptū est: quod nemo scit, nisi qui accipit. Accipit autem qui ex charitate nomē hoc complectitur nouum: & secundum nominis nouitatem in nouitate quoque vitæ ambulat, ad Roman. 6. ¶ Recto iam gressu, legitimoque gradu ad tractandam domini circūcisionē accedemus & cuius nos secundo loco denarationem polliciti sumus, iā differendū restat. Erat autem vetus Dei præceptum, vt omne masculinum ex propagine Adæ descendens circuncideretur, vt historia Geneseos capitulo. 17. perspicue commemorat. Cuius præcepti metas Christus dominus prætergredi noluit: sed spontaneè huic legi se subiiciens, octauo die à sua natiuitate peracto, circuncisus est: & proprio sanguine madere cœpit, qui totum, vt nos expiaret in crucis ligno fufurus erat. Vnde Paulus hanc spontaneam commendās nobis subiectionem scribens Galatis inquit, Misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege. Fuit autem dominus in carne circuncisus, vt circuncideret nos in spiritu. Est autem spiritualis circūcisio, ipsa mentis nostræ iustificatio. Vnde ad Rom. 8. Quod impossibile, ait, erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus filium

Marci. 18.

2. ad Cor. 7.
Rom. 10.

Nomē Iesu
in veritate est
inuocandū.

Obstinati
nō sunt im-
buti nomi-
ne Iesus.

Adolescētū
læ diligunt
nomē Iesus

Rom. 11.

Repetitio
thematia.

Nomē Iesus
nomē nouū

Eides Chri-
stus calculus
est.

Locus Da-
niel. 2. & 3.
exponitur.

Rom. 6.

De Circūci-
sione Domi-
ni differat

Galat. 4.

Circūcisio
est dñi caro
vt noster spi-
ritus circū-
cisaretur.

lium suum mittens, in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne. Infirma ergo cum esset lex illa secundum carnalem sensum, & humanam mentem sanctificare non potēs, quia illius tota sanctificatio in ceremonijs visibilibus iacebat, ideo misit Deus filium suū Iesum Christum, qui has visibiles ceremonias ad vnguem implēs, de peccato in carne sua damnauit peccatum. Nam ex carnis suæ circuncisione spiritus nostri circuncisionem nobis donat. Ipseque similitudinem carnis peccati accepit, quia legis purificationibus, & expiationibus (quæ purgādis peccatoribus instituta erant) voluntariē se subdidit: vt nobis mentis eximias & absolutissimas lustrationes conciliaret. In quibus omnibus obseruandis se gerebat quasi peccator, qui mundi alioqui iustificatio diuina, & sanctitas plena erat. Istud est, quod ait Paulus. In similitudinem carnis peccati. Et verē similitudo erat peccati, cum iniquis & peccatoribus deputari, & reorum adigi supplicijs. Iam ergo circuncisionem in corpusculo suo ferens, similitudinem carnis peccati agere incepit Christus. Erat nanque circuncisio ad primitiue culpe absterisionem instituta: idcircoque in virili membro (in quo est propagationis officina) circuncisio agebatur. Et enim primitiua culpa, ex vetusta primi parentis propagine in omnes mortales se diffundit: vt in tropologica declamatiōe de conceptione beatæ virginis, ad capitulū. 19. Esaiæ fusē enarrauimus. Qui ergo in coinquinatus erat imō iniquitatis omnis absterisio, carnalis circuncisionis indigens non erat. At verō ad Hebræos. 2. debuit per omnia fratribus similari vt misericors fieret, & fidelis pontifex ad Deum. Et qui fratribus peccatoribus (qui homines sunt) in culpa similis non potuit esse in cæteris omnibus quo ad licuit similē se præstitit. Christi autem circuncisio, legali circuncisioni, extremam manū imposuit. Legem enim sic impleuit, vt implendo ab onere eius mortales leuaret. Ideo iam

diu est quod homines exonerati sunt per Christum à legitimis illis obseruantijs. & sicut Antheum illum Poetę fingunt ab Hercule subleuatum à terra, quem amplexibus comprimens interemit: ita quoque & Christus Iudaicos illos ritus obseruans, & amplectens, plurimo honore illos in sublimē euexit: cæterum ita erexit vt illis finē imponeret, & illorum loco alia longē utiliora subrogaret. Abstulit enim circuncisionis carnalis vetus onus, illique circuncisionis spiritualis substituit nouum & multo leuius pondus. Hæc nanq; est noua circuncisio, quæ nouo Christiano populo in iungitur. Illa prior obsoleta est, ab illa liberi sunt fideles. Ab hac vero posteriori nemo se subducere (nisi suo malo) poterit, qui fidem Iesu Christi profitetur. Vnde Paulus suos Colossenses commendans capitulo. 2. Circuncisi estis (ait) circuncisione non manu facta, in expoliationem carnis, sed circuncisione Iesu Christi. Et in vaticinijs Hieremiæ. 3. 1. hæc spiritus circuncisio iam in tenebris antiquæ legis vtcunque micabat. Circuncidimini (inquit) in Domino, & auferte præputia cordium vestrorum. Et in Deuteronomio. 3. & Hieremiæ. 6. huius quoque circuncisionis mentio fit. Vt iam tūc in confesso esset Iudæis, ritum illum expoliandi à natia pellicula genitale membrum, hoc est à carnis præputio, non maximi fieri apud Deum, nisi & cordis simul à præputio suo circuncisio accederet. Cæterum circuncisio illa carnis typus est, circuncisionis interioris, quæ non manu fit, neque petrinis cultris sed gladio spiritus. Vt enim illa exteriorem hominem præputiali illa pellicula spoliabat: ita hæc hominem concupiscentijs, & desiderijs suis spoliat: & tanquam superflua hæc omnia præscindit. Quibus prudenter præscisis, homo interior renouatur de die in diem: plura enim sunt, quæ ressecanda veniunt tanquam superflua à mente nostra. Illud autem superfluum est, quod necessarium nō est. Est autem vnum necessarium admonente Luca. capit. 7. Et quæ ad hoc

Bella collatio.

Circuncisio spiritualis obseruanda à fidelibus.

Colos. 3.

1. ad Cor. 4.

1. ad Cor. 4.

Lucæ. 22.

Circuncisio in virili membro agebatur.

Cur Christus circunciditur,

Christus circuncisioni extremam imposuit manū.

vnum tendunt, illique sunt amica, & familiaria necessaria sunt, quæ vero ab hoc vno distrahunt, illique sunt inimica, superuacanea. Est autem hoc vnum diuina charitas, ad quam exequendam diuina nos cogunt iussa. Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, &c. Quod ergo hos diuinos in nobis conciliat amores, quod conciliatos conseruat, quod conseruatos auget, quod auctos perficit, quod perfectos coronat, necessarium ducito, reliqua verò superflua crede. Vnde Paulus hæc superflua commemorans inquit, Fornicatio autem, &c. & scurrilitas, quæ ad rem non pertinent, neque nominentur in vobis. Nihil autem superfluum est, quod peccatum non est. Quapropter peccata vniuersa præputia sunt metis, quæ circuncidenda sunt gladio spiritus, quod est verbum Dei. Et sicut stomachus varijs, & superfluis saburratis cibis, vomere aut perire cogitur: ita & mens, quæ suos cibos habet inuisibiles, si superfluis ingurgitur, aut pereudum, aut euomendus cibus noxius est. Amor enim, odium, spes, gaudium, timor, & id genus affectus, mentales sunt cibi: quibus si temperatè vescitur vegetatur sanè: contra vero, si intèperatè, debilitatur, & pessundatur. Tunc autè temperatè vescitur, quãdo ad diuinæ legis libellam vescitur: vt si ea amat, si ea odit, si ea timet, si ea sperat, quæ Deus amanda, odienda, speranda, timenda, aut iubet, aut non vetat: vt amare Deum & fratres, etiam inimicos in diuinis præceptis est. Qui ergo hos odio prosequitur, noxius alitur cibo, & superfluo, qui refecendus est. Qui in Domino sperat, non habet quod refecet: nam sperandum in Domino esse Dauid iussit. Sacrificate (ait) sacrificium iustitiæ & sperate in Domino. At sperare in incerto diuitiarum & non in Deo viuo, qui dat omnibus affluenter & non improperat, Paulus vetat. In bonis ducere dies Iob, non boni consulit. Ducit (inquit) in bonis dies suos, & in pucto ad inferos descendunt. At in domino gaudere Paulus hortatur fratres dicens, In do

mino gaudete semper. Affectus ergo nostros amat quidem Deus sed circūcisos, & ab omni excrementa refecatos. In Deuteronomio legimus cap. 21. Milites si admauerint alienigenam mulierem, quã captiuam iure belli sibi conducunt, nõ prius illam adamatam in vxorem esse ducendã, quam capillorum luxurians cæsaries circuncidatur, vnguibusq; circuncisus & mutata veste, post menstruumq; paternæ domus plactum, quoritu absoluto, ita demũ in domum deducatur. Id quod typus est & vmbra spiritualis circuncisionis. An nõ Christus in hunc veniens orbem ad pugnam venit? Nonne cõcertaturus cum Sarana & illum deuastaturus? Nonne in numero captiuorum animam rationalem inuenit: quam ita adamauit, vt nõ alio amoris fuerit vsus symbolo, quã proprij cruoris effusione? Hanc autem luxuriantem affectibus irrationabilibus inuenit, hanc sub captiuitatis vestibis reperit, quæ non nuptiales sunt, sed funestæ vestes. Cæterum hanc ad se vocat, hanc sibi in sponsam & vxorem delegit, verum eò, quo præmissimus obseruato ritu, cæsaries radenda luxurians, vngues circuncidendi, mutandaque vestis. Quæ omnia sociata fletibus, digna est anima nostra, quæ Christi potiatur thalamo. Cæsaries ad affectum refertur. Vt enim pili in capite: ita cogitationes & affectus in mente. Vngues, quæ manuum sunt ornamenta, & digitorum firmitas, ad opera qui retulerit, non ineptiet. Vestis autè captiuitatis, quæ alia obsecro funestior & infeliciores quã culpa ipsa, qua tota amicta est anima? At verò si affectus in Christo formaueris, si opera ad Christum composueris, si culpam demum diuina absterferis gratia, si antea actam in vitijs vitam dignis prosequaris lamentis, circuncisione hac spirituali totò circūcisus euades: Christi quoque circuncisi amplexibus frueris. Aduertendum autem est non idem esse præscindere, & abscindere & circuncidere, neq; idem præcisio, abscisio, & demũ circūcisio est. Nam præcisio, partis abscisio, vt

Ad Phil. 3. & 4.

Deut. 6. Matth. 22.

Eph. 5.

Eph. 6.

Psal. 4.

1. Ad Ti. 6.

Iob. 21.

2. ad Cor. 13.

1. Reg. 24. fio, vt de Dauide legimus oram regie præscidisse vestis: abscisio autem nõ partis est imò totius excisio. Id quod Paulus quibusdam, qui fidelium turbabant pacẽ optabat. Vtinam, aiebat, abscindantur qui vos conturbant. Circuncisio verò est eorum, quæ sunt circũcirca excisio. Sũt ergo qui præscindunt cordis affectus: sunt alij, qui abscindere studẽt, demũ alij, qui circuncidere curant. Quorum omnium postremi sunt Deo grati. Sunt autem qui quosdam præscindũt affectus suos, cæterũ cum Saule ex hostili substantia, atque Amalechitarum grege, quædam Deo quidẽ mactant, alia vero sibi metipsis referuant. Et si gesti huius obliuio te tenet, primus liber Regum te docebit. Saul enim diuino admonetur iussu, vt Amalechitas impeteret, & citra miserationẽ nullis parceret, at ille opimis pepercit gregibus, quos sibi ex vsu fore existimabat, diuinaque iussa tãdẽ præuaricatus est vt sibi indulgeret. Tales sunt ij, qui affectus suos, ex toto cõponere nesciunt: at componendis & frẽnandis quibusdam se studiosissimos gerunt, & diuinorum mandatorum reuerentissimos. At vero alios sibi indulgent, aut libidinis, aut ambitionis, aut auaritiæ affectus, &c. Porro sapiens ille hos velut indice notans aiebat, vnus orans, & vnus maledicẽs. Cuius orationẽ exaudiet Deus: siquidem isti ex parte vna benedictorum opera præstant, ex alia vero maledictorum. Nã ex parte quadam exhibent vnde laudentur opera, ex parte altera vnde carpantur, vt hæreas alterutrũ eligere, aut laudare, aut vituperare huiusmodi homines. Quib' tãdẽ, dicẽt

1. Reg. 15. Typ' ex li. Regum explicatur.

Affectus ex toto sunt abscindendi.

Eccl. 34.

Matth. 25. Iacobi. 2.

Ioan. 15.

Ite maledicti in ignem æternũ. Neq; illud Iacobi memorantur, qui in vno offenderit factus est omnium reus. Isti ergo sunt qui præscindunt mala quædam, non tamẽ, vt oportet suos reformant affectus: sed optima, quæ Deo impendenda erant, sibi donant plus nimio amantes semet ipsos: qui Deum vere non amant. Nam is solum verè amat, qui ea opera præstat, quæ præstanda iussit Dominus, vt Ioan. testatur.

Vos, ait, amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis. Sunt & alij, qui suos abscindere vanè conantur affectus: nedũ circũcidere. Tales Stoici illi philosophi, qui nullum humanum sapienti permittebant affectum. Neq; em̃ timorem, neq; spem, neque gaudium, neque tristitiã concedũt sapientibus: quinimo ab his vacuum prorsus hominẽ virtutis studiosum esse iuebant. At verò Stoicum hoc commentum plusquam fictitium est. Nã radicitus hos reuellere affectus, non est humanæ facultatis opus, nam solum idealis ille sanè homo, quem Plato fingebat, ab istis vacabat prorsus affectibus, ille nanque neq; timet, neque sperat, &c. quippe qui figmentum est. Quid quod Christus Dominus impudentem sibi timuit mortem, & ira aliquãdo succensus ementes, & vendentes, à templo expulit: & denique exultasse legimus nonnunquam in Spiritu sancto. Deliri ergo sunt Stoici, qui hæc ab hominibus probis abscindenda duxerunt, quæ in vero homine Chro extitisse cõperimus. Et apud nostrates fideles plerosq; reperias, q̃ Stoicam hanc sectantur viam si nõ verbo, certè opere. Sũt nanq; morosissimi in via dei, quæ alioqui plana, & lucida est, vt sapiẽs docuit: ipsi tñ scrupulis suis & ineptijs senticosam & scrupulosam illam & tenebricosam reddunt. Non igitur præscindẽdi solũ affectus humani, neq; tamen prorsus sunt abscindẽdi. Abscindere enim Paulo ad Galat. 5. est prorsus euellere. Vtinam ait abscindantur qui vos conturbant. Sat erit circũcidisse: aliud est enim præscindere, aliud abscindere, aliud denique circuncidere. Et primũ horum nõ admodum difficile est quædam scilicet seruare libidini nostræ, alia diuinæ mactare voluntati. Id quod præscindere rectè dixeris. Alterum vero est nobis quoad vixerimus prorsus impossibile, humanas homines nõ sentire affectiones, id quod abscindere affectus nuncupauimus, vt August. luculento sermone de ciuitate lib. 9. c. 4. & 5. differit. At postremũ, quod est circũcidere affectiones noxias nostras

Stoicũ placitum refutatur.

Luc. 22. Ioan. 2. Matth. 26. Psalm. 68. Luc. 16.

Prouerb. 4. Via Dei plana est, & quidam illam scabrosam reddunt.

prōptū nō est neq; tñ impossibile est. At
quāti negotij hoc fit op^o, q̄ huic spūali cir-
cūcisiōi ineūbūt, ipsi loquāti, ipsi testent̄
apertē q̄ tū hoc illis facesit negotiū, quoti-
die redūdāt iā noxiorū refecare affectuū.
Id. n. amare solū, q̄ de' amādū iubet, & de-
mū id timere, id sperare in illis gaudere, &
tristari solū modo quē deus pbat, cetera re-
spuere, non leuiculē mihi crede operā est
imō summi negotij esse puta si sapias. Cir-
cūcisiō nāq; p̄putialis pelliculā, etiā si do-
lore afficiebat grauisimo, at illo dolore
tribus homo diu exatus diebus tādē dolo-
rē euadebat. At verō spūs nostri animi ve-
nri circūcisiō, tādū affligit, q̄ diu vita co-
mes est. Nā cū cōsummatus fuerit homo,
vt sapiēs ille admonebat tūc incipiet. Oīa
nāq; hominū errata si in mediū pducam^o
vtiq; in circūcisi cordis sunt, si cogitatiōis
sunt: at si verbi, sunt errata in circūcisorū
labiorū, & in circūcisarū aurīū, vt D. Ste-
phanus Acto. 7. hoc ipsum crimini dat Iu-
dæis dicēs, Vos in circūcisis cordibus, &
auribus, Spūi sc̄ō restitistis. Contrā vero
quidquid meriti est, quidquid sanctimonie,
circūcisiōi spūs dādū est. Hæc. n. affect^o
nros reformat in q̄bus origovite est. Ideo
q; illis repurgādis maxime excubię sunt à
fidelibus parādē. Rursum nō solū opa mē-
talī circūcisiō format, imo etiā nra opera
cōponit grataq; deo illa reddit. Cuius rei
typū tibi pete ex Exo. c. 4. vbi legis Sepho-
rā Mosi cōiugē talisse quondā acutissimā
petrā, & filiū suum circūcidisse, viroq; suo
ob cruentū gestū indignatā fuisse ob eāq;
causam Mosē, spōsum appellasse sangui-
nū. Qd̄ gestū secundū literā p̄teritū est,
at secundū mysticum intellectū quotidie
in cordis nostri circūcisiōe geritur. Nā
cordis nostri filij sunt affectus nostri inter-
ni, quos ille demū gerit in circūcisos, qui
p̄libito suo Deo incōsulto, & proximis ne-
glectis suā moderatur vitā. At vero obser-
uandum nobis est Ch̄m sanguinum esse
spōsum: nō em̄ Ch̄s amat animas, quarū
filij sunt in circūcisi, non has admittit in
suas spōsas quoad vsq; affectiones refecēt

noxias quibus foedāt. Et p̄ter hæc Iosue
filios Israel deferta colētes loca, priusquā
in promissā Patribus terrā introduceret, il-
los circūcidit: vnde & locus vbi circūci-
siō illa solēniter gesta est, Galgala, nomē,
fortitus est. Id q̄ spūalis circūcisiōis iā ad-
umbrabat vires. P̄signabat em̄ gestū ty-
picū hoc, nullum admittendū ad cōlestē
patriā, quæ verē p̄missionis terra est in cir-
cūcisa cordis p̄putia gerētē: quæ affectio-
nes animi passione sue diximus esse. ¶ Pro-
ptereaq; dñs Iesus actauū diē agēs, secun-
dū legis p̄scriptum circūciditur: vt nos
quoq; mystico quodā alio octauo die cir-
cūcidēdos fore admoneret. Est porrō my-
sticus dies primus, p̄cti nri cognitio, atq;
sensus. Vnde tota salus hōis p̄det. Mōrb^o
nāq; is, q̄ medicū & egrotū latet, medelā
fugit. Quare dñs, Propterea (in q̄t) captiu^o
ductus est populus me^o, q̄a nō habuit sciē-
tiā. Secundus dies pudor est, qui ex librata
peccati cōsideratione ortū habet. Cōside-
rās. n. peccātor peccati statū infelicē esse,
pudore suffundit, q̄ illi vltro nec se sub-
iecerit. Quod Paulus cōmemorat in hæc
verba, Quē fructū habuistis in ijs in quib^o
modo erubescitis? Atq; hinc nouus diuini
timoris exorīt dies. Reuocās. n. homo in
memoriā peccati exitū nō futurū sine æ-
terno supplicio, timore, atq; tremore con-
cutit tot^o. Quē timorē sibi infigēdū opta-
bat, aut potius confixū sibi gaudebat, qui,
Cōfuge timore tuo carnes meas, dicebat,
q̄a à iudicijs tuistimui. Et ne timor hic me-
tas legitimas trāsgrediat, quartū illi spei iū-
ge diē. Sūt. n. q̄ nimio diuini iudicij terro-
re p̄territi, multoq; acerbiorē deū sibi fin-
gentes, q̄ ipse sit, post peccata cōmissa de-
uenia actū iri putāt: q̄bus in quarto die p-
pinat spei antidotus. Quā miscētes cum ti-
more salutare sibi tēperāt medicamentū:
quia ita æternas p̄enas timent, vt animo
nō deiiciāt, quominus veniā sibi spōdeāt
diuinā. Quintus post hos cōtritiōis resplē-
det dies: q̄ hominē ab Orco ī cōlestes re-
uocat auras. Nā hæc sola est, q̄ veniā impe-
trat. Cetera nāq; q̄ dixim^o huic viā sternūt

Aliud est p-
scindere no-
xias affectio-
nes, aliud
abscindere,
aliud circū-
cidere.

Gen. 34.

Eccl. 18.

Omnia pec-
cata sunt ex
spiritu incir-
cūcisiōis.

Proverb. 4.

Typus ex
lib. Exodi.

Christus nō
admittit
spōsas in cir-
cūcisas.

Iosue. 4.

Typus ex
lib. Iosue.

Luc. 2.

Post octo
dies circūci-
dēdi sumus

Esai. 5.

Cognito
peccati die
primus. 1.
est pudor.

Rom. 6.

Timor. 3.
dice.

Psal. 118.

Spes quartus
est dies.

Cōtritiō
5. est dies

Peccato-

Christus circuncisus mebra aptat si bi circuncisus

Peccatoris nanq; lapideum emolliūt cor. Contritio autem vna est, quę lapideum cor aufert, & carneum loco illius subrogat. Quemadmodum Dominus per Ezechielem. c. 11. & 36. contritis pollicetur, Auferam, dicens, cor lapideum de carne eorum: & dabo eis cor carneum, id est. Voluntatem mihi repugnantem per cōtritionem poenitentię conteram, & dabo volūtatem fidelibus mihi morigeram, atq; cedentem. Verum istis quinque diebus confessionem vocalem tāquam sextum copulabis diem, quę plurimum deum placat, diuinumq; nomen glorificat. Cuius rei clarissimus ille Iudaici populi dux Iosue nos admonuit, qui Acham manifestationē criminis persuasit in hęc verba, Fili mi da gloriam domino Dēo Israel: & confitere, atque indica mihi quid feceris, ne abscondas. Quod si confessio illa Acham Deo cedebat in gloriam, quę sacramentum tū non erat, sed iudicialis tantum erat, quid quod confessio nostra, quę sacramentalis dicitur, diuinam gloriam illustret atq; magnificat? Verē enim deo gloriā exhibemus quādo ob illius fidē, peccata nostra etiam occultissima in aures sacerdotis reponimus. Iā septimus, qui est satisfactionis accedat dies, quem Paulus Rom. scribens in dicabat dicēs, Humanum dico propter infirmitatem carnis vestrę. Sicut enim exhibuistis membra vestra seruire immunditię, & iniquitati ad iniquitatem: ita nūc exhibete membra vestra seruire iustitię in sanctificationem. De quibus omnibus in tropologica declamatione de poenitētia memini me plura (quātum locus ferebat) vbertim dixisse. At vero horum dierum tropologico trāscurso curriculo, octauus succedit, in quo cordis præputia prorsus circuncidenda sunt. Etenim post culparū considerationem, post diuinis timores, post pudores, post diuinam spem, post cōtritionem, post vocalem confessionē, post integram satisfactionem, humana mens Deo grata, atque circuncisa, tam à culpis, quam à penis expurgata manebit. Tūc ve-

rē Christi infantuli circuncisi membra erimus aptissima. Alioqui nos incircuncisi corde, vt membra apta erimus circuncisi Christi: imo docente August. turpe membrum est, quod suo non consonat capiti. Et diximus superius, circuncisionem, quā puer Iesus in carne sua pertulit, oportere nos in spiritu nostro ferre. Et sicut puero Iesu circuncisio nomen illud nouū, quod os domini nominauit impositum est: ita quoque & nobis circuncisus octauo die, & nomē nouum à Deo imponitur, quia per spiritualement circuncisionem noua sumus creatura in Christo. Cui nec circuncisio carnis iam grata est, neque præputiū plausibile, sed cordis solummodo circuncisio, quę renouatio mentis humanę est. Imò vt semel dixerim tota Christianę vitę perfectio in circuncisione ista cordis locatur. Quo enim quisque circuncisus cor gesta uerit, eò magis culmen perfectionis Christianę vitę consequetur: siquidem omnis imperfectio, omnis lapsus in via Dei, siue grauis is sit, siue leuis, quid aliud est, quam mentis nostrę incircuncisio quædam? Et omnis imperfectio morum quid aliud est quā quædā superfluitas, quę Christi amore (qui petra acutissima est) refecanda venit? Qui autem spiritualis vitę ardua contendit petere iuga, non quauis petra eget, vt sua desideria praua circuncidat, sed acutissima petra, qua Sephorā olim vsam fuisse memorię proditum est Exod. 4. Nanq; peccata refecare grauiora non tā acutam exigunt petram, id est, non tantas tāq; arduas amoris Christi exigunt flāmas. At ille qui quæuis etiam minutissimas leuiculasq; culpas Christi amore circuncidare sedulo studet, id quod sanctorum est, acutissimè, & pernicissimè est illi inuigilādum, vt hic vitę spiritualis supremus teneatur apex. Stomachus enim quò purior, & syncrior est, eò magis cibus vegetā opimis, quo vero sordidior, & extraneis exundās humoribus, eò minus alimentorum vitalium copia & succo fruetur. Ita mens eatenus diuinis minus vegetatur amoribus,

Confessio 6. est dies,

Cōfessio vocalis ex testamento veteri.

Cōfessio vocalis maxima Deum glorificat,

Rom. 6.

Gal. 5. 2. ad Cor. 5

Perfectio vitę Christianę in circuncisione mentali reponitur tota.

Circuncisio necessaria est peccatorum mortaliū circuncisio perfectionis est etiā refecare leuiora.

quatenus secularibus affectionibus magis luxuriat. Quas qui magis, & acutius circunciderit, ille cœlestis pabuli alimonia vberius fruatur. Et vt chirurgi putridas resecant carnesne sanis sua putredine officiant mēbris, quæque sunt putrida, suo inquinant cōtagio illa, quæ sana sunt: ita & tēporaliū superflua affectio rerum, vitalē Dei amorē, veluti sordidat, & sæpe corrumpit, & à nobis propulsat, nisi circuncisione hac spiritus illi subeniatur. Est enim autore Augusti. cupiditas charitatis venenum. Sunt autē quidā, qui exterioris hominis cultum operibus bonis satis ornare nouerunt. Præstāt enim opera egregia, & laudabilia: cæterum illa præstāt vt videatur ab hominibus. Itaq; homo exterior circuncisus est, interior vero incircuncisus. Nā animo impuro, & corrupto, optimos ostentant mores: qui mos hypocritarum est. Quorum corda verē incircuncisa sunt. Id quod dñs Matth. 23. nō obscuro expressit sermone. Vt vobis (ait) Scribæ & Pharisei hypocrite, qui mundatis quæ de foris est calicis & paropsidis, intus autē pleni estis rapina, & immunditia. Phariseæ cæce munda prius quæ intus est calicis, & paropsidis, vt fiat & id, quæ foris est mundum. Rectè ergo diximus hypocritarum esse morē incircunciso corde opera præstare circuncisa. At euangelico hoc instruimur documēto, primum esse quærendam animi mundiciam, & puritatem, quæ nō semel diximus spirituale esse circuncisionē. Alioqui etiam si coram hominibus bonis fulgeamus operibus, coram Deo tñ omnia incircuncisa, & immunda sunt. Legimus in Geneseos historia Sichē filium Hemor raptæ à se Dinę filię Iacob amore flagrantē, circuncisionis ritum in carne sua recepisse. Qui iudaicæ ritum gētis non diuinæ gratia legis, sed quæ puellam deperibat, suscepit: & vt sic dixerim incircunciso corde carnem circuncisam gerebat. Tales sunt oēs, qui sinistra mēte bonis micant operibus. Aduersum quos extat maledictio apud Hiere. 48. Maledictus qui facit opus dñi fraudulenter. Fraus nanq; est

aliud intimiscelare pectoribus, quæ externis demonstrare operibus.
 ¶ Hæc de circuncisione nostra dixisse sit satis, vnde volenti dicendi plura amplissimus panditur campus. De circuncisione autem domini, & eius nomine addere nō nulla collibuit: rursusque quanta fuerit amoris Christi abundantia, in receptæ propter nos circuncisionis sacramento inculcare nō piget. Empturus siquidem orbē venerat Christus, natus de beatissima Virgine. At solent emptores, antequam pretij summam totam exhibeant, non nihil pretij in signum, & arrham offerre, quæ argumentum emptionis contractæ sunt, vt institutionum lib. 3. de emptione & venditione titul. 24. habetur. Dominus ergo Iesus redempturus veniens, à potestate Satanaica mundum, pretium secum attulit, quo redemptionem celebraret. Citra pretium enim emptio nulla est. Atqui pretiū hoc nō erat aurum, aut argentum, sed sanguis proprius, vt Petrus testatur. Nō corruptibilibus auro, & argento, redempti estis de vana vestra conuersatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine, quasi agni immaculati Christi, & incontaminati. Circuncisus autem octauo die, hanc redemptionem summo exoptās desiderio infantilem diuinum, atq; proinde purissimum sanguinem fundere cœpit, quem patri in arrham, & argumentum humanæ redemptionis obtulit, summam demum restantis pretij patibulo crucis affixus, exsoluturus: vbi totum sanguinem fundens humani generis redemptionem consummauit. Quapropter inibi appensus consummatum esse clamat. Nempè quia redemptionem nostram iam absoluerat, & signum redemptionis quod infantulus exhibuerat ex circuncisione, vir iam adultus, totum effundens sanguinem veracissimè consummauit. Quam obrem circuncisionis dominicæ festa recolentes humanæ, redemptionis initia recolimus, dominicæq; passionis principia celebramus. Quod si infantulus, adhuc & tenerrimus Christus

Repetitio dñi circuncisens.

Christi circuncisio signū vêturæ ab ipso redēptionis.

1. Pet. 1.

Matth. 26.

Circuncisio dñi nostræ redemptionis fuit initium.

Ab ipso dñi

Circuncisio hominis exterioris, & hominis interioris.

Primo quæ rēda est hominis inter ni circuncisio.

Gen. 34.

Typus ex historia Geoseos.

capto

tanto humani generis tenet amore, ut recentes natalium suorum dies sanguine suo tingeret, quantis putas adultum iam Christum amoris flagrasse incendiis? quantis si rogas? immensis dixerim tibi. Immo dicat ipse Christus tibi, Baptismo, ait, habeo baptizari, & quomodo coarctor donec baptizet illo. Baptismus siquidem hic non erat ille, quem fluentia Iordanis dederant, sed baptismus sanguinis erat, cuius ferueti premebatur desiderio, ut redemptionis consummaret opus. Hoc igitur desiderio aestuans suo in circumcissione sanguine rubuit: & pridie quam pateretur ad terram provolutus, sudore sanguineo suffundit, & flagris caesus ex venis proprium mittit cruorem: & tandem in cruce leuatus, quod sanguinis superfuerat, totum a pendente in cruce corpore fluxit. Neque solum hoc nomine praclarissima est huius diei festiuitas, quin etiam quia amabilissimo Iesu nomine tota illustratur, totaque ditescit, eodemque & nos illustrat, & ditat. Est enim dies haec dies illa, quam Zacharias insignis vates, 14. cap. suo praesenserat vaticinio, & his verbis exposuerat, Et erit Dominus rex super terram: in die illa erit Dominus vnus: & erit nomen eius vnum. Ante hunc enim diem nomina Dei plura erant, ut cepimus iam dicere in ante habitis: quorum quod erat clarissimum I E H O V A tetragrammaton, id est, ex quatuor conflatum litteris nomen erat. Id quod summam observationi Hebraeis erat. Quippe caetera nomina, relatiua ad creaturas erant: ut, Sadai, quod iustum, significat, aut, Hanum quod misericordem, & clementem, aut, Sor, quod fortem, aut, Adonai, quod Dominum, aut, Agla, quod omnipotentem, aut, Sadai, quod sufficientissimum. Quae omnia & caetera alia diuina nomina relationem ad creaturas, ut cernis, praeserunt, aut iudicando, aut creando, aut prouidendo, &c. At nomen I E H O V A, ipsam Dei essentiam sine habitudine ad creaturas exprimit. Proptereaque ineffabile nomen censetur, non quia proferri nequibat (profertur namque, & scribitur) sed quia essentiam Dei incomprehensibilem,

& ineffabilem Hebraeis denotabat. Quapropter huius prolatio, ut Hebraei ferunt, nomine sacerdotum erat, quo nomine inuocato super filios Israel, benedictionem suam futuram illis Deus pollicetur in lib. Nume. cap. 6. Inuocabunt, ait, nomen meum super filios Israel, & ego benedicam eis. Tu lege Galatinum de arcanis catholicae veritatis lib. 2. ca. 10. Quamquam autem nomina haec, quae recensuimus & plura alia diuina erant, omnia illa in vnum Iesus nomen conueniunt. Vt verum sit quod Zachari. dudum dixerat, Erit dominus vnus, & nomen eius vnum. Memini autem me dixisse Hebraeis idem esse Iehosua, & Iesua. Vtrumque enim Saluator interpretatur, refragante tamen Galatino lib. 3. ca. 18. qui iunctis (quod aiunt) vmbonibus, cum mea sententia pugnat. Credit enim Iehosua illustrium illorum virorum, quos supra retulimus, nomen fuisse, Iesua vero proprium Christi nomen esse, neque Iehosua nomen, Saluator interpretandum, autumat, sed Deus saluabit. Atqui siue Iehosua, siue Iesua, Iesus Latine, & ἰησους Graece transferunt, & vna interpretatio gaudet, id est Saluator. Ideo verum Iehosua Christo conuenit. Nam si interpretatur Deus saluabit, germanius Christi nomen est quam Iosue. Christus namque est Deus Saluator, & Iosue, minimè conuenit, qui Deus non fuit. Quod si titulus Dominicae crucis praesto esset, quod scriptus est litteris Hebraicis, Graecis, Latinis (testate Luca) breui controversia haec dirimeretur. Trassumptum autem tituli dominicae crucis quod olim aspexi Iehosua scriptum habebat. Sed quale quale hoc fuerit, nostra nihil interest: Galatinus in suo sensu abundet. Iesus nomen, est vnum Dei nomen, quod necessario hominibus inuocandum est, ut aeterna potiantur salute. Act. 4. Ad hoc nomen caetera Dei nomina reducunt. Inuocet Iudeus omnibus alijs nominibus Deum, si Iesus nomen non amat, si respuit, si non credit, etiam si nomen illud quod memoratum est, quatuor litterarum, quod illis erat reuerendissimum inuocet, nullus est profectus, nulla salus. Nam qui nomen saluatoris non implorat, inaniter fidit sibi prouenturam salutem. Antequam ho-

Luc. 2. 21.

Baptismus sanguineus Christi.

Dies circuncisionis domini esse illustratur ex sanguine Iesu atque nomine.

Hebraeis dei nomen Iehoua summa obseruationis erat.

Exodi. 34.

Iehoua, ens Hanum, misericors: Sor, fortis, Adonai, dominus. Sadai, sufficientis.

Omnia Dei nomina in nomen Iesus conueniunt.

Iehosua Iesua.

Luc. 2. 22.

Nomen Iesus necessario inuocandum.

minum Deus amaret contuberniū, Iudæi diuina implorantes nomina salutē adipiscerentur, etiam si non absolutā. Gentes autē si syncerē iuxta natiuæ legis præscripta vitam componerent, propriaque acta moderarentur, Dei inibant gratiam. Non enim Iudaico gentes egebant cultu, & Iudaicarum ceremoniarum fastu. At postquā Iesus adest, vnum est nomen Dei, vna lex, vna fides, vnum baptisma: & qui sub hoc nomine Iesus, vitam formare neglexerit æternæ vitæ extorris erit. Etenim qui non crediderit condēnabitur. Verē ergo canebat psalmographus Psal. 137. Super misericordia tua & veritate tua, quā magnificasti super omne nomen tuum, eloquiū tuū. Ad Hebraicam nanque veritatem sic habet, Quid ergo super omne nomen tuum eloquiū tuum? Est sanē hippallage, & mutata verborū series, id est super omne eloquiū tuum, est nomen tuum. Quale & illud est, Super mōtes stabunt aquæ, id est super stabunt montes aquis, aut stabunt super aquas. Super omnia ergo Dei verba, super oia eloquia est nomen Dei, quod est Iesus. Nulla verba scripturæ sanctæ, tantum ab est, vt pphanæ, huius nominis celitudinem exprimunt. Si nomē illud Iehoua summis ab Hebræis colebatur obseruātijs, quidquod & hoc nomen Iesus tremebunda obseruatione & amabilissimo prosequantur fideles cultu? Quod regna cælorum nobis reserat, quod Tartareas claudit sedes, quod lapsis veniam pollicetur, quod pœnitentibus gratiam donat, quod

proficientibus est præsidio, quod denique perfectorū est corona, & stabilimentum. Hoc nomen beatissimos illos martyres, p uocabat ad palmas: hoc candidissimas virgines ad cælibem corroborabat vitam. Et demum hoc nomen visibilia & inuisibilia, sua virtute portat, & orbem christianū plantat & fulcit. Et plantauit illum, ait, dñs Iesus Eccle. 43. Etiam si nō me lateat inibi de Borea texi sermonem. Et correctiora exēplaria nō legūt *ihesus*, sed *visus*, id est insulas. Vt sensus sit, Boream virtute sua tranquillare profundum, & in eo fundare insulas. Sed literalis sensu misso, verē Iesus est, qui profunda in peccatis corda, spe veniæ ex pœnitētia concepta, quā ipse peccatoribus donat maximopere tranquillat. Iesus est, qui insulas fundat. Insula enim circumcincta mari, portio terræ est. Quapropter ecclesia Iesu Christi, vt insula est, quæ tamer si mundanis quatitur vndiq; fluctibus, inter medias has vehementissimas vndas, Iesus eam fundauit, & stabiliuit. Et ab illarum alluione, & allisione illæsam seruat. Et cum Abacuc. cap. 3. hilarescens, inquit, Ego autem in domino gaudebo, & exultabo in Deo Iesu meo. Deus Dominus fortitudo mea, & ponet pedes meos, quasi ceruorum. Huius nanque nominis freta ecclesia præsidij, tota exultat certo que sperat, à seculi huius laboribus ad tranquillam sanctorum requiem esse deducendam. Qua, vt nos quoque potiamur ipse Iesus faxit, qui cum patre & spiritu sancto æterno viuit & regnat. Amen.

Hebræ. 2.

Ecclesie cōfidentia in nomine Iesu.

Mar. 18.

Hippallage in scriptura.

Psal. 103.

Iesus nomē cœlestia aperit regna.

TROPOLOGICA DE clamatio secunda, De triumphali Christi generalique omnium Resurrectione, cuius prothema est.

Viuent mortui tui interfecti mei resurgent: expergi simini &c. Esaiæ. 26.

Resurrectio Christi auferit nostræ.

DE FINALI MORTVORUM resurrectione denarraturū, in declamatione hac resurrectio nis Iesu Christi gloriam in primis celebra

re ipsa ratio poscit. Etenim capitis resurrectione cum tempore præcedat, membrorū resurrectionem, tum dignitate quoq; antefertur. Christus enim primus ad immortalem

talem

Cori. 15. talem vitam resurrexit. Quapropter primitiæ dormientiū, & mortuorum primogenitus, æquis nominibus ab oraculis celebrat diuinis. Cuius resurrectionē euangelicæ scripturæ non solum testantur fuisse, verum etiā & veteres illę sacratissime Musæ futurā prædixerunt. Psalmus enim ille Dauidicus 27. Non adumbrantibus figuris, sed clara veritate illam protestatur dicens, Et refluoruit caro mea, & ex voluntate mea cõfitebor ei. Carnem em̄ Dauidis refluoruisse non legimus, aut iuuentuti pristinæ restitutā: imò non multo æuo vitæ suæ transacto, qñ illi Septuagesimus agebatur annus, nimia cõfectus senectute, natius illius calor etiam vestibis fatus, reuiuiscere non poterat. Id quod sub ea ætate multis contingere hominibus experiētia quotidiana testatur. Quam ob rem si Dauid non reuiuēuit, quā verba psalmi citata illi conuenient? Solū ergo caro Christi est, quę refluoruit, qui in Canticis canticorum flos campi liliumq; conuallium, nominatur. Natus autem flos hic est ex candidissima illa virgine, quę tanq; cāpus plenus, & omni vbertate diuinæ gratiæ focū dīssimus, hunc nobis emisit florem, non ex virilis seminis cultura, sed ex cœlesti rore foeta. Hic flos est vernantissimus, quo nihil vernantius, aut pulchrius, neq; cœlum, neque terra quicquā habere pñt. Igne tñ amoris, quo in homines ferebat, & igne doloris, quo pro hominibus torquebatur, & igne demum passionis crudelissimæ, quam pro hominibus sustinebat, in crucis ligno, velutivredine percussus aruit: vt ipsemet in psalmo cõquerit. Aruit inquit, tanquam testa virtus mea: & adhefit os meū carni meæ. Et rursus ossa mea tanq; cremium aruerūt. Quod si demum spiritus tristis desiccet ossa, moris quoq; tristitia hunc florem exiccabat. Ait enim, Tristis est anima mea vsque ad mortem. Adeoque flos iste diuinus exiccatus est in cruce, vt Esaias. 53. nullum illi esse decorē aut venustatem proclamet dicens, Non est species ei, neq; decor: & vidimus eum

& non erat aspectus. At verò flos hic, qui in cruce aruerat, in resurrectionis die refluorescere non solum est reuiuiscere, sed ad vitam immortalem reparari. Fuerunt em̄ nonnulli, quos diuinæ cõmemorant literæ, qui à morte, qua premebantur ad vitam diuinā ope sunt reuocati. Vt fuerūt illi, quos Elias, atq; Elisæus suscitauerunt, & illi itidē tres, quos Dñs Iesus suæ vocis imperio à morte eripuit, & vitam restituit. Cæterum isti tamen reuixerunt, non tñ refluoruerunt: quia tandem mortem rursus experti sunt. Christus tñ resurgēs à mortuis, iam non moritur: & mors illi vltra non dominabitur. Nam is, qui conditus erat in lacu inferiori, & in tenebris, & sub vmbra mortis (quæ sepulchrum est, qđ mortuos regit) delituerat, tertio die victor mortis surgit de funere, & inenarrabili luce coruscans depositis tenebris, & vmbra mortis, tanquā nouus Sol cœlum, & terras illustraturus emerit. Etenim si iustorum corpora qñ die postremo de somno mortis euigilauerint, fulgebunt tanq; Sol, quid tu putas de corpore Christi, qui non solum est iustus, sed iustitiæ autor, & princeps? Vtique humanam fugit mentem quātus splendor ille fuit, quo Domini corpus tūc à mortuis surgens resplenduit. Præclarissimus igitur dies iste Dominicæ resurrectionis est censendus, quia noua & insolita resurgentis Christi luce, totus coruscet, atque resplendet. Sabbati dies celeberrimus, iubente domino Hebræis, erat. In illo nanq; requieuit Deus ab omni opere, quod patrarat. At longē celebriores sepulturæ Christi, dies sunt, quibus Christus à laboribus, à cruce & morte quieuit. Sanguine nanque suo, & morte à peccati captiuitate hominem redimens in sepulchro glorioso quieuit. Vt psalm. 15. difertē loquitur. Propter hoc, ait, lætatum est cor meum, & exultauit lingua mea, & caro mea quiescet in spe. At verò huius diei gloria, atque maiestas cæterorum dierum superat, & vincit splendorem. Siquidē hodie deuicta morte vitæ æternæ adi-

Christi resurrectionis refluoruitio carnis.

4. Reg. 4.

3. Reg. 17.

Luc. 7.

Luc. 8.

Ioan. 11.

Roma. 6.

Psalm. 87.

Sapient. 3.

Math. 24.

Genesis. 2.

Actorum 2.

Colosien. 1.

Testimonis sacra restantia resurrectionem.

Cantico. 2.

Psalm. 21.

Psalm. 101.

Prover. 17.

Math. 26.

tum

Resurrectio
Christi no-
stram certā
facia.

tum nobis referauit, & mortis suæ igno-
miniam resurrectionis gloria recompen-
sat, & nostræ resurrectionis venturæ cer-
tum argumentum præmonstrauit. Nam
si capitis caro reffloruit, & mēbrorū quo-
que reflorescet. Cuius rei eximius ille do-
ctor gentium Paulus nos commune fecit
his verbis. Si autem Christus prædicatur,
quod surrexit à mortuis, quomodo quidā
dicunt in vobis quoniam resurrectio mor-
tuorum non est? Et prothema nostrū, Vi-
uent mortui tui, interfecti mei resurgent,
vt iam in dilucidatiōe diximus iuxta aliā
translationē, hoc idem insinuat, quæ hæc
erat, Viuent mortui tui: & corpus meum
resurget. Quæ sunt verba sub persona
Chri prolata, quasi dixisset Christus Deo
patri, Viuent mortui tui, ò pater mi cœle-
stis, ideoque viuent, quia corpus meum re-
surget à mortuis. Nam in scripturis cōiun-
ctio, &, nonnunquam causali æquipollet.
Quapropter nō ab re diximus, quia caro
Christi reffloruit, corpora sanctorum tan-
dem reflorescent. In libro numerorū legi-
mus etiam ca. 17. virgam illam amygdali-
nam reffloruisse, gēmisq; intumuisse, fru-
ctumque protulisse, cæteris omnibus alijs
virgis profus arefcentibus. Id quod resur-
rectionis Dominicæ adumbrabat myste-
rium. Etenim mortuis omnibus in pulue-
re iacētibus, solus Christus de somno mor-
tis expergefactus mortis vincula dirupit.
Et Dauid Christi personam gerens, AEsti-
matus, inquit, sum cum descendētib; in
lacum, factus sum sicut homo sine adiuto-
rio, & inter mortuos liber. AEstimatus
quippe est Christus in sepulchro iacens si-
milis alijs mortuis in puluere dormienti-
bus. At falsi sunt hoc æstimantes, siquidē
Christus iacens mortuus, inter mortuos, à
morte liber erat, quia Dominus mortis e-
rat. Et qui vltro se morti tradidit atque se-
pulturæ, vltro quoque tertio die deposita
morte vitæ incorruptæ se restituit, & de
morte triumphat: vt antiquo celebratum
erat vaticinio. Ante faciem eius ibit mors.
Duces nanq; olim apud gētes de hostibus

trophæa ferentes, hostilia agmina, trium-
phatoribus in curulibus gloriose sedenti-
bus, præcedebāt: vt palam cunctis esset de
quibus trophæa reportabant. Dñs quoq;
de sepulchro surgens, de morte triūphās,
ante faciem suam præeuntē habuit mortē.
Quia non solum suā à se in æternū abegit
mortē: sed à multorū sanctorum corpori-
bus illā depulit. Quia multa corpora san-
ctorū, q dormierant, surrexerunt, & exeū
tes de monumentis post resurrectionem
eius venerunt in sanctam ciuitatē: & appa-
ruerunt multis: etiam si de re hac non ni-
hil controuersia sit inter sanctos. Diuis
enim Augusti. epist. 99. ambiguam traxit
de hac re sententiam, in negatiuamq; du-
bij partem inclinare videtur, sanctorum
scilicet corpora, quæ Matthæus surrexisse
scripsit, iterum casura in mortē surrexisse.
Nam gesta Apostolica referunt Petrū Iu-
dæis concionantem dixisse, Viri fratres li-
ceat audenter dicere ad vos, de patriarcha
Dauid, qm defunctus est, & sepultus est, &
sepulchrum eius est apud vos, vsque in ho-
diernum diem. Et Petrus verbis istis per-
suadere nitebatur, verba Psalmi 15. Qm
non derelinques animam meam in infer-
no: nec dabis sanctum tuum videre corru-
ptionē. Notas mihi fecisti vias vitæ, non
de Dauide esse subaudienda, sed de Chri-
sto esse intelligenda. Quam ob rem Dau-
idem mortuum & sepultū esse Petrus ver-
bis suis, post domini resurrectionem esse
affirmat. At qui rationi consentaneum vi-
debatur, inter sanctorum cætera corpora
(si ad immortalē surrexerunt vitam) Dau-
dis quoq; corpus, eadē fulsisse prærogati-
ua, vt cū cæteris surgeret. Quod si huius
surrexit corpus insinuante Petro mortem
rursum obiuit, cæterorū quoq; sanctorū ea-
dē ratio erit. Eodem quoq; accedat quod
Paulus Hebræis scripsit capit. 11. sanctos
patres non accepisse repromissionem,
Deo pro nobis melius aliquid prouiden-
te, vt non sine nobis consummarentur.
Qui locus de repromissione consumma-
ta, quæ per gloriam corporum Sanctis
accedet

Notāda trāf-
latio alia.

Legō Grego-
rium mora.
li. 14. c. 19.

Psalm. 87.

Christus do-
minus mor-
tis.

Abacuc. 3.

Matth. 27.

Sanctorum
cōtrouersia

Capit. 17.

Locus AEs-
tū 2. expo-
nitur.

Augustin
placitum de
sanctis, qui
cum Domi-
no surrexe-
runt ex mul-
tis suadet.

accedet interpretanda videntur. Sancti igitur omnes simul illa in die nouissimo poterunt, & Diuus Thomas in. 3. parte quæstio. 53. ab Augustino non abhorret. Imo neque Hieronymus commentarijs in Matthæum longè est ab hoc sensu. Fatur enim suscitatos sanctos illos (quos Matthæus commemorat) instar Lazari, & aliorum fuisse: quos euangelica denarrat historia: tametsi in sermone de assumptione pendulus sit. Porrò diuus Remigius illos refluoruisse cum Christo, & non solum reuixisse testatur. Mea tamen sententia præferendum arbitror Remigij placitum cæteris denarratis. Etenim sancti isti eò sub Christi resurrectione à puluere mortis in vitam sunt excitati, vt Dominicæ resurrectionis testimonium non pœnitendum tulissent. At verò quod testabantur hoc erat, Dominum ad vitam immarcescibilem iam surrexisse. Si ergo ipsi ad marcescibilem surrexissent, vt Christi florētissimæ & æternæ resurrectioni attestarentur? Quare crediderim ad vitam immortalem suscitatos exitisse, vt ita in sanctam venientes ciuitatem, id est, Hierosolymam gloriosissimam Iesu Christi, resurrectionem priorum corporū gloria astruere, citra negotiū valerent. Promptum enim erat Domini resurrectionem persuadere, propriam demonstrantes, qui ferui erāt, resurrectionē. Etenim si corpora propria, multo æuo iam exesa, & in cineres & fauillas conuersa, demonstrabant rediuiua, nunquid multi negotij erat, de corpore Iesu Christi triduo, quod rediuiuum & gloriosum à sepulchro surrexisset fidem facere? Porrò etiam si hoc mihi probabile est, censuerim tamen sanctos hos ad vitam immortalem excitatos, postquā Christus Dominus ex sepulchro absorpta morte surrexit: vt ipse iam à mortis somno euigilans, & de mortis tyrannide ouās, atque triūphans, sanctos illos excitaret, vt ita non solum de morte sua, sed & de morte sanctorum illorum, qui id temporis excitati sunt, gloriosa referret trophæa. Alio

qui enim, vt primitiæ esset dormientium Christus? vt primogenitus ex mortuis, ni ipse primus omnium beatę resurrectionis gloria potiretur? Verba autem Matthæi, quæ iam indicauimus, etiam si secundum literæ contextum sanctorum corpora surrexissent ante Dominum, apparuisse autem post resurrectionem præ se ferant, verum aut per anticipationem sunt legenda, ita, vt quæ primo referuntur posterius gesta esse censeantur: aut habenda erūt hoc modo, vt sub domini morte monumenta aperta sint, terræmotu concussa: at resurgente Domino surrexerunt. Ita enim habet, Et exeuntes de monumentis, post resurrectionem eius, venerunt in sanctam ciuitatem &c. Quæ verba priora illa: quæ Matthæus dixerat explicant. Illa inquam. Et monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerūt. Etenim si sub Domini morte surrexerūt, cur adiecit. Et exeuntes de monumentis post resurrectionem eius venerunt in sanctam ciuitatem? Num suscitati à morte adhuc humati iacebāt sancti in sepulchris, & post resurrectionem exierunt? non arbitror. Quod si dixeris, post resurrectionem domini apparuisse multis, ingenuè fateor: sed non solum apparuisse post domini resurrectionem, quin etiam & surrexissent, ex Matthæi verbis prædictis, Et exeuntes de monumentis, post resurrectionem eius collectū iri puto. Quod si quis adhuc contenderit Christum primogenitum fuisse mortuorū, non tēporis ordine, sed resurgentis dignitate, ego huic cōtentioni non acquiesco. Dignitate enim præferē Christus, non solū mortuis, sed viuus. At qui Paulus, vt eius resurrectionē nō solum dignitate, sed & tēporis ordine præcessisse sanctorū resurrectionē ostēderet dixit, Christum primogenitū ex mortuis, aut mortuorū, vt tradidit Ioan. in Apocal. Vbi ad demonstrandam Christi æternitatem, eundem primogenitum omnis creaturæ vocat: quia æterno genitus est, antequam creaturæ conderentur. Aduertendum

Placitū Hieronymi nō longè distat ab Augusti.

Remigij placitum præbatur.

Observandū argumētum faciens cum Remigio.

Christus primogenitus a morte quam sancti. Apoca. 1. Coloss. 1. 1. Cor. 15.

Anticipatio scriptura.

Locus Matthæi. 27. explicatur.

Christi resurrectio dignitate & tempore cæteris antecessit. Coloss. 1.

dum autem resurrectionem in scripturis regenerationem quandam quoque esse, iuxta illud Matthæi. 19. in regeneratione cum sederit filius hominis. Qui locus aperte regenerationem resurrectionem testatur esse mortuorum. Et adnotante Hilario in commentar. ad Psalm. 2. verba hæc, Filius meus es tu: ego hodie genui te: ad Domini resurrectionem referenda sunt. Vnde & resurrectio generatio, quoque appellanda venit. Siquidem regeneratio si est, iterum & regeneratio necessario erit. Dominus ergo victor surgens defunere, quia ad vitam nouam, id est, gloriosam & æternam surrexit, propterea tunc regenerari iure appellatur. Genitus enim à patre est, quia diuinitatem à patre accepit: genitus est à matre, quia carnis substantiam mortalem ab ipsa retulit. At quia exuta carnis mortalitate immortalitatem induit, à morte surgens, propterea resurrectio eius quædam regeneratio est. Et tu obiter aduerte philosophorum scholas generationem illam vocitare, quæ substantiæ nouæ productio est. At diuinæ literæ regeneratam carnem Iesu Christi per resurrectionem fatentur: non quia nouam carnis substantiam id temporis productam credant: siquidem idem corpus Christi, quod morti succubuit, ipsissimum vitæ est restitutum. Non ergo resurrectio nouum præstitit corpus, sed renouatum obtulit. Vnde illud, renouabitur, vt aquilæ iuuentus tua. Quam quoque renouationem philosophi, generationem secundum quid esse docent: vt vel hinc colligas sacrum hunc sermonem non abhorre à philosophico.

¶ Iam verò, quia longiusculè digressi sumus, ad priora vnde deriuata est, ipsa recurrat oratio. Aiebamus enim Christum inter mortuos iacuisse à morte liberum. Sua nanque diuinitate se excitauit à morte: id quod omnium miraculorum est magnificentissimum, id quod Ioannes aperte demonstrat capit. secundo. Vbi deturbatis à Domino cathedris eminentium, & vendentium, responderunt Iudæi, & di-

xerunt ei, Quod signum ostendis nobis, quia hæc facis. Respondit Iesus, & alii prætermisis miraculis, dixit eis, Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud, id est, soluetis à temporali vita corpus meum, & mea virtute ad æternam vitam illud reparabo & innouabo. Et apud Matthæum efflagitantibus Iudæis signum, Generatio mala, ait Dominus, & adultera signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ Prophetæ. Sicut enim fuit Ionas in ventre cæti, tribus diebus, & tribus noctibus: Sic erit filius hominis in corde terræ, tribus diebus & tribus noctibus. Quibus omnibus, si Paulum addas Romanos capit. 1. docentem de Christo, qui prædestinatus est filius Dei in virtute, secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Iesu Christi Domini nostri, perspicuum tibi erit, quod dudum proposuimus Dominicam resurrectionem diuinitatis Iesu Christi potentissimum, & testatissimum omnium signorum fuisse signum. Ideoque Dominus incredulis Iudæis hoc obiecit signum, vt illorum frangeret contumacem infidelitatem. Et Paul. tria denarrans, quæ diuinitatem Iesu Christi ostendebant virtutem, id est, miraculorum operationem, & spiritum sanctificationis, quem Dominus afflauit discipulis suis dicens, Accipite Spiritum sanctum, & quem sub linguis visibilibus ignis inuisibiliter donauit, postremò adiecit, Ex resurrectione mortuorum Iesu Christi, id est, ex resurrectione, qua ipse met Iesus Christus se suscitauit ex mortuis, ostenditur verè filium esse Dei: vt Chrysostomus in commentario eiusdem loci exposuit. Nullus enim sanctorum præstitit hoc ipsum, neque præstare poterit, semetipsum à mortuis excitare. Vt in omnibus Chrs sit primò genitus mortuorum, & quia ipse sua vi se excitat, & quia quod cæteri resurgant ipse causa est & exemplar: vt ex subiungèdis patebit. Et quia ad vitam immortalè primus oim surrexit, & demum quia corpus eius in sepulchro iacens, non per-

Resurrectio est regeneratio.

Generatio est substantiæ nouæ productio.

Repetit priora vt noua addat.

Matth. 17.

Resurrectio Christi suæ diuinitatis præstantissimum argumentum.

Ioan. 1. Actorum 2.

Christus est primogenitus mortuorum.

Christus est primogenitus mortuorum.

truit. Non quod aromatibus conditum erat: sed quia Deus, corpus sanctum suum non dedit, ut videret corruptionem Psal. 15. Et Actorum. 2. Quod si occidit quis piam si corpus Christi mortale erat, ergo & putrescibile? Egebat ergo mixturis alloe, & myrrhae, ut à labe putrefactionis præseruaretur. Verum corpus humanum, quod assumpsit Deus, ineffabili dispositione mortale assumpsit, ut morte sua mortis deustaret imperium. Cæterum, quod noluit à morte præseruari, voluit ab omni putrefactione incolome sustinere. Quippe nihil emolumenti humanæ naturæ ex tabe illius diuini corporis accederet. Quapropter diuinitate præseruante corpus illud, condimentis illi nihil opus erat, ut non tabesceret. Diuinitas namque corpori Domini sepulto copulata erat. Vnde Deus sepultus dicendus est: ut etiam cum anima beatissima illa, à corporis morte, commercium diuinitas non diremit. Quia iuxta protritum Damasceni verbum libro de fide ortho. 3. quod semel assumpsit Deus nunquam dimisit. Quippe corpus, & anima etsi interueniente morte, inuicem dissociata fuere: at verò diuinitatis cõsortium miserunt nunquam. Præter hæc quoque primo genitus est mortuorum, quia breuissimas in sepulchro egit moras. Cæterorum namque corpora tandiu in suis iacebunt loculis, quandiu dies ille nouissimus expectatur. At verò corpus Iesu Christi nouem fere (ut quorundam fert opinio) & triginta horarum spacijs in sepulchro demoratur. Ego vero. 36. horis ferè iacuisse puto, namque est sepulchro mādatum ad vesperam parasceues. Cuius nouem horarum diei, & noctis parūculam, sibi cepit in sepulchro iacens, diemque rursus. 24. horarū totum Sabbati, atque noctem. Et demum prima luce diei Dominici surgens hora 3. matutina Hispana calculatione, portiūculam eiusdem diei, & noctis, sibi quoque sepultus accepit. Ut per synedochen intelligamus tribus diebus & noctibus corpus Domini in sepulchro quieuisse. Et Caly-

stum Nicephorum leges, in lib. 1. de ecclesia. histo. cap. 3. ubi tradit seruatorem nostrum Christum, animabus sanctis vesperina parasceues hora præsentem affuisse, & illis resurrectionem suam subindicasse. Et adiecit sic rursus. 3. post die, cum profundum etiam num esset diluculū, ac Sol quidem tum circa paradisum Edem oriretur, altioraque & sublimiora, montium iuga attingeret. Circa nostrum autem Orizōtem septima, ut sic dicam aut etiā octaua obtineret hora nocturna &c. Christus surrexit. Est autem hæc. 7. vel octaua nocturna hora eadem illi, sub qua dominum surrexisse tradidimus. Porro autem mirabili quadam dispensatione à Deo præscriptum est hoc triduanum Dominicæ resurrectionis tempus. Etenim si ocyus resurrectionem suam accelerasset, forsitan calumnias Iudæus astrueret, non mortuum fuisse Dominum: sed syncopismum passum fuisse, aut cordis deliquio correptū fuisse. Sin vero maiores in sepulchro produceret moras, non dominum surrexisse cauillaretur, sed alium fuisse illi subrogatum. Tribus igitur diebus verus Sol iustitiæ Christus, sub nubilo mortis veluti obtenebratus iacuit. Tertio autem die, nube deposita, surgens à morte mirè refulsit, ut in lib. 2. Macha. ca. 1. traditur. Tempus affuit, quo Sol refulsit, qui erat sub nubilo. Surrexit autē valde mane ut Marcus ait, cap. 16. Matthæus verò ca. 28. Vespere, inquit, Sabbati quæ lucefcit in prima Sabbati. Ioan. autem mulieres monumentū petiuisse, cū adhuc tenebræ essent, ait. Et euangelistæ tametsi verbis discrepent, sensu cõcordāt. Quod enim Marcus ait valde mane venisse orto iam sole, per solis exortū crepusculum matutinum, subaudire oportebit. Quod sanè crepusculum in Iudæa fuit tempore passionis dñi admodū matutinum. Ideoq; Marcus inquit, Valde mane orto iam sole. Etenim si dñs crucifixus est. 3. nonas Aprilis, aut. 3. die mensis Aprilis iam id tēporis in Iudæa crepuscula matutina erāt tunc, & modo sunt nimis diluculan-

Legit Augustinus lib. 3. de cõsensu euāg. cap. 24. & libro. 4. de ciuita. ca. 5.

Qua hora surrexit Christus & obserua ut cõcordentur euāgelistæ.

Corpus christi etiam non conditum aromatibus in sepulchro iacens non tabesceret.

Hierosoly-
ma valde o-
rientalis ideo
crepuscula
matutina fe-
stina habet.

culantia. Siquidem quo regio orientior est, eò solis exortum habet citiorem. Verum Hierosolyma valde orientalis est. Idcirco quæ. 3. die Aprilis apud nos crepuscula diluculantur nimis, qui sumus occidentales, quidquod apud orientales, apud quos Sol citius oritur crepuscula matutina sint longè priora, & festinantiora, quam apud nos? Accesserunt igitur mulieres orto iam sole, ad Domini monumentum: quia sub crepusculis istis matutinis, quæ tertio die Aprilis satis matutina erant. Et fortassis tertia hora tunc noctis agebatur, postquam Sol angulum nocturnum tetigerat, id est, postquam Sol mediam absoluerat noctem. Istud quoque est, quod Ioan. docuit mulieres venisse mane cum adhuc tenebræ essent, id est, cum tenebræ nocturnæ aduentantem sentiebant lucem. Id quod Hispanè dicimus, al røper del alua. Matthæi porrò verba obscuriora sunt, quam Marci & Ioan. Quæ differens August. capit. 24. lib. 3. de con. euange. per vespeream noctem intelligendam à parte totum, modo vltimissimo in diuinis scripturis tradidit. Vt sermo sit in hunc modum habendus, Nocte sequenti diem Sabbati, quæ nox procedit in diluculum vsque diei Dominici, venerunt Maria Magdalene, & altera Maria videre sepulchrum. Et hoc est quod ait, Vespere autem Sabbati, quæ lucefcit in prima Sabbati, id est nocte Sabbati, quæ lucefcente die dominico finitur, & cesfat. Sabbatum enim, vt & cæteri dies, habet noctis partem priorè, quam sequitur dies ipse Sabbati, & habet noctis partem posteriorem, quæ sub prima diei Dominici luce soluitur. Cum igitur hæc posterior Sabbati nox soluebatur aduentante sequentis diei Dominici luce, siue in interliminio nocturnarum tenebrarum, & diurnæ lucis, surrexit Dominus à sepulchro: vt olim psalmographus præsenferat, dicens, Exurge gloria mea, exurge psalterium, & cithara. Cui anxie precanti, ipse respondit alacriter Christus, Exurgam diluculo. Porrò beatissimæ mulieres, Christi ardentissi-

Matthæi lo-
cus obscurus
exponitur.

Pfalm. 56.

mo stimulatæ amore, profunda nocte iter arripuerunt, die transacto Sabbati, vt corpus Iesu vngerent. Est enim amor quietis impatiens: ideoque quanto ocyus potuerunt, ad monumentum Domini venire disposuerunt. Idque sub intempestæ noctis silentio præstiterunt, nulla tamen habita honestatis ratione. Quæ sceminis nocturnos discursus verat. Quia summæ honestatis (& meritò) duxerunt esse, Iesu Christi honestissimum palpare corpus, & sanctissima domini vngere membra, & diuinum reuereri sepulchrum. Verum & si profunda nocte viam arripuerint, lentus tamen scemineus cum sit gressus, idcirco iam suscitato Domino ad domini sepulchrum tardè accesserunt. Id quod vt insinuaret Matthæus dixit mulieres accessisse vespere Sabbati. Vnde Hieronymus ad monet quæst. 4. ad Hedibiam, sero legendum esse & non vespere. Quia profunda nocte venerunt mulieres & non vespere. Græcè legimus, opse, quod etiam vespere significat, & sero, vel ad vltimum: vt sit sensus ad vltimas beatas sceminas venisse tenebras Dñi visuras sepulchrū. Iam ergo sexto die humanam Christus celebravit redemptionem. Nam feria sexta crucifixus est: die vero septimo à redemptionis opere (quod in cruce pendens patrat) requieuit. Die vero Dominico mortis dormitionem soluens, qua tribus soporatus fuerat diebus exurrexit. Quapropter diem Dominicum sua resurrectione illustrans, Dominica quoque nomenclatione ornauit. Dominicus enim dies propterea dicitur, quia Dominica resplendet & veneratur resurrectione. Diem ergo sextum (qui laboris est) suæ Christus deputauit cruci. Diem vero Sabbati (in quo à labore olim vacabatur) suæ sepulturæ ascripsit quieti. Diem vero octauum, quem Dominicum appellamus, sui honoris atque triumphi esse decreuit. Etenim vt post creationis opera, post diei septimi quietem, nihil supererat, nisi cõditoris gloria, qui vniuersa ornatissimè & dispositissimè condi-

Pfalm. 9.

Die sexto
Dñs crucifi-
gitur, die se-
ptimo quie-
scit sepultus
die octauo,
pompa no-
bili victor
surgit de sa-
nere.

condi-

condiderat. Ita quoque post feriæ. 6. crucem, post sabbati sepulchrum quid restabat, nisi crucifixi atque sepulti gloria atque triumphus octauo celebrandus die? Quare & numerum octonarium ecclesiastici tractatores cœlesti beatitudini tribuunt: vbi consummata erit sanctorum gloria, ita animarum, vt corporum. Modo namque tantisper dum vita hæc nostra quotidie nutans, labitur, veluti senarius dierum (qui laboris est dies) voluitur: at vero die claudentes sancti extremum, sabbatum suum ager. Namque illorum corpora in pace sepulta sunt: & illorum spiritus, quam optabant eternam reportant vitam. Demum tamen quando collapsa corpora rursus in die resurgent nouissimo, tunc octauus erit illis summæ lætitiæ dies. In qua octo adde, in quoue octonario, seculorum beatitudinis infinitas ducent myriades. Qui ergo diem sextum (qui crucis dies extitit, in quo & conditus, & reparatus homo est) non amauerit, neque sabbati quietem consequetur. Qua qui orbatus fuerit, octo adde beatitudine non fruatur, tradente Domino. Qui vult venire post me abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Ipse enim Christus crucem sibi primo baiulauit, ante sepulchri quietes, quas primo habere voluit, quam triumphali resurrectione potiretur. Hoc est quod Salomon in Ecclesiaste ex mystico insinuat sensu. cap. 11. Da (inquit) partes septem, da & octo: quia ignoras quid sit futuri mali super terram. Quid est partes dare septem, nisi quod Paul. ad Roma. capit. 6. commemorat, Consepulti enim sumus per baptismum cum illo: sepultura enim Domini, diem septimum sibi delegit. Et quid est dare partes octo? Sanè quod mox subdit: vt quomodo Christus surrexit à mortuis, per gloriam patris: ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus. Vides ne vt qui diei sextæ tormenta fugit, quietis & gloriæ expers erit. Tribus adde quoquo die-

bus Abraham peruenit ad montem Moria Gene. 22. Moria aurem mons, mons visionis est. Quippe nisi lachrymarum diffluuio culpas absterferis, id quod Christi referre est mortem, neque pacem inire cum Deo valebis, neque à peccato resurgere, vt tandem tibi cœlestis patriæ visio contingat. Iam vero vt quanta sit Christi resurrectionis gloria, immensaque potestas, prompta nobis sit, vberius adhuc res hæc persequenda est. At verò quis non stupescet quod corpus exanimæ Christi in suo iacens Mauseolo, nullo vocante, nullo excitante, totum animetur & reuiuiscat? sanguinemque suum quem crucis patibulo affixus largissimè fuderat, ad se animandum in sepulchrum suum conducat, & colligat? Namque si Matthæ. 10. & Lucæ. 21. testimonijs instituimur, capillos de capitibus nostris in regeneratione illa finali, non perituros, (qui alioqui non sunt de naturæ humanæ integritate, sed venustate) quid arbitrabimur de sanguine Iesu Christi, qui de integritate suæ naturæ erat? Vtique totum, quem fuderat conduxit & in suum coegit corpus beatum. Quia nullum superfluum in cruce fudit: sed vitalissimum sibi, vt vitali suo cruore, vitæ alimentum æternæ mortalibus præstaret. Quanquam non clam me est, rem hanc in disputatiua theologia extra aleam iudicij non esse. Etenim franciscus de Maronis non subscripsit Diuo Thomæ. qui in. 3. parte quæstion. 54. articulo. 2. illud placitum amat: quod nos de sanguine Christi fuso in cruce prædiximus. Franciscus verò hoc pro confesso non habet. Quippe probabile ducit, in Christo id temporis sanguinem aliquem extitisse redundantem: & non sibi necessarium qui colligeretur in Domini resurgentis corpus. Vt sanguis ille, qui sudante in horto, Domino de corpore eius manauit. Quem non relictum fuisse in resurrectione multi putant: vt is, qui super abundabat naturæ veritati, &

De resurrectionis maiestate.

Lege de re hac. S. Tho. quodli. 5. q. 2. Arti. 5.

In Christo non erat sanguis superfluus.

Sabbatum sanctorum quod.

Qui die sextum crucis Domini non amauerit neque requiescet neque resurget cum Christo. Matth. 16. Lucæ. 14.

Ecclesiastes ex Paulo exponitur.

consistentiæ. Quod si meum de hac re iudicium requiris, sine magno sermonis ambitu tibi exponam. Dixerim enim veritatē non lædere fidei, siue cum Thoma siue cum Francisco, duxeris in hac re theologizandum, decernente hoc extrauagante Pij. 2. Papæ: quæ quia prolixum habet orationis ductum non est huic inserenda declamationi. Satis erit si summatim dixerimus, & hæc esto summa, quæ fratres Franciscani cænobij Rupellensis porciunculam sanguinis Iesu Christi illius (quem in cruce pendens, salubriter fudit) se habere testabantur, & gloriabantur, & populo venerandum exhibebant. Nonnulli vero magna ut vsu venire apud homines solet contentione venerationi sanguinis illius, detrahebant, asserentes impium esse sanguinem illum adorare. Quippe nullus sanguis ex Domini corpore superstes erat: imo totum sibi Dominus ex mortuis resurgens in corpus suum conduxerat. Controuersia hæc vtrinque, ocutumax ad Pium Papam delata est. Qui ut litem componeret post multa, quæ commemorat in extrauagante prædicta, hæc subdit verba, Attendentes, quod veritati fidei nullatenus assensum repugnat, redemptorem nostrum de sanguine præfato ob ipsius passionis memoriam, aliquam partem in terris reliquisse, ac propterea deuotionem ipsorum si delictum plurimum conseruari: hæc ille. Post quæ verba celsuras fulminat Apostolicas, aduersus eos, qui fidelium illius sanguinis cultum euertere conantur. Itaque fides non læditur, ut Pius decreuit, si quis portiunculam sanguinis illius superesse dixerit. Ego vero totum sanguinem necessarium sibi Dominum resurgentem conduxisse credo. Vtrum vero in cruce animam agens Dominus, nonnullum sanguinem nutrimentalem (qui nondum erat de naturæ integritate) habuerit perspicuum non habeo: quæquæ mihi in comperto sit, Thomam locis iam indicatis, solum necessarium sanguinem Christo, sub morte cõcessisse: id quod maxime verisimile esse, quis inficiabitur? At

vero tanquam certum fidei dogmâ Pius Papa statuere noluit. At vero fortassis hæsitabit quispiam, & nobiscum contendet, quorsum sanguis fusus collectus est in resurgentis Domini corpus? Siquidem gloriosum corpus, alimento non eget. At sanguinem animalium alimentum esse Aristo. cum cæterua philosophorum, & medicorum, testis est. 2. de parti. animal. c. 3. Scio Caietanum in commen. ad Art. 3. q. 54. 3. par. S. Tho. hoc & non ab re torfisse dubium. At vero si mecum obseruaueris sanguinem, ex duobus inter alia vsui esse animalibus, & primo quidem, quod illis alimentum est, quippe ex sanguine, caro & ossa, animalium cæterarumque omnes generantur partes. Rursum sanguis, spiritus naturales, & vitales, & animales, animalibus subministrat. Ex quibus cibi concoctio, distributio, motus localis, & sensio denique animalibus præsto sunt. Corpora igitur gloriosa sanguinem necessarium sibi habent, non ex quo alantur, quippe gloriosa caro, neque alteratur, neque nutritur, neque augetur: etenim immortalis est, & ab istis mutationibus quam maxime abhorret. At vero corpora gloriosa spiritibus animalibus, vitalibusque potiuntur nam se mouere secundum locum velocissime possunt, & sensiones tam externas, quam internas acerrime exercebunt. Oculis namque videbunt, & auribus audient, &c, & se motitabunt quo quo versum voluerint. Namque tanquam scintillæ in arundineto discurret Sap. 3. Id quod in declamatione nostra de diuino finali que expressimus iudicio. Porro hæc, quæ diximus, animalium munera, sanctorum cum congruant corporibus, gloria iam tunc donatis necessarium est, ut spiritus quoque quibus hæc præstantur functiones fortiatur. Animales enim spiritus sensu functioni ex vsu sunt: ut vitales locali motui, seu lationi secundum locum seruiunt, Naturales vero spiritus, quippe qui decoquendo cibo operam nauant, sanctis non erunt vsui. Vt neque ciborum esus illis est necessarius. Cæterum quia forsitan spiritus isti etiam si munere secernantur, non tamen substantia,

Pulchrade sanguine Christi dubitatio.

Sanguis est alimentarius humor animalium & spiritus vitales & cæteros subministrat.

Animales spiritus functionem donant.

Obserua ex extrauagantem Pij Papæ. 2

et ab ager ad P. 2. omni 17. alibou 17. 17. 17. 17.

offendit et ad P. 2. omni 17. alibou 17. 17. 17. 17.

propterea corporib⁹ sanctorū istorū spiri-
tuū omniū erit copia, atq; facultas. Et na-
turales spiritus etiam si officio proprio in
glorificatis corporibus non gaudeāt, horū
tamen substantiā spirituum non deside-
rabunt. Sanguis porrò cum hos suppedi-
tet spiritus, sanguine quoq; corpora glo-
riosa non orbabuntur. At aduertendū est
spūs (quos diximus) aliter in corporibus
beatis futuros quā in nobis. Apud nos em̄
facile collabuntur, & subinde reparantur
tantisperdum vitę halitus superstes est. At
verò post resurrectionem sanctorū illam,
corpora immortalia futura cum sint, spiri-
tus isti non collabentur, neq; restituentur
collapsi: sed semper vegeti, & alacres subsi-
stent immoti. Nāq; sanguis ille beatus, qui
tum spirituū administraturus corporibus
sanctorū est copiā, in eodē semper perse-
uerabit statu. Vt sol enim eodē semper vi-
gore subsistēs, lumina fundit: ita & sanguis
vegetissimos, & immotos semper dona-
bit spiritus. Et sicut sol tunc immotus im-
motū elargietur lumē: ita sanguis ille nul-
lo motu actus, aut causa forinseca aut in-
trinseca disturbar⁹, immotos quoq; (quos
diximus) administrabit spiritus. Verū ve-
laplicare libet ne tantę rei disputatione p
fundissima voragine mergar, & ab institu-
to tropologico, in longū distrahar. Cæterū
vnū hoc nō præteribo, hætenus nullā
me cōpulisse rationē, vt eā sententiam pe-
nitentis ratā habeā, Dñm scilicet Iesum fun-
dētē in cruce suū sanguinē solummodo
necessariū effudisse, vel minimū nō fudisse
sanguinē, qui perfectioni suę naturę ne-
cessarius non esset. Etenim quādo flagris
cēdebat, aut quando in horto orās sudo-
re cruēto madebat, vtiq; tunc consistentis
quoq; erat ætatis. Siquidē pridie quā pate-
retur sanguineo sudore suffunditur & no-
cte proxima diei mortis suę alia, quæ retu-
limus pertulit tormēta. At vero probatum
non lego, flagellorū vibicibus vulneratū
Dñm, nihil vel minimę quātitatis sangui-
nei humoris super abūdatis non habuisse.
Voco super abūdātē, nō vitiosum sangui-

nē (qui à corpore Dñi téperatissimo abe-
rar) sed qui de sua indiuidua perfectione
nō erat. Scio quoq; Cardinalē dignissimū
Turrecremata in euāgelicis disputationi-
bus. q. 3. ad paschale euāgeliū, rē hęc mul-
tis egisse verbis. Quanquā quod ipse cōtē-
dit ego non reijcio, sanguinē scilicet Dñi
necessariū resumptū esse, in Dñi resurgen-
tis corpus, siue is sit ille, qui fusus est agni
corpore in cruce leuati, aut ex flagris ex-
tortus, aut ex sudore dimanās. Et demum
qualis qualis fuerit si modo radicalis san-
guis erat, in confessio mihi est resumptum
extitisse sanguinē huiusmodi. Porro quod
neq; sub Dñi crucis passione nullus fuerit
sanguis, qui ad perfectā, & absolutā Chri-
sti humanitatis subsistētā necessarius nō
esset, hoc est, quod apud me adhuc decre-
tū nō est. Hoc est demū, quod etiā si pro-
babile duxerim, at fidei robur apud me hæ-
ctenus desiderat. Quousq; decreto eccle-
się, aut ecclesię procerū commonear. De-
niq; in disputationibus theologis de hac
re fusius à me differitur. Interim tamē hæc
valere iubeto. ¶ Iam verò ad reliqua absol-
uēda, quæ diuinā in Dñi resurrectione po-
tētā magnificāt reducamus sermonē. Est
ergo alterū non minus magnificū primo
iā denarrato Dei opere. Animā scilicet Ie-
su Christi in limbo cū animabus sanctorū
triduo diuersantē, ab imis terrę profundis-
simisq; partibus, vltro sese copulādam rur-
sum suo corpori, reddidisse. Etem si ad in-
feros descensum animæ Christi spectas,
quis nisi stupidus nō mirabitur? At si ascē-
sum ab inferis, fortius stupefices, si diuersan-
tē iā cū animabus sanctorū, quas de lacu in-
feri traxerat cōtēpleris, vltra nō erit spiri-
tus. At ais, Ecquid opus factū erat vt Dñi
anima ad inferos se cōferret, q solo verbo
etiā si eò non se conferret posset ligatas iā
olim animas illas, à vinculis illis vetustissi-
mis soluere? At vero qui poterat, rē hęc ira-
gerere, noluit. Imo per se ipsum penetra-
uit inferas terrę partes, vt dæmones suę
operationis terrore cōcuteret, & vt pur-
gatorij ignis incolas, suę clemētię dulce-

Corporale
rificata san-
guine erit
prædita.

An totus san-
guis in cru-
ce fusus fue-
rit in resur-
rectione re-
sumptus dis-
seritur.

Pulchraque-
stio de Dñi
descensu ad
inferos.

dine interim solaretur, illos iā sui fusi sanguinis certos faciēs. At sanctorū animas, quæ iā nihil lustrādū habebāt, sua præsentiā personali beatificat. Et equidē magnifici muneris est, si rex victū imperio suo ē carcere soluat: at quod ipse propria manu victorū cōpedes, & manicas, tollat muneris est magnificentissimi. Anima ergo Dñi per se ipsam, hoc sanctis, qui victi te nebātur præsistere voluit, vt Zacharias iam pridē vaticinatus fuerat. Tu quoq; in sanguine testamēti eduxisti victos tuos de lacu, in quo nō erat aqua. Et acta Apostol. narrāt Petrū locū Psal. 15. indicasse, Quo niā nō derelinques animā meā in inferno: neq; dabis sanctū tuū videre corruptionē. Quibus verbis & animā Dñi, & corporis mētio fit. Hoc enim vaticinabatur nō esse in pulueres redigēdū: illiusq; pristinae maledictionis expers futurū: Puluis es, & in puluerē reuerteris. Illā vero præmonstrabat egregius psaltes non esse apud inferos permāsūrā. Vnde liquidū tibi erit articulū fidei illud descendit ad inferos intelligēdum esse planē secūdū realē præsentiā: de qua re cōsule Hier. 2. c. lib. 2. cō. ad Ephē. de qua re nos annuēte Deo latius agemus 4. lib. Séré. Voluit ad hęc Christus præsentialiter subterraneis siue inferis adesse lollis, vt per omnia fratribus similis esset, Paulo docēte. At verò fratres Chri, id est, sctōrū animæ in limbū descēderāt locū, ab angelis deo iubente deductæ. Vt Luc. 16. animam pauperuli Lazari tibi in rei huius paradigma sumito. Illò quoque se cōtulit à morte sua Dñs, ductāte tamen nemine.

Anima Iesu Christi per se ipsam descendit ad inferos.

Jubilus sanctorū patrū ex Christi in inferis præsentiā.

Nāq; omnis est Iesu anima. Idcirco viā quæ ad inferos ducebat, etiā si eā detriuerat nūquā, egregiē callebat. Et tadē si Christus sanguinē fudit pro fratribus, arduū ne tibi videbitur si semetipsum præsente secūdū animā sanctis patribus exhiberet? Quā tæ verò voluptatis fuerit patribus animæ Iesu Chri præsentiā, quis dignè expendere poterit? quādo, inquā, viderūt tā diutinas prolixasq; tāti æui tenebras, à diuinitatis Chri luce irradiari? quādo sua vincula

plusquā ferrea soluta, viderūt: qñ diuinas pmissiones, quas iā diu expectabāt implēdas, impletas aduerterunt? qñ demū pacē cōpositā iā Dei cū hōibus, oculata fide pspexerūt? Tu iā mecū attētissimè cōsidera, qbus laudibus præsentiā Chri patres illi decātabāt: quos quātosq; illi dulcissimos resonabāt hymnos, qā optata iā diu illis venerat dies: quid protoplastus ille laudis magnificētissimē extulerit noster Adam: quid Noe: quid Abrahā? quid Moses: quid deniq; cæteri patres: quid Dñi præterea præcursor Ioānes, q iā in carne præsente esse Dñm illis annūtiarat. Nulla lingua laudes poterit retexere, neq; mēs vlla cōcipe horū sctōrū iubilationē, & cātica, quib⁹ Dñi animē iā iā aduētati ad inferos obuiā veniētes tāti aduētū principis celebrarūt. Et em̄ si Dauidi d̄ Goliath illo Philisteo triū phāti, mulieres Hebrææ de vniuersis vrbi b⁹ Israel cātātes, chorosq; ducētes, in tympanis lætitia, & in sistris, illi occurrebant præcinētes, Saul percussit mille, & Dauid decē millia: Chro igitur de victoria Satanæ ouāti, & inferna potētissimè pculcāti, cœlestia iustissimè, & misericorditer referāti, animæ illæ sctōrū, quæ in loculamētis limbi aderāt, qbus putas laudibus, quibus hymnis, qbus Choreis, quibus tympanis lætitia & sistris occurrissē? Tu ipse si exponere nosti exponito & gratiā tibi habebō.

¶ Est tertiū, qd resurrectionis opus in admirationē maximā ducit, corpus Dñi idē ipsum secūdū substātiā suā nō mutatū, neq; vel trāsuersum vnguē variatū, secūdum tñ gloriæ qualitātē profus immutatū surrexisse. Quare substātiæ suæ inuariatam à resurrectione sua perstitisse naturā docēs, Apostolis de mysterio tāto hæsitantibus, palpādū se præbuit, & tagēdū. Palpate (inquit) & videte, qā spūs carnē, & ossa nō habet. In multisq; argumētis discipulis suis se viuū exhibuit. Cōuescebat em̄ & colloqbat, cū discipulis suis, vt eūdē esse se post resurrectionē, q pri⁹ erat ante resurrectionē aperte ostēderet. In cuius rei testimoniū clauorū vestigia, & læcæ, corpori suo

Iob. 14.

1. Reg. 18.

Tertiū qd magnificat Christe surrexiō

Luc. 24. Loge Hist. ad Hediq. 1

à re-

à resurrectione impressa reliquit. Quæ à Thoma exquisitè cōtacta resurrectionis Dñicæ dubia vniuersa depulerunt. Vnde quãta vesania debachatus fuerit Eutichus Cōstātinopolitanæ ecclesiæ antistes palā est. Qui insipiēter resurgētiū corporū mutabat naturā: vt Gregor. meminit. 14. moralium. Hic em̄ nō cōsiderans aliud esse rei substātiā mutare, aliud qualitātē, toto errabat cœlo. At fouebat ille sua deliria quia legebat Dñi corp⁹ penetrasse sepulchrū, subintrasseq; domus Apostolicæ clausas ianuas, euanuisseq; à cōspectu discipulorū: ideo corpus Dñi in aliā naturā versum dicebat fuisse. Itidē & surgētiū corpora vertēda. Rursum legebat Pau. 1. Cor. 15. Caro & sãguis regnū Dei nō possidebūt. Porro nō aduertebat qđ si idem corpus qđ iacuit nō surgit, resurrectionē euerit, & prorsus nullā futurā. Nā si aliud est futurū resurgētiū corpus, hō etiam alius est resurgēs à mortuo: quis ergo reuiuiscet tūc? nū ille, qđ mortuus fuerat? nō sanē, sed alius, si alius, ille qui mortuus fuerat prorsus nō resurgit. Quippe hic resurgēs, ille mortuus nō fuit. Et nra quid intererit resurgere à mortuis si nos ipsi, qui moriēdo cadimus, tūc nō resurgemus? Multo secius sapiebat ille qđ aiebat, Credo qđ redēptor meus uiuit, & in carne mea videbo saluatorē meū: quē uisurus sum ego ipse, nō alius &c. Iob. 19. Ego (ait) ipse & nō alius. Nullus dubio p̄cul p̄ nobis in resurrectione sufficiēdus erit: sed nos ipsi ijdē secūdū substātiā, qui mortui erimus, resurgemus: & videbimus gloriā Dei. Et qđ tribulationis participes cū Ch̄o fuere, ijdē ipsi & cōsolatiōis æternæ cōpotes erūt. Erit autē immutatio grādis scđm gloriæ dotes. Corpus em̄ hoc, qđ grauat aīam, & sua mole deprimit sensum multa cogitatē Sa. 9. grauitatē deponet oēm & agilitatē incredibilē sibi cōciliabit: quæ celerimē sc̄tōs quò quò versum sine tœdio voluerint aget. Et corpora opacitate sua obscura, tūc mira claritate clarescēt. Nam fulgebūt sc̄tī sicut sol in regno patris eorū Matth. 13. & Sap. 3. Et corpora, nra quæ sua

dēsirate, & corpulentia alia penetrare nō possunt corpora: subtilitate eximia tūc penetrabūt, quæ uolent corpora. Nō qđ corporā nra suā natiuā corpulentia exuēt, & in spirituale uertentī naturā: sed quia instar spiritū alia subintrabūt corpora, idcirco subtilitatis dote ex diuino dono illa putabis prædita fore, vt Gregor. exposuit. Et demū nihil corporibus illis gloriosis nocere poterit. Quippe immortalia & passionis cuiusuis expertia erūt. En tibi quanta immutatio in corporibus sc̄tōrū futura erit, cuius Pau. 1. Cor. 15. mētione faciens, Omnes (ait) resurgemus: sed nō oēs immutabimur. 1. Cor. 15. At uero nō oēs hoīes id tēporis immutādos docet. Id est nō oēs docet ad sc̄tōrū gloriā trāsformādos. Etenim hæc ad gloriā mutatio solū iustorum erit. Quorū corpora seminantur in corruptione, qñ mādant sepulturæ: sed surgēt incorrupta impassibilia, & immortalia. Seminātur in ignobilitate, qđ fæda & horrida iacēt in sepulchris humana cadauera: at tūc surgēt clarissima. Seminātur mō aīalia, id est crassa pōderosa & terrulēta: tunc uerò surgēt spūalia. Nō quia in substātiā spūalē cōuertētur, vt iā aduertimus: sed quia instar spiritū mirā vim penetrādi corpora alia fortiētur. Tāta erit demū sanctōrū gloriōsa immutatio. Et vt obiter hoc subiūgā Albertū Magnū scito corporibus gloriosis, vim penetrādi corpora abstulisse. Vni corpori Iesu Ch̄i ex diuinitatis commercio hoc dūtaxat cōcessit. Itaq; sc̄tī quantilibet subtilitatis munere ornētur, alia subintrare corpora nequeūt. Tu lege autorem incōmē. ad Ioā. ca. 19. Ego uero in Paulo lego suscitāda spūalia sc̄tōrū corpora. At eò spūalia dicūtur quò diuino miraculo penetrare ualebūt alia corpora. Itē & corpora nō dū suscitata ex eodē miraculo idem præstare ualebūt: quæ tñ spūalia quis uocat? Quid mirū igitur si corpora sanctōrū idē assequātur. Idcirco crediderim potius subtilitatis dotem eo sc̄tōrū ornaturā corpora, vt vim subintrandi alia corpora obtineāt. AEquum autē est vt qui dum in

Eutichi delirium.

Ioan. 20. Marc. 16.

Idem homo numero qui mortuus resurgit.

Corpora sanctorum surgent cum dote gloriofis.

Corporum subtilitate

Locus Pauli exponit.

Alberti placitū de subtilitate reijcitur.

1. ad Cor. 15

Corpora sanctorum alia penetrabunt. 1. Thesa. 4.

carne vixerunt spirituales se præstiterunt & operã carnis diffugiẽtes spiritus legib⁹ sese subdiderunt, subtiliterq; discreuerunt quã nã esset Dei voluntas, vt tunc reportatur cõsummatas sui laboris coronas, in carne resurgant. Quæ quoad fieri poterit spiritus angelici similitudinẽ gerat, cuius est penetrare corpora. Vt quia tenebrarũ opera neglexerunt, & lucẽ Dei illis præstulerunt, ideo & fulgẽtissimis excitabuntur corporibus. Et quia Deo cesserunt, & torpedine, & inertia deposita, sollicitudine nõ fuerunt pigri, imo in exequẽdis diuinis iussis, fuerunt exequẽtissimi, agilitate dotabuntur. Et quia tãdẽ sese ab operibus mortuis abstraxerunt, vt Deo seruiret viuẽti: idcirco vitã eternã quã in mẽtis claustris obseruabãt, tunc in corporis foribus, patefacientes, nulli passioni, aut periculo obnoxia gestabunt corpora. Et qm̃ hæc incredibilia ab hoĩbus infidelibus iudicãtur, vt narrat Apostolica gesta. c. 17. Ideo Paulus resurrectionẽ mortuorum cõmemorãns patuit Atheniẽsium cachinis. Et. 1. Cor. 15. Paulus in hac re admonẽda vehemẽter insudat. Imo & dñs ipse, scãtã Sadducæorũ proprio ore apud Matt. 22. cõuulsit & resurrectionẽ mortuorum diligenter ex scripturis veteribus ostendit. Deus em̃ nõ est mortuorum, sed viuentium Deus. Ob hæc causam hodie Ch̃rus Dñs triduo somno mortis decussio, à morte in vitã nouã, vitã gloriosam euigilat: vt qd̃ in sc̃tis suis gerendũ erat, in semetipso iã gestum esse crederetur. Surrexit ergo Dñs, vt qualis sit nã futura resurrectio in semetipso primo paradigma exhiberet. Et vt oli Ioseph patriarcha ille, educt⁹ de carceris ergastulo in qd̃ ex falso delatus crimine coniectus fuerat, de carcere extrahitur, & Aegyptiorũ princeps cõstituitur. Ita Ch̃rus à muliere. i. Synagoga (quã generationẽ malã, & adulterã Dñs vocat) falso delatus, corã Põtio Pilato, quippe Phariseorum & scribarum affectibus corruptissimis nõ cedebat, morti Dñm adegerũt & in carcerem sepulchri coiecerunt. At verò victor surgens de fu-

nerẽ, princeps à Deo patre super oĩa visibilia & inuisibilia cõstituitur. Quãobrẽ & ipse post cõlestẽ adeptã de hostib⁹ victoriã, data est, inq̃t, mihi oĩs ptãs & in cõelo, & in terra. Et sicut Banaias ille fortissimus subrigẽtib⁹ niuib⁹ descendit in cisternã, & leonẽ inibi latẽtẽ occidit. 2. Reg. 23. ita Ch̃rus fortissimus sub mortis algorib⁹ descendit, in cisternã, hoc est inferos penetrauit, q̃bus nulla cisterna pfundior, & leonẽ inibicubãtẽ Satanã interemit. Quo interẽptõ in ore eius inuẽtũ est apum examẽ, sicut Sãson aliqũ in mortuo leone offenderrat. Eteĩm quos captiuos tenebat Satanã facti patres, instar apũ erãt. Nãq; tãtis per dũ vitã egerũt mortale, dulcedinis opera Deo gustãda exhibuerũt. Neq; in ore Satanã (qd̃ inferus est) sc̃torũ aĩx detinebãtur cõclusã, qd̃ culpãrũ essent noxa aliqua cõstrictã: sed qanõ dũ Banaias nã Ch̃rus, in cisternã illã potenter descendit, vt leonẽ rugientẽ Satanã suffocaret. Et illud rursum quod Esai. 2. s. c. inuoluto olim prædixerat sermone perspicuẽ cõpleuit hodie Ch̃rus. Et cõculcabit (ait) eã pes pauperis, gressus egenorũ, semita iusti recta est, re-ctus callis iusti ad ambulãdũ. Hãc enim cisternã, q̃ denarrauimus pes pauperis calcauit, illius inq̃ qui cũ diues esset p nobis egenus factus est. Nã pede cõculcauit Ch̃rus Tartara, vt ecclesia canit hymno paschali & egenorũ gressus quis alius est, q̃ sc̃torũ patrũ, q̃ Ch̃ri virtute vegeti, infernũ quoq; proculcarũt. Semita Ch̃ri qua descendit ad inferos fuit recta, re-ctusq; callis ei⁹. Nãq; via recta breuissima est at Dñs infernas terrẽ penetrauit partes. Et rursum Esa. 27. In illa die visitabit dñs in gladio suo duro, & grãdi & forti, super leuiathã serpẽtẽ ve-ctẽ: & super leuiathã serpentẽ tortuosum. Et occidet extũ, qui in mari est. Nã descẽdẽs ad inferos visitauit aduersus Satanã, (qui serpẽs est antiquus, & tortuosus) qui seducit terrã, & sua lubricitate humanũ demẽtauit genus. Hũc igit in gladio forti, & duro, visitauit dñs. Quia sua potestate diabolicas fregit vires: & victos suos de tenebris

Cur dotib⁹ gloriõsis exornãdi sancti.

Ad Hebr. 9.

Matth. 22. Sadduceine gabãt resurrectionem.

Figura ex Gene. 41. exponitur.

Matth. 12.

Mar. 16. Typus ex libio regum.

Typ⁹ ex libiudi. 14.

Locus Esai infugiter exponitur.

2. ad Co. 8.

Esaiã locus exponitur.

Zach. 9.
Iud. 16.

nebris in admirabile lumen suū subduxit. Legimus quoq; in libro Iudicū Sāsonē Iudaicā gētis illustrē Iudicem, meretriculā adamasse Gazem, illiq; hæsisse. Quare hostes illius Philistēi Gazā ciuitatē obdidisse feris, & Ianuis, Sansonē vero (infidijs cognitis) media surrexisse nocte, vectesq; cōfregisse vr̄bis: & portas euulsisse, suisq; imposuisse illas humeris, & hostilem de mū euasisse manū. Id qđ typus est Dñicæ resurrectionis. Ch̄sus nanq; Sāsonis illius instar humanā amauit naturā: illiq; tamet si Sct̄o copulatus est cōnubio. Hostes vero Dñi, qui alij sunt nisi Pharisei, & scribæ quorū opera & industria pessima, morti insons adiudicatus est: & sepulturæ traditus, quā lapide grādi clauerūt, & militari custodia obmuniuerūt? At vero neq; lapidis magnitudo, neq; militaris Iudeorū custodia, Sāsonē nr̄m quo minus gloriosus à mortuis surgeret, prohibere potuerunt.

Typus ex
lib. Iudicū.

Dominus re
surgēs suū
penetrauit
sepulchrum

Nā præfurgentis timore milites exterriti sunt: & mulieres quæ visendi sepulchri gratia venerāt lapidē reuolutū, ex ægelica manu offēderūt. Quod tñ nō reuolutū resurgēs Dñs penetrarat, & infernos vectes, atq; portas cōfregit, beatissimas patrū aīas, sua diuinitate à vetusto carcere liberās. Sāctæ igitur scēminę Sāsonē verū (qui cruce veluti mādibula a fini vtēs, diabolū & angelos eius prostrauit) dormiētē putabāt, cū mortuis: proindeq; inter mortuorū sepulchra Dñm anxia quærebāt sollicitudine. At angelico admonētur oraculo. Noli te (inqt) timere vos (scio em̄ quod Iesum, qui crucifixus est, quæritis) surrexit nō est hīc. Overē nūquā fatis laudatā scēminarū harū deuotionē ardētissimā in Ch̄sm. Sub nocturnis em̄ illisq; pfundissimis noctis tenebris iter ad dñi sepulchrū adornāt, nō de cōmeatu pprio aut d̄ nocturnis timoribus cogitāt: sed aromata parāt, rurū vncturę dñi corp̄. At quò p̄gitis br̄ssimę? Nihil tractatis apud vos metipfas, de custodibus armatis, qui sepulchrū Iesu obseruāt, vbi arma v̄sa, vt cū armatis hominibus cōgrediamini? An vos inermes creditis armatos mi-

Mat. 28.
Mar. 16.

Feminarū
sanctarum
laudatur de
uotio.

lites superaturas? De lapide reuoluēdo agitis, & de militibus fugandis nulla vobis cura? Fugandi sunt primo custodes, sigilla deinde referāda sepulchri, recludendū est tādē sepulchrū. Et horū nulla apud vos ratio subducitur: sed pergitis ad vngēdū dilectissimi Dñi corp̄? Et interim ad te ò Magdalena meus dirigat sermo, dicito mihi, an nō vt certa de resurrectione tui magistri esses, satis tibi fratris resurrectio erat, quē iā quadriduanū & sc̄tētē a sepulchro Ch̄si clamore imperāte excitatū proprijs oculis vidisti? Et rursus ad pedes Ch̄si prouoluta, lachrymisq; suffusa, veniā impetrasti delictorū, & quid nō credis potētē donare tibi culpas, posse quoq; & superare mortē, siquidē culpa velut aīæ mors est, quę lōge corporis supat mortē? Quid ploras o Maria ad monumētū assistēs? Tecū volue & attētius cōsidera veterē errorē iā discessisse, eccē noua facta sunt oīa. Tu ergo & sodales tuæ nolite iā quærere viuētē cū mortuis. Nō em̄ hic mortuus, quales alij q̄ inuiti à morte tenētur, hic autē vtroneus moritur, & ideo potētissimē mortis fræna soluit. Memēto diligētē Esai. prædixisse hūc mortuū potētissimū insinuās præcipitabit in mōte isto faciē vinculi colligati, super omnes populos. Vinculum autē colligatus morte nullū esse puto quā Ch̄sus resurgēs ex mortuis, præcipitē æterno dedit. Quā obrē nō estis ò sacratissimæ scēminę à rēphēsiōne liberæ prorsus, quippe quę Dñi verborū oblitę estis, id qđ vobis angelus obiecit. Nāq; recordamini, ait, qualiter loquutus est vobis, cū adhuc in Galilæa esset dicens, Quia oportet filiū hoīs tradi in manus hominū peccatorū, & crucifigi, & tertia die resurgere Luc. 24. Et quāquā Matt. 28. mulieres accessisse, & Dñi resurgētis tetigisse pedes, cōmemorat. At Ioā. 20. Mariā repulsam à Dño denarrat. Noli ait, me t̄gere, nōdū em̄ ascēdi ad patrem meū. Vnde adnotāte Hiero. q. 5. ad Hediā, quia incredula Magdalena persistebat idcirco errore est delusa, putās Ch̄sm hortulanū esse. Quā alioq; formā verē nō ge-

Ioan. 11.
Luca. 7.

Ioan. 20.
Esai. 26.

Cap. 25. M
notandum
- solam
- hinc
- ortus
- q. 200

Ioan. 20.
Notandum
Hieronymus

Lucæ. 7.

rebat Dñs. At Magdalena ex rei subito à se visæ miraculo attonita, Chrm hortulanũ credidit esse. At dices, Ecquid quæ Dñm moriturũ tãgere meruit, iã aeterno victurũ ne tãgat repellitur? qđ enim incredulã fœminã attactu suo Dñs arceret, nimirũ, q̃ppe incredulitas ne tãgeret Dñm causã præstabat. At quæ iã dñm agnouerat surrexisset, & præsentia rediuiui Chri clarè testata est dicēs, Rabboni, cur arceĩ à pedũ osculis? At fortassis etiã si fidẽ resurrectioni dñicã iã præstitisset, at nõ profus præstabat, vt præstare oportebat. Etem forsitã resurrexisset à mortuis Chrm, eo mō quo fratrẽ suũ, in animũ induxerat suũ. Frater aut̃ eius Lazarus resurrexit à morte, casurus tñ rursus in mortem. At verò sincera nõ erat fides hæc: nõ plena fides, imo corrigẽda erat hæc fides, quippe credẽdum erat ita surrexisset Dñm, vt ãplius illi mors nõ dñaret: cuius tãdẽ fidei, cõpos facta Magdalena, cũ alijs quoq; mulieribus, in pedũ Chri oscula ruēs, nõ est passa repulsã etiã si Matthæus generatim de mulierib⁹ loquat̃ Sub qua generalitate Magdalenã cõprehẽdere, quis vetabit? Tetigit ergo Dñi Morturi pedes, q̃a flagrabat amore: at victuri æternò à tãgẽdis arcetur pedibus, nõ quia iã tepuerat, aut nõ flagrabat amore, quo solebat, imò fortẽ amoris maiorib⁹ quã pri⁹ estuabat flãmis, at q̃a ad fidẽ sincerã d̃ dñi Iesu resurrectioni diuinitus instruẽda erat, idcirco arcetur, donec vberius accedat instructa. Et quãquã fœminã hęc in principio incredulam, vt Apostoli mētẽ gerebãt, nõ tñ ea duritiẽ cordis incredulã erãt, vt apostoli, q̃bus Marci. 16. Dñs incredulitatẽ & duritiã cordis, vitio vertit. At nimia tristitia absortã mulieres incredulã erãt. Et tñ etiã si fidẽ deposuerũt cõterritã, & mœrore profundo demersã, at amoris sui erga Chrm nõ tepuerũt incẽdia, quippe studiofissimẽ Dñi sepulchrũ petũt, & quẽ reuiuisce nõ sperabãt, vngere saltẽ studebant. Et q̃a iã corpali tãti magistri præsentia erãt destitutã, saltẽ funeris præsentia solari curabãt. Porrò q̃a dñi præceptũ est, quæri

Ioan. 11.

Matt. 18:

Maria Magdalena cum cæteris fœminis ad fidẽ resurrectionis paulatim sunt p̃moræ.

te & inuenietis. Mulieres, quæ exequẽtissimæ in quærẽdo extiterunt, & primæ quæ studiosẽ quæsierũt gloriosẽ primẽ inueniunt. Et Iesu Chri coruscãs resurrectio suo splendore, micãtibusq; radijs fœminas primo illustrauit, q̃ viros. A Equũ em̃ vt quas Chrus suæ mortis causa d̃solatissimas aspiciat suæ resurrectionis gloriosa lætitia anteq̃ apostolos, eximiaq; cõsolatiõe afficeret. Vñ tu mecũ obserua, si Magdalena prima fœminarũ Dñm vidit, primã quoq; in feruore amoris, in sollicitudine quoq; quærẽdi Chri extitisse credere par est. In qua em̃ mẽsura illa metiebatur Chri rẽ, in eadẽ quoq; illi à Chro remẽsum est. Excipe deiparã virginẽ, quã primo sol iustitiæ mortis nubilo deposito, sua luce perfudit. Id qđ ab euãgelistis testatũ nõ est: quia fidelibus perspicuũ futurũ illud persuasum habebãt. Etem si ancillis & dñi pedisequis mulieribus, Dñs resurrectionis suæ gloriã ostẽdit, quid qđ & matri, & Dñatrici mulierũ oĩum eadẽ gloriã añ oēs ostẽderet? Quãquã enim vt dubiã fidei mederetur Chrs, nihil opus facto erat, genitrici suæ se præbere viuũ (q̃ppe in fide resurrectionis mater dñi hæsitabit nõquã) at q̃a maiorĩ occupabat virgo mœstitudine q̃ ceterẽ mulieres, idcirco resurrectionis gaudijs ante oēs à Chro præueniẽda erat. Sed q̃s resurgẽtis & noua luce fulgẽtis Chri suauissima cum diua matre colloquia denarrare poterit? Fortassis em̃ hęc quæ subiũgã aut alia similia colloquij diuini erãt verba. En tibi, aiebat natus, ò mater pudicissima optatissimus tibi adsum: & victor triũphali trophæo accedo. Lachrymẽ tibi iã sistẽde sunt, gemitus arcẽdi, dolores mortis cõpescẽdi: q̃a quẽ vidisti vulneribus sauciũ clauis cõfrixũ, læcea pforatũ, & opprobrijs deniq; saturatũ, adsum iã resflorescẽs, adsum immortalis vitẽ, & cõpos & autor. Vt iã te ad thronũ gloriæ meæ, paulo post deducẽdã credas: & oĩbus angelicis choris te præ excelsẽ præferẽdã, à me certa ducito fide. Cui euestigio gratulã plusq̃ credi possit mater, & tota incredibili exultatiõe hilare scens,

Matt. 7. Mar. 4. Christus gloriõsã matri apparuit p̃mo.

Colloquia melissua Christi resurgentis cõ matre.

scēs, Tibi laus, inqt, ò nate, tibi clarissima sit gloria in sempiternū: quia me tua morte iā desolatā, & meritissimè de tua resurrectione anxīā, tua resurrectione me modo beas, meq; eximiè lætificas. Neq; em̄ mevnq̄ huius rei spes fefellit: sed quē mortuū vidi & fleui, resurrecturū certo tenebam. Neq; sola ego tanti solatij particeps sum, sed & cœli exultāt, quos occlusos iā pridē fidelibus, iam patentissimè referas, atq; cœlorū gaudijs, terrenus quoq; se sociat orbis, q̄a te redēptorē suū rediuuium habet. Sed obsecro ò nate vt trepidantia tuorū fidelīū corda in tua fide stabilire velis. Hæc virgo fā candidissima, & q̄s talia fando, prouolui ad Ch̄i resurgētis pedes nō credit, vt illos & teneret & oscularet̄.

¶ Nam verò si beatissima atq; florētissima virgo Maria hui⁹ festiuitatis celeberrimæ gaudij primitias sortita est, si cæteræ mulieres, si Apostoli, si discipuli Dñi, si cœlū & terra exultāt, inertes vtiq; & infœlices erim⁹, si tātis gaudijs nos sociare negligamus. An nō gaudēdū erit, q̄a surrexit Dñs verè & apparuit Simoni? an nō gaudēdū, q̄a resurrectio Christi n̄ra est iustificatio? **Docete nāq; Paulo mortu⁹ est ppter delicta n̄ra, & surrexit ppter iustificationē n̄ram. Vt quēadmodū ipse surrexit per gloriā patris, ita & nos in nouitate vitę ambulemus. Ch̄us etem̄ corpore duntaxat surrexit à mortuis: nos verò per eius resurrectionē & mente à peccato surgimus, & corpore tādē à sepulchris surgemus. Sed huius posterioris resurrectionis (quæ erit corporalis & beatitudinis humanę cōsummatio) frui non dabit̄, nisi prioris (quæ est mētis renouatio) in præsentia primū, fruamur. Quā Paulus insinuās docebat, Si cōsurrexistis cū Ch̄o, quæ sursum sunt quærite, quæ sursum sunt sapite. Is igit̄ cū ch̄o modo surgit, q̄ iacēs in pct̄orū puluere, expergiscit̄, qui rursus peccati veterno occupatus ita euigilat, vt à Ch̄o illuminēt, Pauli illud fecū iugiter cōmemorās, surge q̄ dormis, & exurge à mortuis & illumina bit te ch̄us. Aīa nāq; pressa culparū mor-**

te & vetustate pct̄i curuata, corpus renouatū gloriosa resurrectione habere nō poterit. Nāq; & si resurgēt oēs cū corporib⁹ suis, nō tñ oēs beata immutatione immutabunt̄, sed solū ij, qui in fide, charitate, & spe Iesu Ch̄i, cursum vitæ cōsummauerūt. Id qđ Ecclesia vt nos admoneret, ante q̄ paschalia festa celebret, quadragesimalia ieiunia atq; lamēta præmittit. Quia nemo paschalis gaudij verè cōpos erit, qui primo peccata nō luxerit sua. Et Dñs Mariæ Magdalenæ illachrymātī, iuxta sepulchrū apparuit: quia resurrectionis gloria illis donāda est, qui lachrymis suis ppria delicta absterferūt. Quod vero Dñs illachrymātī Mariæ hortulan⁹ visus est, & discipulis pfificētibus in castellū peregrini formā ostēdit, & eisdē ppriū tādē ostēdit vultū, nō segniter cōsiderādū puto. Hortulani em̄ laborātis forma est, vt peregrini pfificētis. Proprij aut̄ vult⁹ ostēsiō pacificū & immotū statū hoīs demōstrat. Egre giē igit̄ flēti mulieri hortulanus visus est Dñs. Qm̄ flētiū pprias culpas est, olitorū imitari man⁹: qđ est terrā multo colere suadere, vt fructibus opratis frui suo tēpore liceat: id qđ pœnitentiū est. Quibus pct̄orū spinas, atq; tribulos ex purgare, & à ppria cōsciētia reuellere incūbit, vt Spūs sc̄ti fructibus vesci liceat. At nulli alij cōmodius pfificunt̄, q̄ ij, q̄ de virtute pgrediunt̄ in virtutē. Et per virtutis gradus sensim veluti per scalā, ad p̄mia pmouent̄ æterna. Cū quibus dñs suauissimè vescit̄, vt quōdā cū discipulis illis, quos iā dicebam⁹ **Luc. 24. Isti pfificētes, qui in via Dei in dies proficiūt sunt, q̄ digni habent̄ vt à Christo Iesu scripturæ, id est, diuinorū secretorum arca na, referent̄. Qm̄ quo magis fideles in via Dei proficiūt, eò magis mētis oculos illustriores assequunt̄. Cui rei ipsa attestat̄ veritas Ioā. 8. Sivos (ait) māseritis in sermone meo verè discipuli mei eritis: & cognoscetis veritatē. Qui em̄ proficiunt in cœlesti itinere, verè manent in sermone Christi. Quia sibi aduersantia ne in via dei festinē progrediant̄ superāt. Et isti cognoscūt ve-**

Cur quadragesimalia festis paschali bus præmittitur.

Ioan. 20.

Lucæ. 24. Cur Dominus in hortulani specie videbatur: Magdalene

Quales proficiētes sunt in via Dei.

Gaudia Dominice resurrectionis sunt generalia.

Lucæ. 24.

Roman. 4.

Rom. 6.

Christus surrexit corpore nos mente & corpore.

Coloss. 3.

Cur domi
nus peregrini
na exhibuit
discipulis
formam.

1. Ioann. 3.
1. Cori. 13.

Luce. 24.

Ioann. 14.

Ioann. 20.

Huius placi
ti est Alber
tus Magn.
cō. ad Ioā.
ca. 20. & vo
cat Ricar
dū in eandē
sententi.

ritatē, vt & discipuli duo illi dñm cogno-
uerūt, quē prima frōte cecitate obducti ne
sciebāt. Cōmodē ergo dixim⁹ hmōi Chri
stū peregrinā demōstrasse formā. Nanq;
isti se iam peregrinos fatent: vt Paulus de
sc̄tis patribus ad Hebr. 11. meminit. Cōfi-
tētes (ait) q̄a peregrini, & hospites sunt su-
per terrā, & Iacob se aduenā & peregrinū
cōfessus est, vitāq; q̄ ducebat molestā pe-
regrinationē esse testatus est Gen. 47. Et
Petrus eos, quibus scripsit aduenas cōsultē
vocat, atq; peregrinos. 1. Petr. 2. Et demū
Paulus, Dū sumus in corpore (ait) peregrini
namur à dño. 2. ad Cori. 5. Quā ppter qd
mirādū erit, si sanctis suis Ch̄sus peregrini-
nis peregrinū quoq; vultū obiecerit? Por-
rō q̄n huius peregrinationis iter absolutū
iā fuerit, tūc Deus sc̄tis suis in ppria appa-
rebit forma. Quia cū apparuerit similes ei
erimus, & illū videbimus sicuti est. Flēdū
ergo primo cum Maria, dein cū discipulis
proficiscēdū: vt tādē beata & immota pa-
ce fruamur, q̄ Ch̄ri resurrectio nobis ho-
die pollicet, & donabit tādē. Quā obrē &
post resurrectionē suā Ch̄sus in medio A-
postolici stās collegij, dixit, Pax vobis. Et
em̄ etiā si priusq̄ à mortuis surgeret, iāiā
moriturus, Pacē, dixit, meā do vobis, at fa-
lutatione pacifica nō est Apostolos suos
psecutus, nisi post resurrectionē suā: vt fa-
cile insinuaret, cōpositā esse iā Dei & ho-
minū pacē. Quia ipse Triūphator à mor-
tuis surrexerat. Rursum Sp̄m sanctū re-
mittēdis peccatis dedisse, nisi post resurre-
ctionē nō legimus. Nāq; qui à peccato nō
surgit respiscēs, remissionis gratia nō do-
nabit. Ideoq; post triūphū de morte acce-
pto, suos Apostolos remittēdorū peccato-
rū potestate donat. Ioā. 20. Tametsi non
defuerūt viri literatissimi, q̄ potestātē hāc
nō culpā remittēdā sed relaxādā pœnā
tradiderūt esse. In quorū sententiā non eo,
sed yniversalē illā potestātē cēseo Apосто-
lis à Ch̄so (vt verba dñi prāfererūt) colla-
tā, & donādi culpas, & donādi pœnas: vt
alibi à me disputatū est super. 4. Sētē. libr.
Si ergo Ch̄ri resurrectio Sp̄m sanctū no-

bis cōciliat, si scelera nra relaxat, si pacem
nram cū Deo cōponit, quid nobis restat
nisi à peccatis mūdare mētē, vt triūphato-
ri Ch̄so dignē occurramus, ne obiurgatio
ni pateam⁹, illi cui Miphiboseth aliq̄n pa-
tuit, q̄ reuertēti Dauidi in pace (adepta de
Absalone victoria) descēdit in occursum
regis illotis pedibus, & intōsa barba, & ve-
stibus nō lotis: indigno vtiq; apparatu, &
ignobili pōpa, pro tāti regis occurso, pro
tamq; festiua regis victoria. Talesq; & ij
sunt, qui paschali hac solēnitate regi regū
Ch̄so de Satana triūphāti, (q̄ est vel vt al-
ter Absalō regnū Dei qd̄ est Ecclesia con-
turbās) occurūt tñ Ch̄so illotis pedibus. i.
immūdis referti cogitationibus, & intōsa
barba. Quā cū sit virilitatis insigne, ijeā
intōsam habēt, q̄ flaccescētes, peccatis se
submitūt: vt & illi immūdas gerūt vestes
qui corruptis verbis fideiū oculos lēdūt,
& corruptis sermonibus pias offendūt au-
res. Quā oīa à nobis abstergenda sunt: si
tñ dignē tāte celebritati hui⁹ diei interesse
volumus. Quā quidē ipsemet Ch̄sus re-
surgēs. 40. diebus cum discipulis suis cele-
brare voluit: cuius instar Ecclesia totidem
diebus illā venerat & colit, vt illā testatissi-
mā fidelibus relinqueret. Ideoq; hoc die-
rū spatio apparuit, & collocutus est cū di-
scipulis suis, adeo vt ostēderet manus, & la-
tus, fixurasq; clauorū, vt de tā arcano my-
sterio infidelitatē p̄fus abigeret. At pro-
pta est disputatio si mortui incorrupti re-
surgēt tradēte Paulo, igit̄ dñs incorruptis-
simus surrexit. Quid ergo est, qd̄ fixuræ
aut foramina clauorū, & lāceg, in corpore
dñi supersunt? Foramē nāq;, corporis cor-
ruptio est. At lectio Græca nō fixurā ha-
bet, sed figurā: typon, enim habet. Et ex
lectione hac dubiū aliās graue submouet.
Etem̄ in corpore Dñi nō vulnera, sed vul-
nerū extāt vestigia. Et ita sentit Theophi-
lactus q̄ vestigiū legit: etsi Cirilus fixuras
legit vt trāslatio vulgata. At vero vestigia
vulnerū cicatrices appellant. Quā quidē
etiā si in corpore gloriososuperstitēs sint,
corporis gloriā nō scēdāt, sed poti⁹ ornāt.

Typ⁹ ex li.
2. Reg. 19.
exponitur.

Intōsa bar-
ba & fordi-
de vestes
quid deno-
tant.

Actor. 1.

Dies resur-
rectionis
quadraginta
diebus cele-
bratur à do-
mino.

1. Cori. 15.

Aduertēda
Euangelica
disputatio.

Sunt

Quid in Christo clauorum fixa
 Sūt em cicatrices istæ in Chro ceu lineæ
 quædã indiuisibiles, quæ vulnerũ protestã
 tur veritatẽ extitisse. Ita Augu. profiteti li
 bro cõtra paganos. Sciẽt, inquit, nõ vulne
 ra sed cicatrices vulnerũ, Apostolis propo
 sisse. Et ita ipse legit denarrãs Epistolam
 Ioã. Quod verò Dñs Thomæ iussit, Infe
 digitũ tuũ huc, & vide manus meas: & af
 fer manũ tuã & mitte in latus meũ. Nõ eò
 iussit, quò in foraminosum corp⁹, aut Tho
 mæ digiti aut manus, erãt infereda (quip
 pe incorruptissimũ, & integerrimũ, iam
 dñi corpus erat) sed eò dixit, quò cicatrici
 bus à Thoma inspectis (Magno Alberto
 autore) infidelitatẽ deponeret. Neq; Ioã.
 inquit Thomã ausum fuisse corpus dñi tã
 gere: at insinuat vestigijs vulnerũ visis, re
 surrectioni dñi fidem habuisse. Vnde sub
 dit, Quia vidisti me Thoma credidisti. Et
 non dixit, Quia tetigisti me Thoma. E
 tiam si D. Tho. 3. p. q. 54. ar. 4. tetigisse ex
 Leonis papæ sentẽtia astruat & Theophi
 lacto & Cirilo, idẽ placuit cõm. ad Ioan.
 quia scriptura nos non coarctat vt visum
 extẽdamus hoc loco ad tactũ, quiescẽdũ
 vidẽ in visu. Nõ em forte quispiã arbitra
 bit̃ Diuũ Thomã adeo inurbanũ & inci
 uilẽ, qui auderet in corpus Dñi, sibi collo
 quẽtis, manus ingerere suas: vt Glossa or
 dinaria tradidit. Neq; rursus adeo tena
 cẽ & infidelẽ, vt tactu beatissimi corporis,
 egeret, vt se ab infidelitate subduceret.
 Cui satis videbat̃, vel cicatrices sacrorum
 vulnerũ inspicere, vnde resurgẽtẽ eundẽ
 qui crucifix⁹ fuerat, colligeret sufficiẽter.
 Quibus tñ accedit qd̃ dñs cæteris, quoq;
 Apostolis Luc. 24. se spectãdũ, & palpãdũ
 prãbuit etiã si scriptura nõ meminit quod
 palpauerit: at viderũt cicatrices manuũ, la
 teris, & pedũ. Thomæ quoq; dñs se tangẽ
 dũ exhibuit, vt illius annueret votis. Hoc
 em ipse secũ faciẽdũ decreuerat, qñ resur
 rexisset dñm à ceteris apostolis acceperat.
 Ioã. 20. Nisi videro (ait) in manibus eius fi
 xurã clauorũ, &c. Et fortassis inspectis ci
 catricib⁹ à tactu abstinuit. Et si Leo Papa
 illũ tetigisse doceat nõ ad pfectũ suã, sed

nostrã fidei. Et demũ siue tetigerit, siue
 nõ tetigerit scriptura nõ apertẽ cõmemo
 rat, neq; de Thoma neq; de cæteris Apo
 stolis. Qui oēs nõ increduli erãt ex animi
 prauitate (vt sunt hæretici) sed ex nimia
 nouitate reitãtæ q̃ videre desiderabãt de
 territi, fidẽ Dñi resurrectioni non præbe
 bãt. Idcirco mulierũ testimonia, quæ cum
 oculata erãt, & à dñi pedisequis, & incor
 ruptis imo sanctissimis foeminis exhibita,
 erant vtiq; nõ pœnitẽda testimonia, & di
 gnissima, quæ ab Apostolis reciperentur.
 Quæ alioqui visa sunt ante eos tanq̃ deli
 ramẽta, quã obrẽ dignissimi fuerunt Apo
 stoli qui à Dño obiurgarent. Ideoq; illos
 duros, stultos, tardosq; ad credẽdũ dñs iu
 stissimẽ vocat. Quippe Dñi resurrectio
 credẽda erat ab Apostolis, cũ q̃a oraculis
 extabat pphetarũ, Viuificabit post duos
 dies. Vaticinat⁹ em fuerat Oseas, Et tertio
 die suscitabit nos, & viuemus in cõspectu
 eius: tũ qd̃ ex sacris tenebãt Apostoli co
 dicibus, quosdã olim suscitatos iã fuisse, à
 morte in vitã ne insolẽs prorsus dñi recẽs
 resurrectio haberẽt. Deniq; ab ore magi
 stri didicerant, tertia die surrecturũ à mor
 tuis. Dñs autẽ quæ est eius erga homines
 clementissima dignatio, illorũ infirmitatẽ
 se attẽperãs, semetipsum tãgẽdũ & spectã
 dũ, prõptissimẽ præstitit. Palpate (inqt) &
 videte, q̃a sp̃s carnẽ & ossã nõ habet. At
 vero multorũ extat sententia, si nõ alij A
 postoli dñm tetigerũt, certe Thomã teti
 gisse. Id qd̃ potuerit fieri quis inficiabit̃,
 etiã si sacra euãgelia nõ exprimãt, nõ solũ
 Thomã potuisse tãgere q̃netiã & ceteros
 apostolos? Neq; arbitror in his cõtẽdẽdũ,
 esse ad modũ, modo icõcussum apud nos
 corpus gloriosum Iesu Chri citra corrup
 tionẽ vulnerũ surrexisse, sed trophæi
 tñ (quod probabilius mihi est) notas atq;
 vestigia à sepulchro secum cõuexisse, vel
 si discõtinuatio aliqua est illam citra foedi
 tatem opertam esse lucis eximia refulgen
 tia vt Tho. arrisit, crucis tñ notas vsq; mo
 do asseruatas retinet, & retinebit. Vt san
 cti Martyres Christi, quando corpora re
 fument

Apostoli nõ
 fuerũt incre
 duli ex ani
 mi peruica
 cia aut pra
 uitate.

Osee. 6.
 Tres causæ
 quare iuste
 obiurgãtur
 à Domino
 Apostoli.

Luc. 24.

Ad Ioan. c.
 20.

Num Tho
 mas tetige
 rit dominũ.

fument sua, martyrijq; gloria coruscabūt, illa quoq; vestigijs suorū tormentorum & martyrij insignita clarissimè referēt. Quæ erūt tanq̄ æternū propriæ victoriæ & memoriale trophæū. Quanq̄ scio Cirilū (qui vt diximus fixuras legit) credidisse Dñm (qui alioqui corpore incorrupto surrexit) ex dispēsatiōe quadā cū stigmatibus Apostolis suis corpus suū demōstrasse, & latere aperto, & manibus & pedibus, & nō solū illis, quin & Angelis ascēsurus iā in cœlū: & indicat Esai. 63. dicētē, Quare ergo rubeū est vestimētū tuum? & Zacha. 13. Quid em̄ plagæ istæ in medio manū tuarū. Quæ interrogationes sūt Angelorū, Christo factæ. Neq; Theophilactus plurimū abhorre videt à Cirili placito. Moto em̄ dubio p̄dicto, respondet per attēpationē ad Apof. infirmitatē surrexisse dñm habētē signa crucis, & vulnera: tametsi in alia re discrepet. Cirilus nāq; credit Thomā nō ex infirmitatē icredulū, sed p̄gaudio: vt & cæteri Apostoli. Lucæ. 24. At Theophilactus incredulum ex infirmitate putat: cui sub scribo. Iā vero vt ad pristinum redeamus coax. ¶ Certā iā, illamq; vehemētissimā sp̄e de ventura mortuorū resurrectione nos cōcipere oportet, & qđ prothema nostrū proloquit, Viuent mortui tui, interfecti mei resurgēt, inconcussa fide retinere. Quanq̄ em̄ naturæ ordo resurrectionē mortuorū nō teneat, imo contra doceat à perfecta priuatione ad habitū impossibilē esse regressum, vt à cæcitate in visum, à surditate in auditū, à morte deniq; in vitā: verū Ch̄i resurrectio nostrā admonet resurrectionē. Et quia ipse resurrexit, & nos itidē resurgem⁹. Et sicut in Adā oēs moriunt: ita & in Ch̄o oēs viuificabuntur: vnusquisq; in suo ordine, primitiæ Christus. Vt ergo peccatū primi hominis sua cōtagione oēs homines inficit. Quare mors in oēs s̄ruit homines, Paulo testāte ad Rom. 5. Per vnū hominē peccatū in hūc mūdum intrauit: vt per peccatū mors, & ita in oēs homines mors pertranst: in quo oēs peccauerunt. Vt ergo à pri-

mo in cæteros homines mors deriuat, ita à Ch̄o vita. Cæterum quosdā viuificabit Ch̄us ad vitā, alios verò ad mortem. In Ch̄o ergo viuificabunt oēs, q̄a per Christi virtutē resurgēt oēs. At sancti resurgēt vita gloriosa potituri, impij verò miserimā passuri. Id quod Pau. 1. ad Cor. 15. innuit dicēs, Oēs quidē resurgemus, sed nō oēs immutabimur. Etiā si locus hic Pauli Multifariā legi: nēpe hoc modo dudū indicato, quem vulgata habet editio, & alio modo, quē Græca habent, in hæc verba, Oēs quidē nō dormiemus: sed oēs immutabimur. Et vtrāq; lectionē Hierony. indicat ad Mineriiū, & Alexādrū. Et grandis iā se p̄dit quæstio si lectioni posteriori hærendū esset, nū resurgēt oēs, aut viui à vita mortali, rapient in vitā immortalē? Nā verba Pauli hoc præferūt, Non oēs dormiemus. Dormire em̄ in scriptura nonnū quā mortē significat. Igit̄ nō oēs dormiemus, perinde est, ac si diceret, Nō oēs moriemur. Et Hieron. ad Marcellā scribens. q. 3. palā affirmat, quosdā tūc viuos, transformandos ad gloriā immortalē. Et Pauli verba ad Thessal. 1. c. 4. hoc idē spirare videntur. Hoc em̄ vobis dicimus in verbo Dñi: quia nos, qui viuimus, qui residui sumus, in aduentu Dñi. &c. Et quibusdā interiectis, deinde ait, Nos, qui viuimus, qui relinquimur, simul rapiemur cū illis in nubibus obuiam Ch̄o in aera: & sic semper cū Dño erimus. Quæ Paulus dixit eorum nomine, quos dies ille postremus viuos deprehendet. De quibus Augusti. libr. 20. de ciui. c. 20. inquit, Existimemus etiam illos, quos hīc viuos inuenturus est Dñs, in ipso paruo spatio & passuros mortem, & recepturos immortalitatē. Credit em̄ oēs morituros, quanq̄ non oēs redigendos in puluerē, sed in ipso raptu, quo viuētes, obuiā Christo rapientur, de mortalibus corporibus exituros, & ad eadē mox immortalia facta redituros. Id quod Ambrosium sensisse puto. Tu magistrū lege. dist. 3. & 40. 4. lib. Sententiarū, & Erasmicas annotationes in Epistolā ad Corint. c. 15. Ego

vero,

An sint fixuræ clauorū in manibus domini modo differitur & quo modo.

Apostoli quomodo increduli.

1. Cori. 15.

ut bini
Vt ab Adā deriuatur mors peccati in homines ita à christo deriuatur vita gratiæ.

Locus Pauli differitur.

Obserua diligenter ex varia trāslatione cōtra uerfiam.

Num resurgēt omnes differitur.

vero, vt paucis ré absoluã, cū Diuo Augu-
sentio, & omnes morituros, & oēs quoq;
uiuificãdos, & non omnes beata immuta-
tione immutãdos. Cuius resurrectiõis di-
ferimẽ nõ solū Paulus verbis sæpẽ expref-
sis docuit. Omnes quidẽ (inquit) resurge-
mus: sed non omnes immutabimur, quin
etiã & Christus apud Ioã. 5. nõ filuit. Ve-
nit hora (inquit) in qua õnes, qui in monu-
mẽtis sunt, audiẽt vocẽ filij Dei: & qui bo-
na fecerũt, pcedẽt in resurrectiõẽ vitæ:
qui verò mala egerũt, in resurrectiõẽ iu-
dicij, idest dãnationis. Et Esaias in prothe-
mate si acutẽ discernant verba, hoc ipsum
primo insinuarat. Viuent (inquit) mortui,
interfecti mei resurgẽt, & vt palam de
sanctorũ resurrectiõẽ sermo eius habe-
retur subdit, Expergiscimini & laudate,
qui habitatis in puluere: quia ros lucis,
ros tuus. Impij vero etiã si in puluere ha-
bitãt, sicut & pij, at nõ excitabũtur ad lau-
des Deo cõcinẽdas, quin potius ad oppro-
bria in Deũ conijciẽda. Neq; rore lucis as-
pergẽtur: imo tenebris, inuoluẽtur æter-
nis. Porrò resurrectiõẽ iniquorũ nõ præ-
teriuit Esaias. Adiecit em̃ tandẽ, Et terrã
gigantũ detrahes in ruinã. Etenim gigan-
tes isti superbi sunt homines, qui terrenis
immerfi affectibus, cœlestia neq; amant,
neq; quærũt. Quos supremus iudex Chri-
stus suo iusto opprimet iudicio. Quippe
in sempiternas detrahet ruinas illorũ tu-
midã superbiã. Surgent ergo omnes: vt in
uisione illa Ezech. c. 37. rite admonemur.
Eduxit me, ait, in spiritu dñi & dimisit me
in medio cãpi, quierat plenus ossibus. Vi-
dit ergo Ezechiel ossiũ congeriẽ immen-
sam: iussitq; illi dñs de arenis, quẽ vide-
bat vaticinari ossibus, illisq; dicere, Ossa
arida, audite verbũ domini: hæc dicit Dñs
Deus ossibus his, Ecce ego intrõmittã in
vos spiritũ, & viuetis. Et quanq̃ nonnulli
ad libertatem de Babylonica captiuitate,
qua donati sunt Iudæi, hæc referant visio-
nẽ, cõtextus tñ literæ etiã generalẽ resur-
rectiõẽ admittit. Quæ fanẽ, quia naturæ
potentiã excedit propterea Dñs prophetæ

ait, Fili hominis putas ne, viuent ossa ista?
Quasi dixerit, Putas ne naturalẽ ordinẽ
tãtis pollere viribus, vt cadauera in pulue-
res redacta, & in ipsa elemẽta iã resoluta à
pulueribus suis surgere valeãt, & reuiuifce-
re? Et respõsum insinuat resurrectiõẽ
mortuorũ vim naturæ fugere prorsus, at
vero immẽsæ potẽtiẽ diuinẽ euidẽs est ar-
gumẽtũ, humanos pulueres i terrã, aquã,
aerem, ab origine mũdi cõuersos, in ossa,
medullas, cartilaginẽ, carnẽ, sanguinẽ, quẽ
prius habuerũt veracissimẽ restitui. Et vt
palã sit hoc diuini tm̃ esse operis, ait Dñs
ossibus loquens, Ecce ego intrõmittam
in vos spiritũ & viuetis. Vnde ridenda est
Platonica sentẽtia, quæ generalem resur-
rectiõẽ hominum triginta & sex milli-
bus annorũ spatijs absolutis statuebat, cœ-
lorũ vigore cõplẽdã. Plato em̃ nõ legerat
in Ezechiele, Et scietis, quia ego dñs cũ a-
peruero sepulchra vestra: & eduxero vos
de tumulis vestris, popule meus. Diuinæ
igitur virtutis est habitãtes in puluere, ex-
pergefacerẽ. Obserua tñ qđ diuino iussu
ossibus vaticinatur Ezechiel, itidẽ & spiri-
tui. Et dixit ad me (inqt) vaticinare ad spiri-
tũ, hæc dicit dñs Deus, A quatuor vëtis ve-
ni spūs, & insuffla super interfectos istos,
& reuiuifcant. Id quod apud Matth. quid
velit expressum habes. Et mittet (ait) An-
gelos suos cũ tuba, & voce magna, & con-
gregabũt electos eius à quatuor vëtis. Et
quanq̃ de cõgregatiõẽ electorũ angelico
ministeriumo exercẽda mẽtio fiat hoc loco,
duntaxat: cãterũ Angeli non solũ electo-
rum cineres, quin etiam & reproborum
seorsum cõgregabũt. Matthe. enim. 13. in
cõsummatione (inquit) seculi exhibunt An-
geli, & separabũt malos de medio iustorũ:
& mittent eos in caminũ ignis. Hinc iã tu
mihi cõsidera, quãta Dei sit sapiẽtia, quãta
q; Dei potẽtia, quæ in immẽsis aggeribus
puluerũ tã iustorũ, quã iniustorũ, tũc coa-
ceruãdis, cuiuslibet iusti, & iniusti, digno-
scit pulueres & singulorũ materiã nouit,
vt illã vniciq; sibi propriã, & necessariã
restituat. Quæ omnia in ictu oculi in tem-

Resurre-
ctio mortuo-
rũ fugit na-
turæ vires
& diuinæ
subest tantũ
potestati.

Platonis
placitũ con-
tra fidẽ est
etiã in Cle-
mẽti in Stro-
mateo suo
contendat
lib. 5. Plato
nẽ & alios
Philoso-
phos credi
disse resur-
rectiõẽ.

poris

Omnes mo-
rientur &
ideo omnes
resurgent.

Locus & vi-
sio Ezechie-
lis exponi-
tur.

1. ad Co. 15 poris momento fore celebranda Paulus docet. Istud quoque adumbratum est in Hieremia. c. 18. Surge (inquit Dominus) & descende in domum figuli. Quo descēdente secundum Domini iussum in figuli domum, ecce figulus faciebat opus super rotam : quo dissipato fecit illud vas alterum sicut placuerat in oculis eius, vt faceret. Figulus autem hic quis alius est, quàm Deus ipse, qui finxit sigillatim corda hominum? Et quod est vas nisi homo ipse, nam homines non semel Paulus vasa vocat : quæ vasa per mortem dissipantur. At figulus ipse est omnipotens, qui dissipata vasa hæc in die finali, ex eadem potētia ex qua fecerat illa, eadem rursus renouabit. Et vt hoc non superet fidem tuam, obserua hominem ex luto conditū à Deo. Qui ergo ex luto cōdidit & formauit hominem, an non poterit ex pulueribus eundem reformare? Idcirco ait, Fecit illud vas alterum. Est nāq; idē homo, qui surget, & qui mortu⁹ fuerat: & est alter homo, idem quo ad substantiam, alter quo ad incorruptionis qualitatem. Nam seminatur in corruptione, surget autem in incorruptione, quæ qualitas communis erit, & electis & reprobis, si incorruptio mēbrorum integritatem denotet. Omnes nanq; qui surgent membris integris surgēt. Fortassis dicet aliquis, Quid est, quod infideles tunc resurgent, qui interim dum viuebant capite Christo non gaudebant? Etenim si de electis tantum resurrectio credēda proponeretur, prompta esset fides, cui etiam ratio ipsa annuere videtur. (Surgēte enim capite absonum non est, membra quoque suscitanda esse) at de cæteris alijs, non inepta est disputatio. Cæterū etsi electi germanissimē sint Christi membra, reprobis interim quoq; à ratione mēbrorū prorsus non reijciūtur. Sunt enim in arbore rami virentes, sunt & aridi: sunt in vite palmites fructiferi, sunt & steriles. Sūt deniq; in corpore humano mēbra viuētia, sunt & mēbra mortua, & stupida. Electi igitur sunt, vt rami virētes in Christo, sunt

rursus vt palmites fructus feraces, sunt deniq; vt mēbra viuā. Idcirco resurrectionis gloriā cum capite suo Christo, & à capite suo, cōsequētur. De quibus Pau. Romanis scribēs ait, Quod si spiritus eius, qui suscitauit Iesum à mortuis habitat in vobis, qui suscitauit Iesum Christū à mortuis viuificabit mortalia corpora vestra, ppter inhabitantē spiritū eius in vobis. Vt enim Elias somnum sub iunipero capiēs excitatur ab Angelo, & corroboratur, vt ad mortem Dei Ore perueniat: ita & electi sub vmbra Iesu Christi obdormiētes, in die illo nouissimo, Angelis Deo ministrātib; excitabuntur à morte ad vitā: & agilitatis dote, corpora ipsorū vires assumēt, vt ad mōtē Dei qui est cœlestis patria cōscēdere valeāt sine angelica ope. At verò inter reprobos discernēdū est. Sūt enim reprobi infideles, sunt & fideles, qui iuxta normā fidei nō vixerūt. Istis prōptū erat spiritū vitalē Iesu Christi haurire: & per illos stetit, quo minus haurirēt. Fides nāq; charitati proxima est: nisi quod humana iniquitas, à charitatis consortio illā dissociat. Ab illis vero longē semotus est Christi spiritus, Quippe qui fide catholica orban tur. Verū quanquā semoti sint à fide, possunt tñ diuina opitulāte gratia Euangelio obedire: & christi mēbra effici. Vnde scolastica phrasis illos mēbra Christi in potētia tñ remotavocat. Fideles verò corruptē viuētes, sunt vt mēbra mortua, vt palmites non feraces fructus, vt rami deniq; qui tametsi arētes, fixi sunt in arbore, quousq; refecētur. Quāobrē etiam si omnes resurgent, dispari tñ qualitate resurrectio erit. Alia em̄ ratio habēda erit eorū, qui Christū credētes & amātes, diē clausērūt extrēmū, alia eorū, qui etiā si crediderūt, nō tñ amauerūt. Postremi ij sunt, qui neq; fidē, neq; charitatē præstiterunt: vt sunt infideles omnes. Sed q̄a diu iam est, q̄ hoc saxū voluimus, tēpus iā admonet, ne sermonē hūc prolixius ducamus. Hoc solū iā incalce huius sermonis vos admonitos volo, vt summa, qua poterimus diligētia præstare curemus,

Psal. 32.
Ad Ro. c. 9.

Idē surget
homo qui
fuerat secū-
dū substan-
tiā, & alter
secūdū qua-
litatem.

3. Reg. 19.

Sancti & ini-
qui fideles
& infideles
resurgent.

euremus, spiritum Iesu Christi nobis per dignam poenitentiam conciliare, ut quando dies ille nos apprehenderit vltimus, resurrectione sanctorum vitali, & glorio

sa nos dignos reperiat: ut ad immarcescibiles coronas cum sanctis obuiam Christo in aera rapiamur. Cui gloria in sempiternum.

DILVCIDATIO IN Esaia Caput vigesimumseptimum.

Damnatio
Satanæque.

IN DIE ILLA VISITABIT Dominus. Iniquorum supplicia, qualia sint futura, supra exposuerat Esaias: nunc vero de damnatione Satanæ, qui peccatorum caput est orditur sermonem.

Et sub typo leuiathan sermonem suum texit qui est piscis vastæ magnitudinis in mari, & velut aliorum piscium princeps, qui cætus

IN DIE ILLA VISITABIT Dominus in gladio suo duro, & gaudi & forti, super leuiathan

nominatur, cuius & metio frequens est in diuinis literis, quæ Satanam esse subintellexit, quæ visitandum proponit, non consolatoria visitatione, sed dura punitione. Ideo ait, In gladio suo gradi, & forti. Hactenus enim diabolus & Angeli eius, quæquæ sint à cælestibus deturbati sedibus, & à dño iam damnati: at hoc contra Satanam iudicium nondum patuit, nisi per fidem fidelibus. In die tamen finali liquidò constabit vniuersis huius draconis damnatio, quoniam Iesus Christus illam tulerit sententiam, Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Cognominat autem Leuiathan serpente, vecte, & tortuosum: serpente sane, quia sub serpentis forma, primæ mulieri seducendo se obiecit. Gen. c. 3. Vecte verò, quidam oblongum transtulerunt, nam Bariach (quæ dictio Hebraica est) & vecte, & tortuosum, & fugacem, & claudere, seu repagulantem, significat. Dicitur autem Dracones maris, qui per Leuiathan significatur, serpentes fugaces, quia ab vna

maris extremitate, in alteram fugiunt. Repagulantes verò, quia propter illorum eximiam vastitatem, videntur claudere aut obdere mare. Hinc varia est translatio apud autores. Et quæ marinorum draconum sunt propria, diabolo translative congruunt. Est enim

serpentem vectem, & super leuiatham serpentem tortuosum, & occidet cetum qui in mari est.

ipse tanquam serpens fugax: circueit namque terram, & perambulat eam Iob. 2. Etenim cum sit spiritualis substantie orbem ocysime penetrat. Rursum est claudens, aut repagulas. 2. ad Cor. c. 4. Quod si opertum est Euangelium, in quibus Deus huius seculi excæcabit mentes infidelium, ut non fulgeat illuminatio euangelij. Hæc ergo est Satanica repagulatio, mentes hominum excæcare. Et rursus serpens claudens est, quia qui facit peccatum seruus est peccati. Ioã. 8. Ita enim peccatores sub sua ditione clausos habet, ut hæc clausuram solus Deus recludere valeat: rursus tortuosus aut recuruat est draco iste, & serpens antiquus, quia quos non potest aperto ferire Marte occultis insidijs aggreditur: ut primum aggressus. est. hominem & christum subdola tetatione inuasit. Si filii dei es, inquit, dic ut lapides isti panes fiant. Cuius tortuositatem Moses non siluit. Et serpens (ait) erat callidior cunctis animantibus terre. Hinc ergo draconem Esaias vaticinat occidendum in mari. Quippe eius potestas dissipanda est in die iudicij, occidet (inquit) cetum, qui in mari est. Potestas namque diabolica vniuersa

Diaboli
propria ex
Esaia.

Gen. 3.
Matth. 4.

Satanæ potestas dissipabitur in die iudicij.

exerce-

Iob. 40.
Psal. 103.

Hoc iudicium.

Matth. 25.
Quid sit Leuiatha in scriptura.

exercetur in mari, idest in mundanis hominibus. Huius draconis mysticum excidium in Iob quoque legimus capitul. 40. Ecce spes eius frustrabitur eum, & videntibus cunctis præcipitabitur. Quo loco sub leuiathã nomine (qui draco marinus est) diabolum intellexit, & satellites eius. Quorũ spes frustrata est resurgente Domino, à mortuis, & tandem præcipitabuntur ad profundissima Tartara, cunctis videntibus, iubente Christo in die iudicij. ¶ *In die illa vinea Meri cantabit ei.* Meri significat rubedinem, aut ruborem. Vineam igitur Meri est vinea rubens ab effectu hoc sortita nomẽ, quia vina rubentia profert. Dicitio porro Hebraica, quæ hoc loco habetur, est hemer: quæ dicitio à verbo hamar originem ducit, quod rubuit significat: vnde hemer ruborem. Alij verò hemer vinum bonũ, & meracum voluerunt esse. Rectè autem Ecclesia vinea rubens est, quippe fideles, qui Ecclesia sunt, lauant stolas suas in sanguine agni. Et tota rubet, quia sanguine Iesu Christi nitet. Rursum & vinea hemer iustè appellatur, quia vinum eius vinum optimum, & meracissimũ est: quia sanguine Iesu Christi quotidie potatur. Vineam igitur Meri, vel Hemer, cantabit Domino, cuius laus est in Ecclesia sancto rum. Hanc Dominus seruat, & Angelica custodia, & diuinis illam instruẽs verbis, & sacramẽtis obmuniens, de repẽte quo potetur propinatur illi. Quippe calice domini inebriatur, & rursum aduersis sæpè diuexatur Ecclesia Iesu Christi: quia mala quæ nos premunt ad Deum nos ire cõpellunt. Ideo subdit, Ne forte visitetur cõ

tra eam. Quoniam tribulationẽ qui equo ferunt animo delicta sua purgant. Vnde Iaco. 1. Patientia opus perfectum habet. Hæc ergo vinea nocte, & die à Deo seruat: quia scripsit ille, Per diem Sol nõ vret

Psal. 110.

in die illa vinea Meri cãtabit ei.^a Ego Dominus qui seruo eã, repẽte propinabo ei: ne fortè visitetur contra eum, nocte & die seruo eam. Indignatio non est mi-

hi: ^bqs dabit me spinam & vepre in prælio: gradiar super eam, succendam eam pariter? An potius tenebo fortitudinem meam, faciet pacẽ mihi, pacẽ faciet mihi?

te neque Luna per noctem. Siue enim prospere res cum Ecclesia agatur, siue aduersè, Dominus illi adest: vt neq; prosperis esserantur fideles, neque aduersis & calamitosus frangatur discriminibus. Illam igitur custodit ab omni

malo, & eius introitum, & eiusdem exitu tuetur Deus. ¶ *Indignatio non est mihi.* Apertius reddit quod dixerat, repẽte propinabo ei. Et explicat Domini flagella, quibus cæduntur fideles non ex indignatione Dei, aut malevolentia, ortum habere: imo clemẽtiæ sunt flagella. Diuus Hieronymus per interrogationem verba hæc legit: & interrogatio est violenta. Quasi dixerit num proterui, qui addunt peccata peccatis putant apud me nõ esse indignationem? Falso putat si sic putant. Est enim apud me indignatio vehemẽtissima, quæ hoc poscit, & exigit, vt instar spinarum, & veprium, me geram aduersus impiorum turbam: quæ quasi conflictatur, & pugnat aduersus indignationem meã. Et nisi mea teneret clementia iam turbam hanc impiam, gradians super eam calcauissem, & succendissem eam pariter. Hęc est, quæ furorem meum retinet, ne fortitudinem meam ostendam, vltionem capiẽs de hostibus meis: hæc est, quæ me tràquillat, & interim pacat, quousque veniat dies ille, quo absorbebuntur impij ab ira mea. Et sunt verba Dei, vt diximus aduersus turbam impiorum. Dictiones Hebraicæ duę sunt,

Interrogatio violenta in scriptura.

Hemer ab hamar.

Ecclesia Christi rubens est vinea.

Psal. 149.

se gesserunt in aduersarios: quoniam Chrs ad pñiam illos incitauit. Audi eundem, Matthæi. 23. loquentē. Hierusalē Hierusalem, quę occidis prophetas & lapidas eos, qui ad te missi sunt: quoties volui congregare filios tuos, quęadmodū galilina congregat pullos suos sub alas, & noluit? Non ergo Dñs neque Apostoli Iudæis par pari retulerunt: imò omnē lapidem mouerūt, vt lucem euangelicā gratā haberent.

In mensura^a contra mensuram, cum abiecta fuerit, iudicabis eū: meditatus est in spiritu suo duro per diem æstus^b. Idcirco^c sup hoc dimitte iniquitatem tuam.

In mensura^a) Hebraica lectio nō habet, in mensura, contra mensurā, vt nra trāslatio: sed solum in mensura. Et loco huius, quod nra legit, cum abiecta fuerit, trāsferre quoq; possumus cum missa, aut destinata fuerit: nam verbū, Salach, destinare, & repellere, & deijcere notat. Glossa interlinealis exposuit in mensura pœnæ, contra mensurā culpæ, iudicabit. i. puniet dñs synagogā. Culpa nanq; etiam si citra mensuram sit (quippe contra Deum agit) Deus autē moderatē punit: quia citra condignū punit, hoīm pētā, quę quodāmodo infinita sunt. Cum ergo abiicit Dñs synagogā non tantas de illa quātas debebat sumpsit pœnas: quas tñ ipse dñs sumere, *meditatus est in spiritu suo duro, per diem æstus^b*. Iudæi em̄ longa iā calamitate à morte Chri premuntur, qua æstuant, vt in diebus æstiuis solent æstuarē hoies: durissime quę à Deo agi cum illis putant, cum tñ vindicta Dei de eorū infidelitate, non tanta est, neq; tā dura quanta ab illis falsò existimāt. Nā paratus dñs semper est, illatas obliuisci iniurias, & ad gremiū suę sponsæ Ecclesię recipere. Aduertendū autē loco huius, quod nos legimus mensura, Hebraicē habetur Safeach, quę dictio latitudinē, quam occupant duo sata seminata, habet pro signifi-

cato. Nā Saach, aut Seach, Satam significat tertiā continens Ephi partē. Et sensus erit in latitudine seminandi cū abijcies eā id est, dū abijcis, aut repulis eā, iudicabis eam. Quasi diceret apertius, Si tu Deus afflixeris Sctōs tuos, affliges quōdem in externorum bonorum possessiōe, qualis est latitudo campī, quę plantationibus, aut seminatioibus deputata est, quā (vt diximus) hīc mensuram vocat. Per quā vniuersa bona corporis subaudire oportebit: in quibus sctōs Dei legimus percussos à Deo, ideo ait, In mensura cū abiecta fuerit, iudicabis eam. i. ecclesiā. Legimus enim olim Iob durissimē diuino iudicio vexatū: & Satanæ traditū, vtq; torquendū in facultatibus, & corpore. Ecce (ait Deus Satanæ) in manū tua est, veruntñ aiām illius serua Iob. 2. Bonis ergo spūalibus illæsi, in corporis bonis nonnunq̄ durissimē premunt scti: vt fiat cū tentatione puentus. Et quia hoc diuino cōsilio gerit, ppterea subdit meditatus est in spū suo duro, in die æstus. Ventus nanq; vrens segetes, & plantas deuastat: ita quoque cū Deus diuexat sctōs suos, veluti ventus deurens est, quę hīc spiritū durū vocat. Spoliant em̄ non solum facultatibus, quinetiā & corporali vita. Quę oīa Deo annuente agunt: vt quo vehementius premuntur, clarius in regno Dei fulgeāt: quia tanq̄ aurū in fornace probat electos suos dñs. **Idcirco^c**) Explicat quo pergat diuinus spūs, electos suos durissimis subijciens tormētis. Scopus enim eius est, pētōrum expiatio. Et vt culpis, & pœnis absteris, a tēporalibus prælijs, quę iniqui gerunt aduersus eos, subito ad æternas cōuolent coronas. Qui verò electis iniurias intulerūt, dissimilē sortient exitum:

Seach, que Seach terra Ephi pars.

afflixeris Sctōs tuos, affliges quōdem in externorum bonorum possessiōe, qualis est latitudo campī, quę plantationibus, aut seminatioibus deputata est, quā (vt diximus) hīc mensuram vocat.

Sancti septi dicit punitur. i. a. Cori. 10.

Prover. 27.

Scopus Dei quando sanctos suos punit in spiritu suo duro.

Christus, & Apostoli in micosama gerunt ludæos.

Salach varia Hebraica denotat.

Deus punit citra condignū pœna.

Safeach quod Hebraicis.

nam vertent aut cōminuent in cineres, in
 star lapidū, ex quibus cōcinnata sunt alta-
 ria idolorū, qui redacti sunt in nihilū, vt al-
 tare illud, cuius mētio fit. 3. Reg. 13. quem
 Iosias demolitus est. 4. Reg. 23. ¶ *Ciuitas*
enim munita 2.)

Qui dixerat, I-
 ste est oīs fructus,
 vt auferat pētīm
 eius: demōstrat
 modo tēpus, qn̄
 pētā ab hoībus
 abstergent, qđ
 sub Christo est.
 Nā post Mesię
 aduentū luci, &

Ciuitas em̄ mu-
 nita^a desolata e-
 rit, speciosa relin-
 quet, & dimittet
 quasi desertū: ibi
 pascet vitulus, &
 ibi accubabit, &

idolorum delubra, vel imagines extirpata
 sunt, & præuaricatio cōsumpta, vt Daniel
 inqt. c. 9. finēq; accepit peccatū, & deleta
 fuit iniquitas, qn̄ adducta fuit iustitia sem-
 piterna, quæ Ch̄s est. Tunc ergo ciuitas
 munita. i. idololatria euerfa est. Et rectē i-
 dololatria, & pētīm ciuitati munitæ cōfer-
 tur. Siquidē anteq̄ Ch̄s sua præsētia diui-
 na illustrasset orbē, pētīm idololatriæ, cæ-
 teraq; pētā potētissimis pollebāt viribus.
 Ideo ciuitas, dicunt munita: quæ tñ deso-
 lata est per Ch̄i aduentū, & quæ speciosa
 videbāt, derelicta est. Peccata em̄ specio-
 sa hoībus vident, vel quia ex illis vilitatē
 sibi corradunt, aut quia voluptatē, aut ho-
 norem ex illis capiunt. Hæc autē pētā quā
 tūlibet speciosa sint, fideles tñ Ch̄i grā
 missa faciunt, & deserūt. Et quod adiecit,
 Ibi pascebit vitulus, & ibi accubabit, & cō-
 sumet summitates eius, perinde est ac si di-
 ceret, Dissipata idololatria, in ipsismet ho-
 minibus qui idolis impenderunt cultum,
 pascebit vitulus faginatus Ch̄s, in ipsiq;
 accubabit, & requiescet. Quia ecclesia, in
 quauNICē requiescit Ch̄s, maxima ex par-
 te ex gentibus idololatriis ortum habet.
 Christus quoq; summitates huius ciuita-
 tis cōsumpsit. Sunt autē summitates philo-
 sophi, & seculi principes: quos Deus oēs
 euertit, docente Paulo. 1. ad Cor. 1. Vbi sa-
 piens, inquit, vbi scriba vbi inquisitor hu-

ius seculi? Nonne stultā fecit Deus sapien-
 tiam huius mūdi? Et vt quondā Iudith no-
 bilissima, at eneruis foemina, Olophernē
 ducem potentissimū iugulauit, non armis

Typus notā
 dus ex libro
 Iudith.

cōsumet summi-
 tates ei⁹. In sicci-
 tate messis illius
 cōteretur: mulie-
 res^b veniētes, &
 docētes eā: non
 est em̄ popul⁹ sa-

chritudinis esca
 ita quoq; Ch̄s
 mūdi potentiā,
 atq; sapientiā si-
 bi subiecit. Le-
 ge Hierony. ad
 Pamachiū. Alij
 hæc, quæ dixi-
 mus referunt ad
 ciuitatē Hiero-
 solymā, quæ spe-

ciosa & munitissima erat: cæterum Titus
 & Vespasianus in solitudines illam verte-
 runt. Quæ pascentibus vitulis, & decerpē-
 tibus frōdiū summitates, ex arboribus ab
 euerfione patebat. Cui sensui concinit, qđ
 sequitur, in siccitate messis illius conteret.
 Fuit em̄ sub obsidione Titi & Vespasiani,
 durissima Hierosolymis fames: vt narrat
 Egesippus lib. 6. mulierē quādam, quæ ex
 Iordanicis oris Hierosolymā se cōtulerat,
 in ediam diuturniorē nō ferentē, propriū
 in cibum decoxisse filium. ¶ *Mulieres* b.)

Alia translatio non habet, docentes eam,
 sed mulieres venientes inflāmant eā. Per
 mulieres, hoīes imbelles intelligens, qui
 succenderūt Hierosolymorū nobile tem-
 plum. Nos vero, docētes, legimus, & cau-
 sa translationis diuersæ hæc est, quia Me-
 riroth, qđ hīc legimus à verbo, Or quod
 luxit, aut micuit deriuatur. Inde Vr, quod
 nomen & ignem, & flammā: & doctrinā
 significat. Inde q; Vr̄im loco cuius transla-
 tor noster, doctrinas transtulit Esaiæ. 24.
 Et Genes. 15. Abrahā legimus de Vr Chal-
 dæorum educitum: tamen si Rabbi Kimhi
 Vr̄ Chaldæorum vallem illius regiōis cre-
 dat fuisse. Quod si docentes mulieres legi-
 mus, exponendus erit locus hic, eā fuisse
 id temporis Iudæorum calamitatē, vt con-
 filia de bellicis gerendis rebus, à viris fuge-
 rent: quorum intererat illa præstare. Idcir-

Meriroth à
 verbo est
 Or, & quid
 Hebręis, vn̄
 de Vr, vt su-
 pra ca. 24.
 vnde Vr̄im.

Peccata ci-
 uitas sunt
 munita.

Lucæ. 15.

co ad mulieres confugiebant tunc cōsilia petitari. Tanta erat illius populi insipientia. Propterea inquit, Non est populus sapiens, propterea nō miserebitur eius, qui fecit eum. Etiā si ignorantia extrema, quæ

Actorum 3.

Iudæos obduxit, fuit Christū ignorare, vt Petrus testat, Nūc scio fratres, qđ per ignorātiā fecistis, sicut & principes vři. Et

1. Corint. 2.

in die illa^a percutiet dñs ab alueo fluminis vsq; ad torrentē Aegypti, & vos^b cōgregabimini vn^o &

Ioan. 8.

ignorantiam tantisperdum auauerint, Deo non parcente, in peccatis suis moriētur. ¶ *Et erit in die illa^a.*) Termini terræ Chanaam, alter Euphrates fluuius, alter torrens Aegypti erāt, quos hīc notat propheta. Alueus nanque fluminis, Euphrates est Septuaginta interpretibus, & Hieronymo interpretantibus. Torrentem autem Aegypti Septuaginta Rinocorulam

esse, & Hierony. & glossa intellexerunt, riuulus paruulus est in confinio Aegypti, & Palestinæ Significantius Hebraicē red dicitur, In die illa excutiet Dominus. Quia electos ex Iudæis excusit Dominus à re-

Torrens in finibus Aegypti versus terram Chanaam Rinocorula est. Iosue. 15. fit mētio huius torrens.

vnus^c filij Israel. Et erit ī die illa^d clāgetur in tuba magna, et veniēt qđ perditifuerant de terra Afsyriorū, & qui eieci erāt de terra Aegypti, & adorabūt dñm ī mōte sctō in Ierusalē.

probis: sicut frumentum excutit à paleis. Ideo ait, ¶ *Et vos b.)* Subaudi, electi mei, congregabimini, vnus^c vnus^c.) Id est, sigillatim conducemini ad Ecclesiam Dei. Ex Iudæis enim paucissimi euangelii susceperunt. ¶ *Et erit in die illa^d.*) Dixerat du-

dum congregandos filios Israel, exponit modo quare congregabunt: quia clangeit in tuba magna, quæ est euāgelica prædicatione, quæ magna est, quia diuina tuba est. Ad cuius clangorē mūdus totus genua flexit: & qđ iā perditū erāt in terra ex captiuitate Afsyriorum abacti Iudæi, & qui electi ex Agypto remāserant, ad clangorē huius tubæ in ecclesiam Dei se exceperunt.

DE SENSIBVS TROPOLOGICIS ad Caput. 27. Appendix.

TROPOLOGICA declamatio vnica. De verbo Dei & eius efficacia aptabitur commode Dominicæ in Sexagesima, cuius prothema est. Et implebunt faciem orbis terra semine. Esaiæ. 27.

Deus coelestis factor, vt feminaret verbū suum in semine legita.

DOELESTIS ILLE SA- tor Deus à coelis in terram saturus veniens, nihil aliud in semen sibi adferendum selegit, quam verbum suum: & ipse quoque hoc nobis exposuit dicens, Lucæ. 8. Semen est verbum Dei. Quam ob rem verba hæc enucleaturo seminis exquirere proprietates mihi visum

est: vt quam aptè verbum Dei semen appelletur cuilibet in apertò sit. Habet porrò semen vim humoris attractiuam. Suggit enim & veluti ad se rapit, terræ humiditatem, in quam ab agricolis conijcitur, vnde alimentum sibi parat, quod ex eo enasciturum est. Habet quoque diuinū verbum tractoriam vim, quam illi senserunt, qui

Ioan. 6. qui profitebantur, Quo ibimus Domine, quia verba vitæ æternæ habes? Hoc enim
 Matth. 4. verbum ad se traxit Matthæum publica-
 num. Simul nãq; atq; audiuit, Veni seque-
 re me, telonio post habito, vocanti adhæ-
 sit Christo. Hoc itidem suscipientes ver-
 bum, Petrus & Andreas Ioan. & Iacobus,
 relictis retibus, & patre Christum sunt se-
 cuti. Hoc item verbo de cœlo tonãte Sau-
 le, Saule, qd me persequeris, ex Saulo ger-
 minatus est Paulus: & ex lupo truculento,
 adeo cicur effectus est, vt humi deiectus,
 Domine, ait, quid vis faciam. Est enim i-
 gnis natura ad se trahere homogenea & si-
 milaria, & eterogenea siue dissimilaria.
 Hoc autem semen, quod est Dei verbum,
 igneam quoque naturam retinet, testante
 psalmographo, Ignitum eloquium tuum
 vehementer, & seruus tuus dilexit illud.
 Proptereaq; sibi obtemperantes ad se tra-
 hit, rebelles verò disgregat, & à se submo-
 uet. Habet quoque semen vim mundato-
 riam granum nanque frumenti (vt hoc in
 exemplum proponamus) sibi trahens ter-
 renum humorem in lolium, & auenas nō
 sinit transformari, nisi in frumenta: id qđ
 naturæ suæ congruit. Verbum quoq; Dei
 humanas purificat mentes: & spiritum hu-
 manum spiritui diuino iungit, neq; terre-
 nis misceri affectibus sinit. Iam vos (inquit
 Dominus) mundi estis propter sermonē
 meum, Ioan. 15. & ad Hebræ. 2. verbo vir-
 tutis suæ purgationem peccatorū faciens.
 Quod si nonnunq̄ frumenta terris mada-
 ta in infœlix lolium, auenasq; tristes tran-
 mutatur, illud quidem nō feminis vitium
 est, sed terrę. Itidemq; si verbum Dei non
 illa præstat in nobis, quæ alioqui esset præ-
 staturus, non est quod diuinū semen sug-
 gilletur. Nunquam enim hoc semen à sua
 proprietate degenerat. Nos enim sumus
 qui degeneramus. Legimus nanq; in Ioā.
 1. Ioan. 3. Omnis, qui natus est ex Deo
 peccatum non facit: quoniã semen ipsius
 in eo manet. Itaque huius feminis natura,
 peccatis inimica est, peccatiq; cuiusuis est
 absterforia. Et qui peccat nō à femine hoc

peccat, sed à libero suo prouocatus arbi-
 trio. Præter hæc semen assimilandi vires
 habet: vt frumentum satum frumentum
 fundit, & far far, oliua oliuam, & vnum-
 quodque denique simile sibi in specie pro-
 generat. Neque enim de spinis colligunt
 ficus, neque de rubo vindemiãt vnam, Lu-
 cæ. 6. Quale itidem est verbum Dei tales
 quoq; plantas germinat: & quia ipsum est
 diuinum, diuina quoque germina produ-
 cit. Nōne scriptum est in lege vestra, Ego
 ait Chr̄s, dixi dij estis? Si illos dixit Deos,
 ad quos sermo Dei factus est, & nō potest
 solui scriptura, Ioan. 10. Vides vt semē hoc
 Deos facit? Tantaq; est huius feminis po-
 testas, vt humana vilitas illi obstare ne-
 queat, quo minus homines quanlibet mi-
 serimos, foelicissimos reddat. Humanam
 nanque miseriam, qui illam satis ebiberat
 luculenter exposuit. Homo, inquit, natus
 ex muliere breui viuens tempore multis
 repletur miserijs: qui tanq̄ flos egreditur
 & conteritur, & fugit, velut vmbra. Hæc
 enim sunt hominis detrimēta, quæ ex na-
 tiuitate sibi conciliat. Etenim quia ex se-
 xu infirmo nascitur infirmus est, & quia
 ex coitu immundo immundus est, & quia
 ex corruptibili semine corruptibilis. At di-
 uinum verbum quos progignit non infir-
 mos, sed potentes, non immundos sed mū-
 dos, non corruptibiles, sed æternos parit.
 Est enim præditum potestate vt filios Dei
 faciat. Qui non ex sanguinibus, neque ex
 voluntate viri, sed ex Deo nati sunt, Ioā. 1.
 Est enim natiuitas hæc illa, cuius scriptura
 meminit. Quam pulchra est casta genera-
 tio cum claritate: immortalis enim est me-
 moria illius: quoniam apud Deum nota
 est, Sapient. 4. Eodem quoque accedat se-
 minis esse naturam, vt spiritum intra se cō-
 prehendat, qui spiritus est calor, atque se-
 minaria vis, quæ foeturam primam conci-
 pit. Aristotel. tradente. 2. de generatione
 animal. cap. 3. At semen quoque hoc my-
 sticum, quod est Dei verbum, spirituales
 habet vires, aliã in foecūdum esset, quod
 alioqui foecundissimū est. Omnes nanq;
 Tom. 2. G 3 sunt,

Verbū Dei
 purificat &
 assimilat.

Verbū Dei
 facit nos di-
 uinos.

Iob. 13.

Homo infir-
 mus immū-
 dus & corru-
 ptibilis na-
 scitur, diui-
 num verbū
 contra gene-
 rat.

sunt, quos generat Dei filij, ab spiritu diuini verbi progeniti. Quanquam hæc generatio, non est natiua generatio, sed natiuitatem naturalem superexcedens. Vnde dominus, quod natum est ex carne caro est, & quod natum ex spiritu spiritus est. Et quale est terrenū semen, tales sunt terreni, & quale est cæleste semen tales sunt cælestes, qui volūtariè à Deo geniti sunt, verbo veritatis: vt sint initiū aliquod creaturæ eius. Seminis nanque naturalis gñratio, nõ est vt simus initium creaturæ, imò finis, quia omnis caro foenum, & omnis gloria eius, vt flos foeni. At verò seminis cælestis gñratio quæ voluntaria est, quos gñrat, totius creaturæ principes facit. Sancti em̄ dñabunt̄ populis, & iudicabunt nationes. Et hoc est, qđ Iacobus dudū senserat verbis præfatis illis, Vt simus initium, ait, aliqđ creaturæ Iaco. 1. Semē præterea natiuū in seruitutē generat, vt de lege illa vmbatili itidē Apostolus cēsuit: at cælestē semē quod est gratiæ diuinæ semē in libertatē dei amicorū, quos gñrat, gñrat. Vide em̄ qđ hui⁹ seminis sator Ch̄s dicat iā genitis ex huius spū seminis, Iam non vos dicam seruos, ait, sed amicos. Sed quare amicos? quia oīa quæcunque audiui à patre meo, nota feci vobis. Querebat Iob, Quis pōt facere mūdum de immundo cōceptū semine. Cui cōmoda est responsio: semen hoc diuinū mandat conceptos de immundo semine. Etem̄ est semen mundū, & purissimum. Scripsit porrò Arist. 2. de gener. animali. cap. 2. femina quæ apud nos sunt, quæ quotidie natura ad suā incrementa subministrat, non esse viuā actū: sed potestate solum. Ouum nanque non est viuēs pullus, tamen potestate pullus est. At verò semen diuinum viuens est, non mortuum est: viuificat enim humanas mētes. Est enim viuū, quod motus sui principium habet, illud denique quod se se mouere potest viuū est. Vnde illas aquas viuentes ritē appellamus, quæ bulliūt, & scaturiunt: contra vero quæ stagnales sunt, mortuas scitē dicimus, quia cursu non ra-

piuntur, neque motū feruntur. Habes hæc ex Arist. 8. Physico. At verò verbum Dei viuū est, testante Paulo. Sermo, ait, Dei viuus & efficax est: habet nanq; in se ipso motus, nõ ad terrena, sed ad cælestia principium. Etenim est hoc verbum nostra cū retinetur mente, tanquam fons aquæ viuæ salientis in vitam æternam, Ioan. 4. Præter hæc quoque vt semen terrenum natiuitatem præbet terrenam, ita & semen cælestē, donat æternam. Quare Petrus fideles nuncupat renatos, non ex semine corruptibili, sed incorruptibili, quod est verbum Dei. Habet quoque semen vim promotiuam. Etenim paulatim germinās, succrescit: & quod primo in herbulam se se promit, deinde in calamū surgit, inde coronatur culmo, qui spica grauescēs granis intumescit, quousq; aptus sit qui excussus, in horreo decussis condatur paleis. Hoc Deiverbū sibi quoq; meritissimè arrogat, iisdē nāq; etiā pcedit gradibus. Neq; em̄ quos germinat Dei filios de repente ad optimū promot: neque subito ad sc̄timoniz puehit tenēda culmina: sed sensim p̄ficiens, sine violentia Dei famulos ad summos deducit virtutis apices. Et vide vt dñs per Mar. ca. 4. hoc ipsum te docebit. Vltro ait, terra fructificat, primū herbam deinde spicā, deinde plenū fructū in spica. Est autē semē herbascēs incipiētū, similitudinē gerēs, vt iam spicatū p̄ficiētū, vt demū quū frumētō grauidū, est perfectorū. Id quod Apostolicū oraculū tradidit ad Rom. 12. Nolite, dicit, conformari huic seculo, sed renouamini spū mētis v̄ræ, vt p̄betis quæ sit volūtas Dei bona, & beneplacēs, & perfecta. Et hæc quæ distinxit. 3. tres quoque charitatis status subtiliter dispiciētī ostendunt. Qui em̄ diuinis initiānt quæ sit Dei voluntas bona p̄bant: quia mādatorū operibus contēti ad maiora charitatis studia incumbere non fatagunt. Alij verò illis non contēti in spiritualem profectum incumbunt: neque planas virtutis vias ingredi illis: satis est, imò ardua conscendere virtutum fastigia anxie contendunt. Non tan-

1. Corip. 15.

Iacobi. 1.

Sapient. 3.

Galat. 4.

Iob. 14.

Semen diuinum viuens est actu non potestate vt nostrum.

Hebr. 4.

1. Petri. 2.

Verbū Dei sensim deducit sanctos ad maiores virtutis profectus.

Locus Pauli ad Rom. exponitur.

rum bona quæ sit Deivoluntas: quinetiam quæ beneplacens sit Dei voluntas exquirere non segniter conantur. Denique qui quæ retro sunt cum Paulo obliuiscuntur, & ad supernum brauium obtinendum ad huc viuendo aspirant & anhelant, quorū conuersatio in cœlis est, isti iam perfecti pleno frumenti culmo nitent. Demū Apostolus huius seminis p̄gressiuas vires suis optabat Corinthijs dicens, Et augebit in crementa frugum iustitię vestræ. Quod si semen terrenum terræ mandatū se se multiplicat, quis de semine cœlesti idem non profitebitur? Quod Dominus palam docuit, Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solū manet: si autem mortuum fuerit, multum fructū affert. Et Aposto. Magistro suo consonās dixit, Et multiplicabit semen vestrum. Et dubio procul digna res, quæ admirationē nobis pariat: granū enim vnum terræ mādatum adeo se se multiplicat, vt multa & innumera provno, semināti donet. Atqui longē maioris est stuporis, diuinum semē non primo emoriens, vt semen terræ, imo primo viuificās, in humana conditū mente, sic se multiplicet, vt hominem animalem, reddat spiritualem, terrenum cœlestem, & planē diuinum, & calicem etiam num aquæ frigidæ, dignū faciat vita æterna. Adhæc quę maior excogitari pōt multiplicatio, quam quod à paucissimis hominibus diffusum hoc semen, idest à duodecim Apostolis sationis huius seminis diuinis ministris, sic se multiplicando auxerit, vt totum ad se raperet orbem? At vero vt granum frumenti non multiplicatur, nisi moriatur, & stultū est credere, id quod seminatur viuificandum, nisi moriatur primo. 1. ad Corinth. 15. ita prope modum semen hoc, quanquam vitam habeat æternam, at vitæ æternæ participium, nulli verbum Dei concedet, nisi vita voluptuosa orbetur in primis. Et demū nisi mortificetur membra nostra, quæ sunt super terrā spiritus noster, qui ex peccato est mortuus, ad vitam excitari nequit. Verbum di-

uinum igitur viuens est, at non viuificat nisi mortificet primum. O mirabile semē à morte incipit vitā, nam ipsum est, quod mortificat, & viuificat: ipsum est, quod vulnerat, & medetur. Nanque vices agit Dei, verbum diuinum: ideo instar Dei operatur. Si vis viuere igitur ò homo morere primum, & ita demum viues: si pharvacum salutare cōtra tua mala ex diuino verbo tibi parare studes, vulnerandus eris in primis, & sic tandem pharvacum, quod optas, assequeris. At ais, Qualia hæc obsecro sunt vulnera? Illa sunt sanē quæ foeliciter, quanquam sine cruore, homo patitur, quando, scilicet affectuum terrenorum intolerabile pondus, diuini verbi amore sue census deponit. Non leuia hæc sunt vulnera, non quiuis illis se permittit, at qui illa pati refugit, non speret peccatorum suorū medelam. Nanque euāgelica voce admonemur, Qui amat animam suam, perdet eam. Et quid est aliud animam amare suā, quam natiuis affectionibus quanlibet corruptissimis indulgere? Qui ergo istis indulget, medelam diuini verbi temerè sperat. Porrò hoc semen tam magnificū est, quam sibi idoneum amet cōceptaculum. Vnde Hieremias hortatur cap. 4. Nouate vobis nouale, & nolite serere super spinas: nanque subortæ spinæ semina suffocant. Spinæ autem, domino interpretante, affectus sunt mundani, quos nisi refeceris, semē hoc cœleste suas exercere diuinas nō poterit vires. At verò alijs contingit seminibus, vt pereunte semine, terra, cui mandatur detrimenta non sentiat, nanque sæpè numero terra illeſa, semen nonnunquā infrugiferum redditur. At verò fieri nequit si semē hoc diuinum perit, & inutile fit, magno recipientis malo id nō fiat. Anima enim, quæ hoc diuino semine concepto non fructificat, maledictiōi proxima est: combustionemq; illi Paulus verè minatur. ¶ Diximus autem in huius tropologica declamationis exordio, huius seminis satorē præcipuum Christum esse, qui non solum sator est, quinetiam semen est,

Ioan. 16.

Quis est qui amat animā suam.

Hebræ. 6.

quia semen verbū Dei est, tamen si substan-
 tiale verbum est. Hoc verò semen, quod
 nunc versamus est, quod scripsere quon-
 dam vates sacri, quod Euangelistæ, quod
 deniq; Apostoli chartis mandarunt, quod
 ipse dominus Iesus proprio docuit ore, &
 discipulis & successoribus disseminandum
 in orbem mandavit, qui etiam huius sunt
 nobilissimi & efficacissimi satores semi-
 nis. Sunt enim Dei adiutores admonente
 Paulo. Satoribus igitur istis inuigilandum
 non segniter est, vt seminēt hoc diuinum
 semen, nam maximi refert, qualiter semi-
 natur. Tantiq; refert, quanti refert, aut
 frugi esse, aut non esse. Nonnunquā enim
 semen hoc frugi non est, satoris vtique vi-
 tio. Et ne te hæc morentur, audi satorem
 illum, qui aperiebat sedens in monte os
 suum, & suos docendo Apostolos hoc di-
 uinitus seminavit semen. Nolite, ait, san-
 ctum dare canibus, neque mittatis marga-
 ritas vestras ante porcos, ne forte concul-
 cent eas pedibus suis, & conuersi disrum-
 pāt vos. Quasi apertius dixisset, Obserua-
 te exequentissimè, ô mei verbi prædica-
 tores, quomodo huic incumbendum vo-
 bis est muneri. Nanq; si nulla habita tem-
 poris, & auditorum ratione temerè spar-
 gitis hoc semen, oleum perdetis simul, &
 operam. Et hoc, si vnicum immineret ma-
 lum, vtcunque esset ferendum: at aliud
 est quod ferri non potest, quod seminis
 dispendio, & vestro malo agetis discrimi-
 ne. Ne forte, ait, conuersi disrumpant
 vos. Est nempe loquendi tempus, est iti-
 dem, & tacendi. An ille qui in decachordo
 psalterio & armonica cithara Deo canebat
 non siluit aliquñ? Nanq; equidē siluit,
 Obmutui, inq; & humiliat' sum Psal. 38.
 & rursus. Factus sum sicut homo non ha-
 bens in ore suo redargutiones. Et sapiens
 ille huius beatissimi citharedi filius, à pa-
 terna fidium armonia non discrepans idē
 admonuit. Vbi nō est auditus, ait ne effun-
 das sermonem. Opportuno igitur tempo-
 re spargendum est hoc semē vt simus pru-
 dentes, & fideles diuini verbi dispensato-

res, quorū interest in tpe debito, tritici ex-
 hibere mensurā, Lucę. 12. Sūt porrò diui-
 ni verbi quidā, proch dolor, imprudentissi-
 mi declamatores, qui non declamant Dei
 verbū imò illud effutiūt. Quos notās Mo-
 ses Leuit. 15. Vir, ait, qui patitur fluxū semi-
 nis immūdus erit. Verè patiuntur seminis
 fluxū, qui diuini sermonis importuni sunt
 dispēsatores. Et vt seminis natiui fluxus in
 utilis est: ita diuini seminis in tēpestiuapre-
 dicatio noxia est: tantū abest vt inutilis
 solū sit dicēda. Sunt em̄ quibus plausibile
 est, in crimina ita satyrico inuehi sermo-
 ne, vt personas criminosas euomant, & pa-
 lam fratrū delicta pdunt, alioqui occulta.
 Alij verò hāc seruandā sibi duxerūt prædi-
 cādi formā, vt populū infirmū tantis scri-
 pulis grauēt, tātis oneribus onerēt, vt quæ
 Deus nr̄æ conuiuēs imbecillitati consilia
 esse nō præcepta voluit, illi tanq̄ præcepta
 auditoribus obseruāda esse in stillēt. Egre-
 giè sanè, egregius ille cōcionator Grego-
 rius formulā prædicatoribus præscripsit di-
 cēs, Prouidēdū est sollicita intētione recto-
 ribus, vt ab eis praua nullo modo, sed ne re-
 cta quidē nimie & inordinate proferant.
 Salvtiq; sapiētix infatuat' prorsus si nimie,
 aut inordinatè ouibus morbidis distribu-
 tur. Porrò semina vniuersa familiarē, quo
 ferant amāt modū: quē si trāsgrediaris fru-
 stra seminabis. Quædā enim vernum, alia
 hyemale, alia autumnale sibi exigūt. Et sa-
 tionis à natura præscripta tēpora, permu-
 tare agricolę nequeūt. Semē autē hoc coe-
 leste, tēpus quoq; & modū sibi poscit, quo
 disseminei. Neq; em̄ si quis ad Turcas, aut
 Iudæos, prædicaturus se contulerit laudis
 erit: quippe vbi non est auditus, fundēdus
 nō est sermo. Et perinde esset, ac si quis piā
 in aera seminaturus sparsisset semina. Rur-
 sum & q̄ apud fideles ita pdicat, vt terrēdo
 desperatiōe auditores frāgat, aut ad blādiē-
 do, plusq̄ satis est pct̄is indulgeat, non mo-
 dū in seminando legitimū seruat. Etem̄ in-
 ter hæc, quæ diximus medius callis tenen-
 dus est. Neq; em̄ minis gehēnz & terrori-
 bus ita agēdū est, vt spē ad diuina deijciāt,
 neque

Matth. 23.

Marci. 16.

Maximè re-
 fert à quo se-
 minetur dei
 verbum.

Matth. 5.

Matth. 7.

Prædicatori-
 bus obseruā-
 da forma le-
 ge declama-
 tionē supra
 de qualitate
 prædicato-
 rum.

Eccles. 3.

Psal. 38.

Eccle. 3.

Prædicatorum non ita
 agant per se
 nam satyri-
 cā, vt secre-
 ta peccata
 in vulg' mit-
 tant.

Matth. 5.

Varia tēpo-
 ris ad semi-
 nandum ob-
 seruanda ra-
 tio habet ex
 Plinio & ce-
 lumella.

Locus Pauli
1. ad Ti. 4.
explicatur.

neque ita diuinam polliceatur misericordia, vt timorem domini decutiant. Quod vero Paulus docendos fideles arguendos, obsecrādos opportunè, & importunè, cōmemorat, nemo nostris aduersari verbis putet. Vtiq; importuno tempore prædicationi incumbendum est. At personarum hæc est importunitas, quæ verbi diuini est opportunitas, nēpè salacib⁹ importun⁹ de castitate sermo est, & rapacibus restitutio nis verbum est ingratisimum. Et tu in cætera discurre si iuuat. At vero isti, quos retulimus cæteri q; facinorosi, aliquādo tam perfrictæ sunt frontis, tã impudentisq; animi, vt iã animo decreuerint suo dei verbū non admittere: sed præcipites per abrupta vitiorū petulantissimè se dare præcipitia. Cū istis sanè non sermonibus agendū: sed verberibus. Quò enim magis suadetur eò duriores euadūt. Sunt nanq; vt vtres veteres quibus si vinū infundatur nouū, peior scissura fuit. Hos cōmemorans Ecclesiasticus, irrisoriè ait, cū viro irreligioso tracta de sanctitate, & cū iniusto de iustitia, & cū muliere, de ea quæ emulatur, & cum timido, de bello, & tandē sermonē absoluens, Ne attēdas his, ait, in omni Cōsilio. c. 38. & c. 27. in medio insensatorū serua verbū tēpori: in medio autē cogitantū assiduus esto. Sunt autē & alij qui tametsi peccatorū praua admittāt studia, at nō ea obstinatione peccata amant, vt diuino verbo nō cedere deliberauerint. Quibus etsi molestus est Dei obiurgans sermo, cæterū tantisperdum de illorum correctione spes (etiam si exilis concipitur) diuino est insistēdū verbo, quanquā illis insipidus, & tædiosus videatur. Importunus nimirum est illis obiurgatorius sermo: at nō subinde cessandum est, quominus admoneantur idētidem. Vt enim medicorum opera in curando egroto tandiu est adhibenda, quandiu salutis vel scintilla effulserit vna, quan tūlibet ingratisima egrotanti sit medela: ita in morbo spirituali mendicando agendū censeo. Id quod per Dei administratur verbum. De istis igitur quantum arbitror

Peccatorum
differentia.

Matth 9.

Notāda eol
latio exmor
bo corpo
ris, ad mor
bū animæ.

Pauli habendus est sensus. Argue, obsecra increpa opportunè, & importunè. Hanc enim superius diximus importunitatem. psonarū verbi esse diuini opportunitatē. Et Salomon hæc, quæ diximus paucis cōplexus est verbis cap. 9. Prouerb. Qui erudit (inquit) derisorem, ipse iniuriam sibi facit: & qui arguit impium, sibi maculam generat. Noli arguere derisorem, ne oderit te, argue sapientem & diliget te, illos derisores esse atque impios insinuās esse, quos non multo ante perfrictæ frontis, & impudentissimi animi, dicebamus. Hos argue-re derisores, arguēti iniuriam parat. Et nō ineptè ethnicus ille historiographus admonuit, frustra niti, & nihil aliud, quam odium quærere extremæ dementiæ est. Extremæ dementiæ nimirū est, serere super spinas contra Hieremię monita. Ad hæc obseruandum in primis est, eò cautius ferendū esse semen, quò præclarior est. Verbum igitur diuinum, cautissimè seminandum est. Porrò autē aliud est declamatoris mun⁹, aliud est iudicis. Hic enim delinquentes iusta animaduersione punire in scopum habet, quod si animaduersione corriguntur, secum præclare actum esse ducet, sin vero ex inflicta pœna castigatiores flagitiosi non euaserint, suum absoluit munus, si supplicijs delinquentes corripuerit, etiam si delinquentis non correxerit in melius animum. At diuini verbi diffinator, non ad pœnas sed in correctionem animi aduertat oportet: vt is, q̄ alia naturalia semina seminat, in fructū, quem colligēdum sperat totus incumbit. Quamobrem quando fructus non speratur à satione vacandum est. Et quia iudices non agunt, quādo pro suggestu ad plebes declamant, ideo à notandis personis abstineant, nam notasse crimina, virtutesque commendasse sibi sat esse putent. Quibus accedat vt ea prædicent, quæ non ad inanes populi auras captandas sibi conferunt, sed quæ moribus fidelium in C H R I S T O formandis, aptiora iudicauerint. Aliud nanque est assentari,

Locus ex
prouerbis
explicatur.

Salustius.

Prædicato
res non per
sonas, sed
crimina no
tent.

aliud dei verbū prædicare: aliud est Christi, aliud semetipsum prædicare. Quia vero postquam multa de semine differuimus, non incommodum erit auditores diuini verbi commonefacere, vt tales se huic semini dignissimo concipiēdo præstet: quales tãti seminis dignitas ardēter efflagitat, illudque ob oculos pendens oportet habere, quod Paulus. Thessal. scribens. 1. capitu. 2. commemorat. Accepistis (inquit) illud non vt verbum hominum, sed sicut est verè verbum Dei. Talem se præstabat illa, quæ sedens secus pedes domini, audiebat verbū illius Lucæ. 10. Præparāt enim agricolæ terras, vt illorum opera & cultu suscipiendis feminibus, apte reddātur. Auditores quoque diuini verbi, sua præparare corda necessarium est. Si tanti seminis fructu gaudere est in votis: ne illud quispiam illis occinat, quod dominus olim Iudæis obiecit, Auditū audietis, & non intellegitis: & videntes videbitis, & non videbitis. At scio plerōsque aures arrigere concionatoribus fabulas textentibus, aut verbum diuinum adulterantibus: at vero doctoribus, veritatis aures suas veluti plumbo liquato obditas, præbent. E quorum numero erant illi, quos notat Apolto. 2. ad Corinth. 2. & 4. Non sumus (inquit) sicut plurimi adulterantes verbum Dei: sed in manifestatione veritatis, commendantes nos metipfos ad omnem cōscientiam hominum, coram Deo. Isti autem auditores sunt, vt infœlix terra, & atrati & culturæ inexperta, quæ tribulos, & spinas solū modo edere poterit. Tales hæretici, qui ecclesiæ Romanæ aratrum & culturam non ferentes, ad fabulas, & nugas conuertuntur. Sunt autem contra nonnulli alij auditorū, qui tametsi cultis concinnè cordibus, & auidis mentibus diuina semina recipiant, at instar se gerunt terræ, quæ luxuriantes habet segetes, quibus nisi instanter subueniatur peribunt fruges. Quapropter agricolis consultum est, si luxuriam illam aduertunt segetum, bobus depascendam tradāt: vt moderatius pleni frugum se tol-

lant in altum culmi. Ira quoque sunt illi, qui ex nimia auiditate diuini implendi verbi, in ediasferunt iniquas, vigilias protrahunt sine mensura: corpora sua macerant ad fastidium vsq; non aduertentes Paulum dixisse, Rationabile sit obsequium ad Rom. 12. Immoderata enim etiã sanctitatis opera, Deus neutiquam amat. Quare in sacrificijs sibi offerendis salem miscere quondam iussit: vt inde palam faceret, sine sale (qui est prudentiæ symbolum) opera exhibita (alioqui incorrupta) sibi insipida esse. Et experimento testante, didicimus huiusmodi in sanctis operibus aliquando luxuriantes, post modum in edias grauissimas, cæterasque excessiuas, quas tulerunt macerationes fastidientes, non solū hæc, quæ diximus, sed omne virtutis opus deinceps pertæsum habuisse. Quapropter secundum apostolica monita incunctis modestè agendum est. Modestia (inquit) vestra nota sit omnibus hominibus, id quod & philosophica documenta monent, quæ prudentiam finxere aurigam virtutum esse. Instar enim aurigæ prudentia virtutibus moderatur. Tunc enim iuxta Esaię vatici. capitulo. 27. florebit & germinabit Israel. Quia semen diuini verbi intra arcana nostri pectoris legitimè conceptum, germinabit & florebit in nobis, non refecāda in die iudicij germina non arescentes flores, quales sunt mundi flores. Huius namque feminis non est adulterina plantatio. De qua Sapientiæ libro. 4. capitulo meminit. Spuria vitulamina (aut rectius adulterinæ plantationes) non dabunt radices altas, neque stabile firmamentum, collocabūt, etsi in ramis in tempore germinauerint, infirmiter posita, à vento commouebuntur. Idemque apud Matthæum capit. 15. legimus, Omnis plantatio, quam non plantauit pater meus cœlestis, eradicabitur. At non talis est diuini verbi plantatio, non talis eius germinatio, non talis denique effloritio, quippe quæ stabilis est, quam non humna sed diuina fouet virtus. Hæc quoque germinatio est, quæ implet faciem or-

Auditores diuini qualis.

Matthæ. 13.

Notanda collatio.

2. Ad Ti. 4.

Auditores quorūdam superfluitas

Leui. 2. Immoderata Deus non amat.

1. Pet. 3. Phil. 4.

Prudentia pulchra virtutū est auriga.

Germinatio legitima & adultera.

bis

bis (vt prothema dixit) semine. Et vere implet semen hoc humanum cor. Omnis nā que creatura humanam mentem absolue re non potest. Vniuersaque, si seminatae in ea bona, si hoc semen cœleste desideratur, expleri nequit. Vt Scitè Augusti. docuit, Fecisti nos dñe ad te, & inquietū est cor nostrū, donec perueniamus ad te. Finge enim hominē Salomonica sapiētia præditū, Cressi opes excedentē, fortitudine Sanfonē superantem, Mathusalem secula supergredientem: & demum vniuersa hæc temporalia bona. I. confertissima in vno homine cōponito, non implebunt faciem humani cordis. Sola germinatio diuini seminis hæc verè imbuit nostri penetralia cordis: hæc affatim satiat, vt Dauid commemorat dicens, Satiabor cū apparuerit gloria tua Domine. Hæc nanque visibilia bona sunt aqua illa, ex qua qui bi-

Semen Dei
solū explet
mentem.

Psal. 116.

berit sitiet iterum: sed quæ præstat nobis huius cœlestis seminis germinatio bona, sunt veluti aqua, quam Christus donat nobis. Ex qua qui biberit non sitiet in eternū Ioan. 4. Nec mireris si dixerim semen cœleste aquam nobis propinare cœlestem. Nam de seminibus alijs Aristoteles scriptum reliquit. 4. de genera. animali. capitulo. 4. humidam habere temperaturam, diuinum quoq; semen diuino fruetur humore, quo mentes nostras irrorare possit: & intima sui vigoris aspersione fecundare. Id quod in præsentia gratiam largiens efficit. Post hæc vero ad eternam promovebit vitam: Quam ipse huius seminis primarius sator Christus, conferre dignetur nobis: vt qui modo flentes mittimus euntes, semina nostra, cum exultatione tandem in cœlestibus habitaculis referamus manipulos nostros.

Semen hu-
midā habet
naturam.

Psal. 125.

Finis Libri Secundi.

DILUCIDATIO NUM ET DECLAMATIONUM tropologi. in Esaiam Prophetam.

LIBER TERTIUS.

Dilucidatio in Caput vigesimum octauum Esaiæ.

Vaticinium
aduersus eos
qui delicijs
seculi vacat

VAE CORONAE SUPERBIAE. A capitulo. 24. ad cap. vsque. 27. de diuino finali que iudicio texta fuit denarratio. Iam vero hoc 28. cap. propheticum stylum vates noster diuertit, aduersus eos, qui vino, & seculi delicijs vacant: in illosque inuehitur sub Ephraim nomine. Diximus autem superius Ephraim in scriptura decem denotare tribus. Sub Ieroboam quoque, qui Ephraim fuit, decem tribus lapsas fuisse, ad idolorum culturam. Eregerunt enim sibi Deos fictitios: in Dam, & Bethel illos collocauerunt, & a vero cultu vnus Dei discesserunt. Quapropter illorum excidium pronuntiat Esaias hoc capitulo dicens. ¶ *Vae coronae superbiae ebrijs Ephraim.* id est. Vae regno superbo, decem tribuum Israel. Vae illarum ebrietati. Vtique ebriae dicenda sunt, quae vno vero deo spreto idola constituerunt. Et quia regnum illud etiam si viribus, & opibus, non paucis floruit annis, erat tamen collapsurum, ideo subdit. ¶ *Et flori decidenti.* Et rependa est doloris interiectio. ¶ *Vae,* (id est) *Vae, ebrijs Ephraim, vae flori decidenti, & vae gloriae exultationis eius.* b) Nam lugenda est gloria: deflenda est exultatio, quae in Domino non est. In quo iusti exultant, & con-

Psal. 19.

fitentur memoriam sanctificationis eius. isti autem Ephraim non exultabant in vero Deo, sed infictitijs dijs. Propterea, vae, inquit, gloriae exultationis eius. Et quod subdit. ¶ *Qui erant in vertice vallis pinguis simae.* c) Bifariam intelligendum venit.

Quippe per vallis exultationis: eius, b) qui eratis in vertice vallis pinguis simae c) Quippe per vallis exultationis: eius, b) qui eratis in vertice vallis pinguis simae c)

Et quia ab hoc cultu defecerunt, decem tribus, ideo ait. ¶ *Qui eratis in vertice vallis pinguis simae.* Quasi dixerit, Et modo non estis. Alij vero Hierosolymam vallem esse pinguis simam hanc exposuerunt, quae & pinguis sima, & florentissima, totius regni Iudaici metropolis tunc erat: a cuius ditione, & imperio, sub Roboam decem tribus se subdixerunt. Hebraica dictio est, Gesemanim, quam noster vertit translator vallem pinguis simam. Sunt autem duae dictiones, Ge, quae vallis est: & Semanim, quae pinguedines, aut vnguenta denotat. Nam semē, Hebraeis sonat pinguedinē, oleū, vnguentū. Est ergo Gesemanim vallis pinguedine, aut vnguentis referta. Et apud Matth. c. 26. villā legimus Gethsemani, vt Gehinnō, id est vallem cuiusdā hominis vocati Hinnon, quam euāgelia gehennā vocat, id est, infernū. Est autē obiter aduertendum, vallem hanc quam diximus

Hierosolyma vallis pinguis sima.

Qui Gesemanim quid semē.

ximus

ximus, Gehinnon, locum olim fuisse vbi idolo Moloch sacrificia offerebantur: qui locus dictus, Tophet, à Tympano nomen trahens. Inibi enim pueri idolo colendo Moloch, viui cremabantur: & ne vagitus infantilis, ad lachrymas mater na flecteret viscera, interimdū incēdebantur infantes, strepitus tympanilis personabat, qui aures astātium obderet, ne truci morte frangeretur puerorū, parentes audiētes. Ceterum Iosias rex. 4. Regum. 23. locum illum exautorauit cadaueribus mortuorum, & immunditijs alijs il-

errantes à vino^a
Ecce validus^b &
fortis Dominus,
sicut impet^o grā
dinis turbo con-
frigans, sicut im-
petus aquarum
multarum inun-
dantium, & e-
missarum super
terram spacio-
sam. Pedibus^c cō-
culcabitur coro-
na superbiæ e-

lō congestis, vt Moloch sacrilega memoria aboleretur. Indeque tractum est à Domino nomen, vt infernus gehenna appellaretur: & iusto nomine. Est enim infernus immunditiarum omnium & mortis locus, qui etiā à Græcis & Latinis Theologis Barathrum appellat: instar illius loci qui Barathrum dicebatur, qui Athenis erat, quo demergebantur damnati, quorū nec corpora quidem videbātur, amplius. Erant quoque alibi loca supplicio deputata: quemadmodum Ceatas Lacedemone, carcer autem Romæ. Lege sancti Clemētis Alexandrini orationem adhortatoriā ad gentes. Erat autem, vt ad priora redeam^m Moloch si hæc exactè nosse cupis, imago quædam concaua, septem conclauibus distincta: & offerentibus similam, vnum conclauium aperiebatur: turturibus offerendis aliud, aliud ouibus, aliud vitulis, aliud bobus. At verò infantibus offerendis septimum reclud ebatur cōclauē. Hæc ex

Hebræorū traditione. Gesemanim autē val-
lē ad radices mōtis Oliueti locatam fuisse
Hiero. te docebit. Sēsus igitur erit, Væ ijs,
q̄ erāt in vertice vallis pinguisimæ. Eteim
pinguedine spūali Israel fruebatur, qñ he-
rebat fidei dua-
rū tribuū Iuda,
& Benjamin, cu-
ius pinguedinis
Paulus meminit
ad Ro. ii. Socius
radicis, & pin-
guedinis oliuæ
factuses. Ceterū
huius pinguedi-
nis se fecerūt ex-
torres, cultū ve-
ri Dei mittentes
Israelitē. Ideoq;
subdit. ¶ *Errātes
à vino: a)* Ebrij
enim diuarican-
tes habent gres-
sus: ita & decem
tribus à recta via

digredientes, errauerunt à vino proprie voluptatis capti. ¶ *Ecce validus. b)* Casum Israelitarum prædicit. A Salmanasar enim Assyrio rege deuastata sunt tribus decē, & translatae sunt in Assyrios. Hostilē igitur manum grandini impetuose, & turbini cōfringēti, & aquis impetuosis, idest, alluionibus cōfert, qui sunt inundationes aquarum violentissimæ, & quæ latenter inuadunt. Refert nihil siue legamus. ¶ *Ecce validus & fortis dominus (aut) domini.* Vt septuaginta legūt. *Furor domini (aut) Dies domini.* Subintelligēdus enim dies vindictæ diuinæ, qui est validus, & potens, quando in delinquētes sæuit. Vocat autē terrā spatiofam decē tribuum prouinciam. ¶ *Pedibus. c.)* Redigendos in extremam vilitatē Israelitas insinuat: vt ea, quæ pedibus cōculcamus, vilissima ducimus, torāq; gloriā illius gētis flori deciduo cōfert, fructibusq; præcocib^o, similē fecit. Eteim præcoqui fructus, qui tēpus maturitati opportunū anticipant,

Quid sit i-
dolum Mo-
loch & ge-
henna.

Idolum Mo-
loch quale.

cupant, sua nouitate videntium gustum proritant, vt ex arboribus decerpti, auidis traijciantur faucibus. Decem igitur tribus sua prauitate poscente diuinum accelerauerunt furorem, vt ab hostibus auidè de- uorarentur. ¶ *In die illa erit Domi- nus. a)* Quod dicit tale est. Quādo sumpsit dominus pœnas de decem tribubus residuis duabus tribubus, erit dominus corona gloriæ: & fertum exultationis. Est nonnunquā corona gloriæ, sed citra exultationē. Vti- que si victoria admodū siteruetā, gloria quidē est, sed exultatione vacat. At

In die illa erit Dominus^a exercituum corona gloriæ, & fertū exultationis residuo populi sui: & spiritus iudicij^b sedēti super iudicium, & fortitudo reuertentibus de bello ad portam. Verum hi^c quoque præ vino nescierūt, & præ ebrietate

¶ *Verum hi. c)* Nescit humanum ingenium in eadem diu consistere linea: sed plærūque quæ matutina probauit luce, vespertino lucis occasu vituperat. Quod dixerim, quia duæ tribus istę in vera fide vnus

Humanū ingenium vārium & inconstans.

Dei non perstiterūt sed ad idololatriam delapsæ sunt, vt ceteræ. Et hoc est, quod ait, Verum hi quoque præ vino nescierunt, & errauerunt præ ebrietate. Ebrietatē enim idololatriam vocat: & quod in genere dixerat specialius explicat dicens, Sacerdos & propheta nescierunt. Quasi dixisset, de omni plebe cō-

clamatum est, si sacerdotes & Prophetæ errant. Nam de gregis salute actum est, quando pastorum salus nulla est. Id quod Dominus Matthæi. 5. liquido com-

monstrat. Vos (inquit) estis sal terrę: quod si sal euauerit, in quo salietur? Isti ergo ignorauerunt iudicium, & nescierunt videntem: quia inspectorem omnium Deum nihili fecerunt idololatræ illi, & veros Prophetas, qui videntes quondam appellabantur, neglexerunt.

¶ *Omnes mensæ. d)* Idololatræ illos dixerat, modo de ebrietate, & temulentia, atque edacitate eosdem increpat. Homines nanque edacissimi nimietate ciborum distentos aqualiculos ferentes, tantam ciborum vim excoquere non potentes, euomere coguntur: crudaque alimenta reddit stomachus, quæ natius calor subigere nequiuit. De qua re multa tibi suppeditabit Tropologica declamatio nostra ad

Pastores sunt vnde salus gregis pendet.

1. Reg. 9.

Esai. 36.

Corona gloriæ & corona exultationis differunt.

si duo hæc (vt sub Ezechia) iungantur victoria sine cruore, nihil absolutius. Quæ duo pollicetur Esaias dicens, Corona gloriæ, & fertum exultationis, futura esse duabus tribubus. Etenim depressio decem tribuum, erectio erat duarum: illarum tristitia, harum exultatio. Etenim duæ à decem iniurias tulerunt non modicas: erāt enim & viribus, & opibus præstantiores decem quam duæ. ¶ *Et spiritus iudicij. b)* Quasi diceret. Non solum duabus tribubus, erit gloria, & exultatio, quin etiam & regi Ezechia optimo illarum moderatori dabit Dominus spiritum iudicij, & æquitatis: vt in æquitate iudicium faciat. Alia trāslatio habet. ¶ *Sedenti super tribunal (aut) thronū, & est apertior quam nostra, quæ habet. Sedentis super iudicium.*) Et non solum regi præstabit dominus spiritum iudicij, quin & militibus suis, erit fortitudo, Deus & robur, vt auertere possint prælia à porta.

capitu-

Rarissimi sunt qui capiunt diuinam scientiam.

Paruulorū institutio.

Heb. 5:

Mimesis in scriptura.

capitulo. 5. ¶ *Quem docebit.* a) Notarat vitia iam, ebrietatem, scilicet, & ingluuiem, quæ originem idololatiz præstiterūt, proponit modo quæ studia, diuinæ scientiæ viam parant. Est autem studium hoc ablatari à lacte, &

auelli ab vberibus. Nāque qui particeps mundani lactis est, expers est diuinæ scientiæ, & quo magis ablatamur, eo vehementius illustramur. Quapropter Abraham huius spiritalis ablationis typum

Genesis. 21. nobis exhibuit. Qui postquam creuit puer Isaac & ablatatus est, grande instituit conuiuium: quia hos recipit in conuiuas deus, quos ablatatos à lacte peccatorum cernit. Vnde Paulus Hebræis scribens ait capitulo. 5. Omnis enim qui lactis est particeps expers est sermonis iustitiæ, paruulus enim est. Perfectorum autem est solidus cibus, eorum, qui pro consuetudine exercitatos habent sensus. Legimus quoque in libro Iudicum. Sisaram ministerio Iaelis potatū lacte occubuisse, temporibus clauo confixis: quia mundana concupiscentia ignorantiz letifero somno mentem humanam præoccupans, ruinam illi parat æternam. Petro quoque Dominus dixit, Dum eras iunior cingebas te, & ibas quo volebas. Istud enim est eorum ingenium, qui lactis sunt participes, ad libitū se moderari proprium, & quod magis arriserit facere. At ablatatorum est quod sequitur, cum autem senueris alter cinget te, & ducet te quo tu non vis. Isti enim à Deo cinguntur, qui in omnibus obtemperant Deo. Similem huic Esaias alio loco quæstionem fecit. Domine quis credidit auditui nostro, aut brachium Domini cui reuelatum est? Et iusta quæstio est: etenim rarissimi sunt

**Quem docebit scientiam? & quæ intelligere faciet auditum ablatatos à lacte, auul-
fos ab vberibus.**

Quia manda re manda, b mada remanda, expe-

qui diuinam capiant scientiam. Potest etiā locus hic aliter explicari. Interrogatio est, **Quem docebit scientiam? & responsio est, Num docebit ablatatos à lacte, auul-
fos ab vberibus, id est, infantulos? minime.**

Quia isti inepti sunt, qui diuina excipiant: quippe qui luxui vacant: diuina non capiunt, imò spernunt. ¶ *Quia mada, remada.* b) Locus hic inuolutus est. Et quidam ex commentarijs Hebræorum sic vertunt. Nā, subaudi, tradere illis oportet, post præceptū præceptū, post præceptū, lineā post lineā, parū hinc parū ibi. Sūt (inquit) Iudæi tanquam pueri, qui pedetertim sunt docendi: singulis diebus singula præcepta diuina sunt tradenda, ut pueri institui solent, qui propter exiguitatem mentis, ex minimis ad maiora sensim sunt promouendi. Hebræis namque; Paulus scribens. **Etenim (ait) cū deberetis magistri esse propter tēpus, rursus indigetis, ut vos doceamini quæ sint elementa exordij sermonum dei: & facti estis quibus lacte opus sit, nō solido cibo. Aliter quoque; locus hic exponitur, ut verba hæc Iudæorū personā gerēs Esaias proferat. Qui irrisoriè & mimesi quadam verba prophetica audiētes subsannando aiebāt, Quia mada remada, mada remada, expecta reexpecta. Propheticus namque; stylus hic erat, Hęc dicit dñs. Et spē diuinā habere in tribulatiōibus, illis iubebāt, nihilque diffidere, quasi morā fecerit dñs cito veniet: & nō tardabit. Quæ prophetica verba atque solamina, Iudæi fastidiētes subsannatiōe quadam repetebāt. Quasi dixisset, Quid inculcatis o prophetę verba hæc, dñs mandat, sperate in domino: cito aderit: modicum transibit tēpus: & vobis erit cōsolatio, aut flagellum. Hęc inania sunt, multa transcurrunt tempora, & vestros nō experimur sermones, & quod**

Mundani lactis particeps, expers est diuinæ scientiæ.

Locus ex Iudic. 4. exponitur tropologicè.

Ioan. 21.

Am
3

& quod subdit, In loquela enim labij & lingua altera loquetur ad populum istum, id est, quia subfanatores estis, o Iudei prophetici sermonis, mutabit Deus sermonem in opus: & operibus credetis. Opera igitur vocat linguam alteram, & labium alterum. Etenim & opere loquimur & sermone: etiam

si diuersum sit loquelæ genus: verbum namque expressius est, opus vero certius. Trãlatio altera habet quoniam labijs blesis, & lingua alia loquetur, ad populum istum. Et reuera Christus & Apostoli blesi, atq; barbari videbantur Iudæis. Auerterunt enim aures suas, ne intellexerent, Christi prædicationem. Vnde Ioan. 12. cum autem (inquit) tanta signa fecisset coram eis, nõ credebant in eum, vt sermo Esaiæ impleteretur, quem dixit, Domine quis credit auditui nostro, & brachium domini cui reuelatum est? Paulus. 1. ad Corint. cap. 14. hunc Esaiæ indicat locum, de dono linguarum intelligens, quod dominus in die pentecostes Apostolis est largitus. Possumus quoque & alia donare intelligentia locum hunc. Pædagogus enim & ludimagister, quorum interest, pueriles instituire mores, illis sese attemperant, adeo, vt propriam mutent vocem puerili afficta vt. l. sic promptius instituant. In quem modum & deus se gessit in componendis Hebraicis moribus, multa illis donans, quæ donanda alioqui non fuissent, vt vsuras libellumque repudij, Matthæi. 19. Moses ad duritiam, ait, cordis vestri permisit vobis dimittere vxores vestras: ab initio autem non fuit sic. Et. 1. ad Corinth. 9. & factus sum Iudæis tanquam Iudæus, vt Iudæos lucrarer. Et post multa concludens, Omnibus omnia factus sum, vt omnes facerem saluos. Et ad Galat. 4. Vellem esse apud vos modo, & mutare vocem meam: quoniam confundor in vobis. Istud ergo est loqui balbè, aut blesis labijs infirmitati

discipulorum magistrũ se accõmodare: & barbara fingere verba, vt ad docta promenda discipulis perueniat. Cæterum et si Christus, & apostoli se Iudæis attempèrarunt, vt illos lucrarentur neque tamen meum refrigerium: & noluerunt audire.

fic exaudierunt. Porro autem eundem locum aliter nõ pigebit. Etenim irruëtibus Chaldæis in Iudæam, & violenter trahentibus in captiuitatem, linguam barbaram & peregrinæ nationis audiebãt Iudæi, in vindictam suorum criminum: & quia diuino nutu hoc gestum est, propterea se locuturum in lingua altera, & illa sane terribili testatur dominus. Et tamen nec sic exaudierunt Iudæi, quia adhuc rebelles extiterunt, ideoque longam duxerunt captiuitatem. Rursum sub deuastatione Titi & Vespasiani locutus est illis Deus lingua Romanorum hostili, & tamen non audierunt: imo peruicaci persistunt corde hucusque. Vel tandem Deus est locutus illis in lingua altera: qui enim per os prophetarum illis loquebatur, nouissimè locutus est lingua filij sui, Iesu Christi Domini nostri, Paulo testante ad Hebræ. 1. Multifariè, multisque modis, olim Deus locutus est patribus nostris, &c. & noluerunt audire. ¶ Hæc est requies mea. Iudaicus populus de avaritia in scriptura notatur frequèntissimè vt in Esai. c. 1. aduertimus. Idcirco iuxta morbi qualitatem sæpè pharmaca illi propinantur, quale hoc est. Hæc requies mea, Reficite lassum: & hoc est meum refrigerium. Et iuxta morem scripturæ nõ nunquam sub particulari sermone vniuersalis intelligatur: vt Deuteronomio. capit. 23. Non arabis in boue, & asino: quæ particularis iusio est. At verò vniuersalem habet significationem. Est enim sensus in omnibus animalibus, quæ diuersam gerunt speciem non esse arandum. In quem modum etiam si in præsentia solum refectionis lassum meminere, subintelligit omnem fratrum miseriam

Opera loquantur & sermo loquitur.

Esai. 53.

Locus Pauli Esaiam exponit.

Multa Deus olim permisit Hebræis.

Christus & Apostoli Iudæis se attempèrarunt.

4

Iudæi de avaritia sæpè notantur in scriptura.

Mos scriptoræ est aliqui sub particulari vniuersale intelligere.

miseriã leuãdã esse. Et in verbo vno septẽ misericordiã opera comendãtur, & obserua diligenter qualiter refectionẽ proximi propriã suam Deus dicit esse. Matthe. 25. idẽ fatetur. Quod vni (ait) ex minimis istis fecistis mihi fecistis. Et Paulo diuexãte ecclesiã dñs cõqueritur, Saule, Saule qd me persequeris? Actor. 9. ¶ *Et erit eis verbũ Domini.* a) Paulo ante dicebamus Iudeos verba Dñi irrississe: at procacis irrisiõnis, cõmerita supplicia demõstrat modo, vt vadãt scilicet, & cadant retrorsum: & multis verbis vtitur, vt idẽ euidẽti significet, captiuitatẽ nepe Babyloñicã, suppliciũ illusiõnis futurũ insinuat. Quã cõtriuuit, & longo tempore illaque auit Iudeos.

¶ *Propter hoc audite verbum Domini viri illusores, qui dominamini super populum meum.* b) Nicolaus putat legẽdũ in lib. differẽtiarũ, Qui parabolizatis super populum meũ. At verbũ Hebraicũ Mosse qd noster trãstulit interpres Dominamini, ambigũ est. Nã Massal vnde deriuatur dominari significat, & prãesse: vnde Mossel dominator est. Rursus idẽ verbũ ad similitudinem, & cõparare significat. At vero germanior est trãslatio nã. Quãq̃ mimesis illa cuius meminĩ, quã Hispanẽ dicere poteris, arẽdajo, quãdã imitatio lusoria erat, aut cõparatio illusoria Prophetarũ. Sermo igit iste

habetur cõtra principes Hierosolymorũ: qui viribus, & opibus superbiẽtes facinus ausi sunt hoc, illudẽdi diuina verba. ¶ *Dixistis.* c) Causam reddit cur illuderẽt. Dicebant enim, Percussimus fœdus cum mor-

te & est profopocia: id est. Nõ est ò ppheta qd terriculamento mortis nos ãter reatis, iniuimus em amicitias cũ morte: illãq; propterea differẽdã credimus. Ideo flagellũ innũdãscũ ingruerit nihil nocebit nobis. Et qd vos ò propheta mēdaciũ putatis, q̃le est in idolis collocare spẽ nãam hoc mēdaciũ amamus nos: hoc mēdaciũ protectio nãa est. Insiuat aut sermo hic veris pphetis flagellũ captiuitatis pnũtiãibus, falsos vates pacẽ & securitatem contra pronuntiasse. Quorũ falsa vaticinia amplexi Iudæi, Quia posuimus (aiebant) mēdaciũ spem nostram quippe quẽ vera ab illis putabantur. ¶ *Idcirco.* d) In termiscet de Christo vaticiniũ. Quippe Iudæis in mendacibus idolis collocãtibz spẽ suã, veturũ Chrm docet: qui cũ summa veritas sit mēdacia oĩa dissoluit. Ait ergo. ¶ *Ecce ego mittã in fundamentis Sion.* e) Id est ego fundaturus sum in Siõ. ¶ *Lapidem probatum.* f) Id est fortissimũ, cui nullũ poterit resistere. ¶ *Angularẽ, preciosum.* g) Id est, Hebraicẽ angulũ pretij. i. extremẽ pretiosum, & elegãtẽ. ¶ *In fundamentũ fundatũ.* h)

¶ *Idcirco.* d) In termiscet de Christo vaticiniũ. Quippe Iudæis in mendacibus idolis collocãtibz spẽ suã, veturũ Chrm docet: qui cũ summa veritas sit mēdacia oĩa dissoluit. Ait ergo. ¶ *Ecce ego mittã in fundamentis Sion.* e) Id est ego fundaturus sum in Siõ. ¶ *Lapidem probatum.* f) Id est fortissimũ, cui nullũ poterit resistere. ¶ *Angularẽ, preciosum.* g) Id est, Hebraicẽ angulũ pretij. i. extremẽ pretiosum, & elegãtẽ. ¶ *In fundamentũ fundatũ.* h)

Insolẽs animus furit cõtra Deum.

De Christo vaticinium.

Id est fundatissimum, & firmissimum. ¶ *Qui crediderit non festinet.* a) Id est qui verbis istis meis crediderit lapidē hūc memissurū nō cogitet apud se citō, & festinatō hūc lapidē ad futurū. Nā tēporum interualla intercedēt. Etem

a tēpore vaticinij huius, vsq; ad q crediderit, nō

Chri aduētū, multi fluxerūt anni, vt in p logis diximus. Atqui scripturæ Chm lapidē vocant: vt in Psal. 117. Mat. 21. Actor. 4. 1. Petri. 2. ad Rom. 10. Quod si quærat ali qs cur vile nomē quale lapidis est, in Chri stū trāsferatur? Dionysius respondebit in lib. de cœlesti Hierarchia ex cōsulto Spūs sancti factū fuisse, vt vilissimorū, vt agni, o uis lapidis & id genus nomina in Chm trāsferatur. Nā si maximorū trāsferretur, vt Seraphim, aut Cherubim, fortassis quispiā nō translationē duceret esse, sed proprietatē: tamen Chrs etiam angelus testamēti in scriptura appelletur. At ex additio ne testamēti, conditorem noui esse Malachias insinuat. At expedire oportebit singula hæc cognomēta lapidis, quæ Esai. annumerat. Chm vocat lapidē probatū. Actor. em. 2. Petrus ait, Iesum Nazarenū virū approbatū à Deo in vobis, virtutibus, & prodigijs, & signis: approbatū sanē à Deo & reprobatū à Iudæis. Lapidē, quē reprobauerūt (ait) ædificātes. Est enim lapis offensionis, & petra scandali. Et ita vsu venit quæ Deus probatissima habet, mūdus improba esse ducit: vt cōtra quæ mūdus in oculis habet, Deo sunt abominatio. Quod altū est hominibus, dixit apud Lucā Chrs, abominatio est corā Deo. Rursum lapis hic probatus est. Ad Hebræos enim. 4. Paulus tētātū docet Chm per omnia, p similitudine absq; peccato. Et Sap. 2. c. Videamus (dixerūt impij) si sermones illius veri sunt, & tētemus quæ vētura sunt illi. Et deniq; quia factus est Chrs obediens vsq; ad mortē, mortē autē crucis, idcirco extremā accepit probationē. Angularis vero nō ab re dicitur. Angelus enim caput & principiū denotat. Quare Magnates magistra-

tus ve reipublicæ angulos populorū scriptura appellat. Igitur cognominatur scitē lapis angularis Christus, qui est caput omniū ad Col. 1. Est quoq; pretiosus lapis quæ Christus Deus & homo est. Et ex hoc pretioso lapide vitā

festinet. Et ponāb æternā sibi comparāt homines.

Est enim lapis hic margarita illa euangelica, quam qui per fidem inuenit homo, vadit & vendit vniuersos affectus terrenos, vt tantę margaritę compos sit. Deniq; lapis hic firmissimus est. Idcirco in fundamento fundatus. Etenim super hunc lapidē omnis ædificatio constructa crescit. Et flauerunt venti, & irruerunt flumina & stetit domus super hoc fundata lapide. Nam fundamentum aliud nemo ponet, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. 1. ad Cor. 3. Diuus Petrus locum hunc Esaiæ nobis indicauit, magis secundū translationem. 70. quam secundum veritatem

Hebraicam. Ecce (inquit) pono in Sion lapidem summum angularem, electum, pretiosum & qui crediderit in eum non confundetur. Hebraica autem veritas non habet, Electum neq; habet, Non confundetur, sed non festinet. Itidem & Paulus ad Roma. 9. aliter induxit locum hunc, Ecce pono in Sion lapidem offensionis, & petra scandali: & omnis qui credit in eū non confundetur. Et. c. sequēti similiter indicat. Admonuimus autem sæpe lectorem de re hac euāgelistarū, & Apostolorū morē esse scripturæ capere sensum, & nō verba: id quod in præsentia cernis. Et apert^o quoq; est sensus: nā qui credit in Christū, non confundetur. Non erubescō (inquit) Paulus euāgelii. Nā Chri mysteria & si prima facie cōfussionis visa sunt orbi, vt Paulus inquit (Prædicamus, inquit, Chm crucifixū Iudæis quidē scandalū, gētibus autē stultitiā) cæterū lucerna fidei inspecta ipsis fidelibus Iudæis, atq; Græcis, Chrs Dei virtus, atq; sapiētia est. Idcirco qui crediderit nō confundetur. ¶ *Et ponam.* b) Quia Chri meminerat quid tēpore Chri futurū prudenter

Chrmargarita. Matth. 13.

Ad Eph. 2. Matth. 7.

Petrus indicat locū Esaiæ. secundū translationē septuagintæ

Ad Rom. 1.

1. ad Cor. 1.

Christus lapis. Cur nomina viliū rerum Deo aptat scriptura.

Mala. 3.

Christus lapis probat. Psal. 117. 1. Pe. 2.

Ad Phi. 3.

Christus lapis angularis. Sopho. 3.

ter adiecit dicēs. ¶ *Ponam in pondere iudiciū & iustitiam in mensura.*^a) Idest tūc erit iudiciū equissimū, & iustitia exactissima. Ni si enim abundauerit iustitia v̄ra plusquam scribarū, & pharisæorū, nō intrabitis in regnū cœlorum.

Sub Ch̄so igitur exactū est iudiciū ad perpendiculū: quia de rigore iustitiæ (vt scolasticomore) loquar) promeruit Ch̄s cultori b̄ suis vitā æternā. Ideo subdit, & subuertet grādo sp̄e mēdaciij. Quia euāgelica prædicatio, quæ grādini cōfertur subuertit idola vniuersa, & mundanas vanitates deuastauit: quæ erāt fulcimentū

spei mūdānæ. Alludit locus hic ad priorē, Quia posuimus mēdaciū sp̄e n̄ram, & mēdacio protecti sumus. Hāc sp̄e (inquit subuertēdā à grandine: & hāc protectionē ab aquis inundādā. Nā inūdāte Ch̄ri baptisate erecta est humana spes in Deū, & in Ch̄so eius stabilita: vt potēs sit hęc calcare visibilia. ¶ *Et delebitur fœdus vestrū cū.*^b)

Quādo crucifixus est vetus hō noster, & deletū est chirographū decreti qđ erat cōtrariū nobis, tūc deletū est fœdus cū morte: nō carnis, sed spūs. Quæ mors pctū est: qđ præcipitauit Iesus Ch̄s moriēs in sempiternū Esa. 25. Et qñ spoliavit Ch̄s principatus, infernasq; potestates: tūc quoq; pctū cū inferno dissolutū est, & Ch̄ri lex atq; miracula, sanguis, & mors, vt flagellum sunt Satanæ. Et iā ipse, qđ princeps mūdi est, eiect⁹ est foras. Et hoc est qđ ait, Flagellū inūdās cū trāserit, eritis in cōculcationē. O Maligni Spūs, subaudi. Referri nō me-

latet, posse locū hūc ad captiuitatē Babylo nicā, & Babylonis exercitū flagellū vocat. Et tūc experimēto cōprobatū habuerunt suā arrogātiā cōtra Deū, & suā irrisionem aduersus Dei prophetas, nullius momenti

extitisse. Sunt quoq; homines stolidi, qui pactū vidētur cū morte pepigisse. Qualis ille erat, cuius sacer meminuit Lucas, qui sibi lætari & gaudere iubebat, quæ horrea frumētis erāt illi refertissimi. Isti sunt, qui hoc pacto in pacto freti plurima audēt facinora. Quibus de repente & præter sp̄e, occidit diuina vox, Stulte hac nocte repetent aīam tuā. Cæterū hęc in tropologiā reponito, cætera patēt in hūc vsq; locū. Sola vexatio intellectū dabit auditui. Quasi clari⁹ enuntiaffet, Babylonica vexatio hęc sola vos erudiet v̄ro tñ malo, vt pphetis meis fidē detis: & cessabitis ineptire, & debachari in vates meos. Quos ridetis vt barbaros, quia nō placetia vobis instillāt. At ipsi vt veraces medici mēbris putridis (qualia vos estis iniquitatibus obruti) nō suauia exhibēt vnguēta, sed caustica admouēt medicamēta. ¶ *Coāgustatū.*^c) Legimus in euāgelica historia, hostes Iudæorū circūdaturos Hierusalē, vallo illāq; coangustaturos: id qđ sub Romana obsidione accidit. Itidē, & Chaldæi obsidētes Hierosolymā illam circūdederūt milite: & coāgustauerūt illā Et egregia vti (vt illi moris est) metaphora: lectus nāq; si strictus est, in illo extēdere mēbra ad libitū nequit decūbēs, aut aliū cōtoralē habere. Itidēq; breue operimētū

extitisse. Sunt quoq; homines stolidi, qui pactū vidētur cū morte pepigisse.

Qualis ille erat, cuius sacer meminuit Lucas, qui sibi lætari & gaudere iubebat, quæ horrea frumētis erāt illi refertissimi. Isti sunt, qui hoc pacto in pacto freti plurima audēt facinora. Quibus de repente & præter sp̄e, occidit diuina vox, Stulte hac nocte repetent

aīam tuā. Cæterū hęc in tropologiā reponito, cætera patēt in hūc vsq; locū. Sola vexatio intellectū dabit auditui. Quasi clari⁹ enuntiaffet, Babylonica vexatio hęc sola vos erudiet v̄ro tñ malo, vt pphetis meis fidē detis: & cessabitis ineptire, & debachari in vates meos. Quos ridetis vt barbaros, quia nō placetia vobis instillāt. At ipsi vt veraces medici mēbris putridis (qualia vos estis iniquitatibus obruti) nō suauia exhibēt vnguēta, sed caustica admouēt medicamēta. ¶ *Coāgustatū.*^c) Legimus in euāgelica historia, hostes Iudæorū circūdaturos Hierusalē, vallo illāq; coangustaturos: id qđ sub Romana obsidione accidit. Itidē, & Chaldæi obsidētes Hierosolymā illam circūdederūt milite: & coāgustauerūt illā Et egregia vti (vt illi moris est) metaphora: lectus nāq; si strictus est, in illo extēdere mēbra ad libitū nequit decūbēs, aut aliū cōtoralē habere. Itidēq; breue operimētū

Tom.2. H 2 duos

Matt. 5.

Christus de rigore iustitiæ promeruit suis cultoribus gratiā & gloriam.

Ad Rom. 6. Ad Colo. 2.

Luc. 12.

Luc. 19.

4. Reg. 18. Esai. 36.

duos inuolucere nequit. In quem modum obfidione Chaldæa aut Romana coarctati Iudæi, & angustijs arctissimis preffi sed latere non poterat: & necessariū fuit hostili violentiæ cedere. Vt is, qui in breui decubit lecto, si alter potētiore decubatur^o accedat, necessariō illi lectū dimitteret. Angustum enim est stratum & alter decideret. Rursum Hierosolyma pallio vel operimento tegenti Iudæos affabrè confertur. Sed brevis erat, & ideo non poterat ab indigenis, & hostibus occupari. Non ineptiet qui hæc retulerit ad auxilia Aegyptiorum, quibus fidebant Iudæi, Chaldæorum euasuros tyrannidem. Esai. 36. Hanc deiiciens confidentiā, inquit, angusta atq; breuia esse Aegyptiorū subsidia: & quæ ut sibi consulere aduersus Chaldæos necessaria erant, Iudæis impendi non poterant. Vel tertio exponendus est locus, Deum esse instar viri torum coniugalem zelantis. Est enim zelotes Deus: quapropter alterius Dei cultum non admittit. Id quod vitio vertitur per Ezechie. 16. genti Iudaicæ. Tu autem (inquit) fornicata es cum amatoribus multis, sed primus sensus aptior est. ¶ *Sicut enim in monte diuisionum.*^a Hic mons Hebraicè, Perazim cuius mentio fit. 2. Regum. capit. 3. vocatur que Baalpharazim: vbi Dauid deuastauit Philistæos, & dixit. Diuisit Dominus inimicos meos coram me: indeque conciliauit nomen montis diuisionum. In libro Iosue. capitul. 10. legimus victoriam contra Gabaonitas. Est ergo sensus hic, vt Dominus in monte prædicto iratus est in Philistæos, & sub Iosue iratus est aduersus Gabaonitas, tanquam in hostes suos: ita confurget aduersus Iudæos, perindeque in eos ager ac si hostes Dei essent. Et qui illis solebat adesse patrocinio, omni orbabit præsidio, inimicis suis illos permittens. Et quod

sequitur, Vt faciat opus suum, alienū opus eius, & si inuicem videantur verba hæc collidere, opus suum & opus alienum, vt in verbis Domini, Doctrina mea non est mea, nulla tamen collisio est. Nam supplicio afficere impios opus Dei est: quia iustus Dominus & iustitias dilexit: alienum quoque opus est, quia miserationes eius super omnia opera eius. Tu lege tropologiam nostram si iuuat de diuina misericordia. Interlinealis glossa per interrogationem hæc legit refragantibus Hebræo codice, & Hieronymo, & cæteris interpretibus. Burgeni nescio quid collibuit, vt aduersus hanc expositionem (quam prædiximus) turgidas excitaret tragædias. Duxit enim impium vindictam non esse opus Deo proprium: siquidem Deo germanissima sunt iustitia, & misericordia. Proptereaque aliam inuenit huius loci expositionem, referens locum in Christum, qui sanguine suo clausa pate faciens cælorum regna, præstitit opus suum, & non suum: suum sanè, quia hoc illi iniunctum est à patre. Opus (inquit) consummaui, quod dedisti mihi: & non suum, quia famescere, & sitire, & denique mori Deo sunt opera peregrina. Cæterū nō habet Burgen. quod hanc expositionem sibi arroget, siquidem diuus Bernardus sermone quodam de feria. 4. hebdomadæ de passione Domini, illam tradidit. Cæterū Bernardus non dilucidabat Esaiæ literam: sed potius alegorizauit, quantum suo instituto conducebat. Neque Burgenis sua delamomētū habet. Quis enim inficiabitur vlcisci de peccatoribus esse diuinū opus? At quia Deus magis amat misereri, quā punire, magisque illi cordi est, relaxare facinoræ plebis suæ, quā vlcisci: idcirco quod simpliciter est propriū Dei opus, relatum ad misericordiæ opus, peregrinum Deo dicitur opus.

Ioan. 7.

Psal. 10.

Exo. 29.

Deo familiaris est misericordia.

opus. Et quod sequitur minime aptari poterit huic expositioni. ¶ *Et nunc nolite illudere.* Admonet propheta, ut ab illusione & risu abstineant Iudæi: ne irriterent diuinam uehementius, & captiuitatis tempora

festinantius accelerent. Hoc est quod ait, Ne forte cōstringatur vincula v̄ra. Quæ tamen apud Deum erat definita & certa super vniuersam terram. Quod vero ait, ¶ *Audite a Domino.* Idest lumine p̄pheticō ex cepi, Hebraica vox Necherasa, quæ transfertur cōsummationem significat factam pro exterminatione

& verbum, charas, significat decreuit, abbreviauit, discreuit, aut diuisit. Ideo Nicolaus in lib. differentiarum legit cōsummationem, & diuisionem. Quod vero ait, Super vniuersam terram, Hebraismus est, qui vniuersalitatē nota particulare subaudit. Quale illud, Omnem esca abominata est anima eorum: cum tamen de manna solum sermo habeatur. Ita quoq; decisio diuina de exterminanda Iudæa, cōsummationem dicit super vniuersam terram. ¶ *Auribus.* Benevolentiam Iudæorum captat, ut parabola proposita auditorum animos ad se flectat. Est autem parabola hæc, quam proponit trituræ, seminationis, & melsis, hoc volens, Deum erga Iudæos agricolæ gessisse mores, quos seminauit atque plantauit in terra Chanæeorū. Quos sane ut inibi plantaret, terram illam bellorum quasi proscedit aratro: nam nationes varias sua magna potentia contriuit.

Quibus sicut glebis cōminutis expurgata est terra illa legis rastro diuinæ, & seminauit semē Israeliticū, quod diuisit in tribubus, sicut in duodecim generibus seminum, singulis pro sua portione & quali

meum. Nūquid tota die arabit arans ut serat, proscidet & sarriet humum suam? Nōne cū adæquauerit faciem eius, feret gith, & cyminū sparget, & ponet triticum per ordinem, & hordeū, & milium, & viciam in finibus suis?

in frumētis. Etenim Gith, cyminū (quæ legumina sunt) exarata terræ superficiē occa, aut alio quouis instrumēto æquat agricola, ut apte serat. At in frumentorum satione (ut sunt triticū hordeū &c.) terra maiori procisione eget: & in tritura melsis, maior impenditur labor. Nāq; hæc nō leuiter virga excussa decidit, ut leguminū grana, imo plastro cōterete folliculos exuūt & aristas. Quāquā messe collecta, à trituratione cessatur. Parabolæ huius scopus hic videt esse, Dñm varijs torssisse Hebræos pœnis ut ad messem fidei, & sctōrū operum illos cōduceret. Eō enim illos in terrā Chanāā inuexit, quō in terra foelicissima fructus Deo reportarent dignos. At studiosissimā plātationē Iudæi neglexerūt, ad idololatriā em̄ sapiissimē declinauerūt: quare Dñs per Esaiā insinuat illos abradēdos, & eradicādos, tāquā vitiosa germina à terra illa. Neq; studendū semper esse

tate terram Chanāidē distribuens. At Agricola nō semper arat: arat em̄ ut femina spargat in terram cultā. Neque semper illa spargit: spargit enim ut suo tempore demetat: quibus de melsis in horreū suum colligat. Porro alia & alia ratio pro varietate seminum est habenda. In serendis enim leguminibus aut metēdis alia est ratio, quā

Pro varietate seminum satio est moderanda.

supremo agricolæ prauis seminibus colendis: sed à messe vera, quam Christus excircuit (in quem tota culturæ Iudaicæ pompa spectabat) cessandum erat à lege illa. Nam per Christum abrogata est lex illa vetus. Neq; iam

Deus Iudæos dicit veros esse diuinitatis suæ sed supersticiosos cultores. Facile quoq; parabola hæc aptari poterit, cæteris hominibus: quos Deus

Et erudiet illum in iudicio^a. Deus suus docebit illū. Non enim inferis triturabitur gith, nec rota

tanquam agricola colit pressuris, & laboribus, illos semini suo (quod est verbū suū) parans, vt hoc concepto semine, ad messem optatam perueniant. In seminibus autem, vt quædam sunt, quæ leuius, alia, quæ grauius assequimur: ita quoque præcepta Dei non tanti laboris sunt, vt cōsilia. Quātum autem pertinet ad nomina leguminū aduertendum est gith Hieronymo idem esse, quod cyminum: at in textu tanquam diuersa proponuntur. Idcirco Gith idem est quod nigella, quam Græci Melanthiō vocāt, Hispanana vero voce, Axenuz, quæ pro condimento, & decore panibus inspergitur, apud Illiberos. Cyminum vero semen notum, cuius memoriam euangelio celebratam legimus. Decimatis mentam, & anethum, & cyminum. Matthæi. 23. Vicia, quam Hispanè, erueja aut eruejon vocant Græcis est aphaci. scribenda autem non per, t, vitia: sed per, c, vicia, vt

Mācinellus. 1. Georgicon tradidit. A vinciendo enim vicia nomen traxit. Distinguitur enim capreolis, & flagellis, instar vitis, quibus lupini dorsum & scapum serpit. Est tibi legendus Varro. libr. 1. capitul. 31. & Plinius. capitul. 22. lib. 18. Vicia pinguescunt arua, neque est agricolis operosa vno sulco sata, non farritur, non sterco-ratur, vitibus præripit succum, neq; amatores, Collumela docente lib. 2. c. 11. & tenues habet fructus: vt Vergilius cōmemo-

rat. Tenues (inquit) fructus vicia. Est denique utilis agrorum sèpimentis. Est nanq; veluti segetum munimentum id quod Esaias insinuat. Ponet inquit viciam in fructibus suis. ¶ *Et erudiet illum in iudicio.*^a) Nē-

plaustri super cyminum circumibit: sed in virga excutietur gith, & cyminum in baculo.

pe agricolā. Nā rusticatione docuit Altissimus, qui primum hominem in paradiso collocauit, vt citra laboris tedium illum coleret. Christus quoq; quatenus

homo est eruditus fuit simul atq; cōditus in materno vtero, vt mirabilē humani generis culturam faceret. Eteim quosdā electos admodum premit, & veluti plastro laborū incredibiliū triturat, vt sctōs Martyres. Equorū beatissimo grege Ignatius hoc ipsum testatissima professus est voce. Frumētū ego sum Dei: bestiarum dētibus molor, & subigor, vt panis mūdus efficiar Chro. Martyres igitur, qui sanguinis proprii dispēdio in cœleste horreū sunt deucti, aut quiuis alij qui rerū propriarū iactura nō modica, multisq; exārlatis laborib; diuinæ legi incubuerūt, scitē frumētis à vate cōferūtur. Porrò sunt alij, qui leguminibus adsimiles sunt, vt gith & cymino &c. Que ferrarū opera nō triturantur, neq; rota plaustri cyminum circūibit, vt electi cū quibus mitius, tantisperdum viuunt à Deo agitur. Quāquā per baculum, & virgā excutiantur: quoniā etiā si lenius sua tamē ferūt mala. Nanq; vasa figuli probat fornax, & homines iustos tētatio tribulationis. Eclesiasti. 27. Meminisse quoq; interim oportebit, Dñi præcursores Ioā. ad hæc Esaię alluisse verba. Ait em̄ cuius vtilabrū in manu sua & permūdabit areā suā, & cōgregabit triticū in horreū suū. Matt. 3. Et apud Ioā. Christ⁹ videte, ait, regiones, quæ iā albæ sunt ad messem. Erant enim electi Dei dispersi, diuini tamen verbi opera cōgregandi in ecclesiæ catholicæ gremium.

¶ *Panis,*

Deus ut agri colase habet erga homines. Ioan. 10.

Quid gith.

Vicia quid ex quo palā est historiā scire plantarū vtile esse sanctis callē discripturis.

Eccle. 7/ Gene. 3.

Act. 17/ Lu. 12/ 14/

1/ 2/ 3/ 4/ 5/ 6/ 7/ 8/ 9/ 10/ 11/ 12/ 13/ 14/ 15/ 16/ 17/ 18/ 19/ 20/ 21/ 22/ 23/ 24/ 25/ 26/ 27/ 28/ 29/ 30/ 31/ 32/ 33/ 34/ 35/ 36/ 37/ 38/ 39/ 40/ 41/ 42/ 43/ 44/ 45/ 46/ 47/ 48/ 49/ 50/ 51/ 52/ 53/ 54/ 55/ 56/ 57/ 58/ 59/ 60/ 61/ 62/ 63/ 64/ 65/ 66/ 67/ 68/ 69/ 70/ 71/ 72/ 73/ 74/ 75/ 76/ 77/ 78/ 79/ 80/ 81/ 82/ 83/ 84/ 85/ 86/ 87/ 88/ 89/ 90/ 91/ 92/ 93/ 94/ 95/ 96/ 97/ 98/ 99/ 100/

Ioan. 4

¶ Panis. a) Quid velit, priora ostēdūt: quia etiā si in modico, non tamē diu obliuiscēt misereri Deus Relinquit equidē aliquanti sper sctōs suos Deus, & pressuris, & tūfionibus illos cædi permittit, ceterum non in perpetuū finet affligi: imo faciet Panis^a autem cōminuetur: verū cū tentatione p̄vétum. Et vt ad rē loquamur p̄pheta deiloqui subfanabant tūc ab insanis irrisoribus Iudæis, vt hoc caput te docuit. Et Stephanus in gestis apostolicis cap. 7. Quē prophetarum, ait, non sunt persequuti patres vestri. Et Dñs, ait, Hierusalē Hierusalē, quæ occidis prophetas & lapidas eos, qui ad te missi sunt. Cæterū tyrannidē hāc, quā iniusti p̄phete Dei iniuste passi sunt, ab iniustis hominibus, nō fuit Deus inultā. Neq; iniquos triturares dimisit sine iniquæ triturationis mercede. Quia iniurios Iudæos, hostilibus primo Chaldæorū, postremo Romanorum tradidit copijs: quia sanguinē sctōrū suorū tādē vlciscit̄ Deus. ¶ **Et hoc.** b) Iniurias sctōrū vlcisci Dei est, qui illorū iniurias suasdu

Psal. 72. Elia. 54.

1. Cor. 10.

Matth. 24.

Deu. 32. Deus vlciscitur suorum sanctorū iniuriæ.

cite esse, ideo qđ irrisores, & subfanatores p̄phetarum, pœnas dent à Deo exiuit: vt mirabile faceret cōfiliū. Quippe Deus etiā si in omni opere mirabilis sit, cæterū in sctis suis lōge mirabilior, quos cū diligit, torquet interim & tāquā aurum in fornace p̄bat electos suos, vt scoriā omnē, & terreni affectus squalorē, excoquāt, & facti purgatiores, micātī resplēdeāt corā Deo. Et qđ sensibili exēplo quōdā in suo propheta Elisæo demōstrauit, cū cæteris sanctis suis etiā gerēdū nō obscure insinuat. Illo nāq; illuso à pueris, caluitiem illi exprobrātibus, vltiores impudētis exprobrationis fuere vrsi diuino nutu de saltu p̄filientes, & in puerilem turbam irruentes, illam dilaceuerunt. 4. Regum. 2. Et innumera sunt sanctorum exempla, quæ hoc ipsum perspicuē cōprobāt. Nam Eliæ irrisionem. 4. Reg. 1. quē quinquagenarij milites irrisoriē hominē Dei appellabāt De^o vltus est: cuius ignominiā nō terreni vrsi, sed ignis de cœlo lapsus, vindicauit.

1. Cor. 10.

Sapie. 3.

Paradigma ex lib. Reg.

DE SENSIBVS TROPOLOGICIS ad Caput. 28. Appendix.

TROPOLOGICA declamatio vnica, in die sacrosancto Pentecostes, cuius prothema est. In lingua enim altera loquetur ad populum istum. Esaiæ. 28.

E spiritu Paraclito de narraturo sermonē, eiusdē Paracliti mihi numē implorādū videor. Ille enim est, qui hodierna die idiotarū hominū linguas fecit disertas. Et proculdubio illius ope iuuari egemus in celebritate ista festiua nā mirabile mysteriū declarā hodie. Diuinus nāq; spiritus humani nri pectoris vile tuguriolum nō fastidiēs, de cœ

Acto. 2. Acto. 4.

lo veniēs, suorū corda fidelīū opulēto charismate hodie repleuit. Et qui sub colūbina specie iā sese exhibuerat visendū, Chro Iordanis aquis perfuso, & qui sub nubis forma, apostolicis se obtulerat aspectib⁹ trāsformato Dño in mōte Tabor, & qui sub flatus spiramine apostolis traditus est, vt peccata laxarēt hominū, ipsissimus hodie sub linguarū ignearū coruscātibus flāmis

Ioan. 1. Luce. 9. Mar. 17. Mar. 9. Ioan. 20.

discipulis miraculosē apparet Apostolorū que gloriosū senatū, discipulorūq; aliorū Dñi beatū chorū, sua præsētia hodie illustrat, & sua virtute solidissimē firmat. Gō iecit hodie suos affeclās Chřus in fornacē sui spūs ardētissimū, vt illorū ad purū scoria excocta, vasa electionis vt portarēt nomē suū corā regibus, & primoribus seculi redderētur. Ob eamq; causam nō aliā selegit speciē Deus, nisi ignis, sub qua hodie sese in apostolos effunderet. Quippe ignea vis impura mira efficacia abstergit, & obscura purissimē illustrat: ita spūs sanctus sordidissimas seculi huius mūdissimē feces abstergit, & tenebrosas humanæ mentis ignorātiā potētissimē expurgat. Et vt ignis figulina stabilit suo incendio, & firmat vasa recēs facta, vt apta sint vsibus humanis: ita quoq; spūs sanctus igne inuisibili suo, apostolorū infirmitatē hodie adeo cōstātissimē firmavit, vt colūnas solidissimas catholicæ ecclesiæ atq; firmissimas illos efficeret: cui⁹ rei tibi fidē faciet, nā apostoli qui hodie latebāt Iudaicas exhorrescētes pœnas, omni depulso timore Chřistū clara voce hodierna die resonāt. O miram trāsformationem, qui puellā vnā extimuit, adeo vt magistrū suū negaret, hodie impavidus imo sicut leo cōfidēs orbē totū nō pauescit. Nihil terrena aut inferna formidat, quo min⁹ Chřm esse verū Deū, & in nomine eius salubrem testetur & necessariam esse pœnitētiā. Et nō solū apostolicus vertex Petrus quin etiā & cæteri apostoli virtute magna reddebāt testimonium resurrectionis Dñi nostri Acto. 4. Frigentia ergo apostolica pectora ita spiritus sanctus illis incumbens igniuit, vt diuinas Apostoli de cœnaculo egressi flammæ spirantes, argentissimos Iudæos atq; rebelles Chřo ignito Dei sermone flagrantissimē incenderūt: & Christo eximie subegerunt. Multi (ait) eorum, qui audierunt, crediderunt, & factus est numerus eorum quinq; millia, vel vt alia habent exemplaria vitorū quinq; millia. Entibi piscatores, & publicanos, vniuersi orbis cœlestis do-

ctrinæ magistros, & doctores d̄ repēte factos, en homines infimę notę, & ex media plebecula in principes super omnē terrā, erectos: en pauidos, & meticulosos, qui relicto Dño omnes fugerūt, & qui clausis inuis & fortassis repagulis firmissimis obfirmatis, clanculū intra cōgregati erāt propter metū Iudæorū, impauidi iam & audacissimi minas calcant, & mortē iā irrident. Ibant nanq; apostoli gaudentes à cōspectu concilij, quoniā digni habiti sunt pro nomine Iesu cōtumeliā pati Acto. 5. Quis amabo tātæ trāsformationis fuit autor? Vtiq; quia factus est repēte de cœlo sonus tanquā aduenientis spiritus vehemētis, & repleuit totā domū vbi erant sedentes: & apparuerūt illis dispertitæ linguæ, tanquā ignis: & sedit supra singulos eorū, & repleti sunt omnes spiritu sancto. Quid obsecro à me petis autorem? spiritus enim vehemens est, de cœlo rapido descēdēs cursu. Viderat olim Elias spiritū gradē, & fortē, subuertētē mōtes, & cōterētē petras, at in spiritu illo nō erat Dominus. 3. Reg. 19. Hic autē spiritus etiā si vehemens cōmemoratur, at in hoc spiritu Dominus. Vtū enim excitauit tūc Dei spiritus vehemētissimū, & sonorū, & in hoc v̄to vehemēti, Domini spiritus vehemētior à cœlo in terras delabitur: & in humana mirabiliter se insinuat pectora. Hic spiritus non montes subuertit visibiles, aut petras conterit sensiles, sed humana corda plusquam lapidea mollescit, & cōfringit. Prior spiritus vehemens sonat, posterior vero ignis, & sonat, & micat, & insedit. Prius nanq; Dei vox penitissimō mēti nostræ sonat sibilo, quam mens igniatur. Ligna nanque humentia, quò facilius ignem excipiant, ventis siccanda exponūtur. Humana quoque corda, quæ terrenis humida sunt affectibus, spiritu vehemēti hoc diuino in primis parantur, vt proprijs exutis affectionibus, diuinus ignis cœlestē in illis operetur amorem. In mundi nāq; huius visibilis exordijs, spiritus ferebatur super aquas: & in mūdi quoq; per Chřistū reparatione, spiri-

Ioan. 20.

Trāsformatio seu metamorphosis apostolica miraculosa

Acto. 2.

Typ⁹ ex lib Regum.

Obseruāda cōparatio.

Gent. 1.

tus

rus diuinus fertur supra inuisibiles aquas.

Spūs sanct⁹
fertur super
inuisibiles
aquas.

Quia blādimēta seculi, mundanæ pompæ deniq; mūdānæ omnes vanitates, & varietates, quid aliud obsecro sunt, quā vndosi gurgites homines incautos demergētes? Supra hos gurgites vastos fertur iste, qui descēdit hodie spiritus, vt spirituali igne succēsi blādimenta seculi noxia, caduca ritē fideles esse putēt. Spiritus igitur fertur super aquas: at caro aquis prorsus inuoluitur, & immergitur. Hæc nāq; duo spiritus, & caro contraria sunt. Porro qui flumina

Ad Gala. 5.

traijcere natando non sunt experti, vesiculis flatuosis, aut cucurbitis spirituosis yntuntur, quarum opera corpora grauia in aquarum lata tramite, non demerguntur: imo sublime ferūtur. Ne ergo nos secularium vndarū blandus sanē at voracissimus vortex inuoluat, Spiritum sanctum nobiscū oportet cōuehere: qui nobis supernatare præstet, submergi vetet. Hic spiritus enim est veritatis spiritus, non falsitatis, est firmitatis spiritus non vanitatis, est lucis spiritus non vmbRARUM. Est denique spiritus qui à Patre luminum procedit, nō à patre mēdacijs, qui Satanas est, non ab scaturigine malorum omnium, quæ cupiditas est: spiritus gaudij est, non mœroris. Nam regnum cœlorū non est esca & potus: sed iustitia, & pax, & gaudiū, in Spiritu sancto. Et huius spiritus gaudium plenū est, quod nemo (ait) tollet à vobis. Hunc spiritum ascensurus Christus ad patrem, & corpus suum à conspectibus humanis ablaturus, & sideribus illaturus alumnis suis Apostolis in pignus æternæ hæreditatis donat, in consolatore humanæ miserix præstat. Ego (ait) apud Ioan. 14. Christus, rogabo patrē, & aliū paraclētū dabit vobis, qui maneat vobiscū in æternū. Est sanē pater cōsolator, testante Paulo. Qui est (ait) pater misericordiarū, & Deus totius consolationis. Est quoq; filius consolator, est demū Spiritus sanctus paraclētus, vel cōsolator.

Obseruāda
cōparatio.

Iacob. 1.

Ad Ro. 14.
Ioan. 16.

3. ad Co. 1.

1. ad Cor. 1

1. ad Cor. 1

traijcere natando non sunt experti, vesiculis flatuosis, aut cucurbitis spirituosis yntuntur, quarum opera corpora grauia in aquarum lata tramite, non demerguntur: imo sublime ferūtur. Ne ergo nos secularium vndarū blandus sanē at voracissimus vortex inuoluat, Spiritum sanctum nobiscū oportet cōuehere: qui nobis supernatare præstet, submergi vetet. Hic spiritus enim est veritatis spiritus, non falsitatis, est firmitatis spiritus non vanitatis, est lucis spiritus non vmbRARUM. Est denique spiritus qui à Patre luminum procedit, nō à patre mēdacijs, qui Satanas est, non ab scaturigine malorum omnium, quæ cupiditas est: spiritus gaudij est, non mœroris. Nam regnum cœlorū non est esca & potus: sed iustitia, & pax, & gaudiū, in Spiritu sancto. Et huius spiritus gaudium plenū est, quod nemo (ait) tollet à vobis. Hunc spiritum ascensurus Christus ad patrem, & corpus suum à conspectibus humanis ablaturus, & sideribus illaturus alumnis suis Apostolis in pignus æternæ hæreditatis donat, in consolatore humanæ miserix præstat. Ego (ait) apud Ioan. 14. Christus, rogabo patrē, & aliū paraclētū dabit vobis, qui maneat vobiscū in æternū. Est sanē pater cōsolator, testante Paulo. Qui est (ait) pater misericordiarū, & Deus totius consolationis. Est quoq; filius consolator, est demū Spiritus sanctus paraclētus, vel cōsolator. Pater sanē consolatur nos in omni tribulatione nostra: quippe misit verbum suū qui nobiscum sit vsque ad consummationem

seculi. Est autē filius cōsolator alius ab spiritu sancto. Dabit (inquit) vobis alium paraclētū. Filius cōsolator est, quia redemit nos sanguine suo, & à diabolo captiuos, in libertatem diuinæ asseruit gratiæ. At veri fideles sæpè laboribus torquentur, vndis diuexantur seculi, incredibilibus tentationibus estuant. Quos in tātis calamitatibus cōstitutos, Spiritus sanctus est qui vnice solatur. Solent enim homines quādo caniculæ incēdijs ex æstuant, refrigerāte cōsolari aura. Spiritus quoque sanctus, vt aura cœlestis, fideles afflans tentationum omnium refrigerat incendia. Ad hæc si nauis à nauigatione retrahitur vento contrario, nauis cursum, in alium auertente locū, grādis mœror est, grandisq; animi deiectio nauigantibus, at verò quando secundus aspirauerit flatus, vt propero liceat cursu in portum appellere, quis nauigantiū consolationē pretio æstimabit? Sancti igitur, quibus hoc studij nunquam non est portū æternæ petere vitæ, nonnunquam veluti in hoc seculo stagnantur, nē quod ardēter habent in votis, opere compleant, Mūdānis nanq; fluctibus aliqñ inuiti obruūtur, diabolicis sæpè technis, sæpè ipsis repugnantibus impediuntur, vt tm̄ non sit, vorticibus seculi infœlicibus non absorberi. Cæterum quando in remigando laborāt, quando in repugnādo aduersarijs studēt & affliguntur, quia ventus est illis contrarius (vt Apostolis remigātibus olim erat) en tibi adest flatus diuini spiritus, qui est secundissimus fidelibus, nā hic flatus Dei marinas huius seculi sedat fluctuantes vndas: quia cōsolatur nos spiritus iste Dei in omnibus miserijs nostris. Ideoq; exhibetur nobiscū perpetuo māsurus: vt in iugibus nr̄is laboribus, iugis nr̄a fit cōsolatio. Iratus quōdā deus, Nō permanebit, dixit, Spūs meus in homine, quia caro est. Iā vero sanguine Iesu Chri placatus spūm suū donat hoibus, eterno cū illis permanfurū: & à carnalitate in spiritualitatē trāsferit, vt cū spiritualibus hominibus commerciū agere ipse Spūs sanctus nō dedignetur. Et

Christus est
cōsolator,
& Spūs sanctus.

Obseruāda
collatio.

Obseruāda
collatio al
tera.

Marc. 6.

Gene. 6.

Deus iā pla
car⁹ per san
guinē filij
sui spiritū
suū donat.

quāquam vnaquæq; diuinarum persona rum consolatoria est, vna tamē est conso- latio: quæ à Trinitate procedit. Quia vna est diuinitas, quæ in Trinitate subsistit. Itaque consolatio, quæ ab Spiritu sancto progreditur, à Patre & Filio progressum habere censenda est, vt quæ à Patre & fi- lio, ab Spiritu quoque sancto proficisci credenda.

¶ Porro autem, si qualis sit iste spiritus, qui consolatur nos, exactius dignoscere cupis, meminisse philosophorum placita oportebit, qui ventorum naturas ab origi- nibus vnde flant sedulo scrutantur. Spiritum enim calidum, qualis Auster est à me- ridionali plaga, quæ feruens est, ortum habere ducunt. Vt frigidus ventus exori- tur Aquilo à Septentrione, quæ regio cœ- li algens est. Et demum quod subtiles alij sint spiritus, alij grossiores, alij salubres, alij pestilentes, ab ipsa origine vnde spi- rant proprietatum discrimina sumunt. At verò Spiritus sanctus, qui sub forma ve- hementis venti, atque linguarum hodie de cœlo descendit, originem petit altissi- mam. A patre nanque & filio paracletus procedit. Idcirco spiritus amoris est, quia ab amore vtriusque spiratur: spiritus gau- dij, quia à beatissimo mutuoque patris & filij gaudio est: spiritus veritatis, quia ab æterna veritate. Et demum si iuuat in om- nia discurrere, quæ liber Sapientiæ cap. 7. nos docet, illa à suo principio habere spi- ritum sanctum promptum est. Spiritus (in- quit) intelligentiæ, sanctus, vnicus, multi- plex, subtilis, disertus, mobilis, incoinqui- natus, certus, suavis, & demum omnem habens virtutem, omnia prospiciēs, & qui capiat omnes spiritus, intelligibilis, mun- dus subtilis. Quæ omnia quis vertet in du- bium à suo perenni fonte vnde dimanat, Spiritum sanctum accipere? Pater nan- que, & Filius vnus sunt spiritus subtilis, quippe omnia penetrant, omnia implent: & sunt incoinquinatus spiritus, quia ab- horrent ab omni labe: & disertus sunt spi- ritus quia omnia scunt, & omnia scrutan-

tur: omnia denique prospiciunt, quia ni- hil illos latet: omnem denique continent spiritum. Aspicias ne vt à beatissima origi- ne Spiritus sanctus suis fruitur attributis? Quibus accedat consolatoris etiam no- men, quod est Spiritus sancti nomen non esse prætermisum à diuina sapiētia. Nan- que inter cognomina quæ retulimus, hu- manus quoque, itidemque benignus Dei cognominatur spiritus. Humanus equi- dem, non quia est creatus, vt cæteri a- lij spiritus, quos continet Spiritus sanctus. Creator nanque est hic spiritus, non crea- tura. Nam consubstantialis est patri, & filio, vt Ioelis testimonio comprobatur. In diebus (ait) nouissimis effundam de spiritu meo super omnem carnem. Quod oraculum Petrus concione habita ad Hie- rosolymitas indicat. Actorum. 2. Et quid est, Effundam de spiritu meo, nisi spiri- tum qui mihi consubstantialis est, effun- dam super omnes homines? adnotante Didymo libro. 2. de Spiritu sancto. Crea- tus nanque spiritus non est de Dei spiri- tu, sed à Dei spiritu. Neque creatus spi- ritus, qualis est vel Angelicus, vel humanus, effundi potest super omnem carnem: est enim finitus propriæque creationis coar- ctatus angustijs. Quare non extrase fundi potest: quia limites tenet, quos intra con- clusus constringitur. At Dei spiritus nul- lis propriæ substantiæ, quæ immensa est, terminis continetur, in omnia penetrat, in omnia sese dilatat, atque diffundit. Ita- que & quia de spiritu Dei est hic spiritus, & quia effusibilis, est super omnem car- nem, propterea creator est, aut quia crea- tor est effusibilis super omnem carnem est, & Patri & Filio coæuus, & homouosus est. Humanus ergo eatenus dicendus, qua- tenus benignus, & benignus quatenus suauiter beneficus: vt eiusdem sapientiæ monent verba. Substantiam enim tuam, & dulcedinem tuam (ait) quam in filios habes, ostendebas. Nimirum hodie Dei substantia quæ est paracletus Spiritus san- ctus, & dulcedo diuina Apostolis osten- ditur,

Vna est con- solatio à tri- nitate pro- fecta.

Origines veterū quæ sunt,

Origo Spi- ritus sancti à patre & fi- lio.

Spiritus san- cti attribu- ta.

Spūs scūs
conso-
tor ex vete-
ri instrumē-
to.

Spūs scūs
conso-
tor ex vete-
ri instrumē-
to.

Ioelis. 1.

Creatus spi- ritus nō po- test effundi super omnē carnem.

Cap. 14.

ditur. Quos enim mcestos, quia solatio-
 ria præsencia christi corporali orbatu erāt,
 videbat, sua præsencia personali hodie so-
 latur, atque lætificat, & linguis disparti-
 tis igneis, vniuersi orbis magistros cer-
 tos constituit. Et quia videbat tradēdos co-
 ram concilijs, iudicum & Synagogis, pres-
 byterorum & sistendos ante mundi prin-
 cipes, & pro veritatis fidei exhibendo tes-
 timonio, torquendos vehementissimē,
 ideo etiam sub spiritus vehementis forma
 se prodit spiritus sanctus: vt in tormentis,
 mundi q; æstibus, diuina se recreandos au-
 ra, tanquam ventō quodam certissimē spe-
 rarent. Ideo Lucas cōmemorat factus est
 repente de cœlo sonus, tanquam spiritus
 vehementis. Cur obsecro venti vehemen-
 ter spirantis descensurus spiritus sanctus
 excitauit formam? Arbitror, quia vehe-
 mentem quoq; pollicebatur consolatio-
 nem: nam laboribus vehementibus, suorū
 vehemens quoq; aprāda erat consolatio.
 Omnes sanē spiritus Paracleti apparitiones
 mysterijs sunt refertæ cœlestibus. Et
 enim illā quę omniū recēsetur prima sub
 colūbina videlicet specie, esse Christi in-
 nocentiæ symbolum, quis ignorat? at illa
 quæ sub nubis legitur forma, Christū esse
 vmbraculum nostrum denotabat ab estu,
 equidem & in securitatē, & absconsionē,
 ab omni malo, vt Ioānes Damascenus nō
 ineptē testatus est. Vt quæ sub specie fla-
 tus exhibita est, misericordiam diuinā &
 fauorem pœnitētibus à sacerdotibus esse
 promittendā planē notat, modo ritē de
 peccatis doleant. Flatus nāq; mollis & sua-
 uis est, qui refrigerat calida, & calefacit fri-
 gida. Nam sub brumalibus glaciēbus ma-
 nibus nostris, & ceris halitū nostrū afflan-
 do, illis calorē impartimus spiritus quo-
 q; sancti gratia, ita in confessions vocalis
 est administranda sacramento, vt frigidus
 peccatores nouerint sacerdotes halitum
 aspirando diuini verbi fouere, excitare, &
 animare, vt fructus pœnitētiae dignos pre-
 stent. Superbios vero & tumētes ex meri-
 torum inanī pompa sacerdotum est infri-

gidare, vt nouerint in Deo gloria & nō
 in proprijs quę ignorant meritis. Tandem
 verò se hodie ostēdit spiritus sanctus sub
 specie spiritus vehementis, de cœlo tonan-
 tis, & sub aspectu linguarū ignearū. Spiri-
 tu enim nihil velocius, & igne nihil effica-
 cius est. At Spūs sanctus ocyssimā habet
 operationē. Nescit enim tarda molimina,
 autore Gregorio, Spūs sancti gratia, & rur-
 sum nihil velocius accedit, aut recedit, q̄
 spiritus, siue ventus, siue vitalis, aut anima
 lis spūs sit. Est enim aduertere hominē se
 mianimē, aut exanimem, ex cōdis deli-
 quio, aut syncopismo, quē tñ si asperferis
 aqua frigida, aut alio medicamēto illi sub
 ueneris, subito collapsos reparat spiritus.
 Quippe qui ad cordis penetralia, & ad vi-
 scera ipsa se detruferāt in deliquio spūs sa-
 cili irritamēto ad exteriorē cutē euocant.
 Spūs quoq; sancti gratia, & facile accedit,
 & facile quoq; recedit. Neq; magno nego-
 tio trahit, neq; maximo repellit. Qui em̄
 peccatū admittit, à se facile depellit Spūm
 sanctū: vt is q̄ resipiscit, ad se facile trahit.
 At vero peccare, & resipiscere in puncto
 sæpē gerūtur. Quapropter diuina sapiētia
 mobilē vocat diuinū spiritū. Sub flamma
 quoq; ignis, quæ linguæ formā præsefere-
 bat visibus Apostolicis apparuit. Multa
 em̄ ignis habet munia, quę Spiritui sancto
 secūdam rationem suam sunt cōmunia.
 Ignis enim sublimia petit, puritate inter
 omnia elementa nitet: quippe semotissim-
 us est à corruptibilibus, & generabiliū
 rerum commercio. Subtilissimus est: ideo
 omniū elemētorū maximē penetrās. Ocy-
 simā proinde operationē habet: quia cali-
 dissimus & subtilissim⁹ est. Habet vim pre-
 ter hæc excoquēdi, abstergēdi, & purificā-
 di: sua luce rursus lætificat: suo calore fo-
 uet, & cætera multa alia habet, quibus natu-
 ra sua mirē dotata est. Contrahit enim ex
 tēsa: liquefacit metalla: frigida cōdēfat: in
 firma consolidat, alienam in suam trāsfor-
 mat naturam. Vt ligna vertit in ignem,
 & cætera, quæ quidem vniuersa Spiritui
 sancto aptissimē cōgruunt. Spiritus enim
 sanctus

Spūs sanct⁹
 ocyssimā
 habet ope-
 rationem.

Syncopif-
 mus vnde.

Spūs sancti
 gratia faci-
 le accedit.

Sapient. 7.

Cur Spūs
 sanct⁹ appel-
 latur mobi-
 lis.

Ignis pprie-
 tates Spūi
 sancto aptā-
 tur.

Loc⁹ Luca
 Acto. 2. ex-
 ponitur.

Spūs sancti
 Paracleti
 apparitiōes
 mysterijs
 sunt refertæ

Flatus pro-
 prietas.

Obseruāda
 collatio.

zuzillog

sanctus in superna mentes humanas trahit, à terrenis affectibus abstrahens. Hos enim defecit, & ad purum excoquit. Vt Esai. 1. ipsemet spiritus de semetipso testatur. Et conuertam, ait, manum meam ad te, & auferam omne stannum tuum. Id quod hodierna die Apostolis præstitit superueniens: quos sic expurgauit ab omni mundana fæce, vt tanquam argentum purissimum, illos reddiderit: vt suo tinnitu omnem impleuerint orbem. Argentum enim & quoduis metallū, quod extraneis miscetur, nõ purè in sua natura subsistit. Idcirco spiritus quanto à carnalibus sordibus, secretiores nos inq̄nerit, tanto efficacius nostra penetrabit corda, homines rursus alias ignaros, discretissimos reddidit, Spiritus sanctus, nam Apostoli, hodie profundissima diuinarum misteriarum arcana subtiliter penetrantes, magistri sunt effecti orbis terrarum, & diuinæ legis creati à Deo doctores. Lege Apostolica gesta & si oculatè inspexeris, miraberis Petrum (qui dudum retia & piscatutam reliquerat) sacra hodie enodantem verba. Homines rursus Spiritus sanctus alioqui obscuros, & viles, & ignobiles, clarissimos, & nobilissimos, toto orbè terrarum hodie constituit viros: vt imperatorum omnium maiestas illis cedat: philosophorum omnium gloria, & sapientia, ad Apostolicam relata doctrinam, tanquam arena sit exigua. Hoc denique in Christi amore adeo liquefecit, vt pro minimo ducerent sanguinem in eius gratiam fundere. Vnde Paulus hoc igne liquatus ardētissima protulit verba ad Romanos. 8. Quis nos separabit (inquit) à charitate Christi? tribulatio? an angustia? an fames? Et tandem sibi respondens, Certus sum enim, quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo. Huius ignis rursus

liquantis Apostolica corda flammæ miscabant, quando principibus & magnatibus, audenti & firma voce Petrus & Apostoli alij dixerunt, Obedire oportet Deo magis, quam hominibus: & illorum spernentes iussu, & contumelias, ibant gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Actorum. 5. Ignis demum iste humanas in se transformat mentes. Quia illas ad se trahit, rapit, & vertit. Raptus enim erat ab hoc igne, qui aiebat, Quo ibimus Domine quoniam verba vitæ æternæ habes? Et rursus ille, qui, Viuo ego, iã non ego, sed viuit in me Christus, clamabat. Hic ergo ignis est ille, quem Christus cum hominibus agens, ardentè optabat fundi super terram. Ignem, ait, veni mittere in terram, & quid volo nisi vt ardeat? Et hodie de regalibus suis sedibus in Apostolicam turbam discipulorumque conuentum misit. Erant enim hoc patris promissum expectantes fere centum & viginti. Neque solum Apostolica, & discipulorum Domini in se transtulit corda, quin etiam & omnium electorum. Ignis nãq; iste in martyres, virgines, confessores, & reliquos omnes sanctos ad se ita vehementer attraxit, vt vitæ æternæ incensi amore mundana calcarent vniuersa. Hic est ignis, quem nisi curamus per uigili studio diligentiq; opera in intimis nostris accendere, frigidi & inepti coram Deo apparebimus. Iubebat nãque olim Deus, vt in altari suo ignis iugiter adesset: & igne sacerdotum sacrificium consummandum erat. In præsentia verò quando lex illa euauit, in altari altero ignis quoque alter perpetuus sit oportet. Quippe in corde humano Spiritus sancti charitas nisi arserit, diuinæ amicitia expers erit. Legimus quoq; in Exodo. 24. Erat autem species gloriæ Dei, quasi ignis ardens. Et rursus in libr. Numero. 9. à vespere autè super tētorium erat, quasi species ignis, vsq; mane. Iã em̄ seculo illo adūbrabat Deus, id quod in nouissimis diebus (vt Ioel inquit) gesturus

Sanctus enim
spiritus de se
ipso testatur
Et conuertam
ait manum
meam ad te

Ap̄stoli ab
Spiritu sancto
toti orbis
sancti magistri
& vniuersi
doctores

Ap̄stoli ab
Spiritu sancto
toti orbis
sancti magistri
& vniuersi
doctores

Ap̄stoli ab
Spiritu sancto
toti orbis
sancti magistri
& vniuersi
doctores

Ap̄stoli ab
Spiritu sancto
toti orbis
sancti magistri
& vniuersi
doctores

Ap̄stoli ab
Spiritu sancto
toti orbis
sancti magistri
& vniuersi
doctores

Ioann. 6.

Luce. 12.

Ap̄stoli ab
Spiritu sancto
toti orbis
sancti magistri
& vniuersi
doctores

Locus ex
Leuiti 6. ex
ponitur.

Ap̄stoli ab
Spiritu sancto
toti orbis
sancti magistri
& vniuersi
doctores

Ap̄stoli ab
Spiritu sancto
toti orbis
sancti magistri
& vniuersi
doctores

gesturus erat, scilicet Spiritum sanctum suum in specie ignis super alumnos Christi mittere. Hic autem ignis super tentorium micat (quod est Ecclesia Iesu Christi.) Fidelium enim gressus sua luce & splendore dirigit, ut ab scopo vitæ æternæ non declinent. Qui ignis tentorio huic, donatus est vespertino tempore, usque mane. Quia ad vesperascente mundo, verbum caro factum est: & cœlestia penetrans de proprio igne hunc ignem hominibus dedit. Deus enim ignis consumens est. Pater ergo ignis est, & filius ignis est, & Spiritus sanctus ab hoc igne, ignis quoque procedit. Et Moses rubum vidit in deserto flammantem, & illæsum: ubi Dominus cum Mose loquebatur. Exodi. 3. Ut dubio procul in visione demonstraret, Spiritus sancti ignem ardentissimum esse, sed non lædentem, feruentissimum esse, sed non comburentem. Quis enim lædit, quis comburet, qui ab omni læsione, & ab æterna combustione hominem præseruat? Contendit Diuus Hylarius personam filij gessisse illum, qui apparuit Mose, in rubo duodecimo de Trinitate. Verum hoc huic instituto impertinens est differere. Iste est spiritus ille, cuius visio illa Ezechiel. meminit, cuius impetu beata illa animalia acta gradiuntur, & non reuertebantur, cum ambularent. Fideles nanque hic spiritus agit, Paulo docente ad Romanos. 8. Qui filij Dei sunt, spiritu Dei aguntur. Quod si nonnunquam filij Dei retrocedunt à via Dei cœpta, ut de suis Galatis Paulus scripsit hæc, retrocessio non est ab spiritu Dei (qui nunquam nõ progressum in via Dei monet) sed proprii arbitrij vitium est: nam Apostoli antequam hoc spiritu imbuerentur retrocesserunt. Porro simulatque igneus iste illos solidauit spiritus, non sunt reuersi retro, sed foelici processu cursum suum consummauerunt. Et germanissimè Ezechiel subdit, Et similitudo animalium, & aspectus eorum quasi carbonum ignis ardentium, &

quasi aspectus lampadarum. Nam hodie beatissimi Apostoli tanquam carbones succensi sunt ab Spiritu sancto: qui tanquam ignis à facie Dei exarsit, & tanquam micantissimæ lampades super candelabrum sanctæ Ecclesiæ illustraturi orbem accendantur. Carbones autem non accensi tetri sunt, atque turpes, quos ut semel accenderit ignis, claritate eximia coruscant. Et non iam carbones, sed ignem dixeris, quos ignis in propriam traduxit naturam. Tales fuerunt Apostoli cæteri que discipuli Domini. Nonne carbones sunt dicendi, qui nati sunt filij iræ, ut cæteri mortalium omnes? At vero hodierna die ignis à facie Dei exarsit: & hos carbones accendit ab hoc que flammigero igne succensi orbem succenderunt. Iam ergo post hæc noli iam Apostolos ut carbones despiciere: imo rectius illos ut ardentissimos, cœlestes que lampades suspice. Rationis nanque æquitas est ut siquidem Apostolorum Dominus, & magister lampas est, ex Esaia vaticinio. 42. erat enim Ioannis. 1. lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: ita alumni & discipuli Domini lampades quoque sunt. Vos, ait, estis lux mundi. Hodie igitur ex carbonibus viuacissimæ acceduntur lampades. Et qui sub modio Iudææ regionis absconditi erant, super candelabrum eminentissimum, collocantur modo, ut in domo Dei que est catholica Ecclesia luceant. Quod si Eliam Ecclesiasticus commemorat quasi ignem extitisse: & verbum illius quasi faculam arsisse. Qualia verba tu putas discipulorum Domini fuisse? quales ve discipulos ipsos, qui primitias spiritus acceperunt? quas Elias utique non accepit, neque rursus Spiritum sanctum sub specie ignis illi concessum, ut Apostolis legimus. Exodus præter hæc nos admonet, montem Sinai fumosa caligine obductum, eo quod descendisset Dominus Deus super eum in igne. Hodie verò super montem Sion etiam descendit Do-

Intestamēto veteri Deus sub ignea specie ostendebatur.

Ad Heb. 12

Typus ex lib. Exodi declaratur.

Cap. 1. Ezechielis visio exponitur.

Cap. 1. Spiritus Dei sanctus agit sanctos.

Psal. 17.

Matthæ. 5.

Cap. 48.

Roma. 8.

dit Dominus in igne : at ignis iste , non terrori , sed solamini est. Descendit namque spiritus paracletus in igne , tanquam consolator. Qui eo descendit , ut pristinos terrores excutiat. Est enim spiritus hic adoptionis filiorum , non spiritus timoris , in seruitute. Quamobrem antiquus ille populus videns voces , & lampades , & sonitum buccinæ , montemque fumantem , perterritus est , ac pauore concussus , stans que procul dixit Mosi , Loquere tu nobis , & audiemus : non loquatur nobis Dominus , ne forte moriamur. Exodi. 20. At verò Spiritu sancto descendente Apostoli , & discipuli Domini , non terrentur , nō pauore concutiuntur , ex auditu , vehementem spiritū alioqui percipientes & , quod maximè mireris se vidēt igne aspersos & non deterrentur , aut fugiunt : imo repleti sunt omnes Spiritu sancto , & cœperūt loqui varijs linguis. Neque solum Apostoli perterriti non sunt , quin etiam exteros perterritos non legimus. Etenim Lucas Actorum. 2. inquit , Facta autem hac voce conuenit multitudo , & mente confusa est. Si conuenit multitudo , non timuit , ut populus Hebraicus olim procul recessit. Timentium enim est non accedere , sed recedere , nō cōuenire , sed fugere. Quod verò subdit , Stupebant autē omnes , & mirabantur , stupor hic non timoris erat , sed admirationis. Etenim spiritus , qui descendit non territurus descendit , sed consolaturus legem gratiæ , & charitatis docturus , venit seruilem legem , quæ timoris erat abrogaturus. Quod si quærat aliquis , Cur sub linguarum forma super Apostolorum capita resplenduit ? perspicua est responsio , quia Apostolis Christus dixerat , Vos estis sal terræ. Non poterant autem terram sale condire cœlesti , nisi linguis quoque donarētur cœlestibus. Nam verbum dulce multiplicat amicos , & mitigat inimicos : & lingua eucharis in bono homine abundat. Linguae igitur Apostolis hodie distributæ , eò ab Spiritu sancto distribuuntur , ut dulcedine verbi

Euangelici , Iesu Christo amicos multiplicent diuinos , inimicosque Dei mitigent , à peccatis illos abstrahendo , & Deo reconciliando. Vti que linguæ istæ gratiosæ sunt : eucharis enim gratiam Græcis sonat. An non gratiosæ linguæ Apostolicæ , quæ gratiam diuinam mundo contulerunt ? Linguam dixit Iacobus modicum esse membrum , & magna exultare. Et re vera magna. Nunquid non magnum est , vniuersum orbem Christo subiugare , id quod lingua Apostolica prestitit : quos prædicatorum lingua quotidie imitatur ? In ipsa rursus , ait , benedicimus Deum & patrem : & in ipsa maledicimus homines , qui ad imaginem & similitudinem Dei facti sunt. Etiam si lingua , quam Spiritus sanctus donat , non maledica est , non conuiciatrix est : sed benedica , & gratiosa. Habet spiritus malignus linguam suam , habet benignus itidem suam. Qualis spiritus , talis lingua : benigni benigna , maligni maligna. Quæ verò hodie linguæ dispartiantur paracleti Spiritus sancti linguæ sunt : idcirco consolatoriæ linguæ sunt. Vnde concilio Apostolico dispartiantur : quod est sanctorum Concilium. Nam à concilio malignantium , procul absunt linguæ istæ , quas Spiritus sanctus donat hodie , & donaturum se olim in verbis prothematis testatus est dicens , In loquela enim labij , & lingua altera loquetur ad populum istum. Et haud dubium Spiritus sancti loquela , atque lingua , (qua electis suis & per electos suos loquitur) altera est , & immenso interuallo distans à loquela , & lingua mundani atque maligni spiritus. Illa enim veritatem docet , hæc peruertit : illa benedicit Deum & patrem , hæc vero vituperat : illa errores euellit , hæc vero disseminat. Et demum hæc multiplicat amicos Dei , & mitigat inimicos , illa vero amicos minuit Dei , & excitat inimicos. Vt iam hinc discamus , quam verè sapiens dixerit ille , Vita & mors in manibus linguæ. Etenim in lingua sancti spiritus , vi

Lingua Apostolice Dei multiplicat amicos. Iaco. 3.

Ex bono spiritu bona prodit lingua & mala ex malo.

Repetitio prothematis.

Ecclesi. 6.

Prouer. 8.

tam

Ad Rom. 8

Exodi. 19.
Ad Gala. 4.

Spiritus sanctus in igne apparuit tamquam consolator.

Cur sub forma linguarum apparuit Spiritus sanctus. Mathe. 5.

Ecclesi. 6.

tam esse collocatam quis hæsitabit? ut in lingua mundana maligni spiritus, mortem quis nõ credet. In linguis igitur super

Prover. 31. Apostolos extantibus lex clemetia est: in linguis autem alijs & labijs medacibus, lex illa iacet, cum qua Paulus exostulabat ad Rom. 7. dicens illam repugnare legi mentis suæ. Blada fanè sunt hæ linguæ carnis, scilicet mundi, & Satanæ. Est enim lingua meretricis illius magnæ cuius Apocalypsis Ioan. meminit: quã auertedã sapiens monebat. Ut custodiât te (ait) à muliere mala, & à blanda lingua extraneæ. Et inter sex illa, quæ odienda ut extremè mala Salomõ iussit, linguam mendacem numerat, quales sunt hæ, quas diximus linguæ, quæ mendaces sunt. Nãq; quidquid spiritui sancto veritatis obloquitur, mendacium est: at istæ terrenæ linguæ Spûi sancto aduersariæ sunt, ideo medaces sunt. At dices, Quid est quod obloquuntur linguæ istæ? utiq; mundana, & visibilia totis viribus esse persequenda, & per fas, & nefas, quidquid effrænis suggesterit libido, exequenter esse absolendum: cû contra lingua spiritus doceat, momentanea esse hæc, quæ cernimus bona, ideo protinus calcanda, ne præstâtissimis bonis assequendis, nobis obstaculo sint. Ad mundi exordia calamum reducã meum, & videbis quam fallax hæc quãq; subdola sit diaboli lingua, cum qua cæteræ linguæ carnis & mundi impendiõ faciunt: audi iã quid primũ euomuerit Satanus. Cur præcepit (ait) vobis Deus, ut non comederetis ex omni ligno paradisi? Et rursus responsum mulieris illudens, Nequaquam, adiecit, moriemini. Id quod Dominus certissimo præceperat verbo. Morte morieris. Ille infringes (ait). Nequaquam, ut linguæ spiritus veracissimæ, lingua se opponeret medacissima. Et probatum iam Ecclesiastici, si hæc obseruas, sermonem habebis, Multi perierunt, ait, in ore gladij, sed non sic quasi qui interierunt per linguam suam. Nanque qui vniuersum genus humanum lingua cecidisse dixerit, non ineptiet: nam Satanicæ linguæ decepta

Joann. 8.

Prover. 6.

1. ad Co. 4.

Gene. 3.

Ecclesi. 38.

Prover. 28.

blandi mentis foemina prima, quod ipsa suam habebat bonum esse, viro suo porrigens totum infecit orbem. Quamobrè cõsulissimè Deus aduertens spiritum medacem illum per linguam cooperantem, mundum infecisse, decreuit spiritum veritatis, in Apostolos mittere, qui linguarum varietate suos orans, linguarum etiam opera mundum reficeret. Ideoq; dedit Apostolis nõ simplicem linguam, sed vario linguarum genere illustravit Spiritus sanctus, ut essaretur magna la Dei. Neq; solum varia linguarum supellex exornat Apostolos, quin etiam & Spiritus sancti hæc linguarum gratia, in gentes quoq; diffusa est: ut gesta Apostolica narrent. ca. 10. de Cornelio & socijs, in quos cecidit Spiritus sanctus: audiebantq; illos loquentes linguis, & magnificantes Deum. AEquum autem erat, ut qui in varias nationes erant dispergendi diuinæ legis seminandæ gratia varijs quoq; donarentur linguis: ut Græcis Græcè, Scytis Scyticè, &c. loquerentur. Non me fugit esse quosdam qui vnam linguam tantum Apostolis concedant vernaculam, in qua loquentes Parthis, Medis, Elamitis, Capadocibus, Phrygibus, &c. egregie habebant quid Apostoli vellent illis significare. At contextus historiarum de gestis Apostolicis hoc nõ cõuincit, imo diuersum: varias, scilicet sortitos linguas Apostolos, imo & gætes omnes quas id seculi baptismi lustrabat aqua. Quo dono præditi Apostoli mentem propriam gentibus exprimebant, & quod à gentibus proponebant, apprimè ipsi callebant. Quoniã audiebat, inquit, vnusquisq; lingua sua illos loquentes. Quorsum enim deceptos credas auditores illos? Etenim si Græcã Græci putabant esse Apostolicam linguam, quæ tamè nõ erat (ut isti autumant) sed Hebræa, utique audientes Apostolicam loquelam seducebantur. At vero qui hoc admiserit non me, sed aliam sibi patronum querat.

¶ En tibi charissime quibus machinis, quibus catapultis, & bombardis, quibus deniq; artibus, beatissimi Christi Apostoli totum expugna-

Ex lingua est infectus mundus, & ex linguis restituitur.

An fuerint Apostolis varia genera linguarum concessa.

pugnaturi orbē, à sacro illo cœnaculo armati profiliunt. Linguæ igneæ sunt horū militum arma, tamen potentia ex Deo. Non enim armorum strepitu institutum habent orbem deterrere, imo linguarum vi superare. Non enim cogendo, sed monendo, & cohortando, legem Iesu Christi propagare curant, linguaq; compellere satagunt, & verbum Domini illud absolute, Compelle eos intrare. Id quod implendum non manu armata intellexerūt: sed linguis varijs Spiritu sancto infiamante edocti. Habet enim verbum Dei vim sibi germanam compellendi: & citra vim vim infert, & sine violentia, est violentū. Alioqui enim cur Ecclesiastes. 12. dixisset, Verba sapientum sunt sicut stimuli, & quasi clavi in altum defixi: quæ per magistrorum conciliū data sunt à pastore vno? Aspicias ne diuini verbi vires? Hæc verba nobis data sunt per magistrorum concilium. Quale rogitabis hoc concilium magistrorum? vtiq; sanctorum Apostolorū concilium. Isti enim sunt magistri catholice Ecclesie: isti nos docuerunt legē Domini. Pastor autem huius concilij vnus Christus est, qui ait, Paracletus autem spiritus sanctus, quem ego vobis mittam à patre, ille testimoniū perhibebit de me. Misit sanē paracletum à patre, non à matre. Non enim matris erat spiritū donare paracletum (quæ alioqui eodē spiritu referatissima est) ideo hunc spiritum non misit à matre, à qua carnem accepit, sed, misit à patre à quo diuinitatem capit. Mittere nāq; spiritum paracletum est Deum mittere: sed nemo auctoritatem mittēdi Deum habet, nisi ipse deus. Quare ait, Quē ego mittam vobis à patre: quasi dixisset, Quē ego mittam vobis, quia processit à patre meo Deus, vt pater meus Deus est. Vt enim à patre Christus habet, quod Deus, fit: ita & auctoritatem habet diuinam mittēdi Deum. Hic ergo spiritus est primarius magister in cuius schola Apostoli didicerunt Dei verba, & eius auctoritate illa in orbem euulgauerūt vniuersum. A deo au-

tem in altum hæc defixere Dei verba homines fideles, vt illa etiam proprii cruoris effusione sint professi. Nudata enim sanctorum martyrum pendebant viscera: sanguis sacratus fundebatur: at ipsi permangebant immobiles vitæ perennis gratia. O spontaneam diuini verbi violentiam: o admirandam vim sine vi. Cedat, est necesse armorum omnium vis, diuini verbi viribus. Nam materialia arma si spoliāt, si trucidant, si prosternunt, si proculcant, vtiq; rebelles, & inuitos, & repugnantes: at diuinum verbum spoliat, trucidat, prosternit, proculcat, at spontaneos. Quoniam ibant Apostoli gaudentes à conspectu concilij, quia digni habiti sunt pro nomine Iesu, contumeliam pati. Etenim spoliando ornat, trucidando viuificat, prosternendo erigit, proculcando statuit. Et diuini verbi compulsorias has vires, ille eiusdē verbi insignis declamator non siluit. Viuus est (ait) Dei sermo, & efficax, & penetrabilior omnigladio ancipite, &c. Tu lege tropologicam declamationem nostram ad ca. 27. de potestate diuini verbi. Nam hæc eatenus dicta velim, quatenus exponam linguas igneas, arma Apostolica fuisse. Quarum insolitam vim mundus non ferens, ad pedes Apostolorum victus ruit: vt olim Hiericho ad Iosue pedes Iosue. 6. Quamobrem dominici gregis pastores, hoc alta mente reponant, vt diuino iugiter verbo vacent, linguam ita sibi poscant igneam, vt populis sibi commissis salubriter prouideant: vt illud Esaiæ. 50. dicere valeant, Dominus dedit mihi linguam eruditā, vt sciā sustentare eū, qui lassus est. ¶ Misit igitur hodierna die Deus spiritū suum hominibus, vt quanta dilectione erga humanum se haberet genus palam faceret. Apparuerat quippe iam Dei benignitas, atq; humanitas, mittens verbum suum sub serui forma, rursus eadem benignitas hodie demonstratur, mittens spirituum suum sub vehementis spiritus forma, qui in linguas igneas dispartitus est. Vnde Ioan. 1. catho. cap. 4. In hoc cognoscimus,

Arma Apostolica quæ. Lucæ. 14.

Verbū Dei compellit.

Ioan. 15. Ioan. 14.

Virgo Maria non habet auctoritatem mittēdi spiritū sanctum.

Christus misit spiritum sanctū quia Deus est.

Diuinū verbum vincit spontaneos.

Acto. 5.

Diuini verba auctoritas maxima

Spiritus sanctus datur in pignus moris.

scimus, ait, quod in Deo manemus, & ipse in nobis, quoniam de Spiritu suo dedit nobis. Quo enim coniunctiora donanti sunt dona, tanto feruentioris amoris symbola sunt. Quod si coniunctissimum sit donanti id quod donatur, maximi illud amoris indicium est. At nihil Deo coniunctius, quam suus spiritus, qui Deus vnus cum patre & filio est. Quapropter de spiritu suo dedit nobis, vt suæ charitatis perspicuum argumentum, hominibus præsto esset. Quod si vniuersas visibiles creaturas hominis visibus subdens Deus, cœlum hoc est & elementa, & mixta vniuersa, diligere se eximie hominem patefecit. Quæ dilectionis erit indiculum donans nobis filium suum, & tandem Spiritum sanctum suum? Visibilia enim homini donans ad vsum, nihil de suo dedit, quia creaturæ non sunt de substantia Dei. Dedit sanè sua, sed non de suo. Nunc autem de spiritu suo, & non solum sua dedit nobis. Cæterum cum audis Spiritum sanctum formam linguarum ignearum, aut venti vehementer perstreptentis, aut nubis, aut columbæ, nõ arbitrisperinde hæc accepisse formas, vt filius serui formam. Nanque si sic arbitraris toto cœlo errabis. Accepit namque Dei filius, serui formam, quia verbum caro factum est. At Spiritus sanctus seruiles accepit formas, quia creatas accepit formas, at nõ serui formam: quippe seruus factus non est. Vnde neque dixeris Spiritum sanctum factum columbam, aut ignem, aut ventum, aut flatum. Quapropter filius Dei vnã tantum seruilem assumpsit formam, at Spiritus sanctus varias. Porro autem, quæ est humana insolens petulãtia maximo huic diuinæ largitatis dono, (quod est Paracletus Spiritus sanctus, quæ cum hominibus permanens Deus distribuit) homo frequenter sese opponit, illique refragatur, atque repugnat. Dura (aiebat Stephanus) ceruice & incircuncisi corde, & auribus, vos Spiritui sancto semper restitistis. Id quod vitio vertebat quondam Iudæis incredulis, & nunc vitio vertere possumus fide-

bus, qui Dei vias non amant, imo obdurato corde in peccatis suis persistunt. Qui corrupti sunt, & abominabiles sunt in studijs suis. Et quæquam hodie cataractæ cœlestium donorum referantur, pauci sunt, qui hæc dona cœlestia hauriunt, ne dicam libant: pauci hoc igne spiritus accensi ardent: pauci hoc afflantur spiritu: rarissimi sunt, qui linguis loquuntur nouis magna lia Dei. Vt enim homo vetus linguam habebit nouam? Linguis enim eloqui nouis est hominis, qui veterem iam exuens hominem, nouum hominem induit, qui secundum Deum creatus est in veritatis diuinæ agnitionem. Hæc autem renouatio in spiritu fit, Paulo testante, Renouamini spiritu mentis vestræ. Et ab spiritu quoque fit. Emitte, inquit vates ille, spiritum tuum, & renouabis faciem terræ. Spiritus sanctus enim est, qui renouat pectoris nostri intima, & renouando roborat. Neque solum intima sua aspersione renouat, quin & linguam, & externa opera renouat. Dole peccata admiffa, & Spiritus sanctus intima tua tunc renouat: confitere sacerdoti, & linguam tuam Spiritus sanctus innouat: factum vitæ corrige, & luxum in lamenta conuerte, & externa tua Spiritus sanctus renouabit. Et ita denique, in nouo homine, noua ignis flamma lucebit, in nouo vtre nouus Spiritus sancti liquor fundetur. Nam vinum nouum in vtres veteres infundi, euangelica lectio negat. Et Spiritus sanctus vetustatem vitæ vitiatæ non amat: sed qui tanti spiritus capax est futurus, in nouitate vitæ ambulare necesse est. Etenim qui inimicum suum odit, vt Spiritus sancti compos est, qui spiritus amoris, & dilectionis est? Vnde qui spiritum dilectionis adipisci studet, vt ambulet in dilectione & amicorum, & inimicorum oportet. Illud recolens apostolicum ad Ephesios. 5. Ambulate in dilectione, sicut Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis. Et demum, ne in omnia excurrendum sit, qui tenebras errorum amat, spiritum veritatis (qui à patre procedit) negligit: qui carnis

Dona quo
coniunctiora
donanti, ma
ioris sunt in
diciu amo-
ris.

Creaturæ
non sunt de
substantia
Dei.

Phil. 3.

Ioan. 1.

Spiritus san-
ctus nõ acce-
pit serui for-
mam.

Acto. 7.

Psal. 13.

Acto. 1.

Quid sit lin-
guis loquit
nouis.

Colof. 3.

Psal. 113.
Ephc. 4.

Matth. 9.

Rom. 6.

Qui odit ini-
micum non
habet Spiritum
sanctum.

fordes, Spiritum sanctum à se fugat, qui discordias inter fratres seminat, spiritum concordiae vnionis, & pacis à se ablegat. Congregatis namque domini discipulis, & ex concordii voto sibi consentientibus, & feruentibus ex Spiritus sancti desiderio precibus, Deum precantibus, Spiritus sancti vberissimam assequuti sunt gratiam. Et non solum mente cœlestis doni composites fuerunt, quin etiam visibili, & audibili ostensione illos afflat diuinus spiritus.

Quam nostri Theologi missionem visibilem nuncupant. Nam quæ in arcanis nostri pectoris celebratur inuisibilis est: vt ita vel hinc colligas quantum stomachandum sit in huius seculi hæreticos, qui ecclesiam aiunt esse inuisibilem. Si inuisibilis ecclesia est, quorsum Spiritus sanctus Apostolis, & discipulis domini (qui tunc ecclesia erant) visibili ostensione donatur? Mittitur ergo spiritus iste inuisibiliter quando charitatem Dei diffundit in cordibus nostris, quando nos à seculis peccatorum potenter defæcat. At visibiliter in ecclesia primitiuatim destinabatur, id quod ecclesia modo non experitur. Erat namque tunc visibilis illa ostensio opus factum, in præsentia vero superflueret. Erat porro necessaria visibilis illa ostensio, vt palpabili demonstratione doctrinam testaretur Apostolicam. Legimus enim in prima catholica Ioannis capitulo. 5. Tres sunt qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis. Spiritus sanctus testatus est Christi euangelium meracissimam habere veritatem duplici attestazione: & interna, & externa: interna quidem. Ipse enim spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod filij Dei sumus: externa vero. Quia Ioannis 15. cum venerit Paracletus (quem ego mitto vobis à patre spiritum veritatis, qui à patre procedit) ille testimonium perhibebit de me. Et rursus capitulo. 14. Spiritus sanctus quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia: & suggeret vobis omnia, quæcunque dixero vobis. Et ibidem, In illo die vos cognoscetis, quia e-

go sum in patre meo, & vos in me, & ego in vobis, hunc diem beatissimum significans Pentecostes, quando cœlestibus linguis supernè flammantibus Apostolicum coenaculum coruscat: & per strepente dulcissimo, & suauissimo strepitu ex spiritu vehemēti, cœlestis regio aeris personuit. Nam quod Lucas, inquit, spiritus vehementis, ventum validum sonuisse vehementer tunc significat. Nam spiritus solitariè scriptus sine, sanctus, non nunquam in scripturis ventum significat. Cuius rei nos in declamatione Tropologica ad capitul. 6. Esaiæ, & ad cap. 9. vberem mentionem fecimus. Quale illud Psalmi est, Flauit spūs eius, & fluent aquæ. In linguis igitur, & vento valido, se demonstrat Spiritus sanctus, quia sancti Apostoli (quos afflauit) tanquam nubes, à vehemēti spiritu impulsæ, totum orbem euangelium prædicando, peragrarunt. Iuxta vaticinium illud Esaiæ. Apostolos enim lumine prophetico præuidens, demiratur dicens, qui sunt isti, qui vt nubes volant, & quasi columbarum ad fenestras suas? Nubium enim volatus ocysissimus est, & columbarum ad sua colubaria velocissimus est motus, quibus confertur Apostolica peragratio, quæ breui tempore totum mundum impleuit. Nam in omnem terram exiuit sonus eorum & in fines orbis terræ verba eorum Psalm. 18. Quapropter pedes Apostolicos commendans Esaias capit. 52. Quam speciosi, inquit, sunt pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona, ad Romanos. 10. Porro non propter naturalem pulchritudinem pedum Apostolorum, hæc dixit Esaias: fortassis enim turpes erant, verum ministerium euangelici muneris obseruans esse pulcherrimum, speciosos pedes euangelizantium dixit. Spiritus ergo sanctus hodie etiam habitantibus Hierosolymis testimonium perhibuit, & olim ad fluenta Iordanis sub specie columbarum, Baptista de Christo idem testatus est. Aqua vero & sanguis, à Ioanne quoque vocantur in testes. Nam mor-

Misio visibilis Spiritus sancti & inuisibilis.

Ecclesia non est inuisibilis. Rom. 5.

Locutio catholica testatur exponitur.

In libro Rom. 8.

Spiritus quid in scriptis.

Psalm. 147.

Locutio Esaiæ exponitur.

Ioan. 9. Marc. 8.

tuo domino, vnus militum lancea latus eius aperuit, & continuo exiuit sanguis, & aqua: & qui vidit testimonium perhibuit: & verum est testimonium eius Ioannis 19. Fluxus igitur sanguinis & aquæ, fluxus fuit sanguinis veri & aquæ veræ, qualia ab homine vita functo, secundum ordinem naturæ effluere non possunt. Quare miraculo dedit hoc Ioannes dicens & qui vidit, testimonium perhibuit. Nam qui non verum sanguinem, & veram aquam, sed phlegma effluxisse nugantur, non libratè verba Ioannis expendunt, hæc qui vidit testimonium perhibuit. **Lege Innocentium, de celebratione missarum, capitulo, In quadam. in decretalibus pontificum epistolis.** Sanguis igitur, & aqua à latere domini in cruce pendentis dimanantia, facile testantur ecclesiam Iesu Christi, in sanguine eius, & aqua, radices firmas habere. Nam sanguine redempta est, & aqua Spiritus sancti sanctificata. Tria ergo hæc testimonium dant super terram, spiritus, aqua, & sanguis, sine quibus spiritualis hominis vita nequaquam consistit: vt vita naturalis si sanguine destituatur & spiritu, & humore planè collabatur. Nam anima in sanguine est: iuxta oraculum diuinum. Spiritus autem vitales, atque animales, à sanguine ministrantur. Rursumque est aquositas quædam sanguini necessaria, vt per illam in omnia sanguis dilabatur animalis membra: quæ penetrando viuificat. Vt iam verè dixeris, in vita naturali tria esse, quæ illam fulciunt, & à morte defendunt: spiritus, sanguis, & aqua. **Librum Diui Cypriani de duplici martyrio cõsulito, sed ad locum Diui Ioannis regrediamur.** Tres sunt qui testimonium dant in terra spiritus, sanguis, & aqua. Spiritus nempe testimonium dat Christum esse verum Deum. Nequit enim Deus mitti, nisi à Deo. At Spiritus sanctus hodierna die à Christo missus est, Christus ergo verus Deus est. Nec te motetur scripturam spiritum procedere à patre exprimere, at non ita liquidò, à filio

processionem expressisse. Istud enim nõ eò gestum est, quò insinuetur spiritum à filio non procedere, nam ab ipso innascibiliter (vt more Damasceni libro primo de fide orthodoxa loquar) vt à patre procedit: sed quia pater diuinitatis est principium, id circo dominus inquit spiritus, qui à patre procedit. **Quanquam, vt superius diximus, satis innuitur in verbis illis. Paracletus autem Spiritus sanctus, quem ego mittam vobis à patre, Spiritum sanctum à filio procedere.** Cæterum hæc missa faciamus, quia affatim hæc persequuti sumus in declamatione ad cap. 6. Spiritus ergo testatur, Christum esse verum Deum: sed sanguis, & aqua, verum esse hominè. Sanguis enim non fluit nisi ab homine vero. Quod vero subdit Ioannes, Et hi tres vnum sunt: verè subdit. Etenim diuinitas, cui Spiritus sanctus attestatur, & humanitas, cui sanguis, & aqua testimonium tulerunt, ad vnam personam Iesu Christi pertinent, in duabus naturis consistentem diuina, & humana. Locus hic Ioannis obscurus est, sed hac nostra dilucidatione euadet clarissimus.

¶ **Iam vero per hæc perspicuum tibi erit, cur hodierna die Spiritus sanctus sensibilibiter discipulis apparuit, cœlestemque spiritualium bonorum fontem, hominibus aperuit.** Vt inde quam fructuosus fuerit sanguis Iesu Christi (qui hominibus tantam Spiritus sancti copiam promeruit) nobis palam constet. Quia ante huius sanguinis fusionem Spiritum sanctum visibilibiter datum non legimus Ioanne testante, Non erat spiritus datus, quia Iesus non dū erat glorificatus. Proptereaque postquã ad dexteram Dei patris residet, dedit dona cœlestia hominibus. Nam Spiritus sanctus donum Dei est, & donorum fons: quorum meminit Esaias capitulo. 9. Ab illo enim timor est: qui deprimit humanam superbiam: ab illo pietas, quæ emollit cordis nostri duritiem: ab illo scientia, quæ illuminat mentis nostræ tenebras: ab illo consilium, quod fluitantes carnis no-

Vera aqua de latere domini emanauit.

Tria testantur Christum esse Deum. à ex Ioanne.

Leui. 17.

Tria quæ defendunt vitam animalis.

Ioan. 15.

Ioan. 15.

Lege decretalem de celebratione missarum et in quadam.

Ioan. 7.
Ephe. 4.
Psal. 67.

Spiritus sanctus est fons donorum.

stræ illecebras restringit: ab illo fortitudo, quæ instabilitatem nostram consolidat: ab illo intellectus, qui obscurissima, intelligibilia facit: & demum ab illo sapientia, quæ ad altissima quæque comprehendenda se rapit, & extollitur. Quibus omnibus charismatibus, beatissimi Christi Apostoli, atque discipuli cum deifera Maria vberimè hodie diuinitusque imbuuntur: vt in loquela labij, & lingua altera iuxta prothema nostrum legem Iesu Christi promulgarent. Quibus omnibus donis, vt nos imbuamur, charitatem proximorum seruemus, pacem cum omnibus hominibus: quantum in nobis est, illæsam gerere curemus, vt spiritus charitatis & pacis (qui est Spiritus sanctus) nobis semper adsistat, & affilet, vt deducat nos in terram rectam. Id quod sibi Psalmographus optans aiebat, Spiritus tuus bonus deducet

me in terram rectam, Psalm. 142. Nempe ad terram rectam ducit spiritus iste Dei rectus: & ad terram bonam, quam solummodo recti diligunt, & appetunt, & tandem Dei ope consequuntur. Namque Spiritus sanctus disciplinæ, effugit fictos, Sapien. 1. Terra igitur, ad quam deducit spiritus Dei bonus, non hæc est, quam pedibus calcamus nostris, hæc enim non recta, sed obliqua terra est: quippe sanguine innocentium polluta madet, clamoribus, & angustijs miserorum perstreperit: iniurijs, & rapinis sacrilegijs, &c. tota feruet. Non ad hæc igitur, sed ad illam cœlestem patriam, veritatis spiritus deducit, quia inibi verè viuitur, ad illam spiritus bonus nos impellit, quia inibi benè viuitur. Vbi varijs linguis nō solum Apostoli Deum laudibus prosequuntur æternis, quin etiam totus sanctorum chorus iugiter deo dulce melos personat.

Rom. 12.

D I L V C I D A T I O I N Esaiæ Caput vigesimumnonum.

Vaticinium
de excidio
Hierosoly-
morum.

VAE ARIEL.^a) EXCI-
dium Hierosolymitarum
deplorās vates interiectionem
deplorantis in princi-
pio capituli proposuit, di-
cens, Væ Ariel. Hebræis, hoi, sonat quod
apud nos, væ.
Nam Hebræis, VAE Ariel,^a
ho, est clamor
lugubris, ex do-
lore, & idem est
quod, hoi, vide-
licet, væ, heu. Ariel vero hoc loco, & apud
Ezechielem. 43. secundum Hebraicam
interpretationem, est altare holocausto-
rum, in quo ignis de cœlo delapsus, cuba-
bat tanquam leo, in spelunca, libamina &
sacrificia deuoras. Alijs verò magis arrisit
ciuitatem ipsam Hierosolymam Ariel,
nuncupari. Quippe templum Salomon-
icum præferebat leonis formam nuncu-

patum Ariel, id est, leo Dei. ¶ Ariel ciuitas
quam expugnauit Dauid.^b) Lugubre quod
dam insonuerat aduersus altare Dei, eius-
dem & templi deuastationem præsignās:
idem lugubre aduersus ciuitatem insonat
modo. Et repetenda est eadem interie-
ctio, væ, ciuitas
Ariel, & ciuitas
Hierosolyma
appellat Ariel.
Fortitudine e-
nim plusquam
leonina pollebat aduersus omnes gentes.
Ideoque regibus & principibus terræ rebel-
lis erat, vt in libro Hester capitulo. 13. ad-
uertere poteris. Significat igitur sermo
hic, & quod templum, & altaria, & ciuitas
ipsa deuastanda erant à Chaldæis, & tan-
dem à Romanis. Et quod subdit, additus
est annus, ad annum sensum habet, quod
reuolutis aliquot annis, & solennitatibus,
erant

Ciuitas Hie-
rosolyma fon-
tis quondā
tanquā leo.

erant deuaſtanda, ciuitas, altare, & templum. Solennitates autem dicit euolutas quia euertendæ erant. Etenim in Babylo- nica captiuitate, à ſacrificijs & oblationi- bus vacatum eſt. ¶ *Circumuallabo* (inquit)

Ariel, & erit tri-

ſtis, & mœrens:

& erit mihi qua-

ſi Ariel.^a) Ideſt,

erit mihi Hiero-

ſolyma ſicut al-

tare, quod qui-

dem circũſtant

cadauera mul-

ta. Ita & circum-

Hieroſolymã,

& vrbes alias ſi-

bi cõnexas, mul-

ta hoſtili gladio

cãſa cadauera

hominum iace-

bunt. Quã mœ-

rens autem &

triftis fuerit ci-

uitas illa ſub ob-

ſidione & capti-

uitate Chaldæa,

Threni Hiero-

miã, te doce-

bunt, cuius cala-

mitatem expref-

ſius manifeſtat

dicens, & cir-

cundabo quaſi

sphæram in cir-

cuitu tuo, & vn-

decunq̃ue cin-

gam te hoſti-

bus tuis: vt adi-

tus non pateat ti-

bi, arcuſiſſimis de-

tentæ anguſtijs.

Id quod domi-

nus etiã de Ro-

mana obſidio-

ne, Lucã. 19. tra-

didit. ¶ *Humi-*

lutæ ſunt. Et cir- cumuallabo A- riel, & erit tri- ſtis, & mœrens: & erit mihi qua ſi Ariel.^a Et cir- cundabo quaſi ſphæram in cir- cuitu tuo, & ia- ciam cõtra te ag- gerem, & muni- mēta ponam in obſidiõem tuã. Humiliaberis,^b de terra loque- ris, & de humo audiet eloquiũ tuũ: & erit quaſi pythonis de ter- ra vox tua, & de humo eloquium tuum muſſita- bit. Et erit ſicut puluis tenuis^c multitudo ven- tilantium te: & ſicut fauilla per tranſiens multi- tudo eorum qui contra te præua- luerunt: eritque repente confe-

liaberis.^b) Hominum deiectionum eſt hu- miles edere voces. Et olim pythones in ſubterraneis latentes oracula edētes, quia è profundo in altum ferebantur, exiliter ſonabant. Propterea que vt deiectionem

ſtim. A domino exercituum viſi- tabitur in toni- truo,^d & cõmo- tionē terræ, & voce magna tur- binis & tempe- ſtatis & flamma ignis deuoran- tis. Et erit ſicut ſomnium viſio- nis nocturnæ^e multitudo om- nium gentium, quæ dimicau- runt contra A- riel, & omnes qui militau- runt, & obſede- runt, & præua- luerunt aduer- ſus eam. Et ſicut ſomniat eſuriēs & comedit: cū autem fuerit ex- pergefactus, va- cua eſt anima e- ius: & ſicut ſom- niat ſitiens & bi- bit, & poſtquam fuerit experge- factus, laſſus ad

in profundũ mi- feriarum deno- tet comparatio- ne pythonũ vti- tur, qui verius muſitabant, quã eloquerentur.

¶ *Et erit ſicut pul- vis tenuis.^c)* Im- menſam hoſtiũ turbam ſignifi- cat: quæ inſtar fauillæ, quæ à vé- to rapitur ocuſ- ſimè, velociter deuaſtauerunt Iudæam. Poſt etiam & in aliũ ſenſum trahiver-

bum hoc, vt mo- re pphetico ad- uerſis proſpera miſceat. Ideo, ait, Erat ſicut fa- uilla pertranſiēs multitudo eo- rum: quia non in perpetuũ ira- ſcetur dominus.

Sed ſenſus prior germanior eſt, & Hebraicæ ve- ritati aptior, cui & ſequentia ap- tatur. ¶ *A domi- no exercituum vi- ſabitur in toni- truo.^d)* ¶ *Et erit ſicut ſomnium vi- ſiõis nocturnæ.^e)* Egregiã vitur ſi- militudine vt in

Mosrophe- ticus aduer- ſis proſpe- ra miſcere.

fatiablem hostium Hierosolymæ auidita
tem perdendi illam, & sibi connexa signi-
ficet. Vt enim famelici, & siticulosi per
quietem satiare famem sibi videntur, & se
dare sitim, at vero expergefacti à somno,
auidi ad cibos
properant, & po-
tum, quia somni
fatietas, nulla
fuit: ita & ho-
stes perdēdo Iu-
dæos quasi ni-
hil fecissent aui-
ditatē sanguinis
Iudaici nō sedabāt, sed auidi ad
pessundandos il-
los, prorsus pro-
perabant. Po-
test itidem refer-
ri ad consolatio-
nem Iudæorū.

Quippe aduer-
sariorum volu-
ptas, quam affli-
gēdo Iudæos ha-
bebant, volupta-
ti somniantium
(quæ exilis est)
confertur. ¶ Ob-

stupescite. Nimiam significat Iudæis af-
flictionem futuram: ideo quæ ad stuporē
(qui est, admiratio cum timore) prouocat.
Hoc loco, vt sæpè admonuimus, imperati-
uus, locum habet futuri indicatiui modi.

Fluctuate igitur, idem est, quod fluctuabi-
tis, & vacillate, id est, vacillabitis. Hi qui in
veritate fixos mentis pedes non habent,
necessarium est, vt fluctuent, & vacillent:
vt Elias quōdam Israelitis obiecit. Vsq̄
quo (inquit) claudicatis, & Iudas de huius
modi hominibus sermonem faciens, flu-
ctus feri maris illos vocat, despumates suas
confusiones, sidera errantia: quibus pro-
cella tenebrarum seruata est, in æternum.

Et demum Petrus hos notans derelinquē-
tes, ait, rectam viam, errauerunt. De Iudai-

ca autem excæcatione, in dilucidatione
ad caput. 6. plura diximus, quam quoque
hoc loco vates describit Iudæos ebrios vo-
cans, & non à vino, imo à profunda igno-
rantia, diuinorum mysteriorum. Et hanc,

oculos vestros:
prophetas & pri-
cipes vestros qui
vidēt visiones
operiet. Et erit
vobis visio oīm
sicut verba li-
bri signati: quē
cū dederint scie-
ti literas, dicent,
Lege istū: & re-
spondebit, Non
possum: signa-
tus est enim. Et
dabitur liber nē
scienti literas, di-
ceturque ei, Le-
ge: et responde-

Christi aduentum Iudæi non intelligunt.
In Apocalypsi capitul. 5. hunc librum ob-
signatum legimus intus, & foris, descri-
ptum, septemque signaculis obseratum.

Nanque diuinum volumen intus descri-
bitur, quia mystica sensa recondit: foris ve-
ro, quia sensum historicum tenet, quem li-
teralem vocant. Septem vero signacula
eius septem sunt mysteria Iesu Christi.

Quæ diuini vates præferunt & scripse-
runt. Ea sunt conceptio Christi, natiuitas,
mors, descensus ad inferos, resurrectio, a-
scensio, & iudicium. Quæ septem ad se-
ptem articulos fidei de Christi humani-
tate pertinent. At hæc signacula solum
agnu Dei qui tollit peccata mundi, resera-
re potēs est: qui aperuit discipulis suis scri-

spiritum soporis Iudæorū e-
citas profun-
dissima.

vocat, clausione
que oculorum,
vt legentes pro-
pheticos libros,
non intelligant:
vt Paulus, 2. ad
Corim. 3. memi-
nit. Vsq̄ in ho-
diernum diē (in-
quit) id ipsum ve-
lamen, in lectio-
ne veteris testa-
mēti manet nō
reuelatum Esaię
fatis concordās
verbis istis, Et e-
ris vobis visio
omniū sicut ver-
ba libri signati:
per librum au-
tem obsignatū
propheticos ac-
cipe libros, in
quibus huc vsq̄

Diuina scri-
ptura intus
& foris scri-
bitur cuius
septem my-
steria expli-
cantur.

Imperati-
uus pro indica-
tione ex mo-
re scrip.

3. Reg. 18.

2. Pet. 3.

Matth. 17.

pturas,

Lucæ. 10. pturas, Lucæ. 24. Nam patrem nemo no-
uit, nisi filius, & cui voluerit filius reuela-
re, & omnia rursum, quæ à patre audiue-
rat, ecclesiæ suæ necessaria nota fecit, &
spiritum paraclætum dedit, qui docuit Apo-
stolos myste-
ria omnia Iesu
Christi. Idcirco
Ioan. 13. Vos,
ait, vocatis me
magister, & do-
mine & benè di-
citis: sum etem.
De libro hoc si-

Esaiæ locus
quæ domi-
nus citat.

Hæretici
huius ætaris
vanissimi,
non paren-
tes iuribus
ecclesiæ.

bit, Nescio lite-
ras. Et dixit do-
min⁹, a Eo quod
appropinquat po-
pul⁹ iste ore suo,
& labijs suis glo-

gnato, Bernardum consule sermo. 1. pa-
schali. ¶ *Et dixit Dominus.* a) Nulla certior
huius dilucidatio loci, quam illa, quam do-
minus dignatus est illi donare, Matth. 15.
& Mar. 7. turgidos nanque Phariseos inibi
concutit Christus, qui pluris pendebat
traditiões synagogicas, quam diuinas: has
enim violabant illis tamen illæsis: quæ
alioqui iniquæ erant sub diuini cultus
vano prætextu. Quale illud, Munus
quodcunque est ex me, tibi proderit. Cõ-
tra hanc igitur vanam doctrinam, domi-
nus hunc induxit locũ Esaiæ. Etiam si sen-
su retento, in verbis sit varietas, & plus ac-
cedunt domini verba ad Septuaginta trãf-
lationem. Qui transtulerunt, Frustra col-
lūt. Id quod dominus sine causa aut in va-
num exposuit. Et Esaias, Timuerunt me,
ait, mandato hominum: id quod verentes
Septuaginta, Coluerunt verterunt, vt
Matthæus habet. Etenim timor Dei, cul-
tus est Dei quidam. Cæterum hæc à me iã
pluribus nõ sunt agenda, quia satis superq;
differuimus superius de re hac. Tu diuum
lege Augustinum libro. 22. contra faustũ,
capitu. 55. Hunc enim locũ inibi egregiè
denarrat. Hinc iam huius æui hæretici ar-
ripuerunt ansam vituperandi humana iu-
ra: quippe quæ mandata sunt hominum.
At si sunt conculcanda ecclesiæ iura, quia
humana sunt, quid est illud quod domi-
nus loquitur, Super cathedram Mosi sede-
runt Scribæ, & Pharisei quæ dixerint vo-

bis facite? Igitur humanæ traditiones ob-
feruandæ sunt. Multa nanque gerenda of-
feruntur, in quibus arbitrari quid nam sit
eligendum multi negotij est. Quare eccle-
siæ moderatoribus (quibus gerendorum
electio commif-
sa est) Spiritus
sanctus promit-
titur, qui do-
ceat agēda. Tē-
pore enim Apo-
stolorum sub or-
ta fuit conten-
tiosa lis, de ob-

rificat me, cor
autem eius lon-
ge est à me, & ti-
muerūt me mā-
dato hominum
& doctrinis.

feruantia legalium quam tamen compo-
suit apostolicum decretum. Et quotidie
in ecclesia Dei & ante hæc tempora, &
sub hæc tempora, subortæ sunt quæstio-
nes de intelligentia scripturarum, quas si
ecclesia sopire non posset ecclesiastica gu-
bernatio, optima non esset. Neque Spiri-
tus sanctus, cuius est in primis ecclesiæ re-
bus consulere, sufficienter ecclesiæ consul-
uisset. Quod si rursum legim⁹ Mosem Spi-
ritu sancto plenũ (diuino approbante con-
silio) Septuaginta viros spiritu quoq; Dei
imbutos coadiutores habuisse: quorum
arbitratu illius populi litigia sedabantur,
quid mirum si in proceribus ecclesiæ, idē
sit spiritus vt syncerè ecclesiastica nego-
tia moderentur, id quod iurium decisione
necessario gerendum est? Et quia tempo-
ra variantur, & vsus mores ve hominum
non in eadem linea semper consistūt: pro-
pterea etiam & iura variare operæpretiũ
est. Quibus adde si reges & seculares prin-
cipes vt proprias respublicas administret,
leges condunt ciuiles, quas (si iustæ fue-
rint) nemo reprobatur, sed quilibet summè
probat: non est ego cur hæretici ecclesia-
stica iura damnent: neque Christus illa
dånauit. Quod enim dixit, Sine causa au-
tem colunt me docentes doctrinas, & mā-
data hominum, verborum contextus ad-
monet, de mandatis illis & doctrinis, quæ
aduersantur diuinæ doctrinæ, & mandato
esse intelligendum. Dominus enim de

Acto. 15.

Num. 11.

In proceri-
bus ecclesiæ
Spiritus san-
ctus ad gu-
bernationē
ecclesiæ est.

Locus ex
Matth. 15.
exponitur
contra hæ-
reticos.

mandato illo, munus quodcunque est ex me, tibi proderit (id quod erat pugnans cum diuina iussione de honorandis parētibus) mentionem faciens, verba Esaiæ prædicta adiecit. Quapropter doctrinæ hæreticorum, atque mandata fugillatur verbis istis. Nam hæc irritam faciunt doctrinam Apostolicam, & euangelicam, atque ecclesiasticam. Quamobrē qui Deum colit hæreticorum doctrinis, aut præceptionibus, frustra colit, sine causa colit. ¶ *Ideo ecce ego addam.* a) Non exiguum miraculum est Iudæos qui gloriabatur in lege Dei, & in expectatione

Ideo ecce ego addam^a vt admirationem faciā populo huic miraculo grandi & stupendo: peribit enim sapientia à sapientibus eius, & intellectus prudentium eius abscondetur. Væ qui profundi estis corde, b) vt à domino abscondatis consilium, quo-

dator: sed de illa sapientia subaudi, quæ non descendit de sursum: sed terrena est, animalis, & diabolica. ¶ *Væ qui profundi estis corde.* b) Fuerunt philosophi quidam, qui Deum humana latere crediderunt, quorum

rum sunt in tenebris opera & dicunt, Quis videt nos? & quis nouit nos? Peruersa est hæc uersa est hæc uersa cogitatio, quasi lutum contra figulum cogitet, & dicat opus fictori suo, Non fecisti me, & figmentum dicat factori suo, Nō intelligis.

opinione, hominum consilia Deo erant abscondita. Tales sunt, quos commemorat psalmographus, Et dixerunt, non videbit dominus, neque intelliget de^o Iacob. Quos idem redarguit. Intelligite, inquit, insipientes in populo, & stulti, aliquando sapite: qui plantauit aurem, nō audiet? &c. Sunt autem alij, quos etiam si tantus non inficiat error, multa secum ipsi cō-

Rom. 1. Messia, tot detriuerunt secula præsentem tamē domino orbatam sunt, Pharisei, & Scribæ, sapientia & intellectu. Nam Christum reiicientes, diuinam sapientiam reiecerunt: imò & propriam legem (quæ erat illorum sapientia & intellectus Deuteronom. 4.) ignorauerunt. 1. ad Corint. capit. 1. Hunc locum vsurpauit Paulus quo significaret euangelium, humanam sapientiam latuisse. Et Abdias capitulo. 1. de uastationem Idumæorum prædicens esse certissimam, cui nulla sapientia, aut prudentia humana ferre suppetias poterat. Nunquid, ait, non in die illa dicit dominus, perdam sapientes, de Idumæa, & prudentiam de monte Esau? Neque; tamen crassa minerua hæc accipias, vt Deum osorem putes sapientiæ aut prudentiæ, quæ tamen non odit, si quidem sapientiæ est dux, & sapientum emē

uolunt, variaque & subtilissimè machinantur mala: quæ ita amant, & complectuntur, quasi uero Deum latuissent, quæ homines latent: quem tamen nihil latere potest, quia scrutatur nostri pectoris arcana. Idcirco ait, Væ, qui profundi estis corde, id est, qui profunda & secretissima mente, mala cogitatis. Id quod dominus uitio vertit non semel Phariseis. Cur, inquit, cogitatis mala in cordibus uestris? Et sæpè dominus retexit illorum callida uasramenta: ducebant enim illa esse Domino abscondita. At peruersa fuit eorum cogitatio hæc: Christo nanque omnes cogitatus illorum patebant, & vt Deo, & vt homini, in quo absconditi sunt omnes thesauri scientiæ, & sapientiæ Dei. Et eleganti ostensione manifestat quod dixerat Esaias, Quasi si lutum cōtra figulū cogitet.

Confert

Deus odit astutias iniquas hominum.

Iaco. 3.

Deum latere nihil.

Psal. 93.

Psal. 7.

Hier. 17.

Matth. 9.

Lucæ. 6.

Lucæ. 11.

Lucæ. 24.

Colof. 1.

Deus cōfer-
tur figulo &
creaturæ
massæ figu-
linæ.

Confert Esai. Deum figulo, creaturas ve-
rò vniuersas massæ luteæ: nō quod creatu-
ræ ex materia aliqua prodierint, quæ ex ni-
hilo factæ sunt. 2. Macha. 7. sed eò ita cōtu-
lit, quo nos intelligamus Deum nō instar
naturæ cōdidif-
se vniuersa: sed **Nonne adhuc in**
potius artis in- **modico^a & ī bre**
star. Natura nā- **ui cōuertetur Li**
q; necessariā ha- **bet functiōem :**

ars vero spontaneā, & intellectualē. Deus
igitur, cuius verbo cœli conditi sunt, &
spiritu oris eius omnis virtus eorū, volūta-
riē fecit omnia & est omniū supremus opi-
fex. Vt ergo massa lutea, aut alia quæuis ar-
tis materia, non insultat artificio, sed illi sub-
dita est: neq; illi obmurmurat, dicēs artifi-
ci, nō me intelligis: cum potius massæ, aut
materiæ sit, nō intelligere, & artificis sit in-
telligere, quippe q̄ artifex est: ita quoq; &
hominū est, diuina nō capere: quippe quæ
exilē nostram mentē immensa inter cape-
dine antecedūt. Dei autem est, vniuersam
creaturā in prospectu habere. Vt vniuer-
sorū architectus siue (vt ita dixerim) archi-
figulus. Paulus huius meminit loci Roma-
nis scribēs. c. 9. quo probet, status hominū
in libera Dei dispositione cōsistere, vt sta-
tus rerū fictiliū in libera figuli potestate ia-
cet: etiā si Paulus locum indicet secū dum
editionē Septuaginta, quæ sic habet. Nō-
ne vt lutum figuli reputabimini? Nūquid
dicet figmentum fictori, Non tu me plas-
masti? Et ad sensum Pauli ecclesiasticus
hac eadē vsus est similitudine. c. 33. Quasi
lutum (inquit) figuli in manu ipsius plas-
mare illud & disponere, quasi respondens
tacitæ quæstioni propositæ, Quare Deus
ex humana natura quosdam ad se traxit,
alios vero reiecit. Hieremias vero ean-
dem comparationem vsurpat, ex qua capi-
uitatem Babylonicam consoletur. Iu-
dæi nanq; captiuitatis illius veluti vas con-
fracti sunt. At verò figulus fracto vase re-
staurare fracturam nouit: ita Deus capti-
uitatis fracturam, libertatis gratia solidan-

Deus exor-
te extra se
operat non
ex natura.

Paulus locū
Esaiæ indi-
cat.

Hiere. 18.

dam per Hieremiam pollicebatur. ¶ *Non-
ne adhuc in modico.* a) Verba hæc, vt conse-
quentia ostendunt, Christi tempora re-
spiciunt: quorum sensus hic est, breui om-
nia sub Christo mutanda in faciem fore al-
teram: sub quo
banus in Char-
mel, & Char-
mel in saltum re-
superbia Iudai-
ca depressa est:
& gentium hu-
militas exaltata.
Neq; verba hæc

sumenda sunt, vt in prætextu sonant. Er-
enim Libanus, & Carmellus, duo sunt
montes, & qui Libanum in Carmelom
conuertendum ex hoc vaticinio Esaiæ sa-
peret, nimis desperet. Est ergo figura-
tus iste sermo, vt mutationem rerum ma-
ximam subindiceret. Sunt autem duo mon-
tes, qui ambo Carmeli nomine fruebantur
olim, alter quidem, Hierony. autōre in
Cōmentario hoc in cōfinio Phœnicis, &
Palestine, iuxta Ptolemaidē situs: & hic est
ille Carmellus, vbi Elias pluuia impetrat,
& sacrilegos sacerdotes trucidat. Alter ve-
rò Carmelus est, vbi Nabal tōdebat oues
& pascebat. Prior horū sterilis fertur: po-
sterior verò fertilis. Libanus verò mōs est,
vnde Iordanis fluuius originē petit. Quæ
ergo ait Libanus in Carmel, & Carmel,
in saltū reputabit, alia trāslatio apertū red-
didit sensum, Libanus redigetur in agrum
planum, & ager planus in syluam. Quip-
pe humiliavit Christus superbos mente
cordis sui: & exaltauit humiles. Id quod
Ioānes Baptista Luc. 3. satis expressit. Om-
nis vallis, inquit, implebitur, & oīs mōs &
collis humiliabitur: & erunt praua in dire-
cta, & aspera in vias planas. Indicat locum
Esai. c. 40. Sudaī satis à Glossa in expositio-
ne huius loci, & ab alijs multa interserūtur
de etymologijs horū nominū Libanus, &
Carmellus. Sed quantū ad literalē sensum
attinet iā exposuimus sub Ch̄ro quoq; sur-
dos audiuisse, & cæcos vidisse vt euāgeli-
ca cōmonefacit lectio. Neq; solū aures ex-
ternæ apertæ sunt, aut oculi exteriores, qn
etiā & mētis aures reserauit & oculi homi-

fructu
mōstudo
atq; u

Figuratus
Esaiæ sermo
vt habēdus.

3. Reg. 18.

1. Reg. 25.

Carmelus
duplex.

Matth. 11.

Lucæ 7:

num interni ablata caligine errorum viderunt. Hoc est quod ait, *Et audient in die illa surdi verba libri, & de tenebris & caligine oculi cæcorum videbunt.*) Dixerat nãq; superius ppheticos libros obfignados Iudæis: nunc vero ait referãdos Christi gratia. Clausi nanque sunt & obuoluti Iudæis: aperte vero & reuelati gētib⁹. Quæ i fide litate velut graui plumbo obditas habebant aures, quas tamen Christi euangelii, ita terebrauit, vt promptè reciperent fidem. Nam fides est ex auditu, auditus autem per verbum Dei. Legimus in Ioan. capitul. 9. Christum post illustratum natiuum cæcum, Iudæis in gratis dixisse, ego in iudicium, in hunc mundum veni: vt qui non vident videant, & qui vident, cæci fiant. Et dominus rursus, Confiteor tibi, ait, pater rex cæli, & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Paruulos eos vocat, qui non sensu, sed malitia paruuli sunt. Hoc est enim Dei iustū libratissimumq; iudiciū, vt qui diuino luminis rebelles sunt, & spiritui Dei resistūt, in tenebris errorum suorum delitescant, atque contabescant. Istis libri diuini obfignati semper sunt. At verò qui Deo curat cedere, à Deo illustrantur & de medijs errorum eripiuntur tenebris, & traducūtur in admirabile lumen Dei, vt Petrus ait. Quam ob rem hos paruulos, hosque deo morigeros, subintelligens, subdit. ¶ *Et addent mites in domino lætitiã* b.) Idest in domino cumulatissimè gaudebunt, hortante Paulo, In domino gaudete, iterū dico gaudete. Et in actis Apostolicis gaudium fidelium ex accepta fide luculenter com-

putabitur? Et audient in die illa surdi verba libri, & de tenebris et caligine oculi cæcorum videbunt^a. Et addent mites in domino lætitiã^b, & pauperes homines in

memoratur. ¶ *Et pauperes homines in sancto Israel exultabunt* c.) Sed obsecro, qui pauperes? viiq; qui spū sunt pauperes. At dices. Qui sunt spū pauperes? equidē qver bñ dñi in māsuetudine excipiūt: q nō alta

sancto Israel exultabunt^c: Quoniã^d defecit qui præualebat, consummatus est illusor, & succisi sunt omnes, qui vigilabant super iniquitatē^e, qui peccare fa-

fapiūt, sed humilibus cōfentiūt. Isti demū exultabunt in domino, q̄a beati pauperes spū, quoniam ipsorū est regnum cœlorum. Vos, ait, cōtristabimini, sed tristitia uestracōuertetur in gaudiū. ¶ *Quoniã* d.) Causam gaudij pauperū expo-

nit, quia defecit qui præualebat. Præualebat Satan in orbe: per vnum enim hominē peccatū introiuit in mūdū: & p peccatū mors. At verò p vnūquoq; hoīem introiuit iustificatio in mūdū: & per iustificationē vita æterna. Defecit ergo tyrānis Satanica, sanguine expugnata Iesu Chri. ¶ *Cōsummatus est illusor, & succisi sunt omnes, qui vigilabant super iniquitatem* e.) Spiritus maligni sunt illusores isti, & vigilātes, & accuratissimè studētes, vt irretiāt miseros hoīes, ad vniuersa pctorum facinora. Isti sunt q̄ faciunt peccare hoīes in verbo. Eteim verba Dei sua astutia torquēt, & dinarū scripturarū sensa peruertūt. Vt diuini homini mandatū primū exhibitū, sinistrè ad Dei inuidiã torisit. Et Matth. 4. tētaturus hic illusor dñm verba sacra deprompsit illa, Angelis suis Deus mādauit de te, vt custodiāt te in oībus vijs tuis, in lōgè diuersum sensum, quā spūs sc̄tūs dictauerat. Et hic mos hæreticus est, scripturas corrūpere, & à germano distrahere sensu, quē ecclesia catholica pbatū habet. Vt Petrus quosdā Paulinas suo seculo commemorat torisisse epistol. 2. Pet. 3. Demones ergo & hæretici peccare faciūt hoīes in verbo: &

Iacobi. 11

Roma. 11.

Ioan. 16.

Roma. 5.

Gene. 3.

Diabolus facta torquet ad Dei inuidiam & hæretici diaboli imitatur.

non

Libri sacri obrecti sunt Iudæis.

Roma. 10.

Matth. 11.

1. Corin. 14.

Iob. 24.

Actorum 7.

1. Petri. 2.

1. Theff. 4.

Actorum 8.

Actorum 13.

Matth 5.

non solum hoc amant vitium, sed etiam arguentes in porta, supplantant. Sunt autem arguentes in porta, diuini verbi declamatores, qui in porta, id est pro suggestu, ad plebes sacra declamant verba, vitia auditoribus obuerten-

Marct. 6.

tes. At verò ex ciebanthomines in verbo, & arguentem in porta supplantabāt, & declinauerūt frustra à iusto. Propter hoc^a, hæc dicit dominus ad domum Iacob, q̄ redemit Abrahamā, Nō modo confundetur Iacob^b, nec modo vult^o eius eru-

Actorum 7.

Matth. 23.

quem Herodes ob reprehensionem truncauit. Et Apostoli dominicapitalibus supplicijs, ppter veritatis euāgelicæ testimoniū addicti fuere.

Exodi. 1.

Qui tamen frustra declinauerunt à iusto, id est, à iustitia fidei, & euangelica veritate. Quippe incredulis etiam num inuitis, veritas Christiana floret. Et vt quondam Pharaō ille, quo magis Iudæos comprimere & minuere contendebat, eò magis crescebant: ita quò maiores in Christum excitauerunt pestilentes homines tragædias: eò vehementius floruerūt. ¶ Propter hoc^a.) Domus Iacob populus Israeliticus erat: cui populo loquitur vates modo. Illius nanque infidelitatem dudum descripserat. Ne autem putaremus omnes Iudæos excepto nemine, infidelitate tenendos, subdit, Non modo confundetur Iacob.^b)

Rom. 1.

1. Petri. 4.

Quia cæcitas ex parte contingit in Israel. Post hac igitur Iacob quantum ad fideles suos attinet, non pudebit. Non erubescat, aiebat Paulus, euangelium: & Petrus si vt Christianus (subaudi patiatu aliquis) non erubescat: sed glorificet Deum in isto nomine. Fideles ergo Christi, sunt domus Ia-

Lucæ. 2.

cob: in qua regnat Christus. Et regnabit in domo Iacob, dixit angelus, in æternum. Non erubescunt ergo fideles in nomine, & fide Christi. Infideles autem Iudæi hoc nomine offenduntur: est enim illis scanda-

lum graue dominum præclara crux. ¶ Et sciēt. Errātes spiritu, stultos vocat. Errantes enim spiritu, sunt errantes mēte, & musitatores, nebulones intellige. Et sensus est tantam vim euāgelicam esse, vt homines ignorantissimos doctos reddat: & homines perditæ vitæ, quales sunt irrisores, & illusores, & cæteri hoc genus alij ad bonā diuinæ gratiæ frugem conuertat. Porrò si Esaia verba hæc de gentium vocatione intellecta volumus prompta sunt. Philosophi enim errabant ex spiritu. Multis nanque fuerunt irretiti erroribus, absurdaq̄e multa traderunt, non solum circa diuina delirantes arcana, quin etiam de naturæ mysterijs, & de hominū moralivita multa nugati sunt: adeo, vt Philosophorū monarcha Aristot. exposuitios infantulos orbatos parentum præsidio, perdēdos cēsuerit. Lege républicam Platonicā, & cæterorū Philosophorū, & errata aduertes ridicula. Hos porrò Chri spūs luculenter instruxit, vt errantes spūs, & diuina alioqui musitates, & balbutientes, clarissimi sint ecclesiarū magistri. Est ubi præsto Dionysius Areopagita: si ostensionē huius rei desideras: sunt tibi in huius rei argumētū illi, q̄ vana philosophantes, Pauli cōmoti sermone, libros errorū suorū igneis flāmis commiserunt.

lum graue dominum præclara crux. ¶ Et sciēt. Errātes spiritu, stultos vocat. Errantes enim spiritu, sunt errantes mēte, & musitatores, nebulones intellige.

Et sensus est tantam vim euāgelicam esse, vt homines ignorantissimos doctos reddat: & homines perditæ vitæ, quales sunt irrisores, & illusores, & cæteri hoc genus alij ad bonā diuinæ gratiæ frugem conuertat.

Euāgelio ex in doctis facit doctissimos.

Philosophi ex euāgelica grā suos errores deposuerunt

Actorū. 17.

D E S E N S I B V S T R O .
 p o l o g i c i s a d C a p u t v i g e s i m u m n o -
 n u m A p p e n d i x .

T R O P O L O G I C A A d o l a m a t i o v n i c a , D e l a p s i s f i d e l i b u s à D e i c h a r i t a t e ,
 c u i u s p r o t h e m a e s t . V a . A r i e l . E s a i a . 2 9 .

V I V I S F I D E
 l i u m , q u i à c h a r i t a t e D e i
 p r i s t i n a l a p s u s e s t i n m ũ d a
 n a s v o l u p t a t e s , v e r b a h æ c
 a p t a r i c o m m o d i s s i m è v a -
 l e n t . E t e n i m v t s e r m o n e p r i o r e p r æ l i b a -
 t u m e s t , A r i e l a l t a r e h o l o c a u s t o r u m , &
 t e m p l u m i p s u m S a l o m o n i c u m , & d e n i -
 q u e c i u i t a t e m i l l a m s a n c t a m d e n o t a b a t .
 E r a t a u t e m n o m i n i s i n t e r p r e t a t i o A r i e l
 l e o D e i . Q u æ s a n e v n i u e r s a l a p s i s f i d e l i -
 b u s q u a m c o c i n n è a p t e n t u r , i p s a , q u æ s u b
 i u n g a m v e r b a a p e r t è d e m o n s t r a b u n t . E s t
 n a n q u e f i d e l i u m a n i m a , v e l u t a l t a r e q u o -
 d a m h o l o c a u s t o r u m . I n a l t a r i n a n q u e i l -
 l o v e r u s t o , & v m b r a t i l i , i g n i s p e r p e t u u s
 a r d e b a t , q u i s a c r i f i c i a c r e m a b a t v n i u e r s a :
 n e q u e i g n e m e x t r a r i u m p e r m i t t e b a t , a u t
 p r o f a n u m : s e d i n a l t a r i D e o s a c r a t o , i g n i s
 q u o q u e s a c e r i u g i t e r i n c e n d e b a t u r . F i d e -
 l i s i t i d e m a n i m æ a f f e c t u s , c o g i t a t u s , D e o
 i n h o l o c a u s t u m s u n t p a r a n d a . Q u i e n i m
 i n s i r d i l i g e s d o m i n u m D e u m t u u m e x
 t o t o c o r d e t u o & c . t o t u m a f f e c t u m m e n -
 t i s s i b i i n c e n d i o p o r t e r e s a t i s i n s i n u a u i t .
 N o n q u o u i s i g n e , s e d i g n i s a c r o c r e m a d i
 s u n t t e r r e n i a f f e c t u s n o s t r i , & i n f a u i l l a m
 r e d i g e n d i . N a m s u n t , q u i a f f e c t u s s u o s n o -
 x i o s d e u r u n t s a n e , a t p r o f a n o i g n e d e u -
 r a n t . P h i l o s o p h o s n a n q u e p r i s c o s l e g i -
 m u s v i s i b i l i a h æ c s p r e u i s s e : v t C r a t e s i l l e
 T h e b a n u s , & A n a x a g o r a s C l a z o m e n i u s :
 & a l i j p l æ r i q u e q u o s r e f e r r e i n p r æ s e n t i a ,
 e s t s u p e r u a c a n e ũ . C æ t e r u m i s t i s u a i n c e n -
 d e b a t d e s i d e r i a n o n e x i g n e s a c r o . N a n o
 e x D e i c h a r i t a t e m u n d ũ r e l i q u e r u n t , s e d
 v e l i n a n i s g l o r i æ s t u d i o , v t s c i l i c e t i m m o -
 r t a l e s s i b i c o n c i l i a r e n t m e m o r i a s , a u t s e c u -

laris sapientie desiderio spectanda homi-
 nibus præstiterunt opera. Porro altare hoc
 mysticum ignem diuinæ flammæ poscit,
 non profanæ ambitiois ardores amat. Ne
 que solum fidelis anima altare Dei est,
 quin etiam templum Deo dicatum est. Id
 quod me tacente, Paulus clara voce testa-
 bitur, An nescitis, ait, quod corpora ve-
 stra templum sunt Spiritus sancti? Ad hæc
 fideles sunt instar leonis. Etenim si Chri-
 stus, cui fidem dederunt, leo est de tribu
 Iuda, quid quod Christi fideles leones ap-
 pellentur? Vt diuus Chrysostomus aliud
 agens, Vt leones, inquit, flammæ spiran-
 tes sic à mensa illa descendimus, terribi-
 les facti diabolo. Et Salomonicus Thro-
 nus quondam leunculis aureis distinctus
 ornabatur: quia ecclesia Iesu Christi, quæ
 veri Salomonis sedes est, fidelium varie-
 tate & ornatur & distinguitur. At ve-
 rò leones isti, si non leones se se præstant,
 in expugnandis rebellionibus carnis, Væ,
 illis intonat Esaias prothematis voce, Væ
 Ariel, quasi dixisset apertius, Væ tibi ô leo
 Dei, Væ tibi ô fidelis homo, qui quantum
 est ex fidei Catholicæ professione leonem
 induisti, quando Christo in baptismo no-
 mina dedisti, & sub vexillo crucis te mili-
 tiam ducere decreuisti: at eneruam te fe-
 cit tuæ carnis illecebra, mundi delictum,
 diabolica denique fraus. Idcirco, Væ tibi,
 Ariel, væ tibi. Quippe cum sit Deo dica-
 tus spiritus tuus in diuinum altare, tu ta-
 men non Deo holocaustomata incendis,
 imò desideria tua terrenis rebus habes de-
 merfa: & totum quod Deo offerendum
 & incendendum erat sacrificium tibi in-
 cendis, non Deo: ignisque diuini amoris,
 qui

Anima fide
 lis altare est.
 Leuit. 6.

Matth. 22.

Affectus no-
 stri noxi ex
 Dei charita-
 te sunt deu-
 rendi.

1. Coria. 6.

Apocal. 5.

Typus ex li-
 br. 3. Reg. 3
 exponitur.

Peccatores
 altare Deo
 sacrum pro-
 fanant cal-
 pis suis.

qui cœlesti meditatione in te alendus perpetuo fuisset, perpetuo inanibus considerationibus extinctus extat. Quippe non legitimo, sed alio deureris igne execrationempe, & noxio igne, qui est cupiditas seculi: quæ est radix malorum omnium. Rursum, Væ Ariel ciuitas, quam expugnauit Dauid. An non te expugnauit Christus, cum te adduxit ad meliorem spiritualis vitæ frugem? quando deuictis peccatis in gratiam suam te reuocauit? Dauid. 1. Paralip. cap. 11. arcem Sion expugnauit, quæ erat in Iebus, quæ labente tempore Hierosolyma nuncupata est. At maioris negotij est, & impendij, animam tuam expugnare, quam expugnat verus Dauid Christus, quam illam veterem arcem Sion. Ad dicitur annus anno, & solennitates ecclesiæ

Christus expugnat fideliem animam.

quotannis voluntur neque tamen subit tibi ô peccator animus, nouam inchoare vitam. Ideo subdit dominus, Circunualabo Ariel, id est, fidelem animam obstinatum in malo: quæ etiam diuinis initiata mysterijs, tanquam canis reuertitur ad vomitum. Et huiusmodi anima, circundabitur Deo iustè permittente à peccatorum suorum frequentissima turba, & à dæmonum phalange teterrima, in die illo postremò, quando efflabitur à misero suo corpore: & erit tunc tristis, & mœrens, &c. Quæ sequuntur non habent operosam tropologiam, ideo missa facio. Verum huic tropologicæ declamationi iunge declamationem ad caput 23. quæ quia cum hac symbolizat, ideo ex industria hanc latius non produco.

Finis Libri Tertij.

DILUCIDATIO NUM ET DECLAMATIONUM tropologi. in Esaiam

Prophetam.

LIBER QVARTVS.

Dilucidatio in Caput Trigesimum Esaiæ.

Vaticinium hoc præferendam esse diuinam confidentiã humanis fauoribus ostendit.

AE FILII DESERTORES 2.) Huius capitis intelligentia quædam ex Hieremix propheta. capitul. 42.

43. 44. & 45. repetere præexigit. In quibus docemur, primoribus Iudæorũ a Nabuchodonosore in Babylonem abactis, promiscuũ vulgus, quã sub Godolia à captiuitate Babylonica superfuerat, preces obtulisse Hieremix, vt Deũ propitiũ illis redderet: vt Hierosolymis ipsi, qui reliquix erant tranquillam ducerent vitam: fidem quẽ Hieremix dederunt, quidquid ipse mandasset, opere præstatueros. Hieremix igitur precibus à Deo obtenta illis pace, si Hierosolymis perstitissent, fidem datam violauerunt: & Hierosolyma deserta in AEgyptum (inuito Hieremia) se transtulerunt: inibi quẽ idolis AEgyptiorum cultum impenderunt. Ad hoc ergo alludunt Esaiæ verba, Vx filij desertores. Quippe malo suo Iudæi spreuerunt Hieremix consilium: vt descenderent in AEgyptum: quippe pacem, quam quærebant in AEgypto, in AEgypto non habuerunt. Et enim Nabuchodonosor percussit terram

AEgypti: & reges suos, Pharaonem, Ephre, & Pharaonem Nechao, Cuius gladius etiam inuoluit Iudæos, qui in AEgyptum se contulerant. Propterea quẽ illis dicit, Vx, Fecerunt enim consilium, quod libido propria suaserat: & non quod

diuinus spiritus, per Hieremiam illis indixerat. Et hoc est, quã ait, vt faceretur consilium, & non ex me, & ordiremini telam & non per spiritum meum: vt adderetis peccatũ, super peccatum. Quippe in AEgypto ido

retis peccatũ super peccatũ, qui ambulatis, vt descendatis in AEgyptum, & os meum nõ interrogastis, sperantes auxiliũ in fortitudine Pharao

la rursus coluerunt. Ad hunc ferme sensum Hieronymus, & vtraque Glossa ordinaria & interlinealis locum istum duxerunt, Nicolao Lirano repugnante. Infirmo enim fretus argumento hunc locum ad Sedechiam retulit: qui vim Babylonicam euasurum credebat auxilio Pharaonis regis AEgypti fidens, Hierem. 37. quo tamen Sedechias, leuatus non est. Argumentum autem eius hoc est, quia hoc capite mentio fit de nuntijs destinatis in Hanes, & de principibus in Tanis. At verò credibilius est regem Sedechiam, hos destinasse legatos, quã promiscuum vulgus. Cæterum huius legationis nulla mentio fit, neque

fit, neque in libris Regum, neque Paralipomenon. Et satis rationi consentaneum est, reliquias populi Iudaici superstites, sub Godolia legatos fecisse ad Regem Aegypti, qui requirerent regis placitum, tutumque accessum in Aegyptum: alioqui iniussu rege non tentarent descensum in Aegyptum. Quapropter legatio haec cuius meminit Esaias, non habet cur compellat nos a sensu Hieron. declinare. At haec fitabis: quid est, quod ait, Et os meum non interrogastis: si quidem ut praediximus Hieremia interrogauerunt, non solum principes bellatorum, & Ioana, filius Carreae, & Iesonias filius Ozie, quinetiam & Sedechias Dominum consuluerunt, per Hieremiam. Quale est igitur, quod modo inquit, & os meum non interrogastis? At consulere Domini subdole per inde est ac non consulere: imo potius est Dominum ad iram irritare. Isti ergo, qui Dominum consulebant, subdola mente id fecerunt. Quia non animo parendi diuino oraculo, sed ut autorem proprii desiderij, & affectus haberent Hieremiam. Tani^a) ut Esaias inquit, In Tani principes tui, Tanis est legendum, & non Taphnis: & ita Septuaginta legunt. Erat autem regia Pharaonis, ut Hieronymus est autor:

& Thanis non est legendum, sed Hanes. Et est urbs, in sinibus Aegypti. Tanis verò Zoam est Hebraeis. ¶ *Onus iumentorum Austri^b.*) Glossa ordinaria sequuta Hieronymum, locum huc exposuit in haec verba.

Tanis Zoam est Hebraeis.

probrum. Onus iumentorum Austri^b. In terra tribulationis & Angustiae, leaena & leo ex eis, vipera & regulus volantes super humeros iumentorum diuitias suas, et super gibbum Camelorum thesauros suos ad populum, qui eis prodesse non poterit. Aegyptus enim frustra & vanè auxiliabit: ideo clamaui super hoc, Superbia tantum est, quiesce.

Post decem onera diuersarum gentium, undecimum onus reliquarum duarum tribuum ponit, quae remanserunt ducto Sedechia, & alijs principibus, in Babylonem. At si maluerimus non ad haec confugere, & aliter exponere relicto. Aduertendum enim est Aegyptum, Australem respicere plagam. Et hoc loco indicat male actum iri cum iumentis Iudaeorum deferentibus, munerum in Aegyptum, conciliandi regis gratia. Quippe leo, & leaena, & vipera, & regulus, & id genus animalia virulenta deuastrata hu-

iusmodi iumenta praedicit. Vocat autem iumenta Austri, quippe a Hierosolymis iter faciendum in Aegyptum vergebat in Austrum. Et hoc iter terram tribulationis & angustiae appellat: quia Iudaeis curantibus auxilia Aegyptiaca in foeliciter cessit. Et hoc est quod ait, Aegyptus enim frustra, & vanè auxiliabitur. Quod verò subdit, *Clamaui super hoc, Superbia tantum est, quiesce.*) apertius reddit alia translatio, *Propterea clamaui ad hanc: robur eorum quiescere, id est clamaui per Hieremiam prophetam Hierosolymitas monens,*

Collisio apparet in scriptura collit.

Consulere Deum est subdole & fide.

monens, ne fidant robori Aegyptiorum, & praesidio, sed Hierosolymis figant pedes, ut pacatam vitam ducant. Et sunt verba in persona Dei: & praeterita pro futuris accipe. Quia Babylonica captiuitas, cui

Meremias fuit logo quo post Esaiam.

inter fuit Hieremias, fuit longo a quo post Esaiam. Lege dilucidationem ad ca. 1. si aliorum interpretum, & non haec tibi arriserit interpretatio, apud illos legendi tibi copia esto. Verum haec nostra satis literae Esaię congruit. ¶ *Nunc ingressus* a.)

Hebraicę in quibusdā codicibus legitur. *Nunc ergo ingressus*. Buxum verò, Septuaginta transtulerunt in haec verba latinę reddita, Nunc ergo sedens scribe in buxo. Hebraicę vero, luha, habetur: quę dictio tabulam, in qua scribitur significat. Mandat ergo Dominus prophetę, ut prophetiam hanc scribat super tabulam, ut olim praecipit Mosi Exodi 31. Qui mos scribendi erat antiquus. Interpretatum autem fuit nomen, luha, buxus fortassis, ut lignea tabula, & non lapidea intelligeretur. Est autem buxus arbor nodosa, croceo nitens colore. Lege Albertum, de vegetabilibus, & plantis libr. 5. cap. 10. Et arbor haec solida viget substantia, strictissimosque habet poros: proptereaque non super fertur aquis, sed profunda illarum petit. Rursum leuem habet, atque tersam materiam, denique foliorum viriditate semper gaudet. Quę

Buxus qd.

Prover. 3.

Buxus tropologicę aptatur diuina sapientię.

Esaię. 40.

omnia diuinę sapientię aptissimę conueniunt, quę solida est, nullas permittens falsitatis nugas: quę profunda est, & cordis arcana scrutatur: quę tersa est, quia nihil immunditię admittit. Denique semper virens, quia verbum Domini manet in Aeternum. Quam ob rem rectę Esaię praecipitur, ut diuina verba super buxam tabulam scribat, & exaret diligenter. Dicitur autem, & arbor buxus, & lignum buxum. Quanquam diuinum verbum non tabu-

Nunc ingressus a scribe ei sup buxum, & in libro diligenter exar illud, & erit in die

las amat buxas, aut lapideas, sed cordis tabulas: super quibus altę scribatur: ut Salomon scribendum voluit dicens, Describe ea in tabulis cordis. Quod si cordis obstinatio huic scripturę restiterit (ut resistit nonnunquam)

Proverb. 3.

nouissimo in testimonium vsq; in aeternum. Populus b enim ad iracundiam pro

scribenda mandatur, in tabulis exterioribus, in testimonium in die nouissimo. Per diem nouissimę extrema mala

ventura Iudęis portendit, scilicet, aut captiuitatę Babylonicę, aut Romanę. Nam ad diem iudicię finale tabulę non sunt necessarię in testimonium, quando librum mentales cunctis patefient. Verba igitur Dei si contēnuntur, scribi a Domino mandantur, in testimonium contemptus, ut dominus Apostolis euangelium annuntiantibus, puluerem pedum excuti iussit in testimonium aduersum eos, qui euangelicam vocem neglexerunt. Sermo enim diuinus vacuus non redit: aut enim agit pro nobis, aut contra nos. Etenim si illi cedimus nobiscum facit: si obfirmamus, contra nos. Quapropter Christus ait, Si non venissem, & locutus eis non fuisset peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent. ¶ *Populus b.*)

Matth. 10.

Marci. 6.

Lucę. 9.

Ioan. 15.

est Iudaica obduratio in scripturis. Tria autem denarrantur ab Esaię, quę obdurationem testantur: & ad iracundiam prouocare Deum, & filios esse mendaces, & nolentes audire legem Dei. Horum autem mendacium supra diximus, quale fuerit in exordio capitis huius. Et obdurationis pessimum est indicium, videntibus, id est prophetis, aut monita salubria denarrantibus dicere, Nolite videre, nolite aspicere nobis ea, quę recta sunt. Loquimini nobis placentia. Desperatus enim censetur morbus, qui (alioqui acutissimus) pharmaca odit, & quę sibi aduersantur amat. Et de peccatoribus actum quoque est si salubria monita, quę tanquam pharmaca a ministris

Tria sunt quę testantur animi obdurationem.

Perditionis signum.

stris

stis verbi diuini propinantur, reijciuntur: aut illa eligunt, quæ propriæ libidini suffragantur, vt isti fuerunt, de quibus hoc capit. mentio facta iam est: qui Hieremiæ etiam commodè consulenti stabilitatem Hierosolymis, morè nō gesserunt. Talis fuit Herodes, qui Ioannem clamātem, id quod diuina dictauerat lex, Non licet tibi habere vxorē fratris tui, occidit. Et Dominum denique Iesum, qui eo in mundum venit, vt testimonium perhiberet veritati, suspendebant in ligno. Tales Tyranni, qui beatos Apostolos, gloriosumque & candidatum martyrum chorum, morti adegerūt: quia Dei euangelium testabantur. Sed ait aliquis, Ecquid, est ne quispiam tam demētā tamentis, qui hæc audeat verba promere, Nolite scilicet aspicere nobis ea, quæ sunt recta, loqui mini nobis placencia videte nobis errores? Dionysius enim ille Areopagita neminem testatur peccare ad malum aspicientem: at vt dixit alter, fallimur specie recti & si rem apud nos pendimus, ipsa docebit rei veritas, malum omnia fugere, & omnia bonum apperere: nisi quod tota fallentia est hæc, quia mala sub cuiusdam boni prætextu, diligimus vt meretrix picturata facie amanti imponit: sicut idololatræ exempli causa falsos Deos, veros putantes, illis cultum diuinum impendebant & fideles cultui obistentes nefario ab idololatræ trucidabantur, vt superstitiosi, sicut etiam homicidæ atrox facinus occidendi alium audent, quia rectum putant iniuriam (quam ex alio accepisse cogitant) morte vlcisci. Adulteri quoque voluptati ducunt esse indulgendum, & hoc sibi æstimant bonum. Quid ergo est quod ait, Videte nobis errores? Nimirū quia ij, qui iam animo decreuerunt viam iniqui-

Mar. 9.

Vnde falluntur homines

Malum imponit nobis sub boni prætextu.

uocans est, & filij mendaces, filij nolentes audire legem Dei. Qui dicunt videtibus, Nolite videre: & aspicienti

tatis amplecti, illa audire quænt, quæ peccatis abbladiantur: palpones fouent, qui ea suggerant, & instillent, quæ peccati pondus alleuient, aut ea quæ opus patratum ab ipsis, non peccatum esse, sed laudis opus esse per

b^o, Nolite aspicere nobis ea quæ recta sunt: loqui mini nobis placencia, videre nobis errores. Auferre^b à me viam,

dos sed fucatos, & sub specie veritatis laruos. Quid quod ea est nostri arbitrii libera facultas, vt etiam errores citra laruam, citra fucum, amare valeat. Namque peccator cum in profundum peccatorum venerit contemnit. De qua materia vbertim nos differuimus in declamatione ad 6 Esai. cap. Interim satis nosse fit Deum posuisse ante hominem & bonum, & malum, & lucem, & tenebras, vt qualia volet, talia accipiat. Igitur errores, & mendacia & mala vniuersa, etiam sine bonitatis fucos, aut veritatis larua, potest eligere homo, sicut & reijcere. Quanquam, quod moris humani est, hoc est, nihil in amorem suum admittere, quod tamen si pessimum sit, in boni formam non transformetur. At de his hæcenus in priora regrediamur. Et obserua diligenter Esaiæ verba. ¶ *Filij desertores, filij mendaces.* Deus namque Iudæos etiam si mendaces, & desertores, filios tamen vocat: vt noueris quam desipiant cum Vuiclepho, qui fideles præfictos nequaquam appellandos filios Dei contendit. Et bene admonuit glossa hæreticos dicendos filios Dei, cæterum desertores, & mendaces, & discolos. Sunt enim filij: quippe caractere filiorum Dei ex sacra ablutione baptismi sunt insigniti. ¶ *Auferre.* Verba sunt impiorum vt priora. Ij enim quod dudū dixerant videte nobis

suadeant. Legimus lib. Reg. 3. capit. 22. Achab odisse Michæā filium Iemla, quia bona & placencia illi nō prædicebat. A mant ergo errores homines non nu-

Homines amat errores non nudos sed fucatos.

Prouer. 18.

Eccle. 17.

Potest hō malum eligere sui elarua bonitatis

Fideles præficti filij Dei possunt vocari tatis per dum sunt in ecclesia catholica.

errores, aut imposturas, isti augentes impietatem, aiunt, Auferte à me viam, declinate à me semitam. Idest viam protritram à prophetis loquendi, quæ sunt sana & quæ recta, auferte à nobis, dicunt isti filij desertores. I-

deo addunt, Cesset à nobis sanctus Israel. Quasi si dixerint, iam fastidimus verba illa prophetarum, Hæc dicit sanctus Israel. Neque mirandum, si illis fastidio iam erat sermo de deo, quibus olim panis de cælo præstitus nauseam commouebat. An non dixerunt verè, Cesset à facie nostra sanctus Israel illiquos Iob cõmemorat, Dicens dixerunt Deo, Recede à nobis scientiam viarum tuarum nolumus? Et quid est dicere, Nolumus hunc regnare super

nos, aut, Hic est hæres, venite occidamus eum, nisi, Cesset à facie nostra sanctus Israel? ¶ *Propterea.* a) Pœnam horum, quos retulit denarrat vates noster. Quia reprobastis (inquit) verbum Hieremiæ idest reprobaturi estis: & speratis in calumnia & tumultu, in opibus videlicet à vobis iniquæ partis. Opes enim calumniam vocat, quia calumnijs, fraudibus, litigijs tumulibus siue violentijs, rapinis, & id genus conquiruntur. Quibus Iudæi tunc freti disces-

serunt à Deo viuo: qui mos diuitum est, sperare in incerto diuitiarum suarum: & aduersus Deum erigere cristas. ¶ *Propterea erit vobis iniquitas hæc sicut, interruptio cadens.* b) Idest, sicut muri tumor vehe-

ratur, veniet cõtritio eius. Et comminuetur, sicut conteritur lagena figuli cõtritione perualida: & non inuenietur de fragmentis eius testis, in qua portetur igniculus de incendio, aut hauriatur parû aquæ de fouea.

Quia c) hæc dicit Dominus deus Israel, Si reuertamini & quiescatis, salui eritis: in silentio, & in spe erit fortitudo vestra d)

aut alter superstes sit. ¶ *Quia.* e) Propheticum seruat stylum duris blanda miscere, & minis consolationes interserere. Si reuertamini igitur à vijs (ait) vestris pessimis si animum mutatis, non descendendi in Aegyptum salui eritis in silentio. Idest si manseritis Hierosolymis sedendo & quiescendo, tuti eritis ab omni malo. ¶ *In silentio (ait) & spe erit fortitudo vestra.* a) Silètia vocat vacare & otari Hierosolymis, quasi dixisset, Vacate ab strepitu militari, &

mens de repente labitur, & secum rapit muri bonam partem, & subito opprimit quos incautos reperit: ita vobis erit præsidium Aegyptiorum. Et ut lagena figuli conteritur contritione valida præter spem: ita murus, qui est Aegyptiorum præsidium comminuetur vehementer à Nabuchodonosore, & miserrima erit contritio, ex qua nece stula fit supstes, deferendo commoda igniculo, aut pauxillo aquæ portando. Hyperbolicus est sermo iste, quasi dicat, Tanta erit Aegypti strages, ut vix vnus

Propheticus mos duris misceremol lia.

Numc. 10.

Iob. 21.

Luce. 19.

Mat. 23.

Diuitias vocat Esaias calumnias. l. Th. 1.

vestram

Sancti
cant filio.

vestram in me reijcite spem, & hoc sit vestrum robur: & AEgyptiacas copias auxiliare vobis ne quærat. Huic silentio, & quieti vacandum esse sanctis, Paulus suos Theff. 1. ad The. 4. monuit. Rogamus autem fratres, ut abundetis magis, & operam detis, ut quieti sitis &. 2. c. 3. Cum filio operantes, panem suum manducet. Est enim silentium iustitiae cultus Esaiæ. 3. 2.

¶ *Et nolistis. a)* Silentia & quietem Deo placita, Iudæi noluerunt: imo nequam, dixerunt: sed ad equos fugiemus, id est ad præsidia militaria AEgyptiorum. Quæ quia Iudæis non erant profutura subdit, ideo fugietis, subaudi, Nabuchdonosoris potentiam. Et rursum aiunt, Et super veloces ascendemus, subintellige, celeres equos. Ideo contraponit Esaias, Velociores erunt qui persequuntur vos. Quasi dicat, Industria, & sollicitudo vestra inutilis vobis erit. Nã mille hoies à facie terroris vnus, & à facie terroris quinque fugietis tantus erit vester hostium pauor, vestraque repugnandi impotentia. Id quod Dominus quoque per Mosem prædixerat. Deuter. 32. Quomodo, ait, persequeretur vnus mille, & duo fugerent decem millia? nonne ideo quia Deus suus vèdidit eos, & Dominus conclusit illos? ¶ *Donec relinquami. b)* Quod dixerat Hierosolymitas Iudæos paucissimos super futuros, post bellam increpationem Nabuchdonosoris, euidentiùs inducta similitudine exponit. Ut enim pauci mali statuuntur in promon-

torijs altis, ad quos dirigant cursum nauarum: ita & Hierosolymite pauci super erunt. Hieremie lectio docet. ca. 46. à clade ista AEgyptiorum à Chaldæis illata nonnullos Hierosolymorum ciues mutato animo Hierosolymam fuisse reuersos, qui testarentur aliorum ruinam. Et huc vsque Iudæi superstites ex innumeris cladibus Deo dispensante persistunt, quasi signum super collem. Etenim ipsi ferunt secum veritatis Christianæ signa: ut Diuus Augusti.

quamini^b quasi malus nauis in vertice montis, & quasi signum super collē. Propterea^c expectat Dominus ut misereatur vestri: & ideo exaltabitur parcens vobis^d, quia Deus iudicij Dominus: beati omnes qui expectant eum.

tradit in volumine contra faustum & in libro de fidelium inuifibilium. c. 6. Nan-

Iudæi superstites sunt ad ostensionem euangelicæ veritatis.

Deut. 32.

Longanimitas & patientia Dei.

que in synagogis suis modo legunt, & docent propheticos libros (quos ut diuinos colunt) in quibus tamen sacramenta Christianæ religionis, continentur. Ut verè dixeris quod Moyses prædixit, Et inimici nostri ipsi sunt testes. ¶ *Propterea. c)* Deus, qui diues est in misericordia, patiētissimus est expectans hominum poenitentiam: ut digni sitis, quibus misereatur. Huius Patientiæ Paulus ad. Rom. 2. (quam & ipse longanimitatem quoque vocat mentionem faciens, An contemnis (inquit) diuitias bonitatis, patientiæ, & longanimitatis Dei? Contemptores autem, quæ maneant supplicia indicans subdit, Secūdam duritiam tuam, & impoentens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ, & reuelationis iusti iudicij Dei. Ne igitur hanc thesaurizemus nobis, propterea ait vates. ¶ *Expectat Dominus, ut misereatur vestri: & ideo exaltabitur parcens vobis. d)* Misericordia em̄ Dei super exal-

Iaco. 2.
Psal. 144.

rat iudicium, Iacobo testante, Et miserationes Domini super omnia opera eius. Parcendo igitur exaltatur Deus. Aut forte germanius ad literam, exaltationem insinuat esse, Chaldæorum oppressiorem quam Dominus effecit. Exalta-

uit ergo semet ipsum Deus, sumens de Chaldæis commeritas pœnas: & percipit pœnitentibus Hierosolymitis: quia Deus est iudicij Deus. Quia in æquitate iudicat orbem terrarum. Pro-

Gene: 18.
Psal. 9.

pter hoc Chaldæos Tyrannos plaga percutiens maxima iudicium fecit, & iustitiã: ut qualia iniquè intulerunt Iudæis, talia iuste sustineret. At beatos, ait, esse sperantes in Domino. Etenim qui spem suam collocauerunt, in presidijs Aegyptijs, perierunt, vana spe delusi. Qui vero de Deo spem certam conceperunt, non sunt falsi ex spe sua. ¶ *Populus. a*) Septuaginta populus sanctus in Sion habitabit, verterunt. Et ad Hebraicã veritatẽ hoc mō videtur vertedũ. ¶ *Si populus in Sion sederit, in Hierusalem, plorans nequaquam plorabis.* Et sensus est pro patulus, qui noluerint in Aegyptum se transferre, sed in Hierusalem manere, ne quanquam mala, quæ commigraturis iminebant ferent: quia Dominus illos donabit sua misericordia: & propicius erit illorum precibus, quas Hieremias pro illis ad Dominum fufurus erat. ¶ *Et dabit. b*) Septuaginta in longè diuersum sensum transferunt Esaiæ verba, quam ipsa literæ contextura poscat. Et dabit (vertunt) Dominus vobis panem tribulationis, & aquam angustam: & nequaquam ultra appropinquabunt tibi decipientes te. Nos tñ legimus non, decipientes, sed doctorem: non faciet auolare, à te ultra doctorem tuum.

Septuaginta variantab
Hebraica le
ctione hoc
loco.

At vero hoc admodum discriminatur ab eo, quod Septuaginta verterunt. Nequaquam ultra appropinquabunt tibi decipientes te: diuersa namque hæc sunt. Nō auolabit, id est non fugiet, & non appropinquabit. Nam

audierit, respondebit tibi. Et dabit vobis Dominus panem arctum, & aquam breuem: & non faciet auolare à te ultra doctorem tuum,

non auolabit perinde est, atque si dixisset. Non recedet doctor tuus a te: & non appropinquabit seductor id est fugiet a te etsi vnũ alterius est consequium nam quia non fugiet doctor verus, ideo non appropinquabit deceptor. Quaquam dubio, p-

Sensus obscuro
Esaiæ referatur.

cul, si sensum literalem scrutamur nō peruius est, nisi dixeris, de Domino Iesu verba esse intelligenda. Etenim in ecclesia illa primitiuorum sanctorum, Dominus panem arctum, & aquam breuem suis porrigebat, fidelibus quibus calicem suum bibendum pollicitus erat. Calicem, ait, quidem meum bibetis Matth. vigesimo secundo. Nam quod duobus donabat, omnibus suis martyribus donandum insinuabat. Dedit ergo Dominus sacratissimis illis primitiuis testibus, panem arctum, hoc est panem tribulationis, & aquam molestiæ, aut angustam, siue angustiarum: hoc enim est, breuem. Qualis autem hic panis tribulationis fuerit, sacra te docet eloquia. Paulũ cõsule posteriore ad Cor. c. 1. & videbis, quã latè pateat, quas Paulus calamitates pertulit. Et omnium (quos priscatulit ætas) sanctorum patrum memoriã facit: ut admoneat ad Hebr. 1. quãta fulciti diuina fide sancti perpessi mala fuerint. At verò non auolauit doctor ille verus Christus ab illorum præsidio. Et enim Christus sanctis suis præsto est, ut patrocinetur, & à seculi turbulentis fluctibus tueatur. Et oculi sanctorum videntur

Acto. 7.
Acto. 22.

Ioan. 13.
Mat. 21.
Ioan. 30.

Eucharistia
est panis ar-
ctus.

Captiuitatis
mala ciba-
ria faciunt ef-
fe doloris.

runt præceptorem suum. Vnde Stephanus lapidibus obruebatur, & Christum in spexit à dextris Dei gloriosè sedentem. & Paulus Christum vidit se animantem, & confortantem, vt munus ferendi per orbem Christi nomē, foelicissimè generet. Et demum cæteri Apostoli Christū viderunt, & conrectauerunt vt. 1. Ioan. capit. 1. traditur. Hic ergo, qui verus est

magister, & vnus est magister Christiani populi, & doctor, vt dixit ille, Rabbi scimus, quia à Deo venisti magister, non auolat, neq; auolabit à populo Christiano: vt olim auolauit, à populo Iudaico. Ego, ait, Vobiscum sum vsque ad consummationē seculi Matth. 24. Nicolaus ad venerabile retulit Eucharistiæ sacramentum. Dabit tibi Dominus panem arctum, & aquam breuem. Quippe sub arcta quantitate Domini corpus veracissimè latet. At verò panis arctus est panis angustiae, vt dilucidauimus ex Septuaginta interpretatione. Et aqua breuis est aqua molestiae: qualis est illa quam Threni Hieremiæ commemorant, Aquam nostram pecunia bibimus. At vero hic panis, & hæc aqua, quæ cum pane angelorum omni suauitate refertissimo congruat, non video, nisi distortè & inconcinè. Fortassis ergo de pane, & aqua quam habuerunt Hebræi in captiuitatem Babylonicam abstracti hæc exponenda veniunt. Est namque panis captiuorū imo cibaria omnia, cibaria angustiae quælibet lauta sint. Etenim captiuitatis tanta est miseria vt panis etiam deliciosus, vt dicebam angustiae sit, & tribulationis. Præsertim quando fideles subiguntur ab infidelibus: vt ij, qui Christiani apud Turcas captiuitatem experti sunt, libertate tamen donati, quam arctissimo vescerentur pane, quamque breui refocillarentur aqua apud

infideles, satis denarrant. At vero considerandum erit, à Babylonica illa captiuitate, Iudæos idola non coluisse vt olim, imo mala durissima experti, quia idolorum addicti erant venerationi, ab illis post

captiuitatem abstinuerunt. Neque in euangelicis historijs hoc Pharisaïs vitio vertisse Christū legimus, idola. scilicet colere. Quod enim Dominus ait, Generatio mala & adultera hoc est idololatra, nō ad præsentem Iudæos dirigebat sermonē: sed Iudaicæ nationis maiores notabat perfidos fuisse & sacrilegos, subindicans equidem sermone prædicto Pharisaos, & doctores illos negaturos tādē verum Deū Christum maiorum suorum hærentes vestigijs: qui spreta vera Dei religione, in sacrilegam superstitionem idolorum incubuerunt. Hoc ergo est, quod vates noster insinuat, Non auolabit à te vltra doctor tuus (qui Moses erat) qui inter cætera, hoc summè commendauerat præceptum, vt vni Deo hererent, alienis dijs post habitis. At quod sequitur. ¶ *Et erunt oculi tui videntes præceptorem.* a) Vt cohæreat priori, non facile patet. Oportet igitur per doctorem & præceptorem Deum intelligere: qui primus omnium doctor est, & præceptor: cui vni impenderunt cultum relictis deorum vmbris Iudæi à captiuitate Babylonica, vt diximus. Propterea vates inquit, Et non faciet auolare vltra doctorem tuū: & oculi tui videbunt præceptorem tuum. Videbunt, inquam, perfidē vnus Dei: & aures tuæ audient verbum, post tergum mentis. Verbum autem hoc est diuinum verbum, quod in ternè in auribus mentis resonat & monet. ¶ *Hæc est via ambulate in ea, & non declinetis, neque ad dexteram, neque ad sinistram.* b) Solemus autem homines à longe distantes post tergum vo-

captiuitatem abstinuerunt. Neque in euangelicis historijs hoc Pharisaïs vitio vertisse Christū legimus, idola. scilicet colere. Quod enim Dominus ait, Generatio

mala & adultera hoc est idololatra, nō ad præsentem Iudæos dirigebat sermonē: sed Iudaicæ nationis maiores notabat perfidos fuisse & sacrilegos, subindicans equidem sermone prædicto Pharisaos, & doctores illos negaturos tādē verum Deū Christum maiorum suorum hærentes vestigijs: qui spreta vera Dei religione, in sacrilegam superstitionem idolorum incubuerunt. Hoc ergo est, quod vates noster insinuat, Non auolabit à te vltra doctor tuus (qui Moses erat) qui inter cætera, hoc summè commendauerat præceptum, vt vni Deo hererent, alienis dijs post habitis. At quod sequitur. ¶ *Et erunt oculi tui videntes præceptorem.* a) Vt cohæreat priori, non facile patet. Oportet igitur per doctorem & præceptorem Deum intelligere: qui primus omnium doctor est, & præceptor: cui vni impenderunt cultum relictis deorum vmbris Iudæi à captiuitate Babylonica, vt diximus. Propterea vates inquit, Et non faciet auolare vltra doctorem tuū: & oculi tui videbunt præceptorem tuum. Videbunt, inquam, perfidē vnus Dei: & aures tuæ audient verbum, post tergum mentis. Verbum autem hoc est diuinum verbum, quod in ternè in auribus mentis resonat & monet. ¶ *Hæc est via ambulate in ea, & non declinetis, neque ad dexteram, neque ad sinistram.* b) Solemus autem homines à longe distantes post tergum vo-

Matth. 12.
Luce. 11.

Deus primus
est omnium
doctor &
præceptor.

care, qui à nobis recesserunt. Et quia Iudæi a patrio cultu vnius Dei se abstraxerant, propterea ait, Post tergum vocatos, & subaudi, reductos ab idololatria ad Dei veram latriam. Hæc igitur via recta est vni Deo hæerere,

neque ab hac via declinandum ad dextrum, neque ad sinistrum. Virtutem dixit philosophorum princeps, mediam occupare sedem: extre-

ma namque vitiosa esse. Ab scopo autem declinare est per redundantiam, aut per deflectionem. Est autem declinatio ad dextrum quando delitijs demulcentibus, à Dei iussis diuertimus. Est porro ad sinistrum diuertere, quando, casum infœlicium turba stupefacti, viam Dei post habemus. Est rursus declinare ad dextrum, quando superfluo ambitu, iustitiam colimus, contra Salomonicum decretum: Noli esse iustus multum. vt Hieronymus autor est. Et Cicero suo sermone idem insinuauit, Summum ius, ait, summam esse iniuriam. Sunt enim plerique multi, qui se succensos Dei zelo ducentes, indigna multa tanto zelo præstant, punièntes facinora acerbius, quam æquitas moneat, alij verò declinant in sinistrum, qui leges sanctissimas, corrupti prece, aut precibus, violant. At vero Esaias hortante neque declinandum est ad dextrum, neque ad sinistrum, sed medium est completendum iter, vt tutus sit in cœlestem patriam profectus. Tu si otium suppetit in singulas virtutes discurre, & videbis à fide quosdam diuertisse ad dextrum, alij ad sinistrum declinasse. Qui enim fidem vt neoterici hæretici ita magnificant, vt laborem operum dissuadeant, vti que in dextrum declinant à fidei tramite recto. Namque sibi vt indulgerent vitia hoc excogitarunt commentum. Alij vero, fidei

Et contamina-
bis^a laminas scul-
ptilium argenti
tui, & vestimen-
tum conflatilis
auri tui, & disper-

ita succensent, vt illam esse superuacaneam existiment, & operibus duntaxat fi-
dendum esse autumant, sinistrum isti ar-
ripuerunt iter. A charitate vero in idem
bifida est declinatio. Qui delirant di-

ges ea sicut im-
munditiam mē-
struatæ. Egrede-
re, dices ei^b. Et
dabitur^c plu-
uia femini tuo:

centes actio-
nes nostras om-
nes quâlibet no-
xias, meritorias
esse tamen cœ-
lestis præmij,
modo scopus il-
larum sit chari-
tas, vt qui fura-
tur vt eleemosy-

nam inopi porrigat, ad dextrum decli-
nant: vnde Begardi & Beguini, for-
nicarium accessum à peccato excusabant,
modo ex charitate fieret. Qui rursus
nulla esse promeritoria opera conten-
dunt, quanlibet incorrupta extiterint,
ad sinistrum diuertunt: vt sunt hæretici
huius seculi, qui merita humana pessun-
dant. Et demum, qui iactans diuinam
clementiam sibi adblanditur, vt in pec-
catorum sæcibus quiescat, ad dextrum
declinat. Veruntamen qui de diuina dif-
fidentes clementia desperant semetipfos,
sinistrum tenent. ¶ *Et contaminabis.* a) Consono sequitur ordine quod suddi-
t. Nam quod dixerat, non vltra auolatu-
rum doctorem verum, Deum: & oculo-
s Iudæorum visuros præceptorem le-
gitimum, & non visuros idola adorandi gratia: aut falsidicos vates falsa præ-
cipientes, exprimit euidentius. ¶ *Con-
taminabis laminas sculptilium argenti tui.* Contaminare autem in scripturis est con-
taminata esse ducere: proculcare illa, & ni-
hili pendere, quæ ad ornatum cultum ve-
deorum spectabant. ¶ *Et egredere dices*
ei^b) Syllepsis est. Id est idolis vniuersis di-
ceteris, Egredimini de templo Domini, e-
gredimini, & à nobis perpetuo discedat
iniquus cultus. ¶ *Et dabitur.* c) Tempora-
lium bonorum affluentiam ritè colen-
tibus Deum, frequens erat Deo ex-
hibere.

Declinare
ad dextrum
est excede-
re & decli-
nare ad fini-
strum est de-
ficere.
Eccl. 7.

Lex Dei me-
dium auat
iter quo fer-
tur ad astra.

Hæretici
quidam decli-
nant ad dex-
trum alij ad
sinistrum.

A charitate
declinatur
per dextrum
& sinistrum

Ad Eph. 4

Syllepsis in
scriptura.

hibere. Contaminantibus igitur pompaticam illam idolorum culturam, pluvia opportuna promittitur. Et patent quæ sequuntur vsque in illum locum. ¶ *Commistum migma comedent.* a) Est autem vox

Hamez
Chamez
Hamiz

Hebraica, Hamez, seu Chamez per Zadem secundum modum transferendi interpretum, unde, Hamiz, quæ vox purum, & exacte à pulueribus repurgatum in vano frumentum significat. Alijs vero pabulum grati saporis esse magis arrifit. Ideoque locum hunc sic redderunt, tauri

quoq; & pulli asinorū, qui operantur terrā, farraginem lapidissimā comedēt. Quæ vero, & vano euentilata est. Sed siue edatur locus hic hoc, vel altero modo, vnus est accipiendus sensus. Vberimas futuras fruges, adeo vt propter eximiam vberitatem brutorum alimenta repurgatissima illis ministranda prædixit Propheta. Septuaginta transtulerunt paleas commistas in hordeo ventilato. At si repurgata sunt prorsus frumenta, palearum commistionem non admittunt. Propter quod fortassis interlinealis migma hordeum mistum cum palea esse duxit. Migma porro vocabulum Græcum est quod misturam significat. Quapropter. ¶ *Commistum migma.* Est commistum mistum, id quod nugatorium esse videtur. Quare. Nicolaus aliam lectionem sequutus est. Commistū forte comedent id est dabitur tauris, & pullis asinarijs, cibus fortis, ad comedendum. Sed ad veritatem Hebraicam, quid congruentius sit iam exposuimus. Poteris

Migma quid
Græcis.

vbicunque seminaueris in terra, & panis frugum terræ erit huberrimus & pinguis pasce- tur in possessione tua in die illo agnus spatiosè: & tauri tui, & pulli asinorum qui operantur terram

hæc allegoricè retorquere ad venerabile sacramentum Synaxeos. Est enim in sacerrima eucharistia migma hoc, quod vbertatis spiritualis eximie (qua Ecclesia Christiana abundat) indubitatum symbolum est. Migma istud cibus est repurgatissimus, & mundissimus, à vano, & vento huius seculi. Quippe peccatum nõ fecit Christus, neque est inuentus dolus in ore eius. Est enim sanctificatus hic cibus, & à Deo in mundum missus, quem admodum ipse restatus est, Quem

Eucharistia
vt migma
est.

1. Pe. 2.

Ioan. 10.

Ioan. 8.

Vide illam
ad Cap. 25.
Esaï.

Pater ait sanctificauit, & misit in mundum &c. Et hanc supremam repurgationem ipse significans, rogat pharisæos, Quis ex vobis arguet me de peccato? Sanctificatum autem aut repurgatum cibum puta, non à sordibus, quas non habuit, sed ab illis quibus vniuersus inficitur orbis. Quib⁹ quia expers fuit sanctificatum, & repurgatum cibum diximus. Lege declamationem nostram de venerabili sacramento altaris. ¶ *Et current.* b) Pluuiam seminantibus, iam promiserat: at copiosam illam futuram modo promittit: tantamque eam futuram asserit, vt super omnem collem eleuatum, & super omnem montem excelsum id est supra vertices montium, & collium, (quæ alioqui aridam tenent faciem) tanta sit plenitudo defluentium à cælo aquarum, vt illos frugiferos reddat. ¶ *In die interfectionis multorum, cum ceciderint turres.* c) Subintellige celeberrimam illam cædem Assyriorum, sub-Senacherib. Et hostes fortissimos metaphoricôs

Origenes a
stra & cœ-
los putauit
animata &
obserua pla-
citum alio-
rum autorū
de re hac.

turres vocat. ¶ *Et erit lux Luna.*^a) Hieronymus Origenem aliquando damnauit, qui animata credidit astra & Lunam, & Solē. Nunc vero, quantum præferunt Hieronymi verba, idem Origenicum dogma probat. Propter

locū enim hunc Esaię, quem versamus, Solem & Lunam autumat indie nouissimo iudicij pro mercede laboris,

(quem subeunt ministrando lucem homini) præmia maioris lucis, & clarioris re-
latura. Propterea que lux Lunę solaris lucis copiam tunc assequetur: & lux Solis erit multo fulgentior quàm modo est. Indicat in hanc sententiam Paulinum verbum ad Romanos. 9. Omnis creatura ingemiscit, & parturit vsque adhuc, gemitum extendens etiam ad luminaria magna. Et ordinaria glossa sapit id ipsum cum Hieronymo: id quod illi familiare est. Interlinealis vero rem istam amplius produxit. Putat enim Solem, & Lunam, propter primi hominis lapsum à primogena luce excidisse: inquam in die iudicij restituentur, in eā inquam, quam primo condita habuerunt. Itaque tunc Luna primitiua luce, vt Sol fulgebat: & Sol etiam micabat tunc fulgentissimè. Nanque eius lux erat septuplo maior, quam modo. Aut, vt translatio alia vertit, erat lux septem dierum id est hebdomadę primę, quę peccatum primi hominis præcessit. Fortasse accepit decretum hoc ex diuo Cypriano in lib. contra Demetrianū vbi non nihil ad hæc alludere videtur. At verò de animatione cœlorum quę tenenda censuerim si habere cupis, lege dilucidationē nostram ad. c. 1. Esaię. Quantum vero huic loco aperiendo necessarium est tibi exponere nō grauabor. Etiam si non palā est quid velit: puto autem ad Hebraicas phrasas recurrēdū esse, siue ad Hebraicos tropos: secundū quos lux, gaudiū, & lætitiā denotat, in scripturis. Hester. 8. Iu-

Notandus
Esaię obscu-
rus sensus.

dæis noua lux oriri visa est, gaudium, honor, & tripudium. Locus ergo hic Esaię summam lætitiā, parabolico sermone subindicat Iudæis affaturam, ex prædicta celebri Assyriorum nece. Quod ergo, ait,

Et erit lux lunæ^a sicut lux solis, & lux solis erit septupliciter, sicut lux septē die

rū in die qua alligauerit Dñs. vuln^o populi sui, & percussurā plagæ eius sanauerit.

Lux Lunę, sicut lux Solis, & lux Solis erit septupliciter, perinde est ac fiduciat, vobis noctu, & inter diu gaudia erunt summa, mul-

Lux in scri-
ptura quid
& tenebrę
quid,

to maiora prioribus. Et sicut lux gaudium denotat, ita & tenebrę mœrorē. Quia ergo procul erat fugandus omnis mœror, omnisque tristitia (Senacherib superato) propterea Lunā splendidā fore, vt Sol est. Et demum, vt paucis dicam, perinde est atque si dixisset, Superatis potentissimis hostibus, nō erit vobis nox: & claritas diei multo absolutior erit, id est non erit locus tristitię, summo gaudio repletis. Quod vero lucem septem dierum, aut septuplicem vocat, ideo est, septem enim perfectionē in scriptura significat. Proptereaque gaudij immensitatē, per numerū septenariū accipe. Sunt qui referant verba hæc ad diem iudicij, quando renouabuntur omnia: tūc enim quoque luminarium erunt incrementa. De qua re nos plura diximus in declamatione de iudicio finali, ad caput. 24. Cæterū luminaria puto non imminuta fuisse à natiuo lumine, propter lapsum primi hominis. Nō enim legimus Solē, aut Lunā maledicta à Deo esse, primo homine lapso: vt serpentē legimus maledictū: & terrę non absolutē maledixit Dñs, sed solū in opere hominis. i. in cultura hominis. Maledicta (inquit) terra in opere tuo. Quid quid si lux solis primitiua erat septuplo maior quàm modo, Solis, ardores, quis tūc ferre potuisset si prius nō peccasset homo? Re vera lux illa nō esset ad seruandā rerū vniuersitatē, imo ad perdendā. Etenim si mō vrēte canicula, solares æstus iniquē ferimus, quid fieret, si auctior esset solis lux quàm modo est? Nec me latet

Sol & Luna
non defece-
runt à nati-
uo lumine
propter pec-
catum primi
hominis.

primo

primo homine nō peccāte, luminaria mi-
cantiora futura, non ab intraneo lumine,
sed quia non obducerētur nubibus, & ter-
renis, & aquosis vaporibus, non offuscarē-
tur vt modo. Secundū quā rationē in die

nouissimo vberius micabūt: & non solum luminariamagna, quin etiam & astra vniuersa. Nihil enim fumidi vaporis exhalantibus elementis, mūdus clarius tunc fulgebit. Quāquā

non admodum recipio quod Nicolaus iniecit, eō ita futurū mundum splendidū quo beati diuinitatem, clarius in creaturis perspiciant: siquidē splendor iste visibilis mentem nihil iuuat sanctorum, vt diuinitatē clarius intueantur, quippe qui in lumine glorię illam cernunt. Demum fabulosum puta Solem, aut Lunam esse creaturas ingemiscens, aut tædio laboris affectas, quasi rationabiles animas haberēt: & Hieronymus gētile hoc esse dogma, credit atq; Platoniciū, Pamachio scribens, cōtra errores Ioannis Constantinopolitani. Et rursum in Epistola aduersus Ioannem Hierosolymitanū eundē correxit errorē, Lunam, videlicet, & Solē, pro sui laboris mercede in die nouissimo vberiore lucis facultate donanda esse: & in Epistola ad Auitum Origenis lapsus denarrans abijcit: vt & in commenta. ad Ecclesiasten.

Quod verò hoc loco eūdem recipere videtur, illud non ex sua sed aliorū sententia credamus intexuisse. Et locus Pauli, Omnis creatura ingemiscit, quid velit expositum habes, in nostra iam de finali Iudicio indicata declamatione. Et haud dubium locus Esaia hic qui hanc excitauit causam, nisi ad phrasim scripturæ diffugiamus non est peruius. In quam puto diffugiēdum tandem si modo literalem sen-

sum assequi tibi animo fuerit. Porro quod de Senacherib superato intelligendus sit locus, ipsa textus huius contexta ferries, non obscurē demonstrat. Nam infra dicit, A voce enim Domini pauebit

lingua eius quasi ignis deuorās. Spiritus eius velut torrens inundans vsq; ad medium colli: ad perdendas gentes in nihilum,

Assur, siue Assyrius, qui est Senacherib. *In die illo erit lux Lunæ, vt lux Solis & lux Solis septemplex, in die, in quo Dñs alligauerit vulnus populi sui.* Hic autē dies alligandi vulneris, non alius est quam triumphalis victorię, & memorādi trophæi, qñ prostratis copijs Assyriorū in numeris Hierosolymitæ sunt liberati. Erāt em̄ Hierosolymitæ instar vulnerati hominis, & plagas seu percussione ferentis, qñ obsederat, scilicet urbem, tā imensa barbarorū acies, quā Iudæi humanitus euadere nequibāt. Alligauit autē dñs vulnus sui populi dolēdāq; huius curauit plagam, qñ barbaros in cineres redegit.

¶ *Ecce nomē Dñi.* a) Vtiq; nomē Dñi fidētib; sibi instar munitissimæ turris est, & firmissimū est præsidū. Sperauit igit̄ populus ille tunc in nomine Dñi, idcirco erepti sunt. At ais, Quid est, venit de longinquo? An nō de longinquo venit, qđ de cœlo venit? Hoc autē dicit, qđ Angelus Dñi de cœlo descēdēs diuinā gerēs potestātē deussit Assyrios, ideo adiecit, Ardēs furor eius, & grauis Assyrijs ad portādū: labia ei⁹ repleta sunt indignatione, & lingua eius quasi ignis deuorās. Certū autē in solo nomine nō esse labia, aut lingua, neq; furor, sed sub nominis voce ipsum Angelū vices Dei agentē, subintelligere oportet. Et sequētia itidē hoc manifestāt. Et spiritus eius, id est flatus Angeli, tanquā torrens inundās vsq; ad collum. Inundante enim torrente vsq; ad collū quid restat, nisi strāgulatio? Propterea subdit, Ad pdēdas gētes in nihilū.

Tom. 2. K 5 ¶ Et

Nicolaus non recipitur.

Fabula est Solem aut Lunam gemere.

Hieronymi verbaduri scula exponitur.

Prouer. 18.

¶ *Et frænum.* a) Quasi dicat, Hæc calamitosa, & infœlicia Assyrijs accident, quia in maxillis, idest principibus & magistratibus, fuit iniectum erroris frænum. Vocat erroris frænum erroribus obcæcatam Assyriorû mentem. Credebât enim Deû Hebræorum infirmû esse, & impotentem vt eriperet populum à præualida Assyriorum potētia. Et quanquã in diuinis literis frænum in bonum vsurpetur nonnũquã, hîc tamen malum denotat, errorẽ scilicet, perfidũ cõstringētẽ Assyriacam principum mêtẽ vt Deo obfisterẽt. Hoc igitur frænum confregit Deus sua mirabili potentia. ¶ *Et canticum.* b) Hebraicus Esaiæ codex admonet, legendũ non vox, sed nox contestante Hieronymo, & testatibus castigatioribus exemplaribus.

Frænum in diuinis literis vsurpetur in bonũ & in malũ.

Hebræi à vesperis suas inchoant solennitates.

Et aduertendum erit Hebræos à vespera suas inchoasse solennitates. Exodi. 12. & alibi. Quare vespera priore, sua Iudæi adornabant sacrificia, canticaque diuina hostijs præparandis in sacrificium immiscebant, Deoque laudes personabant. In cæde quoque Assyriorum, quæ Deo gratissima fuit, cantica esse prosequenda lætitiæ vates prædicit. Idcirco igitur nox dicitur sanctificatæ solennitatis. Etenim nocte celebrata fuit ab Angelo barbararû illarû nationum strages. ¶ *Et lætitia.* c) Erit quoque cordis lætitia sicut qui pergit cû tibia sacrificaturus in tẽplo Domini locato

& frænum^a erroris quod erat in maxillis populorum. Canticum^b erit vobis sicut vox sanctificatæ solennitatis, & lætitiæ^c cordis sicut qui pergit cû tibia, vt intret in montem Domini ad fortem Israel. Et auditam^d faciet Dominus gloriã vocis suæ, & terrorem brachij sui ostendet

supra môtẽ Sion. Vocat Deum vsitata nomenclatura fortẽ Israel. ¶ *Et auditam.* d) Creditur ex hoc loco antequã Dñs dissiparet Assyrios tonitruo vehemẽti tonasse. Idcirco ait, *Auditam faciet Dominus gloriã vocis suæ.*

in comminatione furoris, & flamma ignis deuorantis: allidet in turbine, & in lapide grandinis. A voce^e em̃ domini pauebit Assur virga percussus. Et erit trãsit^o virgæ fundat^o, quã requiescere faciet domin^o sup eũ^g in tympanis & citharis, & in bellis præcipuis expugnabit eos.^h

Et patet quid velit. ¶ *A voce.* e) Assur, idest Assyrij hoc tonitruo pauebũt, & q̃ erat orbis virga omnes percutiens, à dño, percutietur: virga Dñi hoc est diuino miraculo Assyrij corruent. ¶ *Et erit virga trãsitus fundatus.* f) Idest, percussio hæc erit apud Deũ fundatissima, hoc est. Decreta ita firmiter, vt nemo illã reuocare valeat. Et virga hæc erit sanẽ

Assyrijs heres. Hoc est em̃ qd̃ ait. ¶ *Requiescet super eum.* g) Quia perpetuo erũt deusti nõ solũ corpore, ex flamma corporali, quin etiã corũ spũs inferni deurent ignib^o. Requiescet aut̃ super eũ dñi suppliciu. At in tympanis, & citharis: quia exultatio vehemens erit vniuersis, ad quos peruenerit fama ex celeberrimo gesto diuina. s. de Assyrijs vltiõe. Tyrãnis em̃ prostratis nemo est q̃ non hilarescat. ¶ *Et in bellis præcipuis expugnabit eos.* h) Nimirũ bella sunt præcipua dñi bella: quæ sine armorũ strepitu in pũcto suos deijcit, aduersarios. Ali^o trãstulit, *In bellis motationis, (siue) pulsationis, expugnabit eos.* Neq; discrepat à priore editione. Etem bellũ pulsationis est bellũ, qd̃ sine negotio geritur: vt pulsare citharam aut chordas motare, leuissimi negotij est.

Bella Domini sunt præcipua.

Tophet quid sit videtur de supra.

¶ *Preparata.* Quid Tophet sit, supra longiuscule exposuimus. Et sensus hic est Assyrios iam demerarrat igne deurendos, & voce Domini deterrendos, & grādine de uolucndos, in quibus corporis supplicia denotantur, quę Assyrios affecerunt. Iam modo de supplicio æterno subiungit mētionem, *Preparata est heri Tophet,* vel ab initio (vt voluit Hieronymus), quę Tartarū hoc loco significat: in quem locū deducēdos Assyrios insinuat. Obijcit fortassis qui spīa Tartareum ignē nō nutriri lignis: sed à Domini tantum flatu, qui ignē hunc accēdit, vt æternas agat mōras. Nō enim est vt ignis iste, qui est apud nos, quē si fomentolignorum non foueris, Paulatim perit. Cæterum parabolicus est sermo, & ignē à lignis foueri in Tophet, ne accipe: sed illius sempiternā durationem docere volens vates ait, inibi esse ignē & ligna multa. Verum. ¶ *Nutrimenta* (ait) *eius ignis.* Cuius iam quærendum restat, nutrimentum, est ignis, & ligna? Non em̄ ait ignis, nutrimentū esse ligna, sed potius, Tophet. At locus Tophet nō nutritur lignis, neq; igne. Quare non reijcio translationem al

Digna dubitatio quæ literalem sensum exigit.

teram, quæ non nutrimenta eius sed penetralia legit, cui satis concinit penetralia eius, ignis, id est in penetralibus Tophet ignis, & ligna sunt multa, quæ tamē flatus Dñi sulphureus, sine fine incendet. Vnde in psalmo, Ignis trimenta eius, ignis & sulphur spiritus & ligna multa, flat⁹ dñi sicut pars calicis eorū. Sulphur porro habet substantiam leuē, & minimo negotio inflammabilem. Substantiam ergo sulphuream in inferno nō credamus delusi. Etenim sulphur minerale est quod vt cætera vniuersa corruptibilia diuina opera in seculi consummatione cessabunt. At ex similitudine sulphurei incendij, nos scriptura manu ducit ad incendij illius infernalis, intelligentiam. Hoc igitur incendium flatus Domini excitat, quia naturæ vires, hoc incendium prouocare non valent, sed diuina iustitia, quæ ab initio de creuit præparare Tartarea loca, & illa iniquorum sempiternę vltioni deputare. De igne isto si alia desideras scire, declamationem nostram de finali iudicio siltbet, consulere poteris. Illa enim repetere quæ inibi diximus non iuuat: occidit enim miferos dis crambe repetita magistros.

in psalmo, Ignis & sulphur spiritus & ligna multa, flat⁹ dñi sicut pars calicis eorū. Sulphur porro habet substantiam leuē, & minimo negotio inflammabilem. Substantiam ergo sulphuream in inferno nō credamus delusi. Etenim sulphur minerale est quod vt cætera vniuersa corruptibilia diuina opera in seculi consummatione cessabunt. At ex similitudine sulphurei incendij, nos scriptura manu ducit ad incendij illius infernalis, intelligentiam. Hoc igitur incendium flatus Domini excitat, quia naturæ vires, hoc incendium prouocare non valent, sed diuina iustitia, quæ ab initio de creuit præparare Tartarea loca, & illa iniquorum sempiternę vltioni deputare. De igne isto si alia desideras scire, declamationem nostram de finali iudicio siltbet, consulere poteris. Illa enim repetere quæ inibi diximus non iuuat: occidit enim miferos dis crambe repetita magistros.

D E S E N S I B V S T R O. pologicis ad Caput. 30. Appendix.

T R O P O L O G I C A declamatio vnica, De præstantissimis viribus orationis, cuius prothema est. *Ad vocem clamoris tui statim, vt audierit respondebit tibi. Esaiæ. 30.*

DE orationis præstantissimis viribus acturis, ille nobis implorādus est spiritus, qui postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Nos enim quid oremus nescimus, qđ si quid oremus nos fugit, vt ergo vires orationis exploratas habere qbiā, nisi ipsemet Spūs sctūs, qui autor est sanctarū orationum, nobis

afflet & inspiret, cuius afflatu directi preces nostræ ad tribunal diuinum sistere valeant? Porrò nihil mortalibus tam necessarium esse, quam est oratio, etiam si multis exemplis demonstrare possemus, in omnia tamen discurrere factō nō est opus. Satis enim fecisse arbitror, si pauca & illa selectiora in mediū portulerim.

Oratio est fidelium dignissima patrona.

Est enim

Est em oratio, que cœlestia bona, atq; terrena, nobis conciliat, quæ spiritualia, & terrena nobis donat, quæ homini infirmo robur addit, vt viam Dei alioqui difficilè alacriter arripiat. Huius fulti præsidio sancti non solū visibiles hostes deuicerunt, quin etiā & inuisibiles superauerunt. **Lucæ. 11.** Qua propter dñs Iesus Christus, vt cōmendatā haberemus orationis potentiā, orate (inquit) ne intretis in tētationem: & rursus, **Matthæ. 17.** Hoc genus (ait) dæmoniorū nō eiicitur, nisi in ieiunio, & oratione. Et tribunal patris dextræ ascensurus, certam fecit Ecclesiam suam, de eximia orationis efficacia. Siquid (inquit) petieritis patrem in nomine meo, ipse dabit vobis. Id quod vt peteremus apertō iā iusserat sermone. **Ioan. 14.** Petite, ait, & accipietis: quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis. **Matth. 7.** Et ne inertia nos premeret in fundendis precibus ad Deum, semel, atq; iterum nos admonitos voluit, ne tantę supellectilis, quāta est oratio, immemores essemus. Vnde postquā dominus cœlos penetrauerat quod in primis Apostoli Dñi cum mulieribus & Maria matre Iesu exequuti sunt, vt gratiā Spiritus sancti promissam sibi compararent, orationibus fuit incumbere testante **Lucæ. 11.** Hi omnes, ait, erant perseverantes vna nimiter in oratione. Vt non ineptè eorum nomine illud psalmographi canere possimus. **Psalm. 118.** Os meum aperui, & attraxi Spiritū, quia mandata tua desiderabam. Et quid mirādū nobis erit de Apostolis, si de Apostolorum magistro Lucas docuit. Iesu, inquit, baptizato, & orate, descēdit Spiritus sanctus, sicut colūba in ipsum. Quanquā inter magistrum, & discipulos, huius Spiritus sancti per orationem descensus, latissimum sit discrimē. In discipulos enim Spiritus sanctus orationis vehiculo interueniēte descēdit, vt illuminaret, reficeret, atq; perficeret Apostolicas mētes: in magistrū verò, non itidē. Neq; enim sub columbina specie descēdit, vt vel illustraret tunc totius orbis lucē, vel perficeret aut reficeret eum, qui est hominum refectio, atque

perfectio: verū eo descēdit, quo palā fieret fidelibus cunctis Christū, largitorem esse Spiritus sancti: & Christi baptismum, qui exteriori lauacro geritur, interiori quoq; spirituali absolui lauacro, demonstraret. Christus ergo iudicans populo Christiano necessariam esse orationem, precandi formā Apostolis suis præscripsit. Sic ergo **Matth. 6.** vos orabitis, Pater noster, qui es in cœlis. Et meritō utiq; insignis est habenda ratio **Lucæ. 11.** orationis, in qua ipse Deus vniuersa mortalium bona collocata esse voluit: ab illaque pendere. Orat enim Moses, & veniam impetrat sacrilego populo, & victoriā cōtra Amalechitas donat: orat Elias, & cœli pluias sistit, eisdemq; terræ largitur: orat Samuel mater Anna, & integerrimum iudicem, illustrisq; sanctitatis virum concipere, & parere promeretur: oratq; rursus ipsemet Samuel, & Deum offensum (quia regem sibi petierāt Hebræi) precibus placat: orant Tobias & Sara, & Raphael **1. Reg. 15.** codæmonem, viris orbantem Saram compescuit: orat Zacharias, & Ioannem Domini præcursores mundo tribuit: orat Iosue, & vniuersi orbis ordinē immutat: parenteq; Deo hominis precibus, sol fixus stat in cœlo, vt de Gabaonitis trophæa **Iosue. 11.** dux egregius reportet: orat pius rex Ezechias & solem decem lineis retrocedentē **Esaiæ. 38.** facit, & qui cōclamatam iam corporis sui habebat salutē, sibi oppido gratulatur in optima iam accepta ex oratione valetudine. Meminerat enim Ecclesiasticū dixisse. **38. fili in tua infirmitate ne despicias te ipsum, sed ora Dominū & ipse curabit te.** Quæ velut repetens verba Iacobus. **c. vltimo,** Oratio, inquit, fidei, saluabit infirmū: & si in peccatis fuerit, dimittetur ei. Vbi spiritualia, & corporalia cōplexus est bona. Peccata em donare spirituale bonum est, vt foelicē adipisci valetudinē, temporale est. Aspice iā obsecro ex pauculis istis paradigmatis quantæ sint orationis vires. Quamobrem merito discipuli Domini orandi formam petunt, & à supremo magistro orandi formula illis traditur.

Quomodo Spiritus sanctus descenderit in Christum.

aut quis instruxit eum? & absoluens caput, & veluti sibi respondens, Nos autem (inquit) sensum Christi habemus. Duo enim quæsierat, alterū quis cognouit sensum domini? alterum, quis instruxit eum? hoc postremum quia liquidū erat non diluit. In propatulo nanq; est Deum à nemi ne instrui posse. At primum soluens ait, Nos autē sensum Christi habemus. Quasi apertius dixisset, Nos qui spirituales dei filij sumus, sensum Christi habemus: & cognoscere sensum Domini possumus. Istud ergo est, spūalis homo iudicat omnia. Quæ em̄ sibi necessaria sunt, & alijs, vitæ æternę capessendæ gratia callet, & tenet. Quæ vero nociua sunt huic fini assequendo ab vtilibus discernere nouit. Postremò filiorū est similitudine, patres referre suos. Sic quoque adoptiui filij Dei Deū quoq; promodulo referūt. Fecit nāq; Deus hominē ad imaginē, & similitudinē suam: vt Augusti. ait in cōmentario ad Psal. 4. tractans verba psalmi, Signatū est super nos lumē vultus tui dñe. Imago porrò hæc creationis est, & recreationis, & similitudinis. Imago creationis eodē autore super Genesim ad literā iacet in tribus, primo in eximia imitatione, per quam homo diuinitatē sapit. Vt enim Deus sciens & intelligēs est, ita & homo pro sua portione, & malū & bonū nouit, & verū à falso discernit. Deinde imago hæc creationis in potestate quadam naturali, & domino homini cōcēsis cōsistit. Vt em̄ Deus cunctis præest creaturis, ita homo conditus est cū præsentia, & principatu rerū visibilium. Quare staturā rectam homini soli dedit Deus, vt eleganter dixit ille, Os homini sublime dedit coelūq; videre, Iussit, & erectos ad sidera tollere vultus. Postremò imago hæc naturalis (quæ hominē ab ipsa creatione humanæ naturæ, ornat) in origine iacet. Quæadmodū em̄ Deus omnium est principiū, & origo, ita voluit vt humanū genus ab vno homine originem duceret. Quapropter ex viri costafœminā cōstituit, vt hominū vniuersitas,

ab vno homine ceu à fonte, tota riuaref. Porrò immēso interuallo distat imago, ad quā homo per recreationē, & renouationē Spūs sancti accedit, quanto beatior est gratia, q̄ natura. Nāq; Spū sancto renouatē humanā mētē, etiā si inuisibiliter, diuinitatis tñ fit imago, & multo foeliccius, q̄ per naturā imago erat. Fiūt nanq; conformes imaginis filij eius Iesu Christi indeq; fideles in præexcellsum prouehunt honore: vt orātes, Deū verē patrē suū cōpellare possint. Quare hos vt filios amat Deus, hos erudit, hos corripit, & mulcet, istis Thesaurus cœlestis vitæ præparat. Hæc nāq; sunt patrū in filios debita officia. Vnde Paulus Hebræis scribēs. c. 12. Patres (inquit) carnis nræ eruditores habuimus, & reuerbamur eos: nō multo magis obtēperabimus patri spiritūū? Nā quis filius est, quē nō corripit pater? Nam vt morigerū sibi diligit, ita & erratē corripit, & correptū suscipit, vt pater ille misericors filiū discipulū illū, qui bona paterna prodegerat iam castigatōrē recepit. Luc. 15. Nā quomodo miserē pater filiorū, ita homō miseretur Dñs. Istis adhęc inuigilat filijs, cœlestis pater, quos sanē suorū cœlestiū Thesaurorū hæredes fore præuidit. Nā patres thesaurizāt filijs: nō filij parētibus. Sūt autē Thesauri isti hæreditas illa immarcescibilis, & incōtaminata, diuinæ naturæ æterna societas. Atq; qñ hos filios ad fastigiū hoc diuinum perduxerit pater cœlestis vniformes & similes sibi erūt. Nā. 1. Ioā. 3. cum apparuerit similes ei erimus. Sed quid est apparuerit? Vtiq; qñ apparuerit per semet ipsum, nō per creata specula, non per ænigmata, sed quando videbitur nudē, apertē & clarissimē sanctis suis fulserit, tunc similes ei erimus. Tria nanq; retulimus ex carnali generatione filijs prouenire, & substantiā, & spiritū, & similitudinē, & ex spiritali regeneratione, spiritum quidem adoptionis filiorum nobis conciliamus, tantisper dum hoc viuatur seculo. At similitudinem (quæ filiorum est ad patrem) non assequitur humana mens, dum misero

Filij referūt ex figura patres.

Gene. 1.

Imago creationis & recreationis, & similitudinis.

Imago naturalis in quibus constat.

Imago recreationis qualis.

Ad Rom. 8. Imago recreationis cōstituit filios Dei.

Proverb. 3.

Psal. 101.

2. Corin. 11

Locus Ioā. exponitur.

Ex generatione substantia & spūs & similitudo.

maifero ergaftulo mancipatur corporeo, nondum enim dum hīc agitur fimilis est mēs humana cœlefti patri ſpirituum: ſed expectandum illi eſt, quouſq; euacuetur terrenum quod ex parte gerimus, & fimiles tunc Deo euademus. Eſt utiq; ſimilitudo in præſentia humanæ mentis cum beatiffima diuinitate, quā ſatis proſequit̄ beatus Auguſtin. libris de Trinitate. Quippe intelligit, modo, amat, odit, & memoratur quæ in Deo eſſe, quis inficiabitur? Porro non hæc eſt, de qua noſter habetur ſermo ſimilitudo. Hæc nanque natiua eſt & familiaris, cunctis hominibus & iuſtis, & in iuſtis: at alia eſt ſimilitudo in quam intendimus, illa inquam, quam dudum denarrat Ioannes, cum apparuerit dicēs ſimiles ei erimus non enim naturæ hæc, ſed gratiæ eſt ſimilitudo. Vt autem nubes etiam ſi ſubſtantiam terrenam habeant, & denſitate nimia quandoq; obductæ caliginem ſpectantibus offundāt, cæterum ſi illas ſolis nitidiſſimus perfuderit radius, mirum eſt quam transformentur in ſolem, quāq; illi ſimiles ſe præſtent: in eundē propemodum beati ex maſſa terrena, ut cæteri prodierunt, caligineq; peccatorum obducti, fuerūt aliquando ut cæteri, at hos quia benigniſſimè penetrauit diuinitatis lucetiſſimus radius, ideo iam terrenos ne dixeris, ſed cœleſtes, quia deterſa propriæ naturæ caligine, claritatem diuinā inducunt. Nam fulgebunt iuſti ut ſol in regno patris eorum. At vero hic diuinitatis fulgentiſſimus (de quo meminimus) radius filios Dei, caducam iſtam degentes vitā, non ita prorfus penetrat, ut omni terrena caligine deterſa, penetrāti numini ſimiles etiam num reddātur. Etenim in multis offendimus omnes. Porro quando direpta vincula fuerint dura carnis noſtræ, tunc ſimiles Deo perfectè quoad creaturæ licuerit erimus. Deo em̄ tūc ſine impedimēto hærebūt ſct̄i, nulloq; ſarcinæ carnalis grauati pōdere, nō parcè, diuinitate fruētur. A patre igit̄ luminū filij adoptiui ſubſtantiā humanā accipiūt, quæ cōmunis illis eſt cū

reliquis hoībus. At filiorū adoptionē, quæ eſt diuinitatis beata quædam & indicibilis ſimilitudo ſoli illi habet, qui ſoli illud clāmare poſſunt, Pater noſter qui es in cœlis. Cæteri verò, qui ſpiritu adoptionis filiorū orban̄, filij ſunt degeneres. Quibus Eſaias. c. 30. Væ (inquit) filij deſertores. Populus enim ad iracūdiā cōcitās eſt: & filij mēdaces, filij nolētes audire legē Dei. Tales ſunt fideles, nōnulli, q̄ etiā ſi in filiatio-
ne Dei gloriātur, cæterū diuina deſerunt mandata, ut verè filios deſertōres eos eſſe dixeris, & filios mēdaces, & nolētes audire legē Dei. Quippe profitētur ſe fidē filiorū Dei habere, q̄ tñ factis negāt. Quapropter indigni, qui Deū dominicā prece inuocent, efferentes illa Dñi verba, Pater noſter, qui es in cœlis. Etenim abſonū eſt patrē illum inuocare, cuius paternitatē deſerunt. Iam verò quāti honoris, quæ reuerentiæ ſit inuocatio hæc, Pater noſter, quāta deniq; ſit fudiciæ ad impetrādū petētibus bona, & ad deprecādū mala, quis digna trutina expēdere poterit? Vnde ſic orabit̄ (ait) Pater noſter. Nō dixit ſic orabit̄, Dñe noſter, aut princeps noſter, aut iudex noſter, hæc enim diuinitatis timenda ſunt epitheta, rei enim iudicē timent, ut ſerui Dominum: at patris nomen, ſua uitate, dulcedinem & amorē ſpirat. Malachia. 1. Si pater, ait, ego ſum ubi eſt honor meus, & ſi Dominus ego ſum, ubi eſt timor meus. Neq; aliunde prodigus ille filius prodigalitatis ſuæ veniam ſperauit, niſi quia ad patrem ſuum reuerti cōfidebat. Surgam (inquit) & ibo ad patrem meum: & dicam ei, Pater peccaui in cœlū, & coram te: iam non ſum dignus vocari filius tuus. Neq; feſellit filium, quā conceperat paterna ſpes. Impetrauit em̄ facilè q̄ optauerat. Nihil igitur homines alligere ita poterit ad parandum ſibi cœleſtia bona, quā Chriſti autoritate & iuſſu, Deum vocare patrem noſtrum. Si enim vos (inquit) cum ſitis mali, noſtris bona data dare filiis veſtris, quantò magis pater veſter cœleſtis dabit bona petentibus ſe. Et rurſum, quis

Mens hominis dū agit in corpore perfectā ſimilitudinē cū Deo non habet.

Similitudo naturæ & gratiæ.

Matth. 24.

Jacob. 3.
Pſal. 115.

Eccleſi. 16.
Jacob. 1.

ni 20 100

Ad Titū. 1.

Magnæ fidei eſt Deū inuocare patrē noſtrū,

Lucæ. 15.

fu. Qui verò ab huiusmodi Christi gratia se subducit, vt seruet vas suum in sanctificationem: & non in carnalibus desiderijs (quæ militant aduersus animam) ille glorificat Deum in corpore suo, id est, per corpus suum. Hoc enim Deus gloriæ & honori sibi esse ducit, si illius præceptis permoti fideles dicto sunt audientes: vt contra contemptum suum iudicat esse præcepta diuina spernere, iuxta illud. 1. Regum. 2. Qui autem me contempnunt, ignobiles erunt. Nulla ergo aut gloria maior, aut sanctificatio potior, Deo in semet ipso ex nostris operibus bonis accedit, vt neque ex malis discedit. Quanquam in hominum conspectu diuino nomini & claritas, & sanctitas conciliantur. Sanctificetur igitur nomen tuum est primum, quod postulamus. Quod perinde est, ac si dixeris, Nominis tui ô pater cœlestis, sanctitatem, gloriam, omnipotentiam, quam apud te metipsum habes, supplices precamur, vt horum notitiam in omnes effundas gentes, cunctisque mortalibus patefacias: nè tanti nominis maiestatis orbat homines notitia, ad extrema patienda malorum perueniant. Hoc est enim illud nomen magnum, cuius mentio fit apud Malachiam. Ab ortu, inquit, solis vsque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus: & in omni loco sacrificat, & offertur nomini meo oblatio munda: quia magnum est nomen meum in gentibus. Quanquam verendum satis est, quod subdit, Et vos polluistis illud, aut profanastis ipsum. Quid autem sit profanare nomen Domini, ipse vates exposuit. In eo quod dicitis, ait, mensa Domini contaminata est, & quod superponitur contemptibile est. Aiebant tamenque sacerdotes illius æui altare Domini nihili pendendum esse, quia vilia erant, quæ super illo offerebantur, lege Matthæi. 15. Et istud erat, contaminare mensam Domini illam parui facere. Quia pinguibus oblationibus referta non erat: quæ alioqui multi facienda erat, quia Deo dicata erat. Quapropter quæ diuina non

æstimat, sed illa versat tanquam profana, ille polluit diuinum nomen. Qui verò illa in oculis habet, & veretur, & vt diuina pro suo modulo tractat, ille demum est, qui nomen Dei sanctificat: & nomen Dei sanctificans, semetipsum magis quam Deum sanctificat. Neque posset germanè nomen Dei sanctificare, nisi sanctificationis munere ipse primum gauderet: aliàs illi occinetur illud, Populus iste labijs me honorat, cor autem eorum longè est à me. ¶ Porro autem quæ sint diuina nomina meminisse dixisse in declamatione de Augustissimo nomine Iesu, quæ huic quoque declamationi, quæ maximè germanissima sunt: tamen huc vocanda non sunt, quippe inde haurire tibi non magno negotio poteris. At ais, Deus vtique varia habet nomina, vtrum illorum sanctificare iubemur? At vero nisi prompta esset huius dubij responsio multis nos inuolueret ambagibus quæstio hæc. Cæterum Christus nobis iniungens, vt peteremus diuini nominis sanctificationem, non de hoc, aut alitero iniunxit nomine, Quippe quodlibet diuinitatis nomen, sanctificandum à nobis iniungitur. Nomina enim Aristoteli tradente vicem rerum subeunt. Sanctificare igitur nomen Dei, est ipsum Deum in nobis sanctificare. Namque qui nomen vnum Dei sanctificant, & alterum maculant, tales sunt Iudæi, atque Saraceni, & denique alij infideles, isti non sanctificant diuinum nomen. Quanlibet obseruatores diuinitatis se esse iactauerint. Etenim nomen domini magnum, quod est Iesus Christus, non reuerentur, neque suspiciunt, imò irreuerenter maculant, & impudenter proculcant. Quam ob rem nomen Dei minimè sanctificant. Nam qui hoc nomen Iesus fastidit fieri non potest, vt aliquod diuinum nomen sanctificet. Imò hæc est cœlestis patris dispositio, vt nullus mortaliū Deum, neque semetipsum nisi hoc operante nomine sanctificare valeat. A Christo enim spiritum adoptionis filiorum homines recipiunt, continuoque sanctificationem,

Nomen Dei quis sanctificat.

Matth. 15.

Ad cap. 26.

Aduertenda quæstio,

Qui non sanctificat Iesum neque Deum sanctificat.

Ioan. 7.

Filiorum adoptionis priorum minus.

Sanctificatio diuini nominis est prima petitio domini cæ precis.

Quid sit profanare nomen Dei.

rionem, vt commodè petant, Pater noster
 qui es in cœlis sanctificetur nomē tuum.
 Ioan. 17. Filiorum nanque est paternos honores in
 votis habere: exequenterque nominis pa-
 terni gloriæ incrementa curare. Quapro-
 pter filius vnigenitus Dei Iesus Christus,
 huc ad nostra venit, vt hanc paternam glo-
 riam amplissimè illustraret. Quapropter,
 ipse inquit, Ioan. decimoséptimo. Pater
 manifestauit nomen tuum hominibus. Et
 rursum adoptiuorum filiorum est, huius
 nominis diuini claritatem ardentibus ex-
 optare desiderijs: quibus vnice sub præ-
 scripta forma precatoria Deum precari so-
 lum congruit. Sub illa inquam, de qua sæ-
 pè meminimus, Pater noster qui es in cœ-
 lis, sanctificetur nomen tuum. **Et tibi,**
 quod sit filiorum proprium munus, pater-
 num, scilicet sanctificare nomen. Id quod
 non solum per fidem sanctificant, sed etiã
 per charitatem, & spem. Qui enim cre-
 dit diuina verba, Deum cuius sunt verba
 sanctificat. Testatur enim Deum veracem
 esse, vt ille qui Deum amat singulari amo-
 re, quem nulli alij impendit, Deum quo-
 que sanctificat. Cuius bonitatis excellen-
 tiam, amando talem profitetur, vt quæ so-
 la digna sit vt incomparabili amore prose-
 quatur. Et demũ, qui nõ vult cõfidere in si-
 lijs hominũ, neq; in principibus, in quibus
 non est salus: sed in Deo viuo, iacet omne
 suum cogitatum, & curam nonne Deum
 sanctificat? Quippe Deum fidelissimũ sic
 sperando, esse testatur, qui nouit pios detẽ-
 tationibus eripere. Volue cuncta, si lubet,
 & palam habebis vniuersa virtutum san-
 ctarum stadia, Deum sanctificare. Neque
 alia credimus otia, atq; negotia beatorum
 esse, quam huic vni incumbere rei, nempe
 in sanctificando Patris cœlestis diuino no-
 mine. Etenim in cœlestibus regnis, non
 sunt pauperes, qui alantur à sanctis, aut æ-
 groti, quibus medelã præstent, aut carnis
 insultationes, quas refrænando, vt indomi-
 tas refrænant: equidem, ab omnibus id ge-
 nus operibus vacant: vt vni operi huic san-
 ctificandi, scilicet diuinum nomen perpe-

tim vacent. Cui dũ vita mortali potieban-
 tur, pro tantæ rei dignitate, operam indul-
 gere pro suis votis nequibant. Etenim se-
 culi negotia, & mundanæ fluctuationes,
 impedimẽto illis erant, quo minus munus
 hoc iugiter exequerentur. At verò cœle-
 stis pacis iam compotes facti, quod arden-
 ter dum viuebant in carne efflagitabant,
 ardentissimè complent, Deum scilicet iu-
 gi amore, & laude sanctificando. Et quale
 putas illud Esaiæ est cap. 6. Seraphim diui-
 no astasse Throno, illasq; beatissimas lau-
 datorias voces gloriôsè sedenti in throno
 resonare, Sanctus, Sanctus, Sanctus, domi-
 nus Deus sabaoth, nisi diuinum nomen
 seraphicis sanctificare laudibus? Etenim si
 sanctificamus Deum quando illius sancti-
 tatem propalamus, siue verbo siue ope-
 re, an non beata seraphim Deũ sanctificãt,
 cuius sanctitatis celsitudinẽ, Ter sanctus,
 repetito nomine promulgant? Qui er-
 go diuinum blasphemant nomen, vt sunt
 blasphemii, qui diuinitati conuiciãtur, quo-
 modo in choro beatorum intererunt, nul-
 la sanè illis pars, aut fors in beatissimo cho-
 ro isto beatorum. Isti enim sanctificant di-
 uinum nomen & illud intentis neruis ex-
 tollunt, blasphemii verò illud contami-
 nãt. Quapropter, lex vetus grauissima a-
 nimaduersione in blasphemos ferebatur.
 Homo, inquit, qui maledixerit Deo suo
 portabit peccatum suum, & qui blasphe-
 mauerit nomen Domini, morte moriãt:
 lapidibus opprimet eũ omnis multitudo.
 Quod supplicium diuino docente oracu-
 lo expertus est, filius ille mulieris Israeliti-
 dis nomine Salumith Leuitici 24. Quòd
 si te morantur verba hæc, meritò sanè in
 illis hærebis. Etenim maledicere Deo idẽ
 est, quod blasphemare. Cur ergo primo
 inquit Moses, Qui maledixerit Deo por-
 tabit peccatum suum, neque aliud suppli-
 cium expressit, dein vero idem flagitium
 blasphemix commemorans, durissimam
 & extremam pœnam illi iniungendã tra-
 dit? Id quod, vt perspicuum tibi faciã me-
 cum aduertes, nomen Iehoua (quod tetra-

Cœlestes spi-
ritus Deum
sanctificãt.

Blasphemii
ledunt diui-
num nomẽ.

Lex vetus
aduertit in
blasphemos

gram-

Hæc cōfide-
ra ad intelli-
gendum lo-
cum diffici-
lem in scri-
pturis.

grammaton Græci vocant) erat nomē, in-
ter cætera alia diuina noīa fuisse Hebræis
reuerendissimū. Qui ergo Deum sub hoc
nomine, Iehoua, proprijs expresso literis
contumeliā inferebat, pœnam à Mose ta-
xatam, hoc indicato loco subibat. Qui ve-
rò sub alijs nominibus, Deo contumelio-
sus erat, nō tanta afficiebat pœna. Quare
Moses duo blasphemantiū genera suo ser-
mone distinxit. Sed siue hoc siue altero
modo, nomen Dñi vituperetur, nō filiorū
est Dei, quorum est sanctificare patris cœ-
lestis nomen: sed inimicorum est. Quos
denarrans Ioan. in Apocalypsi. 16. Et gran-
do magna, inquit, sicut talentum descen-
dit de cœlo in homines: & blasphema-
uerunt Deum homines, propter plagam
grādinis. Et demum hæc erit infelicissima
barathri occupatio blasphemare. s. nomē
Dñi. Ridendi igitur blasphemi sunt, q̄ ora-
tionē dñicā proferētes, Sanctificēt nomē
tuum, incongruē petunt: qui diuino no-
mini contumeliosi sunt. Neque ineptē
glossula quædam dixit omne peccatum
collatum blasphemix leue esse, tanta est
huius flagitij enormitas. Nec me fugit, nō
nunquam blasphemantem à crimine esse
immunem, siquidem si ira succensus quis-
piam verba, quæ profert, non considerat,
neque aduertit se contumeliam inferre,
aut contumeliosa verba obijcere Deo, id
quod si considerasset, protinus à conuitio
abstineret, à crimine est immunis: quia
ex deliberatione non protulit. Quod si ex
deliberatiōe protulisset, blasphemix reus
teneretur. Et obiter considera hæc duo
blasphemans, & blasphemus, inuicem di-
stare. Etenim blasphemus nunquā non
reus, blasphemans verò aliquando non
reus. Blasphemus etenim semper in vitio
est, quippe qui blasphemandi duxit con-
suetudinem. Blasphemans vero etiam
blasphemum verbum pronuntians, non-
nunquam citra vitium est: quippe men-
tis impotens, aut sine deliberatione pro-
nunciauit. Neque gratum præterea dun-
taxat putes Deo esse, vt nomen suum san-

Ridendi &
vituperandi
blasphemi.

Blasphemus
& blasphe-
mus.

ctificetur: amat enim etiam, vt nomina
sanctorum suorum sanctificentur. Legi-
mus nanq; in Numerorum historia capit.
duo decimo. Mariam quondam sororem
Mosi detraxisse Mosi fratri suo, propter-
eaque Dominum iratum contra eam fuis-
se, illamque niuenti lepra aspersisse totam
& capit. decimosexto. Datham Core, at-
que Abiron quia obmurmurauerunt Mo-
si seruo Dei, & Aaroni, terrā aperuisse os
suum, & deuorauisse illos: cum taberna-
culis suis, & vniuersam substantiā eorū: vi-
uique descenderunt in infernum. Quod
si isti, quorum non legimus expressas ver-
borum contumelias, aduersus Mosem in
carne mortali viuentem, tam acerbas de-
derunt pœnas, quia famuli Dei imminue-
bant honorem, quid tu mihi putas de hu-
ius nostri zui blasphemis, qui Deiparam,
& sacrosanctam virginem Mariam ver-
bis nefandis commaculant, cæterosque
sanctos horrendis opprobrijs blasphe-
mant: qui omnes cum Christo regnant?
Si obruendi essent lapidibus, vt olim blas-
phemi obruebantur, dic amabo, qui lapi-
des sufficerent? Et vtinam obruerentur,
vt auferretur tam exitiosum malum de
medio populi Christiani. Fortassis enim
tanta peccati lues finem acciperet. Legi-
mus quoque in libr. 4. Regum capit. pri-
mo. quinquagenarios quosdam milites
ab Ochozia capiendo Eliæ destinatos, vi-
rum Dei appellasse Eliam, cœlesti deu-
stos igne: qui sancti viri iniuriam vltus est.
Quanquā reuera non verba protule-
runt contumeliæ, speciem habentia, sed
potius honorem præferbant. At quia a-
nimo contumelioso illa efferebant, ideo
efferentes ab igne depasti sunt. Quid
quod si conuitatoria proferantur? Et de-
mum quis ignorat Elisæum prophetam à
pueris conuitiatum verbis illuforijs illis,
Ascende calue, ascende calue, at Deo ope-
rante, vrsi in blasphemos pueros insæuien-
tes pœnas sumpserunt conuitij. 4. Re-
gum secundo. Hæretici quoque, quos ista
tulit ætas, sanctorum sunt blasphemi: tan-

Nomina san-
ctorum sunt
veneranda.

1. Corin. 5.

Locus ex li-
bro Regum
exponitur.

Hæretici hu-
ius seculi in
sanctos blas-
phemant.

tum abest, vt nomina sanctorum sanctificent. Aiunt enim Beatos cœlicolas deprecandos à nobis non esse, precesque ad illos suas inutiles esse, nihil aduertentes, quod psalmographus canebat, Et in seruis suis deprecabitur, Psalmus 134. Quod si locum hũc superfugerint deseruis Dei viuentibus, non mortuis habendum esse, dicant ipsi, si serui Dei adhuc viatores, in patronos nostros, qui causas agant nostras, coram Deo sumendi sunt, cur comprehensores iam, & cœlesti donatos vita precandi non sunt, vt idem patrociniū coram Deo nobis præstent? Nunquid melioris conditionis sunt vitã ducentes mortalem, quàm immortalem? nõ potiti Deo quàm potiti? At si perstiteris in tua contentione, mecumque contendens mihi obieceris, sanctos latere preces n̄as proptereaque inutiles esse, friuola est obiectio hæc. Etenim etiã si beatos per semet ipsos gesta nostra lateant, at reuelãte Deo aut nunciantibus angelis, quis prohibebit, aperta nostra gesta satis beatis esse? Eteĩ angelorum hoc esse munus preculas nostras in cœlum deferre liber Tobia nobis indicat. Diuus quoque Lucas commemorat Zachariæ precanti, Gabrielem angelum astitisse Lucæ. 1. Quapropter si notæ sunt beatis preces nostræ, cur illorum suffragia & patrociniã nõ requiremus? Quid quod animas carne exutas, memorari eorum, quæ in carne gesserũt scriptura commemorat? Diuitis enim epulonis anima apud inferos agens fratrum & propinquo- rum suorum memoriã tenebat: pro quorum salute Abraham precabatur. Quod si apud inferos agens suos curabat in mundo agentes, quidquod qui in cœlis agunt fidelium negotia curent? Et in. 2. Canonica Epistola Petri capi. 1. Dabo, ait, Petrus, operam, & frequenter habere vos post obitum meum? Vnde Eusebius hoc idem versans libr. 12. de præparatione euangelica capit. 1. huic decreto catholico consentiens, ex Platonica sententia animas defunctorum viuentium res curare re-

fert, illisq; præsto nonnunquàm esse, quando opportunitas poscit, tradidit. In libro quoque Machabeorum secundo. cap. 15. Oniam & Hieremiam iam vita functos, preces fundere ad Deum, pro populo Israelitico in discrimine belli constituto refertur. Et de Hieremia Onias dixit, Hic est fratrum amator, & populi Israelitici: hic est qui multum orat pro populo, & vniuersa sancta ciuitate. Iam hic mecum fige gradum. Animæ istorum sanctorum adhuc in sinu Abrahæ repositæ erant, necdum ad cœlestes euolauerant sedes cæterũ anxietatē erāt de salute, & incolumitate, fidelis populi (qui tunc Hebraicus erat) & orabant Deum pro incolumitate illius populi. Quid ergo arbitrãdum erit de animabus, quæ iam cum Christo beata pace fruuntur? Vtique si animæ, quæ nondum quiete potiebantur plena, suorum saluti prospiciunt anxietatē, quæ iam absolutissima quiete gaudent, nonne nobis prospicient? Planè prospicient. Alioqui, cur Saul tam solerter Samuelem per Pythonissam excitare curauit, si sanctorum animæ, quæ nostra sunt non curant? Vtique Saul excitationem non tentasset, nisi alta mente reposuisset, animas sanctorum nostra curare. Quod si illo seculo hoc credebatur, nescio cur hæretici hoc seculo hoc idem non credunt? Sed de his hætenus: hæc enim breuiter indicasse satis fuerit. Iam ergo sanctificandum est nomen æterni Patris, sanctificanda quoque sunt nomina beatorum, qui sunt filij huius beatissimi Patris, ita angelorũ, vt hominum. Neque te turbet locus ille Iob quinto. Voca ergo, si est qui tibi respondeat, & ad aliquem sanctorum conuertere: qui locus videtur sanctos dignari nostra. At verba hæc Iob, in dignitatem nostram docere prætendunt. Indigni enim sumus, qui à cœlicolis amemur, & curemur, proptereaque, vt deprimatur fastus noster ait, Voca ergo, si est qui tibi respondeat. Et sunt verba Eliphaz cum Iob disputantis, illique obtrudentis, animi

Notandus
Platonis lo-
cus ex Euse-
bio;

Animæ san-
ctorum no-
stra curant.

Lege prolo-
gum secun-
dum nostrũ
ad Esaiam.

Sancti n̄ra
sunt Deo re-
uelante.
Tobia. 12.
capit. 1.

Animæ se-
paratæ me-
moratur eo-
rum quæ in
corpore ges-
serant.

Obiectio ex
libr. Iob. 20
tanda.

animi elationem ex puritate, & sanctitate eximia olim conceptam. Cæterum et si merita nostra beatorum studia erga nos non promereant, quæ tamen est dignatio cœlestis patris, & beatorum spirituum, nostra curant, nobisque inuigilant. Et demum si Angelos tutelares confitentur heretici, quibus mandatum est à Deo, ut custodiant nos in omnibus vijs nostris cæterorum beatorum tutelam diffitentur? Etenim maius est & præclarior opus nobis semper adfistere Angelicos spiritus quam animas in cœlo quiescentes pro nobis Deo porrigere preces, quas pro nobis exaudit Deus. Quia oculi domini super iustos, & aures eius in preces eorum. Quare beatę preces cœlestium spirituum efficaces semper sunt: quippe fixum habent nihil petituros à Deo nisi exploratam habuerint Dei voluntatem illud petendum esse.

¶ Secunda postulatio, quæ additur est, Adueniat regnum tuum. Post diuini nominis sanctificationem, quæ primum in petitionibus istis (ut diximus) occupat locum, de aduentu diuini regni ad nos secunda attextitur à Domino petitio: neque iubemur petere nos peruenire ad regnum Dei: sed potius, quod regnum Dei nobis adueniat. Regnum Dei autem in scripturis nonnunquam ecclesiam Catholicam denotat. Iam verò cœlestia regna, quibus sancti corporibus depositis potiuntur in Luca legimus capi. 17. Ecce regnum Dei intra vos est: & capit. 13. Simile, inquit, est regnum Dei grano sinapis. Et rursus si in digito Dei eicio dæmonia, profecto peruenit in vos regnum Dei. Quibus & alijs locis manifestum est, non de cœlesti beatitudine esse intelligendum hoc regnum Dei. Nondum enim erant beati illi, cum quibus Dominus sermocinabatur. Illud igitur regnum Dei quærendum est, quod neque esca, neque potus est, sed iustitia, & pax, & gaudium in spiritu sancto. Hoc est regnum, quod huius regni princeps Christus, petendum docet, &

flagitandum dicens, Adueniat regnum tuum, id est, adueniat nobis iustitia tua, pax tua, & gaudium tuum. Per iustitiam enim tuam iustificamur, ab omni peccati labe. Est enim hæc vera iustitia, quæ homines peccatores iustos, ante Deum reddit, quales illi erant, quos commemorat Lucas ca. 1. Erant, inquit, ambo iusti ante Deum incedentes in omnibus mandatis domini, & iustificationibus, sine querela. Et ista iustitia est, quam prædicebat futuram sub rege Christo, præcursoris pater Zacharias, In sanctitate, & iustitia coram ipso omnibus diebus nostris. Huius iustitiæ initium in nobis vera peccatorum pœnitentia est. Nanque adamantes peccatorum suorum facies iustificatio hæc diuina non peruenit. Iniquitatem enim odio habet Deus, & abominatur, & ut dixit sapienter ille spreuisti omnes discedetes à iudicijs tuis, & rursus satis idem cum re nostra facies, Declinate, ait, à me maligni & scrutabor mandata Dei mei. Primum ergo declinandi sunt maligni, seu malefici spiritus. Primum rursus diuertendum est ab iniquitate, ut verum scrutinium diuinorum mandatorum nobis contingat: diuinæque iustificationis participes simus. Diuina nanque iustificatio neminem instituit, nisi abactatos à lacte terrenæ dulcedinis, & auulsos ab vberibus mundanæ vanitatis. Postquam autem assequuti fuerimus iustitiam hanc diuinam (quæ in limine regni diuini iacet) aderunt præsto nobis cætera duo pax, & gaudium, in spiritu sancto. Sublata nanque iustificatione à peccatis, nulla pax vera nos manet, & gaudia vera à nobis diffugiunt. Nam quæ pax poterit esse, quæ sat sit tranquillitati humanæ mentis, si Deum habemus osorem? Nam non est pax impijs, dicit dominus: at pax multa est diligentibus legem domini. Aut quod gaudium verum erit illi, quem manent cruciatus æterni? Sanctus Tobias ait se expertem esse gaudij: quia orbatus visu, lumen solis cernere non poterat. Quid quod impijs gaudium non sit, qui suo vi-

Notandum
argumētum
contra hæ
reticos.

Psal. 90.

Psal. 33.

Secunda pe
titio adue
niet regnum
tuum.

Regnum Dei
varia deno
tat.

Lucæ. 11.

Roma. 14.

Petimus dei
iustificatio
nem nobis
habere quã
do aduentũ
diuini regni
petimus.

Psal. 118.

Psal. 100.

Esaie. 28.

Esaie. 48.

Psal. 118.

Tobia: 5.

riolumine diuino fraudantur. Sapiens etiam ille sapienter quoque loquutus est, cum animam iusti, iugi conuiuio contulit.

Prover. 15.

In iugi nanque conuiuio, iugiter & pax, & gaudium sociantur. Et ut pacem & gaudium subindicaret, Secura mens, inquit quasi iuge conuiuium. Etenim ubi pax desideratur Dei, & securitas quoque desideranda est. Hanc ergo securitatem iustitia hæc diuina donat, testante Paulo, ad Romanos octauo. Nihil damnationis est

Coloss. 1.

is, qui sunt in Christo Iesu: ipse enim est pax nostra, qui fecit vtraque vnum. Quam ob rem cum petimus adueniat regnum tuum, iustificationem nostram petimus, mentis nostræ tranquillitatem & securitatem ab omni malo petimus, gaudiumque spirituales voluptates, atque delicias exposcimus: petimusque, hæc aduenire nobis interim dum vitam mortalem agimus. Nam si hæc modo non libamus, regno Dei in æternum priuabimur: quanquam hæc ad plenum assequi in præsentia non datur. Nam si dixerimus peccatum in nobis non esse, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. Hoc autem regnum Dei fidelibus Christi petendum iniungitur. Etenim adueniente Christo, hoc quoque regnum Dei hominibus aduenit. Ipse nanque Christus est nobis sapientia à Deo, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio: que sunt huius regni opes. 1. ad Corinth. 1. Et demum hoc petimus, ut quoad nobis licuerit iustitiæ cœlestis patriæ, quæ absolutissima omnibus suis numeris est, pacis diuinæ, & gaudij compotes in præsentia vitam agamus. Et dubio procul si modo quis dixisset Hispaniarum regnum ad Indos peruenisse, germanè dixisset. Etenim Indi legibus & moribus Hispanicis iam vtuntur, & reguntur. Istud ergo est, quod postulare debemus, ut cœlestibus moribus in terra degamus, ut cœlesti pace fruamur, ut in domino denique semper gaudeamus: quibus qui fruuntur donis, impetrant quod petunt, Adueniat regnum tuum. Istud autem regnum, quo famuli Dei modo postulantur initium est regni cœlestis. Ab illo enim transitur ad hoc, & per illud peruenitur ad hoc: illud venit ad nos, ad istud vadimus nos. Porro quibus donatur regnum, reges sunt, fideles ergo, quibus hoc regnum Dei aduenit, reges protinus erunt, & utique reges, non carnis sed spiritus, non terreno regno, sed cœlesti. Quos reges Petrus commemorans inquit, Vos genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis.

Fidelibus in presenti seculo non plenè adest dei regnum.

¶ Fiat voluntas tua. Hoc est, quod tertio petendum dominus iubet. Voluntatem autem diuinam Theologi distinxerunt in voluntatem antecedentem, & consequentem, prioris definientes nomen. Est enim ea, quæ nos antecedit, & opera nostra præuenit. Etenim hominem creans Deus diuinitatis capacem, eò creauit, quo Deum intelligeret, & intelligendo amaret, & amando frueretur. Rursum omnia illa nobis parans Deus, quæ assequendæ æternæ vitæ necessaria iudicat antecedenter hominum salutem vult. Consequens autem voluntas est, quæ opera nostra consequitur, ut glorificatio sanctorum, & impiorum punitio. Est rursum voluntas alia beneplaciti, per quam æterno suo consilio attingit à fine vsque ad finem, & disponit ea suauius. Demum aliam dixerunt esse signi voluntatem, quæ est præceptorum diuinorum ordinatio, consiliorum admonitio, operum suorum ostensio. Cuius Paulus mentionem faciens inquit, Hæc est voluntas Dei sanctificatio vestra, ut abstineatis à fornicatione &c. Neque mireris, si Deum dicamus, qui simplicissima est voluntatis, voluntates plures habere. Nam Psalmus decimus quintus, Mirificauit, ait, omnes voluntates meas in eis. Hæc nanque distinctio voluntatum non secundum rem est, sed secundum variam diuinæ voluntatis considerationem. Iam ergo iusta est hæc tertia petitio, ut domini voluntas fiat: id quod Christus exemplo suo docet, Patrem orans, ut transferret calicem mortis ab ipso. Veruntamen, subdit,

Non

Non

Fideles pij reges sunt.

1. Petri. 2.

Tertia petitio, fiat voluntas tua, de voluntatis diuinæ distinctione lege disp. nostr. 1. lib. sent. distinct. 47.

Sapient. 8.

Diuinæ voluntatis vna & simplicissima at traditur vt multiplex.

Matth. 26.

Lucæ. 22.

Notanda colatio.

Non mea voluntas, sed tua fiat. Et præter hæc, si de voluntate signi sermo agitur, nihil congruentius petere possumus à Deo, quam obedientiam suorum mādatorum, & consiliorum, & Christi operum imitationem. Exemplum enim dedit ille, ut quemadmodum ipse fecit, ita & nos faciamus. Multa præter hæc benè placito suæ voluntatis Deus facere instituit, ut miracula, & pleraque alia, quæ præstat, quæ quoque precibus à nobis obtinenda esse disposuit. Vnde legimus per preces sanctorum, miracula Deum edidisse. Fiat ergo, precandum est, voluntas tua, non nostra. Nostra nanque nos sæpè præcipitat, à bono diuertit, & ad malum flectit: at diuina ab omni præcipitio peccatorum (si illi acquiescimus) liberat, bona nobis conciliat æterna, & aduersantia omnia mala propulsat. Est enim voluntas sincerrima, rectissima, omnipotens, iustissima, & clementissima: cui nos morigeros præstare operæpretium est, Paulo docente ad Romanos 12. Et nolite, ait, conformari huic seculo, sed reformamini in nouitate sensus vestri: ut probetis quæ sit voluntas Dei bona, & beneplacens, & perfecta. Quasi dixisset, Deo obedite, ut suam Deus in vobis exequatur voluntatem, quod ad vestram exaltationem est: ut experiamini quàm bonus est Deus ijs, qui recto sunt corde. Hoc igitur demum petimus, ut hæc bona Dei voluntas, quæ ad regna cælestia nos incitat, hæc beneplacens Dei voluntas, quæ ad beneplacita, & grata sibi opera cohortatur, hæc perfecta voluntas, quæ ad cōsummatas coronas milites suos vocat, in nobis compleatur, & absolua- tur. Et totus scopus christianæ vitæ est, ut hæc voluntas domini fiat. Etenim peccatum omne discessio est ab hac voluntate, & virtus omnis ad hanc accessio est voluntatem, modo vera virtus sit. Cum autem sit diuina voluntas in nobis, tunc & voluntatem Dei nos facimus. Et perinde est, Fiat voluntas tua, atq; si dixisset, Animos nostros præpara, ut voluntati tuæ non re-

pugnemus: corda nostra inclina, ut quæ tu vis, opere compleamus: vires dona, ut tamen si pusilli, & infirmi simus, supremæ tuæ voluntatis decreta sic amemus, sic amplectamur, ut nulla creatura, ab illis nos separare valeat. Opportunè tamen petes à me, Quid est quod Lucas hanc petitionem prætermisit? nam in exemplaribus nostris prætermissam videmus. At verò te absoluet, quod in correctoribus Latinis, imò & Græcis Lucas eadem inseruit. Porrò nudè Christus non dixit petendum esse, Fiat voluntas tua, sed adiecit, Sicut in cælo, & in terra. In cælo sanè diuinæ voluntatis sunt beati exequētissimi, in terræ vero nos non item. Hoc igitur oratione hæc obtinere adnitimur: ut instar cœlestium spirituū diuinis placitis obtemperemus. Quam verò sit Deo hoc plausibile me tacente scriptura docebit, quæ omnibus sacrificijs, & victimis, obedientiam prætulit. Neque solum hoc Deo gratum est, ut sibi acquiescamus, quin etiam, & præpositis nostris, Paulus hortatur obediendum. Et subiectos tanquàm nos voluit Petrus omni humanæ creaturæ propter Deum, siue regi quasi præcellenti, siue ducibus tanquàm ab eo commissis &c. Nouerat autem Christus quàm arduum sit, & humanas superas vires, proprijs renuntiare affectibus, & hominem se se tandem prorsus abnegare operosissimum est, ut Deo se cōcedat. Quapropter rem difficilem hanc, ut scilicet fiat Dei voluntas in nobis, ut nostra pereat voluntas in nobis, atq; quassetur exemplo molle fecit dicens, Sicut in cælo, & in terra, quasi dixisset, ò mortales, arduū cēsebitis quod à vobis petendum doceo, considerate ergo (ne vos terreat petitiōis huius sublimitas) beatos illos spiritus, quibus hoc vnum est institutum, diuinam exequi voluntatem. Si vos igitur cœlestis commercij illius tenet desiderium, pro modulo vestro huic rei vnice & solertissimè dabit operam, ut diuina iussa expleatis. Hinc dilucidum erit, cur Dominus in prima petitione non subiecit, Sicut in cælo, & in ter-

Ioan. 13.

Voluntas dei
sincerrima
rectissima,
& omnipo-
tens est.Bonæ volun-
tatis Dei & be-
neplacens &
perfecta quæ.Aduertenda
questio ad
consensum
euangelista-
rum.

1. Reg. 15.

Hebr. 13.

1. Petri. 2.

Diuina vo-
luntas est ex
quirēdasem
per.

ra, quinimo absolutè dixit, Sanctificetur nomen tuum. In hac vero tertia subiecit sicut in cælo, & in terra. Sanctificatio nē nanq; diuini nominis, non tam horrēt homines, quam proprias in cunctis, etiam desideratissimis affectiones exuere.

¶ Quarta legitima collocatur sede petitio illa, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Priores nanque (quas denarrauimus petitiones) spiritualia bona concernunt. Etenim sanctificare diuini nomen, aduentus diuini regni, Dei voluntatem opere præstare & affectu, ex farragine sunt spirituali. At verò petitio hæc quæ quartum tenet locum, bonorum corporalium speciem præfert, & rectè satis & appositè additur. Spiritualia nanque sine temporalibus (tantisperdum in corpore degitur) diu seruari non possunt. Et hebraismus est hīc notandus, nam per panem, cuncta necessaria humano victui subindicat dominus. Idcirco neque vestimētorum, aut calceamentorum meminit: sed panis duntaxat. Hunc Matth. græcè epiusion vocat, quam vocem noster vertit interpres supersubstantialē: alij verò crastinum transtulerunt. Dicitio Hebraica, autem, segula est, quam Græcus Matthæi interpres (quem ferunt Lucam fuisse) vertit, epiusion. Segula porrò peculiarem denotat, aut multi pretij thesaurum, propterea egregium panem, aut eximium aut peculiarem, verti potest. At epiusion quotidianum Græcis sonat, aut crastinum, vel postero comedendum die. Porrò quibus arridet egregium panem vertere, de pane cœlesti (qui alit animos) intellectum volunt. Nanque indignum putant, si à Deo panem petamus istum v. sualē, & alimentarium, quem patres filijs suppeditant. At mihi videre videor, vt cæpi dicere de pane, qui est corporalis nutrimenti materia, petitionem hanc intelligendam esse. Temporalia enim etiam à Deo petenda, & ex petenda sunt. Lege sacras veteresque historias, & temporalium petitionibus, confertissimas esse vi-

debis. Quod si dixeris vetera transierunt, si transierunt vetera, igitur noua dispicito, quidque ecclesia sancta Dei vsa quotidiano obseruet diligenter, considera, quæ abundantiam frugum, annorum tranquillitatem, pacem, & concordiam principum nunquam non obsecrat, & petit. Et dominus, quia solitudine nos temporalium voluit vacare, illam solitudinem duntaxat damnabilem insinuat, quæ infidelium est, aut eorum qui infideles sapiunt mores. Etenim horum est, ita se se demergere in temporalium rerum affectibus, vt ad vniuersa facinora se deijciant, illorum amore correpti. Verum ea curare, quæ victui nostro, & comæntui opportuna sunt, Christus nō damnat, qui Iudā Apostolum, & traditorem huic dicauit muneri, vt sibi & sacratissimo conturbenio, pararet victui necessaria. Quapropter quotidianum panem à nobis petendum dominus iubet, non tamen superfluas opes. Habentes (ait Paulus) alimenta, & quibus tegamur, his contenti sumus. Nam qui volunt diuites fieri, incidunt in laqueum diaboli. Ideo crastinum postulet panem fidelis oportet: tanquam is, qui in crastinum victurus est. Legimus enim quendam, qui in longum protrahendam putabat vitam suam, dixisse sibi, Anima habes multa bona, posita in annos plurimos, requiesce comede, bibe, epulare. Cui tamen, Stultè, dixit Deus, hac nocte animam tuam repetent à te: quæ aurem parasti cuius erunt? Lucæ. 12. Tales sunt omnes, qui cōmeatum in multos reponunt annos, quasi certum habuissent multam acturos ætatem: quibus alioqui præripitur sæpè subito vita. Quam ob rem Christus crastinū nos petere panem docuit: vt vel ipsa petitio, de nostra mortalitate nos admoneret. Græca lectio habet, Panem nostrum quotidianum, da nobis quotidie. Quinquā aptissimè redditum est à nostro interprete, non quotidie, sed hodie. At dicet aliq; si supersubstantialē panē translatio nra legit, qui

Quarta postulatatio panem nostrum quotidianum da nobis hodie petit.

Hebraismus notandus.

Lucas Matthæi interpres.

Epiusios quid.

Temporalia à Deo petenda.

Matth. 6.

Ioan. 11. & 13.

1. Timo. 6. & 8.

Lucæ. 12.

Nota da da bitatio i do minaverbie.

conue-

cōueniūt panis materialis (qui est quotidiana vsus & humanæ naturæ alimētū) & super substantialis panis, qui panē significat super naturalē? Quomodo ergo de pane isto alimētario Dominicæ orationis petitionē intellectā volo? Porro aduertendū est inter ea, quæ hominem alūt, quod egregij nutrimenti est, & omnia alimenta superat, panis est. Quatuor enim recenset Aui cēna, quæ insigniter nutriūt, panē, vinum rubeū, oua recēs nata, & ius carniū. Vinū autē tametsi præclare nutriat, sua tamē fumigatione nocet, sua quoq; inflāmate iuuat nihil. Oua verò in prædominantem humorē transeunt facile: qui si noxius est, illius malitiā necessariò augent. Iurauero, etsi benè nutriant, non tamen nutrimenti sunt solidi: panis autē & præclare nutrit, & nutrimentū eius solidum & tenax est: quapropter optimū nutrimentū est. Id quod insinuat Psalmus. Panis, inquit, cor hominis cōfirmet. Quod enim de corde ille dixit, de toto corpore dicere non verearis. Quippe propter eius coherētiam cū membris toti homini vires suppeditat. Quapropter etiā si epulis alijs splēdidissimis pares cōuiuia, si panis desideratur, epulæ frigēt oēs, atq; desipiūt. Idcirco iusto nomine interpretatur panē super substantiā. Etenim nulla est alimētorū substantia, quæ illi conferatur: imò panis omnibus superfertur.

¶ Et dimitte nobis debita nostra. A Equifimo ordine istæ, quæ denarrantur petitiones tres sequuntur alias denarratas quatuor. Tres enim quasmōdo differemus, sunt de precādis malis cōueniētes, quatuor vero priores impetrādis bonis sunt aptissimæ. Est autē debitū hominū quoddā quod à diuinitate ipsa (quæ in homines est munificētissima) proficiscitur: vt ex creatione, gubernatione, reparatione, & id genus alijs, quibus natura humana tanquā debitis quibusdā Deo obnoxia est. At qui debita hæc non sunt ea, de quibus oratio dñica cōmunit. Hæc em̄ debita remittēda nō sunt, imò remitti nō possunt. Etenim quia conditi à deo sumus, necessario illi subdimur:

& etiā inuitis nobis, illi debitores sumus: & quia soluēdo nō sumus, laudes illi offerre & gloriā tenemur. Est porro debitū aliud, quod ex nostri arbitrij facultate, ortū ducit: quale peccatū est. Omnis nāq; qui peccat, luēdæ poenæ & refarciēdæ iniuriæ, debitor se cōstituit. Hæc sunt debita, quæ remittēda petuntur. Nā solū Deus est, qui remittere debita hæc potest. Ipse nāq; est, qui peccatū nobis donat ex sua gratia, & misericordia. Deo autē donāte peccati culpā, donat itidē & poenā æternā, & nonnunquā etiā purgatoriā tēporalē, si internus mētis dolor ex sua grādi vehemētia, illud exegerit. Et reuera eximia est diuina charitas, quæ verba hæc sequentia demonstrāt, Sicut & nos dimittimus, ait, debitoribus nostris. Nihil enim Deo (qui omnipotens est) relaxādi facinoribus nostris, est necessariū expectare, vt videlicet fratrum nostrum delicta cōtra nos admittā, dimittamus. Cæterum horum meminit, vt qui fratris sui nō cōmiseretur donans illi delictum, neque diuinam expectet misericordiā, quæ peccata sua remittat. Vt in Matthæo relatum legimus. Serue, ait, nequam omne debitū remisi tibi, quoniam rogasti me: nonne ergo oportuit te misereri conserui tui, sicut & ego tui miseratus sum? Et tandem subdit, Sic & pater meus cœlestis faciet vobis: si non remiseritis vnusquisque fratri suo, de cordibus vestris, Matthæ. capit. 18. & optimè de cordibus adiecit vestris: qui sermo veram remissionem peccati cōseruorū denotat. Sunt enim qui fictè parcūt proximis, & non de corde suo, illorum cōsuetudinem, colloquia, commercia, conuiuia, non fugiunt: vt dixeris iam inimicitias abolitas, & in amicitiam esse conuersas. Cæterū hæc subdolo corde, sæpe geruntur, vt simplices & incauti offensores ab offensus, cauti⁹ opprimant. Isti ergo nō ex corde, cōseruorū donāt offensam. Quos oportet meminisse Ecclesiastici illud nō prætereūdum. 28. Qui vindicari, ait, vult, à domino inueniet vindictam: & rursum Homo homini seruat iram, & à Deo querit

Ex peccato
innascitur
debitū poe-
næ soluēdæ

Deus vt re-
mittat debi-
ta nostra ex-
pectat vt do-
nemus deli-
cta fratrib⁹
nostris.

Fictè par-
cunt quidā
fratrum of-
fensam.

Quatuor bo-
ni alimenti
& insigniter
nutrientia
ex huius cēna.

Panis super-
rat alimen-
ta omnia.

Quinta pe-
titiō.

Debita mul-
tiplicia crea-
turæ ratio-
lis.

rit medelam? in hominē similem sibi non habet misericordiā & de peccatis suis deprecatur? & Luc. 6. & Matth. 7. Dimittite docet, & dimittemini. Quia ergo Deus veraciter peccata donat, nos quoq; oportet ex animo donare fratribus nostris offendētibus nos. Alioqui nisi sic prestiterimus pro misericordia irā Dei promerebimur. Quæritat aliquis fortassis, Quid ergo, si ex animo sunt donāda offensæ, facinorosos homines ad facinora perpetranda hæc donatio stimulabit? Verū scito aliud esse non odio habere fratrem offensorem, illū que amare (etiam si inimicum) aliud esse pœnas à iure statutas contra facinorosos non prosequi. Horum primū, vt exequamur, diuina iussio de amandis inimicis nos constringit: quæ tamen vt postremum ab soluamus non nos ligat. Qui enim amans inimicū odio prosequitur inimici facinus, ideoque ex odio facinoris, & non facinorosi, iuris remedia sibi quærit, vt de peccato iudex sumat pœnas, nō iniquè facit, quia iustè facit: imò nonnunquam iniuste faceret nisi ita faceret: vt si peccata se offerant quæ bonum publicum lædunt. Cæterum si priuatæ sunt iniuriæ, qui nollet coram iudice fratris delictum deferre, sed omnino offensam fratris donat, melius faceret, quæ ex abundantiore charitate faceret. Et de proprijs offensis in Deum remittendis ipso pœnitente, vehementem poterit spem concipere. Quippe nō solum quod necessarium erat amando inimicum præstitit, quin etiā, & quod super erogationis erat, hoc est iudicis officium non implorare ad ultionē fraterni criminis exhibuit, de quibus alibi disertior futurus est sermo.

¶ Sexta, quæ sequitur petitio est, Et ne nos inducas in tentationem. Est autem tētatio quædam, in quā Deus inducit, vt est illud, Tentauit illos deus & inuenit illos dignos se: & id genus alia in scripturis innumera. Hæc autē tētatio diuina homini admodū prospicit. Est enim vt humanus factus utiliter deijciatur: & virtus vberius in nobis in crescat. Virtus enim in infirmitate perfici

tur. 2. ad Corin. 12. Rursum, & inducit homo in tentationem: vt Heua tentauit Adā. Hæc autem tētatio varia est, iam in bonū, iam in malū. Diabolus vero inducit in tentationem semper in malum prospiciens. Semper enim tentat, vt noceat. Noxias ergo tentationes, vt à nobis submoueat deus hac petitione precamur. Nam proficuas tentationes non est cur auersemur. Sunt enim spiritus nostri medicamenta: & meritum nostrorum incrementa. Petere igitur ne inducamur in tentationem, non est petere ne diuexemur à tētationibus: quoniā diuexatio hæc sæpè dat intellectū: sed hoc petimus, ne à tētatione vincamur. Id quod beatitudinis dixit esse Iacobus. ca. 1. Beatus, ait, vir qui suffert tētationē: quoniā cū probatus fuerit, accipiet coronā vitæ. Sufferre autē tētationē est tētationi nō cedere. Qui vero nō cedit, ille est, qui superat. Fuerūt autē ætate Iacobi hæretici, quidā qui salubres, & noxias tētatiōes deo tribuebāt, tanquā illarū auctori, adnotante Beda in cōment. eiusdē loci. Quos elidēs Iacobus ait, Nemo cū tentatur dicat quoniā à deo tētatur: deus enim intētator maiorū est. Ipse autē neminē tentat, subaudi, ad malū. Etenim si ab illo petēdū est ne in tētationes noxias inducamur, huiusmodi tentationū ipse deus auctor non est, sed diabolus, qui obtētandi huiusmodi munus tētator Matthæi. 4. cognominatur. Rursum homo si se ingerit vltionē in tentationibus istis, quærit sibi subuersionem, nihil aduertēs scriptum esse, Qui amat periculū peribit in illo. Quasi dixerit, qui amat tētationē, in illā inducetur. Fugiēda ergo sunt peccatorum irritamenta. At quia inuitis nobis plærunq; sese inferūt, precandus dñs, ne inducat nos in huiusmodi peccatorū irritamēta. Nā necesse est, vt scādala veniant: & sæpè mari tranquillo ferocitēs excitantur vnde, quas nos oportet præuenire dominica petitione, ne scādalis aut mundanis fluctibus miserè cum peccatoribus inuoluamur. Hoc igitur est, Et ne nos inducas in tentationem.

Quia Deus veraciter peccata donat nos quoque non fide donemus iniurias.

Ex odio facinoris vltionē petere à iudice facinorosi non vetat euangelium.

Sexta petitio.

Sapient. 3.

Tētatio duplex, & à Deo, & à diabolo.

Beatitudo quædam est non vinci à tētatione.

Diabolus per anthonomasiam tētator dicitur.

Eccle. 7.

Matth. 17.

Petitio septima, Sed libera nos à malo.

¶ Est autem petitio postrema, Sed libera nos à malo, quam diuus Lucas non commemorat. Liberari autè à malo non aliud est, quam à Satana liberari, qui per antonomasiam malus appellatur. Est enim iniquitatis totius origo, & incrementum, Ioannis. 8. Ille homicida erat ab initio: & in veritate non stetit, quia non est veritas in eo: cum loquitur mendacium, ex proprijs loquitur, quia mendax est, & pater eius. Omne autem peccatum mendacium quoddam est: est em̄ discessio à prima veritate, quæ Deus est. Vnde diabolus mendax est, quia diuinæ legis primus præuaricator est, & mendacij callidus pater, quia inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarū. Est autem diabolica potestas, ad decipiendum quam vehementissima: vnaque est diuina potestas, quæ illi obfistere potest. Quapropter petendum nos docet Christus, ne hæc potestas tyrannica diaboli, nos incautos opprimat, Sed libera, inquit, nos à malo. Porro, quia idem est non induci in tentationem, & à malo liberari, idcirco Lucas suppressit hanc petitionem vltimam, quæ Matthæus maioris dilucidationis gratia adiecit: vt palam demonstraretur pugnam nostram cum malo hoc, id est, diabolo, & angelis eius esse cōsertissimam: illumq; esse iniquitatis vniuersæ, & incentorem, & patrōnum, à quo liberari merito nos petere iussit Christus.

¶ Iam verò si hæc, quæ hactenus prosequuti sumus, rectè callueris, promptum tibi erit, quæ sunt petenda à Deo: ne oratio fructu suo fraudetur. Quanquam alia quoq; sunt, quæ oratio ad se tanquam sibi auxiliantia vocat: vt ipsa suum collimet scopū, & quod præ tendit impetret tandem. Nō enim sat est, iusta (qualia diximus in septē commemoratis petitionibus, & iam à domino præscriptis) petere nisi alia illi accedat. Quod vt certò tibi constet discere Pharisæum illum, quem Lucas docet cap. 18. gratias egisse Deo: id quod ad diuini nominis sanctificationem haud dubium attingebat. At verò illius oratio Deo minimè

fuit plausibilis. Quid ita obsecro? vti que causam huius rei accipere licebit ex denarratis ibidem. Pharisæus ille stans apud se orabat. Gratias, aiebat, ago tibi, quia nō sum sicut ceteri hominum raptores, iniusti, velut etiam hic Publicanus. Sanctificabat sanè diuinum nomen, at qui docuit petere diuini nominis sanctificationem, fratrum maculare nomina non docuit: imò prohibuit. Quapropter sanctificatio hæc Deo ingrata fuit. Non est enim speciosa laus in ore peccatoris. Et ipsam textus feriem si libras exactè huius Pharisæi elatā deprehendes fuisse mentem. Stans nanq; apud se orabat: stabat proculdubio corpore, quia elatus erat mente. Nihil iste meminerat Esaiā dixisse, & demisso vultu adorabunt te capitulo. 40. vnde dominus Lucæ. 21. procidit in faciem suam, Deum Patrē suum oraturus. Quòd si hic stans corpore animum habuisset demissum coram Deo, statio nullius nocumenti esset. Porro quia status corporis animi internū habitum præfererebat, idcirco animi Pharisæici turgidum supercilium insinuare volens, euangelista ex corporis habitu illum insinuat. At verò nihil, ni mea me fallit opinio, ita aduersatur & insidiat orationis viribus, quam superba mens: quæ putat talia apud Deum merita habere, qualia alij non habent: & præter hæc, qui gratiæ Dei detrahens, operum bonorum studia sibi accepto fert. Quamobrem egregiè Euangelista hunc Pharisæum suis depinxit coloribus, Subdit enim, Et orabat apud se. Quid est apud se orare, nisi solus orare? Solus autem orat is, cuius preces, angelicum non defert in cœlum ministerium, vt olim per Raphaelem Angelum, delatę sunt Tobię ad deum preces. Quid rursus est apud se orare? orare sanè, & non impetrare. Nam qui impetrat apud Deum orat, apud sanctos Angelos orat, apud beatos omnes orat. Quanto secius ille orabat, qui aiebat, Cunque adhuc loquerer, & orarem, & confiterer peccata mea, & peccata populi mei

Qui docuit diuinā sanctificationē fratrum maculare nomina nō docuit.

Corporis habitus mentis habitum indicat.

Superbia vires orationis eneruat.

Superbi orant apud se non apud Deum.

Omne peccatum mendacium est quodammodo.

Quæ sunt orationis formæ vt impetret.

mei Israel, vt prosternerem preces meas in conspectu Dei mei Danielis. 9. Hæc vti que oratio indubitatas vires habet, quæ in animo contrito, & spiritu humiliato, Deo porrigitur. Oratio vero ampullosa, & turgens quæ in proprijs orantis meritis fixos habet pedes, hoc secum reputat: Deum illam exauditurum, quia omni sanctitate ornata est, vana est, non Christiana, sed Pharisæica est oratio. Cui illud aptè congruit, Fiat oratio eius in peccatum. Vnde Ecclesiasticus docebat cap. 35. orationem humiliantis se nubes penetrare. Ceterum paulisper mecum observa, quo progredia tur mentis elatio: ad contemptum enim etiam fratrum progreditur. Quid est enim quod Pharisæus ait, Quia non sum sicut cæteri hominum raptores, &c. & non contentus generatim cõtempnisse ceteros homines, etiam scivit iniuste in pauperculum publicanum, diuinos tremens sermones. Vnde, ait, Velut etiam hic est publicanus. Germanissimum equidem superbiæ est humilitatem, deridere vt superbiorum humiles contemnere: at vero deo familiarissimum est humiles exaltare, & superbos disperdere. Aspice autem quam effrænis, & immoderata mentis humanæ superbia sit, cui non satis est se expertem iniquitatis profiteri, cum non sit homo qui non peccet super terram: quin etiam adeo sæpè erigitur, vt etiam sanctorum operum exercitia stultissimè sibi arroget. Audi Pharisæum loquentem, Ieiuno, ait, bis in sabbato: decimas do omnium, quæ possideo. Præmiserat autem se non raptorem, iniustum, aut publicanum, adiecit dein, vt profusus inaniter & fastuosè superbiret. Ieiuno bis in sabbato, inquit, Atqui neque gratias Deo agere, neque ieiuna celebrare, neque decimas donare in vitio sunt, neque ob id proponuntur in presentia, quia vitiosa sunt: quæ alioqui sunt pessi, & debiti nostri. At ideo hæc ab euangelista denarrantur, quo persuasum nobis sit, Deo gratiorem esse humilem animum, & sese spernentem coram deo citra ieiunium, & decimas, quam

ieiunia, & decimas, citra animum deiectionis. Quamquam hæc, & illa amat dominus firmiter gerantur. At si cupis exitum noscere vtriusque orationis, & superbi iusti, & humilis peccatoris, Lucas te docebit. Amè, inquit, dico vobis descendit hic iustificatus ab illo in domum suam. Quasi diceret, Descendit publicanus magis iustificatus, quam Pharisæus, vel rectius, Descendit publicanus humili sua deiectione iustificatus à criminibus suis. Pharisæus autem qui suam pompaticè iactabat munditiam, ex sua iactantia illam sordidauit. Oratio igitur Publicani vnde vnde spectetur humilitatem spirat, siue ex verbo, siue ex corporis gestu. Obserua singula, propicius, ait, esto mihi peccatori. Cernisne profundè demissionis verbum? Profitetur namque se peccatorem, & veniam delictorum assequi curiosè studet: rursus oculos in coelum non leuat, ceu is, qui sedem & thronum diuinæ gloriæ maculatis oculis suspicere non audebat: demum à longe stat & altaris diuini formidat maiestatem. Pharisæus autem non curuus, non demissionis vultibus, at stans orat, illum porro longe ab altari stare non commemoratur. Quare qui illum propè stantem & in penetralibus ultimoque templi recessu domino orationem fudisse, crediderit mea sententia non ineptiet. Quales utinam non sint fidelium plerique qui prope altare domini nisi altiter int male cum illis gestum iri putant. Quasi vero æternæ salutis assequende, multum intersit proximum ad altare domini corpus habere. Cum alioqui nihil intersit: siquidem Publicanus longè stans ab altari Dei, veniam delictorum suorum assequutus est: Pharisæus vero propius stans, illa oratus est. Ille igitur stat, & hic stat: ambo in templo domini stant: alter propè, alter longè. Et qui propè stabat, longè à Deo recedebat, & qui longè stabat, penitissimè accedebat. Ad hæc qui propè stabat se magnificat, & merita sua gloriose recenset: at qui longè stabat, se humiliat, & deijcit, & peccata sua verècundè profitetur. Quò obrem ad Deum accedit hic, ille vero recedit.

Deus

Psal. 130.

Superbia animi aliorum parit contemptum.

3. Reg. 8.

Superbi est animi bona quæ habet proclamare & mala subtrahere.

Locus ex euangelio Lucae exponitur & obserua.

Fastus secularis est prope altare secularis sacra audire.

Comparatio Publicani & Pharisæi

Iaco. 4.
Expède du
bitationem
vt diuinasi-
teras libra-
re recte di-
scas.

Deus enim superbis resistit, humilibus au-
tem gratiam dat. At vero opportunè quæ-
ret aliquis, Quid est, quod Phariseus hic
referens egregiè ab ipso facta culpatur, at
vero Ezechias rex in culpa non est, eadè
vel similia referens? Esaias enim capit. 38.
orationem eiusdem denarrās, inquit, Ob-
secro domine memento quæso, quomo-
do ambulauerim coram te in veritate, &
in corde perfecto, & quod bonum est in
oculis tuis fecerim. Et Iob capitulo. 29. Iu-
stitia, ait, indutus sum, & vestiui me sicut
vestimento: & diademate iudicio meo: o-
culus fui cæco, & pes claudus, & cætera alia
magnifica, Iob de semetipso commemo-
rat. Id quod commemorare superbiæ nul-
lus Iob ascribet. Et hoc genus reperias alia
in scripturis, vt. 2. ad Corinthios. 11. & 12.
præclarissima multa, quæ fecit, & passus
est refert Paulus. Quid ergo est, quod Pha-
riseum sese commendātem nunc nos car-
pimus? siquidem & alios plerisque com-
mendantes semetipsos sine iactantiæ vi-
tio, proposuimus. Obseruauimus autem
dium Gregorium Homilia. 9. prioris par-
tis ad Ezechielem, qui rem istam scitè dis-
ferit. Ait enim iustis semetipsos laudare li-
citur esse: siquidem non vt laudem pro-
prium venentur sed vt diuinam gloriam
propalent id nonnūquam præstant. Quā
obrem si diuina gloria hoc poscit, aut fra-
trum vtilitas, aut propria necessitas exigit
semetipsos commendare, in vitio non est.
Vnde Samuel inculpatam vitam se gessisse
in publica concione ostendit. 1. Regū.
12. Hoc enim propria necessitas exigebat:
quia illius Iudæi prolem reiecerāt, ne præ-
esset plebi: id quod in patris culpam rege-
ri videbatur: quapropter se inculpatum
ostendit. Ezechias verò vt spem suam ro-
boraret in Deo, magnifica gesta sua reco-
lit: vt Paulus, qui diuinæ gratiæ afferendæ
insudarat vehementissimè heroica quæ-
dam opera, quæ gessit commemorat, vt di-
uinæ gratiæ eximie attestaretur. Et Iob ab
amicis sibi obiectam falso tyrannidem di-
luere nitens, suam clementiam, & miseri-

Nōnuquā
se laudat: e-
extra vitio
est.

cordiam, & iustitiam multis exponit. At ^{Cap. 29.}
vero Phariseum illam nihil horum excu-
sat, non enim hoc habuit instituti, aut pro-
ximis subuenire, quos contemnebat. Nō
inquit sum sicut cæteri hominum, aut si-
cut publicanus hic. Neque propriè neces-
sitas erat, semetipsum laudibus prosequi
neque studio id fecit diuinæ gloriæ augen-
dæ: imò quia iactatiosus erat, & inanis glo-
riæ studiosus, Quare se cōmendando pec-
cauit. Porro Publicanum hunc cum lega-
mus à Deo exauditum, quid est quod legi-
mus apud Ioannē. Peccatores Deus non ^{Ioan. 9.}
exaudit? Nimirum peccatores non exau-
dit, superbos scilicet in delictis suis, & con-
tumaces: qui nō verè, sed lusorie à Deo ex-
audiri petunt. Isti sunt peccatores, quos
Deus non exaudit. Qualis fuit ille fastuo-
sus Antiochus, cuius mentio fit in lib. Ma-
chabæorum. 2. capitulo. 9. Orabat, inquit,
hic scelestus dominum, à quo nō esset mi-
sericordiam consequuturus. Et in Psalmo
65. hoc ipsum docemur. Iniquitatem, ait,
si aspexi in corde meo, nō exaudiet domi-
nus. Et Esaiæ capitulo. 1. Cum multiplica-
ueritis orationem, nō exaudiam: quia ma-
nus vestræ plenæ sunt sanguine. Tunc au-
tem manus nostræ plenæ sunt sanguine,
quando in peccatis persistere animus est:
quando demum ponimus mēdaciū spem
nostram, & cum morte percussimus fœ-
dus, & cum morte fecimus pactum, Esaiæ
28. Est autem peccatum mēdaciū, mors
secūda, & infernus primus. Qui ergo sunt
peccatorum amantiissimi, & hæc contētio
sē amant, & iugiter curant, diuino timore
posthabito, isti sunt rebelles lumini diui-
no: & hos deus non exaudit, nisi mutaue-
rint mentem in melius. Peccatores verò
humiles, trementes diuinum iudiciū, (qua-
lè hunc publicanum descripsit beatus Lu-
cas) hos exaudit deus. Quibus prothema
nostrū mirè aptabitur. Ad vocē clamoris
tui statim vt audierit respondebit tibi. Et
præmiserat, Plorans nequaquā plorabis, mi-
serās miserebitur tui. Vt aut propria in se-
metipso cōfidētia phariseo obfuit: ita pu-
blica-

Peccatores
vt non exau-
diunt à deo

Peccatum
mors secun-
da, & infer-
nus primus.

Confidētia
in meritis
quæ.

Iacob. 1.

3. Reg. 19.

2. ad Cor. 13.

Quæ cōfide
tia nobis est
necessaria
vt oratio
nostra sit ef
ficax.

1. Ioan. 5.

Nonnunquā
noxia nobis
orando im-
petramus.

blicano propria ex operibus suis diffiden-
tia mirabiliter profuit, vt ita denique eius-
dem oratio iustificationem à Deo impe-
traret. Deo ergo vni firmiter fidendum
est, & non ex proprijs superbiendum est
meritis, vt efficaces sint preces, quas iam
Deo fundimus. Quare Iacobus de hac re
nos instituens inquit, Si quis autem ve-
strum indiget sapientia, postulet à Deo
(qui dat omnibus affluenter, & non im-
properat) & dabitur ei. Postulet autem in
fide, nihil hēsitans. Neque tamen propte-
rea putes in omnibus, quæ petis à Deo, cer-
tissimam te habiturum fidem, tibi quæ pe-
tis à Deo præstanda fore. Etenim multa
petētibus non præstantur: vt Elias, qui pe-
tiuit animæ suæ, vt moreretur, & Paulus
qui abigendum à se angelum Satanæ cola-
phizantem expetebat instantissimè: non
adepti sunt quæ obnixè petebant. Cæte-
rum ea confidentia dum petimus quid-
piam à Deo nos præditos esse oportet, ne
nostra nos fallat confidentia, sed certissi-
ma semper existat, nempe, si iusta sunt,
quæ petimus salutique nostræ conuenien-
tia, si rursus si per nos non steterit, quo-
minus consequamur, tunc dubio procul
si petendo persistimus consequemur. Et
de hac re nihil hēsitandum est: vt Iaco-
bus dixit. Istudque est, quod in oratione
dominica miscetur, vt diximus, Fiat vo-
luntas tua. Id quod Ioannes commemo-
rat, Hæc est, inquit, fiducia, quam habe-
mus ad Deum, quia quodcunque petierim-
us secundum voluntatem eius, audit
nos. Tunc illud Esaiæ. capit. 58. Experie-
mur, Tūc, inquit, inuocabis, & dominus
exaudiet te, & clamabis, & dicet, Ecce ad-
sum. Omnia namque, quæcunque petierim-
us in oratione credentes, accipiemus:
& nihil impossibile erit nobis, Matth. 21.
Fides tamen hæc, quam oratio sibi neces-
sariam exigit, est illa (quam prædiximus)
vt quidquid petimus secundum Dei vo-
luntatem, certissimum habere speremus.
Quod si nonnunquam, quæ aduersantur
diuine voluntati petendo impetramus, vt

Israelitæ sub Samuele petentes regē. Me-
minisse oportet illud Gregorij nonnulla
Deum concedere iratum, quæ placatus ne-
garet. Jam vero pro coronide huius decla-
mationis varios precandi modos à Paulo
denarratos. 1. ad Timotheum. 2. subiunge-
re libuit. Ait enim, Obsecro primum om-
nium fieri obsecrationes, orationes, postu-
lationes, gratiarum actiones pro omnibus
hominibus. Est autem obsecratio, quæ re-
mittendis peccatis, aut cauendis incum-
bit. Oratio vero votum habet annexum,
vt oratio Iacob, Genesis. 28. Si fuerit do-
minus mecum & custodierit me in via,
per quam ego ambulo, & dederit mihi pa-
nem ad vescendum, & vestimentum ad in-
duendum, & quibusdam interpositis, Cū-
ctorum, quæ dederis mihi decimas offe-
ram tibi. Postulatio vero est, quæ bono pu-
blico consulit: vt cum pacem, pluuiam, sa-
lutem nostris, & alijs petimus. Gratiarum
vero actio est, quæ diuina beneficia reco-
lit. In quem modum Ioannes Cassianus
Pauli verba collatione. 9. capitulo. 9. & se-
quentibus dilucidauit. Ego vero malle-
cum Theophylacto in commentario eius-
dem epistolæ obsecrationes, seu precatio-
nes, orationes, postulationes seu interces-
siones, ceu idem significantia à Paulo ob-
maiores perspicuitatem fuisse assumpta.
Et est repetitio familiaris scripturis, quæ
per verba diuersa, idem sæpè notificat.
¶ Per hæc ergo, quæ de orationis viribus,
enarrauimus hæctenus, ad orationis studia
nos incendi, & calcaria ad tantum exercē-
dum munus nobis adijcere oportebit. Est
namque oratio oranti subsidium, Deo sa-
crificium, Dæmonis flagellum, tradente
Augustino. Neque aliud remedium effi-
caciū est ad fugādas pestes mentis, quam
oratio. Orationi ergo fundendæ animam
tuam præpara: poenitentia munda: perse-
uerantiam iunge: feruorem adde: fidem
tene: fraternam charitatem amplectere:
& oratio tua ascendet sicut incensum in
conspectu Domini: & hæc te ducet in vi-
tam æternam.

Paulus ex-
ponitur.

Obsecratio
oratio, po-
stulatio, gra-
tiarū actio.

Obsecratio
oratio, po-
stulatio, &
cætera idē
sunt.

Epilogat
quæ de ora-
tione dixit.

Eccle. 18.

Psal. 149.

D I L V C I D A T I O I N

Esaia Caput. 31.

Vaticinium
contra eos,
qui ad hu-
mana se cō-
ferunt auxi-
lia deserto
Deo.

AE QVI.^a) I D E M,
quod superiori cap. moue-
rat saxum mouet modo E-
saias. Vitio nanque vertit
Iudæis, quod iam verterat.

Spe nanque Dei viui relicta confugerunt,
ad humana auxi-

lia magis fiden-
tes hominibus
quam Deo ve-
ro. Posuerunt e-
nim carnē bra-
chium suum, ni-
hil obseruantes

Hiere. 17.

Psal. 145.

Dauidicū illud,
Nolite confide-
re in principib⁹,
neq; in filiis ho-
minum, in qui-
bus nō est salus.

Et ne diutius te-
morer cap. hoc
taxat Israelitas,
qui huic malo
succubuerūt, tē-
pore Osee regis
Israel. 4. Regum

17. Etiam si Di-
uus Hieronym⁹
argumētum ca-
pituli huius idē
putat esse, quod
prioris. Ego ve-
ro argumētum
huius capi. illud
puto quod præ-
dixi. Osee nan-
que Israelis rex
fuit, cōtra quem

Væ qui^a descen-
dūt in Aegyptū
ad auxiliū, in e-
quis sperātes, &
habentes fiduciā
super quadrigis:
quia multę sunt:
& super equiti-
bus, quia præua-
lidi nimis: & nō
sunt cōfisi super
sanctum Israel:
& Dominum
nō requisierūt.

Ipse autem sa-
piens^b adduxit
malum, & verba
sua nō abstulit:^c

& confurget cō-
tra domum pes-
simorum,^d & cō-
tra auxiliū ope-
rantium iniqui-
tatē.^e Aegyptus,

ascendit Salmanassar rex Assyriorum, & il-
lum redegit in suam seruitutē. A qua auxi-
lio Sua regis AEgypti rebellare conatus

est frustra. ¶ Ipse autē sapiens.^b) Deus in cū-
ctis operibus suis sapiētissimus, tamen si ho-
mines suæ libidini aliqñ permittat, nouit
tamē suo tēpore libidinem humanā corri-
pere. Id q̄ modo insinuat inquires. ¶ Ipse
autem sapiēs adduxit malum). i. calamitatē

homo, & nō de-
us, & equi eorū,
caro, & non spi-
ritus, f & Domi-
n⁹ inclinabit ma-
num suam, et
corruet auxilia-
tor, et cadet cui
præstatur auxi-
lium, simulque
omnes consumē-
tur. Quia hæc
dicit Dominus^g
ad me, Quo-
modo si rugiat
leo, et catulus
leonis super præ-
dam suam, cum
occurrerit ei
multitudo pasto-
rum à voce eo-
rum non formi-
dabit, et à multi-
tudine eorū non

& suppliciū con-
tra decē tribus:
quia fidē suā ma-
gis collocarūt in
hoiēm, q̄ i deū.

¶ Et verba sua nō
abstulit. c) Idest,
prophetarū suo-
rum oracula nō
irrita fecit. ¶ Et

confurget contra
domum pessimo-
rum. d) Idest, Is-
raelitarū. ¶ Et cō-
tra auxiliam ope-
rantium iniquita-
tem. e) Qui AE-
gyptij sunt. ¶ Ae-
gyptus enim ho-
mo & non Deus,

& equi eorū caro
& nō spūs. f) Ca-
ro. n. infirma est
spūs vero fortis
& prōpt⁹ est: ho-
mo rursū fragi-
lis est, deus vero
oipotēs. Quap-
pter dñs inclina-
uit manū suā, &
corruet auxilia-
tor AEgyptius,
& cadet Israel,

cui præstatur auxiliū: simulq; oēs cōsumēnt.
¶ Quia hæc dicit dñs. g) Diffidētia decē tri-
buū exp̄sserat, illiusq; cōmeritū suppliciū,
nunc

Mar. 14.

¶ *Dixit Dominus.* 2) Translatio altera non ignem, sed lucernam habet. Dicitio nanq; Hebraica facili momento variata, vtrunq; que significat. Et quia igne sunt ambusti Assyrij, propter ea inquit. ¶ *Hec dicit Dominus, cuius ignis est in Sion, & caminus*

gientes principes eius, dixit Dominus a : cu-

in Hierusalem.) Quasi diceret, Dominus, cui perpetuo ardet ignis in templo, quod est in Sion, ipse quoque qui est tanquam ignis consumens, mittet coelitus igneas flammis, quæ hostes Assyrios in fauillam & cinerem conuertat.

Leui. 6.
Deu. 4.
Hebr. 12.

D E S E N S I B V S T R O. pologice ad Caput trigesimum primum Appendix.

*TROPOLOGICA declamatio vnica, De conuersione humane mentis à peccati la-
be ad diuinam gratiam, quæ aptabitur congruè ferie quartæ Cinerum cu-
ius prothema est. Conuertimini, sicut in profundum re-
cesseratis filij Israel. Esai. 31.*

QUI VEL MINIMAM cum sacrosanctis musis cõsuetudinem habet in numero illi erit, familiarissimũ illis esse conuersionem ad Deum frequentissimè & exhortari, & præcipere. Per Ioelem enim Dominus in ca. quadragesimalis ieiunij clamat, conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, & fletu, & planctu. Quæ verba non solum conuersionem præcipiunt, sed & formam secundum quam conuersio hæc celebranda est, docent. Quam quoque formam non siluit venerandus ille senex Tobias, qui luce oculorum iam diuinitus perfusus, in verba hæc gaudenter erupit, Conuertimini peccatores facientes iustitiam, credentes quòd Deus faciat vobiscum misericordiam. Conuersionem verbis istis iubet & fructum eiusdem insinuat, & formam tradit. Est autem forma conuersionis iustitiam facere. Est autem iustitiam facere, declinare à malo, & facere bonum. Est porro conuersionis fructus misericordiam Dei obtinere. Credentes, ait, quod faciet Deus misericordiam. In prothema-

te igitur nostro conuersio ad Deum nobis iniungitur. In cæteris vero (quæ illi subseruiunt testimonijs) modus comprehenditur hic, in ieiunio scilicet, & fletu, & planctu, in iustitiæ studio, & ad Christianam formam vitæ reformatione. Et tandem conuersionis fructus à Tobia expressus est. Cæterum quid & qualis sit cõuersio hæc sedulo in primis à nobis vestigandam est. Quo sanè explorato, ad cætera patebit sine offendiculo accessus. At qui ex minutulis mihi placet gradum ad cætera grauiora facere, discite igitur quod conuersio hæc reductio est sponsæ, in spõsi offensi gratiam, filij profugi in paternam amicitiam, serui fugitiui in herilem obedientiam, dispalantis gregis in pastoris caulam : & id genus cætera, quæ pristinam offensam tollunt, & nouam reparant amicitiam. Est porro mens nostra sponsa Christi, sumus & nos filij Dei adoptiui, eiusdemq; tanquam serui emptitij, incomparabili pretio enim diuini sanguinis Christi empti sumus prima ad Corinth. 6. Sumus præter hæc Christi pusillus grex, & ipse pastor noster est Ioann.

Quid est cõuersio peccatoris ad Deum.

Lucæ. 12.

Ioe. 2.

Tob. 13.

Peccatoris ad Deum conuersionis pceptum, forma, fructus.

Psal. 36.

10. ab hoc tamen sponso, ab hoc patre, ab hoc hero, ab hoc denique pastore per peccatum discessimus olim, & discedimus modo: quæ est calamitas nostra. Peccatum igitur est id, quod auertit nos à Deo Esaiâ testante. 50. capit. iniquitates vestræ diuiserunt inter vos, & Deum vestrum. Suggestione namque sua, delectatione, consensu, & defensione, vehementer nos à Deo abducit. Hæc enim quatuor sunt quæ commemorat Gregorius. 4. mora. lib. quibus quatuor nos impetit & præcipitat, quorum primum suggestio est, per cogitationem: postquam reliqua tria præscripto iam consequuntur ordine. Cuius rei Gene. cap. 3. paradigma tibi præsto est. Cur, ait, Satanas, præcepit vobis Deus vt non comederetis ex omni ligno paradisi? En tibi suggestionem. Post hæc subditur, Vidit igitur mulier, quod esset bonum lignum ad vescendum, & pulchrum oculis. Hoc delectatio peccati erat, & quod additur tulit de fructu illius, & comedit, ad peccandum denotat consensum, at opus comedendi, effectus ipse peccati fuit rursus ex prohibito esu maculam procciter defenderunt: nam Adam sibi patrocinia ferens, inquit, mulier quam dedisti mihi sociam, dedit mihi deligno & comedi. Heu vero in serpente regessit culpam suam. Serpens, inquit, decepit me, & comedi. Hæc igitur sunt, quæ nos auertunt à Deo, & ab istis diuersa: quanquam illis secundum rationem suam similia nos ad Deum reducant, atque conuertunt. Diuina namque suggestio, delectatio in diuina iustitia, consensus liberi arbitrij ad parendum diuinis mandatis, defensio atque tutela conciliatæ diuinæ amicitiae, sunt quatuor veluti columina quædam, quibus inclinatur & incumbit conuersio humanæ mentis, in Christum sponsum suum, filiorum Dei ad patrem cælestem, & aliorum demum quæ iam à me denarrata sunt. Est autem suggestio ipsa cogitatio, quæ in mentem subit, quæ sanè & origo est cælestium bo-

norum (si bona est) & æternæ miseriæ exordium si mala est. Quapropter in Salomonis extat prouerbij capitulo quinto. Fili audi sapientiam meam, vt custodias cogitationes. Et alibi, Omni custodia custodi cor tuum: ab illo enim procedit vita. Cuius rei quoque typum. 2. Regum. 4. aduertimus in Is-boseth percusso lætifera plaga in inguine, ab aduersarijs suis. Ipse quippe dormiebat super stratum suum meridie, & ostiaria domus purgans triticum obdormierat. Est autem ostiaria animæ nostræ ipsa ratio, quæ cogitationibus inuigilare debet: vt sensatas excipiat, & stultas reijciat. Istud enim est purgare frumenta. At vero si contrafiat, vt ratio quæ excubias actura erat, obdormiat, periit, Is-boseth ab hostibus suis interemptus: & spiritus noster à prauis cogitationibus irruentibus iugulatur mysticè, & interijt. Magna ergo cautela obseruandæ sunt suggestiones hoc est cogitationes, siquidem ab illis procedit animi nostri vita & mors. Cæterum quod famulos Dei infestissimè torquet cogitationum prauarum tumultus est: id quod torquere non debet, si liber consensus abest, citra quem suggestio mala nocet nihil. Et quod mireris vehementius, neque delectatio ipsa. Est namque plerumque post cogitationem, peccati latenter subrepens delectatio: quæ si libera non est, noxia non est: necessaria enim est. Fieri enim non potest quin ex visis rebus sensibilibus humanus sensus non afficiatur. Maledixit Dominus quondam terræ in opere hominis. Spinæ, ait, & tribulos germinabit tibi. Id quod secundum spiritualem intellectum de carne ista putida (quam nobiscum gerimus) qui acceperit non ineptiet: quæ sanè nobis spinosas cogitationes, quæ mentem nostram pungunt nunquam non suggerit, neque aliter sancti Dei, & iusti, spirituali pane, vesci possunt nisi subharum spinarum labore, atque sudore: est autem spiritualis panis Dei amicitia. Est enim non

Prouer. 4.

Typus ex lib. regū ex ponitur.

Cogitationes magna cautela sunt obseruandæ.

Cogitatio mala & delectatio nihil nocent si liberæ non sunt.

Peccatum diuisio est humanæ mentis à Deo.

Primum in peccato est suggestio de in consensu tandem opus & peccati defensio.

Diuina suggestio delectatio in diuina iustitia consensus ad diuinam, & defensio quatuor sunt in quibus ab soluta ad Deum conuersio incet.

Sub spinis
& tribulis
pane spiri-
tus uel scun-
tur famuli
Dei.

minimus labor, neque exiguus sudor, has spinas carnis nostræ refecare, ne suo incremento fructum spiritus, suffocent. Id quod adumbratum est in sacrificio illo Abrahæ Genesis decimo quinto. Quo celebrante, descenderunt volucres super ca dauera sacrificanda, & abigebat illas Abraham. Ita propemodum in sacrificijs nostris quando mentes nostras, atque cogitatus Deo sacrificare contendimus, nos que totos illi mancipare, descendunt volucres, quæ sunt volitantes cogitationes pessimæ interpellaturæ hoc spirituale sacrificium. At reperias fideles timoratos, qui anxiam nimis ferunt conscientiam, suam, si cogitationibus istis assensum præbuerunt, an non hæsitantes, id quod discutere, cum non valeant, anxij valde sunt. Porro Aristoteles. 2. Rhetoricorum ex præteritis, coniectanda esse futura prudenter tradidit. Quam obrem tu ipse confidera, post quam accesseris ad Dei seruitutem, antea actæ vitæ habeto rationem, quando scrupuli isti te diu exauerint: si consensisti inquam iniquæ cogitationi an non. Etenim si libidini veneræ admodum indulgisti olim, at pœnitentiam libidinosæ cogitationes modo à pœnitentia pulsant animum tuum, & tibi nõ patet, illis repugnasse, verisimilius puta in causa quam geris dubia, te illis assensisse. Et sub hac cautela conscientia tua sacerdoti retegenda est. Itidemque de cæteris peccatis, decernendum erit. Etenim vetus consuetudo peccandi etiam post conuersionem in Deum, non der repente euomitur: sed paulatim extenuanda est. Nam etiam si à peccato per gratiam Dei cessetur, nunquam non instillat, peccati antiquus habitus cogitationes sibi proprias: cuius stillicidia famulis Dei molesta sunt, & sepe admodum noxia pœnitentibus. Vnde Salomon duo quædam paria existimat, & tecta persillantia in tempore frigoris, siue tempore pluuio, & mulierem litigiosam. Prouerbiorum. 27. Et enim concupiscentia carnis nostræ est

tanquam tectum persillans iniquitatem, & est tanquam mulier rixosa: quæ nunquam non cessat a mouendis iurgiis, & tentationibus, aduersus hominis spiritum iam ad Deum conuersum, Paulo testante ad Galatas. 5.

¶ Porro cogitationum quædam sunt, que patentem habent malitiam suam: vt cogitationes turpès, perniciosæ, sacrilegæ, & id genus quæ non aggrediuntur nisi aperto Marte, neque insidiatorix sunt. Nam simul atque in nos irruunt, suum venenum produunt: quas quidem (diuina opitulante gratia) seruis Dei non est operosum reijcere. Sunt autem aliæ, quæ occultas insidias moliuntur, & sub specie recti fallunt: quarum typus est in Ioab Regis Davidis clarissimo duce. Qui. 2. Regum. lib. capitul. 26. Amasa sub amicitix colore tenens mentum manu dextera, quasi osculans eum, illius latus percussit gladio: & effudit intestina eius super terram. Legimus quoque. lib. Regum. 13. Virum illum Dei circumuentum à falsidico propheta: qui mentitus est Angelum se vidisse Dei: viroque Dei credenti imposuit, vt diuinum prætermitteret mandatum. Instar quorum falsidicæ sunt cogitationes mentis, quæ occulto Marte nos inuadunt. Et quid est, quod vetera hæc commemoramus, quando & noua satis hoc ipsum admonent? Quid enim est diabolus post quadragenariam Christi esuriam verba illa dixisse, Si filius Dei es, dic vt lapides isti, panes fiant. Callidè sanè verbis subdolis istis, tanquam subtili quodam stratagemate, Christum est ad ortus Satanas. Sub operimento enim rei necessariæ, hoc est victus Christum trahere in suam sententiam contendebat. Alimentum enim vitæ humanæ necessarium est. Quapropter diuus Paulus rem istam paucis complexus est verbis dicens, Satanam se transfigurare in Angelum lucis. Et enim istud est, quod hæreticis in vsu est, sub religionis Christianæ colore, ipsam religionem euertere. Non enim diabo-

Cogitationum discrimen.

Typus ex lib. regum aduertendus.

Alter typus ex lib. regum exponitur.

Stratagemata versuta diaboli sunt pessima.

Vetus consuetudo peccati non subito euomitur.

Concupiscentia stillat peccatum.

Ius magnos, & illustres sanctitate viros aut foeminas audet apertis aggredi insidijs: sed sub aureis inuolucris venena propinat. Lege collationes patrū & videbis quam sophisticis illos tentabat argumentis. Et non longe ab hac etate à fide dignis relatum audiui, foeminam quandam moribus integerrimam fuisse, diuoque Francisco deditissimam. At verò tentator ille, qui non cessat vias Domini rectas peruertere, sub D. Fracisci specie, & vultu, foeminae sese ostētabat & familiari cū foemina colloquio couebatur, tandemque foemine suspendium persuasit, certo illi firmās, necessarium esse, vt festinò ad vitam volaret æternam. Id quod à foeminae familiaribus cum resciretur deceptam à diabolo clamant esse: quibus illa obfirmato animo respondit, se à Francisco accepisse suspendium, illi opportunum esse, Franciscum autem fallere non posse. Et ita demum quod animo firmarat, infœlix opere compleuit. Et fuit Hispali paucis abhinc annis hæreticus quidam, qui hæreses suas, me præsentē retractauit. Qui sci scitatus cur hæreses illas fouisset, respondit se deceptum fuisse tempore multo à Satana, qui sub specie Iesu Christi crucifixi, in penetralibus domus suæ apparens, illum docebat, quæ post modum ille publicitus vomebat: quia Christum se habere doctorem putabat. Et huius rei exempla innumera sunt, quæ si tibi vacauerit ab alijs collige. Sunt ergo duo suggestionum malarum genera, alterum apertum, alterum verò insidiosum. Primo tentantur vt plurimum vulgares peccatores, secundo verò qui sanctitate & virtutibus sunt insigniores. Quæ duo genera Psalmo. 90. distinguntur. A negotio (inquit) perambulante in tenebris, & ab incurso & dæmonio meridiano. Tentationes occultæ negotia sunt per ambulantia in tenebris. Dæmon vero meridianus tentationes sunt perspicuæ, & manifestæ: in quas plerique multi se scientes & volentes inuoluunt, & sub meri-

diana luce errant, & offendunt. Quos Esaias notat dicens, Palpauimus sicut cæci parietem, & quasi absque oculis atrectauimus: impegimus meridie, quasi in tenebris. Istæ autem suggestiones, quas denarraui non sunt leuiter prætereundæ: sed paranda est illis antidotus, qua præseruati illarum venena non nos inficiant. Illud autem, quod in primis offert est quod in Esdra. 4. capitulo legimus Iudæos postliminio reuersos restaurando templo Domini operam dedisse & sanctissimo operi, impij Samaritæ obstrepebant, & restorationem perturbabant. Cæterum non propterea ab opere cessabatur. Imo reædificando templum manu vna, altera gladium tenebant manu: vt simul & artifices essent, & milites agerent. Id quod typus est poenitentium, qui per poenitentiam suam collapsum per peccatum animatum templum Dei restaurant. Cui restorationi insidiantur cogitationes prauæ. At non propterea vacandum est ab opere Dei: imo exequenter obsistendum est Samaritis istis, illaque induere arma quæ Paulus fidelibus docet induenda Ephesijs scribens. capitulo sexto. Et poenitentia opera præstare, simulque celestem agere militiam: ne opprimamur incauti. Legimus quoque in Ecclesiaste. capitulo decimo. Si spiritus potestatem habentis, ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris: quia curatio faciet cessare peccata maxima. Tunc autem spiritus potestatem habentis ascendit super nos, quando diabolus, cuius potestas non habet æqualem super terram, nos infestare suis suggestionibus iniquis tentat. Eoque infestante sapiens monet, ne deseramus stationem nostram, id est statum gratiæ pristinum, in quem nos diuina benignitas conduxit. Et quod ait, Quia curatio faciet cessare &c. nos admonet tentationes has, quas diximus, non temerè à Deo permitti, vt vexent nos. Sunt enim curatio, & medela hu-

Diabolica impostura aduertēda.

Altera diabolica impostura.

Malæ cogitationes duplices, aut quæ pmunt suam maliciā, aut quæ illā celant.

Esai. 59.

Typus ex Esdra. notā dus.

Poenitentia restauratō plum Dei.

Job. 41.

manæ

Tentatio curat humanā insolentiam manæ superbiæ. Quis enim non insolensceret si viam Dei semel arreptam fœlicissimo cursu citra offendiculum perageret? Experire in Paulo, si mihi non credis, qui ait. 2. ad Corinthios duodecimo. Et ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ. Non ergo fluctibus pessimarum cogitationum quati permittimur à Deo, vt illis obruamur, & in profundum peccatorum demergamur, sed vt certum nobis sit semper nos à Deo pendere, illiusque auxilia perpetuo imploranda esse. Et filijs Israel promissa hæreditas non contingit, nisi per bella & pericula multa: quia non coronabitur nisi qui legitimè certauerit. Hæreditate quoque cœlesti (quam repromisit Deus diligentibus se) frui non dabitur, nisi cruento Marte strenuè aduersus vitia pugnetur. Legimus quoque in lib. Iudicum. capitulo sexto. Gedeoni purganti frumenta Angelum adfuisse. Id quod exponente diuo Gregorio diuinum patrociniū ad futurum illi, qui cogitationes malas à bonis fecernit, illas repudians, has verò admittens, denotat. Iussit autem angelus Gedeoni, vt carnes tolleret, & azymos panes, & poneret supra petram: qui obediens angelo iussa compleuit. Extendit autem angelus Domini summitatem virgæ, quam tenebat in manu, & tetigit carnes, & panes azymos, ascenditque ignis de petra: & carnes, & azymos panes consumpsit. Quæ quidem historia latentem habet mysticum sensum supra petram veram, qui Christus est prima ad Corinthios decimo, affectus nostros collocandos esse: inibi que mactandos. Et ignis Spiritus sancti, qui ab hac est Petra, vrit affectus hos, vt casto corde & corpore Deo placeamus. Quapropter falsos illos vates Elias propheta in Carmelo supra petram occidit. Id quod facillè adumbrat quod modo dicebamus. Et in Psalmo. 136. Beatus, docetur qui tenebit & allidet paruulos suos ad petram. Sunt autem paru-

li isti, qui sunt paruuli non malitia, sed sensu: quales sunt affectus nostri corrupti, qui allidendi sunt ad lapidem angularem, & pretiosum. Sed dicit aliquis, si tenebit, vt allidet? si allidet vt tenebit? At qui aliud est quod tenendum est, aliud quod allidendum est. Tenenda nanque est diuina gratia, & allidendi sunt corrupti affectus. Expende autem tria collocata supra petram, & panes azymos, & carnes hedinas, & harum carniū ius. Sunt autem panes azymi illi, quos Paulus commemorat, qui non sunt commisti fermento veteri nequitie, sed azymisunt synceritatis, & veritatis: qualia sunt sanctorum opera. Hedus autem in scripturis peccatum insinuat, propter eius malevolentiam. Carnes ergo hedinæ, atque iura, sordida est peccatorum farrago. Panes ergo azymos & carnes supra petram iubet Angelus collocari: quia opera sanctorum, & pœnitentium peccata super Christo sunt reponenda, hæc, vt allidantur, illa vt stabiliantur, vtraque vt summitate virgæ tacta inflamentur. Est autem virga hæc diuina iustitia: quæ sanè tangit nos, siue sanctos, siue peccatores, tantisperdum in hoc seculo agimus, non plenè, sed summitate duntaxat. Etenim neque sancti interim dum in hoc seculo degunt, suorum laborum præmia perfectè reportant: neque peccatores, quas debent referunt pœnas. Imo horum pœnæ, & illorum ex spiritu sancto gaudia, vestigia quædam sunt, & futurorum malorum, aut bonorum exiles vmbra. Cæterum summitas virgæ huius inflammatoria est. Nanque pios inflamat, & impios nonnunquam. Pios nimirum inflamat, & accendit: certo enim tenentes futura laborum suorum præmia, calcaria sibi adiiciunt, vt sponte, & alacri animo ad illa capessenda currant, vt de Isachar. Genesis. 49. commemoratur. Asinus (inquit) fortis accubans inter terminos, vidit quod requies esset bona, & terra optima & supposuit

Apparens collisio in verbis Psal mi tollitur.

1. ad Cor. 5.

Hedus quid in scriptura

Summitas diuinæ iustitiæ nostriq; agentes in hoc seculo.

a. Thi. 2.

Iaco. 1.

Typus ex libro iudiciū.

Affectus no xij super petra Christo mactandi.

1. Reg. 18.

humerum suum ad portandum. Quos etiam supponunt famuli Dei ferendæ diuinæ legi: quia à longè perfidem cernunt bonorum laborum gloriosum esse fructum. Id quod etiam & ille cernebat, qui aiebat, Quam dilecta tabernacula tua Domine, concupiscit, & deficit &c. quia merita nostra imparia sunt tantæ assequendæ beatitudini. Inflamat quoque impios tactus huius virgæ: impij siquidem terrore diuini supplicij concussi peccata deponunt: ex quo timore flammæ diuini amoris excutiunt. Etenim si ferrum ex silice flammæ discutit, quid mirum erit si ex corde humano, diuina hæc virga (quæ fortior est omni ferro) ignem diuini amoris producat? Imple dixit vates ille facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum Domine.

¶ Habes igitur antidotum quo malarum cogitationum possis depellere venenum. Dicebamus autem supra quatuor esse que discesum, aut diuersionem à Deo operantur, cogitationem, consensum prauum &c. totidemque esse, per quæ in Deum restauranda est conuersio. Et conuersionis, & auersionis huius initium esse cogitationem tradidimus. Quapropter summo opere aiebamur cogitationes iniquas arcendas esse, ne infixantur cordibus nostris: quod si infixas eas iam aspexerimus, summa cura abigendas esse. Id quod Christi præsidio & gratia conandum est: citra quæ labor noster inanis erit. Tunc autem demum infixantur, quando illas intra cordis intima, per consensum excipimus.

Quod si per solum consensum à Deo auertimur non est tam difficilis conuersio, quam si, consensum opere exequamur. Etenim morbo in principio, qui pharmaca fert, citius ægrotum leuat: quam si diutius immoratus subueniat. Nam rectè admonuit ille, Principijs obsta. Nam serò medicina paratur, Cum longas mala obtinere moras.

¶ Nam verò multa sunt sparsa in diuinis literis, quæ citam hanc conuersionem de-

bere esse suadent vehementer, & ex omnibus vnum proferre libet. Quòd regius vates commemorat. Nisi conuersi (inquit) fueritis, arcum suum vibrabit: arcum suum tetendit, & parauit eum, & in eo parauit vasa mortis. Hæc enim sunt, quæ minatur Dominus ijs, qui conuersionem suam à peccato suo in Deum remorantur. Est autem arcus militibus in vsu, vnde diuinam iustitiam insinuat. Arcubus enim vtuntur sagittarij, quibus aduersarios sibi eminus feriant. Rursum arcus ex duplici materia conflatur. Habet enim lignum duriusculum, chordam verò molliorem, quæ duritiem ligni constringit. Ita propemodum diuina iustitia quæ seuera à peccatoribus reputatur diuinæ misericordiæ mollitudine detinetur. Nihilominus tamen grauis est arcus iste, & exactissimus peccatorum vindex. Horrendum enim est, testante Paulo, incidere in manus Dei viuentis. In hoc arcu autem parantur vasa mortis. Est autem Hebraismus, vasa mortis, iacula letifera nuncupare. Eademque sunt vasa mortis, quæ mox subdit, Sagittas suas ardentibus effecit. Est enim sagittarijs in vsu, vt festinam mortem hostibus suis parent, sagittarum spicula ardenti imbucere veneno, quod plagam tangens, præsentaneam efficit mortem. Hæc ergo letifera iacula, istas venenatas sagittas, quando peccatores hanc mortalem degunt vitam, quantumlibet obstinato persistant animo, non experiuntur. Minatur quidem hæc illis mala Deus: at vero expectat patienter Dominus, dissimulans peccata hominum propter poenitentiam. Tunc autem apprehendent illos mala hæc, quando corporibus depositis, in aliam commigrauerint vitam. Tunc enim iaculis istis mortiferis, & sagittis diuinis ardentibus, æterno configentur. Sunt porro iacula hæc, atque sagittæ poenæ sempiternæ, quas damnati dabunt: vt nos vberius persecuti sumus in declama. ad capit. 23. Esaiæ. Quæ omnia huc sunt vocanda

in de-

Hebr. 11.
Psal. 83.

Rom. 8.

Psal. 87.

Facilior est
conuersio ex
consensu ma-
lo quam ex
opere.

Psal. 7.
Quæ celerè
conuersione
in Deum
venit.

Hebr. 10.

Hebræis
quid vasa
denotent.

Peccati fedatatem expendere non leuis est negotij ad conuerfionem.

in declamationem hanc. Inibi enim differtur de peccati fedatate, cuius confideratio non minima pars est, ad diuinam conuerfionem nos ducens. Legimus autem præter hæc in lib. Iudicum capitulo nono. Ioatham parabolam finxiffe hanc, Audite me viri Sichem, Jerût ligna, vt vngerent super fe regem, dixeruntque Oliuæ, Impera nobis. Quæ respondit, Nunquid possum deferere pinguedinẽ meã? Rursum dixerunt ligna ad arborem ficum, Veni, & super nos regnum accipe. Quæ respondit, Nunquid possum deferere dulcedinem meam? Præter hæc loquuta sunt ligna ad vitem, Veni & impera nobis. Quæ respondit eis, Nunquid possum deferere vinum meum, quod lætificat Deum, & homines? Tandem tot legationibus spretis, comitijs postremis conuenerunt omnia ligna, ad rhamnum, & dixerunt illi, Veni, & impera nobis. Quæ annuens petentium votis, legationem recepit. Quæ omnia tametsi secundum historicum sensum aliud sapiant, quam secundum tropologicum: etenim historicôs per oleam, Othonielem, per ficum Deborah, per vitem vero Gedeonem, per rhamnum vero Abimelech Hebræi intelligunt priores enim rogati vt præessent regno noluerunt, Abimelech verò, etiam non rogatus regnum, ambiuit, hoc tamen prætermisso sensu, dixerim mortales omnes, qui à Deo discedunt instar sunt horum Sichimitarum. Omnes enim pinguedinem, & dulcedinem, & lætitiã omnium bonorum quærunt: omnes enim beatitudinem amant, & miseriam fugiunt. Est autem beatitudo status, omnium bonorum aggregatione perfectus. Quapropter in beatitudine sola pinguedo est olearum, quia vniuersa congerit bona, est dulcedo ficuum, quia summam fecum habet dulcedinem: habetque lætitiã vini, quia torrente voluptatis diuine potabuntur sancti, & in exultatione exultabunt. Hoc ergo est, quod vnicè appetunt mortales, vt pinguedo hæc, dulcedo, at-

que lætitiã illis imperitet: hoc est omnium hominum commune desiderium. Omnia namque bonum appetunt. Cæterum maximam hominum partem, vera beatitudo veraque bonorum pinguedo, dulcedo atque lætitiã, fugit: nam mortales fuco falforum bonorum illecti in vera bona non leuant mentis aspectum. Quamobrem beatitudo vera homines ex maxima parte negligit, illosque vt otiosos, & inertes & sibi indignos, despiciatur. Propterea mortales miseri ad rhamnum se conuertunt id est veris fraudati bonis, ficta concupiscunt. Est autem rhamnus genus rubi odorati, ferentis rosas, infructifera tamen, ideò mysticè denotat vniuersa temporalia bona, quæ neglectis æternis peccatores sibi curiosè deligunt. Quæ vniuersa tametsi odorata & rosea sint, pulchritudine namque sua homines inescant, & ad se rapiunt, cæterum instar dum aculeata sunt, & spinosa, & mentem humanam vulnerant, atque pungunt. Quare saluator noster diuitias spinis contulit suffocantibus semen, quod est verbum Dei. Deserti tamen peccatores à vera dulcedine, & pinguedine, quæ in vera diuini numinis notitia consistit, spinas istas quærunt, & amant. Verum à rhamno hoc egredietur ignis, qui deuorabit peccatores à Deo auersos. Etenim illis sacer vates minabatur dudum, Nisi conuersi fueritis, arcum suum vibrauit, arcum suum tetendit, & in eo parauit vasa mortis. A Equum enim est, vt qui deserti sunt à diuina pinguedine, atque dulcedine, & in ditionem rhamni vltro se transmiserunt, à rhamno quoque, protegantur, aut potius euertantur, & miserè deurentur. Rhamnus enim est ignis alimentum. Et demum, vt apertiore rem faciam, rhamnus hic, (qui peccatoribus omnibus imperitat) concupiscentia mundana est, quæ radix est omnium malorum. Omnibus namque iniquis hæc præ est tanquam regina, & quod de lingua Iacobus dixit. c. 3. Et lingua (inquit) ignis est, vniuersitas iniquitatis, quæ maculat totum corpus, & inflamat

Quid sit rhamnus.

Matth. 13.

Ioan. 17.

131. 130. 130. 130.

Beatitudo in se aggregat omnia bona. Psal. 35.

Dilucida. & decla. in Esai. Prophetam. 3i

Concupiscē
tix mala de
scribuntur.

Iaco. 1.

Iudicū. 9.

Rhamn^o ce
dros libani
deuorat.

Matth. 6.

Hebr. 12.

Deus egre
gius collim
ator est.

1. Reg. 31.

Psal. 63.

rotam natiuitatis nostræ. Hoc concupi
scentiæ aptissimè congruit: concupiscen
tia enim tanquam ignis exardescit, & in
flāmat omnes affectus nostros, vr̄ a Deo
auertantur. Vnusquisque enim à concupi
scentia sua tentatur abstractus, & illectus.
Deinde concupiscentia cum conceperit
parit peccatum, peccatum autem cum cō
summatum fuerit, generat mortem. Vn
de rectè scriptura commemorat, Egre
diat̄ ignis de rhamno, & deuoret cedros
Libani. Etenim cōcupiscentia hæc princi
pes seculi (qui tāquā cedri procerrimè Li
bani sunt) deuorat, in quos inuehitur Ioā.
12. Dilexerunt, ait, gloriam hominis, ma
gis quā gloriam Dei. Ne ergo ab hoc
igne deuoremur proceritatem cedrorum
huius seculi despiciemur oportet: quo
niam beati pauperes spiritu ipsorum em̄
est regnum cœlorum. Tunc vero verè
euademus letifera iacula Dei, si conuersi
fuerimus ad Dominum: extenti que diui
ni arcus vibratas sagittas tunc non perti
mescemus. Rumpamus ergo moras, vt
conuertamur ad Dominum. Etenim qui
arcum hunc vibrat potentissimus est, sa
gittandi que peritissimus. Fieri enim
non potest, quin collimet si iaciat. Non e
nim lippis oculis est, nō tremulas gerit ma
nus, vt ab scopo aberret: quippe intuetur
omnia, omniaque portat verbo virtutis
suæ. Vis videre quā egregius collimator
sit sagittarius hic, arcum quondam teten
dit hunc in præuaricatores angelos, & il
los iaculis mortiferis confixit, restante Iu
da catholica epistola: vinculis nanque æ
ternis sub caligine reseruauit. De sagitta
Ionathæ canebat Dauid lugubri carmi
ne nunquam rediisse retrorsum, & de gla
dio Saul, non esse reuersum inanem. 2.

Regum. 1. qui tamen alioqui occubere
in monte Gelboe. Quanto satius de diui
nis sagittis est hoc affirmandum: quarum
iactum quis diffugere poterit? Sagittæ nā
q; potētis acutæ sunt cū carbonibus de so
latorijs. Non enim sunt sicut mūdānæ sa
gittæ, quæ sunt sagittæ paruulorum. Par
uuli nempe iaciētes sagittas, infirmi & im
becilles cū sint, neq; procul sagittare va
lent, neq; prope solido sagittant ictu. Et ta
les sunt humani casus, paruulorum videli
cet sagittæ: quippe nocere modicum va
lent. At diuinarum sagittarum horrendus
est ictus, & velociter declinandus, quo ad
licuerit. Nolite, ait, timere eos qui occi
dunt corpus: sed potius timete eum, qui
postquam occiderit corpus, animam po
test mittere in gehennam. Porrò sciscita
ris, Vt igitur ictum potentissimi declina
bimus? Nempe declinabimus, si conuer
si fuerimus ad Dominū. Id quod prothe
ma nostrum docuit. Conuertimini sicut
in profundū discesseratis filij Israel. Dis
cessimus, heu nos miseros, in profundum
malorum: non fuit pratum, quod non per
transiuit anima nostra. Vt cum illo dice
re non pigeat, In fixi sumus in profundo,
& non est substantia. Vires enim adsunt
vt infigamur in profundo isto: at vt a pro
fundo hoc eruamur, vires non suppetūt,
nisi diuina præsto sint præsidia. Orandus
igitur est instātissimis precibus Dominus
ne absorbeat nos profundū hoc: in quod
peccando nos coniecimus. Tunc autem
nos absorbet, quando corde lapideo, & à
Deo auerso hinc idest ab hoc cōmigratur
seculo. Tunc demergit nos tempestas a
quæ: tunc vrget super infœlices peccato
res, obstinationis desperatus puteus, os
suum. A morte nanq; clauditur ianua cœ
lestis aulæ, & nulla relinquitur veniæ spes
Conuertimini igitur peccatores, qui in
pfundum peccatorū demersi estis: & au
xiliatrices manus vobis præbebit Dñs, nā
mihi dicite cur in profundo vestræ iniqui
tatis obstinato animo iacere libet? Vti
que si vobiscū voluitis creata vniuersa, illa
videbitis irrequieta esse, nisi in propria
conuertantur loca. Nam grauias si centrū
non petant, & leuia supremum non atti
gerint locum irrequieta sunt. Cui accedat
si pisces à gurgitibus quibus degunt a
quarum subduxeris, si auiculas in erga
stula conieccheris, requiem non habent,
& ad

Sagittæ diu
næ sunt val
de formida
biles.
Matth. 10.

Qui conuē
titur ad Do
minum sagit
tas Dei de
clinat.
Psal. 68.

Obstinatio
seu impeni
tentia pute
desperatus.

Egregia ad
monitio ad
conuersionē
præstantiā.

& ad propria, & sibi natiua cōmigrare loca contentiosè gestiunt. Porro autē Deus hominis proprius veluti locus est: quā igitur tranquillitatem sibi polliceri poterit homo, nisi ad hunc cōuertatur locum, à quo ex peccato se auerit. Ideò ex cōuersione in nostrum natiuum locum restituimur? Senties autem te, ò homo, in locū tibi cōsentaneum rediisse, si iam humana nō formidas, sed timorem tuum in Deum collocas: Si rursus amor mundi non iam te tenet, sed diuinus te vrget igniculus: si iam præter hæc non lasciuijs, aut bacchanalibus dissolueris, si omnia deniq; vt stercola ducis, vt Christum lucrifacias, tunc demum vtcūq; sentire licebit te cōuertisse in Deum animum. ¶ Iam verò occinetis mihi forsā qui hæc legitis, nullum esse fidelium, qui hoc non mecum sapiat, optimum esse ad Dominum conuerti. Verū ne hoc exequenter præstetur, sunt multa, quæ interturbant: & tantum non solum differunt, imo tollunt bonum. Alius relapsus excusat, alius pœnitentiæ austeritatem, alius peccatorum veterem consuetudinem, alius voluptatem, alius vtilitatem peccati tēporalē. Et demum vnusquisque suum excogitat commentum, quo vel sic conuersionem suam ad Deū dilatet, oblitus verbi illius, Conuertere ad Dominum & relinque peccata tua. Ecclesia. 17. & alibi, Quodcunq; potest manus tua instāter operare Ecclesia. 9. Quibus adde, si conuerti ad Dominū moraris, quia relapsus times, quando ægrotas igitur, si tibi bellè sapere putas, noli accersere medicum, si fortassis relapsus in morbum vereris. At accaratè considera, te tui iuris esse vt relapsus possis cauere, si voles. Neque diutina peccandi consuetudo te moretur: etenim quò diutius illam protraxeris, eò vegetiorem cōtra te paras hostem. Imo hoc te vehementius excitare debuisset, vt prauā consuetudinem excuteres. Quis enim est, qui etsi diu pauperem vitam, & abiectam duxerit, nolit ad pinguiorem, & honoratiorem vitam prouehi? Quis tam

assuetus est vinculis, tenebris, & carceribus, qui ab istis extricari summopere non exoptet? Et demum, quæ excusatio, aut qui prætextus obtendi poterit, vt creatura præferatur creatori, & tēporalia æternis? Id quod sanè admittunt ij, qui conuerti ad Dominum respuunt. Conuersionis autem formā præmonuerūt (vt diximus) & Tobias, & Ioel. Ille enim aiebat, Cōuertimini itaq; peccatores, & facite iustitiā coram Deo: hic vero, Cōuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, & fletu, & plāctu. Tobias enim cōuersionē peccatoris internā & intimā tradit: Ioel vero etiā externā docet. Nanq; iustitiā facere corā Deo, prora est & puppis humanæ iustificationis. Sunt enim pleriq;, qui iustitiæ incūbunt non corā Deo, sed corā hominibus: qui à cōuersione hac admodū abhorrent. Est autem iustitia testante Aristo. 5. Ethico. æqualitas quædā: est enim neminē lædere, & ius vniciq; tribuere suū. Cum ergo homo se æquabilem corā Deo præstat, iustitiā operatur coram Deo. Tūc vero se æquabilem præstat, quando diuinis mandatis morigerus est. Feci, inquit, iudicium & iustitiā (aiebat psalmographus) non tradas me calūniantibus me. Etenim huiusmodi iudicium, atq; iustitiā, etsi diuinæ gratiæ sit exhibere, est quoque arbitrij nostri, vt vindex sit de semetipso aduersus semetipsum homo: vt id, quod per iniquū cōsensum admisit, per æquū dissensum dimittat, eiiciatq; ancillā, & filiū eius de domo sua. Nō erit em̄ hæres filius ancille, cū filio liberæ. Hæc est em̄ vera iustitia corā Deo. Est autē ancilla hæc, carnis cōcupiscētia, quæ & si hominū feruēs libido sibi in reginā instituit, at vero eius natura seruilis est: siquidē caro inferior est spiritu, & sensus ratione est ignobilior. Furit tamen serua hæc, & blanditijs non nūquam, terroribus q; aliquādo deprimat Dñm suū, & à legitimo imperio & dominio deturbat. Hincq; peccator auertit à Deo: id quod iniustitiæ summæ est. Quā iniustitiam, si corrigere cupis, (vt corrigere oportet) diuinum ora

Deus est proprius locus

Ad Phil. 3. Quæ sunt q̄ interturbāt peccatoris conuersio - nē in Deū.

Conuersio ad Deū ac celeranda

Timor relapsus, cōsuetudo peccati, peccati voluptas, vtilitas tēporalis retrahūt à pœnitentiā.

Prora & puppis humanæ iustificationis.

Locus ex li. Gen. 21. exponitur tēpologicè.

Gen. 31. culum obserua, Eijce ancillam & filium eius: vt Sara olim eiecit Agar, & Ismaelem prolem eius. Est autem proles concupiscentiæ, omnis corruptus affectus, siue is inuidiæ sit, siue is iræ sit, seu demum qui vis alter, qui à rationis recto tramite exorbitat. Hæc igitur est tota humanæ iustificatio mentis, hanc eijcere ancillam & filium eius: hinc labor, hinc opus est. Cæterum (quæ est nostra calamitas) hanc eijcere ancillam tantisperdum huic corporeo mancipamur erga stulo, non valemus, neq; inquam eius Sobolem excutere, Paulo hoc ipsum clamante Romanis scribente, Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius, & alia multa quæ capit. 7. in hanc rem testatur: quæ idētidem idem testantur. Vt ergo faciemus iustitiam coram Deo, si istud est iustificatio coram Deo, hanc expellere ancillam, cum sobole eiusdem? At vero si eijci prorsus non potest, sedulo curandum est, ab illa abhorre re pro nostra virium portione. Scimus enim in carne viuere, & non secundum leges carnis, Angelicum esse potius quā humanum. Concupiscentiæ igitur cõtubernia effugere non possumus, quia induiti in firmitate sumus. Porro illius amicitiam declinare Dei ope possumus. Hoc est demum ancillam hanc eijcere, id est concupiscentiæ corruptæ affectus declinare, vt cum beato Zacharia hymnidicas possimus resonare laudes. In sanctitate, ait, & iustitia coram ipso omnibus nostris. At idē sunt hæc duo & sanctitas, & iustitia: nam qui iustus est coram Deo, hic itidem sanctus est. Hęc enim est voluntas Dei sanctificationis vestra. 1. ad Thessa. 4. Nisi quod iustus eò dicendus est homo, quia ad libellam diuinam id est diuinis præceptis se morigerum præstat. Vt paries iuste is est fabricatus, qui ad libellam, plumbeam ve regulam fabricatus est. Sanctus vero propterea appellandus est fidelis, quia ab immundis segregatus est affectionibus. Nā sanctus, mundus est, & qui carnis deterfas habet sordes. Ideo qui iustus est coram Deo, hic

In carnē viuere & non secundū carnis legē Angelicū est.

Ad Hebr. 5

Lucæ. 1.

Quid inter est in sanctum & iustum.

quoq; sanctus est. Nā qui explet Dei præcepta, sordes carnis non habet quanquam sanctimonia hoc nomine à iustitia differt, quod hæc respectum habet ad alterum, est enim iustitia æqualitas quædam. 5. Ethico. at sanctimonia non hoc, sed morum in corruptionem præsefert. Istis quoq; si accesserit id quod apud omnes est protritum clariora euadent quæ proposuimus hoc est iustitiam differre non nihil à sanctitate tametsi re sibi consentiunt. Est autem obseruandum, iustitiæ opus esse rebellem seruum, & cõtumacem verberibus quaterere. Nam seruo (ait sapientissimus ille) maleuolo tortura, & compedes: mitte illum in operationem ne vacet. Et præmiserat paulo ante hæc, Iugum, & lorum curuant cololum durum, & seruum inclinant operationes asiduæ. Quapropter palam est nostram concupiscentiam (quæ ex natura serua est) infranare, iustitiæ esse munus. Hac namq; ancilla indomita, vt in Deum conuertaris impossibile ducito. Domuerunt ancillam hanc clarissimi olim philosophi, quorum gesta si legimus vsque miraculum extollimus: & fecerunt sanè iustitiam, at non coram Deo. Hoc enim est quod summo venandum est studio, vt nostra opera grata sint Deo. Et hoc demum est, quod nobis ipsa donat conuersio, & multi negotij sanè hæc in Deum conuersio est. Nā que blandimenta carnis ab illa nos auertunt, & ab illa mundanæ abstrahunt pompæ, & ab illa diabolica deniq; vaframeta nos abducunt. Nū exiguum tibi videbitur, à tot & tantis eripi hostibus? At bono animo esto, potētior est Deus, qui te, vt cōuertaris vocat, & hæc vocatio dñi potētior est quàm cætera vniuersa, quæ te à Deo iuocant. Ad hæc tecum ipse pede maiori homini emolumento esse conuersionem ad Deum, quàm auersionem à Deo. Et tamen si carnis iuuat sectari delicias, maiores spiritus sunt deliciæ quāto præstāt veræ falsis delicijs, & æternæ tēporalibus. Et vt nihil te retrahat: ne cōuertaris ad Dñm aspice quod si mundanæ te pelliciunt pompæ, id quod visibiliū rerū videtur honestissimū

Ecclesi. 33.

Nisi concupiscentia carnis dometur ad Deum nulla extabit conuersio.

Nihil habet mundus quod honoris sanctorum æquetur.

memi-

meminisse oportebit, nimis honoratos esse Dei amicos. Sancti enim iudicabunt nationes, cui honori, nihil quanlibet magnificentissimum poterit donare mundanus fastus, quod illi æquetur. Quod si denique, vaframentis teneris diabolicis, nisi cõueraris ad Dominum, ab illis perpetuo non extricaberis. Audi hoc docentem Paulũ poste. ad Cor. 3. Cum autem conuersi fuerint ad Dominum, tunc auferetur velamen. Quid autem aliud obsecro velamen hoc est, quam diabolica fallacia, qua detenti peccatores pereunt? Animos ergo ad Dominum conuertimus si pœnitentia illum iustificamus, & sanctimonia illũ ornamus. At vero nõ sat est in animo gradum figere: quoniam Ioel clamat, Conuertimini ad me in toto corde vestro: in ieiunio, fletu, & planctu. Que tria cum externa sint, etiam conuersionem secundum exteriorem hominem admonent. Quæ tunc vera interioris conuersionis indicia erunt, quando renouata mente in sanctitate, & iustitia coram Deo viuimus. Est autem ieiunium (quod libidinem & gastrimargiam refrænat) indiculum, animã nostram à carnalibus desiderijs ad spiritualia conuersam esse, denotãs. Militat enim ieiunium contra carnis concupiscentiam. Proptereaq; aptum reddidit Mosẽ celesti colloquio, & Danielem idoneũ, qui Prophetico imbueretur spiritu. Etenim cum carnis concupiscentia pugnet aduersus spiritum, vt equus indomitus aduersus infedentem: ieiuniumq; hunc equum domat, vegetiorem, & fortiorem spiritũ reddit, vt carnem sibi minori negotio subdat. Dixit porrò Ioan. Omne quod est in mundo, aut est concupiscentia carnis, aut oculorum, aut superbia vitæ. Carnis concupiscentiam, vt diximus, ieiuniũ purgat: concupiscentiam oculorũ, fletus est, qui abstergit: superbiam verò vitæ planctus est qui reformat. Est autem vitæ superbia illa, quam graphice descripsit Esaias capitulo. 3. sub persona filiarum Sion in hæc verba. Eleuatæ sunt filix Sion & ambula-

uerunt extento collo: & nutibus oculorum ibant, & plaudebant: ambulabant, & pedibus suis composito gradu incedebãt. Sunt nanque hæc superbi symbola animi. Planctus autem vehemens quidam fletus est. Nihil enim est, quod tantis lamentis prosequendum sit, quã insolentia mentis nostræ, quæ adeò petulans est vt se à Deo auertere audeat: & conuertere renuat. Imo nihil esset in operibus nostris dignum lachrymis, & planctu, si à Deo opera nostra nõ nos auerterent. In sanctis scripturis sanctorum pro peccatis suis & aliorũ lachrymas nõ semel legimus. Dauidicas enim quis ignorat lachrymas? Hieremiæ quoq; vberes fletus Threnorum. lib. indicat & Ioel. 1. cap. Plange quasi virgo amicta sacco, super virum paupertatis tuæ: id est grauissimum accipite fletum õ fideles. Quos virginibus cõtulit Paulus dicens, Despondi enim vos vni viro, virginem castam exhibere Christo. Accipite ergo fletum, & induimini sacco. Est autẽ faccus Hebræis, sac, quæ vox lugubrẽ aut pullam vestem, quam in suorũ funeribus Iudæi accipiebant, significat. Propterea hortatur, vt faccum induant super virum paupertatis suæ. Solent enim mulieres miserabilibus lamentis viros optimos, quos in coniuges aliquando habuerunt vberimẽ flere, quia à vita discesserunt. Ad quẽ modum Ioel, nostram in Deum cõuersionem format. Est enim Christus, veluti spõsus vnicus paupertatis nostræ. Etenim in baptismatis sacro fonte, animam rationalem tanquam virginem sponsam, pudico sibi copulauit amore. Quæ tamen alioqui pauperula est: quippe quæ peccatis obnoxia est, virtutibus destituta, carnisq; infirmitate tandem depressa. Cuius miserabilem pauperiem, & torpentes sordes si quis nosse cupit legat Ezechielẽ affatim hæc denarrantem capitulo. 13. & nos alibi longiusculẽ prosequuti sumus. Hanc ergo pauperulam & sordentem animam, pulcherrimus & optimus sponsus in sponsam sibi seligens, rectẽ dicẽdus est sponsus

Planctus est fletus vehemens.

Psal. 118. Pfalm. 50.

2. ad Co. 11.

Sac Hebræis facc latinis & pulla significat vestem.

Paupertas animæ rationalis & sordes, ex Ezechiele. Lege de clamatio nem de nobilitate animæ rationalis ad ca. 15

Psal. 138.

Sapient. 3.

Obserua cõtra hereticos huius æui qui negant opera.

Quid ieiunium.

Exodi. 34. Danic. 1.

Ieiunij insignes proprietates.

1. Ioann. 2.

Ieiuniũ purgat carnis concupiscentiam.

sponsus paupertatis nostrę. Non enim duxit in sponsam Christus locupletem rationalem animam, aut pulcherrimam, vt dicas sponsum diuitiarum nostrarum, imo potius sponsus est pauperrimę animę nostrę: quam ipse eò asciuit in sponsam, vt pauperie deposita, thesauris illam ditaret opimis. Porro quando crimen anima admittit, hunc sponsum paupertatis suę mittit. Plange igitur ò paupertina virgo, plange, ò fidelis anima, saccum indue, cilicium tibi cinge, quia amisisti virum paupertatis tuę, quia eximium sponsum neglexisti Christum. Si vxores largissimis lachrymis optimos cõiuges, iam vita functos plangunt, eo quod charissimo contorali viduatę sunt: quidquod tu plangas, ò fidelis anima, quę spiritus tui contoralem Christum, à te temerè depulisti, & fornicata es cum amatoribus tuis? Quas obsecro putabis pullas tibi idoneas esse vestes, quę tantam protestentur calamitatem? Cæterum has non exigit à te hic sponsum: sed vt conuertaris & viuas. Conuertimini igitur peccatores qui in profundũ peccatorum iam discesseratis, quoniã Dominus multus est ad ignoscendum, & præ stabilis est super malitia. Nulla sit vobis subducēda ratio, quod multas cumulaſtis aduersus Deum offensas, modo penes vos ratio sit conuertendi ad Deum: facite iam iustitiam, qui operarij fuistis iniquitatis. Credite, certissima fide si conuertamini in Deum, facturum Deũ vobiscum suam misericordiã, vt Tobias dixit. Tu lege declamationem nostram de pœnitentia ad cap. Esa. 4. & de diuina misericordia ad caput. 14. Duo igitur vt semel dixerim persequuti hætenus sumus: & quod diuinis cõstringimur iussis, vt ad Dominum conuertamur, & quod conuersio non solũ illa, quę alta reponitur mente (quãdo corde cõtrito & humiliato præditi sumus) Deo placida est, quin etiam quę hominem exteriorem ornat, & componit, quę est in ieiunio carnis, fletu, & plãctu, cæterisq; carnis macerationibus. Porro hæc, quã exte-

riorem pronunciaui conuersionem, moderandam, & restringendam scriptura docet in Typo illo, cuius nos iam mentionẽ hac ipsa declamatione fecimus. Eijcitur enim Agar cum sobole, desertum petitura, at panis, & aqua scapulis imponitur. Quid ita? quippe si fundens lachrymas, si ieiunans, si plangens vitę pristinę errate afflixeris, memento, ne quid nimis: memento rursum id quod Ecclesiasticus liber obseruat. 33. Cibaria, & virga, & onus asino, panis, & disciplina, & opus seruo. Si peccata doles, dole quantum vales, at si illachrymaris, si peregrinaris, si orationem fundis si lectioni vacas, si flagellis tuis nõ parcis, modum tene: caro nanq; infirma est, & aliud est macerare corpus, aliud occidere. Neq; asino, aut seruo onus imponendum est, quod ipsum ad terram vsque deprimat, sed quod æquabiliter ferat. Porro diuina sapientia omnia disponit suauiter, & vnicique pro suę naturę consulti modulo, cur ergo tua prudentia, diuinam non æmulatur prudentiam vt tibi consulas, iuxta rationem tuam, iuxtaque pensum tuum, vt infirmę carni non alliges oneragrauia, & importabilia? In sacrificijs diuinis quondam, iubente Deo, sal miscēbant, quia oportebat rationabile esse sacrificium nostrum. At verò ait aliquis ieiunandi vires non ad sunt, lachrymis fundēdis oculi sunt præduri. Quid ergo, conuersio non erit, si hæc desiderantur? Absit frater procul à te istęc cogitatio, vnum est, quod sciueris, quod nullus est qui præstare non potest, cordis inquã conuersio: vt id, inquam, quod malè placuit aliquando, semper benè displiceat. Quapropter qui peccata non dolet, impotentiam non dolendi non prætextat. Mendax nanque est hic prætextus. Nihil enim tam est in arbitrij nostri facultate, quam ipsa voluntas: vt scitè Augustinus docuit. At vero cætera alia, quę exteriora sunt plærunq; iuris nostri non sunt. Hominem reperias, qui sicis oculis parentum funera cernet, alium qui ieiunandi impotens est, aut quia senio confectus

Notãda col
latio.

Isai. 1.

Conuersio
ad Deũ du-
plex & ani-
mi & corpo-
ris.

Genesi. 21.
Caro est
maceranda
sed modera-
tè.

Cap. 3.
Diuina pru-
dētia suauiter cuncta
moderatur,
ita & nos
oportet æ-
quabilē ha-
bere mode-
rationem.
Leui. 2.

Lachrymę
exteriore
non sunt ne-
cessarię cõ-
uersioni.

Interiora
nostri sunt
iuris, exte-
riora non
item.

confectus est, aut quia stomacho imbecillo est, aut ob alias quas superuacaneū est recensere causas. Alius in eleemosynas incumbere nequit: nam qui stipem petit, vt stipem erogabit? Hos ergo, nullum comprimit ius, vt ea exhibeant, quæ non valent. At si lachrymarum fonte prolui nequis, animi valido dolore, lachrymas com pensa tuas, si ieiunia carnis ferre nequis, accipe spiritus ieiunia, vt à vitijs abstineas, si eleemosynā dispergere pauperibus nō vales, tibi illam porrigito, vt miserearis animæ tuæ placens Deo. Scio tamē, vt hoc istis quoque accedat, plærosque friuolos, & inanes colores obtendentes, ieiunia, & eleemosynas non exercere. Quibus illud Pauli occine, Nolite errare, Deus non irridetur. Sunt enim qui nobilitatis insigne esse ducunt, si quadragenariā fidelibus celebrem quotanis parsimoniam violent, nulla tamen vt id agant, vrgente causa, nisi quod proceres seculi sunt, & à multis reuerentur, & timentur. Atqui quod di

cere cœperam iam rursus repeto, Deus non irridetur. Atqui sapientissimē ille dixit, leges esse instar aranæ telarum. Nam que istis si inciderit musca irretitur & suspenditur, sin vero lapis inciderit tela perforatur. Instar cuius, si debiles violāt iura Dei aut Ecclesiæ mūdus perstrepit totus, atsi potentes, tacent omnes, nemo est qui accuset. Soluite igitur, vt semel dicā, ò peccatores moras cōuertendi ad Dominum nam dilatio damnum habet, & mora periculum. Quis enim tam iners, qui morbū (quo acriter premitur) letalem non curat, quanto ocysus potest depellere? quis tam vecors, qui hostē sibi immanissimum à se abigere negligit? at quis letalior crimine morbus, quis truculentior hostis, qui animam, æterno perdit & corpus. Conuertimini ergo peccatores qui in profundum malorum discesseratis. Et hæc vestra conuersio etiam si grauis & onerosa videtur vobis, vitam tamen illam cœlestem vobis pariet, quam. &c.

Ad Gala. 6. Potentes seculi ieiunia Ecclesiæ sãpē nō amāt & temerē violant.

Huic declamationi iūge declam. de obseruātia cogitationū, & de clamati. de purgandis affectib⁹, & declama. de ponderibus peccatorū. De Christi Domino vt ieiunium.

Finis Libri Quarti.

Ad Gala. 6.

Ad Gala. 6.

DILUCIDATIO NUM ET DECLAMATIONUM

tropologi. in Esaiam
Prophetam.

LIBER QUINTVS.

Dilucidatio in Caput trigesimum secundum Esaiæ.

ECCĒ.^a Quāquā Hebræorum sequaces de Ezechia rege hoc intellectum velint caput: mea tamen sententia mediocritatem temporum Ezechia regis, & ipsam Ezechia personā huius ca. verba, & contextus facile superant.

De Christo Domino vaticinium.

Quamobrem mihi videor de Christo domino (qui est rex regum, & Dominus dominantium) intellectum iri, siquidē Messiam futurum regem oracula diuina longē ante Christi natalia secundum carnē, præcinuere quale illud est quod extat apud Zacha. 9. Ecce rex tuus tibi venit m̄ fuetus: & apud Lucā. c. 1. Regnabit in domo Iacob, & regni eius non erit finis. Huius ergo sempiterni regni condiciones describit vates noster: & ait, *Ecce in iustitia regnabit rex*: quasi dicat apertius non in tyrannide, sed in iustitia regnabit rex hic, quem describere curo: nam per iustitiam, non humanam, sed diuinam regnat Christus. Iustum enim est vt qui Deus est secundum naturam suam omnibus imperet: æquum quoque est vt Christus quatenus homo est, & nō solum quia Deus est super omnes homines regnet. Nā quos sanguine suo à potestate principis tyrannissimi diaboli subtraxit, & transtulit in regnum dilectionis suæ iure æquisimo in seruos habet: legenda tibi est declamatio nostra ad cap. Esaiæ. 5. Operæ autem

pretium me facturum arbitror, vt dignissimi & iustissimi regni condiciones exponam, vt vel inde perspicuum sit vniuersi, quanta Christi regni maiestas, atque sublimitas sit. Est autem regni iusti prima conditio, vt sine violentia, sine fraudibus paretur. Tale est Christi regnū, quod ipse acquisiuit sibi nulli iniuriam faciens, nullum violentia trahens, neminem fraude circumueniens, imo contra ipse opprobria, calumnias, & fraudes æquo ferens animo, tandemque crucis supplicio iniuste addictus, hoc sibi parauit regnum. Qui enim poterat sola potentia Satanam superare, noluit, nisi ex iustitiæ exactissimo libramine seruato. Consul-

Iustu regnū quot habet conditiōes.

1. Conditio regni iusti.

(si tibi hæc cordi sunt) declamationem nostram ad caput. Esaiæ. 22. de insigni Crucis trophæo. Secunda autem iusti regni conditio hæc est, vt multa antiquitate sit gloriosum. Antiquitas nanque regni est insigne ornamentum. Quo enim antiquius est, eò firmiores habebit iactas radices. Noua enim regna, quia ex nouitate sua inuidiam concitant, & odium vt Aristoteles testatur. 2. Rhetorico. capitulo. 10. propterea vt plurimum infirmiora sunt. Vniuersa nanque à primo exortu nō tam præstant viribus, quam si ex temporis progressu amplius solidentur: vt viuientia omnia dubio procul tibi demōstrant. Imbecilla nanque nascuntur vt cernimus, at sen-

2. Conditio regni iusti.

at sen-

at sensim roborantur, & augetur. Quare apud plebem magni fiunt maiorum stemmata & gloria, atq; diuitiæ. At vero Christi regno nullum antiquius quod catholica est Ecclesia. Et antequam regna essent in orbe, iam Christi extabat regnum. Et enim nascente mundo, Ecclesia Christi sua prima cepit exordia: nam in Abel primo iusto, hoc Christi regnum primordia habuit. At hæfitas cur in Abel Ecclesia Dei sua accepit initia siquidem Adam pater eius iustus imo iustior conditus fuerit, quam Abel. Hic enim primitiua originalis culpæ labe foedatus fuit, etiam à materno suo conceptu, Adam vero minimè. Dixerim huic dubio Abel à concepta semel iustitia, non lapsum fuisse, fuit enim Abel iustificatus à Deo ab originali labe, siue ex sacrificio, siue ex quouis alio lustratorio: Adam vero à primitiua iustitia in qua conditus fuerat defecit. Quamobrem Abel, in numero iustorum primus recensetur, Adam vero ab iustorum expungitur albo. Quippe ab Adam omnis humana cœpit in iustitia, etiam si ipse peccata sua planxerit, & diuinam suam pœnitidine amicitiam reparauerit. Sapient. 10. de Dei sapientia traditur, quòd eduxerit primum hominem à delicto. Cæterum Adam non primum iustum sed primum peccatorem fuisse diuinis traditur eloquijs, ad Romanos capitul. 5. Abel verò primus iustus Matthæi. 23. appellatur. Hoc igitur regnum Iesu Christi antiquitatis honore cunctis præferendum est, quòd in Abel initiatum est, dein vero per cæteros iustos, atq; sanctos deriuatum est. ¶ Rursum regni gloriam auget filatè pateat eius imperium, & in varias se effundat nationes eius amplitudo. Quale fuit Assyriorum regnum quondam, quod. 127. prouincijs distendebatur: quale itidem fuit, & Romanorum Imperium, quod tanquam œcumenicum & generalissimum toto orbe micabat. Et Salomon hoc nõ siluit nã Prouerbiorum. 14. huic rei attestatur dicens, In multitudine populi dignitas regis. Sed regni vniuersa-

litate, & imperij dilatazione Christi regnum omnibus præeminet regnis, vt psalmographus præcinuit. Dominabitur, inquit, à mari ad mare, à flumine vsq; ad terminos orbis terrarum. Quanquam terminos hos omnes transcendit Christi imperium: nam in nomine Iesu, omne genu flexendum est, & cœlestium, & terrestriũ, & infernorum: & omnis lingua confitebitur tandem quod Dominus noster Iesus Christus, est in gloria Dei patris.

¶ Est præterea eximius regni decor sapientia. Melior nanque est sapientia, quam fortitudo. Sapientia nanque munus est, in præstitutos, rebusque consentaneos deducere fines, subditisque imperare, citra eorum molestiam. Quapropter multa corruerunt hactenus regna, quippe citra sapientiam disponebantur. Et Platonis extat nobilis traditio, principes à tenerissimis vnguiculis sapientia imbuendos esse, religioneque diuina instruendos, & militari disciplina instituendos, & in reipublicæ gubernatione denique erudiendos. Istis quatuor dotibus ornandos voluit illos, penes quos summa rerum momenta agenda erant. Aduertebat enim præclarissimus Philosophus ille quanti referebat supremum reipublicæ moderatorem, vt illam incolumem seruet, & augeat sapientia præditum esse. Et libr. 3. Reg. capitulo. 12. perspicue docetur, sub Roboam regnum Israeliticum discissum esse: quia ille sapientibus Salomonis patris sui consiliarijs, non acquieuit. Et hoc genus non solum sacrae, quin etiam, & prophanæ historiarum, varijs abundant exemplis. At verò Christi regnum, quippe ab ipso qui est sapientia æterni patris, moderatur, ordinatissimum est. Cuius ordinem mirabilem, aciei ordinatissimæ castrorum scriptura cõfert. Et diuus Dionysius libr. de cœlesti hierarchia, doctè composuit: qui te docebit, quanta sit huius regni Christi mirabilis dispositio, atque cœlestis compositio. Et Paulus scribens Ephesijs capitulo. 4. eundem ordinem non suppressit. Ipse, ait, dedit quos-

Psalm. 72.

Ad Phil. 3.

Eccle. 9.
4. Conditio regni iusti.

Principes à teneris vnguiculis sunt imbuendi sanctis disciplinis.

2. Paral. 10.

Canti. 6.

Adã iustior fuit creatus quam filius suus Abel.

Matth. 23. Obserua dissolutionem huiusdubij.

3. Conditio regni iusti.

Hester. 1.

Chri regnũ œcumenicum.

dam

dam quidem Apostolos, quosdam autem prophetas, alios verò Euāgelistas, alios autē pastores, & doctores, ad consummationem sanctorū. Id quod iam in Epistola. 1. ad Corin. c. 12. cōmemorauerat. Rursum quod stabilia regna seruat & ne collabuntur veluti manu tenet, regni consensus, & concordia est. Omne nanq; regnum in se diuisum desolabitur. Lucæ. 11. Et nōbilis historiographus Salustius in Catilina, idē sapuit. Concordia (inquit) parux res crescunt: discordia maximæ dilabuntur. Atqui regnū Iesu Christi in charitatis vnione firmatur, nullamq; diuisionem admittit, vt huius regni eximius procurator Paulus suos Corinthios ad huius regni vnitatem hortatur dicens, Obsecro vos fratres per nomen domini nostri Iesu Christi, vt id ipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata: sitis autem perfecti in eodē sensu, & in eadē scientia. Et ad Epheseos. 3. huius regni fundamenta, atque radices, charitatem Dei, & proximi esse voluit. In charitate, ait, radicati, & fundati, vt possitis comprehendere cum omnibus sanctis. Et in gestis Apostolicis capit. 4. quando regnum hoc (quod prius latuerat) iam se promebat in lucem, credentium (inquit Lucas) erat cor vnum, & anima vna. Et in Hierem. 32. longè ante prædictum erat, Dabo eis cor vnum, & viam vnā. Quæ vnitas regno Christi, sempiternam pollicetur durationem. Hincq; pacem regno esse necessariam cum exteris nationibus etiam resultat. Vnde & Salomonicum regnum gloria nimia refulsit: quia neq; intestinis, neque extimis bellis disturbatum fuit. 3. Regum. 4. Christi verò regnum multo maiori pace abūdat, quam vniuersa tēporalia regna. Ipse enim qui præest huic regno Christus est pax nostra, qui fecit vtraque vnum ad Ephe. 2. Esaias capitulo. 3. Huius regni pacem notans, ait, Non leuabit gens contra gētem gladiū, neq; exercebuntur vltra ad præliū. Et hoc ipso. c. & sedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis si-

ducia: & in requie opulenta. Quæ autem aut qualis hæc pax regni Christi sit, in dilucidatiōe ad. c. 3. Esaiæ memini me vberimè dixisse. Est præter hæc & regno sufficientia opum necessaria. Regno autem Christi sunt diuitiæ illæ, quas Psal. cōmemorat, Gloria, & diuitiæ in domo eius. Veræ nanq; diuitiæ animi sunt eximie virtutes, quas secum ipse gerit, vt in æternum diues fiat Bernardo testante. Neq; solum opes quin etiam & fortitudo viriū regnis necessaria est, quæ & arcere & abigere hostes valeat: qua tamē regnum Christi polentissimum est, aduersus quod portæ inferi non præualebunt. Matthei. 16. Quod planè dum opprimitur crescit, dum contemnitur proficit, dum læditur vincit, dū arguitur intelligit: tunc deniq; stat, quādo superari videtur, tradente Hilario. 3. libr. de Trinitate. Declamationem ad. ca. 5. de hac re consulto, & declamati. ad. cap. 22. Inibi enim de viribus Ecclesiæ satis, superq; diximus. Legum autem æquabilitatem regna amare nemo est, qui in dubiū vertat. Leges verò regni Christi, iustissimas esse nemo ignorabit, qui illas diuinas crediderit esse. Ecclesia nanq; Iesu Christi legem habet Euangelicam in corde suo: & non supplantabitur gressus eius. Ad hæc Psal. 36. rursum rex sapiens, & gloriosus regni splendor & lux est. Beata enim terra est, cuius rex nobilis est. Ecclesiastes. 10. & rex insipiens perdet populum. Et Plato beatam tunc credidit rempublicam futuram, quando vel reges philosophantur, vel philosophi principantur. Et Seneca in Epistola quadam etiam improborum dixit antiquum fuisse morem optimū quēque ex suo grege eligere, qui illorum res moderaretur. At quis sapientior Christo qui est ipsamet sapientia, de quo extabat oraculum, regnabit rex & sapiens erit? Dilucidationem ad capitulo. 9. tu lege, vbi vberius hæc differuntur. Quod si ornamenta regni quæras, illustribus abundare viris præcipuum est regi ornamento, vt si ducibus marchionibus cæ-

Quinta cōditio regni iusti.

Regnū christi maximè cōcors est.

6. Cōditio regni iusti.

7. Cōditio regni iusti. Psal. 118

8. Cōditio regni iusti.

9. Cōditio regni iusti.

10. Cōditio regni iusti. Psal. 36.

11. Cōditio regni iusti. Hiere. 23.

risq;

risque primatibus, respublica ornetur. At vero Christi regnum non hos (quos diximus) multifacit primates: sed alios longè clariores, quos commemorat Ioannes in Apocalypsi capitulo. 5. Fecisti nos domine deo, reges &

Et Petrus illi concinens, Vos autè estis genus electum, ait, regale sacerdotiū. Postremo quod est omnium maximum regni decoramentū, est ipsa regni perpetuitas, quam omnia regna mundana desiderant. Regnum autem Christi. Solū perpetuitate gaudet. Quippe Christus regnat in domo Iacob quæ est ecclesia catholica, & regni eius nō erit finis. Est enim regnum Christi regnum omnium seculorū: & dominatio eius in generatione & generationem. Cætera nanque dissipabūtur vniuersa, & collapsō seculo colabentur: atqui tunc regnum Christi ad æternitatem transferetur Ambrosio docente super Lucam, & Daniel capitulo. 2. aperte cōmostrat. Suscitabit, ait, Deus cœli regnum, quod in æternum non dissipabitur. Dissere autem, si Christo secūdam carnis natalia, regnum Hebræorum iure debebatur, non est huius instituti, id quod ego in quodlibetō quodā nostro satis disserui: idcirco ab huius rei disputatione super sedendum in præsentia est. Perspicuū igitur iam est vt Esaiæ vaticiniū illud, Ecce in iustitia regnabit rex ad literam intelligendum sit. Etenim regni æterni Christus rex est. Hoc autem regnum in iustitia diuina moderandum erit. ¶ *Et principes.* a)

Qualis rex huius regni, tales & principes expecta. Principes ergo regni huius sunt Apostoli ecclesiæque doctores: qui omnes habent à Deo principatum non ab hominibus. Vt enim Christus non oleo terreno delibutus, vt Hebræorum reges, aut ex originis carnalis successione, sed Spiritus sancti gratia (quam vnionis appellitāt) rex & iudex est viuorum, atque mortuo-

rum, vt tradidit Psalmus eiusdem personæ gerens, Ego autem, ait, constitutus sum ab eo rex, super Sion montem sanctum eius, prædicans præceptum eius: ita quoque & principes huius regni, non secundum carnalis originis iura aut secundum ambitionis mu-

qui absconditur à vento, & celat se à tempestate,

nera, aut fauoris flatum eligendi sunt: sed secundum Spiritus sancti donum, qui distribuit munera sua singulis prout vult. Et ob hanc causam huius regni rex, ex meritis proprijs regnum accepit hoc æternum, non ex fauoribus mundanis, quos neglexit Ioannis 6. neq; ex origine materna, vt scitè admo- nuit Eusebius libro. 1. de historia Ecclesiastica capitulo. 1. Etenim à captiuitate Babylonica Hebraici regni ius extinctum erat, & translatum ad exteros. Sicut & in Genesis. 49. Iacob præsenferat. Non aufertur, ait, sceptum de Iuda. Aduentante enim Christo Romanum imperium res Iudaicas iam gerebat. Et quanquam ius huius regni non esset extinctum ad illū præcipue pertinisset, qui secundum lineam masculinam de Dauidica esset profapia. Christo verò secundum lineam hanc ius regni Iudaici competere nequibat, qui nō habebat patrem super terram. Qui verò contendisset nullum talem extitisse sub Christo, qui genus duceret à regibus Iuda per virilem tramitem: sed solam beatam virginem fuisse, cui si perstitisset id temporis ius regni, congruisset, ea facilitate istud, qua asseritur, eadem repellitur. Dixeris forsitan ius regni ablatum tunc temporis non fuisse: sed regnum ipsum. Ego tamen censeo disponente deo & regnum, & regni ius ablata fuisse à Iudæis, exigentibus illorum iniquitatibus, sed de his alibi vt prædiximus. ¶ *Et erit vir.* b) Dixerat regis qualitatem, & principium huius regni: nunc subditorum qualitatem, id est, fidelium exprimit: quos dicit abscondendos à vento, & celandos à tempestate vt Psal-

Psal. 1.

Ecclesiasti- ci principes quales eligē di.

1. ad Cor. ii.

An ius regni Iudaici Christo ex tēporali natiuitate con- gruerit.

1. Pet. 2.

Regnum Christi per- petuum.

Luce. 1.

Psal. 144.

Apostoli principes regni Christi & successores.

mus. 30. denarrat, Abscondes eos in absco-
dito faciei tuæ, à conturbatione homi-
num: proteges eos in tabernaculo, à con-
tradictione linguarum. Vnde Dominus
hanc protectionem pollicetur. Matthæi
capitul. 24. Ego
vobiscum sum,
vsque ad con-
summationem
seculi. ¶ *Sicut ri-
ui aquarum.* a) Nihil tam dele-
tibile æstuantibus siti, quàm
si præclarus fons illis contingat:
vnde sedanda si-
tis. Nihil rursum tam iucundum & amœnũ
ijs, qui feruore nimio Solis de-
hiscent, quàm si

sicut riuus aquarum^a siti, & vmbra petreæ promi-
nētis in terra de-
serta. Non cali-
gabunt^b oculi vi-
dentium, & au-
res audientium
diligēter auscul-
tabūt. Et cor stul-
torum intelliget
scientiam, & lin-
gua balborū ve-

Christi fidem mentem mutauerunt, &
mores: & qui erant lingua balba, id est, ine-
pti ad differenda diuina eloquia, accepta
Spiritus sancti gratia, disertissimi euase-
runt, vt apostoli, & discipuli domini præ-

lociter loquerur
& planè. Nō vo-
cabitur^d ultra is,
qui insipiens est,
princeps: neque
fraudulentus ap-
pellabitur ma-
ior. Stultus e-
nim fatua loque-
tur, & cor eius
faciet iniquita-
tem, vt perficiat
simulationem,

sto tibi sunt in
exemplum.

¶ *Non vocabi-
tur.* d) Palpo-

Palpones
adulatores
qui.

num, & adula-
torum est ver-
tere malum in
bonum, & tene-
bras in lucē. Vi-
tia nanque com-
mendant: &
vitiosos extol-
lunt homines,
fauoris aucu-
pandi gratia.

Lex autem Ie-
su Christi ne-

minem palpat,
nulli assentatur. Propterea inquit. ¶ *Non
Vocabitur Ultra is, qui insipiens est, prin-
ceps.* Id est, qui sordidus est, non dice-
tur liberalis: neque fraudulentus, appel-
labitur maior, siue magnificus. Aduer-
sus huiusmodi adulatores est tibi diluci-
datio & declamatio ad caput Esaiæ. 3.

Sunt qui hæc ad diabolum torqueant, qui
alioqui natura sapientissimus, vitio est in-
sipiens, vt Dionysius ait, qui tamen à
Christo depulsus est. Nunc inquit prin-
ceps huius mundi eijcietur foras. Idcirco
insipiens Diabolus non vocabitur ultra
princeps: stultus enim fatua loquetur. Di-
ctio Hebræa est, nabal, quæ inter alia ho-
minem stolidum, seu ignobilem aut sor-
didum significat. Et nullus est stolidior,
& sordidior auaro: qui iure, & iniuria, vn-
de vnde se offert occasio sibi corradit
quas potest pecunias, qui sane congregat
thesauros iniquos, & nescit cui congregat.

Lege Dio-
nyssi de di-
uini nomi.
par. 4. ca. 49

Naba' quid
Hebræis.

Plat. 38.
Auarorum
mores.

Isti igitur sunt, qui sordida & ig-
nabilia semper loquuntur, & amant, mo-
do pecuniosa sint: contractibus & merci-
monijs

Gratia Dei
fons & taber-
naculum iu-
stis.
Ioan. 8.

specus vmbrosa acciderit. At multò sua-
uior & amœnior est fidelibus Christi gra-
tia, quæ est illis tanquam irriguus fons, a-
quam vitalem in ipso mente gene-
rans, qui salit in vitam æternam Ioan. 4.
quæ præterea est in tabernaculum, & vmbra-
culum ab æstu diei, & in securitatem &
absconsonem à turbine, & à pluuia Esai.
4. ¶ *Non caligabunt.* b) Qui sequitur me,
Saluator ait, non ambulat in tenebris: sed
habebit lumen vitæ. Quapropter fide-
lium oculi interni, non cæcutiunt, vt ocu-
li infidelium, qui hallucinantur in errori-
bus suis, & sicut i luminatos habent fide-
les oculos: ita quoque reuelatas habent
aures, vt diligenter auscultent diuina ver-
ba. ¶ *Et cor stultorum inte'liget scientiam.* c)
Dictio Hebraica, nimharim, quæ hoc lo-
co scribitur ab Esaiâ, & stultos, & præcipi-
tantes denotat. Quapropter tras-
latio variat: sed sensus ex vtraque signifi-
catione petitus literæ quadrat. Etenim
stulti, & insipientes homines qui leui &
præcipiti agebantur iudicio, conuersi ad

monijs iniustis se immiscent: & pauperum iniurijs incumbunt: periturijs, & mendacijs non parcunt, modo locupletiores euadant. Hoc est, quod ait. ¶ *Et loquatur ad Dominum fraudulenter, & vacuam faciat animam*

esurientis, & potum sitienti auferat. a) Et subdit eiusdem auari pessimum ingenium aliud.

¶ *Fraudulenti vasa pessima.* b)

Quippe mensuræ auarorum, qui iniustis negotiationibus insunt malæ sunt: & iniustæ. Quas commemorat Psalmus. Mendaces filij hominũ in stateris. Id quod prohibitũ est diuina lege, Deuteronomij capitulo. 25. Non habebis, inquit, in sacco diuersa pondera: ma-

& loquatur ad Dominum fraudulenter, & vacuam faciat animam esurientis, & potum sitienti auferat. a) Fraudulenti vasa pessima b) sunt: ipse enim cogitationes concinnabit ad perdẽdos mites in sermone mendacij, cùm loqueretur pauper iudicium. c) Princeps verò, ea, quæ digna sunt principe co-

peribus, & sequere me. Et rursum, Date elemosynam: & ecce omnia erunt munda vobis. ¶ *Princeps vero, ea quæ sunt digna principe cogitabit.* d) Dixerat iam in capi. principio, Ecce iniustitia regnabit rex,

gigabit, d) & ipse super duces stabit. e) Mulieres opulentæ f) surgite, & audite vocem meam: filiae confidentes percipite aribus eloquium meum. Post dies enim & annos vos conturbamini confidentes, consummata est enim vindemia; h) collectio ultra non veniet. Obstupesceat opulentæ, i)

significans iustissimum regem esse Christum, opere & sermone: nunc quoque & cogitationibus esse candidissimum aperit. Cogitat enim dignissima sibi, qui Deus & homo est.

¶ *Et ipse super duces stabit.* e) Ipsum enim dedit Deus pater, caput super omnem ecclesiam.

¶ *Mulieres opulentæ.* f) Describit calamitatem venturam Iudæis, qui infidelitate obditi, dissociati sunt à regno Christi. Et per mulieres, o-

Colof. 1.

pulentas, vrbes & loca insigniora Iudæorum subaudi: etiamsi varia sit loci expositio. Istis ergo in clamat Esaias, vt surgant & à verbis Domini contremiscant neque sibi fidant, sed Deo. ¶ *Post.* g) Correctior lectio est, Post diem & annum: id est annis sibi consequentibus conturbandos demonstrat Iudæos, qui fidem Christi neglexerint, sterilitatemque illis minatur dicens. ¶ *Consummata est vindemia.* h) Collectio (subaudi fructuum) non veniet. ¶ *Obstupesceat opulentæ.* i) Ipsa nanque vestra quam patiemini calamitas erit vobis stuporis materia, & conturbationis. Exuite igitur vos, & confundimini, exuite vos ò

Pfal. 61.

Auarorum mensuræ iniquæ.

Matth. 19.
Lucæ. 17.
Lucæ. 11.

dei indumenta lætitiæ, & gaudij, & induite vestes laceras, quæ vestro stupori attestentur. ¶ *Super hubera plangite.* a) Id est, plangentis propter hubera. Tanta enim erit fructuum sterilitas, vt mulieres parvulorum nutri-

ces intolerabilem inædiam ferentes, lac lactandis pueris in vberibus concipere non possint. ¶ *Super humum.* b) Hostes deuastaturos Iudæam spinas, & vepres vocat: quos dicit ascensores in humum populi illius.

Quod vero ait.

¶ *Quanto magis super omnes domos gaudij.* c)

Germanior est versio hæc.

¶ *Quia in omnibus domibus lætitiæ, & in urbi-*

bus petulans exultatio.) Et est sensus apertus, eò deuastandos Iudæos, quia prophetica verba exhibebant, & vino, & otio, & gaudijs indulgebant: vt iam superius admonuit vates hic. ¶ *Domus enim.* d)

Inculcat vastitatem, quam dixerat. ¶ *Tenebræ.* e)

Litera Hebraica duas habet hoc loco voces, hipel, quam noster interpres vertit tebras, & bahan, quam vertit palpationem.

At verò prima vox arcem aut turrem, siue propugnaculum significat: itidem & secunda eiusdem est significantia, etsi diuersa vox. Idcirco perspicue reddi poterit.

¶ *Turres, & propugnacula in speluncas redigentur perpetuas.* Et quod subdit, *Gaudium onagrorum.*) Id est, in quibus onagri carpentes pascua lætabuntur, & gaudio afficientur. Etenim hostium est, turres, &

propugnacula postquam in ius suum comprehenderit vrbes, demoliri illas: vt emolumento non sint neque defensionis victis. Proptereaque vertuntur in speluncas. Septuaginta locum transtulerunt hoc

modo. ¶ *Et erunt villa spelunca vsque in æternum gaudium onagrorum.*) Sūt autem onagri syluestres alinam syluas colunt: vireta mortuum avidissime deglutiunt: rugiunt instar leonum, & sub æquinoctio rugitum hunc edūt, & noctu, & inter diu ad totidem horas. Indeque æquidium, & æquinoctium animaduersum est. Est autem onager, & si im-

modo. ¶ *Et erunt villa spelunca vsque in æternum gaudium onagrorum.*) Sūt autem onagri syluestres alinam syluas colunt: vireta mortuum avidissime deglutiunt: rugiunt instar leonum, & sub æquinoctio rugitum hunc edūt, & noctu, & inter diu ad totidem horas. Indeque æquidium, & æquinoctium animaduersum est. Est autem onager, & si im-

becillior leone, velocior tamen illo. Leo namque onagrum sectans apprehendere non potest: imo lassus in via subsistit. Si verò versio nostra magis tibi arridet, sensum habet promptum. ¶ *Tenebræ & palpatione super speluncas facta sunt.*) Significat enim diffugiens hostes, sub medijs nocturnis tenebris, in speluncas (præsidij gratia) se contulisse Iudæos: quas palpando petebant. A Simacho & alijs antiquis interpretibus multa huc congeruntur, quæ apud Hieronymum tu leges. ¶ *Donec.* f)

Miseriam quam prophetarat, vt euadent Iudæidocet. Si spiritum Iesu Christi, de excelso effusum, ipsi susceperint. Christus enim ascendens in cælum hunc spiritum super filios adoptionis effudit: quo effuso anima quæ fuerat olim deserta virtutibus, in

Char-

Char-

Char-

Onager
quod dicitur.

Æquidius æquinoctium ex onagris sunt deprehensa.

Hipel, bahan.

Charmel versa est hoc est abundavit spiritali vbertare, & Charmel in saltum reputabitur. Quippe Iudæa sterilefcet. ¶ *Et habitabit.* a) Per solitudinem gentes intellige: quæ receptæ ad fidem I E S V C H R I S T I spiritali prudentiam, atque iudicium fortitæ sunt. Et ex C H R I S T I dono vertentur, quæ squalidæ erant, & in frugiferæ, in abundantiam & pinguedinem spiritualis carmeli. Carmelus autem qui fit capitulo 16. commemoratum est. In hoc igitur mystico carmelo, quæ ecclesia catholica est ex gentibus adunata, iustificatio, atque sanctificatio sedit. ¶ *Et erit opus iustitiæ pax.* b) Id est, effectus huius sanctificationis erit pax, & cultus iustitiæ silentium, idest, tranquillitas & securitas, vsque in sempiternum. Nam regnum Dei non est esca, neque potus, sed iustitia & pax, & gaudium in Spiritu sancto. ¶ *Et sedebit populus meus.* c) Huius pulcherrimæ pacis, etsi vmbra sancti in hac vita attingant duntaxat, in cœlesti tamen vita illa fruuntur plenissimè: vbi. ¶ *Sedebunt in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiducia.* d) Idest, securissimis, & in requie opulentissima. De re hac plura ex su-

In ecclesia catholica iustificatio est & nō extra.

Rom. 12.

putabitur. Et habitabit^a in solitudine iudicium, & iustitia in Charmel sedebit. Et erit opus iustitiæ pax,^b & cultus iustitiæ silentium, & securitas vsque in sempiternum. Et sedebit populus meus^c in pulchritudine pa-

perioribus colliges. ¶ *Grando autem.* e) Per saltum infideles subintelligite: quippe qui inculti sunt, & à diuina cultura orbati. In hos autem grando descendet. Quia poenis afficientur æternis. ¶ *Et humilitate humiliabitur ciuitas.* e) Tautologia est, ciuitatis Hierosolymorum vehementem subuersionem portendens. Nam hoc loco humilitas non est animi virtus: sed vrbs deiectio est. Nisi velis per ciuitatem intelligere ecclesiam catholicam, quæ quidem ex depressione Iudæorum, non se extulit ne-

que super biuit: sed in meta Christianæ humilitatis, perstitit. ¶ *Beati qui seminatis.* f) Sub temporalium bonorum insigni opulentia, spiritualium abundantiam sub C H R I S T O adumbrat. Ait ergo. O fœlices vos, qui tunc seminabitis. Est enim tempus præsens, pro futuro. ¶ *Super omnes aquas.* g) Idest, super omnem locum, aquosum, vel humentem. Quasi dicat, Quilibet locus erit vobis aptus semini ferendo. ¶ *Immittentes pedem bouis, & asini.* h) Idest, tam luxuriabunt campi vestri, quam necesse erit vt immitatis boues, & asinos, segetibus depascendis, ne nimia luxuries agrorum sterilitatem pariat.

Humilitas non semper est animi virtus.

Nimia luxuries agrorum sterilitatē parit.

DILUCIDATIO IN

Esaiæ Caput. 33.

Vaticinium
contra Se-
nacherib.

VAE QUI PRÆDA-
ris.^{a)} Quantum literæ con-
textus docet capit. hoc de
Senacherib accipiendū est.
cuius superius frequentissi-

mā mentionem fecimus, & sub typo Se-
nacherib diabo-
li euersio per
Christum facta
subintelligenda
est. Neque mi-
reris quid sit,
quod toties glo-
riosam illam vi-
ctoriam aduer-
sus Senacherib,
repetat vates
hic. Etenim ce-
leberrima illa
fuit, longeque

clarissima, quam non ex humano gladio,
reportauerunt Iudæi: sed ex diuina ope
sibi pararunt: quamobrem dignissima
que in memoria semper versaretur. ¶ *Væ,
ait, qui prædaris.*) Vere reges, & imperato-
res mundi que principes, si non digna im-
perio, quod vice Dei gerunt facit, præ-
dones sunt: quibus, *væ*, erit perpetuū vt E-
saias Senacherib innotat: *Væ qui prædaris.*
Nōne & ipse prædaberis, vt q̄ iniuria in tu-
listi, tu ipse iustissimè recipias? cætera que
sequuntur eiusdem sententiæ sunt em̄ repeti-
tio, sub diuersis verbis. ¶ *Domine.* b) Vox
precatória est, q̄ Esaias fudit populi illius
nomine, qui tūc Hierosolymis aderat, sub
Senacherib obsidione. ¶ *Domine miserere
nostri, te enim expectauimus.*) Etenim quā-
do humana præsidia non adsunt, superest
dataxat in domino collocare sp̄ nostrā:
& precib⁹ nostris illius demulcere clemē-
tiam, vt nobis misericordiā effundat. ¶ *Te
enim expectauimus.*) In te, aiebat ille, qui

hoc satis, quod diximus expertus fuerat,
domine speravi non cōfundar in æternū.
Frequenterq; diuinæ nos cohortatur mu-
sæ, vt dominum expectemus. Si morā, in-
quit, fecerit expecta illū: Abacuc. 2. quia
ueniens veniet, & non tardabit. Quip-
pe etiam si no-
stro arbitratu di-
uina miseratio
moram facit: at
vero diuina esti-
matione (quæ
verissima est)
nusquam moro-
sa est, sed sem-
per opportuna
est. Nondum,
ait, dominus ve-
nit hora mea,
Ioā. 2. ¶ *Te expe-*

ctauimus domine.) Diximus porro in decla-
matione de oratione ad cap. 30. orantibus
apprimè necessariā esse certissimā de do-
mini præsidio, & opera confidentiam mo-
do iusta, & necessaria sint nobis, quæ po-
stulamus. Deus nanque vt necessarijs præ-
stito adest, ita in superuacaneis frustra est a-
deundus. Verè igitur misericordiam tunc
Iudæi petebant, quia domino fidebant.
¶ *Tu esto brachium nostrum, in mane.* c) He-
braismus est, id est, singulis diebus, esto do-
mine fortitudo nostra vt inimicos no-
stros ventilemus. ¶ *Et salus nostra in tem-
pore tribulationis.* d) Deus enim est, qui
vulnerat suos, dimittens illos varijs casu-
bus, & importunis discriminibus agi-
at ipse tunc sanat nos quando rogatus
à nobis de nostris malis nos eripit.
¶ *A voce.*) Hebraicè, legimus hoc lo-
co, hamon, quæ vox strepitum, so-
nitum, aut tumultum denotat. Vn-
de versio ad literam Hebraicam hæc
erat.

Oratio vo-
cat ad se cō-
fidentiam.

Principes se-
culi si nō iu-
sti reges sūt
tyranni.

Notanda ora-
tio Esai. opti-
ma quæ fun-
detur ad
deū cū cala-
mitatibus p-
mimur.

Hamen qd
Hebræis.

erat. ¶ *A voce strepitus, & fremitus* (subaudi tui) *fugerūt populi.*^{a)} Etenim descēdens de cœlo angelus strepitum & fonitum vehementem concitauit, qui eiusdem aduentum iam adesse admoneret. At ex ingenti strepitu (cuius infra. 3. 6. mentio fit) in aere cōcitato Assyrij de turbati fugerūt. Et in exaltatione domini, id est in victoria de aduersarijs habitati dispersi sunt Assyrij. Et quia spolia opima cæsi ab angelo reliquerunt, quorū copiā de^o Hierosolymitis præstitit: ideo subdit.

¶ *Congregabuntur spolia vestra sicut colligitur bruchus,* &c. b) Magnificatus est id temporis dominus quoniam habitauit in excelsis. Verè in gloriam Dei eximiam cedit si blasphemus, & contumaces homines qui Deum nō verentur legitima deurantur animaduersione: id quod Senacherib cum suis expertus est. 4. Regū. 18. & infra. 3. 6. Et impleta hostium diuitijs est Sion, siue Hierusalem, iudicio Dei iustissimo, quando Assyrij committas dederunt pœnas. ¶ *Et erit.* c) Ad Ezechia tempora istud referas, qui fide, siue domini confidentia egregiè præditus non despondit animum suum, vt Assyrij cederet, imo domini implorauit auxilium, quo demum non fuit fraudatus. In nostris biblijs legimus temporibus, suis at forte, tuis est legendum. Hæc enim commendant fidem, scientiam & timorē Dei, quæ in Ezechia rege futura prædicuntur. Fuit enim diuinitatis colentissimus. ¶ *Ecce.* d) Hebraicè loco huius, quod in nostra translatione videntes legimus est, Ereelā, quæ vox Hebrejs angelos magnos signifi-

Ereel Hebræis angelus est ereelam.

cat. Nam Ereel angelum denotat, tamen si Nicolaus contendit ad veritatem Hebraicam hanc esse genuinam lectionem. ¶ *Altaria clamabunt foris.* e) Nescio si hoc in animum suum induxit propter vocum harum viciniam, Ereel, & Ariel. Quarū postrema in altare verba est superi^o. At verò quantū cōiecto satis concinna est prioribus, noua translatio hæc. ¶ *Ecce nuntij eorum foris clamabūt, & legati pacis amare fiebunt.* f) Et felus est legatos Hierosolymitas ad Assyrios destinatos fuisse à

rege Azechia componendæ amicitie gratia, qui re infecta remissi fuerunt ab Assyrij antequam urbem ingrederent, propterea que eosdem illachrymando clamasse, putantes actum iam esse, de illorum salute. Hos ergo vocat angelos pacis, qui ad componendā cū Assyrij pacem deputati erāt. Nō est enim hoc loco angelus naturæ nomen, sed officij: etiā si nōnulli hunc locum torquēt ad beatos angelicosq; spiritus, qui mortem dñi amarè fleuerūt. At istud si ad tropologiam referatur, citra vitiū referē, modo sensus historicus illæsus obseruetur. Porro quod translator noster vertit angelos, Esaias vocat Hebraicè Maleachi. Est autē verbū Hebraicum obsoletū, alaach, inde Malaac nomē, quod angelū, id est, legatū, aut nuntiu significat. Propterea germana est trāslatio hæc scilicet legati pacis, vt diximus, etsi nostra cōmoda est, quia ab alia sensu non discrepat, at prior translatio est apertior, ne insipiens quispiam credat angelos flere posse: indeq; angelos substantias corporeas esse, & animales sibi persuadent.

Angelus alii quā est nomen naturæ aliquo nomē officij,

deat esse. Et cessat omnis turba glossarū, quæ in varias sese dederunt expositiones: vt per angelos sacerdotes intelligant, qui sub illa calamitate fleuerunt. At perspecta veritate, vniuersa cessant, quæ ab illa deuiant. Hieronymus multa ex interpretibus vultioribus conduxit huius loci exponendi gratia: tu foeliciter consulto autorē. ¶ *Dissipata.* a) Dolētium sunt verba, quorum est suas alijs calamitates denarrādo solari. Sub obfidiōe enim Assyriaca, vnde cū que cincti erant Iudæi habitātes Hierosolymis: quapropter nulli patebat accessus ad sacra Dei peragenda, eorum qui extra urbem agebant. Idcirco. ¶ *Dissipatas esse,* dicit, *vias.*) Irritum esse pactum, quod pepigerat Deus cum illis de sacrificijs celebrandis in Salomonico tēplo. Etenim ingruēte hoste teterrimo sacrificijs deo per soluēdis non vacabat. Sibi nanq; consulebant, vt immanē euaderent hostē. ¶ *Proiecit ciuitates non reputauit homines.* b) De Assyrio hæc accipe, qui ciuitates Iudaicas proiecit, & deuastauit, & non reputabat homines tāta erat hominis superbia. ¶ *Luxit terra Iuda.* c) Continens pro contento. ¶ *Confusus siu: pudefactus est Libanus.* d) Hiero. ad tēplū Salomonicū retulit quod, Libanū tradidit aliquando in scrip. appellari. Ezech. 17. Aquila tulit medullā cedi ueniēs ad Libanū, quia Nabuchodonosor deuastās tēplū Hierosolymorū, vasa tēpli & pretiosa quæq; vtēsilia rapiēs deportauit Babylonē. Hebraicē tñ legimus, Erubescet Libanus, succifus. i. Libanus spoliatus cedris suis pudefiet. Et est metaphorica locutio: & significat cedros Libani exciden-

das esse à Senacherib in obfidiōe. Et factus est Sarō sicut desertū. Aduertēdū autē quatuor cōmemorasse loca vatē, Libanū mōtē, Sarō, Carmelū, & Basā, quæ sunt termini quatuor Iudæę regionis, Libanus ad Se-

Liban^{us} mōtē
Saron Car-
melus Bas-
san.

factus est Saron sicut desertū, & concussa est Basan & Carmel^o. Nūc confurgā, e dicit Dominus: nunc exaltabor: nunc sublimabor^f. Cōcipietis ardorem, & parietis stipulam:

ptētrionē, ad occidētē Sarō, qui est iuxta Lidā & Ioppē, locus pinguis & decorus, secundū Hiero. Cuius pulchritudinis meminit dicēs scriptu. decor Carmeli & Sarō est Esai. 35. Ad oriētē verō est Basan, q̄ interpretat vberri-
mū, & pingue. Deniq; ad meri-

diē Carmelus iacet. Hæc quatuor, quæ limites Iudæę erāt, obfederat ty: añ: & illorū pulchritudinē, & pinguedinē quo ad potuit dissipauit, & cœdauit. ¶ *Nūc confurgam.* e) Qñ suos finit deus malis cōcuti, veluti obdormit, vt dñs ingruentibus marinis fluctibus, & nauem quatientibus, super ceruical dormiebat: vt apostolicis excitatus precibus surgens à somno imperaret mari, & ventis. Ita quoque Hierosolymitas tempore modico tyrannidi Assyriorum permisit: vt pulsatus afflictorum precibus confurgeret. Quare & hæc verba. *Nunc confurgam.*) Sunt Dei loquentis Assyrijs. Mox, ait, cōfurgam aduersum vos: & gloriam meam quam depresistis, afferā. ¶ *Et sublimabor.* f) Tamen si rectius legatur. *Subleuabor.*) Etiam si nihil interfit, sic aut aliter legere, cū idem sensus persistat. Exaltatur autem Deus non in semetipso, sed in hominum notitia. In qua quoque nōnunquam eius gloria deprimitur. & claritas obscuratur. ¶ *Concipietis.* g) Coniunctio, & in biblijs nostris redundat. Cōceptio hoc loco mētis est opus: quę est de liberatio animi. Decreuerant nāq; hostes incen-

Matthai. 8.
Mar. 4.

Exaltatur
Deus nō in
semetipso,
sed in homi-
nis notitia.

Calamitates
denarrā-
do solatur.

incendere urbem: ideo ait, *Concipietis ardorem, parietis stipulam.* Partus autem est operis exequutio: quæ quia vana erat futura stipulæ confertur. Secundum Hebræos autem dictio Chafas, quam nostra transla-

Chafas quid
Hebræis.

tio vertit ardo-
rem, est stipula
minuta, quæ La-
tini quisquillas
vocant: ut sit ad
verbum verten-
dum, Concipie-
tis quisquillas, pa-
rietis stipulam.
Quasi diceret,
O Assyrij, quod
cogitatis & ani-
motractatis, sco-
pus tandem in
quem pergit ve-
ster conatus, va-
nissimus est: &
vertetur in igne
deurentem vos,
tam facile, quæ

deurit ignis quisquillas, atque stipulam.
¶ *Spiritus vester, ut ignis deuorabit vos.* Id est vestra consilia (quæ vocat spiritum eorum) tanquam ignis deuorabunt vos: quia pessimis suis consilijs freti obsederunt Hierusalem. ¶ *Et erunt populi.* Hebraicè & erunt populi ut incendia calcis, id est similes erunt Assyrij lapidibus, qui excoquuntur ab igne, ut fiat calx. Redacti nanque sunt in cineres. Et ut spinæ in fasciculos congregatæ sine negotio comburant: ita vos Assyrij. ¶ *Audite.* Clarissimam victoriã & fatis portentosam Deus iubet in omnium nationum notitiam deducendam, ita in vicinas, ut in longè sitas, ut omnibus gentibus sit summarum materia laudum. Porro Iudæos Hierosolymitas, qui videntes immanitatem hostilem, de diuino diffidebant auxilio, & se se Assyrijs tradere disposuerant, reprehendens Esaias ait. ¶ *Conterriti sunt peccatores in Sion: possedit tremor hypocritas.* Vocat peccatores, & hy-

pocritas homines impios Iudæos, qui plus tribuebant Assyriacis copijs, quam diuinis viribus. Et isti aiebant, quod sequitur, ¶ *Quis poterit habitare de vobis cum igne deuorante?* Copias militares Assyriorum

tremor hypocri-
tas, quis poterit
habitare de vobis
cū igne deuoran-
te? quæ habitabit
ex vobis cū ardo-
ribus sempiter-
nis? Qui ambu-
lat in iustitijs &
loquitur veritatē,
qui proiicit aua-
ritiã ex calūnia,
& excutit manus
suas ab omni mune-

da persona, nobis scilicet. ¶ *Quis ex nobis habitabit cum igne deuorante?* Translatio verò nostra in tertia persona extulit, Quis poterit habitare ex vobis cum igne deuorante? Septuaginta itidem in tertia persona verterunt, Quis annuntiabit vobis quoniam ignis ardet, quis annuntiabit vobis locum æternum? ¶ *Qui ambulat.* Responso est dubium impium iam propositum absoluens, eos demum dignos docet, quos eripiat Deus ab igne deuorante, & ab ardoribus sempiternis, qui ambulant in iustitijs, & loquuntur veritatem: qui proiiciunt auaritiã ex calumnia, id est, qui odiunt diuitias & terrenas opes cauillatoriè, & fraudulenter conquisitas. Et qui obturant aures suas ne audiant sanguinem, id est, odio habent verba consilia, quæ eadem minantur, & versant. Et demum, qui auertunt oculos suos ne videant malum, id est, non consentiunt iniquitati. Et

ignem deuoran-
tem appellabāt.
Quasi dixisset,
Nulla est virtus
vobis o Iudæi ut
repugnetis As-
syrijs vobis pro-
uidete igitur, ne
conemini fru-
stra contra ho-
stes potentissi-
mos. Et idem
est quod repe-
tit sub verbis a-
lijs. ¶ *Quis habi-
tabit in vobis in
ardoribus sempi-
ternis.* Hebrai-
ca tamen litera
habet in secun-

Psal. 140

N 5 dubium

Dilucida. & decla. in Esai. Prophetam. 33

dubium tandem absoluens inquit. ¶ *Iste in excelsis habitabit monumēta saxorum sublimitate eius^a.* Id est isti sunt, qui liberabuntur ab obsidione hostili: & tanta erit illis securitas, quanta si præruptas rupes, & solū ibicibus peruias tenerent. re, qui obturat aures suas ne audiat sanguinem, et claudit oculos suos ne videat malū. Iste in excelsis habitabit, munimēta saxorum sublimitas eius^a: panis ei datus est: aquæ ei^b

Et or paruulorum s. Quæ verba vsurpat sibi Paulus in suam rem illa citans commodissimè. r. ad Corinth. r. tametsi aliter indicat locum, nam indicat in hæc verba, Vbi sapiens? vbi scriba? vbi inquisitor, seu cōquisitor. hui⁹ seculi? Septuaginta verterunt vbi sunt literati? vbi sunt cōsiliatores? vbi est numerans nutriendes paruum, & magnū? Et sunt q̄ hæc torqueāt, in exprobrationem Sobnē pōtificis: qui ex officij exigentia, & sapiens erat, & scriba, & paruulorum doctor. Qui tamen post adeptam de Asyrijs victoriam (quam ipse impedire curabat) miser interiit. Ita Nicolaus & alij hoc idem cum ipso sapiunt. Cæterum ad literam de Asyrijs intelligendum puto. Quasi dixerit submota clade, exhibilando dicetis Asyrijs, Vbi nam sunt vestri scribæ, qui in tabulis scribebant eos, qui tributis erant subiiciendi? Vocatur autem scriba Hebraicè Sopher ab Esaiā. Et Sokel est appensor: & Hebraicè non legitur, Legis verba ponderans: sed solummodo, Vbi est Sokel, id est ponderator, aut appensor. Et eum significat, cui ad pondus numerabantur tributa. Neque hebraica Esaiæ litera habet verba illa vbi est paruulorum doctor: sed solum Sopher Amigdalim, id est scriba turrium, siue supputator. Nam Migdal seu Migdol turrē Hebræis sonat. Est ergo scriba turrium is, qui recensebat ædes magnificas, turribus præeminētibus conspicuas: vt inde maiora sibi tributa exigeret Asyrio regi. Irridens igitur Esaias vanas Asyriorum conceptiones (quas quisquilijs, supra contulerat) occinit modo illis dicens, Vbi scriba? vbi appensor?

Locus Pauli vt conueniat cum Esaiā.

Fidele i scriptura firmū etiam significat.

4. Reg. 18.

Esaiā. 36.

significat. Nicolaus ad Heliachim retulit hæc omnia: at series huius textus non illud indicat. ¶ *Regem^c.* De rege Ezechia contextus admonet locum hunc esse intelligendum. Nam 4. lib. Regum, legimus Ezechiam regem sub obsidione Asyriorum, scidisse vestimenta sua: operumque fuisse sacco, vt tantam calamitatem protestaretur. Qua quidem submota, vestimenta illa saccina deposuisse (quippe quæ regis dignitati erant in decora) aliaq; vestimenta regia induisse, quis non credet, vt animi sui lætitiā profiteretur? Verbis ergo istis *Regem in decore suo videbunt*, id est, fulgentem apparatu, & pompa regia, euasuros tandem Hierosolymitas cladem hostilem pronuntiat. ¶ *Et cernent^d.* Quippe sublata obsidione, vni cuique obsessorum libera fuit facultas peregrin in regiones longinquas egredi. ¶ *Cor tuum^e.* Id est imminente hoste (quem putabitis vos oppressurum) meditabimini iugiter, quæ vobis timorem incutient, vide licet tributa pendenda regi Asyrio. ¶ *Et dicetis intra vos angustijs pressi, vbi est literatus^f?* Vbi legis verba ponderans? vbi do-

Sopher Hebraicè scriba.

Migdal seu Migdol turris est Hebræis.

appensor?

penfor? vbi scriba turriū, vt ad verbū textū
Esaie latinè reddamus. Nā cætera nō sunt
de textu. ¶ *Populū imprudentē*^a.) Hebraicè
loco imprudentis, nohaz, legimus: q̄ vox
impudētē significat. Et Hierony. trālla
tio ita habet. Et

verè impudens
popul^o Afsyrio-
rū, q̄ impudēter
blasphemauit &
cōuitatus est di
uinis. ¶ *Hic po-
pulus est alti ser-
monis*^b.) Id est,
obscuri Iudæis,
& barbari apud
illos. Nā lingua
Afsyriaca barba
ra erat Hebræis,
à q̄bus nō intel-
ligebatur. 4. Re
gum. 18. Elia-
cim, & Sobna
scriba, precabā-
tur Rabfacē, vt
loqueretur Sy-
riacè, & non Iu-
daicè: vt à popu-
lo Iudaico non

intelligeretur. In Afsyrijs quoq; non erat
fapiētia: quippe vnus Dei fidē, & cultum
nō habebant. Hunc ergo populū impudē-
tem: barbarū, & insipientē, periturū signi-
ficans Esaías ait, *Populum imprudentem nō
videbis*. Id est Afsyrij hostes te non ledēt.
¶ *Respice Sion*^c.) Legendū est, in accusandi
casu, Respice Sionem. Et inuitat prophe-
ta habitatores Hierusalē, vt diuina benefi-
cia recolētes, maximis illa prosequant̄ lau-
dibus. Propterea ait, Respice id est, Respi-
cite Sionē vbi erat arx Hierusalem: in quo
etiā locabat̄ Salomonicū templū. Id quod
contemplādū hortatur propheta modo.
Quasi dixisset apertius nō vos terreat ho-
stilis Afsyriorū impetus: ne putetis, quod
is Deus, quē in mōte Sion colitis in tanta
calamitate de futuris vobis sit: imò certā

concipite spem vobis impendiō affuturū.
Et Hierusalem, quā subtristi clade oppres-
sam amaritudine modo cernitis: ouantē,
& tripudia gerentem, & opibus suis gau-
dentem iam iam depulsiō videbitis hoste.

*Nō diripietur ab
Afsyrio, nec trās-
feretur: neque
clauis eius auferē-
tur in sempiter-
num, & omnes
funiculi eius non
rumpentur*^d.) Id
est fones, quibus
tentoriū diuinū
erat alligatū pa-
xillis, ab Afsy-
rio hoste nō rū-
pētur. Quæ om-
nia verba victo-
riam pollicent̄.
Iudæosq; secu-
ros facit, tēplū
Hierosolymo-
rū, & ciuitatem
ipsam stabilem
esse futurā sub
obsidione Afsy-
riaca: quia so-

quam transfer-
ri poterit: nec au-
ferentur clauis ei-
us in sempiter-
num, & omnes
funiculi eius nō
rumpētur^d: quia
solummodo ibi
magnific^o est do-
minus noster: lo-
cus^e fluuiorum ri-
uilatissimi, & pa-
tentes: non tran-
sibit per eum na-
uis remigium, ne-
que trieris ma-
gna transgre-

lummodo ibi, magnificatus est Deus. In
templo nāq; illo toto orbe clarissimo ma-
gnificabatur Dñs. Quia notus in Iudæa
Deus. ¶ *Locus*^e.) Vt omnem à Iudæis de-
cutiat timorem Hierosolymā cōfert loco
munitissimo illi, qui vndiq; circūuallat̄ flu-
uijs vastissimis, & intranabilibus: per quos
neq; triemis traduci pōt. Et perinde est ac
si dicat. Si collocatos vos vidissetis sup lo-
co vndiq; fluuijs patētibus cinctō, p̄ quos
nulla nauibus pateret nauigatio, securita-
tē vobis polliceremini. Talem igit̄ putate
Hierosolymā. Quā tametsi patētes, & v-
beres fluuij nō circūuallat̄ cæterū mea cu-
stodia, meq; iubēte angelica cingūt præsi-
dia. Discrimen autem est inter nauē remi-
gū, vel remi (vt Hebraicè habetur) & trie-
rim magnam. Illam enim nauem remi vo-

Naves magna & nauiculae parue.

cat, quæ parua est, hanc vero nauem fortem, quales sunt onerariæ. Et demum, tutissimam à periculis hostilibus illis, Hierosolymam esset verbis istis insinuat Esaias. ¶ *Dominus enim index noster* (c. 2.) Id est Deus ipse feret hoc iudiciũ contra Assyrios, quæ est vindex noster, & legifer noster, quia ipse tulit legem Moysi, Dominus rex noster: quare ille nobis prospiciet. ¶ *Laxati* (b.) sermonem vertit contra Assyrios in eadem (quam cæperat) metaphora de

nauib sumpta persistens, ò Assyrij desperata est victoria vestra, frustratus est conatus: vestri rudentes vestrarum nauium laxati sunt, viribus non constant: non est vobis vestra hæc tuta nauigatio. Laxatis autem rudentibus, malus subsistere nauis nequit: neque vela expãdere valebis. Hoc est, quod ait. ¶ *Sic erit malus laxatus* (c.) Videlicet, vt rudentes, & signũ seu velũ dilatare non poteris. Duabus igit similitudibus tutelã prædicit firmissimã Hierosoly-

Duplex si militudo Esaiæ quæ vertitur vt securitatem pollicetur.

mæ futurã: & quæ est ita tuta, vt vrbs supra faxa prærupta, locata: & quæ est, vt vrbs quæ vndiq; circũagiũ vastissimis amniũ gurgitibus intranabilibus. ¶ *Tunc diuidetur* (d.) Potētissimo deualtato & pessundato exercitu innumera

gnum nõ queas. Tũc diuidetur d spoliapredarum multarum claudi diripient rapi nam. Nec dicet vicinus e, Elanguipopulus f qui habitat in ea, auferetur ab eo iniquitas.

ra superfuerunt spolia: quæ Hierosolymitæ distribuerunt sibi ipsis. Tãtaq; fuit spoliõrũ copia, vt etiã claudigiles redderent, vt spoliõrũ non essent asymboli. ¶ *Neque dicet vicinus* (e.) Elanguisubaudi propter afflictionẽ Assyriacam. Ni

hil enim nocumenti attulit obsidio illa Iudæis, sed potius gloriæ multum, & emolumentum. ¶ *Populus* (f.) Nonnulli interpretes credentes euasuros solcecismũ, populo legũt: at re vera populus legẽdũ est, vt legit Hierony. Populus qui habitat in ea, id est, Hierosolyma hoc dono subaudi potiet, auferet, scilicet iniquitas ab eo. Quippe hæc hostilẽ diuexationẽ æquo ferẽtes animo, conuersi sunt ad dñm, vt mĩam obtineret cœlestẽ. Vñ & illis donata sunt peccata.

DE SENSIBVS TROPOLOGICIS ad Caput trigesimum tertium Appendix.

TROPOLOGICA declamatio vnica. In festo beatissimæ virginis Mariæ, quod Hispanè de la, O, nuncupatur, latinè expectatio partus, cuius prothema est. Domine miserere nostri, te enim expectauimus. Esaiæ. 33.

SANCTORVM Patriarcharum, qui longo æuorum tramite CHRISTI Domini aduentum præcesse-

runt, verba hæc fuisse quis in dubium vertet? Si tamen nouit antiqui illius seculi vnum duntaxat, fuisse scopum in quem Sancti omnes spectabant, & in quem

Desiderium sanctorum antiquorũ Christi præsentia erat.

quem desideriorum vniuersa tendebant iacula, Christi in orbe corporalis præsentia erat. Neque solum illi hac expectatione detinebantur, quin etiam beatissima virgo Maria eadem expectatione angebatur. Et non solum, ut patres illi prisca, expectabat videre Christum, imò in anxia expectatione hac, omnes priores antecelluit. Quæ expectatio ad maiores increuit vires, simul atque fœcundata Spiritu sancto, Dei verbum intra pudicissima conceperat viscera. Postquam enim verbum caro factum est, iam proprijs versare manibus, proprijs intueri oculis, cœlestique suo pascere lacte quam affectabat desiderio, quis mortalium æstimare valebit? Et quis existimare poterit quoties secum verba voluebat virgo sacra prothematis nri & secum repetebat totius humanæ naturæ personam induens, Domine miserere nostri te em̄ expectauimus? At verò in præsentia patrum expectationem valere sinamus, expectationem virginem differamus: tria que discutienda diuina suffragante opera, proponamus. Primum est, quæ est hæc, quæ expectat. Alterum est, quid est, quod expectat: denique propter quid expectat. Atqui promptum est quod expectans sit diua virgo Maria, hanc autem sermone, aut mente assequi quis, aut qualis sit, quis poterit? Sapientissimus ille Hebræorum Salomon cunctas affirmavit res difficiles esse ad intelligendum: id quod nos quoque certa tenemus ratione, & oculata fide nunquam non cernimus. Age igitur, quid tu putas, si vilissimæ quæque res captum fugiunt humanum, an non fugiet captum nostrum illa sacerrima virgo, quæ Deum atque hominem genuit? Est enim virgo hæc, tanquam pagina sacerrima, in qua Dei digitus insculpsit non verba, quæ facillè ex ipso volant sonitu, & nunquam reuocantur, sed æternum Dei verbum scripsit in ea, & nostræ mortalitatis atramento, ut visibile fieret tinxit. Quis ergo te cham hanc tantorum mysteriorum referare poterit? Sunt

porrò quædam, quæ suo modo non ab re iudicantur incōprehensibilia: qualia sunt diuinæ musæ & Christi humanitas, quibus iungas in ordine suo deiparam Mariam. Diuinarum musarum autem incomprehensibilitatem, Ioan. indicat Apoc. 5. vbi fletum Ioan. legimus, propter librum illum septem oclusum signaculis, neminem em̄ videbat dignum, qui signacula solueret. Et solus agnus ille, qui tollit mundi peccata inuentus dignus est, qui libri signatissimi signacula recluderet: nanque vniuersitatem mysteriorum, quæ sacrosanctæ literæ suis condunt finibus solus Christus potens est palam facere Lucæ 24. Habent ergo diuinæ musæ suam incomprehensibilitatem, habet quoque Christi humanitas suam incomprehensibilitatem: quippe in seipsa omnes thesauros scientiæ Dei abscondit: habet denique secundum rationem suam virgo hæc beata incomprehensibilitatem. Ad hæc scriptura diuina fugit humanam mentem, nam id quod in recessu cœlestium sacramentorum celat: mentem nostram fugit dicta nanque est à diuino spiritu, qui incomprehensibilis est, rursus Christi humanitas copulata est Dei verbo incomprehensibili, indeque suam haurit incomprehensibilitatem. At deipara virgo, cum istis duobus suam habet germanitatem, & quia est tanquam quædam ut diximus, cœlestis pagina, quæ Dei spiritus, veluti characteribus quibusdam diuinis inscripsit, id est innumeris donauit charismatibus, & quia Christi carnem concepit, suam quoque trahit incomprehensibilitatem. Quis ergo aut hominum, aut angelorum nram valebit questionem absoluere, quæ est virgo hæc expectans? utique nullus pares huic soluendæ questioni vires habet. Est enim hortus cœclusus, fons signatus. Huius cœclusi horti, huius fontis signati Spiritus sanctus vnus est, qui claves habet. Alteram ergo petamus clauem ab Esaia capit. 7. Ille enim Dei afflatus spiritu qualis sit virgo demonstrabit. Ecce, ait, virgo concipiet & pariet filium,

Diuina scriptura est incomprehensibilis.

Virgo sacra est tanquam quædam sacerrima pagina.

Eccle. 1.

Virtutū magnitudoque in virgine sunt Maria fugit captū humanum.

lium, & vocabit nomē eius Emmanuel. Est ergo virgo concipiens, & pariens, mirabilis sanè, quia virgo concipit, & parit: hoc nanque naturæ terminos transgreditur omnes. At longè est mirabilior, quia Emmanuelem concepit, & peperit. De qua re declamationem nostram ad caput septimum legito. Ante hanc porrò virginem, hæc duo pugnancia erant, & virginittatis integritas, & maternittatis foecunditas. Hæc nanque illam abigebat, vt arbores, quæ cum fructus excutiunt flores deponunt. Et flos quoque virginittatis excidit, quando maternittatis fructus copia datur. At in virgine hac (quæ virginittatis est primiceria) virginittas, & maternittas mutuo pacis foedere se se complectuntur. Etenim fructum edidit vitæ, & benedictionis, Christum dominum. Id circo virginittate florens, maternittate fructificat, instar illius Aaronitticæ virgæ, quæ florendo germinauit amygdalas. Cæteris foeminis de pinguedine terræ benedictio elargitur, quando filiorum sunt feraces: at non de rore cœli, quippe tuuc cædorem virginittatis obscurant, & delent, vt prolem ferant. At virgini huic de rore cœli est benedictio, & de pinguedine terræ. De rore vtique cœli, quippe Spiritu sancto obumbrata Deum atque hominem genuit: & de pinguedine terræ: nam terræ pinguedo Christus est. Vniuersa nanque nisi ab illo foueantur arefcunt. Ad hæc in vno quoque genere rerum vnum tradunt Philosophi esse, quod est cæterorum metrum, atque mensura ad quod omnia eiusdem generis esse referenda Philosophus ille magnus scripsit. Hanc etiam virginem creauit Deus in metrum foeminarum. Benedicta, inquit, tu inter mulieres. Hæc est mensura virginum, quippe & carnis pudicitia, & mentis integritate, & cœlestium bonorum copia, non solum foeminas & virgines antecedit omnes, quin & viros vniuersos, infinito superat interuallo. Accepit Maria illa vetus tympanum & cæterarū ducēs cho-

reas, diuinum magnificat numen. Illa quæ ante alias omnes canticum præcinerat illud, Cantemus dño gloriose enim magnificatus est in nobis: at verò Maria Christi mater hæc, mundi est nouissimum, & singularissimum spectaculum, & prima est, quæ virginittatis tympanū tetigit. Et vtique non ab re virginittatem tympano conferas. Nanque tympanum ex pelle animalis mortui ligno copulata conflat. Expanditur nanque pellis supra lignum, & tensa & exiccata, manu pulsata, & sonora pellis redditur, id quod ni fallor ipsam demonstrat virginittatem. Virginittas enim carnis mortificationem amans, carnis compescit illecebras? Illasque ligno crucis affigit: & ad diuinæ charittatis siccat ardores, vt iam sonora, & Deo grata efficiat. Etenim carnis pudicitia frui, mente impudente, nihil Deo grata est pudicitia hæc. Est enim virginittas fatua illa, quæ etiā si gloriam iactet apud homines, apud Deum nō habet momentū. Illa autem sola momentum habet quæ prudens est: quæ integro corporis vase, oleum diuini amoris intra cordis conclaue cœceptum gerere sapit. Vnusquisque aiebat Paulus, sciat vas suum possidere in sanctificationem. Non ergo satis est vasa: carnis nra inuiolata tenere, nisi spiritus sanctificationis accedat. Hæc nanque est voluntas Dei sanctificationis nra. Virgo autem hæc, tympanū hoc quod tradimus prima formauit, atque formatū pulsauit. At ais, Ecquid Mariæ virginittatem tympano confero, si quidē virgo hæc nihil mortificandum habuit? Quippe quæ fomitem peccati, siue ligatum, siue sopitum, siue extinctum tenuit? Nulla ergo illecebra nulla titillatio virginem diuexabat. At verò tametsi hoste vacabat interno, cum externo, id est Satana militiam gessit virgo hæc prudentissima. Quidquod si caro eius ab incunte conceptione mortificata erat nō propter ea tympano non est conferenda, imò multo vehementius quam reliqua omnium virginittas. Hoc igitur tympanū ipsa pulsauit primo, postque reliquæ sanctissimæ virginittas

Virgo Maria duo habet ex natura pugnancia.

Numo. 17.

Geno. 27.

Virgo Maria metrum est foemine sanctitatis.

Exodi 5.

Matth. 23.

1. Theff. 4.

Virgo Maria tympanum virginittatis prima pulsauit.

nes canendo cursitant hymnosq; dulces personant. Igitur prophetica Esaiæ clavis, huius virginis utcumque retexit maiestatem, cui & aliam Hieremiæ iungito clauem. Quæ nobis huius virginis expectantis diuini verbi secundum carnem aduentum referet. Nouum, ait, fecit dominus super te terram mulier circumdabit virum. At quale hoc obsecro nouum si de corporali, & visibili circūdatione esset Hieremias audiendus? Nihil enim nouum neque altum sapuisset, si de corporali circūdatione intellexisset. Quid enim nouum est, quod mulier vna circumdet virum? viros enim sæpè fœminæ amplexantur, & apprehendunt. Non est hæc circūdatio quam Hieremiã nouum & insolitū dicit esse super terram. At hoc nouum est quod ille præuidebat, quod virgo beata in pudicissimo gremio vterisui virum conciperet Christum, vtique virum circūdat. Christus enim tametsi ætate infans, prudentia tamen nõdum editus, vir erat. Simul nanque atque conceptus ea scientia infusa præstabat, qua modo sedens ad dexteram Dei patris præstat. Hoc vtique mirandum, & insolitum, quod neque naturæ amat ordo: neque humanæ rationis somniauit acumen. Hoc nouum Paulus edocuit Apostolus Galat. scribens capi. 4. Cum autem venit plenitudo tēporis misit Deus filium suum, factum ex muliere, factum sub lege. An non miraris, an nõ obstupefcis, an non te corripit extasis, cū audis filium Dei legiferum, factum sub lege? cum audis rursus filium non factum ex Deo, sed ante secula ex diuina patris genitum substantia, ex substantia materna sub tempore factum? Atqui virgo hæc, arcana miranda hæc gerit: in ipsa hæc miranda celebrantur sacramenta. Expende iam si tibi cordi est, quanta sit hæc virgo, ex qua filius Dei fit homo, & eum qui erat genitus, & non factus, Paulus factum esse ex muliere docet. Verum caro fieri potest, quia creatura est: at diuinitas fieri non potest, quæ omnium opifex est.

¶ Legimus præter hæc in Apocalypsis cap. 4. Ioannem, cui reuelata sunt arcana cœlestia, sedem vidisse in coelo positam, & qui sedebat supra sedem iaspidis, & sardij, referebat colorem, & in circuitu sedis, iris erat, sedem circūuallans, colore & materia smaragdina. Vtique si anima iusti sedes est sapientiæ, anima iustissimæ virginis sedes est diuinæ sapientiæ, quam ipsa amauit & exquisiuit ab adolescentia sua. Neque solum anima eius sedes est diuini verbi, quin & virginea caro diuinæ sapientiæ sedes est. Etenim beatissimo sui vteri gremio, quem cœli capere non poterant contulit. Habet autem qui sedet supra hanc sedem aspectum iaspidei, & sardini coloris: iaspis nanque inter preciosos adnumeratur lapillos, vt sardius. Ille suo virore, & translucencia, hic autem sua rubedine videntium aspectibus lenocinatur. Christus autem sua diuinitate instar iaspidis est, quæ beatorum mentes suo aspectu beatificat, sua verò humanitate rubescit. Siquidem sanguine aspersus introiuit semel in sancta æterna redemptione inuenta. Est autem iris clementiæ diuinæ erga homines solum. Ponam, ait, arcum meum in nubibus, &c. Hæc iris, hæcque Dei clementia, beatam totam ambit virginem: inquam Dei seueritas nunquam incanduit. Quia peccatum nõ fecit: neque est inuentus dolus in ore eius. Etenim si conceptum virginis, si natalia, si virgineam palmam, si fœcunditatem maternam, si denique vitæ contempleris progressum, atque periodum, vniuersa iride circumacta videbis. Omnia nanque huius virginis sacramenta, quid aliud, quam Dei immensam spirant clementiam? Sancti cæteri experiuntur sanè Dei clementiam, cæterum experti prius Dei iustitiam. Quippe primo nasci illos iræ, & vindictæ filios Deus permisit, antequam eos sanctificaret. Hæc ergo virgo est sedes, quæ sua expectatione sedentem promeruit habere C H R I S T V M. Patres illi veteres prioris testamenti

Visio Apocalypsis explicatur

Sapient. 8.

Iaspis & sardius quod tropologicè.

Gene. 9.

1. Petri. 2:

Hierem. 31.

Hieremias ostendit virginis Mariæ maiestatem.

Infantulus Christus nõdum editus prudentia summa vir erat.

Esaiæ. 33.

Dilucida. & decla. in Esai. Prophetam. 33

Maria sua ex
pectatione
anxia salutē
nobis pme
ruit hoc est
Christi aduē
tu in carne.

menti expectauerunt Christum, humani generis salutem. At verò illorum expectatio, non nobis conciliauit salutem æternam, quousque virgo hæc beatissima sua expectatione illā magnificentissimè mundo donauit. Lege Matthæi 13. & Lucæ. 10. & te docebunt anxiam patrum expectationem. Beati, ait, oculi, qui vident quæ vos videtis, & aures, quæ audiunt quæ vos auditis. Amen dico vobis multi reges, & prophætæ voluerunt videre, & non viderunt, &c. Et in libro Canticorum capit. 8. vniuersalem illorum expectationem exprimit Salomon dicens, Quis det te mihi fratrem meum suggestentem vbera matris meæ? En tibi sanctorum antiquorū flammantissimum desiderium, Dei scilicet filium in fratrem secundum carnem habere, non illum potentem viribus corporis, aut opulentissimum terrenā substantia, aut magnifico se ostentatem apparatu regio, at humilē poscunt, qui non terreat, sed mulceat aspectu. Ideo ait suggestentem vbera matris meæ. Id est nostræ infirmitatis participem. Etenim qui hæc vbera fugit, paruulus est ille cuius Esaias, meminit Paruulus, datus est nobis. Quantis verò suffusus lachrymis hunc fratrem veneranda illa sanctorum senectus desiderabat, Psalmus ille te docebit, Super flumina Babylonis, illic sedimus, & fleuimus dum recordaremur tui Sion: in salicibus in medio eius, illic suspendimus organa nostra. Qui psalmus etiam si Hierosolymorum defleat excidium, & durissimæ captiuitatis illius Babylonicæ lamentetur moras: at vero, iustior est quæ ab illis defleatur, humani generis prolixa nostra sub peccato captiuitas. Hæc & dignissima erat equidem, quæ sanctorum illorum prosequeretur lachrymis. Deflebāt autem super flumina Babylonica confidentes. Et meritò margines Babylonici fluminis, tenentes flebāt, nam super flumina Babylonis sanctorum est considerare. Nanque peccatores non supra hæc flumina, imò à Babylonicis fluentis, hoc est à mūdanicis fluctibus

inuoluti, à mundanis quoque absorbuntur vorticibus. Lachrymas ergo proferebant super flumina sancti patres confidentes. Etenim morosa præstolatio, sedere monet: morosam itidem expectationem sanctorum, vt insinuaret Dauid, illos sedere descripsit. Adhæc in memoriam sancti illi deducebant primi humani generis parentis lapsum, illiusque dilatatum remedium, propterea amare lugebant. Sed quid est quod ait, in salicibus suspendimus organa nostra? Vtique sunt salices arbores infructuosæ & frondosæ, quare nihil per illas aptius adumbratur, quam ceremoniarum illa antiquarum ampulosa pompa. Neminem nanque lex duxit ad perfectum. At verò in ceremonijs istis sancti patres suspendebant lamentatoria organa. Etenim legitimis ceremonijs illis tantisper dum Christi expectatio præsens extaret operose utebant, & rectè: erant nanque ceremoniæ illæ tanquam vmbre, & imagines iustum iustorum Christum quo ad licebat affabrè delineantes. Erat nanque lex illa tanquam paruulorum pædagogus cautissimè suos alumnos hoc est Iudæos, in fide venturi Christi instituens. At verò quanlibet gemebunda fuerit hæc patrum de venturo domino expectatio, nihil effecit, quousque virgo Deifera dominum expectauit quoque, & patrum gemitibus suas quoque iunxit scelicissimè preces: & exaudita est à Deo pro sua reuerentia. Vt germanissimè illud Psalm. 39. decantare possit, Expectans expectaui dominum, & intendit mihi. Illi nanque intendit Deus pater, quippe quam in filiam suam se legerat, & in matrem æterni sui verbi deputauerat, & in Spiritus sancti sponsam, ab æterno, & ex antiquis ordinauerat. Vox igitur illa virginis quam intentissimo fundebat animo, cito volauit ad æthera, Miserere scilicet nostri domine, quia te expectauimus. Quasi clarius enuntiaffet, non expectamus ô domine terrena huius seculi substantiam, aut sapientiam, aut honores: sed te ipsum estuantissimè expectamus, vt morosæ vi-

Locus psal
mi exponit.

Hebr. 7.

Lex pæda
gogus.

Galat. 3.

Hebr. 5.

Patrum san
ctorum anti
qua expecta
tio.

Expectatio
antiqua pa
trum.

Esaiæ. 9.

Psalm. 136.

rosæ videlicet captiuitatis nræ sub Sata-
na, iam dissoluas vincula: & nomen tuum
iam diu gentibus occultum, in orbem vni-
uersum manifestes, & vt diuino sanguine
tuo, nostras laues animi & corporis sto-
las, ex qualotione niuem in cādore super
abunt. En tibi qd patres expectabāt, quid
etiam virgo hæc gloriosa expectabat, ne-
q; inaniter. Nā impetrauit festinò quod
desiderabat. Vox turturis, dixit Salomon,
Cantico. 8. audita est in terra nostra: ficus
protulit grossos suos, vineæ florentes de-
derūt odorem suum. Quæ alia turtur hæc
vociferans gemēdo, nisi virgo Maria cla-
mans meditando: quæ obnixè, & anxijis
plusquā credi potest suspirijs, intētissimis
ad Deum porrectisq; precibus, hoc vnū
assequi contendebat, vt scilicet iā Dei ver-
bum dirumperet cœlos, & veniret, vt sal-
uaret hominē, quem de limo formauerat.
Et quātū datur ex cōiectu nobis assequi,
hæc vel alia similia quæ subdam erūpebat
virgo verba. A Equū est ò Dñe vniuerso-
rū q clamorē Sodomorū & Gomorrhæo-
rū, ad vindictā nefariæ gētis aduertisti, &
descēdisti pœnas protinus de malefactis
sumpturus, vt clamores quoq; sc̄tōrū tuo-
rū priorū, & meū modo tu exaudias, pro-
perè vt descēdas de regalibus sedibus tuis
nræ visurus, & misérias humanas leuatu-
rus. Siquidē pronior tu es admiserēdū, &
parcēdū, quā ad vindicādū. Introeat ergo
in cōspectu tuo gemitus cōpeditorū illo-
rū, qui in sinu Abrahæ ex multo iam æuo
cōditi sunt. Neq; solū horū preces at pre-
ces etiā sanctorū, qui vitā hāc tēporalē de-
gūt tuas volēt ad aures: vt viuorū & mor-
tuorū precibus flectaris descēde iā, ne mo-
reris propter te ipsum. Dilatio nanq;
damnum habet grauissimū & mora peri-
culū instātissimū. Ecquid Dñe tādū tuū
furorē protēdis? Tibi iā sufficiat nos (nr̄is
exigētibus malis meritis) tua iā pridē or-
basse salute, muta iā sentētiā, & ostēde iā
misericordiā tuā. Parce obsecro tuo iusto
furori, ne effundas iā irā tuā diutius. Sed si
cut gallina congregat pullos suos subalis,

congrega nos subalis tuæ expectatissimæ
crucis. Pasce nos iā carne tua, & pota san-
guine tuo, vt tāta vegetum alimonia neq;
angeli sancti tui neq; dæmones hominē
pauperculū, & misellū, amplius despiciāt
vt hætenus despexerūt. Taliq; virgo fā
& nuntius celfo veniēs olympo angelus
Gabriel, virgini astans illa saluberrima
verba promit, Ave gratia plena Do-
minus tecum. Quod scias virgo nobilif-
sima. exaudita est deprecatio tua, in cœle-
sti aula tuæ resonāt voces: ò benedicta gra-
tiæ inuentrix non temere non inaniter
Deū præ excelsum precata es. Ecce enim
cōcipies & paries in vtero filiū, quem tu
expectasti veraci spe, & veteres omnes
patres ab exordio mundi plena fiducia ex-
pectauerunt: in manibus adest. Te expe-
ctabat enim huc vsq; ò virgo diuina Dei
sublimis misericordia, vt precibus tuis sp̄s
te inclinata, expectationi præfenti & anti-
quæ annueret. Propter gemitū pauperū,
& miseriam inopum nunc exurgam dicit
Dominus. Non confunderis ò virgo ab
expectatione tua. Nam quæ est expecta-
tio tua, nisi Dominus, qui etiam est expe-
ctatio gentium? Non solum aderit extra-
te quod expectabas, quin etiam habes il-
lud idem in mēte, habes in vtero. Tu ipsa
concipies, & paries, quod anxie expecta-
sti Dei verbum. Nam in te mirabiliter ca-
ro fiet, & per te cunctis non parcē donabi-
tur mortalibus. Beata es tu, quæ credidisti
quia in te perficientur cœlestia, & rarifsi-
ma & nusquam visa sacramenta: quale est
quod Dominus omnium ipse fit filius tuus.
Hæc ille. Rectè igitur sancta Dei ecclesia
huius festi antiphonas ab, O, litera incipit
canit enim, ò Emmanuel, ò oriens, &c. Et
enim, ò, expectantis & optantis est inter-
iectio. Neq; solum hodie expectatio vir-
ginis celebratur, quim etiam & sanctorū
patrum: qui multis retroactis temporibus
Messiam vnicè expectabant. Quorum vt
diximus illa elegans erat oratio, quam in
nostrum prothema vsurpauimus: videli-
cet illa, Miserere nostri Domine: te enim

Cantico. 8.
Gabrielis o-
ratio ad Ma-
riam.
Lucæ. 1.

Pfal. 17.

Pfal. 118.
Pfal. 38.

Gene. 49.

Lucæ. 2.

Cur eccle-
sia antipho-
nas in festi-
uitate hac
expectatio-
nis ab ò inci-
pit.

Maria obni-
xe precaba-
tur Christi
aduentum.

Oratio vir-
ginis ad deū

Pfal. 101.

Pfal. 69.
Dani. 9.

Math. 23.

expectauimus: tu esto brachium nostrum in mane, & salus nostra in die tribulationis. Atqui quis nō stupefcet, si secum uoluerit quantis annorum curriculis hæc de Christi præsentia in carne dilata est expectatio. Equidem non temerè sed ineffabili Dei consilio factum puta, vt quò diuturnior esset expectatio, eo capaciores tanti faceret hominès aduentus. Quæ enim vltro conceduntur, non tanti fiunt, quãti ea, quæ summis comparatur votis. Nitimur enim ad ea, quæ nobis non facile conceduntur: & frui negatis maximè cupimus. Nã vltro neæ merces putent, vt prouerbio celebratur. Vis autem adhuc discere quam anxij, quamque cupidi sancti patres erant Christi præsentia, quantumque morosa dilatio, illorum incendebat desideria? Esaiam lege cap. 59. Illorum desideria promens, Rugiemus, ait, quasi vrsi omnes, & quasi columbæ meditantés, gememus: expectauimus iudicium & non est: salutem, & elongata est à nobis. Vtque expectabant iudicium, nam Christum iudicè præstolabantur & salutem: quia ipse est salus humani generis. At hæc dum protelari lōgius aduertebant, & diutius quam pro votis elongari, idcirco sancti patriarchæ & prophetæ gemebant quasi columbæ, quæ gemitibus pro cantu fungunt: & rugiebāt velut vrsi raptis catulis. Quæ omnia incredibile desiderium & flagrantissimum, de Christi aduentu fuisse olim demonstrant.

Gala. 3. Itidem & terram Palestinorum quam Abrahamæ promisit Deus multis distulit æuis, per quadringentos, & amplius annos illā nō tradēs in possessionē Hebræis. Nō quæ Deo operosum est subito præstare, quæ pollicetur, qui omnia sub sua habet ditio-
ne posita: sed eò (vt prædiximus) Deus hoc habet in morem, magnifica sua promissa non de repēte exhibere, vt nos in officio detineat: & ipsa mora accendat affectum: & feruidior affectus, nos digniores ad promissa recipienda reddat. At vero quod Petrus ait. 2. cano. cap. 3. Non tardat Deus p missionem suam, non pugnat cum eo,

quod hætenus differui, Deum promissa sua magnifica differre. Petrus nanque inibi sub promissionis nomine pœnarum minas subintelligit: vt ipse qui consequitur contextus facile demonstrat. Subdit enim Sed patienter agit propter vos, nolens aliquem perire. Plerique nanque sunt qui sibi applaudunt vitijs, quod si illorum deteremus vitia, sempiternas minando pœnas longe sitas esse pœnas & tardissime adfuras obijciunt. Quos sane elidit prædictus Petri sermo: cui concinit Dominus. Qua hora, inquit, non putatis &c. Patres ergo illi ad Deum clamabant dicētes, Domine miserere nostri: te enim expectauimus, tu esto brachium nostrum. Beatissimaque virgo, desiderijs omnibus ex sua expectatione fecit satis. Porro autem quia iam diu expectatam vniuersorum mortaliū æternam salutem, coram habemus, solum superest dare operam, vt illam nobis conciliemus. Frustra enim æterna Dei salus adest illi, qui ea nō fruitur. Sicut morbum letalem patiēti, quid prodest præsentaneum coram se habere remedium, si sibi non admouerit? nihil sanè. Vniuersa nãque, quæ agunt per contactum agunt. Iam ergo quia natalis Domini imminet, qui nostri animi morbis medicamentum est saluberrimum, nostra illi opus factu est vt paremus promptissimè corda. Parabimus autem si per fidem synceram, & feruentem charitatem natalia Domini tangamus. Nam tunc demum nobis cœlestes erunt pharmacum. Nam non exigua sordidia esset priscos illos patres expectatione tanti natalis accēdi, & nos illius præsentia torpere. De somno igitur peccatorum lethargico, surgamus, ocyus quia propior est nostra salus quam cum credidimus. Iam iam enim aduentat Dominus iam præsto aderit. Nanque cito in præsepio Bethlehemitico diuinam celsitudinem per fidē collocatam videbimus. Et tandem ipso opitulante reuelata facie gloriam pueri Chri in præsepio iacētis in cœlesti nudè cōtēplabimur patria, quam &c.

Locus Petri exponitur.

Lucæ. 12. Matth. 24.

Quidquid agit, agit per contactum.

Rom. 15.

2. Cor. 3.

DILV-

Cur Deus dilatauit tot seculis aduentum suum.

Locus Esaiæ notandus.

Gala. 3.

Apparens in scriptura collisio tollitur.

D I L V C I D A T I O I N

Esaia Caput. 34.

Accedite gentes.^{a)} Splendida sermonis amplificatione omnia, quæ cœli cōtinentur ambitu ad attentionem suorum verborum prouocat vates noster: vt ex ipsa prouocatione

aliquid portetio sum, & stupendū suspicemur dicturum. Gentes igitur, & populos attentos reddit: neq; hoc cōtentus, terrā, & quæ cōtinet, orbemque totū etiam insensata germina terræ, vt audiant quæ ipse denarraturus est, incitat. At vero quis sit huius cap. scopus, Hebræis & catholicis consensus non est. Etenim illi aduersus ecclesiam catholicam perfidè interpretantur, vt Hierony. autor est. Vocant nanq; ecclesiam Iesu Christi Hebræi Idumæam: & illam Danielis bestiā quartā, Romanū credūt imperiū disspādū per Mesiā, quē ipsi adhuc desipiētes expectāt. Catholicis autē quibusdā cōtra visum est, imo per Idumæam subaudiendā esse synagogā, quæ mysticè Idumæa est, vt Christianus populus mysticus Iacob, aut Israel Dei est. At verò per Chaldaeos, & per Romanos, deuastata est synagoga Iudeorum & pessunda, id quod nō minimo stupori est. Cōsidera enim mihi qualiter populus quondam Deo gratissimus quem elegit sibi in peculium, ex vniuersis nationibus, lapsus adeò est à diuina gratia, vt nihil iam illo sit cōtemptibilis. Haud dubium nisi stu-

Accedite Gentes^a, & audite, & populi attendite: audiat terra, & plenitudo eius, orbis, & omne germen eius. Quia indignatio Domini super omnes Gentes, & furor super vniuersam

pidus fueris obstupesces. Harum porrò expositionum prior est blasphema, posterior verò, quæ Burgensis est si tropologiā sectaretur ferēda esset. At quia literalè & historicā cōtendit eā esse, & multa in super ex Talmudica doctrina conuoluit, illam reijciendam

malitiam^b eorū: interfecit eos, & dedit eos in occisionem. Interfecti eorum proijcientur, & de cadaueribus eorum ascendet foetor: tabescent montes à sanguine eorū. Et tabescet^c:

puto. Meo autē arbitrato aduersus Idumæā hoc cap. vaticinia cōtextit: vt planè literæ cortex præsefert, neq; aliū de cogimur in alium declinare sensum. Quam obrè is ipse quē literæ vultus donat sensus amplectēdus est. Et quāquā in omnes promat gē-

tes generalem sermonem, meminisse in scripturis istis oportet, sub genere speciei nonnunquā subintelligi: vt per omnes gētes Idumæas subaudias, in quas maximè propheta hæc dirigitur. Neq; temoretur iā superiore sermone Esaia. in Idumæos vi brasse ppheticum arcum. Etenim quæ alibi breui transcurrit calamo, hoc prolixiore stylo prosequitur. Vt si cōtuleris quæ hoc cōmemoratur capit. cū cōmemoraris. c. 21. Sub verbis illis, Onus Duma, perspicuū tibi erit. Sunt Porrò diuexati Idumæi à Nabuchdonosore, vt iā cap. indicato tradidimus. Quippe Idumæi, viā per priā patriā Israelitis fratribus patere noluerunt. In nris autē biblijs vitiosè legitur. ¶ *Super omnē malitiā.*^{b)} Siquidē militiā est legēdū, vt Hebraicè legitur. Septuaginta verò super numerū eorū, ediderūt. ¶ *Et tabescet.*^{c)} Hyperbolè vsitatissimā esse in di-

Sub genere species intelligitur in scriptura sacra.

Vaticinium cōtra Idumæos.

Danie. 4.

Gala. 6.

Hyperbolē
in scrip.

uinis eloquijs frequenter nos supra admo-
nuimus. Hic ergo vaticinatus sermo totus
est hyperbolicus. Homines enim in sum-
ma calamitate constituti, omnia cum illis
finem accipere putant. Vt igitur summā
Idumæorum ca-

lamitatem in si-
nuct. ¶ *Omnis,*
ait, *militia celo-
rum tabescet.* a) Calamitosus em̄
& cœlum & stel-
las totiusq; hu-
ius visibilis or-
bis faciem tabes-
cere videt. ¶ *Et*
complicabuntur vt
*libri cœli, & mili-
tia illorum de-
fluet.* b) Vocat cœ-
li militiam (vsi-
tato scripturis
sermone) stellas
quas dicit de casu-
ras, non quia de-
eident: sed vide-
bitur Idumæis
fortissima pres-
sis angustia vni-
versa labi, & me-
sta esse. Quippe
illi sub mœrore
nimio demersi
nihil iucundum

Collatio.

esse ducēt. Etenim gustus cholericus asper
sus humore, vniuersa amarulēta esse (alio-
q; dulcissima) iudicat. Vt ergo Baal ppheta-
tas, & sacerdotes scriptura appellat, qui nō
erāt verē prophetæ, neq; verē sacerdotes,
vt neq; aliorū Idolorū sacerdotes: ita quo-
q; cœlos cōplicados, & stellas lapsuras de-
narrat, nō secūdū veritatē, sed secūdū æsti-
mationē loquētū. ¶ *Sicut defluit foliū de vi-
nea & de ficu.* c) Sub Autumno enim frigi-
ditate & siccitate obturāte poros arborū,
folia decidūt: ita stellas decasuras tradit se-
cūdū imaginationē Idumæorū, vt prædi-

Loquitur se
p̄ scriptura
secundum
æstimatio-
nē loquētū

ximus. ¶ *Quoniam.* d) Vindictam hanc su-
mēdā de Idumæis diuini esse consilij de-
monstrat. ¶ *Quoniam inebriatus, ait, est*
gladius meus in cœlo. e) Id est decreui apud
me in cœlo, Idumæos vehemēter torque-

re. Hoc enim si-
guine agnorum
& hircorum, et
de sanguine me-
dullatorum arie-
tum: victima i e-
nim Domini in
Bosra, et interfe-
ctio magna in
terra Edon. Et
descendent k vni-
cornes cum eis,
et tauri cum po-
tentibus: inebria-
bitur terra eo-
rum sanguine,
et humus eorum
adipe pinguium:
quia dies vltio-
nis Domini l, an-
nus retributio-
num iudicij Siō,

bi vult diuini gla-
dij inebriatio: vt
alibi tradit, Ine-
briabo sagittas
meas sanguine:
& gladius meus
deuorabit car-
nes. ¶ *Ecce* f) Qā
hacten° sub vm-
bra sermōis præ-
dixerat disertius
aperit, cōtra Idu-
mæā se texuisse
huc vsq; sermo-
nē. Vocat Porro
Idumæā populū
interfectiōis meę
i. populū neci di-
uina iustitia mā-
cipatum. ¶ *Gla-
dius.* g) id est diuini
vltio cruenta
est, totaq; sangui-
ne humano ma-
det. ¶ *Incrassat°*
de adipe agnorum
& h) Videlicet
nō parceret agnis

Deu. 32.

& hircis. Quia proceres, & magnates, &
promiscuā plebē oēs inuoluet diuinus gla-
dius. Et aptē medullatos, optimates vocat:
nēpe q̄b multū adest terrenæ substantiæ.
¶ *Vitima.* i) Cædē vocat victimā, q̄a victi-
ma nō sine cede fit. Est aut Bosra insignis
Idumæorū vrbs, Edon vero Idumæa est.
¶ *Et descēdet.* k) Per vnicornes & tauros pri-
cipes, & magistratus subaudi q̄ oēs occū-
bēt & prophetai terrā fore irriguā illorū
sanguine, & adipe impinguādā. Cruētissi-
mā deniq; futurā Idumæorū cædē subin-
telligit. ¶ *Quia dies vltionis Dni.* l) Destina-

Bosra insi-
gnis Idu-
mæę prouin-
ciæ vrbs: E-
dō Idumæa
est.

uit id est diem Deus ultioni capiendæ de Idumæis : vt vindictam sumat de eisdem quia contenderunt iniuste contra Sion , siue contra Israelitas. ¶ *Et conuertentur.* ^{a)} Idest terra Idumæorum in tantam redigetur siccitatem, vt torrentes illius sint quasi pix , quæ est materia promptissima alendo igni, & humus eius tanquam sulphur vnde facillimè concipitur ignis & ardet. Et ardor iste igneus (qui in Idumæa concitabitur) nõ cito extinguetur: quippe durabit longo euo Idumææ desolatio. ¶ *Et.* ^{b)} Desertam futuram

Et conuertentur ^a torrentes eius in picem , & humus eius in sulphur : & erit terra eius in picem ardētem. Nocte & die non extinguetur in sempiternum ascēdet fumus eius : à generatione in generationem desolabitur , in se-

talum , sed pelicanum transfulerunt. Est autem Hebræa vox , Caat , quæ auis Hebræis est immunda , & syluestris, habens vocem & planctum lamentabilem : quam dicunt esse cuculum & Sopho. tertio Onocrotalus interpretatur: quæ o- lori aui, seu cygno , dicunt a- uem esse quam simillimam. Est autem Pelicanus auis solitaria, pennas habēs incanas, vnde sibi parauit nomen. Septuaginta vero interpretes, Habitabunt in ea (e- diderunt) aues, ericij , & corui. Porro Hebræi quod Eſaias hñc habet, cipod, a- uem autumant

Caat Hebræis cuculus est aut onocrotal^{us}

cula seculorum non erit transiens per eam. Et possidebunt illam onocrotalus , & ericius, & ibis , & coruus habitabunt in ea : & ^b extendetur super eam mensura , vt redigatur ad nihilum , & perpendiculum in desolationem.

Idumæam prædicit , quæ accolis deustatis aibus cœli , & bestiis terræ relinquetur possidenda. Est autem onocrotalus auis rapax, longo rostro, limo in fixa, horrendum frendens sonum , instar sonantis cornu. Lege Albertum magnum vigesimo secundo libro de animalium historia. At sunt onocrotalorum genera duo , alterum aquaticum , quod limo infigens rostrum , vehementem stridorem edit, adeò , vt asinum rudere credas , vnde & sibi nomen vendicat, Onocrotalus. Instar nanque rudentis asini sonat. Aliud autem est syluestre, quod diuersum stridorem emittit. Est porro auis hæc immunda Leuitici vndecimo. Onocrotalos autem , Gallia septentrionalis Oceano proxima , nutrit vt Landolphus libro octauo in Leuiticum commemorat. Alij non onocro-

esse syluestem. Alijs vero animal est morans in locis aquosis vt Rabbino Kimhi, alijs noctua est : nostro interpreti & Septuaginta , Ericius est. Ericius autem docente Aristotele primo de histo. animali. capitulo sexto. animal est aculeis armatum . Aculei verò spiculati sunt, qui vicem habent pilorum, cauernas subterraneas habitant : & secundum ventorum differentias sedes demutant. Sunt autem Erinacij genera varia , sunt nanque etiam domestici Ericij , seu erinacij. Ibis auis est mansueta , generi serpentino solummodo ferox. vt Iosephus libro secundo meminit de antiquitate Iudai. capitulo decimo. est immunda, quoque Leuitici vndecimo. Aristoteles vero nono. de histo. capitulo vigesimo septimo. ibidem alias dixit esse albas , alias nigras. Quarum nigre pestilentes ser-

Quid sit ericius ex Aristot.

Ibis auis qualis sit.

Onocrotalus quid.

Cap. 19. 4.

pentēs volantes prohibent, ne Aegyptum penetrent: veluti pro patria sua pugnam cum illis committentes. Aelianus præter hæc quasdam tradidit ibides ex maiori Aethiopia sub alluionibus Nili, Aegyptum petere, vt serpentes dira morte cõficiant. Lege librum decimum quintum de histo. animal. capitulo vigesimo. Coruus denique auis notissima est, coloris teterrimi, edax cadauerum, & multi aui. Porro au-

Coru^s quid

tem: hæc introduxit vates, vt Idumææ solitudinem, & desolationem, insinueret. ¶ *Et extendetur super eam mensura.* Quasi apertiore agens sermone dixisset, Si architecti voluerint Idumæam reedificare super illam lineam ad perpendicularum ducentes, vana erit mensura. Et perpendiculara erunt in desolationem idest vana erunt. ¶ *Nobiles.* a) Respublica nisi nobilibus viris ornatur subsistere nequit. Vt ergo rempublicam euertendam Idumæorum doceat, ait, Nobiles non erunt ibi. ¶ *Et regem potius inuocabunt.* b) Desiderabunt Idumæi videlicet regni sui restaurationem: at inane erit desiderium: quippe restitui non poterit. Omnes namque principes eius erunt à Deo in nihilum redacti. ¶ *Et orientur.* c) Idest in palatijs magnificis quondam, succrescent vepres, & spinæ & paliurus in munitationibus eius. De paliuro Dioscorides libro primo capitulo. 103. memoriæ prodidit fruticem esse aculeatum, & Theophrastus de histo. plan. libro quarto capitulo quarto apud Hesperides paliurum nasci scriptum reliquit. Qui in pabulum seruit ig-

Paliurus Hispanè azebo.

Nobiles^a eius non erunt ibi: regem potius inuocabunt^b, et omnes principes eius erunt in nihilum. Et orientur^c in domibus eius spi-

nis. Alij hunc dixerunt esse carduum, atqui sensus variat nihil, siue hoc, siue altero interpretemur modo. Idem namque illibatusque persistit sensus, Idumæam scilicet desolandam prorsus esse.

næ, & vrticæ, et paliurus in munitationibus eius, et erit cubile draconum, et pascua struthionum. Et occurrent dæmonia^d, onocentau-

fe. Et quod subdit, Erit cubile draconum, & pascua struthionum, cum eodem facit. ¶ *Et occurrent dæmonia.* d) Domus desertas dæmones incolere, ipsa experientia & veridicorum testium fides cõprobant: quos hispana vox,

duendes, ex corrupto vocabulo hoc dæmones appellat, itidem &, trasgos, qui sunt terrifici spiritus, quos lares & vmbas & phasmata Latini appellant, qui plærunque desertas reddunt domos. Vehementer enim diuexant ludicris, & nugis, & sæpè gestis serioribus domorum habitatores. At vero Hebræum vocabulum est zijm. At zijm animalia sunt syluestria, quæ deserta colunt. *Quidam* arbitrantur lamias esse, alij vero dæmonia & dracones. Loco onocentauri alia editio vlulas legit: tamen si vitiosè legimus onocentaurus: legendum enim est cum onocentauris. Et ita legunt Septuaginta. Occurrent dæmonia, onocentauris & Hebraicè eodem legitur modo. Pro piloso, quod noster vertit interpretes, Esaias scripsit, Sahir, quæ dictio pilosum significat: & in plurali numero Sahirim dæmones, aut Satyros vel Faunos, Pilosus ve denotat. De pilosis lege Albertum de historia animalium libro vigesimo secundo. Onocentaurus capite asinino, humanoque corpore fingitur fabulis poetis familiare monstrum. Pilosus vero animal est, partem supremam, quæ hominis

Zijm dæmones lares vmbæ phasmata lamiz.

Pilosus Sahir

Pilosus describitur.

minis

minis figuram refert, habes, posteriore vero aut inferiore, quæ capram refert frontem gestat cornutam: de simiarum genere est, & desertis Aethiopiæ moratur, ut Albertus loco iam indicato commemorat.

Fauni qui qui quoque Satyri & Sylvani.

Fauni vero Satyri, aut Sylvani (quos delusa retulit in Deos gentilitas) cruribus sunt caprinis, pectore autem, & capite constant humano. ut Aelianus libro sexto de historia animalium capitulo trigesimo quarto. meminit. Lamia vero iuxta Aristotelem aquaticum animal est cartilagosum quinto. de historia animalium capitulo quinto. quamquam non de huiusmodi lamias Esaias est

Lamiarum duo sunt genera.

intelligendus. Nam illa animalia commemorantur, quæ Idumææ vastitatem subinducunt. Nam depulsi Idumæi cesserunt locum animalibus istis desertis loca, aut solitudines amantibus. Lamia autem esse alteram, non piscem hinc edocemur, quam descripsit Albertus esse ferocem de sylvis erumpentem, magnoque impetu arbores obruncantem & cum hominibus pugnam committere. Lamias denique Chaldæam regionem cicurare commemorat. Alij non lamiam sed strigem transtulerunt: cuius Lucanus in hæc meminit verba, Quod trepidus Bubo, quod strix nocturna queruntur.

Strix quid.

At vero Esaias. ericij bis commemorat in hoc capite indeque ericium secundo loco positum non ericium dicunt sed vulturem esse. Et dictio, quam primo scripsit vates loco, est cipod, & quam

secundo loco est

ciphos, quæ variatio vocis, & significantiæ variationem insinuare non abrequispam affirmabit. At vero consultis Hebraicis dictionarijs, in eodem significato reperitur vtrumque vocabulum. Quapropter germana est nostra translatio hoc in loco, quæ ericium vertit. Nonnulla exemplaria habent, capoz, & idem significat. Quod vero, ait, ¶ Clamabit alter ad alterum. a) copiam horum animalium ferociū

Cipod & ciphos capoz idem denotat Hebræis

rus, & pilosus clamabit alter ad alterum: ibi curabit lamia, & inuenit sibi requiem. Ibi habuit foueam ericij, & enutriuit catulos, & circumfodit, & fouit in umbra eius: illuc congregati sunt milui, alter ad alterum. Requirite diligenter in libro Domini, et legite, vnum ex eis non

defuit, alter alterum non que siuit: quia quod ex ore meo procedit, ille mandauit, et spiritus eius ipse congregauit ea. Et ipse misit eis sortem, et manus eius diuisit eam illis in mensuram: vsque in æternum possidebunt eam, in generatione et generatione habitabunt in ea.

subaudit futuram, nam sodalitia habent vnum quodque ad sui generis alia. ¶ Requirite. b) Veracia se propheta hæc verba indicat id est quando acciderit vestra desolatio, requirite diligenter & exacto studio, librum hunc meum quem Domini vocat quia dictante Spiritu sancto illum scripserat: & videbitis quæ modo scribo, verè esse operi mandanda. ¶ Ipse Dominus, & spiritus eius congregabit ea. c) Hæc scilicet trucia animalia in Idumæa. ¶ Ipse misit eis sortem. d) Non Idumæis intellige (ut quidam) sed animalibus iam demonstratis intellige. Quasi dicat, fortibus missis, & veluti funiculis adhibitis I-

AEternū lo-
gum æuum
in scriptura
sepè deno-
tat.

Idumæam tanquam sorte quadam Deus
distribuit animalibus istis possidendam
longo æuo : quod æternum vocat scri-

pturæ more. Tropologicam declamatio-
nem nostram lege ad capitulum vigesi-
mumquartum.

DILUCIDATIO IN

Esaiæ Caput trigesimum quintum.

Vaticinium
consolato-
rium gentiū
hoc caput
habet & de
Christo a-
pertum va-
ticipium.

LÆT ABITUR DE-
serta. a) Morem esse diuinū
superius admonuimus, non
semel post terriculamen-
ta, & truces minas : blan-

da & quæ solentur, miscere verba. Etenim
is ipse, qui terret
vt iustus, conso-
latur vt miseri-
cors, & qui vul-
nerat, non eò

LÆT ABIL-
tatur deserta a &

vulnerat, quo in vulnere gradum figat,
imò quò vulnus in sanitatem restituat.
Audistis enim iam quam cruenta fuerit
capituli trigesimi quarti prophetia, quæ
deuastationem in gentem Idumæorum
prædixerat, & sterilitatem sædissimam,
vastamque solitudinem, ad eò vt torren-
tes prædixerit vertendos in sulphurem,
syluestresque denarrauerit bestias, & im-
manes Idumæam habitaturas, vt nulli
hominum pateret ad Idumæam acces-
sus? Iam vero hoc capite versa rerum
facie gentes vniuersas, non minacibus
deterret sermonibus, imò blanditijs fo-
uet, & pellicit. ¶ *Letabitur, inquit, deser-
ta & inuia.* Nanque gentes per infide-
litatem euersæ, in Christum demum cre-
dentes, letatæ sunt: neque Idumæi ma-
la solitudinis pristinæ deslebunt: imò sæ-
licia secula nouæ prosperitatis aduerten-
tes gaudebunt. Sterilitas nanque prior
in vbertatem conuersa est. Nanque glo-
ria Libani illis data est, decor carmeli,
& saron. Porrò caput hoc ad tempora
Christi esse referendum nullatenus du-
bites. Etenim quod cæci videant, & sur-

di audiant, nullis prophetarum ætati-
bus gestum aduertimus: nisi sub Chri-
sto. Vnde Lucæ septimo Dominus, disci-
pulis Ioannis hoc symbolum sui aduen-
tus certissimum exhibuit. Euntes (ait) re-
nuntiate Ioanni quæ audistis, & quæ vi-

distis: cæci vi-
dent, claudi am-
bulant &c. Et
tabit solitudo, Matthæi. 15. il-
luminatiōe iti-

dem cæcorum legimus. Et rectè Ioann.
nono cæcus dixit, A seculo non est audi-
tum quod quis aperuit oculos cæci nati.
Esai. autem ait hoc loco, Tunc aperien-
tur oculi cæcorum, & aures surdorum
patebunt &c. Vt iam citra controuer-
siam Esaiæ prophetiam dominica hæc
nostra aspicere tempora, credamus.
Quamquam non me fugit Nicolaum
ad Synagogam hæc quæ dixit Esaias de-
flexisse. Synagoga enim post solutam
captiuitatem Babylonicam non tam flo-
ruit, quam prius ante captiuitatem flo-
ruerat. Etenim vt idem ex Hebræorum
commemorat placitis, sub templi re-
stitutione ignis ille desiderabatur per-
petuus, qui ardebat in altari Domini,
qui etiam si sub dio esset, & aquis cœ-
lestibus perfunderetur viuus alioqui per-
sistebat. Rursum arcam illam glorio-
sam testamenti secundum templum ne-
sciuit. Rursum reges paucos, & pro-
phetas habuit, quos multos habuit Iu-
dæa ante captiuitatem. Rursum vnctio
sacerdotum cessauit sub templo secun-
do: sub quo ex regum, & ducum insti-
tuto

Lucas est E-
saiæ exposi-
tor.

Populus He-
bræus à ca-
ptiuitate nō
tam floruit
quam ante
floruerat.

Ignis alta-
ris.
Arca sæde-
ris.
Reges pau-
ci & prophe-
tæ.

Victio fa-
cedotalis
Responso-
ri ablatio.

tuto sacerdotes instituebantur: non ex
vntione. Præter hæc quoque responsa
non edebantur à pontificibus vt olim.
Quia lapides illi qui fulgore insolito Dei
placitum ingerendis, à gente illa præmon-
strabant, fulgore illo vatici-
co orbatu fuere. Propter hæc igi-
tur, & alia præclarissima, qui-
bus priuata erat Iudaica gens, æ-
quū erat vt mœ-
rore nimio es-
set cōfēta: quē
mœrorem vt à
Iudæis decuti-
at Esaias ait, *Læ-
rabitur deserta.*

Veruntamen si hoc quod Esaias dixit ad
Christi deducatur tempus, non con-
tendo si de synagoga, an de gentilitate
sermo vertatur propheticus. Tametsi vt
dicere cœperam gentili nationi aptissi-
mè vniuersa huius capituli verba con-
cinunt, quæ vtique deserta erat, à noti-
tia veræ, sempiternæque deitatis, & inuia,
quia Deo non patebat. Hæc lætata est
sub Christo. Actorum. 13. Gentes autem
gausæ, & glorificabant verbum Domi-
ni. ¶ *Sicut lilium floruit.* a) Lilium enim
flos est aspectui iucundissimus, & olfa-
ctui gratissimus. Gentes autem conuer-
sæ ad Christum, odorem sanctitatis suæ
mirè in orbem sparserunt. Est autem vox
Hebraica, habazaleth, quam quidam ro-
sam esse dixerunt. Cæterum (vt breui-
rem expediamus) dictio hæc, quæ Can-
ticorum. 2. habetur, & itidem eadem hoc
loco, lilium suauissimè spirans, aut flo-
rem sonat Hebræis. ¶ *Germinans ger-
minabit.* b) Diximus tautologiam hanc in
scripturis vehementiam denotare, vt hoc
loco germinans germinabit, id est, plu-
rimum germinabit, quia Ecclesia Iesu
Christi (quæ ex gentibus maximè col-

Gentes læta-
te sunt sub
Christo.

Habazaleth
quid He-
bræis.

Tautologia
in scriptu-
ra.

lecta est) sparsa est in totum orbem. Nam
in omnem terram exiuit sonus eorum.
Messis, ait, Dominus multa est operari-
um, ait, Dominus multa est opera-
rij autem pauci. ¶ *Gloria Libani.* c) Pul-
chritudinem Ecclesiæ Catholicæ, virtu-
rum fertilitatē,

Ioan. 4.

gloriam Domi-
ni, & decorem
Dei nostri. Con-
fortate manus
dissolutas, & ge-
nua debilia ro-
borate. Dicite,
Pusillanimes cō-
fortamini, &
nolite timere,

& spiritualium
bonorum vber-
tatem verbis i-
stis Esaias infi-
nuat. De Liba-
no autem, Car-
melo, & Saron,
nos super mul-
ta demonstraui-
mus. Loca erāt
nanq; pulcher-
rima, & amœ-
nissima, & fe-
racissima, ideo

per visibilia hæc ad internas animi do-
tes nos promouet Esaias. Propterea il-
lorum meminit frequenter locorum. Et
demum omnis decor & gloria Iudaici
populi, translatus est in populum no-
uum, Christianum renatum ex aqua &
Spiritu sancto. Est enim templum splen-
didius, apud nos & altare nobilius, & sa-
cerdotium dignius, quam illis erat: qui-
bus omnia contingebant in figura. 1. ad
Corinthios. 10. ¶ *Ei videbunt.* d) Etenim
Apostoli, & discipuli Christi viderunt
gloriam Domini. Nam Christus splen-
dor gloriæ diuinæ est: & figura substan-
tiæ eius. Et tandem fideles omnes, per
Christum deducendi sunt vt diuina fruā-
tur beatitudine. ¶ *Confortate.* e) Vbertatē
spiritualium bonorum proposuerat, quid
super erat nisi doctores Ecclesiæ qui fue-
re Apostoli, & successores animatos red-
dere, vt cœlestem thesaurum homini-
bus elargiendum ipsi proponant, & ani-
mum cunctis hominibus adijciant verbo
suæ prædicationis, vt ita gētes audissimis
illū excipiant mētibus. *Confortate* (ait) *ma-
nus dissolutas:* quippe contra Christi Euan-
gelicam gratiā, mūdus & Satanus pugnat,

Quapropter infirmus sæpè languescit homo, ne tanti thesauri capiat vtilitatem: & pusillanimis denique homo est quiuis, vel fortissimus hominum ad cœlestia capeffenda: quippe quæ sublimiora sunt quam pro captu nostro.

Ideo vt procul depellamus timorem. Nolite (ait) Dominus timere pusillus grex, quia complacuit patri vestro dare vobis regnum.

Lucæ. 12.

¶ Ecce (subdit) deus vester (hoc est Christus) adducet ultionem retributionis. a)

Actor. 17.

Quia ipse iudicaturus est orbem, & malos malè perdet: & vineam suam locabit alijs. Ipse veniet & saluabit fideles suos, cæteros perdet.

Matth. 21.

Et cum venerit aperientur cæcorum oculi. &c. ¶ Quia scissæ sunt in deserto aquæ: & torrentes in solitudine. b)

Accipe apertius, cessabit illa antiqua sterilitas, quæ torrentes aquarum in sulphurem vertebat: imo iam contra erit. Scissæ sunt enim in deserto aquæ: & torrentes in solitudine. Nam fons facer baptismi (qui cœlestem aperit ianuã) in gentes deriuatus est: & Spiritus sancti gratia etiam in nationes diffusa est. Et quod sequitur, eiusdem quod dixerat de baptismi gratia repetitio est. ¶ In cubilibus. c)

Actor. 10.

Si dracones incolæ sunt terræ, planè exitium terræ sunt, quippe impedimento sunt, ne ab hominibus regio habitetur. Hoc exitium Idumæis prædixerat ca. pro

ximo venturum. Iam vero hoc sub Christo esse abstergendum malum, modo tradit. In locis, ait. ¶ In quibus accubabant dracones, orietur viror calami & iunci. d) Idest, loca quæ nimis arentia erant, & noxijs be

rat arida, erit in stagnū, et sitiens in fontes aquarū. In cubilibus^c in quibus prius dracones habitabant, orietur viror calami & iunci. d) Et erit ibi semita, & via sancta vocabitur: e) non transibit per eam pollutus, & hæc erit vobis directa via, ita vt stulti non errent per eam. Non erit^f

flis in accubatum apta, erunt irrigua, & ornabuntur iuncis, & calamis. Et quia in Ecclesia catholica est via, quæ ducit ad æthera, extra quã non est via: sed præcipitium, propterea subiecit. ¶ Et erit ibi semita, & via: & via sancta vocabitur. e) Est autè Christus via hæc, qui est via, veritas, & vita. Hæc ergo via, Ioan. 14. & semita sancta est, & impolluta: quia Christi doctrina ab omni vacat er-

rore. Et supra dixerat, Hæc est via, ambulatè per eam, neque declinetis ad dextrum, neque ad sinistrum: id quod inibi quoque dilucidauimus. Per hanc autem viam, (quæ est veluti strata quædã regia) stulti siue imperiti, non errabunt. Quasi dixisset hæc via, & peritis patebit, & imperitis. Vnde Paulus se debitorem sapientibus, & insipientibus esse testatur. Omnes enim vocat Euangelica gratia & sapientes, & insipientes, ad cœlestes obtinendas sedes. Exi ait Lucæ. 14. citò in plateas, & vicus ciuitatis, & pauperes, ac debiles, cæcos, & claudos introduc huc. ¶ Non erit. f) Euangelium Iesu Christi nullis peccatis suffragatur.

Esai. 30.

Ad Rom. 1.

Ideo

Ideo ait, *Non erit ibi Leo, neque mala bestia.* Evangelici nanque viri, qui secundum Evangelica præscripta suam moderantur vitam, atque mores, ciores & humiles sunt, & mansueti: non ferociant in fratres: neque tyrannidem exercent. Ab omni denique declinant malo: & ad omne bonum sese instruunt opus. Isti denique, qui liberati iam à Satana conuersi sunt ad Christum venient tan-

ibileo, et mala bestia non ascendet per eam, nec inuenietur ibi: & ambulabunt qui liberati fuerint. Et redempti à Domino, conuertentur, et

dem ad coelestem illam Sion, quæ est patria nostra. Vbi lætabuntur lætitia sempiterna: & fugiet gemitus ab eis in sempiternum ut præclare admonuit Domini dilectus discipulus Ioannes Apocalypsis vigesimoprimum. Absterget deus ait lachrymam ab oculis eorum, & mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra, quæ prima abierunt.

DE SENSIBVS
TROPOLOGICIS AD
Caput trigesimumquintum
 Appendix.

TROPOLOGICA declamatio prima, De faustissima Virginis Mariæ Natiuitate, cuius prothema est. Gloria Libani data est ei, decor Carmeli, & Saron. Esaiæ. 35.

GLORIOSA fert animus virginis Mariæ matris & Dominæ nostræ, natalia balbo meo celebrare sermone, rudiq; promere ingenio, vires fanè deficiunt vt tam illustria natalia differere valeam. At augebit Dei gratia, quas negat mea pusillitas vires: donabit ipsa virgo linguam disertam hodie: quippe quam in natalium suorum soluturus sum laudes. Imo donabit ipse Christus Mariæ filius: nanque gratissima sunt filio tantæ matris præ-

conia. Quamobrè conatibus nostris ipse aspirabit. Verba igitur nostri prothematis inter dilucidandū capitulū trigesimūquintū, ad Ecclesiam Catholicam secundum historicum retulimus intellectum. At verò si Ecclesiæ data est gloria Libani, decorq; Carmeli, & Sarō. An non virgini Mariæ (cuius vita inclyta cūctas illustrat Ecclesias, quæ est mater nostra libera ab omni peccati labe) germanissimè eadē aptabimus verba? Data est enim illi gloria Libani, decoreque Carmeli decorata est, & Saron. Est autem Libani celebris montis illius gloria hæc, quod cedris incorruptis

Ad Gala. 4.

Libanus cedris ornatur, Carmelus pascuis refertus est, Saron vires & ferax est planities.

Maria incorruptio ne virginis, ubertate mater nitatis, viro re virtutum potitur. Ecclesi. 50.

Gloria patris & filius. Prouer. 13

ruptis refertissimus longè est. Decor vero Carmeli est quod pascuis præditus est vberimis. Saron vero, quod planities est terræ promissionis venusta satis virore, & fructus non mediocris feracissima. Quæ vniuersa multò præclarius huic virgunculæ, cuius hodie faustissima celebramus natalia conueniunt. Virgini ergo Mariæ est gloria Libani. Quippe quæ cedrorum omnium incorruptionem, ipsa facile superat, quia nullius peccati macula est infecta: vt in declamatione de huius virginis candidissima conceptione, vbertim me denarrasse memoria teneo. Illi rursus est decor Carmeli. Est enim virgo hæc locus pascuus, & irriguus, quem depastus est Dei verbum, caro factum decorque Saron. Etenim huius virginis fertilitas, quanta sit ex ipso fructu discere valebis: est enim vitæ æternæ fructus, qui alter non est nisi Christus Dominus. Decora igitur & fertilis est virgo Maria, quæ nobis hodie ex beata Anna exoritur. Cuius exortus est instar Lunæ plenæ in diebus suis lucentis: nam sic ista oritur ex matre, omnibus vtique Spiritus sancti exornata dotibus, & mundum vniuersum suo fulgore illustrans. Ad hæc gloria Libani data est huic virgini, decor Carmeli, & Saron. Neque tam infimè sapias vt tecum solum montes illos venustissimos reputes, vt existimes gloriam illorum terrenam & decorem, virginem hanc accepisse: sed in alium montem longe sublimiorem, te oportet mentis tuæ considerationem reducere. At vero quis mons altior & venustior, quam pater ipse, qui in cælis est, qui est solus potens, & immortalis, atque inuisibilis, cui profectò Libani vniuersi conferri non possunt ex cedrorum immortalitate. Huius autem montis gloria, quæ est nisi ille, cuius sapiens meminit, Gloria patris & filius sapiens? Filius ergo Dei patris æterni gloria est ad Hebræos. 1. Hæc gloria virgini concessa est, quando in ea Dei Ver-

bum fit caro. Et decor Carmeli, & Saron illi donantur: nam cui donatur filius nonne cum filio Dei cætera vniuersa cœlestia donabuntur bona? Atqui huic virgini donatus est filius Dei. Expende iam tu si potes quanta illi cum filio Dei concessa sunt bona, & cui tanta est concessa gloria, quis dubitet esse gloriosam? Cui tantus decor est Filij, & Spiritus sancti, quis non credet esse virginem decoram, non vultu carnis solum, id quod & plerisque foeminis est commune, sed decore spiritus, quo cunctis creaturis virgo hæc præeminet. Porro nemo accendit lucernam, & ponit eam sub modio, imo super candelabrum, vt luceat omnibus, qui in domo sunt. Accensa est hæc virgo tanquam lucerna micantissimè lucens, & ardentissimè flagrans in vtero beatæ Annæ: at non ibi accendebatur, vt inibi diu tanquam sub modio delitesceret, sed vt ex materno vtero hodie exiens gloriosa natiuitate, collocetur super candelabrum Ecclesiæ Christianæ (quæ domus Dei est) vt luceat vniuersis fidelibus. Architectorum est mos, si fabrefecerint exactè & ad amussim quidpiam, postquam fabrefactum fuerit illud, ex tenebris in lucem edere, vt palam re ostensa sibi parent ex arte sua gloriam. Fecerat etiam supremus ille vniuersorum architectus gloriosam sibi domum, virginem nempe hanc in visceribus Annæ matris, at quia tantæ domus latebat gloria, hodie illam ex natalibus, mundo manifestat. Quod si cupis scire quam affabrè hanc composuerit domum Deus, audi loquentem sapientiam. Sapientia ædificauit sibi domum, excidit in ea columnas septem. &c. Porro autem quod sapientia ædificat, dubio procul sapientissimè ædificatur. Volue si vacat, aut si poteris vt rectius dicam, volue huius domus vniuersam compaginem, & à fundamentis ipsi: dispice illam, ad culmina vsque, & videbis domum hanc diuinæ non humanæ, sapientiae esse opus. Fundamenta nanque

Matth. 5.

Mariam pas ardentissima.

Sapient. 10.

eius in montibus sanctis, at ais qui montes
 sunt isti sancti? Num reges illi clarissimi
 Hebræorum? num Patriarchæ obseruan-
 dissimi? nū Prophetæ illuminatissimi, vn-
 de virgo traxit ortum? Vtiq; hæc carnis
 virginæ sunt fundamenta, & visibilis ge-
 nerationis exordia. At habet alia spiritua-
 lis generationis diuiniora fundamēta do-
 mus hæc, fundatur nanque in Dei sapien-
 tia, potentia atque bonitate. Hæc spiritua-
 lis huius domus ædificij præclarissima sunt
 fundamenta. At quidquid in potentia Dei
 radices agit, potens est, vt quod in Dei sa-
 pientia sapiens, & deniq; quod in Dei bo-
 nitate optimum. Hæc autem virgo, & po-
 tens, & sapiens, & optima est. Cuius potē-
 tiam atque vires, vnus ex progenitoribus
 virginis huius scribens, multo ante nata-
 lia proneptis præuidens, ait, Accinxit for-
 titudine lūbos suos, & roborauit brachiū
 suum: ideoque lucerna eius non extingue-
 tur. Brachia vtiq; robusta præsentit hu-
 ius puellæ ventura lumbosque fortes, &
 non solum fortes, quin etiam fortitudine
 accinctos (id est vndiq; fortitudine obmu-
 nitos) demum lucernam habituram præ-
 dixit, quæ tamen tenebris incumbentibus
 nocturnis non extingueretur. Compen-
 diario equidem sermone Salomō virginis
 huius, quæ nobis hodie nascitur, præclarif-
 sima prosequutus est munera. In lūbis au-
 tem quis nescit libidinis incentiua insinua-
 ri? Siquis autem hoc nescit Iob. 40. legat
 capitulū. Quo loco diabolicas expēdens
 vires ait, Et fortitudo eius, in lumbis eius,
 & virtus eius, in vmbilico ventris eius.
 Nanque vasa feminaria lumbis hærent,
 vt anathomia perspicuè docet: indeque
 ceu ex fontibus, quibusdam in testicu-
 los semen absoluendum deriuatur. Hu-
 ius tamen virginis lumbi Spiritus sancti
 fortitudine accincti sunt. Carnis enim il-
 lecebras non sensit: sensualibus nunquam
 titillata est irritamentis: fortissimos sanè
 assequuta est lumbos, quos neque libido,
 neque libidinis vlla affecit vmbra. Et ro-
 borauit brachium suum: nam virtus altis-

simi illam obumbravit. Manum enim suā
 misit ad fortia: & digiti eius apprehende-
 runt fufum. At ais, Siccine hæc est forti-
 tudo virginis huius, quam celebramus, di-
 gitis apprehendere fufum? hoc autem mu-
 neris (quippe quod imbecillum est) fce-
 minarum est. At vero non de isto vulgato
 intelligito fuso: cæterum mihi considera
 fufum lineis vestitum filis, muliebri ope-
 ra, & inde mētem ad suprema subducito,
 & cōtemplare Dei verbum, carne ex hac
 vestitum virgine, & tunc demum fortitu-
 dinem incredibilem esse tecum ipse du-
 ces, hunc apprehendere fufum. Etenim
 fortia sunt Deum carne humana induere,
 imo fortissima: ad quæ tamen manus Ma-
 riæ extendantur. Ex cuius splendidissimis
 natalibus, tota hodie congratulatur Ecclē-
 sia. Vtiq; fufus hic mirabilis est, quem di-
 gitis Mariæ apprehenderunt. Quippe hæc
 virginem glorioso illo encomio Ecclesia
 celebrans ait, Quia quem cœli capere nō
 poterant tuo gremio contulisti. Quod si
 altius adhuc petimus huius virginis for-
 titudinem, illam equidem mundo nascen-
 te commendari, & denarrari legimus.
 Ipsa, ait, conteret caput tuū. Conterere au-
 tem Satanæ caput singularis esse fortitu-
 dinis quis ignorat? Aspicias nē vt fundamē-
 tum huius diuinæ domus diuina est potē-
 tia, quæ Mariam alioqui quantum erat ex
 sexu fragili fragilem, fortissimam reddit.
 Vt verè de illa illud celebrare valeamus,
 Fortitudo, & decor, indumentum eius: &
 ridebit in die nouissimo. Nam concepta
 risit, quia sine peccato concipitur: nata
 hodie ridet, quia Deo gratissima nasci-
 tur, in vita procedens risit, quippe illiba-
 tam & impollutam vitam duxit. Est enim
 virgo hæc via Dei illa, quam hoc capitul.
 Elaias commemorat. Et erit ibi semita &
 via, & via sancta vocabitur. In hac enim
 virgine fuit diuini verbi semita, & via. Per
 hanc enim viam proficiscēs, factus est ho-
 mo Deus & in terris nr̄is visus est, & cū ho-
 minibus cōuersatus est. Per hanc viā nō trā-
 siuit pollutus, & hæc erit nobis directa via
 ita vt

Virginis
fundamēta.

Maria præ-
clara habet
fundamēta.

Locus Pro-
uer. 31. ex-
ponitur.

Lumbi quid
in scriptura
tropologi-
cè signifi-
cent.

Lucæ. 1.

Maria est
fortissima.

Prouer. 31.

Capit. 35.

Maria via
sancta Dei.

ita vt stulti non errēt per eam. Sanē nihil pollutionis fuit in virgine hac: directa est via: nihil obliquitatis admisit. Stultis etiā via hæc patet. An non stulti sunt peccatores negligentes domini disciplinam? Istis autem patet via hæc: peccatorū enim est magnificentissima patroña. Ad hanc confugiunt vt ad tutissimum asyllum: est enim refugij vrbs in quam delinquentes fideles se excipiunt, & flagellum inundans diuinæ iracundiæ à se diuertunt. Demum hæc virgo risit in die nouissimo, quando corporali per mortem soluta animæ, & carnis compagine, exaltata est super choros Angelorum ad cœlestia regna. Porrò capitū. 33. Esaias virum iustum postquā suis aliquando depinxerat coloribus eum in quā esse, qui ambulat in iustitijs: & loquitur veritatem. &c. Dein quanta sit huius iusti tutela, immunitas, atq; fortitudo subiunxit. Ille in excelsis habitabit, munimenta saxorum sublimitas eius, panis ei datus: aquæ eius fideles. Quasi dixisset, Tam immunis hic erit ab omni calamitate hostili, quam ille, qui prærupta, & præexcelsa obtinet loca: vt nos inter dilucidandum exponebamus. Quid ergo equum est de virgine quæ hodie nascitur cogitare, quæ nō solum iustissima est, imo ipsam concepit iustitiam, atque veritatem? vtiq; dicere oportebit in excelsis Mariā sita tenere fundamenta sua, munimenta que saxorū sunt sublimitas eius. Quippe saxi altissimis, & munitissimis circumuallata est: quæ sunt Dei potentia, atq; bonitas, vt dudum aiebamus. Rursum idem Esaias in eodē capi. Hierusalem illam terrenam magnificans, Respice, inquit, Sion ciuitatem solennitatis nostræ, oculi tui videbunt Hierusalem habitationem opulentam, tabernaculum, quod nequaquam transferri poterit: neq; auferentur clauis eius in sempiternum. Et omnes funiculi eius non rumpētur: ibi solum modo magnificus est dominus Deus noster. Locus fluuiorum riui latissimi & patentes non transibit per eum naus remigum. At quod ille de antiqua Hierusa-

lem protulit, quæ seruit cum filijs suis, de noua hac Hierusalē nos dicamus, quæ est mater nostra Maria, quæ & sursum est, & libera est, cum filijs suis, qui sunt famuli Dei. In hanc igitur nouam ciuitatem, quæ hactenus veluti sub vmbra materni vteri. 9. mēsis latuerat, hodie vero clarissima manifestatur natiuitate, respiciamus omnes. Est enim habitatio huius cœlestis vrbs opulentissima. Etenim cuius est habitator opulentissimus, habitatio quoq; erit opulentissima: huius autem vrbs habitator Deus est, quo nihil opulentius. Hæc virgo est tabernaculum diuinum, quod nequaquam transferetur. Non enim mobile est tabernaculum hoc, quale est & nostrum, quod habitat nonnunquam Deus, iam vero peccatum inhabitat. Cæterum istud virgineum tabernaculum, nusquam transferri poterit: sed fixum à conceptione in sanctificatione perseuerat. Clauis huius tabernaculi Spiritus sancti sunt cōsilia: funiculi, diuina sunt præcepta. Consilij omnibus diuinis semper hæc acquieuit virgo: & præcepta impolluta seruauit: neque latum (quod aiunt) vnguem ab illis discessit. Idcirco neq; clauis eius ablata, neq; funiculi rupti fuerūt. In hac solummodo virgine magnificus est Dominus. Nā accepta ex virgine carne, largitus est hominibus Deus munera, secundum magnificentiam principalem. Aperuit enim nobis cœlestem aditum, & ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem. Virgo hæc præter hæc est tanquam locus, quē vndique flumina vastissima cingunt: ita vt ad illum naues remigum accedere nequeant. Et quales arbitraris torrentes hos esse vastos, amplissimosque gurgites, virginem hanc circumfluentes, nisi torrentes diuinarum gratiarum, fluuiosq; exundantes diuini spiritus, & impetuose alluētes Mariam, & latificantes eandem, quæ ciuitas Dei est? Quamobrem naues remigum, id est naues omnes, quæ mundanam ferunt vanitatem, per hoc mundanum mare magnum, & spatiosum, nō possunt, neq;

Maria peccatorū magnificētissima patroña.

Maria omnibus priuilegijs iustorū gaudet.

Maria noua & opulentissima Hierusalem.

Maria tabernaculum Dei fixum.

Maria omnibus Dei cōsilijs moderata atq; præceptis.

Hester. 1.

Ad Ephe. 3.

neque potuerunt, ad virginem hanc accedere. Neque naues magnæ quæ triremes neque parvæ, idest neque peccata magna, aut parua hanc virginem tangere potuerunt. Demum vt cum Esai. rem absoluamus hanc, si iusto datus est panis, & aquæ eius fideles. Mariæ iustissimæ quis panis alius datus est, nisi panis illæ vitæ, qui de cœlo descendit? quem ipsa intra viscera sua veluti pinsit, & coxit, & dein hominibus tradidit comedendum. Aquæ quoque huius virginis sunt fideles, idest stabiles. Etenim nunquã non irrigata fuit cœlesti irriguo, quare Maria fons iugis est scaturiens nobis perennes salutis riuulos.

Flumina
mūdana nō
potuerunt
Mariã tãge
re.

Maria po-
rens, est pru-
dēs, & opti-
ma.

Luc. 2.

Pfal. 118.

Cōseruare
Dei verba
& conferre
est opus.

Matth. 13.

¶ At verò nō solum diuina potentia huic beatissimæ domui, huic cœlesti ciuitati, huic denique clarissimæ virgini, fundamentum præstat, quin etiã & reliqua duo sapientia, inquam diuinaque bonitas. Est enim virgo hæc prudentissima, & optima. Legimus enim apud Lucam Maria autem conseruabat verba hæc conferens in corde suo. Atqui cōseruare diuina verba, atque conferre, summæ est sapientiæ. Aiebat enim ille, In corde meo abscondi eloquia tua vt non peccem tibi. Sunt porò qui Dei conseruant verba, at non conferunt illa, sunt alij qui conferunt Dei verba, at non conseruant. Verum qui conseruat, vt conferat, omne tulit punctū. Conseruant illi Dei verba sine collatione, qui multa sciunt de agendorum ratione: at vero operi non vacant. Solum in scientia legis Dei gloriantur: non tamen secundum legem semetipsos componere nouerunt. Quos Paulus commemorat ad Roma. 2. Sunt alij, qui conferunt sanè & operi incumbunt, At in tempore tentationis recedunt: quos Dominus ex Euangelica feminis parabola notauit. Nesciunt nanque illi verbum Dei retinere. Qui ergo vtroq; præstant & scientia, & opere, isti demū sunt, qui verba Dei, & conseruant, & cōferunt. At nullus mortaliū extat aut extitit, qui diligentius conseruasset, & pruden-

tius contulisset Dei verba quam virgo Maria conseruauit, atque contulit. Dicit enim mihi obsecro, nū insipies erit, quæ Dei sapientiam in visceribus suis cōcepit, & aluit? Et hoc tibi verbi causa exponam. Si pomū odoriferum manibus versas, vel rosam etiã ablato pomo, vel flore, manus restât fragatissimæ: quid quod virgo, quæ Deum & hominem genuit, diuinæ sapientia fragantiã teneat? Et dubio procul opere repretium erat, vt siquidem prima mulier Heua, vnde omnis iniquitas originem traxit insipiens fuit, atque seducta, testante Paulo. 1. ad Timothæ. 2. Mulier, ait, seducta in præuaricatione fuit, vt virgo hæc, vnde iustificatio totius orbis nata est (quæ est Christus Dominus) sapiens esset. Et ab omni seductione peccati libera. Est enim hæc mulier illa, cuius Salomon. 3. 1. c. Proverbiorū mētione faciēs, postq̃ fortē eam descriperat, vt sapiētia quoq; eadē cōmēdaret, os inquit suū aperuit sapiētia: & lex clemētia in lingua eius. Os quidē suū aperuit sapiētia. Quippe virginis huius os sapientiam est locuta: neque sapientia maior à quoquam, etiam sapientissimo, eloqui poterat, quam os Mariæ locuta est audi virginis sapientiam. Ecce ancilla, ait, Domini fiat mihi secundum verbum tuum. Si sapientia est persuadere sapienti, quantæ sapientia putas esse persuadere sapientissimo, imo ipsi sapientia? Id quod virginis verba prædicta præstiterunt. Verbum nanque diuinum (quod est æterni patris sapientia) virgineis verbis persuasum est: vt intra eiusdem virginis intemerata se clauderet claustra. Pudoris tamen illibatis signaculis. Aperuit igitur os sapientia, & attraxit Dei verbum, vt regius psaltes commemorat, Os meū aperui & attraxi spiritum: quia mandata tua desiderabā. Lex quoque clementia in huius lingua virginis. Etenim quia Angelo monenti assensit, & se esse ancillam Domini professæ est: clementiam suam Deus omnipotens, hominibus concessit, nobis donans filium suum ex vtero. Mariæ homi-

Heua stulta
Maria sa-
piens & tol-
lēs seductio-
nem.

Luca. 1.

Maria diu-
næ sapiētia
persuasit.

nem

nem factum in sapientia igitur diuina, huius ædificatio virginis radices habet : & quod superest tertium ex tribus commemoratis fundamētis, iam tibi per hæc sub lucebit. Fundatam scilicet virginem hanc esse in Dei bonitate. Nam quæ ornata est stabilita est ex Dei potentia, atq; sapiētia, haud dubium quin bonitate stabilietur diuina. Est autem bonum autore Aristot. 5. Metaphy. quod perfectum est, & docēte Dionysio, quod sui ipsius diffusiuum est. Et utroq; nomine hæc virgo insigne bonitatis diuinę participiū habet, & quia nobis edidit saluatorē, nam ab vtero suo lux mundi, & vniuersi salus effusa est, & quia vndecunque spectetur, omnibus suis numeris absoluta est: vt pro thematis nostri verba monebant superius. Gloria enim Libani data est illi : & decor Carmeli & Saron. Quidquid enim sapientiæ fultit in sanctis Apostolis, quidquid pulchritudinis, & candoris, in purissimis Dei virginibus enituit, quidquid fortitudinis, in beatissimis Christi Martyribus coruscavit, quidquid demum in Ecclesia Dei virtutis aut spiritualis vigoris est, omnia in semetipsa aggregat hæc virgo, & in singulis omnes superat : & in omnibus singulos excellit. Multæ nanque filix virtutum congregauerunt diuitias: hæc autem virgo supergressa est vniuersas. Hæc igitur virgo est, quam cōmemorans Esaias hoc capit. ait, Lætabitur deserta, & inuia, & exultabit solitudo : & florebit quasi lilium: germinans germinabit, & exultabit lætabunda, & laudans: quæ præmisit ante pro thematis nostri verba. Vtique deserta virgo hæc est, & inuia, quæ virilem amplexum nescit humanæque libidinis voluptatem, non est experta: idcirco rectè solitudo est. Hæc autem deserta, & inuia viro, floruit tanquam lilium: & germinans germinauit: quia virginitatis flori germen sociavit diuinum. Ipsa enim se alicubi florē, & lilium vocat. Ego, inquit, flos campi, & lilium conuallium, quod candidum est. Et ipsa rursus se germinatricem esse fate-

tur illius germinis, quod germen Domini magnificentissimum Esaias prædixit esse. Ait enim, Ego mater pulchræ dilectionis, timoris, & agnitionis & sanctæ spei. Oculi enim mortalium in hac post Deum figuntur virgine: vt det illis spirituales escam in tempore opportuno. Quapropter ipsa exultauit lætabunda & laudans. Cantico enim illo celebri diuinas munificentias denarrans, ait, Magnificat anima mea Dominum, & exultauit spiritus meus in Deo salutari meo. Commodissimè ergo Esaias ad Mariæ natalia clarissima celebranda hortatur nos dicēs, Dicite pusillanimis (hæc em̄ litera correctior est, quam quę legit pusillanimes) sed quid dicendum? Confortamini, nolite timere. Ecce Deus vester vltionem adducet retributionis: Deus ipse veniet, & saluabit vos. Etenim huius virginis natalia, æquum est, vt humanū genus confortent, & pusillanimitas deponat omnis, timor decutiatur vniuersus: quia nata est nobis splendidissima virgo Maria, quæ humanā salutem erat conceptura, paritura, & nutritura. Per hæc vltionem accepit Dominus de Satana, & de pompis eius: per hæc deniq; ipse Dominus venit in mundum, & saluauit nos. Nato autem saluatore, angeli altisona voce hominibus gaudium præcinerunt magnum, & Euangelizant Dei pacem cum hominibus, quia natus est in orbe, orbis seruator: nata quoque puella hac beatissima, gaudendum quoq; nobis erit, gaudio magno. Quippe ea nascitur fœmina, quæ toti orbi salutifera est: & veluti iam coruscantia Christi natalia, gaudijs & honoribus præuenire oportebit. Data ergo est huic virgini gloria Libani, decor Carmeli, & Sarō, vt nobis gloriam suam, & decorem impartiat. Non enim inuida est aut auara, sed suæ gloriæ, & decoris mirè est diffusiuā: si tamen illam nostris precemur precibus, vt pro exilitate nostra, magnifica ipsius libemus dona, nunc per gratiam filij sui, post hæc verò per vitam sempiternam.

Maria fundata est etiā in Dei bonitate.

Repetitio prothema-
eis.

Maria oēs sanctos antecedit.

Prouer. 31.

Canti. 2.

Ecclesi. 24.

Psal. 144.
Esaiæ. 35.

Luca. 2.

Luca. 2.

Epilogus priorum.

TROPOLOGICA DECLAMATIO altera. De beatissima Anna virginis Deiferæ matre dignissima, cuius prothema est.

LIBER generationis Iesu Christi. Matthæi. 1.

QUONIAM DE Natali virginis regię Marię, declamationem hæcenus profecuti sumus: in qua nõ semel de Anna sanctissima fœmina (ex qua ipsa nata est) mentionem fecimus, gratum futurum esse candidis lectoribus æstimavi, si propter tantę filię amorem & reuerentiam, matris quę memoriam, attentissima mente obseruarem, & decentissimis quo ad licet laudibus celebrarem. Et ne caput Esaię cuius iam Tropologiam denarrauimus, multa tropologia onerarem, euangelica libuit petere verba, quę sunt, Initiũ sancti Euangelij secundum Matthæum: quę in celebratione diuę Annę secundum morem multarum ecclesiarum congruentissimè decantari solent.

¶ Iam verò, vt propositum thema perfectamur, illud in primis mihi de hoc libro cuius thema meminit nostrum scripturo sese offert, primo librum hunc illum esse, cuius inter Ezechielis vaticinia mentionem factam legimus: cui iussit Dominus, vt aperiret os suum & comederet, quęcunque Dominus illi comedenda porrexisset. Post quę subiecit, & vidi & ecce manus missa ad me in qua erat inuolutus liber: & expandit illum coram me, qui erat scriptus intus, & foris, & scriptę erant in eo lamentationes &c. Et capit. 3. Ezechielem legimus Dominica absoluentem iussa, librum hunc vorasse, eodemque cibatum fuisse. Id quod euangelici libri huius cæterorumque codicum sacrorum typus est. Sacras nanque musas, non philosophorum turba, sed manus de cœlo missa

nobis donat: nam non ex humana auctoritate, aut ex humano ingenio, sed Spiritu sancto afflati, scripserunt sancti Dei homines. Hoc ergo est quod ait, Et vidi: & ecce manus missa ad me. At liber iste, qui est diuina scriptura inuolutus satis & complicatus est, qui vt explicetur diuino magisterio eget, Lucę 24. Tunc ait, aperuit illis sensum, vt intelligerēt scripturas. & 2. Petri. 3. Petrus in Paulinis epistolis quędam esse difficultia commemorat. Solus ergo is, qui huius libri autor est, eiusdem est interpres, & illum nobis expãdere poterit. Est autē liber hic scriptus intus, & foris: quippe non solum habet historicum sensum quem præfert, quin & mysticum, quem sub historico condit. Demum in eo scribuntur lamentationes & vā, Apocal. 22. Contestor, ait, omni audienti verba prophetię libri huius, si quis apposuerit ad hæc, apponet Deus super illum plagas scriptas, in libro isto: & si quis diminuerit de verbis libri prophetię huius, auferet Deus partem eius de libro vitę. Quod vero Ezechiel librum in stomachum suum traiecit, & ex illo alitur, sacros scriptores veram intelligentiam sanctorum librorum habuisse significat. Sacrorum ergo quos veneramus, codicum alter est liber iste generationis Iesu Christi, quem nunc versamus, atque differimus, quem manus de cœlo missa (id est cœleste lumen Matthæum imbuens) nobis dedit. Liber sanè complicatus hic, & inuolutus: etenim sub exteriori cortice verborum, sublimem quandam medullam cõtinet. Habet enim exordium libri huius, Iesum Christum ortum duxisse ex patriarchis, ex ducibus,

2. Petri. 1.

Lege de re hac plogũ posteriorẽ ad Tomum primum.

Sacra scr̃ptura liber est inuolutus.

Sacri scr̃ptores verã intelligentiã habuerunt sacrorũ scr̃ptorum.

Christus ex patriarchis, ex regibus, ex prophetis ex sacerdotibus carnis suae natalia ducit.

ex regibus, ex prophetis, ex sacerdotibus. Id quod etiam si clarissima fuisse Christi stemmata protestentur: hoc tamē non superat humanam fidem, quod puer vnus ex nobilissimo genere originem ducat: quippe quod familiare est infantibus regijs, principumque filijs. At verò, quod ex hominibus Deus, ex creaturis creator, ex peccatoribus iustificatio, ex morte vita, ex morbo medela, ex veneno antidotum, ex captiuitate libertas, originem deriuat, istud est, quod Matthæ. sub cortice literæ in intimis abscondit recessibus, id quod in fronte non promittit. Istud est denique quod humanam excedit fidem, diuinamque poscit vt credatur, nempe, quod Iesus Christus qui Deus verus est, vera medicina, vera antidotus, vera hominum libertas, veraque iustificatio, ex captiuis, ex venenosis, ex peccatoribus genus ducat. Hoc ergo ordo naturæ non recipit. Namque Euangelica lectione demonstrante ex spinis vuas nemo colligit, aut ex tribulis ficus. Vux autem, & ficus, fructus benedictionis sunt: quos terra promissionis proferebat. Spinæ autem & tribuli peccati sunt autoramenta. Spinæ, inquit, & tribulos germinabit tibi Genesis. 3. Hoc idē ipsam igitur, quod naturæ abhorret consuetudo, in hoc Iesu Christi generationis libro ex fide cernimus. Ex spinis nanque, & tribulis, botrus ille cypri selectissimus Christus ex oritur: vt scitè dicas in cubilibus draconum, exoriri iam virorem iunci, & calami. Esaiæ. 34. Nam Christi virorem Cantic. 2. Sponsa mirabatur dicens, Sicut malus inter ligna sylvarum, sic dilectus meus inter filios. At malus venusta est, & fructifera arbor: cui aptè Christus cōparatur, vt cæteri homines instar sunt lignorum syluestrium: at quis non mirabilis si ex lignis syluaticis incultis & sterilibus, pulcherrima malus, producat? Cæterum longè mirabilius est Iesum Christum ex peccatoribus ita viris, vt mulieribus, generationis suæ traxisse seriē. Vole nanque, & reuolue patres Iesu Christi

Matth. 7.

Deuter. 8.

Canti. 1.

sti secundum carnem, siue regia polluerint dignitate, siue sacerdotali functi fuerint honore, aut prophetico resplenderint lumine: de omnibus verè pronunciat Christi ille insignis præco, Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei. Id quod olim Esai. suo antiquo præsenferat vaticinio. Ego, ait, contaminaui principes vestros. Et demum non est homo qui non peccet super terram: neque infans vnus diei. Quod si adhuc hesitas, quia sanctimoniam Abrahamæ vereris, & mansuetudinem Dauid extollis, & cæterorum itidem patrum integritatem demiraris, dubia tolles si dispicis ipsum Dauidem diuino commendatum fuisse præconio. Inueni, ait, virum secundum cor meum: ipsissimum tamen adulterij, & homicidij, maculatum sordibus fuisse quis ignorat? Abrahamā verò per fidem iustificatum fuisse scimus: at verò ante iustificationem iniustum fuisse quis dissidebitur? Et demum audi Esai. 43. rem hanc perspicuè docentem. Pater, inquit, tuus peccauit, & interpretes tui præuicati sunt in me: & contaminaui principes sanctos. Et ne in re aperta testibus vtamur non necessarijs, Dauid contaminatus est gemino crimine, vt diximus, Manasses idololatria, vt etiam Salomō, qui dedit maculam in gloria sua: & profanauit semen suum Eccles. 47. Et quid de mulieribus dicemus in hac serie generationis recensitis? de Bersabee, scilicet, de Thamar de Raab, quarum alteram contaminauit adulterium, aliam verò incestus: aliam verò meretricio nobile fuisse Iosue 4. legimus? An non liber iste generationis Iesu Christi inuolutus est, & profundam rerum abscondit intelligentiam? Quis enim si accuratè ea, quæ diximus pensitauerit, non inhorrescet, aduertens in prosapia Dei, & hominis Christi, contaminatos fuisse eiusdem prosapiæ insignissimos patres? Id quod, vt diuinam suam Deus in peccatores propiciationem demonstraret, inscrutabili disposuit consilio. Etenim si iustissimos quosque, quos macula nul-

Roma. 3.

3. Regū. 2.

Esaiæ. 43.

Iob. 25.

Psal. 134.

1. Reg. 134.

Roma. 4.

Genesis. 19.

Patres Christi secundum carnem peccatores.

Quod Christus secundum carnem ex peccatoribus descendat auget veniam ipem.

la foe-

la fœdasset selegisset in sui generis maiores, non tantam peccatores veniæ conciperent spem; quantam modo certo scientes ex peccatoribus Christum carnalem duxisse originem. Quam ob rem liber hic generationis Iesu Christi secundum carnem, liber est regenerationis nostræ secundum spiritum, certissimaque continet nostræ salutis pignora: in ipsoque iacent beatitudinis nostræ principia: & Satanæ habet deiectionem, & aduersus inferi pestiferas portas triumphum, & gloriam. A Egrotauerat quondam pijsissimus Hebræorum rex Ezechias, morboque iam conclamato, accedens vates eximius Esaias, salutis spem donat. Quã, vt in animo firmaret regis, solis in horologio ad decem lineas retrogressionem, in salutiferum præstitit signũ. Id quod typus est humani ægrotãtis gñris: oēs em̄ in Adã peccauerunt. Huius autẽ morbi fortissimi nõ solum Esaias, quin etiã & cæteri sacri vates hoc certissimum dederũt salutis signum, solem illum iustitiæ ad decimam vsque lineam, retrocessurum: vt Deus, qui retrocedere nescit, in similitudinem tamen hominum factus, & habitu inuentus vt homo, se exinaniendo retrocessit ad decimam vsque lineam. Etenim natura humana veluti decima linea est, post nouem angelicos choros si numeres, ipse ergo qui superior est angelis omnibus, propter passibilitatem, quam assumpsit modico quam angeli minoratus est ad Hebræos 2. Hæc ergo est retrocessio, quæ in libro hoc generationis Iesu Christi comprehenditur: quæ prosperæ valetudinis secundum spiritum, non solum indicium certum est, sed causa efficacissima. Extat rursus in Esaiã capitul. 7. Achaz olim ex Syrijs hostibus perturbatum. Venerant enim Syrij cum Israelitis vehementi armorum impetu Hierosolymam debellaturi, cui Achaz rex præerat. Cui rursus pauore nimio perterritus, Esaias timorem depulsurus accessit. Pete, inquit, tibi signum à domino Deo tuo siue in profundum in

ferni: siue in excelsum supra: victoriam enim regi pollicebatur vates ex diuina gratia, de hostibus reportandam. Achaz verò (quippe qui idolorum erat cultor) victoriam signum abnuit: cæterum Esaias etiam inuito rege, victoriæ signum præstat hoc, Ecce virgo concipiet, & pariet filium. Porrò difficilior longè pugna est hominũ cum Satanicis potestatibus (quæ iugis est) quam Achaz illa (quæ iam recessit pugna) cum Syrijs, & Israelitis. Atqui liber hic generationis Christi, contra ancipitem & confertissimam cum diabolo pugnam, indubitatam promittit victoriam. Etenim quod Esaias vaticinio prædixerat, virginem concepturam, & parituram, euangelista Matthæus historicè comprehendit. Concatenatim enim denarrans Christi patres secundum carnem, ad Mariam tandem virginem peruenit, De qua natus est, ait, Iesus qui vocatur Christus. Vnde scitè admodum Diuus Gregorius euangelium istud lineæ contulit piscatoriæ, quæ supra flumen protensa hamum, & escam in fine gerit, quibus latentes in aqua pisces inescat, & capit. Habet autem calamus hic piscatorius sua internodia: hæc scilicet, Abraham genuit Isaac, Isaac autem genuit Iacob, &c. Singulis enim generationibus istis, totus hic liber generationis, veluti internodij quibusdam distinguitur, in fine igitur harum generationum, est tanquam quidam potētissimus hamus caro Iesu Christi. Quã tamen putans diabolus verè carnem esse peccati, vt cæteros deuorare illam studuit, suam impendens operam, vt cruci caro Domini affigeretur: & qui deuorare auidissimè contendebat carnem Domini, deuoratus à carne domini est. Destru-

De re hac lege dilucidatione ad cap. 4. Esai.

Esaiã. 38.

4r Reg. 20.

2. Paral. 32.

Roma. 5.

Typus exponitur ex lib. Regum.

Philippé. 3.

Natura humana creaturarum rationalium decima est linea.

Loc. Esaiæ elucidatur.

Vide dilucidatione ad caput. 7.

Initium sancti euangelij secundum Matthæum. Linea est piscatoria.

Roma. 8.

Roma. 6.

1. Cor. 15.

Esaiã. 33.

uiatham serpentem vectem, & super leuiatham serpentem tortuosum, & occidet cæcum, qui in mari est capitul. 27. Est autem diabolus serpens vectis: instar enim vectis fortissimi cælestis regni ianuam mortalibus obdidit: inuidia enim diaboli, mors introiuit in orbem terrarum: est in idem tortuosus, quia serpens erat callidior cunctis animantibus terræ: est denique tanquam cæcus, sub mundanis huius nostræ vitæ fluctibus latitans, & miseris, & funestas hominibus parans insidias. Quem tamen occidit Dominus in cruce moriens: & vectem hunc confregit, cuius contractionis indiculum & specimē exhibuit, compendenti enim latroni in cruce dixit, Hodie eris mecū in paradiso, cæterisque patribus suam demonstrans diuinitatem. Videor quoque mihi scalam illam, quam Iacob vidit per quietem Genesis 28. librum hunc generationis referre, quæ terræ de fixa, cælestes tamen tangebant vertices, quæ angelicus verlabat ascensus, atque descensus, cuius culmini Deus nitebatur gloriosus. Quid enim aliud est hæc Christi auorum series, quæ scala quædam, gradibus suis distincta? Quid aliud habere terræ defixas radices, quam ab Abrahamâ, & Dauid, veluti à primis progredi stipitiibus. Liber, inquit, generationis Iesu Christi filij Dauid filij Abrahamâ. Hos enim duos Abrahamâ, & Dauid, quasi totius genealogiæ Christi iecit Matthæus fundameta: Abrahamâ sanè, vt fidei patrem primum, Dauid verò, vt tribus Iuda regem primū, cui & posteris, regiæ dignitatis concedita functio fuit, vsque ad Babylonicam captiuitatem. Duo tamen isti, quia homines fuere, terra quoque fuerunt: nam puluis erant, & in puluerem reuersi sunt. Quam ob rem tamen illustrissima est scala hæc, at in terra radices fixas habet: indeq; in sublime porrigitur, ad eò, vt cælum contingat, imo Dominum cælorum Iesum Christum contingit. Huius scalæ finis Ioseph est, virginis Mariæ sponsus, infantie saluatoris nutritor, atque prote-

ctor: vnde pater putatiuus Christi, & veluti pædagogus erat. Cui quoque Dominus, suam ætatem puerilem subiecit, testante Luca, Erat subditus illis. Commodè ergo Dominus infantulus, & paruulus, huic nitebatur scalæ termino, aut commodius Christus innixus est Mariæ virgini, quæ Saluatorem progenuit, & eundem lacte suo aluit, & fouit. Hæc enim verè est scalæ terminus. In hanc enim cælestia & terrestria spectant cuncta. At verò mecum hæc obserua, quia rem tibi planè mirabilem denarrabo, diuinum, scilicet, verbum inniti puellæ infirmæ satis ex sexu hoc est, diuinam potentiam ab humana foueri infirmitate: nam à virgine sacra forum est Dei verbum, & partum, vt rectè dixeris, Deum inniti scalæ. ¶ Quantæ ergo maiestatis sit liber iste si prædicta aduertisti perspicuum tibi esse puto. In illo nanque videre est & Dei humilitatem, vt homo fieret, & nostram exaltationem, vt filij Dei simus. Præter hæc, & nostram victoriam, Satanæque deiectionem, nostrique morbi antidotum Matthæus dum (pro sapiam saluatoris contextit) subindicat. Diximus porò internodijs quibusdam, vt calamum, & gradibus nonnullis, vt scalam discretum esse librum hunc generationis Iesu Christi. Id quod diuus Matthæus, vt apertius discerneret tribus Tesaradecadibus, aut generationibus quatuor denis, genus secū dum carnem saluatoris distinxit. Quarum prima gloriosè in Abraham exordium faciens, per reliquos, quos numerat Patriarchas, ad regni amplitudinem, & maiestatem se se promouet: quippe ad Dauidem vsque clarissimum regem progreditur. At verò secunda Tesaradecada à regni nobilitate initium capiens, sensim labitur donec regno exautorata in captiuitatem Babylonicam commigrat. Tertia verò ab hac infaustum habens principium, per duces, & pontifices, ad Christū faustissimè progreditur: qui & primæ Tesaradecadis autoritatem Patriarchalè (siquidem

Diabolus qualis ex Esaiâ.

Sapient. i.

Genesis. 3.

In libro generationis, aut serie generationis Iesu Christi, est scala quædam cælestis.

Abraham & Dauid genealogiæ Christi duo fundameta.

2. amo.

1. Co. 1.

Ioseph sponsus Mariæ infantie saluatoris nutritor & protector.

Maria est scalæ cælestis terminus.

Prima Tesaradecada.

Secunda Tesaradecada.

Tertia.

Esaiâ. 9.

(siquidem Pater est futuri seculi) apprehendit, quam, regiae dignitati (qua fulget secunda Tefaradecas) sociavit. Est enim legifer noster, & rex noster Esai. 33. Quae duo summo quo functus est sacerdotio, secundum ordinem Melchisedech etiam copulavit. Paulo testante Christus assistens pontifex futurorum &c. ad Hebr. 9. ruinas igitur Iudaici regni Christus reparare venit. Regnabit, inquit, in domo Iacob, & regni eius non erit finis: quanquam longè foelicior est humanae naturae reparatio, quam ruina. Etenim ad maiorem foelicitatem sunt promouendi homines per Christum, quam fuerit illa unde dilapsi sunt per Adam. Captiuitas rursus alia est longè tetrior quam fuit Babylonica, per Christum relaxata, quae captiuitas est ex laqueis diaboli, quibus humanum genus captiuum ducebatur. Denique sacerdotium Leuiticum, quod antiquabatur & prope interitum erat, in suum què poscebat exitum deduxit: ut ipse esset nouus sacerdos, qui non per sanguinem hircorum, aut taurorum, sed proprium sanguinem introiuit semel in sancta. At forsitan non deerit, qui nobis obijciat, Quid ergo, si ad leuandam nostrae salutis spem Iesus Christus ex peccatoribus ducere genus non dedignatus est, cur ergo in secunda Thefaradecade tres expunxit Matth. reges Iuda Ochoziam, Ioas, & Amasiã. Ioram enim non fuit pater Oziae regis, imo proauus: Oziae enim pater fuit Amasias. Quod si dixeris fortè propter idololatriae peccatum, expunctos fuisse praenominatos reges, librum Ecclesiasti. lege 49. Qui tibi indicabit ceteros etiam reges Iuda crimè commississe subintellige idololatriae exceptis Dauide, Iosia, & Ezechia. Quidquod Achaz non expungitur, à serie auorum saluatoris, qui foedissimè alioqui ad idolorum cultum dilapsus est, ut etiam Manasses quem tamen in hoc libro recensitum legimus. At verò ex libro. 4. Regum meminisse oportebit, traditum esse, Ochoziam, cum genere Iezabelis impijssimae

genus iunxisse. Quapropter in vltionem impijssimae foeminae proles à profapia saluatoris excluditur, usque ad tertiam generationem. Hierony. Consule comment. ad Matthæum, & Hylarium in canone Matthæi: ceterosque patres, seruati. Aduerte tamen Iezabelèm non solum hoc nomine impiã, quia cultrix idolorum, quin etiam, quia illi infestissimum erat diuinum numen prophetasque Domini, odio funestissimo prosequabatur, ut de Elia manifestum est, & regum annalia hoc perspicue demonstrant.

¶ At verò scio mihi occinetis, Quorsum hæc tam prolixo repetita principio? utique, satis ad rem hæc dicta esse putat. Etenim de genealogia saluatoris Christi verba facimus: hanc autem genealogiam, ex Maria matre habet Christus: & ex Anna Mariæ matre dignissima. Ad Mariam autem non deductum est filium profapiae Christi secundum carnem. Quippe Hebraici moris est, non ad foeminas, aut per foeminas genus deriuare, sed per viros. Ceterum veritatis est catholicae, per Mariam Annamque non per Ioseph Dominum à patribus iam praedictis, originem deduxisse. Et utique hæc Anna multa laudum celebratione est prosequenda: quippe quae fuit tanquam oliua fructifera in domo Dei, & sperauit in misericordia eius. Fructifera sanè oliua est Anna, quae genitricem Dei peperit, per quam reconciliatio, & diuinæ gratiae oleum humano generi paratum est: & sperauit rursus in misericordia Dei. Etenim Annaiam grandæua, & fructum ventris desperans, virginem prolem obtinuit, ut ventris foecunditatem, non prolificæ suæ naturæ ascriberet, sed Deo acceptam ferret. Ambo namque coniuges & Anna, & Ioachim, iam in diebus suis processerant, qui parentes fuerunt virginis. At dominus etiam si tardè illis prolem concessit, tarda tamen proles hæc longè amplius parentes illustrat, quam ceteræ omnes citissimæ proles. Tu historiam huius rei apud Lipoma-

4. Regū. 8.

.

3. Regū. 19.

Mos Hebræus in recensendis genealogijs.

Anne laudes.

Psalm. 51.

Notandum
bij motu
lucio.

Dilucida. & decla. in Esai. Prophetam.

1. Regū. 1.
& 2.
Tobiæ. 2.
Tobiæ. 7.
Lucæ. 2.

Mariavirgo
lignū vitæ.

num lege. Legimus porrò Annas plerisque præclarissimas fœminas, diuinis celebratas eloquijs, vt matrem Samuelis, & vxorem Raguelis, & vxorem Tobia senioris, & euangelicam Annam, quam Lucas commemorat, quæ interdum, & noctu, à templo non recedebat Domino gratissimas effundens preces. At harum nulla nostræ Annæ conferenda est, quippe quæ auia extitit saluatoris Christi: cuius vterus instar paradisi fuit, in quo plātatum est lignum vitæ, quod est facerrima virgo Maria. Quapropter & ecclesia maiori Annam prosequitur honore, quàm Ioachim virum eius. Nanque etsi ambo virginis parentes extiterē, quæ tamen tulit virgi-

nem, quæ aluit Anna fuit. Quam ob rem vt coniunctissimam virgini matrem, ecclesia summis extollit laudibus. Nam quo maior cum virgine coniunctio est, eò maior cum Christo societas habetur. Idcirco & beatior est Anna hoc nomine, quàm vir eius. Congruè igitur virginem hoc celebremus eulogio: Beatus venter, qui te portauit & vbera, quæ suxisti. Et quod mulier illa in dominum retulit, matrem eius Mariam beatificans, nos quoque in auiam domini referamus: etsi ita matris, Vt filiae oīs beatitudo, à beatitudinis fonte Ch̄o deriuat: earundemque nos precibus ardētissimis efflagitemus consortium, vt Ch̄i beatitudine tandem fruamur, quam &c.

Lucæ. 1.

Finis Libri Quinti.

DILUCIDATIO NUM ET DECLAMA- tionum tropologi. in Esaiam Prophetam.

LIBER SEXTVS.

Dilucidatio in Caput trigefimum sextum Esaiæ.

ET FACTVM EST^a)
Frequenter superius stylo
prophético vtēs Esaias, ob-
fidionem, & liberationem,
à tyrānide Sēnacherib præ-
dixerat: nunc verò prophetiam in histo-

riam cōmutat,
vt vaticinia prio-
ra vera testetur
esse: id quod no-
bis, & noui con-
dendi bibri oc-
casio fuit. Histo-
ria porro, quam
hīc enarrat ī ge-
stis quę denarrā-
tur. 4. libro Re-
gum. 18. Et 2.
Paralipo. 32. ha-
betur. Fuit autē
Sennacherib Is-
raelis hostis tru-
culētissimus, an-
te quem, & alij
Assyrij Israelis
etiam hostes ex-
titēre immānes.
Sub Manahem
enim Israelis re-
ge Phul Assy-
rius decem deuastauit tribus. 4. Regū. 15.
Sub Phace filio Romeliæ Teglatphaasar
ibidem. Sub Oseæ rege Israel Salmanassar
4. Reg. 17. Sargon rursus expugnauit A-

ET factum est^a
ī quartodecimo
anno regis Eze-
chię, ascendit Sē-
nacherib rex As-
syriorum super
omnes ciuitates
Iuda munitas, &
cepit eas. Et mi-
sit rex Assyriorū
Rabfacem de La-
chis in Ierusalē
ad regem Eze-
chiā in manu gra-
ui, et stetit ī aque
ductu piscinæ su-
perioris in via A-

zotum Esaię. 20. Hieronymus quoq; Asa-
rhaddom refert esse regem illum Assyriū
qui traduxit de Babylone & de Cutha, &
de Aua, siue Ahaiath viros, quos colloca-
uit in ciuitatibus Samarię, qui sufficerent
locum filiorum Israel. At de Asarhaddon

gri fullonis. Et e-
gressus est ad eū
Eliacim fili^o Hel-
cię, q̄ erat super
domū, et Sobna
scriba, et Ioahesi-
lius Afaph à com-
mentarijs. Et di-
xit ad eos Rabfa-
ces: Dicite Eze-
chię. Hęc dixit
rex magn^o rex
Assyriorū. Quę
est ista fiducia qua
cōfidis? aut quo
consilio vel forti-
tudine rebellare

Esaię. 38. tradi-
tur filium fuisse
Sennacherib.
Post quos sub E-
zechia Sēnache-
rib grassatus est
Iudęam prouin-
ciam, & depopu-
latus est eam,
vt hic narrat E-
saias. Vna nan-
q; excēpta Hie-
rosolyma, ceteras
cepit vrbes
Iudęæ. Imò, vt
quidam putant
Hierosolymam
itidem cepit: ex
ceptis arce Siō,
& templo Salo-
monico. Glossa
quam ordinariā
vocant, putat re-
ges Assyrios ha-

ctenus denarratos, vnum eundemq; fuisse
qui Sennacherib. Id quod etiam Euse-
bius libr. de temporibus verum credidit,
si non omnes, saltem Salmanassar, & Sen-

nacherib eundē credit fuisse. Quibus ego non subscribo. Siquidem in lib. Tobix ca. 1. lego Salmanasarem & Sennacherib patrem, & filium fuisse. Nam mortuo Salmanasare Sēnacherib filius eius regnavit pro eo, qui filios Israel exosos habuit. Iam p̄ hęc patet, quid velit Esaias. Sobna autem hic autore Hieronymo, nō est idem illi, qui cōmemorat Esai. 23. qui erat tēpli p̄positus: hic vero scriba fuit. 4. Reg. 19. Quę sit p̄scina hęc superior in via agri fulonis, supra à me cōmemoratum est, in dilucidatiōe ad capi. Esai. 8. & 22. Eliacim, qui dicitur p̄positus domus, forsatis p̄cerat ad ministrandā domui regi Ezechix: Sobna autē scriba iserat, qui stipendioregio, aut publico operam dabat sacris ex scribendis, & interpretādis libris. Asaph rursus, q̄ regi scribitur fuisse à cōmentarijs, historiographus erat hoc est regius chronista. In contextu autem orationis Rabfaces, tu observa, quam fallax sit humana industria, quantaq; excogitet com-

menta, vt opere pessimē absoluat, quod animo malo cōcepit. Etenim Rabfaces, cōtra Ezechiam mendaces accusationes obiecit, scilicet, quod fideret Pharaoni regi AEgypti, id qđ nō legimus. Et rursus impietatis illi obvertit vitium, & quod excelsa abstulerit: id quod religiōis, & pietatis erat: tātum ab est, vt cauilla t̄iōi pateret. Habebant nanque Hebræi in diuinis iussis in templo Salomonis solum Deo sacrificare, ideo in excelsis locis sacrificare, superstitiosum erat. Hoc ergo, quod religionis necessarię erat impius Rabfaces vertit in calumniā. Præter hęc est alterum quod in Rabface extremę fuit impudētie, nam illi non satis fuit calumniā fabricasse, aduersus Ezechiam, quinetiā Deo p̄caciōis & blasphemē calūniatur. ¶ *Et nūquid sine Dño, ait, Ascēdi in terrā istā, vt disperderē eam? Dominus, dixit ad me, Ascēde super terrā istā, & disperse eā.* Tulit itaq; falsum testimoniū cōtra Deū. Dñs em̄ neq; iusserat, neq; p̄ceperat illi

Hiero-

4. Reg. 18.

Hierosolymam disperdere. Et quia Rabfaces hic orationem habebat ad Iudeos Iudaico sermone, putat non nulli Samaritanum fuisse quam Iudaicus sermo nationis Iudaice certum non est argumentum. Nā Septuaginta interpre. Græcè nouerunt alio qui Hebræi: ita quoque & Rabfaces poterat Hebraicam didicisse linguam, alio qui Assyrius. Nititur autem trahere Rabfaces in suam sententiam Hierosolymitas, quos obsessos habebat. Et quia obsessi erant ab exercitu validissimo, cui si non cessissent, cogerentur stercorebus aliis proprijs, vrinæque ebibere, omnium commeatuum defecti subsidio. Præter hæc, quia dominus, cui fidebant liberationem suam, impotentior erat, quam Sennacherib. Et expende obiter quam in-

Rabfacen. Loquere ad seruos tuos Syra lingua: intelligim⁹ enim, ne loquaris ad nos Iudaicè in auribus populi qui est super murum. Et dixit ad eos Rabfaces, Nūquid ad Dñm tuū & ad te, misit me Dñs me⁹, vt loquerer oīa verba ista: & nō pot⁹ ad viros qui sedēt in muro, vt comedant stercore sua, & bibant vrinā pedū suorum vobis scū? Et stetit Rabfaces, & clamauit voce magna Iudaicè, & dixit, Audite verba regis magni, regis Assyriorū. Hæc dixit rex, Non seducat vos Ezechias, quia nō poterit eruere vos. Et non vobis tribuat fiduciā Ezechias super Domino, dicens, E-

ruens nō liberabit nos Dñs: non dabitur ciuitas ista in manu regis Assyriorum. Nolite audire Ezechiā: hæc enim dicit rex Assyriorū, Facite mecum benedictionē, et egredimini ad me, & comedite vnusquisque vineam suā, & vnusquisque ficum suū: & bibite vnusquisque aquam cisternæ suæ, donec veniā, & tollā vos ad terrā quæ est vt terra v̄ra, terrā frumētī & vini, terrā panū & vinearū. Nec conturbet vos Ezechias dicēs, Dñs liberabit nos. Nunquid liberauerūt dii Gentium vnusquisque terrā suā de manu regis Assyriorum? Vbi est Deus Emath & Arphad? vbi est Deus Sepharuaim?

constans sibi sit mēdaciū. Dūdū nanque dixerat Rabfaces, diuino iussu atque autoritate se venisse Hierosolymam disperdurum: nunc vero blasphemans inquit Deum impotentē esse, vt erueret Hierosolymę ciues, de potestate Sennacherib. Quantum ad nomina locorū attinet, Arphad, vrb̄ se sit in Damascene sita. ¶ *Emath.* a) Vero Hieronymo autore in libro de locis Hebraicis, terminus est Alopilorum in regione Damasci. *Hena vero & Aua Sepharuaim.* Vrbes erant forte prioribus conteminate. Ij autem, qui erant de Sepharuaim comburebant filios igni, idola que colebant nominata Adramelech & Anamelech. Et demum gentes iste, quas commemorat Esaias illæ sunt, que commemorantur. 4. Regum. 18. & 19.

Mēdaciū est inconstans sibi.

Arphad & Emath qd sint & Hena & Aua & Sepharuaim.

4. Reg. 17.

DILVCIDATIO IN

Esaia Caput. 37.

Vaticinium
hoc pietatē
infignē Esa.
mōmēdat.

ET FACTVM EST. *)
Etiam si vocaliter diuini
numinis læsionem, respon-
dendo non absterferunt
temporis importunitate Iu-
dæi detenti: opere tamen dolorem animi

ob blasphemias
illatas, protestā-
tur. Etenim rex
ipse sacco obuol-
uitur, sciditque
vestimenta sua.
Legati quoque
regis, & senio-
res sacerdotum
saccos itidem in-
duerunt. Et quā
quam quilibet
locus precando
Deo aptus sit,
cæterum tem-
pla diuino cul-
tui dicata, oran-
do Deo sunt
longè aptiora.
Hoc enim ha-
bent ex sua con-
secratione, aut
benedictione,
vt preces inibi
fusæ facilius im-
petrent quod in-
tendunt. 3. Re-
gū. 8. Salomon
templum quod
magnificentif-
simo apparatu

fabrefecerat tantisperdum illud domino
dicabat, in hunc precatur modum.
Sint oculi tui aperti super domum hanc,
nocte ac die: super domum, de qua di-
xisti, Erit nomen meum ibi: vt exau-

Et factum est: a
cū audisset rex
Ezechias, scidit
vestimenta sua,
& obuolutus est
sacco, & intrauit
in domum do-
mini. Et misit E-
liacim q̄ erat su-
per domum, &
Sobnam scribā,
& seniores de sa-
cerdotibus oper-
tos sacco ad E-
saiam filium A-
mos prophetam,
& dixerunt ad
eum. Hæc dicit
rex Ezechias,
Dies tribulatio-
nis, & correptio-
nis, et blasphe-

dias orationem, quam orat ad te in lo-
co isto seruus tuus, &c. Idcirco Ezechias
oraturus Deum domum domini intrat,
quæ tunc templum erat Salomonicum.
At qui longe digniora sunt templacatho-
licæ ecclesiæ, in quibus quotidie, & cor-

miæ dies hæc: ga
venerunt filij vs
que ad partum,
et virtus non est
pariendi: Si quo-
modo audiat do-
minus Deus tuus
verba Rabfacis,
quem misit rex
Assyriorum do-
minus suus ad
blasphemādum
dominum Deū
viuentem, et ex-
probrandum ser-
monibus quos
audiuit domi-
nus Deus tuus:
leua ergo ora-
tionem pro reli-
quijs quæ reper-
tæ sunt.

catu rus diuinam iram, quid est quod apud
fideles sæpenumero templa Christo sacra-
ta, vilipenduntur? Illorum nanque sæpe
violatam immunitat em esse à profanis
hominibus dolemus. Quapropter vt nos

pus, & sanguis
Domini nostri
IESV Christi
immolatur, &
sumitur, Sa-
lomonico illo
templo: quod
sanguine hirco-
rum & tauro-
rum madebat,
& demum vi-
ctimarū cruore
& nidore carna-
lium sacrificio-
rum nonnun-
quam sætebat.
Quapropter ef-
ficaciam vberio-
rem, ex templo
Christiano sibi
conciliant pre-
ces nostræ, quā
illæ antiquæ ex
templo illo figu-
ratitio, sibi para-
bant. Quod si
Ezechias tanti
fecit vmbatile
templum illud,
vt illò sese com-
mitteret, pla-

Tépla Chri-
stiana dig-
niora sunt
templo Sa-
lomonico.

Maxim* ho-
nos templis
Christi dese-
rendos.

de

de templi illius dignitate commonefaceret Christus ementes, & vendentes, vel q̄ mireris ea, quæ vsui sacrificiorum videbatur necessaria, de templo illo eiecit dicēs. Domus mea domus orationis vocabitur: & vos fecistis illam speluncam latronum. Domini ergo templa, illa scilicet ab omni iniuria sunt seruanda, plurimoque fauore à regibus, & magnatibus, sunt p̄sequenda, si quidem oculi Domini ibi aperti sunt, vt præsentem nostris se exhibeat postulationibus. Aspicite quoque mihi regis Ezechiaë integritatem, qui (etiam si alioqui pijsissimus non fuit) ramens suis orationibus neq; tanti se facit, vt vnus putet Dei propiciationem subditis suis conciliare. Quare legatos misit ad Esaiam prophetam magnum & fidelem in conspectu Dei virum. Ecclesiast. capitul. 48. Et regia dignitas, coram prophetica se curuat illustratione. Quippe æquum est vt caro se spiritui submittat. Misit ergo legatos Eliacim, & sobnam, &c. ad Esai. vocat autem Esaias obsidionem diem tribulationis & increpationis. Et calamitatem illam mulieri iam iam parturienti & non potenti parere confert. Est enim doloris summi foeminam infantulum ad vuluē osiam habere, & illam eniti non posse. Cui parturientis angustia suum rex & subditi conferunt dolorem, at Ecclesiast. capitul. 48. quo loco hoc gestum denarratur, itidē traditur. Tūc, ait, mota sunt cor-

da, & manus ipsorum, & doluerunt quasi parturientes mulieres, & inuocauerūt dominum misericordem, & expandētes manus suas extulerunt ad cœlum: & sanctus dominus deus audiuit citò vocē ipsorum. Qui locus satis reuertet ad terram suam, & corruere eum faciā gladio in terra sua. Reuersus est autem Rabfaces, & inuenit regē Assyriorum præliantem aduersus Lobnam. Audierat enim quod profectus est de Lachis, & audiuit de Tharaca rege Aethiopię, dicētes, Egressus cum Ezechia. Quod quia Rabfaces violauit: idcirco ait, exprobrasse Senacherib sermonibus: siquidem iustum est pacta honesta seruare, illosque proinde sermones ait auditos à Deo. Dignum enim erat vt vltio sumeretur à domino de tyranno fidei frago, qui acceptis obsidibus pacis, auro, scilicet, & argēto, irruit nihilominus in urbē sanctā dei. Et quātū indicat Ecclesiastici locus nuper citatus, in eas angustias urbem redegit, vt vsque ad arcē Sion se produceret. Ait enim, Extulit manum suam, in Sion subaudi (Rabfaces) & superbus factus est potentia sua. ¶ Et venerunt. a) Legatione accepta Esai. solatoria eloquitur uerba. Et patent omnia vsque in eum locum. ¶ Ecce ego dabo ei spiritum. b) Id est, dabo animum nouum Senacherib vt à vobis discedat. Quæ consequuntur ex

Ioan. 2.

Regia dignitas se curuat coram prophetica illustratiōe.

capitulum 48. quo loco hoc gestum denarratur, itidē traditur.

Qui locus satis demonstrat nō solum Ezechia, & Esaiā quin & promiscuū vulgus cum proceribus Iudeorum preces tunc miscuisse. Quippe quod à pluribus fundit oratio eo maioris meriti & efficacis est. Quod vero subdit Rabfacē misum ad exprobandū sermonibus, quos audiuit dominus deus tuus, de pacto illo intellectum velis quod percusserrat Senacherib

Oratio quo à pluribus fundit eo ef ficati⁹ exarditur.

priori-

prioribus liquida sunt. Aduerte interim Sēna cherib superba & inania verba illa. ¶ *Ego ascendi multitudinem montium, iuga Libani.* ^a) siue ascēdere institui in altitudinem, & sublimitatē montium, quibus incubebat Hierosolyma ciuitas lem in manum regis Assyriorum. Ecce, tu audiisti omnia quæ fecerunt regis Assyriorum omnibus terris quas subuerterunt, & tu poteris liberari? Nunquid eruerunt eos dii Gentium, quos subuerterunt patres mei Gozam & Haran, & Reseph, & filios Eden, qui erant in Thalassar? Vbi est rex Emath, & rex Arphad, & rex vrbis Sepharuaim, Ana & Aua? Et tulit Ezechias libros de manu nuntiorum, & legit eos, & ascendit in domum Domini, & expandit eos coram Domino. Et orauit Ezechias ad Dominum, dicens, Domine exercituum Deus Israel, qui sedes super cherubin: tu es Deus solus omnium regnorum terræ, tu fecisti cœlum & terram. Inclina Domine aurem tuam,

est vt pugnet contra te. Quod cū audisset, misit nuntios ad Ezechiam, dicens, Hęc dicetis Ezechix regi Iudæ loquentes. Non te decipiat Deus tuus in quo tu cōfidis, dicens, Nō dabitur Hierusa

& audi: aperi oculos tuos, & vide: & audi omnia verba Sennacherib, quæ misit ad blasphemandum Deum viuētem. Vere enim Domine defertas fecerunt reges Assyriorum terras, & regiones earum. Et dederunt deos earum igni: non enim erant dii, sed opera manuum hominū, lignum & lapis, & comminuerunt eos. Et nunc domine Deus noster salua nos de manu eius: vt cognoscant omnia regna terræ, quia tu es Dominus solus. Et misit Esaias filius Amos ad Ezechiam, dicens, Hęc dicit Dominus Deus Israel, Pro quibus rogasti me de Sennacherib rege Assyriorum, hoc est verbum, quod locutus est Dominus super eum, Despexit te, & subsannauit te, virgo filia Sion: post te caput mouit, filia Hierusalem. Cui exprobrasti, & quem blasphemasti, & super quem exaltasti vocem, & leuasti altitudinem oculorum tuorū? Ad sanctum Israel. In manu seruatorum tuorum exprobrasti Domini: & dixisti, In multitudine quadrigarū mearum. Ego ascendi altitudinem montium, iuga Libani: ^a & ad

& ad iuga, id est, latera Libani. Vocat autem hoc loco Libanum Hierusalem, quæ Aquilonem versus, templum tenebat. Per latera igitur, aut iuga Libani, templum intelligit: cedros autem & electas abietes, principes, & magnates ciuitatis intelligit. Templum quoque comparatur saltui sito in agro feraci, cuius sacerdotes sunt tãquam arbores in saltu. Itaque quod disposuerat Senacherib est Hierosolymam penetrare, & templum quod situm erat in altitudine montis Morig, deuastare, & expilare: & nobiles ibidem exceptos capere. ¶ *Ego fodi.*) Quasi dicat Senacherib, Ego fodi puteos, vt milites mei bibant: & tãta est multitudo meorũ militum, vt vestigio pedum suorũ ficcarẽtur aque.

¶ *Nunquid.* b) Septuaginta non legunt ei. Verba sunt Dei Ezechix respondentis, id est, nunquid ò Ezechia non audisti iam olim illud quod feci à diebus antiquis? quid quid enim Senacherib iste superbe operatur, me permittente operatus est. Aut germanius exponemus, si cum Senacherib, sermo Dei vertatur iste, O Senacherib, quod est quod iactas victorias, præclaraque fa-

& succidam excelsa cedrorum eius, & electas abietes illius, & introibo altitudinem summitatis eius: saltum Carmeli eius Ego fodi, & bibi aquam, & exiccaui vestigio pedis mei omnes riuos aggerum. Nunquid b non audisti quæ olim fecerim ei? ex diebus antiquis. ego plasmaui illud: & nunc adduxi, & factum est in eradicationem collium compugnatum, & ciuita-

cinora tua, quæ edidisti, quasi vero à diebus antiquis hoc ipsum à me decretum non fuerit? cum contra sit. Ego enim longe ante plasmaui, & disposui te hæc gesturum, quæ elato animo laudas: & me neglecto, quæ mei muneris erant tibi arrogas. Ego vero quæ iam olim disposui, nunc adduxi vt sis in deuastatione vrbiũ munitarũ. Vt redigam, scilicet eas per te iaceruos, & ruinas. Et vt habitatores earũ breuiata manu. i. remissi animo contremiscant, & confundantur, & fiat vt herba tectorũ, quæ exaruit, antequam maturet. Habitatio nem tuam, & egressum tuum, & introitum tuum ego cognoui, et insaniam tuam contra me. Cum fueres aduersum me superbia tua ascendit in aures meas: ponam ergo circulum in naribus tuis,

pro præsentem, id est, siquidẽ furis aduersum me, & superbus animus tuus ascendit in aures meas, iniiciam circulum, seu hamum in naribus tuis, qui illas obturet, ne spiritum superbiæ diffilent aduersum me: & ostium constringam fræno, vt reducam te inuitum in viam, per quam venisti. Adnotant huius loci commentaria Diuo Thomæ ascripta, frænum quoddam esse

esse in scripturis, quod est discretionis frænum, quod habet qui infrænât linguam suam, Iacob. capitu. 3. Et diuinæ gubernationis, Esaiæ capitul. 48. Infrænabo te laude mea ne intereas, & diabolicę deceptio- nis, quod est frænum erroris in maxillis popu- lorum Esaiæ ca- pitu. 30. Et æter- nę damnationis quale hoc est cu iº meminit hoc loco Esaias. Et Psalmus in ca- mo & fræno ma- xillas eorum cõ- stringe. Deni- que frænum est aliud Iob. ca. 30. Et frænum, in- quit, posuit in os meum: id quod temploralem afflictio- nem significat. Quæ adnotatio etiam si tropologicis sermonibus apta sit historico sensui nihil est necessaria. Citra illam enim sensus est perspicuus. Deus enim instar fessoris, qui raptũ ab equo cursum, comprimere curans fræno stringens os e- qui, cursum cceptũ compescit, & viam e- qui aliõ diuertit: ita quoq; dominus strin- gens superbiam Senacherib, ab obsidione ccepta, & à blasphemijs cõpescuit. Vnde post stragem innumeram suorum militũ deprehensam, in locum suum verecundẽ discessit. Et vt annalia Hebræorum refe- runt testante Nicolao, Assyrij ex commu- ni decreto Senacherib principẽ suum vi- ta orbare disposuerunt: id quod vt euade- ret Senacherib, in tẽplum idolorum suorũ se contulit, quibus votum nuncupat, libe- ros proprios oblaturus in victimam, si fie- ret compos vitæ. Liberi vero hoc rescien- tes, patris anteuertunt vota: & quod in ip- sis experiri promisit, in patrẽ refuderunt, animam illius gladio effundentes. Dignũ utique regis superbi supplicium, vt qui

dei gloriam, qui est pater vniuersorũ, ver- bis conuitorijs, & animo insolenti læsit, à filijs quoque suis læderetur, & parricida- lis sanguine sædaretur. ¶ *Tibi autem.* a) Ab- soluto diuino sermone cum Senacherib, sermo fit cum Ezechia: cui Deus signum præstat libera- tionis ab hosti- bus ingruenti- bus. Est autẽ si- gnum hoc, Come- de, ò Eze- chia hoc anno, quæ sponte na- scuntur. Et sen- sus est hoc an- no, & sequenti, obsidionis me- tu, & angustia pressi non po- teritis serere terram, & metere. Idcirco ex ijs, quæ sponte terra non sata profert, vescimini: tertio vero anno soluta ob- sidione seretis, & metetis. Septuaginta locum hunc sic reddiderunt, Come- de hoc anno quæ seminasti, at anno secundo reliquias, at tertio seminan- tes, quæ dederit terra metite. Et trans- latio alia habet hoc anno comedes re- posita, & variationis causa hæc est, quia dictio Hebraica, Sapiha, significat id quod sua sponte crescit, non semi- natum neque plantatum. Deriuatur autem à verbo sapach, quod etiam idem denotat quod colectus est: vnde se- pihim collectiones. Quamobrem va- ria est editio, quia varia est nominis Hebraici (quo vtitur Esaias) signifi- catio. At siue hoc, siue altero mo- do locus iste edatur, sensus hic est, Proximis istis annis non seretis, neque metetis: nihilominus erit vobis vnde a- bundè viuatis. Id quod, quia miracu- lo dandum est, in signum victoriæ exhibetur. ¶ *Et mittet.* b) Superstites ex bellicis

Assyrio-

Quadruplex genus fræni in scripturas

Psal. 33.

Annalia Hebræorũ de- gestis Sena- cherib.

1. ad Cor. 3.

Miraculum vnum signũ alterius mi- raculi.

Sapiha Hebræis est spõ- tinum à sa- pach verbo inde sapi- him.

Affyrorum cladibus arboribus comparat plantatis, in pinguibus aruis, quæ radices profundè agètes procerrimæ surgūt, & præclare fructificant. Sic vos, quasi didicat ò Iudæi, qui relictis estis ex præcipiti bellorum casu eritis. Nam radices ageris Hierosolymis, & fructificabitis prolem. Vocat autem reliquias duas tribus (vt sæpe diximus) & reliquos, qui ex alijs tribub⁹ ad illas confugerūt. ¶ *Zelus Domini exercituum faciet istud.*^a) Id est, amor vehemens, quo prosequitur populū suū Dominus, causa erit tantæ propitiationis, ac quæ clementiæ. Expende autē verba, quæ quibusdam interiectis secūtur hæc, scilicet. ¶ *Et protegam ciuitatem istam, vt saluem eam propter me, & propter Dauid seruum meum.*^b) Et prius dixerat solum, zelus Domini faciet istud, quæ si iunxeris, Et gratiam Dei vi-

Hierusalem exibunt reliquiae, & saluatio de monte Sion: zelus Domini exercituum faciet istud.^a Propterea hæc dicit Dominus de rege Affyrorum. Non intrabit ciuitatem hanc, & non iaciet ibi sagittam: & non occupabit eam clypeus, & non mittet in circuitu eius aggerem. In via, qua venit, per eam reuertetur, & ciuitatem hanc non ingredietur, dicit Dominus. Et protegam ciuitatem istam, vt saluem eam propter me, & propter Dauid seruum meum.^b

debis præuenientem nos. Zeli nanque diuini est, misericorditer erga nos se habere: & merita rursus sanctorum non negabis, vt operibus sit locus. Idcirco ait. *Propter me, & propter Dauid seruum meum.*)

Egressus est autē Angelus Domini, & percussit in castris Affyrorum centum octoginta quinque millia. Et surrexerunt mane, & ecce omnes cadauera mortuorum. Et egressus est, & abiit, & reuersus est Senacherib rex Affyrorum, & habitauit in Ninive. Et factum est, cum adoraret in templo Nefroch Deum suū, Adramelech, & Sarasar filij eius percusserunt eum gladio, fugeruntque in terram Araat, & regnauit Asarhadon filius eius pro eo.

Et sexceta sunt hoc genus loca, quæ satis ostendunt, quam vana sit hæretica, quæ hoc negat fallentia. Tandem in capituli calce, ait. ¶ *Egressus est autem Angelus Domini, & percussit in castris Affyrorum.* c) Quem Angelum Dominus de cælo misit, vt turum impudentissima contra diuinitatem conuitia à Senacherib prolata: & percussit tandem omnem Affyrium exercitum: & strage superbis princeps miraculosa vehementissimè permotus, reuersus est, & in Ninivè concessit. Hanc autem percussorem autore rabbi Salomone celebratam credunt Hebræi in Nobe. Cætera patient ex dictis.

Senacherib discessit Ninivè.

DILVCIDATIO IN

Esaia Caput. 38.

Vaticinium
salubre Eze-
chiae.

In diebus illis.^a) Aegrotatio
nis huius tempus inuesti-
gandum est. Nam qualis
fuerit Ezechiae morbus nō
est cur anxie solicitemur.

Etenim refert nihili, si is morbus Regius
fuerit, siue tu-
mor crurum,
qui vlcus fece-
rat in cute: ta-
metfi vlcerō-
sum fuisse mor-
bum capitis hu-
ius vltima ver-
ba facile indi-
cant. De tem-

pore verò, quando Ezechias aegrotauit,
liquidò ex cap. isto cōstare videtur. Nam
Ezechiae aegrotanti Esaias, inquit, Ego a-
dijciam super dies tuos quindecim annos:
& demanū regis Assyriorum eruam te: &
quarto lib. Regum. eadem habentur ver-
ba capitulo. 20. Tametsi in libro. 2. paralip-
po. capitulo trigesimo secundo primo lo-
co denarratur victoria, atque triumphus,
contra regem Assyrium habita, posterius
vero Ezechiae morbus. Hebræi tamen,
quorum sententiam Hiero. indicat in cō-
mentario cap. sequentis, diuersum putant.
Autumant enim Ezechiam morbo isto
correptum fuisse, Quia promunere mag-
nificentissimo à Deo recepto, dignas gra-
tias Deo debitas, nō egerat. Locus em̄ cita-
tus sic habet, Non iuxta beneficia. 2. para-
lipo. 32. quæ acceperat retribuit: quia eleua-
tum est cor eius, & facta est contra eū ira.
Veruntamen quia in scriptura celebratus
est scribendi mos, vt ea quæ prius gesta
sunt, posterius narrentur, & diuerso: pro-
pterea tametsi morbus in lib. paralipome
non victoriam sequatur scripturæ ordine,
non tamen rei gestæ ratione, secundū quā

Prolepsis in
scriptura.

morbus prior fuit quā ipsa victoria. Et quod ar-
bitror de morbi causa Ezechiae est hoc, si
non illa est, quam Hebræi credunt, plures
alias extitisse. Sunt enim morborum cau-
sæ multæ, naturalis altera, quæ est ipsa infir-
mitatis humanæ complexio, aut cœli in tē-

propheta, & di-
xit ei, Hæc dicit
Dominus, Dis-
pone domui tuæ,
quia morieris tu,
& non viues^b.

peries, aut regi-
men vitæ distē-
peratū aut dia-
taī salubris, aut
denique diuinū
nobis sæpe oc-
cultum cōsiliū.
Neq; opus est
hæc inuestiga-
re, & solerti cu-
ra indagare, cur aegrotauerit Ezechias.
Quippe inter tot causas vtra illarum fue-
rit, cum nos lateat, non est cur solicite ex-
quiramus. Quapropter incertum quoque
est aliorum placitum Ezechiam aegrotas-
se: quippe prouectam habens ætatem, vxō
rem non duxerat, colligentes hoc ipsum
ex verbis eiusdem Ezechie, Pater scilicet,
filijs notam faciet veritatem tuā. Quibus
verbis se proli operam daturum polliceri
videtur. Qui locus post hæc aperiet. His
igitur missis ad historiam huius cap. regre-
diamur, Exitiali igitur morbo pressō Eze-
chia. Esaias accedens, vt disponat de fami-
lia & substantia sua, iubet. In Ecclesiastico
enim. 33. ita monemur, vt ipse monuit. In
die (inquit) consummationis dierum vitæ
tuæ & in tempore exitus tui, distribue hæ-
reditatem tuā. ¶ *Dispone igitur, ait, domui
tuæ, quia morieris tu, & non viues.*^b) Quasi
dicat, Vrget morbus tuus, vt testamētum
condas, & successorem tibi instituas. At ve-
ro verba hæc non minimi negotij sunt si
differantur: quæ nos quoque alibi in prolo-
go. 2. ad Esaiam satis differuimus. Etenim
totus labor est inquirere vt sermo Esaiæ

Morborum
causa est se-
cū dum natu-
ram, & præ-
ter naturā.

propheticus veritate constet, *Morieris tu & non viues*: Siquidem Ezechias vixit & non est mortuus. Deus enim per prophetas suos fallere nequit: neque per semetipsum. Etenim fallere contingit, aut quia is, qui loquitur fraudulenter loquitur, aut quia pœnitet ipsum dixisse, aut denique quia ad explendum quod dixerat impotes redditur, vt Mercurius Trifmegillus tradidit, scribens Tatio. At vero hæc omnia à Deo procul sunt, qui cum suprema sit veritas mentiri non potest. Mentiri enim corrupti animi est, qui procul abest à syncerrima bonitate: neque ipsum pœnitere pôt. Non est enim homo qui pœniteat: imbecillitatis enim iudicij est pœnitere: sapientis enim nunquam est dicere non putarã. Quapropter ineffabilis Dei iudicij est nõ reuocare quæ semel stabiliuit. Et demum cum sit omnipotens semper viribus eisdẽ præstat, vt quæ semel statuit perficiat. Quapropter nihil quod fallentis, aut mendacio, originem præstat in Deo extare potest. Vt ergo quod dixit per Esaiam morieris, & non viues, successibus caruit? Diuus Augustinus libr. 6. de Genesi ad litteram. quædam docet esse futura secundum naturalium connexionem causarum: quæ tam en simpliciter futura non sunt, vt iuuenem ad senectam vsque peruenire natura: ordo habet, qui pærunque ad naturalem periodum non prouehitur, præcoeci sublatus morte. Quippe secundum Dei præscientiam mors anticipata erat prouectiorem iuuenis ætatem. In quem modum & Ezechias moriturus erat, secundum morbi qualiratem, cœliue aspectũ. Quem ordinem Esaias in verbis suis expressit, *Morieris tu & non viues*: qui alioqui secundum diuinam dispositionem (cui omnis dispositio naturæ subditur) moriturus non erat. Quam dispositionem propheta insinuans ait, Ego adijciam super dies tuos quindecim annos. Simili quoque modo & Ionæ Prophetæ verbum illud quadraginta dies adhuc, & Niniue subuertetur. Etenim subuersionẽ Ni-

niuite commeruerant: & vaticinium latũ erat iuxta Niniuitarum delicta. At verò quia Deus ab æterno illis pœnitentiã donare, & delictis ignoscere decreuerat hac causa Ionæ vaticinium non erat secundum Dei præscientiam: sed iuxta illorum corruptissima opera. Hierony. verò Deum ait, non mutasse sententiã, pronuncians moriturum Ezechiam per Esaiã: sed nos prouocare voluit ad sui notitiã. Glossa verò ordinaria Diui Gregor. vestigijs hærens, cõtra habet, Deum sanè mutasse sententiã post comminatam mortem, vitã concedens, at non mutasse consilium. Et quãquam discors sit in prætextu ab Hier. sententiã, verbis tenus est non sensu. Etenim Hieronymus Deum ait non mutasse sententiã, id est decretum suum æternum de seruando à morte Ezechia. Grego. verò sententiã, ait, Deum mutare, quam per os Prophetæ Esaiæ, aut aliorum, comminando quicquam profert: at non mutat consilium, quia consilium Domini manet in æternum. Diuus porrò Augustin. denarrans Psalmum. 50. Ionæ verba etiam secundum id quod præferunt seruare illæsa conatur. Quippe Niniue subuersa est, cuius delicta sunt donata, & vetus Niniue, quæ peccatis obruta erat in nouam transiuit secundum agnitionem Dei. Hoc tamen ad mystica sensa si referatur congruentissimè referetur: at vero historicum sensum venamur duntaxat in præsentia. Et demum ne multis hæc agamus, diuinarum hoc genus promissionum, aut comminationum, omnes sub moderamine diuinæ legis sunt subaudiendæ, vt quod Heli promiserat Deus. 1. Regum. 2. Loquens loquutus sum vt domus tua, & domus patris tui, ministraret in cõspectu meo: vsq; in sempiternum, salua diuina sanctione intelligebatur. Quæ est quam Deus continuo subdit, Quicumque honorificauerit me glorificabo eum: qui autem contempnunt me, ignobiles erunt. Quamobrem contemptui habentes filij Leui diuina, à sacerdotali quoq; ministerio de-

Deus fallere nequit ob tres causas.

1. Reg. 15.

Duplicia sunt futura aut secundum naturalem dispositionem aut secundum diuinam.

Obserua hæc omnia.

Loc^o Ionæ explicatur tropologicè.

Diuina promissiones & comminationes vt sunt habendæ.

rio de-

rio depulsi sunt. Vnde cap. 3. quia hanc repulsam secundum suam præscientiam disposuerat, In die illa (ait) suscitabo aduersum Heli omnia quæ locutus sum super domum eius. Cæterum primo dixerat, Loquens loquutus sum, vt domus tua, & domus patris tui, ministraæt in conspectu meo vsq; in sempiternũ. Quid ergo est, qđ hîc loquitur Deus prospera Heli ventura, & illic

Et conuertit^a Ezechias faciẽ suã ad parietem, & orauit ad Dominum, & dixit, Obsecro Domine, memẽto quę

aduersa. Vtiq; nulla est collisio inter hæc duo. Quod enim Deus cõplet opere, hoc est quod simpliciter loquitur, hoc est qđ in diuina ab æterno iacet voluntate, quam beneplaciti nostrates theologi vocitant.

At vero qđ operi minimẽ mādatur, id sanẽ loquitur De^o aut secũdũ præsentia merita, aut secundum naturalium causarum concatenationem. At semper siue hoc, siue alio loquatur modo veraciter loquitur.

¶ *Conuertit. a*) Legationẽ diuinam ex ore Esaiæ accepta Ezechias non iniquotulit animo, nõ sese deiecit. Quin imò illud memoria obseruans quod in ecclesiasti. legerat cap. 37. filij in tua infirmitate ne despicias te ipsum: sed ora Dominum & ipse curabit te. Conuertit vultum ad parietem, aut vt celaret lachrymas, quas fundebat aut vt ad Domini templum vultum conuerteret. Oraq; sua lachrymis suffundens, Dominum obnixè precatur, vt valetudinem donet. Aduertebat enim messiam. Dauidicę profapiæ promissum esse. Secũ ergo reputãs sub mortali morbo, sine prolis substitutione iã iam discessurum, obsterilitatẽ hanc, anxie ferebat discessum. Neq; mireris si salutis obtinendæ gratia illachrymatur, pijsimus rex, quippe nõ ieiunẽ salutẽ expetit sed sub diuinæ voluntatis moderatione, illã exigit. Id quod meriti esse, & nõ criminis in declamatione de ora-

tionẽ à me cõmonstratũ est. At verò forsitan hæsitat vt verborũ horũ quã proferũt iactãtia, cum eximia regis Ezechia pietate quĩ congruat? Obserua iactãtiam, Memento quãso Domine quo modo ambu-

lauerim corã te in veritate, & in corde perfecto, & quod bonum est in oculis tuis fecerim.

lauerim corã te in veritate, & in corde perfecto: & quod bonum est in oculis tuis fecerim id quod sapere Pharisaicã illã à Luca recensitã. c. 16. arrogantiam (nisi oculatè dispiciamus) quis nõ videt? Ita nanq; ille sua iactabat, Ieiuno bis, ait, in sabbato &c. Quod sanẽ præter morẽ esse sanctorũ diuinæ liquido testãtur scripturæ. Audi Paulũ, qui tertiu cõscēderat cœlum. Nihil mihi, inquit, conscius sum: sed non in hoc iustificatus sum & illud. Postremo visus est mihi tanquã abortiuo. Et rursus nõ quod iã acceperim, aut perfectus sim. Sequor autem si quo modo cõprehẽdã. Et vetus scriptura Iob idẽ sapit si simplex fuero hoc ipsum ignorabit anima mea. Non enim iustificabitur in cõspectu Dñi omnis viuẽs. Et demum in nihil ita solerti studio diuinæ paginæ incumbunt vt est humanũ deicere fastũ: & ab humano corde vanã ampulosamq; detergere superbiã. Eteĩ nihil habemus, quod nõ acceperimus. Quod si acceperimus, qđ obsecro gloriamur. Cũ simus puluis, & in puluerẽ redigendi. Et rursus qđ oremus nescimus, nisi Spũs sc̃ti magisterio (vt id præstemus) instruamur: neq; sufficiẽtes sumus cogitare bonũ ex nobis, tanq̃ ex nobis. Quare ergo Ezechias illa verba p̃mit, quæ iã retulimus, quæ gloriã inanẽ sapere vidẽtur? Porrò ex adiunctis tollitur scripturæ omnis ambiguitas: Propterea si librare cupis, quã à iactãtia, & arrogantia Deo inimica hæc Ezechia oratio abhorruerit, diligẽter cõsidera per regias genas defuentes lachrymas. Aduerte vul-

An in Ezechia fuerit iactantia.

1. Cor. 4.
1. Cor. 13.
Phili. 3.

Iob. 9.

Psal. 142.

1. Cor. 4.

Gene. 3.
Rom. 8.

1. Ad. 3:

Voluntas beneplaciti.

Ezechias ex mortis nuncio non deicitur.

Ad cap. 30.

tū ad sacrā xēdē conuersum, & tunc demū tibi regis animū deiectū, & humilē corā Deo cernes. Quod si in corde perfecto ambulasse, ait, nō sibi vitæ spiritualis perfectionē tribuit, sed Deo, à quo est omne datū optimum & omne donū perfectū. Iac. 1. Nonne Paulus de semetipso fudicialiter prædicat se fidem Dñi seruasse? Cursum cōsumasse, & de reliquo repositam sibi esse coronā iustitię fatetur? Nonne Dauid, Lauabo, ait, inter innocentes manus meas, & rursus, Iniquitatē si aspexi in corde meo, nō exaudiet Dominus. Et Iob gloriatur cordis reprehensione nō stimulatū esse: & id genus alia? Quid ergo, hos beatissimos superbos fuisse calūniaberis? absit. At neq; Ezechia calūniæ subiacere oportebit. Sunt qui Ezechiam de perfectione in externo Dei cultu intellectū volūt, quē ipse satis ornauit, & auxit. At vero perfectū se habere cor cōmemorat, id quod interna perfectio est, & nō solū externa. Pœnitentiū igitur est sua culpæ crimina, sctōrū verò benè ab ipsis gesta aduertentes, semetipsos deijcere in semetipsis & semetipsos in Deo exaltare. Quoniā qui gloriatur, in Dño gloriatur. Vnde Paulus, Nam & si voluero gloriari nō ero insipiēs. Neq; gloriatio maior vlla est, q̄ illa scio hominē in Ch̄o ante annos quatuordecim, siue in corpore siue extra corp⁹ nescio: Deus scit, raptū huiusmodi vsq; ad. 3. cœlū. 2. ad Cor. 12. Rara sanè hoīs gloriatio, at in Ch̄o erat hæc gloriatio. Ait em̄ scio hominē in Christo Neq; tā magnificè gloriaretur Paulus, nisi à pseudoapostolis, vt se commendaret eximia laude cogere. Ait em̄ factus sum insipiēs, vos me coegistis: ego em̄ a vobis debui cōmēdari. Et in Psal. 43. sancti calamitatibus pressi, suā innocētiā memorantur. Hæc oīa (inquiūt) venerūt super nos,

nec oblitus sum te: & iniquē nō egim⁹ in testamēto tuo &c. Quid ergo miramur, si Ezechias se ambulasse in corde pfecto corā Deo, ptestetur, siquidē morbo graui pressus veluti coactus, innocētiā suā cōmemorat, vt vel sic diuinā propiciationē ad se facilius prouocet, & sibi in tātis morbi angustijs cōsolationem pararet? In Ecclesiā. em̄. 1. 1. in die malorū, iubemur, in memoriam reuocare bona, & in die bonorū, malorū nō obliuisci. Etem̄ cōmīnisci præclare gesta tribulationē leuat in sanctis, qñ tribulationibus torquētur. At vero si vnquā mundi flatus illis foeliciter aspirat, mala sua reminisci ad humilitatē cordis præsentaneū est medicamētū. Lege Gregor. in homilijs ad Eze. Hom. 9. Et nos d̄ hac re superius lōginsculā denarationē protraximus. Hinc iā tu mihi cōfidera quātū sit hæreticorū huius seculi deliriū, qui deposita frōte sctōrū opera oīa peccata esse dicūt. Quasi vero ambulare in corde perfecto, & iniquē nō agere in testamēto Dei, fidē seruare, cursum cōsummare, repositā sperare iustitię coronā, peccata sint. Et Ezechias secūdū horū signemētū, qñ dixit, Obsecro Dñe memēto quæso quomodo ambulauerim corā te in veritate, & corde perfecto, per inde est acsi precaretur, Obsecro Dñe memēto quomodo ambulauerim corā te in peccatis. At vero mōstrosam hæc doctrinā, monstrōsis autoribus relinquamus. Et verè hæretici mōstra sunt in ecclesia Dei. Monstrū em̄ est, qđ naturæ ordinē nō sequitur: quippe aut illum excedit aut ab illo deficit. Hæretici quoque aut a veritate excedūt, aut ab illa deficiūt. Lege declamationē nostrā. ad. c. 15. ¶ Et fleuit Ezechias. a) Beati qui lugēt, qm̄ ipsi cōsolabūtur Mathæus ait. Et exitus aquarū deducebāt Dauidici oculi. Quātaq; sit lachrymādi vis à sanctis

Sanctus Ezechias non se iactabat.

1. Thi. 4. Psal. 25. Psal. 65. Iob. 27.

4. Reg. 18. 2. Para. 29. Ecclē. 48.

1. Cor. 1.

Sancti coacti se laudant.

Sanctorum cautela in speris memorari aduersa & contra.

Eliditur secta Lutheri ex verbis Ezechia.

Math. 5. Psal. 118.

sanctis nō parcē celebratur. Pœnitentiū em̄ lachrymas delicijs præferunt regijs. Et Chrysoſtomus lachrymas flāmas æternas extinguere ab oculis deriuatas pœnitentiū fatetur. A maxilla enim ascendunt vsq; ad cœlum, & Dñs

exauditor, delectabitur in illis.

Ecclesia. 35. Rigat maxillas lachrymis istis Magdalena, & omnium peccatorum suorū veniā conſequi. Flet quoq; Petrus, & amarulento fletu Blasphemias atroces abstergit. Flet quoque Ezechias, & exaudiuit Dominus preceationem eius: & vidit lachrymas eius. Fufius hæc indicatur. 4. Regum. c. 20. vbi ostenditur pristinae valetudini restitutum regem miraculose fuisse. Ait enim, Die. 3. ascendes templum Dñi. à morbo autem grauisimo tam cito leuari, vt die tertio potens esset Ezechias in tēplū Dñi conscēdere, miraculo dādū est.

¶ *Hoc autem.* a) Non petenti Ezechia, signum porrigitur. Quod signum à Dño dicitur id est mirabile, quale illud, Et sopor Dñi oppreſſerat eos. Fuit autem signū, solis retroceſſio gradibus decem. Aptissimum sanè regiae valetudini signum. Vt enim sol, qui iam in occasum vergebat, Dei tamen imperio (non ex naturæ lege) Decem regreditur lineis, & præteritas iam reparat vmbra: ita & Ezechias, qui propter regiam (qua fulgebat dignitate) instar solis erat, ad occasum mortis properans diuino tamen miraculo, qui iam ad portas accesserat mortis, ad vitalia regreditur limina. Porrò de huiusmodi signo Burgenſis episcopus in additionibus ad quartū.

& vidi lachrymas tuas. Ecce, ego adijciā super dies tuos quindecim annos, & de manu regis Assyriorum eruā te, & ciuitatem istam & protegam eam. Hoc autem a tibi erit signum à Domino, quia faciet

Regum librum. multa commouit verba. Credit enim, solem non retrogressum tunc, sed quo cœperat cursu, decubuisse ad occasum. At vero radius aliquis remanentes fecit vmbra à decima ad primam vsque lineam.

Dñs verbū hoc quod locut⁹ est. Ecce ego reuertifaciā vmbra linearū, per quas descēderat in horologio Achazī sole, retrorsum decem lineis. Et reuersus est sol decem lineis per gradus quos descēderat.

Quare dies ille non pluribus cōstitit horis, quā nostri. Rursumque miraculum hoc non vniuersale fuisse credit, sed in domo tantummodo Ezechia, & in horologio Achaz eiusdem patris. Conduxit se in hanc sententiam, primū quod ad signandam salutem regis, vni-

uersi ordo turbaretur si ab occasu, in quem iam tunc incumbibat sol, rursum remearet ad ortum. Addit etiam hoc tam portentosum miraculum si extitisset orbem non latuisset, & Astrologi, & chronographi, posteritati scriptis mandarent: id quod non legimus. Adde astronomicas calculationes fallaces redderentur, si in sole tam grandis accidisset mutatio. Alij verò neque in solari corpore, neque in radijs hanc retroceſſionem fatentur fuisse, sed in vmbra duntaxat, quæ in horologio describatur à sole: quæ diuino miraculo solem non sequuta retrogressa est à decima ad primam lineam. Erat autem horologium hoc solare lapidis, in quo signatae sunt horæ & leuatur stylus vmbrae describens, secundum Chaldaeum paraphraſtem. Itaque miraculum hoc priuatum fuit, & non publicum, in horologio vno Achaz regis, non in alijs, & in vmbra duntaxat, quæ solem linquit, quæ alioqui solis est affecla. Et Esaiæ verbum,

Placitū aliud de retroceſſione solis sub Ezechia.

Vis lachrymarum quā

Lucæ. 7. Matth. 26. Lucæ. 22.

1. Reg. 26.

Retroceſſio solis sub Ezechia qualis.

quod maximè cum hac sententia pugnat, Et reue sus est sol decem lineis per gradus, quos descenderat, interpretantur isti per syne dochen id est causam pro effectu. Solem enim vsurpāt pro umbra à sole excitata, quæ reuerfa est à decima vsque ad primam lineam. Cæterum quale quale hoc fuerit, siquidem nihil cogimur vt à plano scripturæ sensu recedendo, ad tropum refugiamus, commodius erit miraculum hoc in ipso solari globo credere fuisse. Nanque Ecclesi. capitul. 48. Ezechiam commendans, In diebus ipsius, inquit, retro rediit sol: & addidit regi vitam. Et diuus Dionysius Epistol. 7. ad Policarpum aduersus Appolophanem sophistam huius miraculi memoriam refricans, solem ipsum retrocessisse putat, diemque illum ferè triplo productiores duxisse moras, quam nostros vsuales. Etenim sol ex diurno suo motu decem iam horas absoluerat, quo tamen regrediente ad orientem totidem peregit horas, vt iam si rationem subduxeris. 20. numerabis horas. Idem quoque sol cursum suum repetens, & absoluens ex occasu. 12. adiecit prioribus horas quas in summam si redegeris, habes. 32. horas & solum. 6. de sunt horæ, vt triplo maiorem solito sol augeter diem. Secundum quam computationem id temporis æquinoctialis erat solis cursus. Et re obseruante inspecta libro. 2. parali. ca. 32. legimus Babylonios in Hierosolymam se contulisse Ezechiam visuros regem, qui eò venerant, vt interrogarent de portento quod acciderat super terram: vnde publica fuit illa solis retrogressio, & non in angulo domestico celebrata. vt Paulus Burgenfis, & nonnulli alij crediderunt. Nanque sub Ezechia alia portentum non legimus, nisi stragem illam copiarum Sënacherib regis, & sanitatis suæ restitutionem, qua compositus est Ezechias diuina ope, & hanc solis retrogressionem. Sed nihil horum a deo portentosum, & stupendum omnibus mortalibus miraculum, quam quod sol peractum iam repeteret cursum, &

subinde quasi non repetisset, inchoaret: & inchoatum absolueret motum. Quam ob rem de portento hoc intellectum puto locum paralipomenon. Quid quod & hoc & cætera Babylonij rescituri si venerunt oppedit nihil. Quibus accedat Dionysius hoc quod versamus miraculum, in annalibus sacerdotum Persarum scriptis, ait, mandatum fuisse, & vsque ad Dionysij tempora triplicis Mitri, ita enim Persæ solem nuncupant festiuitas celebrabatur in tanti miraculi monumentum. Ex quo conficitur non in radijs, aut umbris clandestinè miraculum à Deo editum, sed in ipsomet sole, publicitus coram vniuerso orbe rem hanc gestam esse. Et me fugit quid in mentem venerit autoribus prædictis, vt ab hac declinarent sententia: siquidem solem stetisse sub Iosue contra Gabaonem perspicuum est in scriptura. Igitur solem eundem totidem extraordinarios ingratiã Ezechia regis repetere motus cur concedere refugiant? Num difficilius erat Deo in gratiam Ezechia hoc præstare signum, quam in Iosue gratiam? Et diuus August. libro de dogmatib. capitulo quarto. idem testatur, quod Dionysius. Imo & Hiero. in eandem it sententiam solis mirabilem retrogressum quem diximus concedens, tametsi à prioribus nõ nihil variet patribus. Quid enim cæteri patres senserint iam accepimus, at ille duplo ferè maiorem diem illum duxit fuisse: id quod fieri poterat si solem à decima, remeasse rursus in lineam primam non asseramus, at solè retrocessisse lineis quinque, quas denuo repetens, sol vt suum absolueret motum, decem lineas rursus descripsisse: vnde dies. 22. horarū emerfit. Ego tamen commodiorem puto, & germaniorem sensum Dionysij, & Augustini. Aduertendum autem solem non per se moueri, iuxta peripateticum placitum. Est enim tanquam nodus in tabula, in cœlo defixus. Mouetur tamen ad motum proprii orbis, & ad motum primi mobilis, quod secum cæteras inferiores rapit sphaeras

Vbi supra.

Vide adnotata ad. c. 39 infra.

Iosue. 10.

Retrocessio solis sub Ezechia fuit nota orbi.

Tria portenta sub Ezechia at maximum trium est solis retrocessio.

Dionysij placitum & Augustini probatur.

sphas sine violentia, tamen. Qui motus diurnus solis, & aliorum aliorum est. Primum igitur mobile Deo imperante quod iam diurni motus decem expleuerat horas, ad principium vnde profectus erat motus ille, quod principium oriens est, motum suum reuersauit: & simul quoque cætera vniuersa astra diurnum reuersarunt motum: vt ordinis luminarium nulla turbatio esset. Hoc est astrorum in aspectibus, coniunctionibus, aut oppositionibus. At vero sole stante sub Iosue cætera quoque vniuersa astrorum turba gradum fixit. Quippe mobile illud primum non voluebatur. Porro æquum visum est Deo ad præsignandam vnius Ezechie salutem, quod solis augeretur motus. Etenim luminaria cæli, & ornatus cælestis vniuersus ad ministerium cunctarum gentium à Deo condita sunt. Quare non est cur diffiteamur Ezechie insignum admirabile salutis, solis retrocessionem exhibitam à Deo esse: nempe vt qui consueto ministerio cunctis gentibus inseruiebat, Ezechie inconsueto ministerio inseruiret. At dices ecquid deerat ne Deo alia signa quæ hoc protestarentur? O homo quis tu, dixerim tibi, qui petas rationem à Deo? Quid quod rationi consentaneum satis est, in luminari magno hoc Deum exhibuisse signum, subindeque in cæteris omnibus astris. Etenim philosophorum schola cælestes motus necessarios credebant & inuolabiles fatumque connectionem stellarum inuitabilem esse statuerunt nonnulli, qui rudiores profitebantur philosophiam. Vt ergo ruditas hæc quæ non solum philosophos, quin etiam & p. miscuum deludit vulgus (& vtinam etiam num non deludat) Deus sapientissimo cõ filio Iosue, & Ezechie seculis ordinatissimam alioqui solis variauit motum: vt in confesso sit fidelibus nullum fatum esse inuitabile, sideraque neminem cogere posse quippe vniuersa viuiferorum conditori cedunt, cuius ordinatione perseuerat dies: quoniam omnia seruiunt illi, vt

ille cecinit archipsaltes. Et demum diuinae voluntatis nulla efflagitanda est causa. Quippeque est prima omnium causa: & vt quicquam iustum esse firmissimè credamus, nobis satis sit Deum illud voluisse & statuisse, vt August. docet vigesimo primo de ciuitate Dei capitulo septimo. Et apud me quod Paulus Burgenis excogitauit, monstrosum est figmentum, solis videlicet radium commemoratas de pinxisse umbras, & non solem. Siquidem dicat ille num radius hic solis erat? fatetur ille: at radius solis, solis est necessario pedisequus. Vt ergo solem sequens (qui occasum petebat id temporis) illas remeantes poterat describere umbras? Nam si radius retrocedebat, & sol non retrocedebat, sed suam lationem absoluebat, vt radius ille solis erat? non video. Si non erat solis, radius ille ipse debuisset, cuius luminosi corporis radius erat scriptis mandare: siquidem scriptura solem nominat solum non alterum lucidum corpus. Adde meam etiam superare fidem, aliorum commentum quod à me iam supra est denarratum umbras scilicet in solaris descriptas, non à sole fuisse descriptas, aut à radio solis, la tet nanque me, vt umbræ remeabant, contra solis regressum. Dicere enim umbram reliquisse solem, tantum miraculum est, quantum ipsa retrocessio solis: quam isti concedere recusant, imo forte maior. Et enim umbra ex traditione perspectiuorum lucis est priuatio, quod ergo umbra solaris lucis non sit eiusdem lucis consequia ex obiecta opacitate corporis minus est intelligibile, quam quod sol retrocediat. Et demum si sol non est retrouersus sed umbra, verba vatis, Et reuersus est sol decem lineis, non eum sensum proprie habebunt quem præferunt. Cæterum curandum summopere est scripturæ verba (si id contextus permiserit) secundum proprietatem recipere: & non ad tropos cõfugere. Noster autem contextus euidentior est proprietate verborum retenta, quam secundum figuratas loquutiones quas isti excogita-

In retrocessione solis sub Ezechia non prorsus est turbatus ordo astrorum.

Deute. 4.

Rom. 9.

Deus in sole & astris fecit sub Ezechia mutationem vt à Deo cælestia suspendere doceret.

Psal. 118.

Commentus Burgenis eliditur.

Documentum in scripturis obseruandum.

Psalms Ezechie.

runt. ¶ *Scriptura Ezechie.* a) Deo gratissimum est si post recepta beneficia, nos illi gratos prestemus, in omnibus videlicet gratias exhibentes Deo, & patri: non solū cum præclarissimis afficimur muneribus, quin etiam cum vulgaribus donamur beneficijs. Vnde Paulus aiebat, Siue comedatis, siue bibatis omnia in gloriam Dei facite. Declamationem nostrā lege ad caput primum. Ezechias ergo valetudine sua à deo foeliciter restaurata Psalmū hūc Deo concinit: vt tranato mari Rubro cantico illo celebri diui-

ad Co. 10

Exod. 15.

nas persecuti sunt laudes Hebræi. Et Anna Samuelis mater ex beata suscepta prole, Exultauit, ait, cor meum in Domino: ceteraq; psalmodica verba cōtexuit. 1. Reg. 2. Deboraq; & Barac de victoria Sisare canticum Deo cecinerunt Iudicum. 5. & Zacharias in præcursoris natalibus plausibiles Deo laudes porrigit dicēs, Benedictus Dominus Deus Israel. Et demum hic mos Hebræorū erat magnifica Dei suscepta beneficia varijs psalmis, & hymnis, solemniter decātare. Nā oēs Dauidici psalmi hinc originē desumpserunt. Itidē & Ezechias psalmū istū cōposuit: siquidem cū ægrotasset, Dei munere cōualuit ab ægrotatione sua. At ait, Ego dixi in dimidio dierū meorū vadā ad portas inferi. Cōposuit autē psalmū hūc qñ illi. 39. annus agebat: qui annus ferè est dimidiū periodi humanę vitę. Est nāq; period⁹ septuagita anni: ex variciniopphetico cōcinctibus philosophis. Mediū autē huius periodi est. 35. annus quo

Mos Hebræorū diuina munera eximij repēdere laudibus.

Psal. 39.

elapso sensim ætas declinat nostra. 4. igitur annis duntaxat à media periodo declinauerat Ezechias vt quidā ferunt. Propter ea dixit. ¶ *Ego dixi in dimidio dierum meorum.* b) Quia qđ parū distat nihil distare videtur. Sed q̄le est qđ dixerit, adicit. ¶ *Vadā ad portas inferi.* c) Id est deducar ad sepulchrū: quæ si uiresidū anno rū meorū. id est priuabor residua ætate mea: & in vegeta moriar ætate: sunt q̄ putant Ezechia qñ hæc dicebat, tricesimū uoluerit annum, qui est florētissima hominis ætas. ¶ *Nō videbo deū in terra uiuentium.* d) Id est ab hoc seculo cōmigrās, illustria Dei opera, quæ ipse solet in hoc mūdo operari videre nō potero, quæ mihi erāt laudis diuinę materia. ¶ *Neg; videbo habitatorē quietis.* e) Singulare p̄ plurali. i. ne quibo diuina cōmēdare beneficia, cū ceteris pijs hoibus, q̄ quietā degētes vitā iustissimo huic negotio diuinę laudis solerter incūbūt. ¶ *Generatio mea ablata est.* f) Apertior est trāslatio altera. ¶ *Vita mea trāslata est.* g) Metaphora est desumpta à pastoris tētorio, qđ leui negotio trāsfertur. Præcisamq; dicit instar telæ vitā suā. Textores em̄ nōnūquā intēpestiue telā abscondūt. Suāq; vitā intēpestiue succisam esse doler: & qđ iā iā prōptū erat vt fieret, factū esse reputat. Prophanæ quoq; literæ metaphorā eādē vsurpāt vt sacræ, tres em̄ singūt parcas cloto, Megerā, lachesim quarū interest & vitā texere humanā, & eādē præscindere. ¶ *Dum.* h) In florēti videlicet succidēdus sum ætate. *A fastigio alia edificatio habet.*

Scriptura Ezechie a) regis Iudæ cū ægrotasset, & cōualuisset de infirmitate sua. Ego dixi, In dimidio dierum meorum b) vadā ad portas inferi c), quæ siui residū annorum meorum. Dixi, Non videbo Dominum Deū in ter-

Tres parcas singunt potest.

habet. Incidit me: vt sit sensus, ex macie vel ex morbo grauissimo, dñs succidet dies vitæ meæ. ¶ De mane vsq; ad vesperam finies me.^{a)} Id est, ita grauis extitit morbus vt putarē me solū vno die tm̄ victurū. ¶ *Sperabam.*^{b)} Adeo vorgebat morbus Ezechia, vt ipse euadens diem vnum, die proximo se non euasurum crederet. *Sperabam,* ait, *vsque ad manē vel vsque auroram.* Vitam meam conterendam à Leone, id est morbo pe-

de mane vsque ad vesperam finies me.^{a)} Sperabam^{b)} vsq; ad mane, quasi leo sic contriuit omnia ossa mea: de mane vsque ad vesperam finies me.

stilentissimo quem euadens in vesperam vitam prorogandam duntaxat iam credebatur. Et contextus docet duos dies Ezechiam grauius correptum morbo fuisse, naturalem alterum, alium artificialem, in quo fuit sanitate donatus Ezechias, dicente propheta, *Ecce sanauite.* Et die tertio, id est proximo die post restitutam valetudinem ascendit in templum, non die tertio à sanitate recepta, sed die tertio ab ægrotationis initio: ita habenda sunt, quæ nos supra dicebamus. Et locus Regum. 4. libro capitulo. 20. ita est accipiendus, Die, scilicet, tertio ascendit in templum. ¶ *Sicut.*^{c)} Alia editio aliter transtulit, *Garriebam non aliter, quam grus, aut hirundo, gemebam vt columba.* Vocē autem Hebraicam hagur hirundinem interpretati sunt, interpretes Septuaginta, quos est sequutus translator noster. Nicolaus autem libro differētiarum priorem est amplexus interpretationem. Sed nihil interest siue hoc, siue illo modo edideris locum, hunc. Idem nanque sensus subsistit Ezechiam videlicet gemebundas, & clamorosas (vt sic dixerim) Deo obtulisse orationes, vt sanitatem impetraret instar hirundinum, aut columbarum, quæ gemebundæ aues

sunt. Et grus vocalissima quoque avis est, & perstrepera. Futurum pro præterito accipe. ¶ *Clamabo.*^{d)} Pro clamabam, aut clamauit. ¶ *Attenuati sunt oculi mei.*^{e)} Siue tendebam oculos in supremum tuum

Sicut^{c)} pullus hirundinis sic clamabo, ^{d)} meditor vt colūba. Attenuati sunt oculi mei^{e)} suspicientes in excelsum. dñe vim patior,^{f)} respōde pro me.

auxilium Domine suspiciens. Quasi dicat, Ex nimia defixione oculorum meorum ad sublimia, videntur iam lascescere, oculi mei & infirmari: quippe diu oculos defixos habere, illos debilitat. ¶ *Domine vim patior.*^{f)} Hoc est à morbo vrgentissimè premor, responde pro me: esto mihi adiutor, & mihi auxilium mitte de sancto. Hebraicè non, responde, habetur sed fide iube pro me. Quasi dixerit nullus mihi pro salute reparanda vadem, & fidei iusorem se exhibere poterit, nisi tu solus Domine, qui autor totius naturæ es, qui vulneras, & sanas, occidis, & viuificas. ¶ *Quid.* Instar hominis magnis pressi calamitatibus quem & spes euadendi, & consilia fugiunt, se habet modo Ezechias quasi dicat. Quid dicam, aut quò mevertā nescio: morbus enim est mortiferus, qui me torquet: at à Deo infligitur. Quid ergo reluctabo Deo? non utiq; , sed ipsum cōprecabor vt morbū depellat. At quid cōprecabor, aut quī patrociniū mihi erit Deus cū ipse sit morbi huius autor? Et non legēdū est, cū ipse fecerim, vt sit primæ personæ vt ad Ezechia referat sermo, imo ad Deū est referēdus sermo, in hæc verba, cū ipse fecerit. Id est ipsemet Deus est morbi autor cōsentiētibus cū Hebraico codice Esaia, Septuaginta interpretes, & in biblijs Hispaniēsis, in latina editiōe legit cū ipse fecerit, in tertia psona. Ego tm̄ puto recōditiorē aliū & multo veriorē sensum loci huius.

Hagur hirū
do Hebræis

¶ *Quid dicam.* a) Id est quid multa congeram verba, quando quidem beneficium fanitatis adeptæ denarrare impotēs sum? Non est quod Dei iam responsum, vel fauorem in hac re quæram amplius, vt prospera mihi

respondeat siue donet, cum iam ipse Deus quæ anxie optabam præstiterit mihi. ¶ *Recogitabo.* b) Id est reliquos vitæ meæ ducendæ annos, ego in amaritudine trāfigam, recogitans morbum hunc vnde tua gratia cōualui. ¶ *Domine.* c) Redūdat, si, quod non habet Hebraica litera: nā legit. *Domine, sic viuitur.* Et sensus est abstrusus. Quidā

interpretati sunt, id est, sub corruptionis grauamine, viuendum nobis est: & sub morbis afflictantibus ducenda est vita spiritus nostri, corripuisti me morbo, & tandem me viuificasti. Aut reconditior erit sensus, Domine sic viuitur, id est tibi fidendo vitam, atque salutem, vita ducenda est. Quippe tu autor es, fons vitæ es. ¶ *Et in talibus.* d) Aut, tali (vt Hieronymus vult) confidentia, subaudi est *vita spiritus mei.* Etenim testante Euangelio non in abundantia est hominis vita. Neque enim in flore ætatis, qui subito marcescit, neque in pingui substantia, aut delicijs, vitæ spem collocare expedit: sed solum in Deo qui vita est, & mortuorum resurrectio. ¶ *Ecce.* e) Id est ad pacem maiorem, & gaudium

cedet mihi huius morbi amarissimi deploratissima afflictio. ¶ *Eruiisti animam meam.* f) Id est, vitam meam à morte & noluisti de peccatis meis vltionem sumere: sed illa post tergum quasi non vidēda proiecisti.

tem eruiisti animam meam, f vt non periret, proiecisti post tergum tuum omnia peccata mea. Quia non infernus & confitebitur tibi, neque mors laudabit non expectabūt qui descendunt in lacum veritatem tuā: h viuens i viuens ipse confitebitur tibi, sicut & ego hodie:

¶ *Quia non infernus.* g) Hoc est sepulchrum nō confitebit tibi. i. non laudabit te. Nolo te desipere ex hoc loco: planè em̄ desipies si crederis animas defunctorū deū nō laudare. Laudant enim nūc animæ beatæ, & tunc animæ sanctorum patrum, (quas limbus asseruabat) itidem laudabant, & confitebātur Deum laudis confessione. De cada-

ueribus igitur sermo est, quæ (si quidem mortua sunt) laudare non possunt. Hæc enim sunt, de quibus Ezechias interpretandus est. ¶ *Non expectabunt,* scilicet, qui descendunt in lacum veritatem tuam. h) Cadauera enim, quæ in foueam sepulchri dei ieiuntur, expectare non possunt implementationem diuini promissi, id quod vocat veritatem vel vt alius transtulit, fidē. Animæ verò (quippe quæ expertes mortis sunt) procul ab ista ratiōe sunt. ¶ *Viuens.* i) Prioris est repetitio versiculi. In biblijs nostris quibusdā, male collocātur puncta duo iuxta pater: vt lectio sit hæc: Vt & ego hodie pater: sed iuxta hodie. Est collocādū integrū punctū vt inibi pausa fiat, dein sequat̄ versicul⁹ alter. Pater filijs notā faciet veritatē tuā, id est viuētes, vt ego hodie mune

re tuo

Lucæ. 12.

Ioan. 11.

re tuo viuo: tibi concinent laudes. Deinceps pater, hoc est patres (est enim filleplis) hoc munificum & celeberrimum gestum tuum, denarrabunt filijs suis, vt ab omnibus tua misericordia enarretur: & denuncietur. In Deutero. enim. 32. hęc patribus iungitur, Interroga, inquit, patrem tuũ & annuntiabit tibi. At Septuaginta transtulerunt uentes benedicent tibi: quę ad modũ & ego. Ab em̄ hodie no die filios faciam, qui annuntiabunt iustitiam tuam.

Iuxta quorum editionem glossa locum hunc intellexit, Ezechiam filijs suis quos genuit notam fecisse viam Domini. At vero Ezechias vnum habuit Manassem filium impium, tametsi tandem Domini viam confessus est. Germanior proinde prior sensus est, obserua tamen ex hoc loco, patribus istud muneris incumbere, vt iustitiam Dei filijs denuntient: id quod ethnici etiam senserunt præstandum à patribus filijs. Vnde Xenophon, in Epistola ad Critonem, Scis, inquit, Socratem ad nos frequenter dixisse quod illi, qui filijs de multis opibus habendis prospiciunt, vt autem boni egregijque euadant negligunt, similes sunt illis, qui equos alunt, quos belli disciplinam non docent, multum vero pabuli exhibent: sic equos habebunt pinguiores, sed rerum quas præstare tenentur imperitos. ¶ *Domine.* a) Apertus est locus. ¶ *Et iussit.* b) Subaudi ministris, Esaiam iussisse, vt cataplasmarēt regem emplastro ficorum. Hieronymus (vt prædiximus) Ezechiam morbo laborasse regio credidit (qui Hispanica nuncupatur) cui morbo empla-

strum ficorum admotum cōtrarium cum esset, Hieronymus Ezechia miraculo dedit sanitatem. Hebraicè non vulnus, sed vlcus legitur. Differunt autem hæc duo. Vlcus enim est solutio vnitatis in carne, quæ fit per erosionem, vt auctor est Galenus in tractatu de differētijs morborum, vulnus verò est hians patensq; corporis apertura, ex ictu facta. Versiculus autem hic legēdus est per histeron protō, siue per histerologia, quæ in re

posterius gesta, in oratione primo collocat. Etenim quæ hinc in calce denarrantur in principio gesta fuerunt. Sanitati namq; Ezechias restitutus est primo, postea vero diuinas laudes psalmo prædicto celebravit. Ego autem puto, vt ad priora recurrat sermo noster, etiam si morbus regius non fuerit, Ezechia morbus miraculo nihilominus fuit locus. Emplastrum enim vlceri aduersarium fuisse credibile est: vt lutum quod cæco illustrando Christus apposuit. Etiam si non cogimur vt credamus remedium morbi morbo fuisse contrarium. Quippe præstita iam cœlitus sanitate, emplastrum forte admotum fuit, vt vlcus detumesceret. Me quoque latet si morbus regius vlcerosus est. Sed dubium hoc medica dijudicabit facultas. ¶ *Et dixit Ezechias.* c) Siue apud se siue apud alios hoc dixit Ezechias, & signum sibi salutis petit de ascendendo templo Domini: quippe conclamata iam habebat salutem. Desiderabat enim feruenti desiderio pijsimus rex, templum conscendere Domini, vt debitas pro tanto munere gratias Deo persolueret.

Histeron proton in scriptura siue histerologia.

Ioan. 9a

D I L V.

Patribus hoc incubit vt filios suos e iudicat in timore domini.

Qualis morbus Esaiæ regis.

Dilucida. & decla. in Esai. Prophetam.

DILUCIDATIO IN

Esaiæ Caput trigesimumnonum.

Vaticinium
cōtinet de-
legatis Ba-
bylonicis &
Ezechiæ in
gratitudinē
demōstrat.

IN TEMPORE ILLO.^{a)}
Postquā Ezechias rex vo-
ti cœlitus compos factus
est, & illustrissimis dona-
tus à Deo muneribus, fama

illius per orbē peruagatur, vt hominis qui
Deo putaretur
æqualis, ac mor-
talibus cæteris
virtute præstan-
tioris: vt beati
Dionysij Areo-
pagite, verbis vt-
tar epistola iā su-
perius indicata.
Prodigia nanq;
in gratiam illius
diuinitus præsti-
ta æquum erat
vt mortales om-
nes in suam rap-
perent admira-
tionem. Quam
obrem Mero-
dach rex Baby-
lonis, legatos
misit. ¶ *Libros,
& munera ad re-
gem Ezechiã.* b)
Libri autē isti,
quos cōmemo-
rat historia hæc
epistolæ missi-
uæ erant. Legi-
mus autem in li-
br. 2. Para. c. 32.
Ezechiæ cōme-
moratam elatio-
nē. Ait em̄ sed
nō iuxta benefi-
cia, quæ acceperat retribuit. Quia eleuatū
est cor eius: & exaltatum, meritis in quibus suis

IN T E M-
pore illo^a misit
Merodach Ba-
ladam filius Ba-
ladam rex Baby-
lonis, libros &
munera ad Eze-
chiam: b) audierat
enim quod egro-
tasset, & conua-
lisset. Lætatus
est autem super
eis Ezechias, &
ostendit eis cel-
lam aromatum,
& argenti, & au-
ri, & odorem
torum, & vnguē-
ti optimi, & om-
nes apothecas su-
pellectilis suæ, &
vniuersa quæ in-
uēta sunt in the-
sauris eius. Non
fuit verbū quod

plus tribuens quā diuinæ gratiæ, quæ illū
magnificentissimē honorificauit. Propte-
rea dereliquit eum Deus, vt tentaretur, &
nota fierēt omnia, quæ erāt in corde eius.
Fuit autē tētatio hæc ab aduenis Babylo-
nijs, & ab indigenis, quorū corda etiam se

non ostenderet
eis Ezechias^c in
domo sua, & in
omni potestate
sua. Introiuit au-
tem Esaias Pro-
pheta ad Eze-
chiam regem, &
dixit ei, Quid di-
xerunt viri isti,
& vnde venerūt
ad te? Et dixit E-
zechias, De ter-
ra longinqua ve-
nerunt ad me de
Babylone. Et di-
xit Esaias, Quid
viderunt in do-
mo tua? Et dixit
Ezechias, Om-
nia quæ in domo
mea sunt: vide-
runt: nō fuit res
quam non osten-
derim eis in the-

potestate sua. c) Atqui sacra id tps sub ditiōe
regū erāt: quæ ostēdēs in circūcis, sacrile-
gium

extulerūt. Qui ^{2. Para. 31.}
oēs Ezechiã for-
tassis plus iusto
cōmēdantes ad
inanē fastū illū
incitauerunt, vt
maiorē merito-
rū suorū rōnem
haberet, q̄ par-
erat. Propterea
q; in vltionē su-
perbiæ humilia-
rē est postea, vt
Esaias historicē
prosequit. Et. 4.
Regū. 20. & 2.
Parali. 32. Putat
autē Rabbi Salo-
mon nō solū su-
pellectilē dome-
sticā oēm regis,
Babylonijs de-
mōstratā fuisse,
qn etiā & tēpli
penetralia, quæ
p̄fanis hōibus,
videre non lice-
bat: nedū cōtin-
gere. Etem̄ E-
saias ait. ¶ *Non
fuit verbū quod
nō ostenderet eis
Ezechias. In do-
mo sua: & in oī*

Verbum fa-
ctum signifi-
cat nonnun-
quā in scri-
ptu.

gium admisit. Hieronymus huic placito subscripsit. Per verbum autem hoc loco, non sermonem, sed rem ipsam intellige. Diuinam verò iram huius facti gratia, verba hæc ostendunt. Audi verbum Domini exercituum, **Ecce dies veniunt, &c.** Arvero Ezechia incolumitatē promittit Esaias, q̄ filijs, & nepotibus, non pollicetur: imò vindictā minatur. Etem Ezechias resipuit de peccato suo. Id qđ quia in nepotibus desideratur, diuina ultio sæuit in eos. Propterea Ezechias dixit. ¶ *Fiat tantum pax in diebus meis.*^a) Perpicuum tamen nō est, qui filij regis Ezechia in palatio regis Babylonis eunuchi fuerint. Hebræi nāq; Daniele, Azariam, Misael, (qui erant de femine regio) hos fuisse eunuchos opinantur, glossa tamen repugnante, quæ eunuchos mente, non carne asserit fuisse. Cæterum non ad literam est expositio hæc glossæ: quæ de veris eunuchis habenda est. Obserua in capitul. hoc legatos eò venisse visuros Ezechia. Audierāt enim quia ægrotasset, & conualuisset. Et quantum Esaias nō denarret nisi verba hæc, quæ diximus, in aperto tamen est, Babylonios de terra longinqua propter cōmunē ægrotationē, & cōualescētiā Ezechia nō venisse. Nō em̄ venerāt nisi portetofam eā fuisse accepissent. Quāobrē quæ diximus de solis retrocessiōe. c. Proximo certissima esse ducito. Obserua rursus qđ gratitudinis nostræ Deus sit amātissimus, qui

fauris meis. Et dixit Esaias ad Ezechiam. Audi verbum Domini exercituum: Ecce dies venient, & auferentur omnia quæ in domo tua sunt, & quæ thesaurizauerūt patres tui vsque ad diē hāc in Babylonem: non relinquetur quicquam, dicit

iuxta beneficia, quæ cōfert hominibus retributionem gloriæ, & gratitudinis, petit. Vnde Ezechias magnitudine donorū elatus, prodigiosam victoriā, atq; salutē, sibi tribuebat legationēq; Babylonicā in suā

Deus amantissimus est gratitudinis.

Dominus. Et de filijs tuis qui exiibunt de te, quos genueris, tollēt, & erūt eunuchi in palatio regis Babylonis. Et dixit Ezechias ad Esaiam, Bonum verbum Domini quod locutus est. Et dixit, Fiat tantum pax & veritas in diebus meis.^a

& nō Dei retulit gloriā. Cū tñ legati nō vnus Ezechia gratia tāta dimēsi sunt itinera: sed potius vt fide portēt ab Ezechia, & cæteris indigenis accepta, diuinæ potētiae magnitudinē ad aures regis Merodach deferret. Ezechias vero huic rei non, vt oportebat, incubuit, sed in illa quæ suæ gloriæ magnificandæ attinebant.

Quapropter præciosissima quæq; Babylonij ostēdit. Præter hæc animaduerte qđ n̄ si simus amātissimi. Morbo nāq; grauatus Ezechias, oēm lapidē mouit, vt diuinā largitatē ad se prouocaret, & lachrymis, & fletu magno, antiquaque officia refricans, parietiq; se obuoluens, tandem prosperam obtinuit valetudinem. Qua adeptus vaticinio Esaiæ cladem, in foelicemq; sortem filiorum accipiens futurā, nulla cōmiseratione commouetur. Imo, *Bonum, ait, verbum Domini, quod locutus est fiat tantum pax, & veritas, in diebus meis.* Quasi dixisset, Mihi satis est, vt incolumis seruet, & prospera, quæ mihi Deus promittit me viuere compleatur. Nō em̄ legimus Ezechia precatū esse pro sobolis incolumitate. Vnde iam tu expēde si poteris, quantū intersit inter charitatē Dei, & amorē propriū. Hic em̄ ad se rapit omnia: illa rapitur ab omnibus.

Charitas Dei rapitur ab omnibus amor proprius rapit ad se oīa.

Annon

An non rapitur Moses à plebibus sibi cõ-
misis, dicens, Aut dele me de libro vitæ,
aut parce populo huic. Exod. 3. 2. Num
non rapitur paulus dicens. Optabã enim
ego ipse anathema esse à Christo pro fra-
tribus meis? ad Rom. 9. Et alibi, Omnibus
omnia factus sum, vt omnes lucrificiam.
Charitas ergo Dei omnium commodis
consulit: amor vero proprius duntaxat in-
sistit. Tandem adnotabis diuina sacramen-
ta atq; mysteria non omnibus esse panden-
da, Tobia admonente. ¶ Sacramentum re-
gis abscondere bonum est. Quod si regia
sacramenta non sunt omnibus exponen-
da: quidquod diuina mysteria hominibus
impuris celanda sint? Nollite ait sanctũ da-
re canibus. Ezechias igitur, quod sanctum
erat canib⁹ porrexit, id est Babylonijs, qui
tandem conuersi, & sæuientes in Iudæos
disruperunt illos, illos sanè abducentes ca-
ptiuos in Babylonem. Scriptura porro nõ
expressit hoc esse Ezechie peccatum. Ete-
nim qd̄ sacra tẽpli penetralia Babylonijs
patefecerit Ezechias, nõ meminit. Etiam
si nonnulli interpretes (vt diximus) colli-
gant. Superbiam porro peccatũ fuisse Eze-
chie, aperto, sermone scriptura common-
strat vt diximus. Sunt qui hinc argumẽtũ
desumant reuelationes diuinas (si quæ cõ-
tulerint) regendas esse. At vero si reuela-
tiones sunt in bonum publicum, eò exhiben-
tur, quo referentur: si ad bonum priua-
tum, retengendæ quoq; sunt sapiẽtibus sa-
cerdotibus, testante Ioãne, Nolite crede-
re omni spiritui: sed probate si ex Deo
sunt. Et, vt hoc obiter dixerim, sunt multi,
qui hoc genus reuelationum multifaciãt,
& illis multa tribuant, quibus vtinam non
tribuissent: sed cum Xenophane (vt Cice-
ro libro de diuinatione meminit) illas re-
spuissent. Præsensiones nanq; istæ aut præ-
dictiones aut priuatæ reuelationes, Eccle-
siæ Iesu Christi noxias plærunq; esse vide-
mus: & legimus. Illis nanq; sese Satanicus

immiscet spiritus, qui pseudopphetas,
aut prædicatores pessimè instruat, & ve-
neno suæ vt moris est imbuat doctrinæ.
Quare Germani has reuelationes iactan-
tes, ab Ecclesia Dei defecerunt. Et apud Hi-
spanos quidã hæretici (quos alumbrosos
vocat) excitati sunt, spiritum sanè habentes
Germanicũ. Has ergo priuatas reuela-
tiones quales quales eæ fuerint nõ sunt ab-
scondendæ, sed potius retengendæ Ecclesiæ
doctoribus. Quas si probauerint laudandæ
est Dei in homines munificentia: si vero
respuerint, timenda est hominis negligẽ-
tia. Neq; quia verè sunt ideo diuinas illas
esse credas. Etenim multa vera diabolus
docuit. Nanq; Socrates à familiari sibi dæ-
mone plæraq; didicit vera, vt apud Plato-
nẽ legere poteris libro de sapientia. Et Li-
curgus Lacedæmonicas ab Apolline acce-
pit leges vt Numa Pompilius à nimpha
Ægyptia. Verum tametsi quædã, quæ iu-
sta sunt, doceat, at cũ pater mēdacijs fit, sub-
veritatis prætextu, mēdacia celat, vt occul-
tè securis hominibus imponat. Et Augu-
stinus autor est libro contra Manichæos
dæmones vera reuelare nonnunq̄ & dist.
37. c. Si quid veri. in decretorũ volumine,
idẽ tradit. Et in libro de diuinatione Aug.
inducto Samuelis & Saulis exẽplo, dæmo-
nẽ vera prædicere nõnũquã testatur. Cre-
dit enim eo loco non verũ Samuelẽ, sed il-
lius diabolicã fuisse vmbra, quæ Sauli bel-
li vêturũ infortunium casum verè prædixit.
De qua re lege posteriorem prologum
nostrum ad Esai. Quapropter summa cau-
tela adhibenda est ad differendum hoc ge-
nus reuelationum quæ non sunt canoni-
cæ, sed priuatæ. Suspectæ sunt nanque, ni-
si calculus Ecclesiæ Catholicæ, illis suf-
fragetur. Nos iam olim quæstionem quod
libeticam de hac re cum Salmaticæ Theo-
logiam stipedio publico profiteremur in-
stituimus, ideo de hac re satis in præsentia
fit hæc quæ diximus commemorasse.

Multa vera
diabolus do-
cuit vt falso
doceret. So-
crates à dæ-
mone sibi fa-
miliari est
edoctus &
Licurgus &
Numa Pom-
pilius à suis
multa didi-
cerunt.

1. ad Cor. 9.

Tob. 12.

Matth. 7.

Reuelatio-
nes an sint
manifestan-
dæ.

1. Ioann. 4.

Reuelatio-
nes priuatæ
cũ cautela
obseruandæ.

Finis Libri Sexti.

